

FERDINAND VAN TOLEDO
HERTOGH VAN ALBA.

F. v. Bleyswyk sculp.

HET LEVEN
VAN
WILLEM DE I.
Prins van Oranje, Graef van Nassau, Stadhouder en Capitein Generael van Holland, Zeeland, Utrecht, en Vriesland, enz. enz. enz.

GESCHREVEN DOOR ****.

TWEEDE DEEL.

Beginnende met de komst van den HERTOG VAN ALBA *in de Nederlanden, en eindigende met de* PACIFICATIE *van* GENT.

TWEEDE DRUK.

TE LEYDEN,
By { SAMUEL LUCHTMANS, *TE MIDDELBURG,* LEENDERT BAKKER. } 1732.

Met Privilegien.

INLEYDING.

DE Nederlanders hadden nu langen tyd onder de Regeering der Graeven en Heeren uyt de Huyſen van Bourguognen en Ooſtenryk geworſtelt, en alle haer pogingen in 't werk geſtelt, om haer Vryheyt en Voorrechten, die grootelyks in gevaer waeren, te behouden, en te beletten, dat, het geſag en de oppermagt van de Vorſt te veel de overhand nemende, ſy niet onder een onbepaelde Heerſchappy mogten vervallen. Ende alhoewel de Vryheit reets onder de Regeering der Vorſten uyt die twee Huyſen merkelyk wiert gekrenkt, en men genoeg daer uyt kon beſpeuren, dat de Oppermagt van de Vorſt voortaen beſwaerlyk binnen de paelen van de Voorrechten en oude Herkomens gehouden zoude konnen

werden, ſoo was nogtans het gevaer van onderdrucking en ſlaeverny nog ſoo groot niet, omdat die Vorſten, tot Conink Philip II. toe, meeſt gebore Nederlanders waeren, aldaer opgevoed, en onder de Nederlanders wonende en Hof houdende, ſulks ſy een aengebore genegentheit voor haer Land en Volk hadden, en daer was nog eenig ontſag voor de wettige Regeering en Voorrechten overgebleven: ook was 'er nog geen bekommering, van 't eeniger tyd onder de magt van een ander Ryk, en onder de Heerſchappy van een vreemd Volk te ſullen vervallen.

Maer Conink Philip de tweede toonde wel haeſt door geheel ſyn gedrag, al van den beginne van ſyn Regeering, dat hy niet alleen naer een onbepaelde magt ſtond, en boven de Wetten op een wille-

lekeurige wyse sogt te heerschen, maer dat syn voornemen te gelyk was, om de Nederlanden van het Ryk van Spanjen afhankelyk te maeken. De Prins van Oranje en andere Nederlandse Heeren sulks bespeurt hebbende, stelden sig met alle magt daer tegen, en daer van daen quaemen alle die moeyelykheden, bewegingen en verbintenissen, waer van in het vorige Deel deser Levensbeschryving is gesprooken. Het zoude nogtans tot geen afval, en veel minder tot een openbaere wederstand zyn gekomen, indien Conink Philip II. sig had konnen maetigen, en sig met een volslaege onderwerping had te vrede gehouden, sonder dese Landen geheel en al te willen verderven, en in de uyterste slaeverny brengen.

De Hertog van Alba met een Leger van uytheemsch krygsvolk

gewaepender hand in 't Land getogen zynde, was het, voor die tyd, geheel en al met de Vryheit gedaen, de Wetten te saemen met de Voorrechten van het Volk laegen onder de voet, en wierden vertreden; en het geheele Land was door syn eyge Vorst in de staet van een overwonne Landschap gebragt.

Aengesien nu de Nederlandse Beroerten en opgevolgde langduerige en bloedige oorlog onder het bestier van de Hertog van Alba een aenvank hebben genomen, soo sal het niet ondienstig wesen, al eer wy verder gaen, dat wy de rechte oorsaek van die beroerten en oorlog kortelyk gaen naespeuren. Verscheide Schryvers hebben daer van gehandelt, en in 't bysonder, de President Viglius, en de Jesuit Famianus Strada, beide seer partydig, andere na haer

be-

bevatting, meest sonder kennis van de Regeeringswyse, Wetten en Voorrechten der Nederlanden, daer het in desen eigentlyk op aen komt, en sonder welke kennis men niet in staet is, om te recht daer van te konnen oordeelen. Het sal derhalven noodig wesen, dat wy de saeken wat hooger ophaelen.

Dog alvorens sullen wy met een vermaerd Schryver in 't algemeen aenmerken: Dat de oorsaeken van de eerste Nederlandse Beroerten menigerley syn geweest, en dat 'er veel toevallen en insichten van verscheide menschen tussen syn gekomen, sonder dat iemant in den beginne sig heeft konnen verbeelden ofte voorstellen sulk een werk, als naederhant, door Gods sonderlinge voorsienigheit, daer uyt is gevolgt. In den beginne is 'er geen voornemen geweest, om van de

Reid Nederl. Hist. l. 1. in 't begin.

Conink van Spanjen af te vallen, en nog veel minder, om een nieuwe Republic in 't vervolg op te rechten, die in staet soude wesen om aen den Conink van Spanjen het hooft te bieden: men had geen reden, om sig met die hoop te vleyen, en geen menschelyk vernuft kon voorsien, het gene naemaels is gebeurt. Men mag in dien opsicht van de Republic der Vereenigde Nederlanden wel seggen, het geen eertyts op de oorlogsdaeden der Atheniensers wiert gepast, dat de opkomst van onse doorluchtige Republic, niet alleen buyten alle hoop en menschelyke verwagting is geschiet, maer dat haer bescherming en haer oorlogen ook het geloof van de naekomelingen te boven gaen.

Bella Atheniensium, non modo ultra spem gerendi, verum etiam ultra gesti fidem parata sunt. Justinus lib. 2. Histor.

De Volkeren van het Noorder gedeelte van Europa syn van outs bysonder voor de Vryheit geneigt

ge-

geweest, en daer door, selfs by de Roomsse Schryvers, vermaerd geworden. Als de Roomsse Mogentheit het grootste gedeelte van de bekende Weerelt onder een onbepaelde gehoorsaemheit niet alleen, maer selfs onder een harde slaeverny had gebragt, en wanneer het Roomsse Volk selfs, tot een welverdiende straf van syn onmetelyke heerschsugt, en van de wreede overheering, waer onder sy alle andere volkeren hadden gebragt, in de uyterste slaverny en mishandeling van haer Keysers was vervallen, heeft men niet ten onrecht aengemerkt, dat de Vryheit haer wyk aen de overzyde van den Rhyn had genomen. De dappere daeden van sommige Duytsche volkeren onder het beleyd van Arminius, en van de Bataviers en andere Nederlandse volkeren, haer Bondgenoten, onder Clau-

Ex populis qui Regna ferunt sors ultima nostra est. Lucan. lib. 7.

Libertas ultra Rhenum Tanaimque recessit. Lucanus lib. 7.

dius Civilis, tot verdeding van de Vryheit van haer Vaederland, syn by de Roomsse Historieschryvers genoeg bekent.

Wanneer die geduchte Roomsse Mogentheit tot verval begon te komen, hebben verscheide Noortse volkeren, als daer syn de Franken, Saxen, Gothen, Noormannen, en meer andere, sig van een groot gedeelte van Europa meester gemaekt. In alle de Landen daer sy haer Ryk hebben gevestigt, waer van de voornaemste geweest syn Vrankryk, Spanjen en Engeland, hebben sy een Regeeringswyse ingevoert, welke men onder de beste mag agten, die 'er bekent syn: waer uyt men moet besluyten, dat die Volkeren soo woest en onbesonnen niet en syn geweest, als men sig verbeeld. Haer Staetsbestier was in schyn Monar-

chael,

chael, sy hadden haer Coningen en Vorsten, aen wie sy onderworpen waeren, dog in de grond was haer Regeering op de Vryheit gevestigt, en sy hadden een bysondere sorg gedraegen, dat het leven en goederen der Onderdaenen niet van het enkel welbehaegen van de Vorst souden afhangen. Sy hadden de oppermagt van de Vorst sodaenig door het gesag van de Parlementen ofte Staeten bepaelt, dat 'er een evenwigt was tussen het gesag van de Vorst, en de belangen van het Volk. Wy sullen straks een korte schets van die Regeeringswyse geven, in de beschryving van het recht ende gesag van de Graeven van Holland en Zeeland, dat, buyten twyffel, ook van de Franken ofte Noormannen is ontleent, en meest met de oude Regeeringswyse

Siet Hotmanni Franco-Gallia.

van Vrankryk, Spanjen en Engeland, is overeenkomende. De meeste Coningen en Vorsten van Europa, en wel bysonder die van Vrankryk en Spanjen, hebben sig by verloop van tyd van die verplichting aen Parlementen ofte Staeten weten te ontslaen, en sig tot onbepaelde Opperheerschers gestelt, welker voorbeeld meer andere Vorsten maer al te wel hebben naegevolgt, sulks het te vreesen is; dat de aeloude Vryheit in een volslaege overheering en onderwerping sal veranderen, en indien het langer soo voortgaet, sal men het dierbaere pand van de Vryheit al soo weinig aen dese, als aen gene zyde van den Rhyn konnen vinden.

De Staetkunde van die Noortse Volkeren, en haer Regeerings-wyse, kan men nog tegenwoordig in die van het Coninkryk van Engeland

geland beschouwen. Dat Ryk heeft de verandering van andere naebuerige Ryken nog niet ondergaen; maer is tot den huydigen dag nog meest by de aeloude Regeeringswyse gebleven, hoewel deselve onder sommige Coningen, en wel bysonder laest, onder Conink Jacob de tweede, seer nae by syn ondergank is geweest.

Om van andere Ryken en Staeten niet breeder te spreeken, sal het tot ons oogmerk alleen dienstig wesen, te ondersoeken, hoe dat het met de Regeeringswyse van de Graefschappen van Holland en Zeeland van outs, onder de Graeven is gestelt geweest, wat het het recht van de Vorst; en welke de Vryheit van de Onderdaenen is geweest. De Graef was eigentlyk de Souverain van den Lande, en alle saeken van gewigt, het voeren van den oorlog, het maeken

ken van Vrede en van Verbonden, de Gerechtsoeffening, en wat dies meer is, wierden op ſyn naem alleen verricht. Dog in het gebruyk van verſcheide rechten van de Souverainiteit, was de Graef door het geſag van de Staeten, en door de Handveſten en Voorrechten van de Steden, waer op men in die tyden ſeer was geſet, ſoodaenig bepaelt, dat hy in de meeſte ſaeken van belang, niets, ſonder de kennis en uytdruckelyke toeſtemming van de Staeten, kon ofte vermogt te doen.

Het is aenmerkelyk, en men kan ſig over de wysheit en voorſienigheit van onſe Voorouders, in het ſtuk van een goede Staetkunde, niet genoeg verwonderen, men hadde aen de Graef een groote magt en geſag gegeven, om het Land wel te regeeren, en om aen

de

de Onderdaenen goed te doen, maer in tegendeel, had men hem, in ſaeken, die de Vorſten wel gewoon ſyn te misbruyken, ſeer bepaelt, en hem de magt benomen, ſoo veel het mogelyk was, van quaed te doen: byſonder had men ook ſorg gedraegen, dat hy ſyn geſag tot naedeel van de Vryheit der Onderdaenen niet ligt en kon uytbreyden, gelyk uyt het naervolgende breeder ſal blyken.

Het geſag en de Oppermagt van de Graef beſtond voornaementlyk daer in, dat hy een beſchermer en bewaerder was van de gemeene ruſt, ſoo van buyten, als van binnen, dat het weſentlykſte deel is van de pligt der Coningen en Vorſten. Derhalven was hy de opperſte Krygsoverſte in den oorlog, dog alleen om de grenſen van het Land te bewaeren en te beſcher-

schermen, en om alle vyantlyke inval voor te komen en te weeren, maer niet om de Naebueren selfs aen te tasten, en te gaen ontrusten, om een ander van syn goed te berooven, ofte om ydele overwinningen te behaelen. De Graef had geen gewone krygsknechten in syn soldy, maer als hy volk tot den oorlog noodig had, moesten alle Leenmannen hem op syn gebod, met een seeker getal krygsknechten, het zy te voet ofte te paerd, gaen dienen; en de steden en dorpen moesten hem met haer schutters bystaen. Dog sy waeren niet gehouden, om buyten 's Lants te gaen dienen, en wanneer de Graef, buyten de verdeding van de grensen, wilde voorttrecken, om de vyand selfs aen te tasten, en Landen ofte Steden te veroveren, moest hy alvorens haer toestemming daer toe hebben, of anders

keerden ſy naer huys: waer uyt men wel kan begrypen, dat de Graef niet veel gelegentheit had om den oorlog, buyten de noot-ſaekelyke verdeding van het Land, te gaen voeren, ende om ſyn Nae-bueren, tot het verkrygen van een ydele roem, te gaen ontruſten, of-te om andere Landen en Steden te veroveren, dat een groot geluk en geruſtheit voor de Onderdae-nen is.

De Graeven hebben haer Land tegen den inval der naebuerige Volkeren dikwyl mannelyk ver-dedigt, dog het is te verwonde-ren, dat ſy in ſoo lange tyd de paelen van Holland, Zeeland en Vrieſland niet verder en hebben uytgebreit, daer ſy dikwyls gele-gentheit toe hadden: de plaetſen en ſteden, die ſy hadden vero-vert, hebben ſy wedergegeven, ofte laeten vaeren, en dat is on-

twyf-

twyffelbaer daer uyt ontstaen; om dat de Leenmannen en Schutters niet gehouden waeren, om buyten s'Lants te gaen dienen. Geen krygsknechten in haer soldy hebbende, konden de Graeven de veroverde plaetsen niet besetten, en daer door quam het, dat sy deselve dikwyls verwoesten en verlieten. De paelen van de Graefschappen van Holland en Zeeland syn tegenwoordig nog deselve, gelyk die van outs syn geweest, en het is aenmerkelyk, dat de naebuerige volkeren, in soo menigvuldige oorlogen, niet een plaets van Holland ofte Zeeland hebben konnen veroveren en behouden: de Steden en plaetsen, die sy albereits verovert hadden, hebben sy altyd moeten wedergeven of verlaeten, of syn door de waepenen met gewelt daer weder uytgedreven. Hebben de Graeven de paelen van haer

haer gebied niet uytgebreid, sy hebben des te beter voor de bescherming en het behoud van 't Land sorg gedraegen.

De Graef was ook het Hooft van de Rechtspleging, de Vierschaer wiert in syn naem gespannen, en het vonnis op syn naem uytgesprooken: hy moest sorg draegen, dat aen een iegelyk goed recht wiert gedaen, ten dien einde stelde hy de hooge en laege Rechters aen, maer hy vermogt selfs niet recht te oeffenen, dat is te seggen, hy kon selfs niemant vonnissen nog veroordeelen, veel min was hy bevoegt, om syn Onderdaenen, door enkel bevel, in haer leven, vryheit ofte goederen te krenken, niemant kon daer van berooft werden, als by vonnis van syn daegelykse en gewone Rechter: waer door de Vryheit der Onderdaenen ten vollen was verseekert.

Voorts had de Graef ſyn eige goederen en inkomſten, die tot ſyn ſtaet en Hofhouding byſonder waeren geſchikt, en die men gewoon was de Graeffelyke Domeinen te noemen. Met de inkomſten van die goederen moeſt hy ſig te vrede houden, en hy was niet bevoegt, om ſelfs, en buyten de uytdruckelyke toeſtemming van de Staeten, ſyn Onderdaenen met eenige laſten ofte ſchattingen te beſwaeren. De inkomſten van die Graeffelyke Domeinen waeren voor de Graef toereikende genoeg, om ſyn ſtaet met eer en luyſter daer uyt te konnen houden; dog het gebeurde dikwyls, dat de Graeven, het zy door onnutte onkoſten, en te prachtige Hofhouding, door den oorlog, door het huwelyken van haer ofte haer kinderen, en andere buytengewone gevallen meer, wel onderſtand van geld noodig

dig hadden; in sulken geval moest de Graef de onderstand aen de Staeten versoeken, en om te toonen, dat het geen verplichting, maer in tegendeel een vrywillige gifte was, wiert het versoek van de Graef een BEDE genaemt. Wanneer de Staeten nu in die Bede hadden bewilligt, stelden sy selfs de belastingen op, waer uyt de penningen gevonden konden werden, en de Bede voldaen zynde, quaemen die belastingen ook op te houden.

Op dat de Graef niet en mogt doen, ofte t'eeniger tyd ondernemen, dat aen de Vryheit der Onderdaenen naedeelig kon wesen, en op dat men weten mogt, waer in het recht van het Volk bestond, soo waeren 'er verscheide Grondwetten, die de Vryheit der Onderdaenen verseekerden, welke de Graef voor syn hulding moest be-

 swee-

ſweeren te ſullen onderhouden en naerkomen, boven en behalven verſcheide byſondere Voorrechten en Handveſten, die de Steden nog hadden. De voornaemſte van die Grondwetten ſyn begrepen in het groot Privilegie, by Vrouw Maria, Hertogin van Bourguognen, aen die van Holland, Zeeland en Vriesland gegeven, waer mede die van de andere Nederlandſe Provinciën, voornaementlyk van Braband en Vlaenderen, die ook ſeer groote Voorrechten hadden; voor het grootſte gedeelte overeenquaemen. De voorſchreve Grondwetten beſtonden voor het weſentlykſte in de naervolgende ſeer aenmerkelyke voorwaerden en beloften.

Groot Privilegie van Vrouw Maria, van den 14. Maert, 1476.

Eerſtelyk, dat de Graef niet en ſoude vermogen te trouwen, dan met overleg en goeddunken van de

Hee-

Heeren van ſyn bloede, ende van de Staeten.

Dat niemant tot eenige Staet, Ampt ofte Bediening, groot ofte klein, hoedaenig die ook weſen mogt, ſoude werden gevordert, dan die geboren was binnen den Lande van Holland, Zeeland, en Vriesland.

De Staeten van Holland, Zeeland en Vriesland, ofte wel de Steden van deſelve Landen, vermogten onder malkanderen, en ook wel met de Staeten van de andere Nederlandſe Provinciën te vergaederen, ſoo dikwyls hun ſulks believen ſoude, en ter plaetſe daer 't henluyden ſoude goed dunken, om te ſpreeken van ſaeken der voornoemde Landen ofte Steden, ſonder de toeſtemming van den Graef daer op te moeten verwerven, ofte ſonder iets daer mede te miſdoen.

De Graef vermogt niet, eenige nieuwe tollen, nog beswaernissen van deselve op te stellen, ofte in te voeren, dan by voorgaende goeddunken van de Staeten.

Dat de Graef geenerhande oorlog soude mogen voeren, als by goeddunken van de Staeten: in welk geval de Edele en Leenmannen der selver Landen gehouden waeren, om den Graef te dienen ofte te doen dienen, op de paelen van Holland, Zeeland en Vriesland, en niet verder. Ende ingevalle de Graef bestaen mogt den oorlog aen te nemen, sonder goeddunken van de Staeten, soo waeren de Edele, Leenmannen, Mansmannen, Steden en platte Landen, ongehouden, om eenigen dienst in dien oorlog met lyf ofte met goed te doen.

Dat geen ope nog beslote Brieven door de Graef in den Lande ge-

gesonden mogten werden, dan geschreven in de Duytsche tael.

De Graef vermogt geen lasten op te stellen, dan by toestemming van de Staeten.

Geen beveelens, geboden ofte verboden mogten by de Graef, ofte by hooge of bysondere Raeden, verleent en uytgesonden worden tegen algemeene ofte bysondere Voorrechten van Landen of Steden.

De Graef was niet bevoegt, om nieuwe Munt te slaen, of de penningen te verhoogen en te verlaegen, dan met goeddunken van de Staeten.

Het was de Graef niet geoorlooft om sig eenig gesag aen te maetigen ontrent de Reekeningen van de inkomsten der Steden, om sig daer mede eenigsints te bemoeyen, of de reekeningen, die volgens de oude herkomens reets

gesloten waeren, te doen hersien en wederleggen.

Ingevalle de Beden van de Graef by eenige Steden wierden ingewilligt, en daer wierden Landen ofte Steden gevonden, die daer in niet en beliefden te bewilligen, soo waeren die Landen of Steden niet gehouden, om iets in die Bede te gelden ofte te betaelen, niet tegenstaende het meerder deel van de Staeten haer toestemming reets gegeven hadden.

Als de Graef een Bede had te doen, ofte eenige andere saek aen de Staeten wilde versoecken en voordraegen, moest hy selfs in Persoon, ofte by verlet, syn outste Oir binnen den Lande komen, en ter behoorlyke plaets verschynen, om syn begeerte te openen, ofte de Bede te doen. Ende hy was geensints bevoegt, om de Staeten ofte haer gemachtigde buyten s' Lants te

be-

beschryven ofte doen komen.

Niemant kon uyt syn goed, Leen ofte erve gezet werden, ofte uyt syn bezit gestooten, ten zy hy eerst verwonnen was.

Eindelyk moest de Graef dese Landen in haer oude groote, en paelen houden.

Dit is de wesentlykste inhoud van het groot Privilegie van Vrouw Maria, Hertogin van Bourguognen, voor soo veel de Staet van het Land is raekende. Waer by wy, met de woorden van de Heeren Staeten van Holland en Westvriesland, nog het naervolgende sullen voegen.

Placcaet van de H. Staeten van Holland, van den 16. Octob. 1587. behoudende een verklaering van de wettige Regeering van Holland.

Dat de Staeten die autoriteit hebben gehad, om de Princen, als sy door quaeden raed, tot naedeel van den Lande waeren misleid, te brengen tot recht en redelykheit, niet alleen met remonstrantien en versoeken, maer ook, als hier op niet behoorlyk wiert voorsien, met 'er daed proce-

neder stellen den eed, die by Keyser Carel V. aen de Staeten van Zeeland is gedaen, mitsgaeders die van de Staeten aen de gemelte Keyser: opdat men weten mag, dat de Vorsten uyt het Huys van Oostenryk, hoe groot en machtig die ook waeren geworden, nogtans onder deselve verplichting hebben gestaen, als de vorige Graeven.

Boxhorn Chron. van Zeeland. 2. D. pag. 384. Siet mede Bor 1. D. in 't Byvoegsel, pag. 3.

Den Eed van Keyser Carel V. luyde als volgt. *Dat wy sullen onse Onderdaenen, Geestelyke en Weereltlyke, wesen goed en getrouwe Heeren, ende Prince, ende dat wy henluyden sullen laeten en doen gebruyken, ende onderhouden, soo wel binnen de gesloten en geprivilegeerde Steden, als ten platten Lande, alle haere Privilegien, Keuren, Handvesten, oude Possessien, Costuymen ende usantien, alsoo, ende naer den manieren, als deselve van Zeeland*

daer

daer af gebruykt en geuseert hebben. Vervolgens luyde den Eed van de Staeten. *Dat wy uw voortaen sullen zyn goed en getrouw, en in alle saeken onderdaenig en gehoorsaem, gelyk goede en getrouwe ondersaeten schuldig syn en behooren te doen, navolgende den Rechten ende Privilegien van den selven Lande.*

Het is nu buyten tegenspreeken, dat 'er op die wys een onderlinge verbintenis tussen de Vorst en het Volk was, die haer wederzyds verpligte: de Graef, om de Voorrechten, Handvesten en oude gebruyken te onderhouden, en volgens deselve te regeeren; en het Volk, om aen de Graef te gehoorsaemen in alles, dat niet was strydende tegen de Rechten en Voorrechten van den Lande.

Gelyk 'er in dese Weerelt niets in alle deelen volmaekt is, en dat dikwyls van de allerbeste saeken, het

het grootste en gevaerlykste misbruyk wort gemaekt, soo was die wyse van Regeering, hoe wyslyk en voorsichtig ook ingestelt, aen een groot ongemak onderworpen. De meeste Graeven, nae den aert der menschen, en by nae aller Vorsten, mag men wel seggen, waeren met haer staet niet te vreden: sy hadden te veel heerschsugt, om sig met een bepaelt en gemaetigt gebied te vreden te houden, sy stonden steets nae grooter gesag, en stelden alle haer krachten en pogingen in 't werk, om sig boven de Vryheit en Voorrechten van het Volk te verheffen, en sig by alle bequaeme gelegentheden tot onbepaelde Opperheerschers op te werpen, en haer wil voor de eenige s'Lants wet te doen doorgaen. De Hovelingen en Staetsdienaers vonden altyt haer belang en eige grootheit daer by, sulks men wel

mag

mag vermoeden, dat sy niet versuymden om den Vorst daer toe aen te spooren. Om hier toe te geraeken, stookten sy tweedragt en mistrouwen tussen de Edele jegens malkanderen, mitsgaders op gelyke wyse tussen de groote Steden, waer uyt by sommige gelegentheden seer quaede gevolgen, en droevige verdeeltheden resen, sulks de Heeren Staeten van Holland en West-Vriesland niet ten onrecht daer van hebben gesegt. *De oude Historien en Chronyken doen ons nog hedensdaegs met verschricking sien, in wat voegen onse Vooronders, onder Hertogen, Graeven, Bisschoppen en Heeren, niet alleen in continuele dissensien, en oneenigheden hebben geleeft, maer ook, soo jegens den anderen, als tegen haer respective Heeren met hunnen aanhang, in geduerige waepenen, met onchristelyke bloedstortingen, hebben gestaen.*

Deductie over de Acte van Seclusie 2.D. cap. 3.

Daer

Daer waeren altyt twee Partyen en verdeeltheden in het Land, die jegens malkanderen ingespannen waeren, en die malkander steets belaegden, sulks sy somtyts met openbaer gewelt en gruwelyke bloedstorting tegen een begonden te woeden. De eene Party bestond uyt de Hovelingen, die het met de Graef alleen hielden, sonder op de Vryheit en welvaeren van het Land te letten, en die haer eige grootheit en vordering van het groot gesag en vermogen van de Graef waeren verwagtende: sulke menschen deden al wat sy konden, om het gesag van de Graef uyt te breiden, en hem te verheffen. De andere Party bestond uyt de Staetsgesinde, die niet alleen de persoon van de Graef op sig selfs, en afsonderlyk van het Volk, aenmerkten, gelyk de Hovelingen gewoon syn te doen, maer

te, gelyk het geheele lichaem van Staet, waer van de Graef het Hooft is: wiens pogingen derhalven alleen daer henen strekten, dat het Wettig Gesag van de Graef, met de Vryheit van het Land, en het welwesen van het Volk, gepaert souden gaen. Hoewel het schynt, dat die droevige tweespalt van de Hoekse en Cabeljauwse, in den beginne daer uyt soo seer niet en is voortgekomen, soo heeft die Partyschap echter in 't vervolg niet weinig daer onder gespeelt; want de Graef, om syn voordeel daer mede te doen, koos met eenen party, en ondersteunde meest de Cabeljauwsche, sulks de Hoofsgesinde onder die benaeming voorkomen, en de Staetsgesinde, onder de naem van Hoekse: daerom heeft Heemskerk niet ten onrecht aengemerkt, dat de Hoekse de rechtveerdigste saek hadden. De *In syn Batavische Arcadia.*

naemen van Hoekſe en Cabeljauwſe in 't vervolg vernietigt zynde, bleven die twee partyen van Hovelingen en Staetsgeſinde, hoewel ſonder uyterlyke benaeming, nog in weſen, en hoe meer de Vryheit in gevaer raekte, hoe meer die Partyſchap wiert gaende gemaekt, tot dat men eindeling beſpeurende, dat het onder de Regeering van Conink Philip II. om de Vryheit niet alleen, maer genoegſaem om de geheele ondergank van het Land te doen was, verſcheide der voornaemſte Hovelingen ſig by de Staetsgeſinde voegden, om ſulke voornemens geſaementlyk tegen te gaen: en de Prins van Oranje, te ſaemen met de Graeven van Egmont en van Hoorn, is op die wyſe het Hooft van de Staetsgeſinde geworden. In die tyd is 'er ook geen grooter Staetsgeſinde, als de Prins van Oranje geweeſt, waer

toe

toe hy by uytnementheit alle de vereiſchte bequaemheden hadde, en het quam ook, ſoo ten aanſien van ſyn geboorte als van ſyn groote goederen in de Nederlanden, als doen met ſyn belangen overeen.

Dog als de Graef ſig binnen de paelen van ſyn wettig geſag wiſt te houden, en als hy, of ſyn Staetsdienaers de wysheit en vooſichtigheit hadden, van een evenwigt te houden tuſſen het Recht van de Vorſt en de Vryheit van het Volk, ſulks de een op het recht of geſag van den ander niet en quam te ondernemen, en 'er een wederzytſe geruſtheit en vertrouwen was, ſoo was de Vorſt te gelyk met het Volk geluckig; hy wiert door ſyn Volk by alle gelegentheden krachtig onderſteunt, en hy wiert bemint en geëert by ſyn Volk, en ontſien by ſyn Nae-

 bue-

bueren. De Heeren Staeten van Holland hebben het geluk van soo een welgestelde Regeering, en de heerlyke vrugten, die deselve heeft voortgebragt, aldus breeder beschreven. *'t Welk geweest zynde een gansch wettige Regeering, soo seer als oyt eenige andere is bevonden, heeft vrugten voorgebragt, die sonderling tot eer der voorschreve Graeven, mitsgaeders welvaert der Landen, en van de Ingesetenen der selve hebben gestrekt, als boven alle anderen, dat de Graeven van Holland, Zeeland en Vriesland, op de Heerschappy van soo kleinen begryp, zyn geweest by alle Princen van 't Christenryk niet alleen in sonderling respect, eer en reputatie, maer ook dat deselve bynae altyd victorieus over haer vyanden zyn geweest, de paelen van deselve Landen seekerlyk tegen alle haer vyanden (hoe machtig die waeren) hebben beschermt &c.*

Placcaet van den 16. Octob 1587. behelsende een beschryving van de Wettige Regeering deser Landen.

Im-

Immers mogen wy met de waerheit seggen, dat den Staet der Landen van Holland en Zeeland, binnen den tyd van acht honderd jaeren, noyt met den swaerde en is geconquesteert of t'ondergebragt geweest, nog by uytheemsse, nog by inlandse oorlogen, 't welk wy niet en weten, of van eenige andere Ryken, ten waere van de Republic van Venetien, tegenwoordig soude mogen werden geseid, sonder dat men hier van andere redenen soude konnen geven, dan dat altyt goede eendracht, liefde en verstand is geweest tussen de Princen en de Staeten van den selven Lande, dewyl dog de Princen, die by hen selven geen magt en hadden, sonder den Edelen en de Steden van den Lande, gansch niet en vermogten, als ordinair geen middelen hebbende, dan het inkomen van de Domeinen, tot vervalling van de kosten haerder Hofhouding, en betaeling van de ordinaris Officiers.

 Wan-

Wanneer nu die liefde en eendracht, met de vereyſchte gemaetigtheit en voorſigtigheit ontbrak, als 'er een wederzyts miſtrouwen wiert verwekt, als de Vorſt nae een grooter geſag ſtond, en het Volk daer tegen te yverig was, om ſyn Voorrechten en Vryheit te behouden en voor te ſtaen, ſoo wiert de Vorſt, te gelyk met ſyn Volk ongeluckig gemaekt, en beide dikwyls in beroerten, oneindige moeielykheden en rampen geſtort, waer door de Vorſt by ſyn Volk wiert gehaet, en by ſyn Nabueren veragt: de tegenwoordige Regeeringswyſe van Engeland is meeſt overeenkomende met de oude Regeering vau Holland en Zeeland in de tyd van de Graeven: dat men het oog ſlae op de geſchiedeniſſen van dat Ryk, men ſal haeſt klaer beſpeuren, dat de Regeering van goede en voorſichtige Vorſten aldaer

daer mede feer heerlyke en gewenfchte vrugten heeft voortgebragt, en in tegendeel, dat die van ftaetfuchtige Vorften, die naer een onbepaelt gefag ftonden, dat Ryk in droevige verdeelttheden en ellenden, jae felfs tot nae by fyn ondergank hebben gebragt.

De Vryheit, hoewel fomtyts in defe of gene gevallen gekrenkt, wiert nogtans in de tyd van de Graeven, uyt de oude Stam van Holland gefproten, gehandhaeft; dog in't vervolg ftaet aen te merken, dat de Graeffchappen van Holland en Zeeland door het huwelyk in andere Geflagten overgebragt zynde, en defe Landen daer door aen meer andere gehegt werdende, de Graeven van tyt tot tyd grooter wierden, en hoe machtiger fy waeren geworden, hoe de Vryheit meer gevaer liep en wiert onderdrukt. De eerfte, onder

 wiens

wiens Regeering de Vryheit aen het wankelen geraekte, was Hertog Philip van Bourguognen, bygenaemt de Goede: hy was een machtig Vorst geworden, en had ten deele door list, en ten deele door gewelt, de saeken soo ver gebragt, dat Vrouw Jacoba genootsaekt wiert, om de Landen en Graefschappen van Holland, Zeeland en Vriesland, mitsgaeders Henegouwen, aen hem af te staen. Niet te min, dewyl hy een goedertiern Vorst was, die syn Onderdaenen beminde, sulks hem niet ten onrecht de eernaem van *de Goede* wiert gegeven, en hy ook tot den vrede genegen was, meer bedagt zynde, om syn Landen in vrede wel te regeeren, als om een onbesonne oorlog te voeren, soo wiert hy niet genootsaekt, om syn Onderdaenen soo seer met Beden,

den, ofte het heffen van veel onderſtandgelden laſtig te vallen, en dienvolgende bragt ſyn groot geſag en vermogen nog geen quaede vrugten voort.

Dog ſyn Soon, Hertog Carel de Stoute, was van een geheel andere imborſt, hy was meer bedagt op overwinningen en op het verooveren van Landen en Steden, dan om ſyn eige Landen wel te regeeren; ſyn onrustig leven, ſyn onmeetelyke ſtaetſugt, en ſyn geduerige oorlogen, waer door hy ellendig is omgekomen, ſyn in de Geſchiedeniſſen genoeg bekent. Syn groote voornemens konden ſonder onderſtand van geld niet werden uytgevoert: onder ſulke ſtaetſuchtige Vorſten en groote overwinnaers loopt de Vryheit van het Volk altyt het meeſte gevaer: de

Onderdaenen mogen ſig verblyden in de overwinningen, en ſig in die ydele roem verluſtigen, dat ſy een groot Overwinnaer tot haer Vorſt hebben, ſy mogen ſig goude bergen beloven van het voordeel der verooverde Landen, ſy moeten die gewaende eer altyt dier genoeg betaelen. Om ſyn prachtige Hofhouding, waer in hy de grootſte Coningen van Europa te boven ging, te konnen onderſteunen, en ſyn geduerige ſwaere oorlogen te voeren, moeſt hy meer Beden doen, dan ſyn Voorſaeten oyt te voren hadden gedaen, en derhalven wiert ſyn Volk met nieuwe en te voren ongehoorde Schattingen en accynſen, tot betaeling van die Beden, gedrukt. De gemelte Beden, die te voren maer enkele gebeden, dat is, verſoeken van de Vorſt tot onderſtand van geld, waeren, wierden nu volſlaege ge-

'Marchanzi Flandria lib. 3. p. 189. Olivier de la Marche Rationarium aulae Ducis Burgundiae.

bo-

boden: want het en is niet meer veilig, dat men aen iemant iets weigert, die de waepenen in handen heeft gekregen, en de magt heeft om te dwingen. Die van Zierkzee en Hoorn, alwaer de Gemeinte sig tegen het afkondigen van nieuwe accynsen, die de Vorst uyt een willekeurige magt, en sonder toestemming van die Steden, selfs hadde opgestelt, hadden gekant, en een beroerte verwekt, wierden, andere ten voorbeeld, deerlyk gekastyd, op dat sy de Vorst in toekomende beter souden ontsien. Om kort te gaen, die dolle Hertog, (want soo mag men hem te recht noemen) wierp sonder eenig ontsag de Vryheit der Nederlanden onder de voet: syn Staetsucht was te groot, en syn macht te hoog geklommen, om op Voorrechten en oude Herkomens meer te denken.

Boxhorn Chron. 2. D. p. 266.

Die

Die Vorst is de eerste onder de Nederlandse geweest, die gestaedig krygsvolk in syn dienst heeft genomen en onderhouden: de vorige Nederlandse Vorsten, en selfs syn Vaeder, Hertog Philip de Goede, onderhielden in tyd van vrede geen krygsknegten, om haer Onderdaenen niet te beswaeren, selfs was 'er in syn tyd geen besetting in de grenssteden op de Somme gelegen. Soo was het van ouds in Vrankryk mede gestelt, dog Philip de tweede, bygenaemt Auguste, en Carel VII. syn andere daer in voorgegaen, om sig de Grooten, te saemen met de Gemeinte van haer Ryk te onderwerpen. Hertog Carel de Stoute is haer op dat spoor gevolgt. In den beginne nam hy eenig volk aen, onder het genot van een geringe soldy, die alle maenden, ter plaetse daer sy woonden, of waer

Comines Livre I. & 3.

sy

sy sig bevonden, wierden gemonstert, en die sig gereed moesten houden, om op de eerste bevelen in tyd van noodt te konnen uyttrecken

Daer nae bragt hy het verder, nam meer krygsvolk in syn dienst aen, en verkreeg van de Staeten eenige onderstand tot derselver soldy, hoewel met veel moeite: want de Staeten konden buyten twyffel wel bespeuren, van welk een gevaerlyk gevolg dat souw wesen. Het verhael van Philippe de Comines dienaengaende is seer aenmerkelyk, en derhalven sal het niet ondienstig wesen, desselfs woorden alhier aen te haelen. *De Hertog van Bourguogne beriep de Vergaedering van de Staeten syner Landen, om aen deselve voor te draegen het groot naedeel, dat hy geleden had, ter oorsaek hy van geen krygsvolk gedient was geweest; gelyk de Conink van*

van Vrankryk, en ingevalle hy maer vyf hondert mannen gereed en by de hand had mogen hebben, om de Steden op de grensen te bewaeren, de Conink den oorlog noyt en soude hebben ondernomen, maer dat de Landen in vrede gebleven souden syn: vertoonende het groot naedeel en ongemak, dat haer deswegen nog soude konnen overkomen, en de Staeten ernstig versoekende, dat sy hem een onderstand van soldy, voor agt hondert Lanciën, wilden toestaen. Eindeling bewilligden de Staeten daer toe een onderstand van een hondert en twintig duysent Ryksdaelders, boven de vorige onderstandgelden, sonder dat Bourguognen daer in begrepen was. Maer syn Onderdaenen maekten groote swaerigheit, niet sonder gewichtige redenen, om sig in sulke onderwerping te brengen, waer in sy saegen, dat het Coninkryk van Vrankryk was geraekt, ter oorsaek van

het

het onderhoud van gestaedig krygsvolk. En in der waerheit, haer bekommering en was niet ongegront, want als hy, (de Hertog van Bourguognen) eens vyf ofte ses hondert mannen van waepenen in syn dienst had genomen, kreeg hy wel haest lust om'er meer te hebben, en daer door wiert hy aengemoedigt, om des te stoiuter alles op syn Nabueren te ondernemen, en de hondert en twintig duysent Ryksdaelders, hem in den beginne toegestaen, wist hy te doen verhoogen tot vyfmael hondert duysent, en daer door vermeerderde hy syn krygsvolk in menigte, waer door syn Onderdaenen in 't vervolg veel te lyden hebben gehad. Ik geloof, dat het krygsvolk wel te recht kan werden gebruykt onder het gesag van een wys en verstandig Vorst, maer als hy anders is, soo en is het niet altyt dienstig, nog voor de Vorst nog voor syn Onderdaenen.

Het

Het voorbeeld van de Coningen van Vrankryk, en van Hertog Carel de Stoute, is wel haest door de andere Vorsten van Europa naegevolgt, en wel bysonder, door de Vorsten uyt het Huys van Oostenryk, die syn Opvolgers in de Heerschappy der Nederlanden syn geweest; en het gewone krygsvolk is het werktuyg geworden, waer door de Aeloude Vryheit der Nederlanden, en van de meeste Ryken en Staeten van Europa, aen 't wankelen is geraekt, en waer door de Vorsten bequaeme gelegentheit hebben gekregen, om tot een onbepaelde Heerschappy te geraeken.

Naer het sneuvelen van Carel de Stoute, Hertog van Bourguognen, was geheel Nederland ontroert, en daer geschiede een groote omkeering van saeken, 'gelyk het gemeenlyk komt te gebeuren, wan-

wanneer de Onderdaenen, door een hard jok gedrukt geweest synde, sig in staet bevinden, om de verlore Vryheit weder te krygen. Een minderjaerige Vorstin, van hulp en goede raed ontbloot, en verswakt door het verlies van soo veel volk en schatten, was niet in staet om die groote voornemens uyt te voeren, of om de reets ingevoerde onbepaelde Heerschappy staende te houden. *Als de tyding van de dood des Hertogs in dese Landen was gekomen, waeren de Staeten van Holland en Zeeland met ernst bedacht om de verlore Vryheit weder te krygen, en te doen herstellen alle 't gunt daer tegen was ondernomen. Voor eerst quaemen de groote Steden van Holland, binnen de stad Haerlem, by een, en hielden een scherpen raed, segt de Chronykschryver, vervolgens beraemden sy een dag, om weder-* Gouthoeven.

om tot Leyden te vergaederen, en aldaer naeder raed te plegen. Sulks geſchiet zynde, wiert binnen 's Gravenhaege een Algemeene Dagvaert gehouden, van alle de Edele, groote en kleine Steden van Holland, en Zeeland. Het eerſte, dat aldaer beſloten wiert, was, dat ſy eendrachtelyk weigerden den Heer van Gruythuyſen voortaen als Stadhouder te erkennen, omdat hy een gebore Vlamink was, gelyk de Preſident van den Hove en verſcheide Raeden ook waeren: men dede haer aenſeggen, *dat ſy ophouden ſouden van over de Hollanders' te domineren, tot dat de Staeten wederom van Gent ſouden ſyn gekomen.* Want men beſloot op die tyd een Algemeene Vergaedering van de Staeten van alle de Nederlandſe Provinciën tot Gent te houden, en die van Holland en Zeeland waeren van voor-

Op den 11. February.

ne-

nemen, om alle haer pogingen tot het wederkrygen van haer verlore Voorrechten aen te wenden: en om des te beter daer toe te geraeken, ſoo hadden de twee Partyen van Hoekſe en Cabeljauwſſe de edelmoedigheit, van ſig ten dienſt van 't Gemeen te verbinden, dat ſy met malkanderen in ruſt en vrede ſouden leven; dog dat loſſelyk voornemen wiert niet nae behooren achtervolgt.

Voorts is het bekent, dat de Staeten van Holland en Zeeland, ter gelegentheit van die Algemeene Vergaedering tot Gent, aldaer het groot Privilegie van Vrouw Maria, Hertogin van Bourguognen, hebben verkregen, waer van wy hier voren den korten inhoud, voor het weſentlykſte, hebben voorgedraegen. Uyt het Hooft van dat Privilegie blykt het, dat 'er eenigen tyd herwaerts een

groote inbreuk was geschiet in de Rechten, Privilegien, Costumen en Usantien van deselve Landen, Steden en Leden van dien, en dat deselve niet staende gehouden nog geregeert konden werden, sonder daer in wederom gerechtigt en herstelt te wesen, sulks men niet en moet agten, dat by het gemelde Groot Privilegie iets nieuws wiert gegunt, maer veel eer, dat het een uytdruckelyke en schriftelyke verklaering en herstelling was van de Voorrechten en oude Herkomens, aen die van Holland en Zeeland behoorende, en die ten onrecht door Hertog Carel de Stoute waeren verbrooken.

Maer hoe weinig de beschreve letteren van een Voorrecht-Brief tegen een Vorst konnen bestaen, die de waepenen in handen gekregen hebbende, te machtig is geworden, om binnen de wettige

pae-

paelen van syn gesag te werden gehouden, sal haest met het voorbeeld van Maximiliaen, Aerts-Hertog van Oostenryk, komen te blyken: en nogtans was hy een Vorst van een goede imborst, en die deswegen boven andere wort geroemt. Dog soo gaet het met de Regeering onder de Coningen en Vorsten; want het is niet genoeg, dat de Vorst selfs goedertiern, sachtsinnig en rechtveerdig zy, en met de vereischte vorstelyke deugden begaeft, hy moet daer en boven een goed verstand en doordringend oordeel, te saemen met een groote oplettentheit en wackerheit gepaert, bezitten, om syn Staetsdienaers en Hovelingen tot haer pligt te houden, en haer te beletten, dat sy dessefs naem en gesag, tot naedeel van 't Gemeen, en tot verdrucking der Onderdaenen, niet en komen te gebruyken.

Ende al is het soo, dat het gewelt tot het verbreeken der Voorrechten niet dienstig wort gevonden, soo heeft men echter altyt de Hoofsche konstenaryen, streeken, beloften en overreedingen aen de hand, om den eenen vervaert te maeken, den anderen te vleyen, en den derden met beloften en goede woorden te overreden, om het verbreeken der Voorrechten, soo niet opentlyk toe te staen, ten minsten te gedoogen.

Men had nauwlyks tyd, om sig over het verleenen van het groot Privilegie van Vrouw Maria van Bourguognen, en sulks, over het wederkrygen van de Vryheit, te verheugen, of het wiert, eerst in een wesentlyk deel, en kort daer nae in meer andere verbrooken. Want de Aerts-Hertog Maximiliaen van Oostenryk quam selfs in Holland, verselt met een talryk Hof-

Hofgesin van groote Heeren. Syn voornemen was, om tot Stadhouder over Holland en Zeeland aen te stellen Heer Joost van Lalain, die een Vreemdeling was: maer wat middel was 'er om de Staeten van die Provinciën daer toe te brengen, dat sy dien Heer voor Stadhouder mogten erkennen, en sulk een merkelyke inbreuk in dat groot Privilegie, soo kort te voren verkregen, te gedoogen? Men had wel haest een glimpig voorwendsel aen de hand: de partyschap van Hoekse en Cabeljauwsse duerde nog, men moest een Stadhouder hebben, die geheel onzydig was, en die aan de eene ofte de andere party niet en was toegedaen: en hoe was die in geheel Holland en Zeeland te vinden? wat behoorde men niet te doen, om rust en vrede te hebben? sulke en diergelyke redenen

wierden soo sterk aengedrongen, en door de Vorst, ondersteunt zynde met een talryk Hof en gevolg van groote Heeren, soo ernstig voorgedraegen, dat de Vryheit eindeling moest buygen, en het Privilegie een inbreuk lyden, mits het geven van een soo genaemde *Acte van non praejuditie*, een rechte plaester om alle onwettige handelingen en onordentelykheden daer mede te bedecken. De woorden van de Chronykschryver dienaengaende geven op een seer eenvoudige wys de vuyle kuypery van het Hof te kennen, luydende: *Onder desen wiert sterkelyk getracteert aen den Prince, om een ander Stadhouder te hebben, en daer wert alsooo vele ingedaen en getracteert, dat het Land van Holland hem overgaf aen den Prince, contraric haer leste Privilegie, mits hebbende brieven van non prae-*

Goudhoeven Chronyk.

praejuditie, dat is te seggen, onvermindert haer leste verkrege Privilegie van allen in dit stuk: ende dat, om vrede in dat Land te mogen hebben.

Maer dit was nog niet met allen te vergelyken by het gene wel haest daer nae volgde. Hertog Maximiliaen van Oostenryk toonde in 't vervolg, dat hy sig in allen deele tot een volslaege Opperheerscher wilde opwerpen, sonder op Wetten ofte Voorrechten meer acht te geven, niet uyt syn eige aert ofte beweging, maer door quaede raed en eigen belang van syn Staetsdienaers en Hovelingen. *Want sommige, die den Hertog regeerden* (segt de Chronykschryver) *deden met hem wat sy wilden, want hy was jong ende sagtmoedig, en de groote schattingen, die de Landen gaeven, en quaemen tot geen goede reekening; waer by* Goutho-ven.

 dat

dat het gemeene volk seer verarmt en byster was, en daer en wert ook geen justitie in 't Land gedaen, waerom dat 'er groote fortsen en gewelden geschieden. Eindeling deed de Aerts-Hertog alle Voorstanders van de Vryheit en Voorrechten als wederspannige straffen; onder anderen, wierden in den jaere 1481. by vonnis van den Hove van Holland met den swaerde ter dood gebragt de Schout en een Burgemeester van Dordrecht, wie voor een groote misdaed wiert te last gelegt, dat sy bewilligt hadden in een Dagvaert van de Steden van Holland, 't welk sy nogtans volgens het groot Privilegie van Vrouw Maria bevoegt waeren te doen.

Naer het overlyden van Vrouw Maria van Bourguognen, syne huysvrouw, wierp sig Hertog Maximiliaen van Oostenryk op tot Voogd ofte Momboir van syn minderjae-

rige

rige Soon, Hertog Philip, om het Land sonder toestemming van de Staeten te regeeren, 't welk aen vele seer mishaegde. Vervolgens ontstonden 'er gevaerlyke beroerten in Vlaenderen, voornaementlyk tot Gent en Brugge, meest spruytende uyt het onbepaelt gesag, dat hy sig aenmaetigde. De beswaeringen van het Volk tegen syn Regeering waeren voornaementlyk: *Dat hy 's Lants penningen quaelyk behandelde, en toeliet, dat syn Dienaers de Gemeinte te veel beswaerden en uytmergelden. Dat hy de Munt nae syn welbehaegen verhoogde, en ook te ligt maekte, sulks een goutgulden wel tot sestig stuyvers was geklommen. Dat hy op de Munt, die hy liet slaen, syn eige beeltenis deed setten, met achterlaeting van die van syn Soon. Dat hy vreemde krygsknegten (Hoogduytsche)*

Gouthoeven. Marchanti Flandria.

ſche) in 't Land had gebragt, en dat het platte Land door deſelve wiert bedorven en berooft.

De Aerts-Hertog Maximiliaen van Ooſtenryk was de eerſte van de Nederlandſe Vorſten, die een Guarde, ofte Lyfwagt van krygsknegten, tot beſcherming van ſyn perſoon, hadde opgerecht, gelyk wy elders hebben gemelt: deſelve beſtond uyt vyftien hondert ruyters, en drie duyſent voetknegten. Op de groote klagten over de moedwil en overlaſt, die ſy bedreven, wiert hy eindeling genootſaekt om die Guarde, benevens alle andere vreemde krygsknegten, buyten 's Lants te ſenden. Dog het bleef niet lang daer by, ſy wierden kort daer nae, voornaementlyk onder de Regeering van ſyn Soon, de Aerts-Hertog Philip van Ooſtenryk, wederom ontboden, en gebruykt, om

Heuterus lib. 4. & 5. Rer. Auſtr. &c.

het

het geheele Land tot een volslaege onderwerping te dwingen. Hertog Aelbregt van Saxen plaegde daer mede, op een harde en geweldige wyse, voornamentlyk de Provinciën van Gelderland, Holland, Zeeland, Utrecht en Vriesland; *syn krygsknegten ontsaegen hen niet* (segt de Chronykschryver) *geen quaed of argheit te bedryven aen Geestelyke of aen Weereltlyke, en deden veel schade met rooven, branden, en de luyden te vangen.* In Gelderland beroofden sy het Clooster Marienweert, en verbranden veel schoone Dorpen. Dus heeft men te dier tyd eerst beproefd, dat de vinger van een Vorst, die met gestaedig krygsvolk is gewaepent, veel swaerder weegt dan de lendenen van een Vorst, wiens vermogen alleen op de bystand en goedwilligheit van syn Onderdaenen steunt.

Gouthoeven. Heuterus lib. 5. Rer. Austr.

In

In en ontrent die tyd ſcheen de onbepaelde Oppermacht der Vorſten, in de voornaemſte Ryken en Staeten van Europa, de overhand te nemen. Conink Lodewyk XI. van Vrankryk is de andere daer in eerſt voorgegaen, en verſcheide, daer onder wel voornaementlyk Keyſer Carel V. en Conink Philip II. ſyn Soon, ſyn hem op dat ſpoor gevolgt. Daer by komt, dat Machiavel ter ſelver tyd een Staetkunde voor den dag heeft gebragt, die aen het recht van het Volk t'eenemael naedeelig is, die de grootheit, behoud, en eige belangen van de Vorſt alleen tot ſyn voorwerp heeft, ſonder op het welweſen van het Volk te letten, jae ſelfs, die de perſoonen en goederen der Onderdaenen aen het welbehaegen van de Vorſt, ſonder op recht ofte reden acht te geven, komt op te offeren. Het is bekent, dat

dat'er van outs Coningen en Vorſten genoeg geweeſt ſyn, die ſig nae de Staetkunde van Machiavel hebben gericht; egter ſtaen ſulke in de Geſchiedeniſſen voor rechte Tyrannen bekent, en de Schryvers laeten ook niet nae, van deſelve als ſoodaenige ten toon te ſtellen. Dog niemant is 'er voor Machiavel gevonden, die ſulk een heylloofe Staetkunde aen het menſchelyk geſlagt *heeft willen leeren*, veel min, die de Vorſten daer in getracht heeft te onderwyſen. Cæſar Borgia, veel eer een gedrocht van alle ſchelmſtucken en boosheit, dan een menſch, is een weerdig voorbeeld van die Staetkunde: en Conink Philip de tweede is een getrouw naevolger daer van geweeſt. Want als men met aendacht op het gedrag en de Regeering van Conink Philip II. komt te letten, en men vergelykt deſel-

ſelve met de Vorſt van Machiavel, ſoo ſal men bevinden, dat hy geheel ſyn gedrag nae die Staetkunde heeft gericht: en wel byſonder, met, ſyn gantſche leven door, een uyterlyke ſchyn van godvrugtigheit voor te wenden, en ſyn wreetheden met den yver van de Godsdienſt te bedecken. de *pia ſaevitia*, godvrugtige wreetheit, *Lib. de Principe cap. 21.* die Machiavel ter naevolging voorſtelt, heeft hy op een verſchrickelyke wyſe tot ſyn oogmerk gebruykt.

Keyſer Carel V. was ſulk een groot en machtig Vorſt geworden, en ſoo ontſaglyk door de waepenen, dat de Vryheit en aeloude Regeering deſer Landen maer in een uyterlyke ſchyn beſtond, en dat 'er in der daed voor de Nelanders niet anders was overgebleven, als de eer van aen een groot Keyſer te gehoorſaemen. Om nu

te

te toonen, hoe verre dat het met de Vryheit van 't Land was gekomen, ſal met het voorbeeld van de machtige ſtad Gent beſt komen te blyken. De Keyſer voerde geſtaedige ſwaere oorlogen, gelyk het uyt de Geſchiedeniſſen genoeg bekent is; hier door was hy geduerig verlegen om geld, en de Nederlanders moeſten hem het meeſt opbrengen, men acht, dat deſelve aen den Keyſer wel tot veertig *millioenen* gouds opgebragt ſouden hebben. De Beden van de Graef, die te voren maer ſomtyts, en in buytengewone gevallen, wierden ingewilligt, mogten nu niet meer geweigert worden, het ſtond aen den Keyſer maer om te eiſſchen, de Staeten moeſten ſig wel vergenoegd houden, dat men de plegtigheit van een Bede te vraegen gebruykte, en dat men aen haer keure liet

de wyſe en middelen om de Bede te heffen, dog in de grond waeren ſy gehouden om te gehoorſaemen: men vind by het toeſtaen van ſommige Beden, dat de Staeten de vryheit naemen van hun onvermogen te vertoonen, en daer benevens te klaegen, dat de eene Bede de andere niet en verbeide; dit was het eenige, dat 'er voor de quynende Vryheit was overgelaeten.

Vlaenderen was in die tyd de rykſte en machtigſte Provincie van de Nederlanden, en als 'er eenige onderſtandgelden by alle de Provinciën geſaementlyk aen den Keyſer wierden ingewilligt, moeſt Vlaenderen het grootſte gedeelte daer van draegen; en de ſtad Gent was te dier tyd ook de grootſte en machtigſte Stad van de Nederlanden, ſulks die het grootſte aendeel van de Beden moeſt

opbrengen; even en al eens, als het tegenwoordig in de Vereenigde Nederlanden met de Provincie van Holland en de ſtad Amſterdam is geſtelt.

De voorgewende wederſpannigheit van de ſtad Gent, en de harde ſtraffe, die de Keyſer tegen de Gentenaers heeft geoeffend, is in de Geſchiedeniſſen genoeg bekent, maer niet, de waere oorſaek, waerom haer dat ongeval is overgekomen. Sy worden by alle Schryvers voor wederſpannige afgemaelt, ondertuſſen, als men het geval van het eerſte verſchil wel onderſoekt, ſal het blyken, dat die van Gent groot gelyk hadden, en dat men, in opſigt van haer, het weſentlykſte deel van de Vryheit deſer Landen verkragte. Dog voor ſoo veel ſy daer nae, in de hitte van de beroerte, en ook miſſchien uyt wan-

hoop, ſig tot de Conink van Vrankryk, Francois I., hebben gewend, en ſyn beſcherming verſogt, is niet voor te ſpreeken, en indien dat waer is, ſouden ſy daer nae, in dien opſigt, voor wederſpannige konnen werden gereekent. De meeſte Schryvers van die tyden hebben maer bedagt geweeſt, hoe ſy aen de Vorſt en Hovelingen beſt ſouden behaegen, de Geeſtelyke voornaementlyk hebben haer belangen gevolgt, ſy hebben maer gelet, of de Vorſt weldaedigheit aen Kerken en Clooſters of aen Geeſtelyke perſoonen hadde gedaen, dat was genoeg om de Vorſt te pryſen, en om ſyn gewelt en onrecht, tegen de Onderdaenen begaen, te wettigen, en de geheele ſchuld daer van op de Gemeinte te leggen. Was 'er een geval, dat de Vorſt de Voorrechten had geſchon-

ſchonden, en de Onderdaenen geweldelyk gehandelt, en daer was een opſtand ofte beroerte uyt gereſen, men ſchreeuwde aenſtonts van wederſpannigheit en oproer, en de arme Gemeinte moeſt altyt de ſchuld daer van betaelen. De Schryvers van die tyden hebben die gewoone trant gevolgt, nogtans heeft Pontus Heuterus, hoewel anderſints ook ſeer eenzydig voor het Huys van Ooſtenryk, ons de rechte ſaek van het verſchil van die van Gent met de Keyſer, naegelaten.

Lib. 11. Rerum Auſtr. c. 11. & 12.

De Gentenaers misnoegt ſynde over het vraegen van geduerige onderſtandgelden, en ſig daer door te veel gedrukt vindende, ſoo gebeurde het, dat Vrouw Maria van Ooſtenryk, als doen Gouvernante der Nederlanden, van alle de Provinciën geſaementlyk een onderſtand vorderde, ofte een Be-

In den jare 1536.

de deed van twaelf hondert duysend guldens, tot de kosten van den oorlog tegen de Franssen, waer van het aendeel van Vlaenderen in die tyd bedroeg de somme van viermael hondert duysend guldens. Die van Gent weigerden haer deel in die Bede op te brengen, en konden niet bewogen worden, om de Bede toe te staen: dog de andere Leden van Vlaenderen bewilligden daer in. De Gouvernante, om die van Gent daer toe te dwingen, deed de burgers van die Stad, welke tot Brussel, Antwerpen, Mechelen, en in andere plaetsen van Braband meer, wierden gevonden, aenhouden, en in hechtenis setten, tot dat die van Gent in de Bede souden hebben bewilligt, en haer aendeel daer in opgebragt. Welke ongewoone feitelykheit door die van Gent vernomen synde, sonden sy haer Pensi-

ſionaris aen de Gouvernante, om uyt naem van haer Stad te vertoonen, dat deſelve, ingevolge van haer Voorrechten, ongehouden was, om ſulke buytengewone Beden in te willigen. De Gouvernante dat vertoog gehoord hebbende, begeerde, dat het verſchil ter kennis van den Grooten Raed tot Mechelen ſoude werden gebragt, om te vonniſſen, of die van Gent, volgens haer Voorrechten, gehouden waeren in de Bede te bewilligen, ofte niet: ofte wel anderſints, van den Geheimen Raed, belovende, ſig naer het gewysde van een van beide die Raeden te ſullen gedraegen, nogtans, onder die voorwaerde, dat die van Gent, by proviſie, en tot dat anders ſoude weſen verſtaen, haer aendeel in de Bede ſouden opbrengen: mits welken ſy beloofde, de aengehoude burgers

te ſullen ontſlaen. Die voorwaerde behaegden aen de Gentenaers niet, ſy deden een naeder vertoog aen de Gouvernante overgeven, haer onvermogen bybrengende, en in plaets van geld, een ſeeker getal krygsvolk aenbiedende te leveren: onder anderen ook vertoonende, dat de Keyſer, van den beginne van ſyn Regeering tot die tyd toe, van die van Vlaenderen voor onderſtandgelden had genooten een ſomme van vyf millioenen en negenmael hondert duyſend guldens, waer mede men geheel Vlaenderen wel had mogen koopen, daer benevens verſoekende, dat ſy in toekomende, uyt kracht van haer Voorrechten, van ſulke afperſſing van geld ongemoeit mogten blyven, en dat haer aengehoude burgers mogten werden ontſlaegen. Om kort te

gaen,

gaen, de Keyſer belaſte, dat ſy aen de beveelen van de Gouvernante ſouden hebben te gehoorſaemen, of ſoo ſy ſig daer by beſwaert mogten vinden, dat ſy ſig nae de uytſpraek van den Grooten Raed tot Mechelen, ofte van den Geheimen Raed, moeſten gedraegen, met bedreiging, dat ſy, by weigering van dien, voor wederſpannige gehouden ſouden werden. Dit is eigentlyk de oorſpronk en de oorſaek van het verſchil, waar uyt de bekende wederſpannigheit der Gentenaers is geſproten, en die haer de harde en onbarmhartige ſtraffe van den Keyſer op den hals heeft gehaelt.

Uyt dit ſtaeltje kan men ligt begrypen, dat het groot vermogen van Keyſer Carel V. ſoodaenig de overhand had genomen, en

boven alle Wetten en Voorrechten was gestegen, dat het met de Nederlandse Vryheit geheel en al gedaen was. Want die van Gent waeren andersints niet gehouden om de Bede in te willigen, het was een saek, die, buyten tegenspreecken, alleen van haer welbehaegen afhankelyk was, en waer van sy niet gehouden waeren om eenige reekenschap te geven. Ende voor soo veel de andere Leden van Vlaenderen daer in albereits hadden bewilligt, soo stond het haer vry, om hun aendeel daer in op te brengen, maer waeren volgens de Voorrechten en Regeeringswyse der Nederlanden niet bevoegt, om die van Gent door dat consent te beswaeren. Volgens den inhoud van het groot Privilegie van Vrouw Maria van Brourguognen, waeren de Leden, die het niet belieft hadden in de

Be-

Beden te bewilligen, ongehouden en onverbonden, om iets daer in te gelden. Ook konden de Gentenaers niet van quaedwilligheit werden beschuldigt, als of sy weigerig waeren, om de Vorst in syn noodwendige oorlogen, ten dienst en tot bescherming van het Land, by te staen, daer sy reets te voren in soo veel en menigvuldige Beden hadden bewilligt, en sulke groote onderstandgelden opgebragt, die alle besteed wierden, niet tot de wettige verdediging van 't Land, maer tot het voeren van vreemde oorlogen, en om de onmeetelyke heerschsugt van de Vorst alleen te voldoen. Sy waeren ook niet gehouden, om sig, nopende het bewilligen ofte niet bewilligen van de Bede, aen het vonnis van den Grooten Raed tot Mechelen, ofte van den Geheimen Raed te onderwerpen; dat kon van

haer

haer niet werden gevergt, want het was ſtrydende tegen de Rechten en Vryheden deſer Landen, in 't ſtuk van de Regeering gebruykelyk: en hoe kon daer een vonnis te pas komen, daer geen verbintenis was, om in de Bede te moeten bewilligen, en daer de toeſtemming in de Bede alleen van het welbehaegen der Leden, die de Vergaedering van de Staeten hielpen uytmaeken, afhankelyk was? Voor het overige blykt het, dat de Gouvernante eerſt, met het aenhouden der Gentſe burgers, ſulke feitelyke middelen heeft gebruykt, die t'eenemael hard, onredelyk en onrechtveerdig waeren.

Niet tegenſtaende het blykt, dat de aeloude Vryheit der Nederlanden door Keyſer Carel V. in diervoegen wiert onderdrukt, en dat het genoegſaem met de

Wet-

Wetten en Voorrechten gedaen was, ſoo vind men niet, dat de Nederlanders ſig merkelyk over ſyn Regeering hebben beklaegt: in tegendeel is de geheugenis van die Keyſer niet alleen aen de Nederlanders in 't gemeen, maer ſelfs aen de Gentenaers langen tyd aengenaem geweeſt, het zy, wegens de ſwaere tyden, die daer nae onder de Regeering van Conink Philip II. ſyn gevolgt, en die de voorgaende tyden heuglyk hebben gemaekt, ofte wel, om de byſondere perſoneele hoedanigheden van de Vorſt, en om die voordeelen, die ſy anderſints onder ſyn Regeering quaemen te genieten. Want hoewel de ſtaetſuchtige ondernemingen ven den Keyſer aen de Nederlanders ſeer dier quaemen te ſtaen, ſoo is het aen de andere zyde ook waer, dat ſy haer Coophandel, onder

ſyn

ſyn gunſt en geſag, in alle gedeelten van Europa hebben uytgebreid, waer door deſe Landen in macht en rykdom merkelyk ſyn toegenomen. Ook waeren de Nederlanders byſonder met die ydele roem ingenomen, dat ſy ſulk een grooten Keyſer tot haer Vorſt hadden, die ſoo veel gewigt aen de ſaeken van Europa toebragt, die dikwyls ſyn Hof by haer quam houden, die de Nederlanders boven andere Volkeren begunſtigde, en de Edellieden met groote Eertytels en hooge Ampten verhefte.

Conink Philip II. volgde den Keyſer, ſyn Vaeder, niet alleen nae in het aenmaetigen van een onbepaelde macht, en in het verbreeken der Voorrechten en Vryheit van het Volk, maer hy maekte daer en boven het jok nog veel ſwaerder. Syn heerſchſugt

ſugt was ſonder paelen; hy kon niet lyden, dat de Wetten, waer aen alle goede Coningen en Vorſten ſig gewillig onderwerpen, aen hem in ſyn gebied eenige paelen ſouden ſtellen; hy lette nog op de Wetten van het Land, nog op de Voorrechten en Vryheit van het Volk, hoe plegtig hy die ook had beſworen, en alle ordre van Regeering en Recht onder de voet geworpen hebbende, ſoo trachte hy ſyn Coninklyke wil, voor het Opperſte GerechtsHof, over het leven, eer en goed van de Onderdaenen te doen doorgaen: een voorbeeld, dat andere Vorſten van Europa, en wel byſonder in onſe tyden, Lodewyk de XIV. Conink van Vrankryk, maer al te wel getragt hebben nae te volgen. Als men het gedrag van de Vorſten met aendacht gaet naeſpeuren, ſal men bevinden, dat

de

de meeste maer, voornaementlyk op twee saeken bedagt schynen te wesen; op de konsten van den oorlog, waer onder het uytbreiden van haer gebied voornaementlyk is begrepen; en op het vestigen van een onbepaelde macht, opdat haer Onderdaenen in een volslaege onderwerping werden gehouden. De konsten des vredes, waer door de belangen en voorspoed van hun Onderdaenen worden bevordert, worden of verwaerlooft, of slaeuwhartig voortgeset.

Hier by quam nog, dat Conink Philip II. in Spanjen geboren en opgevoed synde, en de zetel van syn Ryk aldaer gevestigt hebbende, van voorneemen was, om de Nederlanden geheel en al van Spanjen afhankelyk te maeken, welk voornemen door de Prins van Oranje, en andere Neder-

derlandſe Heeren, ontdekt ſynde, konden ſy niet anders doen, als ſig met alle haer vermogen daer tegen te ſtellen. Het was nu niet alleen over het behoud van de Vryheid en Voorrechten te doen, ofte om de Vorſt in deſe en gene gevallen binnen de paelen van ſyn Wettig Geſag te houden, maer daer was een blykelyk gevaer van onder een volſlaege Overheering, en onder de Slaeverny van de Spanjaerden te vervallen. Dog dat voornemen van Conink Philip II. was des te moeyelyker om uyt te voeren, om dat'er te dier tyd vele en ſeer machtige Edellieden in de Nederlanden waeren, ſoo van hooge als laege ſtaet, die in outheit van geſlagt, in vermogen, in getrouwheit tot de Vorſt, en in dapperheit tot verdeding van het Land aen de Spaenſſe Groote niet behoefden

Siet de Lyſt van de geïntituleerde Nederl. Edellieden by Miraeus in Chron: Belgii. pag. 387

te wyken. Die menschen, aen een vrye Regeering onder haer eige Vorsten gewoon synde, waeren te edelmoedig om sig onder het jok van de Spanjaerden gewillig te buygen: ook konden sy het overheeren van dese Landen niet gedoogen, alsoo sy het meest daer by hadden te verliesen.

Uyt alle 't gene hier voren is aengewesen, komt nu klaer genoeg te blyken, dat de rechte en eerste oorsaek van de Beroerten, onder de Regeering van Conink Phillp II. voorgevallen, gelyk mede die van meest alle de vorige beroerten in de Nederlanden, is geweest, omdat de Vorst sig tot een volslaege en onbepaelde Opperheerscher heeft willen opwerpen, met verbreeking van alle de Voorrechten en Vryheit van het Volk. Of om beter met de woorden van de Heeren Staeten

van

van Holland en West-Vriesland te spreeken, *Dat men den oorspronk der Oorloge geen andere oorsaek soude konnen geven, wat men daer van discoureert, dan dat de Conink dese Landen met gewelt van Spaens en ander uytheemsch krygsvolk heeft willen dwingen te doen, 't geen sy-luyden Staetsgewyse niet en hadden goedgevonden; in saeken betreffende den staet vanden Lande.* In 't voorbygaen sullen wy alhier aenmerken, dat de meeste onlusten en beroerten, in het Coninkryk van Engeland ontstaen; uyt deselve oorspronk syn voortgekomen: wy sullen tot bewys maer bybrengen de woorden van een staetkundig Engelsch Schryver, luydende. *De geduerige twisten tussen de Coningen en 't Volk, terwyl de eerste poogden grooter macht te verkrygen als haer wettig toequam, en dese haer rechtmaetige Vryheden sogten te behouden,*

Inleyding voor de vrye Staets Regeering, geschetst in een Beschryving van Denemarken.

den, of te herwinnen, hebben. de ſtrydende baeren geweeſt, die 't ſelve dryvende gehouden hebben.

Dog de hier voor verhaelde oorſaek, alleen en op ſig ſelven aengemerkt ſynde, ſoude niet machtig genoeg ſyn geweeſt, om ſulke hooggaende Beroerten te verwecken, en deſe Landen tot een openbaere wederſtand en afval te brengen. Want, gelyk hier voren is gemelt, was het geſag en vermogen van de Vorſt albereits ſoo groot geworden, dat 'er genoegſaem een volſlaege onmogelykheit was, om hem binnen de paelen van een wettig gebied te houden, en de Prins van Oranje met alle de Nederlandſe Heeren van ſyn aenhank ſouden niet in ſtaet ſyn geweeſt, om hem tegen te ſtaen, veel minder, om de Landen tot een afval te brengen, ſoo die Coninck anderſints maer wel had gere-

regeert, en soo hy selfs maet de minste voorsichtigheit en toegeventheit in het stuk van de Godsdienst had gebruykt. Door syn verkeerd en hoofdig gedrag syn 'er verscheide andere of tweede oorsaeken bygekomen, die het geheele Land hebben ontroert, de Gemeinte gaende en onverduldig gemaekt, en die het Volk tot de uyterste wanhoop hebben gebragt. *Thuanus Lib. 47. Histor.*

Want voor eerst heeft de Conink, niet alleen aen de Prins van Oranje, maer aen den geheelen Adel, een groot misnoegen gegeven, door het verheffen van de Cardinael Granvelle, een man van een laege geboorte, een vreemdeling, en daer by ten uytersten hoogmoedig.

Ten anderen, gebruykten Keyser Carel V. en syn Soon, Conink Philip II. een verkeerde Staetkunde, om de Nederlandsen Adel

te verslaeven, en om deselve geheel en al van het welbehaegen van het Hof te doen afhangen, dog sy hebben sig in haer verwagting daer by merkelyk bedrogen gevonden. Sy spoorden de Nederlandse Heeren aen tot groote pracht en overdaed, als wel bewust synde, dat de pracht, te gelyk met de staetsucht, Hoofsche vleyery en dertelheit, de gewone werktuygen syn, waer door de Vryheit wort ondermynt. De onbepaelde Oppermacht, soo wel als de Tyranny, is gewoon sulke middelen te gebruyken, om ketenen van dienstbaerheit voor het menschelyk geslagt daer mede te smeden. Maer als of dat nog niet genoeg was, soo gaeven sy hooge eertytels aen verscheide van de Nederlandse Edellieden, en verheften deselve tot Marquisen en Graeven, opdat sy daer door
in

in een prachtige en kostbaere levenswyse en Hofhouding ingewickelt souden worden, haer goederen verteeren, en met'er tyd arm worden. Daer benevens droegen sy Gesantschappen en groote eerampten aen haer op, sonder iets van belang tot wedden ofte belooning aen deselve toe te leggen. De Prins van Oranje verhaelt, *dat syn huys steets open stond, en dat hy gewoonlyk moest hebben alle 't gene, daer 't Hof geern van hadde ontlast geweest, en dat hy vele van des Hofs kosten hadde moeten draegen.* Vervolgens seyde hy, *dat syn drie tochten, nae Vrankryk, Duytsland, en in 't Leger, hem meer als vyftienmael hondert duysend guldens hadden gekost, daer nogtans by de Reekencaemer kon blyken, dat hy niet een penning daer voor hadde genooten.* En van de Graef van Hoorn wort gemelt; *Dat hy in veserban-*

Apologie pag. 71. by Bor. 2. St. in 't Byvoegsel.

In de Verantw. voor de Graef van Hoorn by Bor. I.

 de

St. in 't Byvoegs. p. 49 50. *de oorlogen, reisen en handelingen; dikwyls tot dertig duysend goude Croonen te gelyk van syn eige, ten dienst van den Conink, hadde geleent. Ook dat hy in dienst van den Conink en van den Lande meer en grooter onkosten had gedaen, dan syn goederen konden verdraegen: en dat hy van syn inkomsten had verkogt en verset, wel tot de weerde van driemael hondert duysend goude Croonen, sulks hy genoodsaekt was geworden, om sig op syn Huys tot Weert te vertrecken.*

Reid 1. B Sulke verkeerde Staetkunde van die Vorsten heeft haer meesters te recht geloont; want de Nederlandse Groote en Edellieden, haer beste goederen verteert hebbende, in schulden verwart synde, en daer benevens geen onderstand nog vordering van de Vorst konnende bekomen, hebben wel mogen lyden, dat 'er verwarring en be-

beroerten ontstonden, op hoop van haer voordeel op de een ofte de andere wyse daer mede te doen.

Die meinen, dat het beter en gemackelyker is, over een arme dan over een ryke Gemeinte te heerschen, syn verre buyten het spoor van een goede Staetkunde verdwaelt. Het is wel waer, dat de rykdom gewoonlyk overdaed en weelde, te saemen met veel ondeugden en gebreeken daer uyt spruytende, veroorsaekt, dog die syn soo gevaerlyk niet voor den Staet. Want welgegoede menschen sullen selden iets tot naedeel van 't Gemeen en van de Vorst ondernemen, uyt vrees van haer goederen en besittingen te sullen verliesen, immers is het seeker, dat 'er vele door die aenmerking wederhouden worden. Dog de armoede baert wanhoop, en in 't by-

Nam semper in Civitate quibus opes nulla sunt,

byſonder is het gevaerlyk, wanneer groote Heeren en Edellieden tot armoede komen te vervallen; want ſulke Heeren niet te waegen ofte te verlieſen hebbende, en daer benevens door de nood geperſt ſynde, ſullen ſig niet ontſien, van by de eerſte bequaeme gelegentheit ſig in de beroerten te mengen, en altyd naer een omkeering en verandering van ſaeken trachten, om haer ſtaet te verbeteren.

bonis invident, malos extollunt, vetera odere, nova exoptant, odio ſuarum rerum mutari omnia ſtudent: turba atque ſeditionibus ſine cura aluntur, quoniam egeſtas facile habetur ſine damno. Salluſtius in Bello Catilinar.

Ten derden, ſoo vervreemde de Conink de meeſte en aenſienlykſte Geeſtelyke van ſig, door het oprechten van de nieuwe Bisdommen.

Ende ten vierden, verwekte hy een algemeene ontroering, misnoegen en wanhoop, door het invoeren van de Spaenſſe Inquiſitie, en het ſoo ſtreng uytvoeren van de Placcaeten op het ſtuk van de Godsdienſt.

Uyt

Uyt alle 't gene hier voren in 't breede is ter neder gestelt, kan men ligt besluyten, dat de eerste oorsaek, die de Beroerten in de Nederlanden heeft verwekt, is geweest de quaede Regeering van Conink Philip II. in 't gemeen; en in 't bysonder syn toeleg, om sig een onbepaelde Heerschappy, met verbreeking van alle Voorrechten, aen te maetigen, en dese Landen alleen van de Spaensse Regeering afhankelyk te maeken. Van dit slinkse voornemen heeft de vermaerde President de Thou ook wel byfonder gewag gemaekt, seggende onder anderen, *Terwyl de Conink in 't openbaer aen de Nederlanders scheen te willen toegeven, soo vermaende by de Hertogin van Parma door heimelyke brieven, dat sy met het invoeren van de Bisschoppen, vast stellen van de Inquisitie,* *Thuani lib. 38. & 80. Histor.*

en

en het uytvoeren van de bloedige Placcaeten maer soude hebben voort te vaeren. Syn voornemen daer mede was, indien 'er beroerten mogten ontstaen, gelyk hy wel kon voorsien, dat hy door den Paus ontslaegen soude werden van den eed, aen dese Landen gedaen, en vervolgens gelegentheit bekomen, om dese Landen door syn Spaens en ander vreemd krygsvolk t' onder te brengen, met vernieting van alle haer Voorrechten: en, de grootste Heeren en voorstanders van de Vryheit van kant geholpen hebbende, dese Landen tot een volkomen gehoorsaemheit, gelyk de Spanjaerts dat noemden, te brengen: dat is, als Overwonne Landen te beheerschen, volgens de Wetten, die het hem behaegen soude voor te schryven.

De naere Geloofsdwang, ofte Spaensse Inquisitie, met het uytvoeren van de bloedige Placcaeten

ten tegen de soo genaemde Ketters, heeft het vier van beroerte, dat nog, gelyk als onder de assche, lag te smeulen, doen ontvonken en in volle vlam uytbersten.

Maer het geen de Nederlanders tot de uyterste wanhoop, en vervolgens tot een openbaere afval van de Vorst heeft gebragt, is geweest de tocht van den Hertog van Alba, met een Leger van vreemd krygsvolk, in de Nederlanden, waer mede hy dese Landen heeft overvallen, en gelyk als Overwonne Landen gehandelt, in een tyd, dat de Nederlanders, door het kloek beleyd van de Hertogin van Parma, albereits te voren in een volkome rust waeren gebragt, sulks 'er selfs geen ander voorwendsel voor de Conink overig was, als een onbesonne wraeklust om de Nederlanders op het

wreetste te straffen. De onmenschelyke wreetheit, waer mede die Conink dese Landen, onder het bestier van den Hertog van Alba, heeft gehandelt, was voor edelmoedige Volkeren onverdraeglyk geworden, en kon niet anders, dan een Algemeene afval verwecken. Dat men de Geschiedenissen van oude en laeter tyden naeleese, men sal niet vinden, dat 'er oyt een Volk door syn eige Vorst op soo een harde en wreede wyse is mishandelt, als de Nederlanders door Conink Philip II. Dat men lette op de wreetheden eertyts gepleegt door Nero, Domitianus, en meer andere diergelyke gedrochten, die tot schande en verderf van het menschelyke geslagt te voren hebben geregeert, en men vergelyke daer by alle de mishandelingen, door den Hertog van Alba aen de Nederlanders gedaen,

daen, men ſal bevinden, dat de onderdrucking en wreetheden van ſulke Tyrannen by die van den Hertog van Alba niet eens en ſyn te vergelyken. Met een woord, de Nederlanders hebben onder ſyn beſtier beproeft, wat het uyterſte en het wreetſte in de ſlaeverny is.

Uyt alle 't geen hier voren is verhaelt, ſal men ligt toeſtaen, dat men de oorſaek der Nederlandſe Beroerten niet aen de onruſtige ofte muytſieke aert der Nederlanders moet wyten: want in tegendeel kan het uyt de Geſchiedeniſſen blyken, dat de Nederlanders doorgaens ſeer goede Onderdaenen ſyn geweeſt, en haer Vorſten uytnemende wel toegedaen: immers hadden ſy te voren aen Keyſer Carel V., en ſyn Soon Conink Pilip II. geen de minſte reden van beklag ofte miſnoegen

dien-

Hooft Nederl. Hist. 1. B. dienaengaende gegeven. De Landsaeten waeren in 't gemeen tot de uyterste proeve van trouw en onderdaenigheit genegen: den Adel had sig in de Fransse oorlogen, tot verdediging van het Land, uytnemende wel gequeten, en de Staeten hadden steets groote geldsommen tot onderstand bewilligt en opgebragt, selfs meer, als met reden van haer kon werden gevergt. De Prins van Oranje heeft in dien opsigt gesegt, *dat de Nederlanden, ofte Staeten van den Lande, vrymoediglyk en williglyk geholpen en gegeven hadden, tot de onkosten van den oorlog, uytnemende groote sommen van penningen, jae wel tot 'er somme van veertig millioenen gouts met sulke goedhartigheit, dat men noyt en speurde eenig teeken van afkeer.*

Verantw. des Prins van Oranje by Bor. 1. st. in 't Byvoegs.

Alle, die den aert der Nederlanders kennen, en de Geschiedenissen

nissen van dese Landen naespeuren, moeten overtuygt wesen, dat, gelyk sy aen de eene zyde seer getrouw aen haer Vorsten syn geweest, en gewillige en kragtige bystand aen deselve hebben gedaen, sy ook, aen de andere zyde, van alle tyden, seer groote Liefhebbers en voorstanders van de Vryheit syn geweest, en dat sy de onderdrucking van deselve noyt met gedult hebben verdraegen. De beroerten, waer van men dikwyls in de Geschiedenissen der Graeven leest, syn meest uyt die oorsaek geresen; en daerom moet men niet te voorbaerig wesen, om de schuld daer van op de Onderdaenen te leggen. Het is seeker, dat de Beroerten altyd seer gevaerlyk syn, en wel meest van een quaed voorbeelt en gevolg, niet te min, moet men bekennen, dat 'er verscheide beroerten syn ont-

Omnium Seditionum genera, vitia, pericula collegi &c. Etsi omnes Seditiones molestæ fuere, justas tamen fuisse nonnullas, &

prope necessarias. Cicero lib. 2. de Oratori.

ontstaen, die te gelyk noodsaekelyk en rechtveerdig syn geweest, waer onder men de laeste algemeene Nederlandse Beroerte, waer van wy tegenwoordig handelen, wel te recht mag stellen, gelyk wy by naeder gelegentheit in 't vervolg sullen toonen.

Strada lib. 2.

Men heeft de Prins van Oranje naegegeven, als of hy de voornaemste Fackel en aenstooker van den Oproer soude syn geweest: ook heeft men hem opentlyk beschuldigt, dat hy sig heeft gestelt tot een Hooft, aenleider en begunstiger van de wederspannige en oproerige: dat het voornemen van hem, en sommige andere van syn aenhang, was geweest, de geheele Regeering der Nederlanden nae sig te trecken: selfs sig in soo verre vergetende, dat hy besloten had, de waepenen tegen den Conink te aenvaerden, en dat hy een groot deel

Indaeging van de Procur. Gener. tegen de Prins, by Bor 1. st. 4. B.

deel van de Edele daer toe had omgekogt. Maer behalven, dat daer van niets ter weerelt is bewesen, is het ook in 't minst niet waerschynelyk. Wy hebben reets hier voren gemelt, dat het groot en voornaem oogmerk van de Prins van Oranje alleen in den beginne is geweest, om te verhoeden, dat de Landen niet onder de onbepaelde Heerschappy der Spanjaerden mogten vervallen, en dat hy geen voornemen heeft gehad, om van den Conink af te vallen, ofte om sig met gewelt tegen hem te stellen, als eerst in en ontrent die tyd, wanneer hy hoorde, dat de Hertog van Alba, met een Leger van vreemd krygsvolk, in 't Land stond te komen. Want voor eerst was de Prins in de Nederlanden te wel gegoed, en hy had aldaer te veel te verliesen, om sulk een wanhoo

 pi-

pige onderneming by de hand te nemen: ook had hy verstand genoeg om te begrypen, dat hy niet in staet was, en in 't minst geen vermogen had, om het tegen den Conink van Spanjen uyt te houden; en ingevalle hy het al wilde doen, wat waerschynelykheit was 'er, om de andere Nederlandse Heeren, sonder welker hulp hy niet veel van belang uyt kon rechten, op syn zyde te krygen? Daer by komt, dat de Prins gansch geen Waeghals was, maer veel eer voorsichtig en verre siende. Maer laet ons in dit geval de Prins sig selven hooren verdedigen. *Hy was*, seide hy, *van God met een menigte van goederen gezegent, dewelke wel regeerende en gaede slaende, hy eer grootheit en hoogheit kon verhoopen, dan door eenig ander bewind. Want ieder moet bekennen, dat wy ons houdende op onse Huysen,*

Verantwoording des Prince van Oranje, by Bor 1. St. in 't Byvoegs. p. 4.

en gaede slaende onse saeken, veel beter middel hadden, van geld en rykdommen te vergaederen, en daer door te onderhouden onse staet en grootheit, dan met groot goed ten Hove te verteeren. Het en heeft ook geen schyn ter weereld, dat wy ons souden hebben willen misgrypen op de Hoogheit van syne Majesteit en syner Landen, naedien deselve Landen tot syne Majesteit soo waeren genegen, als geseid is. Daer nae toont de Prins, dat hy te merkelyk was gegoed, en te veel in de Nederlanden had te verliesen, om verwarring te soeken. Hier by sullen wy voegen, het gene in de verantwoording van de Graef van Hoorn in dien opsicht wort bygebragt. *Wat apparentie was 'er van sulke verandering van Heer, wat profyt souden sy daer in gedaen hebben, gemerkt haen natuerlyke Heer was een van de machtigste Coningen*

By Bör. I. B. in 't Byvoegsel.

van de Christenheit? En voorwaer, hadden sy sulks gesogt, sy souden anders daer in hebben gehandelt, en syn Maj. niet t' elkens gewaerschouwt en geraeden hebben, 't welk is een feit van getrouwe Vassallen.

Dit nu alsoo synde, sal men ligt vraegen: hoe dat men de Prins van Oranje dan in opsicht van de Nederlandse Beroerten moet aenmerken? Hier op sullen wy antwoorden, dat men de Prins moet aensien, als een groot Voorstander van de Vryheit, en van de Wettige Regeering der Nederlanden; in den beginne heeft hy alle syn bequaemheit en vermogen in 't werk gestelt, om te beletten, dat de Nederlanders niet onder de onbepaelde Heerschappy en Geloofsdwang der Spanjaerden souden vervallen: dog het Land daer nae, door den Hertog van Alba, vyantlyk overvallen synde, en hy in syn

eer

eer en goederen aengetast werdende, soo heeft hy sig met gewelt daer tegen gestelt, en dese Landen tot een openbaere afval gebragt; sulks men moet bekennen, indien 'er de Prins van Oranje niet en was geweest, of dat hy minder bequaemheit mogt hebben gehad, het geheele Land in een naere slaeverny, soo in den Burgerstaet als in de Godsdienst soude syn gebleven. De quaede en harde Regeering van Conink Philip II. is de eerste oorsaek van de Nederlandse Beroerten geweest, en de Prins van Oranje is het Hooft en aenleyder geweest van de gene, die sig tegen die quaede en harde Regeering hebben gestelt. . . . .

Eindeling, om tot een besluyt te komen van dese wydloopige Inleyding, sullen wy naer overweging van alle de redenen, in deselve vervat, in 't algemeen vast stellen,

dat

Antwoort van de H. StatenGener. aen de Aertsbertog van den 27. Mey 1594 H. de Groot Apologie 2. cap.

dat de rechte oorsaek van de Nederlandse Beroerten, en de grond, waer op de waepenen tegen den Conink van Spanjen in 't vervolg syn aengenomen, is geweest: *het behoud van de Vryheit, soo in de Burgerstaet als in de Godsdienst*. Een grondslag, waer op de Republic der Vereenigde Nederlanden is gebouwt. Een heil soo groot, en een geluk soo uytnemende dierbaer, dat men voor welgebore en edelmoedige menschen geen beter nog grooter van den Hemel op dese aerde kan wenschen. Het be haege God, dat dierbaere pand van Vryheit in dese Repulic te bewaeren, en tot het einde der eeuwen duersaem te maeken!

HET

HET LEVEN VAN WILLEM DE I. PRINS VAN ORANJE &c.

VYFDE BOEK.

INHOUD.

Droevige staet van 't Land. Aenmerking op de aenstelling van den Hertog van Alba. Op het vonnis van den Conink. Schets van de harde Regeering van den Hertog. Aenmerking op de rechtspleging tegen de Graeven van Egmont en Hoorn gehouden. Onwettigheit van den Raed der Beroerten. Hoogmoet en wrevel van den Hertog van Alba tegen de Staeten. Indaeging van de Prins van Oranje. Stucken van beschuldiging tegen hem. De Graef van Bueren wort tot Leuven opgelicht en gevankelyk nae Spanjen gesonden. Antwoort van de Prins aen den Hertog van Alba op de Indaeging. Als mede aen de Procureur Generael. De Prins brengt een Leger op de been, om den Hertog van Alba aen te tasten. Verkoopt syn kostelykste goederen, om geld

tot den tocht te vergoederen. Verantwoording van de Prins tegen de Indaeging. Aenslag op den Hertog van Alba. Voornemen van de Prins om den Hertog langs drie kanten aen te tasten. Tocht van Graef Lodewyk van Nassau nae Groeningen. Hy slaet de Graef van Arenberg. Legert sig voor de stad Groeningen. Vonnis van den Ban met verbeurtmaeking van goederen tegen de Prins. De Hertog van Alba slaet Graef Lodewyk uyt het velt. De Prins bereid sig tot den tocht nae de Nederlanden. Laet syn verdeding in druk uytgaen. Syn verlegentheit om geld. Trekt met syn Leger over den Rhyn. De Hertog van Alba sterkt sig onder Maestricht. Doet een trompetter van de Prins ophangen. Gansch Europa heeft het oog op de tocht van de Prins. Oproer in syn Leger. De Prins trekt door de Maes. Bied den Hertog den stryd aen, die sig in syn voordeel houd. De achterhoede van de Prins geslaegen. Dood van de Graef van Hoochstraeten. Syn afbeelding. De Prins vind sig in syn hoop bedrogen, geraekt in de uyterste verlegentheit, en trekt nae de grensen van Vrankryk. De Hertog doet de achterhoede van de Prins aentasten, dog wort met verlies afgewesen. De

Prins

Prins komt in Vrankryk, Syn voornemen, om aen de Gereformeerde aldaer te hulp te komen. Wort genootsaekt syn Leger te scheiden. Opgeblaese brief van den Hertog van Alba aen de Staeten. Syn zegepraelende Intrede tot Brussel. Hy doet een Praelbeelt gieten en oprechten. Aenmerking op het selve. Hy brengt het Land in de uyterste slaeverny. Syn verdere handelingen. De Prins voegt sig met het overschot van syn volk by het leger van den Hertog van Tweebruggen. Trekt in Vrankryk. Vertrekt wederom heimelyk nae Duytsland. Hy versoekt de voorspraek van den Keyser. De Pensionaris Buis komt de Prins in 't heimelyk tot Dillenburg spreeken. De Prins geeft Lastbrieven ter zee uyt. Ongeregeltheit van de Vrybuyters. Aenmerking op de wettigheit van de Lastbrieven door de Prins ter zee uytgegeven.

DE Prins van Oranje was het aennaederend onweer in de Nederlanden wyslyk ontweeken, en terwyle hy sig in Duytsland by syn Broeder, Graef Jan van Nassau, tot Dillenburg was onthoudende, om de saeken van de Nederlanden van daer gaede te slaen, en sig ondertussen met de vriendschap en onderstand 1568. Droevige staet van 't Land.

 van

1568. van fommige Duytfche Vorften te fterken, foo maekte de Hertog van Alba het grootfte en voornaemfte gedeelte van de Nederlanden tot een droevig en verfchrickelyk fchouwtoneel van dolle wraekluft, moort en gewelt, even en al eens, of hy het Land met de waepenen had t'ondergebragt, en als of hy gekomen was, om het te verdelgen.

Wy fullen ons niet ophouden met een verdrietig verhael van alle fyn onmenfchelyke, wreede en hoovaerdige handelingen, en van fyn geweldige en onwettige Regeering en onderdrucking, alfoo alle de voornaemfte Nederlantfe Hiftoriefchryvers daer van in 't breede gewag hebben gemaekt; derhalven fal het tot de faemenhang van defe Befchryving genoeg wefen, dat wy de voornaemfte handelingen van dien hoogmoedigen wreedaert, alhier, als in een korte fchets, vertoonen, en de noodige aenmerkingen daer op maeken, op dat wy in 't vervolg niet genootfaekt worden, om t'elkens het verhael van faeken, eigentlyk tot defe levens befchryving dienende, af te breeken.

Men moet fig niet verbeelden, dat men alhier maer een harde en geweldige Regeering fal vinden, daer men onder de fchyn van recht de onfchuldige verdrukt,

en

en daer men syn onbepaalde macht in 1568.
alle syn uytgestrektheit over de Onderdaenen komt te oeffenen, gelyk het wel meer gebeurt, maer men moet sig daer en boven voorstellen, dat men allesints een swaere verdrucking en overheering sal ontmoeten, dat men sal sien, hoe de Wetten en Voorrechten van het Land door de waepenen syn overweldigt, en hoe de Hertog van Alba sig in de Nederlanden niet anders heeft gedraegen, dan als een volslaege, onbarmhartige en gestoorde Overwinnaar, die het leven en goederen der Onderdaenen, door het recht van den oorlog in syn gewelt heeft gekregen, en die syn macht met de uyterste wreetheit komt te gebruyken.

Aenmerking op de aenstelling van den Hertog van Alba.

Voor eerst dient aengemerkt te worden, dat de aenstelling van den Hertog van Alba, tot Gouverneur Generael van de Nederlanden, was strydende tegen de Voorrechten derselver Landen, en een nieuwigheit noyt te voren ingevoerd. Want het is bekent, dat de Vreemdelingen geen Ampten in den Lande mogten bedienen, hoe veel te minder dan mogt een Vreemdeling Stadhouder van de Vorst wesen? Om aen die swaerigheit te gemoet te komen, had Keyser Carel V. te voren die voorsichtigheit gebruykt, van tot het Gouvernement der Nederlanden

1568. allcen aen te stellen soodaenige persoo-
nen, die hem in bloede bestonden. Te-
gen de aenstelling van den Hertog van
Alba wiert nu door de Nederlanders ver-
toont, en als een beswaering bygebragt,
dat men een Gouverneur had aengestelt,
niet wesende van desen Lande, nog ook
van syn Maj. bloed of afkomste, en nog
boven dien, met een oude en ingewor-
telde haet tegen deselve Landen ingeno-
men.

Op het Vonnis van de Conink. *Te vinden by Meteren 3. B. Bor 4. B. Thuanus lib. 14. Hist.*

Vervolgens moet ook als iets byson-
ders en merkweerdig voorkomen, dat
Conink Philip II. op voorgaende raed
van de Spaensse Inquisitie, by syn von-
nis, alle syn Onderdaenen der Neder-
landen, en oversulks, het gantsche lic-
haem van het Volk (uytgesondert ee-
nige weinige, welker naemen, in de
berichten daer van gegeven, aenge-
teikent stonden) heeft verklaert begaen
te hebben de misdaet van gequetste Ma-
jesteit, en dienvolgende, om als soodae-
nige veroordeelt en gestraft te worden,
sonder aensien van staet, sexe ofte ou-
derdom, met de straffen by de rechten
tegen sulke misdaedigers gestelt. De re-
den van sulk een algemeene en buyten-
sporige veroordeeling was, soo wel van
wegen haer openbaere ketteryen en af-
val van de Roomsse Kerk, als ter oorsack

dat

dat sy haer pligt, in het wederstaen van de 1568.
Ketters, niet en hadden gedaen: sulks hier geen onderscheid van Godsdienst wiert gemaekt, maer de Roomsgesinde wierden op die wyse soo wel als de Ketters veroordeelt, op dat het aen de gantsche Weereld mogt blyken, dat de Godsdienst maer tot een voorwendsel diende, dog dat het eigentlyk om de Vryheit van 't Land te doen was.

Op die voet hebben de Spanjaerts daer naer in de Nederlanden huys gehouden, en de Ingesetenen alle voor Lutheranen en Ketters aengesien; en om dat te bewysen, gebruykten sy dese redenen. De Nederlanders hebben te voren (in den Jaere 1559.) de Spanjaerts uyt den Lande doen vertrecken: sy hebben sig tegen de nieuwe Bisschoppen gestelt, de Inquisitie wederstaen, en de besluyten van het Concilie van Trenten niet willen ontfangen; ook hebben sy de Beeldstorming niet verhoed: derhalven syn de Nederlanders voor geen Catholyke te houden, maer voor Lutheranen. Bor 1. St. in 't Byvoegsel p. 147.

Dat een Vorst alle syn Onderdaenen te gelyk, eenige weinige uytgesondert, en sulks het geheele lichaem van het Volk, op de allerwreetste wyse, ter dood sal gaen veroordeelen, en dat schrickelyk vonnis, voor een groot gedeelte, op

1568. een onbarmhartige wyse doen uytvoeren, is soo ongehoort, dat 'er van diergelyke mishandelingen in de geschiedenissen geen gewag wort gemaekt, en dat sulk een verhael gelyk als ongelooflyk moet voorkomen.

Schets van de harde regeering van den Hertog van Alba.

De Hertog van Alba bleef van syn zyde ook niet in gebreke, om dat bloedvonnis met de uyterste wreetheit uyt te voeren. Syn eerste sorg was, om sig selfs als tot een volslaege Opperheerscher te stellen, en om sig ontslaegen te houden van alle vorige Regeeringswyse, van wetten, voorrechten, en wat dies meer is, op dat het leven en goederen van een iegelyk geheel van hem soude afhangen, en op dat hy nieuwe wetten en instellingen nae syn welbehaegen mogt maeken. De Voorrechten met de voeten tredende, seide hy met versmaetheit, dat die het verderf van den Lande waeren, en de voornaeme oorsaek der beroerten in dese Landen. Hy schroomde ook niet, van sig in 't openbaer te beroemen, dat de Conink niet meer het recht van een Vorst soude gebruyken, maer dat van een Overwinnaer der Nederlanden had verkregen. Vervolgens stond alles voor syn wreetheit bloot; de voornaemste Edellieden van hooge en laege staet, de Regeerders en Burgers, die het meest

voor

voor het behoud van Land en Vryheit 1568.
hadden gewaekt, ofte met raed en daed iets tegen de uytheemsse tyranny hadden gedaen, waeren de eerste die ter dood wierden gebragt. Dog het bleef daer niet by, de verwoetheit van den Hertog en van syn Spanjaerden was soo groot, dat het verstorten van het onnoosel bloed van soo veel duysende van menschen, soo wel vrouwen als mans, door beuls handen, geen einde nam, en alle de gene, die in haer handen vielen, als 'er maer iets op haer te seggen was, wierden omgebragt. Verscheide onbesprooke Roomsgesinde, op wie niet te seggen viel, en die niet en wisten, waerom sy verwesen wierden, moesten het selve lot ondergaen. Van het hangen, dooden en onthoofden was geen einde, nu in de eene stad, en dan in de andere, het geheele Land door. De Hertog en syn Bloedraed veroordeelden maer ter dood, en de uytvoering wiert door syn Provoost gedaen, die daer toe van de eene Provincie nae de andere reisde. Selfs ging het soo verre, dat het misdaed genoeg was veel goederen te bezitten, en dan wist men de menschen haest, op het een ofte ander voorwendsel, daer het in sulke tyden noyt aen kon ontbreeken, ter dood te veroordeelen, om die eerloose Rech-

1568. ters met haer goed te verryken. Boven dien wierden de Spaenſſe ſoldaeten genoegſaem ſonder tucht gehouden, die niet naelieten de Ingeſetenen op een harde en onweerdige wyſe te vertreden, en haer dikwyls met rooven, moorden en branden te verdelgen. Om kort te gaen, men ſeide in die tyd, niet ten onrecht, van den Hertog van Alba, dat hy, doende slomme vangen, en ſoo veel menſchen hangen, worgen en moorden, van voornemen ſcheen te weſen, om de Nederlanden tot een algemeen ſlagthuys te maeken.

By al dat ombrengen was 'er ook een Verbeurtmaeking van goederen, want daerom was het mede te doen: hier door leden niet alleen de vrouwen, kinderen, ofte erfgenaemen van de Veroordeelde, maer alle andere Ingeſetenen te gelyk, die iets van de ter dood gebragte hadden te eiſſchen, ſulks men daer door genootſaekt wiert aen den Hertog te vertoonen, dat verſcheide, ſoo wel geeſtelyke als weereldlyke perſoonen, mitsgaeders Godshuyſen, weduwen en weeſen, van haer goederen en renten wierden berooft, en daer door van haer gerechtigheden verſteeken, immers ſeer verdrietig daerom moeſten naeloopen. Op het laeſte bleek het klaer, dat

dat het ombrengen van menschen, en het 1568.
verbeurt maeken van der selver goederen,
maer geschiede, om den Conink, soo
men voorgaf, daer mede te verryken:
dog de Hertog heeft sig merkelyk daer
by bedrogen gevonden.

Wy konnen van de wreetheit van den Hertog van Alba soo niet scheiden, sonder iets in 't bysonder te melden, van het beklaeglyk einde van de Graeven van Egmont en van Hoorn, beide van een hooge geboorte onder de Nederlanders, en daer benevens mannen van eer en verdiensten, en die te voren, in verscheide gelegentheden, groote diensten aen den Conink hadden gedaen, en die geen andere misdaed hadden bedreven, dan alleen, dat sy te gelyk 'en aen de Vorst, en aen haer Vaederland getrouw wilden wesen, 't welk de grootste misdaed is by sulke Vorsten, die naer een onbepaelt gesag staen, en die achten, dat het heyl en welvaeren van den Staet alleen in haer eige belangen en grootheit bestaet.

Aenmerking op de rechtspleging tegen de Graeven van Egmont en van Hoorn.

De Hertog gebruykte alle bedenkelyke voorsorg en list, om de Graeven van Egmont en van Hoorn te gelyk in de strik te doen vallen, die voor haer gespannen wiert, om geen half werk te doen, wanneer een van beide het mogt ont-

Verantw. des Graeve van Hoorn By Bor 1 St. in 't Byvoegs. p. 53.

1568. ontgaen. De Graef van Hoorn quam den Hertog tot Leuven ontmoeten en verwelkomen, hy wiert minnelyk in schyn, en met schoone woorden, selfs met aenbieding van syn dienst, ontfangen, seggende de Hertog onder anderen, dat hy brieven van de Conink aen hem had, en daer benevens versoekende, dat hy hem nae Brussel wilde volgen, daer hy hem de brieven, die in syn koffers waeren, soude overgeven. Dat bedrog mislukte te dier tyd, om dat de Graef tyding kreeg, dat syn Suster, de Graevin van Nuenaer, was overleden, waerom hy van den Hertog oorlof nam, om den Graef, syn schoonbroeder, te gaen vertroosten, 't welk de Hertog als doen niet en durfde weigeren, en als nog geen gewelt wilde gebruyken, ter oorsaek de Graef van Egmont niet tegenwoordig was, die hy te gelyk wilde vatten, en die hem andersints soude ontsnappen. Om de Graef van Hoorn ondertussen nog des te beter te misleiden, en hem alle achterdenken te benemen, schreef de Hertog aen de Graef van Nuenaer, om hem over syn verlies te vertroosten, ende te gelyk te versoeken, dat hy de Graef van Hoorn, syn schoonbroeder, dog haest wilde laeten vertrecken en wederkeeren, dewyle de Conink bevolen

len had hem dingen te seggen, die tot 1568.
desselfs gerustheit en voordeel dienden, betuygende, dat hy de saeken van de Graef altyd seer by den Conink had behartigt, en, soo veel in hem was, had getracht te bevorderen, ten einde syn Majesteit hem eenige goede vergelding wilde doen, met diergelyke betuygingen van gunst en genegentheit meer.

Als de Graef vervolgens tot Brussel quam, wiert hy wederom met alle uyterlyke teekenen van eer en achting door den Hertog ontfangen, en de twee Brieven van de Conink wierden hem ook overhandigt, de eene, raekende syn Bende van Ordonnantie, en de andere, houdende een beleeft versoek, van met den Hertog een goed verstant en vriendschap te willen onderhouden. Ten selven daege, als de twee Graeven wierden gevangen genomen, had de Graef van Hoorn des morgens een schoon paerd aen den Hertog vereert, 't welk hy ook aennam, en op staende voet deed haelen.

De twee Graeven gevangen genomen zynde, deed de Hertog niet alleen alle haer brieven en geschriften in verseekering nemen, maer ook te gelyk alle haere goederen, Landen en Heerlykheden aenslaen, en voor verbeurt houden, sulks die Heeren niets ter weereld overig hadden,

1568. den, waer uyt ſy, geduerende de gevankenis en rechtspleging, onderhouden konden werden, en men liet haer ook als de allerverachtſte menſchen op een erbarmelyke wyſe zitten, ſelfs heeft de Vrouw Moeder van de Graef van Hoorn genootſaekt geweeſt, om ſyn montkoſten in de gevankenis uyt haer eige beurs te betaelen, op dat haer Soon aldaer niet van
Bor 4. B. gebrek mogt vergaen. Om niet belemmert te weſen met de Graevin van Egmont, en het jammerlyk beklag en geſchrey van haer en van haer kinderen, liet de Hertog haer alle te ſaemen in een Clooſter ſteeken. De Huysvrouw van de Graef van Hoorn was te dier tyd buyten 's Lants, en van hartſeer krank leggende tot Meurs, op het Huys van de Graef, haer Broeder.

Als ſy twee maenden lang in groote ellende, en buyten alle toegank van menſchen gevangen hadden gezeten, ſyn by haer gekoomen twee Leden van den Bloedraed, Vargas en Del Rio, met de Secretaris Praets, alle drie Spanjaerden, ſeggende van den Hertog geſonden te weſen, om van hun, onder eede, en *pede ligato*, in de boeyen zittende, te verſtaen de waerheit van 't geen ſy haer ſouden vraegen. Of wel de Gevange vertoonden, dat ſy vóor haer wettige Rech-

Rechter niet en waeren, dat sy Ridders 1568.
synde van de Ordre van 't Gulde Vlies, ook volgens de wetten van die Ordre door haer Medebroeders moesten werden gevonnist, dat die manier van Rechtspleging tegen de wetten en voorrechten deser Landen was strydende, en diergelyke gewichtige redenen meer bybragten, het mogt niet helpen, men nootsaekte haer te moeten antwoorden op verstek, en onder bedreiging, dat sy andersints gehouden souden werden, als overwonnen en overtuygt van de misdaeden, die men haer te laste hadde gelegt. Het bidden en kermen van de Vrouwen, kinderen, vrienden en maegen, vond geen ingank, selfs wiert de voorspraek van de Keyser, en van verscheide Duytsche Vorsten van de hand gewesen, of te leur gestelt. Men bracht haer een afschrift van den eysch van de Procureur Generael, en men nootsaekte haer, om selfs, en sonder raed ofte hulp van Rechtsgeleerde, binnen den tyd van vyf daegen daer op te moeten antwoorden. De getuygen, die men tegen haer voortbragt, wierden niet bekent gemaekt, nog tegen haer gehoort, en derhalven wiert haer niet toegelaeten, om sulke getuygen te mogen wraeken. Ende niet tegenstaende de Gevange reets van alle haer

1568. haer goederen waeren berooft, de Hertog, als gemelt is, deselve in beslag genomen hebbende, heeft men haer afgevordert, dat sy voor het loon van de Commissarissen en getuygen borg souden stellen.

Op de krachtige voorspraek, die voor de gemelte Gevange wiert gedaen, hadde de Hertog, om sig daer van te ontslaen, geantwoort, dat sy niet ten onrecht beswaert souden worden, maer dat sy op een rechtelyke wyse gevonnist souden worden: dog dat bleef maer by een uyterlyke schyn, en de twee bovengenoemde Spanjaerden, Vargas en Del Rio wierden by den Hertog tot de kennis van die saek machtig gemaekt. Het verdriet ons de verdere omstandigheden van die soo genaemde rechtspleging op te haelen; niemant is 'er, die niet overtuygt zy, dat het geen recht, maer louter geweld is geweest. Wy sullen dit alleen hier by voegen, dat het proces op den eersten dag van Juny is gehouden voor gedient en gesloten, en dat het vonnis by den Hertog op den vierden dag der selver maend is gevelt, binnen welken tyd getoont is, dat het een volslaege onmogelykheit voor den Hertog is geweest, om die twee processen, met alle de stucken en bewysen daer toe dienende, behoor-

lyk

1568.

lyk te konnen lesen en overwegen, sonderling, door dien hy op de selve tyd met veel andere saeken is belemmert geweest. Het doodvonnis is gevelt en uytgesprooken, alleen op de naem van den Hertog van Alba, soo hy sig aldaer noemt, *als Opperrechter in den Criminelen Raed van de gevangenen van synder Majesteit.* Een saek tegen alle bekende rechten en vorrechten strydende, en in dese Landen ongehoort, dewyle de Graef niet bevoegt was, om selfs recht te spreeken, gelyk hier boven is getoont *, sulks de Hertog sig alhier meer aenmaetigde als aen de Conink selfs toequam.

Meteren in syn 3. B. segt, dat de sententie was geraemt in den Bloedraed, ten byzitten van Barlaimont, Noicarmes en andere, alleen by den Hertog onderteikent, sonder der andere Raetsheeren opinies af te vraegen.

**In de Inleyding.*

Op dat 'er aen sulk een eerloos vonnis in allen deelen niets en mogt ontbreeken, en de tyrannye van den Conink en van den Hertog over het verdrukte Land soude zegepraelen, ook waerschynelyk, om den Nederlandsen Adel de uyterste smaetheit aen te doen, soo wierden die twee Graeven ook veroordeelt, *dat haer hoofden gestelt souden worden om hooge, op een openbaere plaetse, om van een iegelyk gesien te syn, en aldaer te blyven, tot dat anders by syn Excellentie,* (de Hertog) *sal worden geordonneert, en dat tot een exemplaere straffe van de misdaeden des voor-*

1568. *schreven Graeve: gebiedende, dat niemant, wie hy zy, hem en vervordere, het hooft van daer te doen, op de verbeurte van lyf en goed.* Dat wiert ook aldus uytgevoert, en de hoofden op het schavot, tot een deerlyk aenschouwen van het Volk, op pinnen geset, daer deselve wel twee ofte drie ueren lang bleven, wanneer de Hertog toestond, dat men deselve soude weg nemen, om met de lichaemen overgegeven en begraeven te worden.

Het ter dood brengen van die twee Heeren, verre van een groote schrik en verslaegentheit in de Nederlanders te veroorsaeken, gelyk misschien het oogmerk van den Hertog daer mede is geweest, verwekte in tegendeel een algemeene haet tegen de Spanjaerts, en de uyterste afkeer en verbolgentheit tegen den Hertog. Die daed wiert over al, soo binnen als buyten 's Landts verfoeyt, sulks de Conink en de Hertog sig deselve schaemden, en de een de schult daer van op den anderen trachtede te leggen; de Conink veinsende, als of hy dat niet uytdruckelyk had bevolen, en de Hertog voorwendende, als of hy den Conink te voren gewaerschouwt hebbende van de haetelykheit, en van de quaede gevolgen, die daer uyt mogten ontstaen, syn

Ma-

Majesteit hem geboden soude hebben, 1568.
om des niet tegenstaende daer mede
voort te gaen. Wat in desen van het
oogmerk van den Conink en van den
Hertog zy, het is waerschynelyk, dat
de dood van die twee Heeren; mitsgaeders
van de Prins van Oranje, van de
Graef van Hoochstraeten, en van meer
andere Nederlandse Heeren, albereits te
voren, by den Conink in den Spaenssen
Raed is besloten geweest, al eer de
Hertog uyt Madrid is vertrocken, en
dat hy het besluyt, waer toe hy volgens
syn bloedgierigen aert niet weinig
sal hebben geholpen, gretig en met syn
gewone wreetheit heeft uytgevoert. Het
is seeker, dat het uytvoeren van dat doodvonnis
groot naedeel aen de saeken van
den Conink heeft toegebragt, want de *Bentivoglio Nederl. Hist.* 4. *B.*
Roomsgesinde soo wel als de Protestantse
Vorsten van Duytsland toonden
een groot mishaegen te hebben in
de strenge handelingen van den Hertog:
en hier door is het gebeurt, dat de Nederlanders
soo wel, als verscheide Duytsche
Vorsten, de saeken van de Prins des
te meer begonden te begunstigen, en
dat een iegelyk het oog op de Prins had
geslaegen, ende hem aenmerkte als de
gene, van wien sy voornaementlyk haer
heyl en verlossing uyt die harde onder-

1568. drucking waeren v
Nederlants krygsvol
met de Graef van E
wegens syn grootm
saemheit en beproef
hy onder haer niet
geéert, maer gelyk al
konden sy, sonder
tering, een Krygsov
ste smaetheit ter doo
desselfs hooft op e
onder wiens beleid
den gedient, en sulke
ningen verkregen?

Het is te vermoede
van Alba den Conink
tegen den Graef van
ben verbittert, en
te weeg gebragt: w
uyt den aert afgunsti
naementlyk tegen de
ren. Hy liet sig voo
ste Krygsoverste van
sen, en dat niemant
de en dapperheit gely
die de Nederlandse H
rige oorlogen tegen
verkregen, de veerdig
waer mede sy den C
dient, schenen hem sy
en glans van krygsku

ooven. Om die reden was hy ook 1568.
ydig tegen den Graef van Egmont; hy
ioeſt hem als een groot medeſtrever
enmerken, en het ging ſelfs ſoo verre,
at de Hertog, wanneer de Graef van
gmont de Franſſe by Grevelingen had
eſlaegen, en een heerlyke overwinning
p haer behaelt, ſig niet en kon maeti-
en en onthouden, van aen de Graef te Bor 1. B.
erwyten, als of hy ſonder laſt van den Meteren 1. B.
onink, en buyten nood aen den vyand
ag had gelevert, en aldus des Coninks
anden en Volk roekeloos had gewaegt,
ier op de Graef ſig vergenoegde met te
twoorden: Indien de Spanjaerts ſoo
el als ſy in de Nederlanden hadden te
erliefen, dat ſy desſelfs gedrag wel ſou-
en goedkeuren. Selfs ging de lafhartig-
eit van den Hertog ſoo verre, dat hy,
i het proces tegen de Graef van Eg-
iont, die heerlyke overwinning aen
em als een misdaed heeft toegereekent,
i hem daer mede beſwaert, dat hy by
ie gelegentheit buyten laſt van de Co-
ink ſlag had gelevert, en des Coninks
anden in gevaer geſtelt. Als men een
rygsoverſte, die een heerlyke overwin-
ing, tot onvermydelyke verdediging van
et Land, op den vyand behaelt, ge-
yk in deſen was geſchiet, aldus ſal gaen
eſchuldigen, wat ſal men dan aen ſulke

 doen,

1568. drucking waeren verwachtende. H
Nederlants krygsvolk was uytneme
met de Graef van Egmont ingenom
wegens syn grootmoedigheit, geme
saemheit en beproefde dapperheit. w
hy onder haer niet alleen geacht
geëert, maer gelyk als aengebeden. H
konden sy, sonder de uyterste verb
tering, een Krygsoverste met de uyt
ste smaetheit ter dood sien brengen,
desselfs hooft op een pinne steeke
onder wiens beleid sy soo loffelyk h
den gedient, en sulke heerlyke overw
ningen verkregen?

Het is te vermoeden, dat de Hert
van Alba den Conink albereits te vo
tegen den Graef van Egmont sal h
ben verbittert, en desselfs ongenae
te weeg gebragt: want de Hertog w
uyt den aert afgunstig en nydig, vo
naementlyk tegen de Nederlandse H
ren. Hy liet sig voorstaen, de gro
ste Krygsoverste van de Weereld te w
sen, en dat niemant hem in krygsk
de en dapperheit gelyk was. De roe
die de Nederlandse Heeren in de ged
rige oorlogen tegen Vrankryk hadd
verkregen, de veerdigheit en dapperh
waer mede sy den Conink hadden, g
dient, schenen hem syn ingebeelde roe
en glans van krygskunde te veel te ve

doo

looven. Om die reden was hy ook 1568.
nydig tegen den Graef van Egmont; hy moest hem als een groot medestrever aenmerken, en het ging selfs soo verre, dat de Hertog, wanneer de Graef van Egmont de Fransse by Grevelingen had geslaegen, en een heerlyke overwinning op haer behaelt, sig niet en kon maetigen en onthouden, van aen de Graef te *Bor* 1. *B.*
verwyten, als of hy sonder last van den *Meteren* 1. *B.*
Conink, en buyten nood aen den vyand slag had gelevert, en aldus des Coninks Landen en Volk roekeloos had gewaegt, waer op de Graef sig vergenoegde met te antwoorden: Indien de Spanjaerts soo veel als sy in de Nederlanden hadden te verliesen, dat sy desselfs gedrag wel souden goedkeuren. Selfs ging de lafhartigheit van den Hertog soo verre, dat hy, in het proces tegen de Graef van Egmont, die heerlyke overwinning aen hem als een misdaed heeft toegereekent, en hem daer mede beswaert, dat hy by die gelegentheit buyten last van de Conink slag had gelevert, en des Coninks Landen in gevaer gestelt. Als men een krygsoverste, die een heerlyke overwinning, tot onvermydelyke verdediging van het Land, op den vyand behaelt, gelyk in desen was geschiet, aldus sal gaen beschuldigen, wat sal men dan aen sulke

 doen,

1568. doen, die het ongeluk hebben van de slag te verliesen? Sulke wreedaerts, gelyk de Hertog van Alba en syns gelyke, syn doorgaens ook lafhartige menschen, die geen gevoelens van eer en deugd hebben, en daer benevens nydig en vyandig zyn tegen alle, die eer en deugd bezitten.

Maer daer is nog een reden geweest, waerom de Hertog en de Spanjaerts soo nydig en gestoort op den Graef van Egmont syn geweest, en waerom sy desselfs verderf aldus hebben besloten. Onse Historieschryvers swygen daer van; dog het is by een uytheemsch Schryver naegelaeten, en alsoo dat verhael ons niet onwaerschynelyk voorkomt, achten wy het niet ondienstig, om daer van te melden.

Natalis Comes lib. 11. & 18. Histor.

Als Conink Philip II. in den Jaere 1558. tyding had bekomen, hoe de Fransse, onder het bevel van de Marefchal de Thermes met een Leger in Vlaenderen waeren gevallen, en de stad Duynkerke onder anderen reets hadden bemachtigt, gaf hy last aen de Graef van Egmont om ten spoedigste soo veel volk by een te trecken, als het mogelyk was, en een Leger te versaemelen, waer over hy het Opperbevel soude hebben, om de Franssen daer mede tegen te slaen ende te verdryven. Gelyk de Graef een wacker

krgs-

krygsman was, en reets te voren groote 1568.
eer in de slag by St. Quintin had behaelt,
soo was ieder een begeerig, om onder
hem te dienen, de Nederlanders waeren
aenstonts gereed, en daer was een groote toeloop van volk, voornaementlyk
van Edellieden uyt Vlaenderen en de nabuerige Provinciën op de grensen gelegen. Maer in het opontbieden van syn
volk, had de Graef ook staet gemaekt
op een Terce ofte Bende Spanjaerden,
onder het bevel van den Overste Carvagial, die drie duysent koppen sterk moest
wesen, en te dier tyd in de Nederlanden
diende. Deselve Bende in 't Leger komende, wiert maer ontrent vier hondert
mannen sterk bevonden. De Graef stond
daer over verset, en nam het quaelyk,
want hy had syn schickingen albereits
daer nae gemaekt: niet te min liet hy sig
aen de Spaensse niet veel gelegen wesen,
en hy ontbood in plaetse van deselve de
Edellieden van de omleggende plaetsen
met haer Volk, die gewillig waeren
om haer Vaederland te dienen, en albereits te voren, uyt eige beweging, haer
dienst hadden aengeboden, dog die de
Graef als doen had bedankt, in verwachting, dat hy met de drie duysend
Spanjaerden sterk genoeg soude wesen.
Als de Conink sig in 't vervolg, no-

1568. pende de overwinning, die de Graef van Egmont by die gelegentheit op de Franssen behaelde, liet onderrichten, verwachte hy, wonderlyke dingen van de dapperheit der Spaensse soldaeten te sullen hooren, en hoe dat sy door haer moed en beleyd de grootste eer van de overwinning hadden verkregen, dog niet bysonders daer van vernemende, quam hy op het laest te verstaen, dat sy niet veel hadden uytgerecht, dewyle sy soo onsterk waeren geweest. Dat speet hem geweldig, en hy was daer over soo gestoort, dat hy den Overste Carvagial te recht deed stellen, en met de dood straffen, ter oorsaek hy syn Bende soo onsterk hadde gehouden, om de soldye van deselve in de sak te steeken: maer de Spanjaerts, en bysonder de Hertog van Alba naemen dat seer euvel op, voornemende haer leed en schande by gelegentheit op de Graef van Egmond te verhaelen. De Nederlanders hadden de eer van de overwinning behaelt, en het bleek, dat sy moed en beleyd genoeg hadden, om haer eige Land tegen den vyand te verdedigen, sonder de hulp der Spanjaerden daer toe noodig te hebben, die met schande daer van gekomen waeren.

Flor. van der Haer lib. 1. tu- Het sal niet noodig wesen, dat wy ons ophouden, met dese twee doorluch-

luchtige, dog ongeluckige Mannen, in 1568.
haer afkomst, aert, leven en daeden te verbeelden, dewyle sulks by verscheide voornaeme Schryvers breed genoeg is geschiet, waer by wy niet sonderling hebben te voegen. Sy waeren beide van een hooge geboorte, mannen van een beproefde trouw en dapperheit, die den Conink, soo wel als den Keyser, syn Vaeder, in veel tochten, en by verscheide gelegentheden, met veel vlyt en yver hadden gedient. De Graef van Egmont was meer vermaert door syn dapperheit en krygskunde, en de Graef van Hoorn door syn verstand en staetkunde. De deugd en onschuld, hoe seer ook vertreden en verdrukt, komt haest uyt te blinken, wanneer die eerste drift van boosheit en gewelt is overgegaen, en perst selfs de waerheit uyt de mond van haer vervolgers ofte haeters. Seeker Schryver van het Leven van den Hertog van Alba, en die seer partydig voor de Spanjaerts en den Hertog heeft geschreven, heeft niet konnen naelaeten aen de waerheit en verdiensten getuygenis te geven, met de Graef van Egmont op de naervolgende korte, dog te gelyk seer heerlyke wyse te verbeelden, seggende. *De Graef van Egmont was een dapper man,*

mult. Belg. c. 15. Strada lib. 7. Goudhoeven Chron. p. 130. Hooft Nederl. Hist. 5. B. Meteren 3. B. Bor 4. B.

La Vie du Duc d'Albe. liv. 6. 2. part. p. 155.

1568. *man, mild, edelmoedig en gemeensaem: hy had een uytnemende oprechtheit van gemoed, en men is niet te recht overtuygt geweest, dat hy eenig voornemen tegen de belangen van syn Majesteit gesmeed soude hebben.*

Onwettigheit van den Raed der Beroerten.

Het oprechten van den Raed der Beroerten, ofte van den soo genaemden Bloedraed, was in alle deelen en omstandigheden onwettig, soo in opsigt van den Raed selfs, als van de Leden, waer uyt den Raed was te saemen gestelt. Jan de Vargas, President onder den Hertog van Alba, was een gebore Spanjaert, en voor een ondeugend booswicht bekent, de overige waeren niet veel beter, en de meeste Vreemdelingen, die niet bevoegt waeren om eenige Ampten, bysonder niet dat van Rechter, in dese Landen te bedienen. Daer en boven is het oprechten van sulke buytengewone Rechtbanken niet alleen onwettig, en aenloopende tegen de Voorrechten deser Landen, maer te gelyk haetelyk en verdagt gehouden, als maer dienende tot een bekent werktuyg, om de Tyrannye en onderdrucking te bevorderen. Als het aen een Vorst geoorlooft is, om iemant voor buytengewone, ofte anders soo genaemde Gedelegueerde Rechters te recht te stellen, en te doen vonnissen, staet het maer

maer aen hem, en hy heeft de macht in handen, om te eerlykste en onschuldigste Regeerders en Ingesetenen, onder schyn van recht, ter dood te doen brengen, en alle, die hem maer in de weg syn, van kant te helpen. 1568.

Het Voorrecht van de Nederlanders, om alleen voor haer daegelykse en gewone Rechter aengesprooken, en door den selven gevonnist te konnen worden, is eigentlyk het wesentlyke deel van de Vryheit, en het bolwerk, dat de geruste bezitting van het leven, eer en goederen der Onderdaenen beschermt en verseekert. Daer is ook geen nootsaekelykheit, om iemant voor buytengewone Rechters te doen betrecken en vonnissen, want het kan selden gebeuren, dat een geheele Rechtbank buyten staet wort gestelt, ofte voor partydig gehouden, om over een saek ofte persoon te konnen vonnissen; dog soo het gebeurt, 't welk genoegsaem maer plaets kan hebben in burgerlyke twisten en beroerten, dat een geheele Rechtbank buyten staet is geraekt, en niet onzydig aengemerkt kan worden, soo kan men de kennis van die saek wel aen een van de Hooge Gerechtshoven beveelen, sonder dat het noodig zy een nieuwe en buytengewone Rechtbank op te rechten.

Het

1568. Het sal niet noodig wesen, dat wy ons nopende de onverdraeglyke hoogmoed van den Hertog van Alba in 't breede uytlaeten, deselve is te wel bekent, en in 't vervolg sal 'er gelegentheit genoeg wesen, om van eenige bysondere gevallen, daer syn hoovaerdy boven maeten is uytgeblonken, te spreeken. Wy sullen ons derhalven vergenoegt houden, met te doen sien, hoe dat hy de Staeten handelde.

Hoogmoed en wrevel van den Hertog van Alba tegen de Staeten.

Vriendelyke vermaening aen de Staeten van Braband en Vlaenderen, by Bor 1. St. in 't byvoegs. p. 146.

Als hem, by gelegentheit, de Voorrechtbrieven wierden getoont, smeet hy die ter aerden, en deselve met voeten tredende, seide hy met versmaeding, dat het Corruptelen waeren, en de voornaemste oorsaek van de Beroerten der Nederlanden. Hy handelde de Staeten, in haer Vergaedering, met de uyterste smaed en wederweerdigheit, deselve met syn gewaepende Trawanten besluytende en omcingelende: daer benevens, met een gesicht vol van wreetheit, bloeddorstigheit en verwaentheit dreigende en bulderende, maekte hy de Staeten soo bang en neerslagtig, dat niemant de mond durfde open doen, om hem tegen te spreeken, ofte maer iets melden, dat hem onaengenaem mogt wesen, sulks de Spotters in die tyd de Staetsvergaedering in prent verbeeldden, waer in sy de Persoo-

nen

nen of Leden van de Vergaedering ver- 1568.
toonden als steene beelden, verbaest en onbeweeglyk zittende, en de vinger op de mond leggende.

Als hy den tienden Pennink vorderde, en die met syn gewone hardigheit wilde doordryven, had hy de vermetelheit van te seggen, *Son en Maen sullen eer haer schynsel verliesen, dan ik den tienden pennink niet en soude bekomen.*

Op een andere tyd, wanneer men hem iets wilde weigeren, speelde hy op syn Spaens, *Todo es mio, y yo sea Rey.* alles is het myne, en ik ben Conink.

Om nu tot de saeken van de Prins van Oranje te komen, en wel bysonder, wat hem door den Hertog van Alba is wedervaeren, en het gene de Prins wederom tegen den Hertog heeft ondernomen, soo bevond men wel haest, dat de Hertog niet van sin was, om de Prins gerust te laeten, hoewel hy buyten 's Lants was vertrocken: want voor eerst wiert de Prins van Oranje, benevens syn Broeder, Graef Lodewyk van Nassau, en de Graeven van Hoochstraeten, van den Berge, van Cuylenburg, den Heer van Brederode, en meer andere, by openbaere afkondiging, ofte soo men het noemt, by Edictale Citatie, gedagvaert, om sonder verdere uytstel, binnen

Indaeging van de Prins van Oranje.

Den 19. January.

1568. nen den tyd van ses weeken, voor den Hertog van Alba te verschynen, en sig te verantwoorden van alle saeken, waer mede hy door Johan du Bois, Procureur Generael, belast soude worden, op
Bor 4. B. *pæne* van den eeuwigen ban, en verbeurtmaeking van alle syn goederen.

Reid. 1. B. Alhoewel aen den Hertog van Alba was te kennen gegeven, dat de Prins voor syn vertrek had verklaert sig stil te sullen houden, ten waere hy in syn eer ofte goederen wiert aengetast, en het derhalven raedsaemer was, de Prins met vrede te laeten, en hem niet te tergen, soo vond het nogtans by hem geen ingank, het zy dat hy de Prins te klein achte, om sig tegen sulk een machtig Conink te konnen stellen, en dat 'er derhalven niet veel voor hem te vreesen was, ofte wel, dat hy sig te veel door wraeklust liet verblinden. Derhalven ging hy met syn saeken voort, deed de Prins in 't openbaer dagvaerden, eysch tegen hem doen, en alle syn goederen in de Nederlanden aentasten, en in beslag nemen.

Het is nogtans seeker, dat Conink Philip II. en de Hertog van Alba een groote misslag begingen, met de Prins in diervoegen te tergen, en hem tot wanhoop te brengen, en die misslag heeft ongetwyffelt het verlies van seven Pro-

vin-

vinciën, en het verderf van de overige 1568.
Nederlanden aen den Conink gekoft: al was het soo geweest, dat de Prins van Oranje iets tegen syn pligt had begaen, soo quam het veel eer met de belangen van den Conink, en met een goede Staetkunde over een, van het gelyk als door de vingeren te sien; het best was, de Prins buyten 's Lants te houden, en hem, onder het gerust genot van syne goederen, in Duytsland te laeten blyven; het is waerschynelyk, dat hy in 't vervolg, uyt vrees van het verlies van syn groote goederen in de Nederlanden, wederhouden soude zyn geworden, van sig met de saeken van die Landen te bemoeyen. Dog de onbesonne wraeklust gedyd in 't gemeen tot schande en naedeel van de geene, die sig daer door laeten vervoeren. Men moet des te meer overtuygt wesen, dat het de Prins ernst was, om sig met de saeken van de Nederlanden in toekomende niet meer te bemoeyen, indien men hem in de geruste bezitting van syn goederen had laeten blyven, als men aenmerkt, dat hy reets te voren een groote weersin in de saeken van de Nederlanden had gekregen, en beproeft, hoe wankelbaer de genegentheit van de Gemeinte zy, en hoe weinig eendracht, moed en standvastigheit dat 'er is, om de

sae-

1568. saeken wel te beleggen, en het tegen een machtig Conink staende te houden.

De Prins bezat genoegsaem geen andere goederen, als die onder het gebied van den Conink waeren gelegen: door het aenslaen van die goederen wiert hy tot wanhoop gebragt, niets van belang overig hebbende, om daer van te konnen leven, veel min, om met eer syn staet te houden, gelyk hy altyt te voren had gedaen, sulks hy genootsaekt wiert, om by de eerste bequaeme gelegentheit syn geluk te soeken, en syn leet en schaede op den Conink te verhaelen. Nogtans was de Prins soo gering niet, om door den Conink en den Hertog van Alba te werden veracht, syn verstand, beleid en andere personele bequaemheden waere haer genoeg bekent, en sy hadden reets te voren ondervonden, wat ingank hy by den Adel, Regenten en Gemeinte wist te maeken, ook hoe dat hy by de meeste Nederlanders, en wel bysonder by die van Braband, Vlaenderen, Holland, Zeeland en Utrecht hoog geacht en bemind was. Daer by quam, dat hy in Duytsland hoog vermaegschapt was, en by de Protestantse Vorsten wiert aengesien, als het Hooft en beschermer der Protestan-

ſtanten in de Nederlanden: derhalven 1568.
dat hy ligt gelegentheit kon hebben, om met hulp van de Proteſtantſe Vorſten een Leger te verſaemelen, waer mede hy in de Nederlanden kon vallen, en de Conink door ſyn aenhank binnen 's Lants veel werk geven. Immers en in alle gevallen, dat de bezitting van de Nederlanden voor den Conink niet geruſt kon weſen, ſoo lang als de Prins van Oranje leefde.

De ſtucken nu, waer mede de Prins door den Procureur Generael wiert beſchuldigt, waeren voornaementlyk de naervolgende. Stucken van beſchuldiging tegen hem.

Dat hy, niet tegenſtaende de eer en voordeelen, die hy van Keyſer Caerel V. ende van den Conink had genooten, en den eed, die hy aen ſyn Maj. had gedaen, ſig geſtelt had tot het Hooft, begunſtiger en vorderaer van de wederſpannige, oproermaekers en verſtoorders van de gemeene ruſt.

Dat hy, kort naer het vertrek des Coninks uyt de Nederlanden, met die van ſyn aenhank had voorgenomen, om de geheele Regeering en het bewind der Nederlanden in handen te krygen, en daer toe veel heimelyke en ſchaedelyke konſtenaeryen had gebruykt.

Selfs ſig in ſoo verre vergetende, dat

1568. hy besloten had de waepenen tegen syn Maj. te aenvaerden, en hem uyt syn Landen te sluyten, 't welk hy ook niet naergelaeten soude hebben te doen, soo hy anderſints maer de middelen daer toe mogt hebben gehad.

Dat hy getracht had, om de Onderdaenen af te trecken van de trouwe en genegentheit, die sy te voren aen syn Maj. en syn Voorsaeten altyd hadden gedraegen, en wel bysonder onder het voorwendsel van de Godsdienst, haer valschelyk inboesemende, dat de meining van syn Maj. was, om de Spaensse Inquisitie in dese Landen vast te stellen.

Dat hy een groot gedeelte van de Edelen had misleid, om een Verbond en saemensweering te maeken, waer by sy belooft hadden om malkander te beschermen tegen syn Maj. en syn beveelen. Ende dat de Vergaedering ten dien einde gehouden was ten synen Huyse, soo tot Breda als tot Brussel.

Daer en boven, dat hy de wederspannige in syn bescherming had genomen, met belofte van haer alle hulp en bystand toe te brengen: welke wederspannige sig ook op verscheide plaetsen te velde en in de waepenen hadden begeven.

Dat hy den Heer van Brederode, het Hooft

Hooft der wederspannige had bygestaen, 1568. om syn stad Vianen tegen syn Maj. te sterken, hebbende gedoogt het inschryven van volk en waepenen binnen de stad Antwerpen, en het afscheepen van daer nae Vianen, te saemen met allerhande oorlogstuyg: voorsiende ook den Heer van Brederode met eenige stucken geschut.

Verders, dat hy aen sommige van syn Maj. Steden verboden had eenige besetting in te nemen, sonderling in Zeeland, daer hy volk gesonden had om dat in te nemen, op dat hy de overkomst van syn Maj. ter zee daer mede soude beletten.

Naer Antwerpen gesonden zynde, om de beroerten aldaer te stillen, dat hy buyten syn last, en op eyge gesag de Godsdienstoeffening van alle Gesintheden, sonder onderscheit, had bewilligt en toegelaeten, gelyk mede het bouwen van veel Kerken.

Eindeling, dat hy gedoogt soude hebben het lichten van penningen, die gebruykt wierden tot betaeling van het volk van oorlog, tegen den dienst des Coninks aengenomen, benevens meer andere diergelyke daeden, tot syn voornemens dienende.

Kort nae de Indaeging van de Prins Op den van Oranje wiert syn oudste Soon, Philip 24. January.

1568. van Nassau, Graef van Bueren, door bevel van den Hertog van Alba, uyt de hooge School tot Leuven gelicht, en gevankelyk nae Spanjen gevoert. De Hertog sond ten dien einde nae Leuven Jan de Vargas, President van den Bloedraed; de Rector, Curateuren en Professoren sogten het door alle mogelyke middelen te beletten, vertoonende, dat sulks tegen de voorrechten van de hooge School, by syn Maj. selfs besworen, was strydende, dog het mogt niet helpen, en Vargas gaf by die gelegentheit in quaed Latyn tot antwoort, het bekende, *non curamus vestros Privilegios.* De Graef van Beuren was te dier tyd dertien jaeren oud: Vargas bragt hem naer Antwerpen, daer hy hem onder de bewaering van den Graef van Ladron stelde, en vervolgens wiert hy aen den Conink nae Spanjen gesonden, daer hy in den beginne nauwkeurig wiert bewaert, en gelyk als in een heussche gevankenis gehouden. Hy wiert ook nae de hooge School tot Alcala de Henares gesonden, om te studeren; dog wiert altyt soo gaede geslaegen, dat niemant, sonder de kennis en bywesen van syn Oppassers, met hem mogt spreeken. De Prins merkte dit wegvoeren van syn Soon aen, als een waerschouwing, dat de Hertog van Al-

De Graef van Bueren wort tot Leuven opgelicht, en gevanklyk nae Spanjen gesonden.

Alba geen wil of meining had, om ſig naer eenige verdraegen, verbonden, rechten ofte wetten te ſchicken. 1568.

Het moet in den eerſten opſlag wat vreemd voorkomen, dat de Prins van Oranje ſyn oudſte Soon tot Leuven heeft laeten blyven, daer hy ſig ſelfs niet aen den Conink, nog aen den Hertog van Alba heeft willen betrouwen. Het oogmerk is ſeekerlyk niet geweeſt alleen, om dien jongen Heer op de hooge School tot Leuven te laeten onderwyſen, want daer toe had de Prins in Duytsland wel beter gelegentheit, voornaementlyk, om hem in de Proteſtantſe Godsdienſt te laeten optrecken, indien ſulks anderſints ſyn oogmerk was geweeſt; daer benevens kon de Prins wel denken, dat ſyn Soon altyt in 't gewelt van den Conink en van den Hertog ſoude weſen, en dat de voorrechten en vryheit van de hooge School tot Leuven te ſwak ſouden ſyn om hem te beſchermen. Derhalven komt het niet onwaerſchynlyk voor, dat de Prins met voordacht ſyn Soon tot Leuven ſal hebben gelaeten, bedugt zynde, dat de Conink ſyn goederen in de Nederlanden mogt aenſlaen, gelyk het ook is geſchiet, op dat ſyn oudſte Soon, in de magt en opvoeding van de Conink overgelaeten zynde, en weſende van de *Strada lib. 7.*

1568. Roomsse Godsdienst, t' eeniger tyd in staet mogt wesen, om syn goederen, onder 't gebied van den Conink gelegen, te bekomen, en deselve aldus in syn geslagt te behouden. Dog dit is een enkele gissing, getrocken uyt die omstandigheit van tyd en saeken, en die wy derhalven geern aen het oordeel van een iegelyk willen overlaeten.

Antwoort van de Prins.

De Prins een affchrift bekomen hebbende van de Brieven van Indaeging, en gesien hebbende de beschuldiging daer in tot synen laste vermelt, schreef daer over aen den Hertog van Alba, seggende, *dat syn gedrag van jongs af genoeg kon betuygen, hoe seer hy den dienst van den Conink had betracht, sig beklaegende, dat men, sonder hem te waerschouwen, en terwyle hy in syn Graefschap Nassau was, syn goederen, Landen en Heerlykheden hadde aengetast, en dat nog erger was, hem by openbaere Indaeging, op versoek van den Procureur Generael, gedagvaert, en daer benevens te last geleit veel openbaere en ondraeglyke lasteringen: mitsgaeders, dat men syn Soon, den Graef van Bueren, gevankelyk uyt Leuven had weggevoert, daer hy hem gelaeten had om naemaels den dienst des Coninks des te beter te konnen betrachten. Dat hy seer verwondert was, hoe men*

men op ſulken wyſe, tegen een man van 1568.
ſyn ſtaet en aenſien kon handelen, ſoo baeſt vergetende de groote dienſten, die hy aen den Conink had gedaen: daer benevens te kennen gevende, dat hy tot bewys van ſyn onſchult, en van het ongelyk, dat hem wiert aengedaen, aen de Procureur Generael had geſchreven, opdat men niet en dagt, dat hy ſig ſchuldig kende, of dat hy ſyn recht niet vervolgen en ſoude, ſendende een affſchrift daer van aen den Hertog, op dat niet verders tegen hem mogt werden ondernomen, dan men naemaels in rechten ſoude konnen ſtaende houden; hoopende nog eens ſyn verhael daer van te mogen hebben.

Voorts ſchreef hy te gelyk aen de Procureur Generael, *Dat hy niet lieven wenſchte, dan ſig wettelyk te verantwoorden, geenſints van meining zynde, om eenig vermoeden in de gedachten der onkundige te laeten, van dat hy ſyn eer, en verbintenis aen den Conink te buyten gegaen ſoude hebben, ofte dat hy ſig in de Staeten en Bedieningen, waer mede ſyn Maj. hem eertyts had voorſien, quaelyk ſoude hebben gequeten, hoopende met goede redenen en verklaeringen ſyn onſchult niet alleen te bewyſen, maer ook, dat ſyn langduerige en getrouwe*

 dien-

1568. *diensten, onkosten en schaeden, by hem ter oorsaek van die diensten geleden, verre waeren te boven gaende de gunst aen hem bewesen. Dog dat hy de bewysen van syn onschult, en syn verantwoording voor als nog soude uytstellen, ter tyd toe, dat syn beschuldiging soude gedaen werden voor competente, bequaeme en niet verdachte Rechters. Dat hy sig ondertussen soude vertroosten met het voorbeeld van soo veel andere (daer de Historiën vol van zyn) die met gevaer van haer leven, en verlies van haer goederen de Staeten en Landen van haer Coningen of Heeren hebben beschermt en vermeerdert, en die nogtans daer voor quaelyk geloont zyn geworden, en in plaets van vergelding, met de dood ofte verlies van haer goederen zyn gestraft geworden, ofte andersints smaedelyk zyn gehandelt. Dat hem sulks nu ook niet vreemd voorquam, in een tyd, daer men de alleronnooselste niet alleen verdagt, maer selfs haetelyk kan maeken met hem voor een Ketter te houden: ende wanneer iemant met opgeraepte getuygen daer voor verdagt wiert gemaekt, dat alle syn goede diensten en weldaeden daer door niet alleen wierden vergeten, maer dat ook alle goede gedachten en vertrouwen op hem wierden benomen,*

en

en hy verdagt gehouden van oproer en wederspannigheit, jae selfs van alle sulke soorten van misdaeden, welke men onder den tytel van die van gequetste Majesteit mag begrypen. Ende alhoewel die reden alleen genoegsaem soude wesen, om sig te verschoonen van niet te moeten verschynen voor de vierschaer van den Hertog van Alba, hy nogtans daer by moest voegen, dat de Indaeging was nietig en onwettig, sulks uyt de omstandigheit en informaliteit van deselve breeder bewysende. Boven dien, dat de Hertog syn Competente Rechter niet en was, en dat hy ter saek van misbedryf, als zynde Ridder van het Gulde Vlies, voor geen andere Rechter aengesprooken ofte beschuldigt kon worden, dan voor den Deeken ofte het Hooft, en de Medebroeders van die Ordre: jae dat een Ridder niet kon aengetast, beswaert ofte gevangen worden als nae voorgaende besluyt, ten minsten van ses van de Medebroeders. 1568.

Alle 't welk ook strydig zynde tegen het verdrag van de Blyde Inkomst, volgens 't welk die van Braband de gehoorsaemheit aen den Vorst alleen schuldig zyn, achte de Prins sig bevoegt, om alle gehoorsaemheit, die hy aen den Conink schuldig was, op te seggen, tot 'er tyd

1568. *toe syn Maj., beter onderricht zynde, herstelt soude hebben het geen hy tot naedeel van de Blyde Inkomst had ondernomen. Mits alle 't welk, de Prins verklaerde, die Indaeging te houden voor onwettig, nietig en van gener weerden, daer van uytdruckelyk protesterende, en tegen alle 't gene door den Hertog van Alba, uyt kragt van deselve, ondernomen mogt werden. Sig eindeling aenbiedende, om te recht te staen voor den Keyser, Keurvorsten, Vorsten, Staeten en andere van het Ryk, ofte voor alle andere bequaeme en niet verdagte Rechters.*

Reid. 1. B. De gevlugte Nederlandse Heeren en Edellieden vermaenden de Prins sonder ophouden, dat hy het Hooft wilde wesen van een heyertocht tegen den Hertog van Alba, en dat hy de hulp van syn verwanten in Duytsland daer toe wilde versoeken, aenbiedende, hoewel verdreven, en selfs benoodigt zynde, elk nae syn vermogen daer toe iets by te brengen; de Prins was eer voorsichtig dan roekeloos, en kon derhalven in den beginne tot de tocht niet besluyten, seggende, dat het nog geen tyd was, men behoorde gedult te hebben, tot dat het God behaegde een bequaemer tyd van verlossing te geven, het

zy

zy door afvalling van eenige Landen 1568.
ofte Steden, die soodaenige tyranny van den Hertog niet lang en souden konnen verdraegen, ofte dat de Conink elders werk kreeg; dat sy uyt haer goederen verdreven zynde, en als ballingen moetende omswerven, niet in staet waeren, om een oorlog tegen sulk een machtig Conink uyt te voeren. De Prins begreep de saeken wel, en hy was niet onbewust, hoe sterk de Hertog van Alba nog in de waepenen was, en hoe seer hy de schrik en ontsag voor syn gewelt in de Nederlanders had gevestigt, sulks 'er voor als nog met openbaer gewelt niet tegen hem te doen viel, en het best was te verwagten, dat 'er eenig Land ofte Steden de Prins mogten toevallen. Maer de uytgeweeke Heeren, over haer ongeluckige staet onverduldig geworden zynde, hadden geen behaegen in de voorsichtige handeling van de Prins, sy wilden de kans liever eens waegen, en verweten hem, dat hy geen haest maekte, om dat hy met een goed verblyf by syn Broeder was versorgt, ondertussen niet lettende op de armoede van andere, geen herberg ofte onderhoud vindende. Eindeling op haer sterk aenhouden, en daer benevens verstaen hebbende de handelingen van den Hertog van Alba, hoe syn Soon,

1568. Soon, de Graef van Bueren, was weggevoert, hoe hy selfs wiert ingedaegt, en hoe dat syn goederen in beslag wierden genomen, besloot hy de tocht te ondernemen. Dog alvorens heeft hy syn beklag gedaen aen den Keyser, en de Keurvorsten en Vorsten des Ryks, versoekende, dat deselve by den Conink van Spanjen ten besten voor hem wilden spreeken, ten einde hy in syn ontschulding voor onpartydige en niet verdagte Rechters behoorlyk mogt werden gehoort. De Keyser schreef daer over aen den Conink, en sond selfs een Gesant ten dien einde, dog kreeg geen ander antwoort, dan dat de Conink den Hertog van Alba machtig had gemaekt, om syn beveelen in de Nederlanden uyt te voeren, dat de Prins van Oranje sig derhalven nae den Hertog mogt begeven, die syn onschult soude aenhooren, en nae genome kennis van saeken in alle billykheit met hem soude handelen.

Dog de Prins den Hertog te wel kennende, vond het voor sig niet geraeden, om dien weg in te slaen, dienvolgende heeft hy, verselt zynde van syn Broeder, Graef Lodewyk van Nassau, sig by verscheide Ryksvorsten en andere van syn maegschap in Duytsland begeven, en sig by deselve beklaegt over het groot ongelyk

lyk dat hem wiert aengedaen. Vertoonende onder anderen, hoe syn Soon, de Graef van Bueren, tegen de voorrechten van Braband, en van de hooge School tot Leuven, gevankelyk nae Spanjen was gesonden, en hoe hy selfs op een onweerdige wyse wiert gehandelt, en ingedaegt, en daer benevens van alle syn Heerlykheden en goederen berooft. Boven dien, dat de Nederlanden tegen den inhoud van derselver voorrechten allesints wierden mishandelt. De sterkten van het Land aen vreemde en Spanjaerden, vyanden van het Duytsche volk, toevertrouwt: nieuwe sterkten en Casteelen, tegen de oude Verbonden opgeregt en versterkt. Dat de Nederlanders sig tegen de wreetheit der Spaensse Inquisitie willende stellen, en het menigvuldig hangen, branden en bloedstorten om de saek van de Godsdienst niet konnende dulden, ook de Vryheit van haer Vaederland voorstaende, in alle die ellenden waeren vervallen: dat van het verderf der Nederlanden ook de vryheit van Godsdienst in het Duytsche Ryk was afhangende, want als de Nederlanden t' ondergebragt souden wesen, Duytsland daer nae ook veel te lyden soude hebben. Dat hy derhalven de noodige bystand versogt, niet alleen om syn eygen oogmerk 1568.

daer

1568. daer mede te bereiken, en syn geregtigheit te bekomen, maer te gelyk, om de Spanjaerden als gemeene vyanden aen te tasten en te verdryven, eer sy dieper ingewortelden, en eer sy Duytsland selfs mogten komen aen te tasten. Biddende, dat de Vorsten, in aenmerking van haer naemaegschap, vriend- en nabuerschap hem dog de vereischte bystand wilden verleenen, 't welk in 't bysonder ook tot eer en roem des Duytschen naem soude gedyen.

De Prins brengt een leger op de been, om den Hertog van Alba aen te tasten.

Hier mede heeft de Prins eenige Duytsche Vorsten, bysonder die de Protestantse Godsdienst toegedaen waeren, bewogen, om hem eenige onderstand te doen, sommige met het leenen van geld, en andere met het lichten van krygsvolk. Dog dat kon niet helpen om een Leger op de been te brengen, en een krygstocht tegen een machtige vyand te ondernemen: dienvolgende moesten 'er nog andere middelen by de hand genomen worden, om geld te vinden. Om te toonen, dat hy van syn zyde alles wilde opsetten, deed de Prins alle syn kostelyke goederen, die hy, uyt de Nederlanden vertreckende, geborgen had, syn kleynodiën, silverwerk, tapyten, en meer andere diergelyke goederen, heerlyk genoeg, om een Coninks Hof daer mede te

Verkoopt syn kostelyke goederen, om geld tot den tocht te vergaderen.

te vercieren, verkoopen. De verdreve 1568.
Nederlanders bragten ook een taemelyke somme by een, en de Gereformeerde en Protestantse Kerken in de Nederlanden boden hem aen door Marcus Perez tot *Bor 4. B.* die tocht te sullen opbrengen driemael *Hooft. 5. B.* hondert duysend daelders in gereed geld, die sy onder haer souden insaemelen, dog die belofte wiert niet nae behooren volbragt, want de Prins niet meer als tien ofte twaelf duysent daelders daer van quam te ontfangen. Het meeste versterkte syn Broeder, Graef Johan van Nassau, het geld op onderpand van alle syn Heerlykheden en goederen opnemende. By die gelegentheit merkt de vermaerde Reid *In syn 1. B.* aen, dat Graef Johan van Nassau aldus ongelyk grooter hulp deed aen syn verdreve Broeder, als Keyser Carel V. te voren aen Christiern, Conink van Denemarken, ofte Caerel de Stoute, Hertog van Bourguognen, aen Conink Eduard van Engeland, beide haer verjaegde Susters Mans, wel hadden gedaen, hoewel beide ongelyk grooter macht en rykdom hebbende. Om kort te wesen, de Prins spaerde geen moeite, was dag en nagt besig om te overleggen en besorgen, wat tot het uytvoeren van syn voornemen noodig mogt wesen, reisende van de eene plaets nae de ander, en te kost leg-

gen-

1568. gende genoegsaem alle syn vermogen niet alleen, maer ook van vele syner Vrienden en Maegen. Hy schreef aen de gevlugte Edelen, en sond last om penningen in te samelen, onder de uytgeweeke Gereformeerde Gemeinten tot Londen, Cleef, Embden en elders, waer toe hy soodaenige persoonen gebruykte, die hy wist aen de Gemeinten het meest aengenaem te wesen.

Te vinden by Bor 1. St. in 't Byvoegs. p. 3. Terwyle de Prins sig tot die tocht bereide, liet hy syn verantwoording op de stucken van beschuldiging, begrepen in de Indaeging van de Procureur Generael tegen hem afgekondigt, opstellen en vervolgens met den druk gemeen maeken: om alsoo de gantsche weerelt van syn onschult te overtuygen, en het opvatten van de waepenen tegen den Hertog van Alba en de Spanjaerts te rechtveerdigen. Hy ontboot alvorens Hubert Languet, een Fransman van geboorte, dog die te dier tyd door de Ceurvorst van Saxen aen verscheide Hoven onder de hand wiert gebruykt, een Man van verstand en bequamheit, om tot Dillenburg by hem te komen, alwaer de Prins aen hem, en aen andere luyden van verstand en kennis, opening deed van de oorsaek der Nederlandse Beroerten, en van de redenen van syn gedrag in dien opsigt, in

Langueti Epist. 27. & 28.

In syn verantwoording begrepen. Languet berichte daer op aen de Ceurvorst van Saxen, dat hy uyt alle 't selve niet anders had konnen vernemen, als dat de gewaende misdaed van de Prins van Oranje alleen daer in bestond, om dat hy geen medehelper had willen wesen, tot het invoeren van de Tyranny der Spanjaerden in de Nederlanden. 1568.

Verantwoording van de Prins tegen de Indaeging.

De verantwoording van de Prins is wel, en op een bescheide wyse opgestelt, en komt aen de beswaeringen van de Procureur Generael genoegsaem te voldoen: wy sullen den inhoud van deselve kortelyk, en voor het wesentlykste alhier melden. In den beginne verbeeld de Prins de gesteltheit van het Land, en de goede diensten en toegenegentheit van het Volk, onder de Regeering van Keyser Carel V. ende van den Conink: sulks het quam te blyken, dat de Conink, in den aenvank van syn Regeering, by de Uytlanders en Nabueren wiert ontsien en gevreest, en by de Onderdaenen geacht en bemind. Als men den vorigen staet van den Lande aensag, bloeyende door de toeloop van allerhande menschen en koopmanschappen, hoewel andersints door de vorige oorlogen seer gedrukt, en de genegentheit van de Onderdaenen, die alles goeds van de Vorst waeren ver-

1568. wagtende, en sig gewillig betoonden, om in de verschuldigte onderdaenigheit aen de Vorst te volharden, soo kon men niet anders verwagten, dan dat deselve Landen, verseekert zynde tegen haer vyanden van buyten, en vereenigt met haer Vorst van binnen, sig in korte jaren geheel en al souden hebben herstelt, en van alle haer schulden ontlast zyn geworden. Voortgaende, soo verantwoort hy sig, tegen de stucken van beschuldiging, hem door de Procureur Generael te last gelegt, en wel bysonder toont hy wydloopig, dat syn genegentheit tot den dienst des Coninks en de oprechtigheit syner handelingen uyt geheel syn gedrag genoegsaem quam te blyken; dat hy afkeerig was van eergierigheit en ongeregelde begeerte tot groot bewind, en het dienvolgende valsch was, dat de oorsaek en einde van alle syn handelingen, werken en voornemens, geweest soude hebben syn eige grootheit, en onbehoorlyke onderwind, seggende onder anderen: *Om den selven Procureur te benemen dit fondament, daer hy syn beschuldiging op wil bouwen, schynt genoeg te wesen voor de gene, die van onsen persoon kennis hebben, dat wy verhaelen onse aengebore genegentheit, geensints toegedaen diergelyke passien en begeerlykheden, en*

voor

voor alle anderen, de vreugde onser goe- 15[illegible]
deren, daer mede God door syn genade ons hadde voorsien, dewelke wy regeerende en gaede slaende, wy een bysonder verhoogen grootheit en hooghheit, dan door eenig ander bewind. Want men ligtelyk moet bekennen, dat wy, ons houdende op onse Huysen, en gade slaende onse Saaken, veel beter middel hadden van geld en rykdommen te vergaderen, en daer door te onderhouden en vermeerderen van onsen staet en grootheit, dan met groot goed te Hove verteerende, te verkoopen sulken hooghheit, door het aennemen van bewind, daer af wy voor eenig profyt verwagt en hebben, so het genoeg kennelyk is allen den genen, die van onse saeken en handelingen eenige kondschap hebben; Het en heeft ook geen Mensch ter weerelt, dat men ons wil opleggen, van ons te hebben willen misgrypen op de hooghheit van syn Maj. en synr Landen, naerdien deselve Landen tot syn Maj. soo waeren gegeven, gelyk geseid is.

In 't vervolg soo vertoont hy, hoe dat hy altyt had verklaert, dat syn Maj. deselfs Onderdanen in deselve genegentheit en goedwilligheit behoorde te houden, door versoeting der Placcaeten veel eer, dan door nieuwigheit en har-

 dig-

1568. digheden een afkeer in deselve te verwecken. Dat het daer uyt komt te blyken, hoe dat hy een getrouwe raed aen de Conink heeft gegeven, om dat het bekent is, dat de goedhartigheit en genegentheit der Onderdaenen de middelen zyn, waer door een Vorst syn Landen kan behouden. Voorts, dat geheel syn gedrag en alle syn handelingen getuygenis gaeven van de oprechtigheit syner meiningen, waer van de Conink ten vollen overtuygt geweest zynde hem genoegsaem tegen syn wil de bediening van Raed van Staete hadde opgedraegen, ende hem soo dikmaels, op syn herhaelde versoeken, geweigert afscheid te geven van syn Bedieningen en Stadhouderschappen; 't welk de Conink niet en soude hebben geweigert, soo hy eenig naedenken tegen hem mogt gehad hebben.

Dat 'er selfs geen schyn van waerheit was, van hem te willen beschuldigen, als of hy door syn eergierigheit, en begeerte van groot bewind dese Landen soude hebben willen beroeren, aengesien het tegen syn eige welwesen en belangen was strydende, wegens de groote goederen, die hy in dese Landen had, sulks syn eige schaede ofte baete van het gemeene Land niet gescheiden kon wesen.

Dat men derhalven elders vaster, en

waer-

waerschynelyker oorsaeken van de be- 1568.
roerten moest soeken, die hy ook ver-
volgens gaet naespeuren en ontdecken. Het soude ons te lang ophouden, indien wy de geheele verantwoording aldus gingen doorloopen, het zy genoeg, alhier kortelyk aen te merken, dat de Prins van Oranje sig wel verantwoort, en de ongegrontheit van de beschuldigingen van de Procureur Generael klaer genoeg aentoont: dat uyt de redenen in deselve verantwoording begrepen, en uyt geheel syn voorgaende gedrag, mitsgaeders uyt de omstandigheit van tyd en saeken, duydelyk genoeg kan werden bespeurt, dat de Prins in den beginne geen quaed voornemen tegen den dienst van de Conink heeft gehad, maer, gelyk wy elders hebben gemelt, dat hy de wettige Regeering deser Landen heeft willen voorstaen, en deselve van de gevreesde overheering der Spanjaerden, bevryden.

Tot besluyt beklaegde sig de Prins, *dat men syn groote diensten, te saemen met die van syn Voorsaeten, aldus had vergeten, hem in plaets van een goede vergelding, een deel valsche, versierde, en ongegronde beswaeringen te last leggende, hem tegen alle rechten en wetten beroovende, niet alleen van syn goederen, maer ook van syn eer en goede*

 naem,

1568. *naem, ſue van ſyn eigen Soon, alle ſaken, die hem waerder waeren, dan ſyn eigen leven. Uyt welke ongehoorde, baetelyke en onrechtveerdige ſaeken, niet anders als veel quaed en ongemacken konden te verwagten, welke hy hoopte, dat ſyn Maj., beter verligt zynde, in tyts mogt verhoeden en voorkomen, en in der waerheit verſtaen de handelingen en daeden van ſyn goede en getrouwe dienaers en onderſaeten, dewelke na 't onrechte belogen, vervolgt en geſtraft wierden, op dat de gantſche weereld mogt bemerken, dat het geen tot nog toe ondernomen en geſchiet was, niet voortquam uyt de ingebore aert van ſyn Majeſt., maer uyt valſche berichten, aenbrengen en ingevingen van de gene, die tot nog toe de waerheit voor hem hadden verdraeyt en verſwegen.*

Omtrent die tyd, had Conink Philip II. ſyn eenige Soon, Don Carlos ter dood laeten brengen, en die ſaek ruchtbaer geworden zynde, verwekte een algemeene verſlaegentheit in alle ſyn Onderdaenen, maer wel voornaementlyk in de Nederlanders, die niet ten onrecht daer uyt besloten, dat 'er van een Vorſt, die ſyn eige, en te dier tyd eenige Soon, aldus ſtrengelyk en onnatuerlyk handelde, geen verſoening nogte vergiffenis was

Thuanus lib. 41. Hiſtor.

was te verwachten. Maer dat deed in 't 1568.
vervolg aen de saeken van den Conink
groot naedeel; want de Nederlanders,
uyt dat, en meer andere gevallen een
vollen overtuygt zynde, dat 'er geen ge-
naede by hem was te verwerven, heb-
ben sig liever als wanhopige willen ver-
dedigen, en de uyterste rampen en we-
derweerdigheden uytstaen, dan sig op
syn woort te verlaeten, ofte op syn ge-
naede te vertrouwen.

Terwyle de Prins aldus met de toebe- *Meteren* 3. *B.*
reidselen ten oorlog opentlyk besig was, *Hooft* 5. *B.*
verstuymde hy ook niet, van door syn
vertrouwelingen alles onder de hand soo
te beleggen, dat 'er een opstand tegen
den Hertog van Alba mogt geschieden,
wanneer de gelegenthiet van tyd en sae-
ken sulks mogten vereisschen. Ook wiert Aenslag
'er op syn bevel een aenslag op de per- tegen den
soon van den Hertog ondernomen, en Hertog
indien deselve wel had gelukt, soude het van Alba.
aen de Prins by die gelegentheit, en in
die verwarring seer gemaekelyk hebben
gevallen, om sig van de Nederlanden
meester te maeken, en de Spanjaerts ge-
heel en al daer uyt te verdryven. De
hoofden van den aenslag waeren, de
Heeren van Rysoir en van Carloo, beide
uyt den Huyse van der Noot: haer voor-
nomen was, om sig van den Hertog mee-

 ster

1568. ster te maecken, en hem te vangen, wanneer hy in de tyd van de Vasten uyt Brussel naer het Clooster van Groenendael, in het Sonienbosch gelegen, wilde gaen, om syn godsdienstoeffening aldaer te plegen. De Heer van Carloo was sig in dat Clooster, onder het kleed van een Munnik, onthoudende, om sig aldaer, uyt vrees voor den Hertog, soo hy voorwende, te verbergen. Tot het uytvoeren van dat voornemen, hadden sy ontrent ses ofte seven hondert paerden bestelt, die sig daer rondom waeren ophoudende, en daer benevens hadden sy ontrent vyf hondert voetknegten aengenomen, die sig binnen en ontrent de stad Brussel gereed waeren houdende. Het is te verwonderen, dat sulk een aenslag, en daer soo veel menschen deel aen hadden, dus lang verholen heeft konnen blyven: dog de haet tegen den Tyran en de Spanjaerts was soo groot, dat by die, en meer andere gelegentheden niemant wiert gevonden, die hem wilde waerschouwen, en dat'er sommige, met de uyterste wreetheit gepynigt werdende, volstandig bleven, om haer medepligtige niet te beklappen. Een soldaet van dat aengenome volk, die te voren onder den Heer van Liques had gedient, bragt hem dat voornemen aen, die

die den Hertog terstond ging waerschouwen, soo als hy gereed stond, om derwaerts te ryden. De Hertog kon het niet gelooven, en liet sig nauwlyks overreeden, om t' huys te blyven. De soldaet ondervraegt zynde, ontdekte syn Capitein, die te voren als ruyter onder de Bende van de Graef van Egmont had gedient: dese gevangen, gepynigt en wreedelyk ter dood gebragt werdende, bleef stantvastig, en beklapte niemant; sulks de onderneming te gelyk mislukte, en de hoofden en aenleyders van deselve ongemoeit en buyten vervolg bleven. De Gevange had liever sig de ziel, dan de Metverwanten uyt de mond te laeten pynigen, seide Hooft. 1568.

Nederl. Hist. 5. B.

Voornemen van de Prins, om den Hertog langs drie kanten aen te tasten.

Het voornemen van de Prins van Oranje was, om den Hertog van Alba, door kleine Legers ofte afgesonderde Benden, langs drie kanten te gelyk aen te tasten; op dat hy aen verscheide oorden besprongen werdende, in verwarring mogt geraeken, niet wetende, waer hy sig het eerst soude keeren: en dat de Prins als dan met syn gantsche magt daer op soude volgen, om de Nederlanden in 't hart en aen de zyde van Braband aen te grypen. Dat voornemen was niet qualyk bedagt; maer wiert niet nae behooren, en ter rechter tyd uytgevoert.

1568. Men moest sig niet gerept hebben, voor dat alles te gelyk gereed was; en voornaementlyk moest de Prins sig gespoed hebben, om kort nae de overwinning, by Graef Lodewyk van Nassau op den Graef van Arenberg behaelt, en in de tyd, dat de Hertog met syn meeste volk nae Vriesland toog, om Graef Lodewyk van daer te verdryven, met syn Leger nae Braband te trecken; dat soude een groote afwyking en te gelyk verlegentheit aen den Hertog hebben veroorsaekt. Dog het schynt, dat de gelegentheit van tyd en saeken sulks niet en quam toe te laeten; dat de Prins met alle de toebereidselen, die syn vermogen verre te boven gingen, belemmert is geweest: en dat de voorbaerigheit en ontydige yver van sommige niet en was te wederhouden, waer door het is gebeurt, dat de Hertog van Alba tyd en gelegentheit had, om den eenen voor, en den anderen daer naer op het lyf te vallen en te verdryven, ende vervolgens syn geheele macht tegen de Prins te gebruyken, waer door syn voornemen geheel en al wiert verydelt.

De Hertog hoorende van de groote toebereidselen van de Prins ten oorlog, begon om te sien, te meer, om dat 'er in Vrankryk, met de Prins van Condé

en

en de Gereformeerde vrede was gemaekt: 1568.
derhalven was hy, niet sonder reden, bevreest, dat de Paltzgraef, Johan Casimier, met syn Duytsch krygsvolk, die de Prins van Condé had gedient, op syn aftocht, hem by die gelegentheit wel op het lyf mogt vallen. Derhalven deed hy nog twee duysend Waelen werven, en daer en boven in Vrankryk alle de Italiaensse ruyters, die den Conink hadden gedient, en aldaer afgedankt wierden, aennemen, waer mede hy de Grenzen alomme ging versterken. Die bekommering van den Hertog van Alba was ook gansch niet ongegront, want de Paltzgraef, Johan Casimier, deed te dier tyd syn hulp, en den dienst van syn volk aen de Prins van Oranje aenbieden; de Prins bevond sig als doen te Duysburg, daer hem de voorslag wiert gedaen, dog of hy geen sin in die hulpbenden had, of dat hy nog niet gereed, en waerlyk verlegen was, hy wees deselve van de hand, betuygende, dat hem die aenbieding van dienst seer aengenaem was, dog dat hy van geen geld genoeg voorsien was, om deselve te konnen aennemen.

Meteren 3. B.

Langueti Epist. 31.

Het voornemen van de Prins, gelyk gesegt is, om den Hertog langs drie kanten te gelyk aen te tasten, bestond daer

in,

1568. in, dat de Gereformeerde van Vrankryk, aen de zyde van Henegouwen ofte Artois; Graef Lodewyk van Nassau aen de zyde van Vriesland ofte Groeningen: de Graef van Hoochstraeten aen de zyde van Geldrleand, tegen het Land van Cleef en Gulich, te gelyk souden aenvallen. Ende dat de Prins met geheel syn macht soude volgen, om in 't hert van Braband te trecken, ofte door te dringen.

Mezeray en Charles IX. Thuanus lib. 41. Hist. De Admirael de Coligny leefde steets in een goed verstand met de Prins van Oranje: om aen hem, en te gelyk aen de saeken van de Gereformeerde Godsdienst eenige hulp toe te brengen, soo bestelde hy, te saemen met de Prins van Condé, het soo onder de hand, dat seeker Edelman uyt Normandie, genaemt Coqueville, seven ofte acht honderd mannen, ten dienst van de Prins van Oranje, op de been bragt, en met deselve op de Grensen van Vrankryk bleef leggen, om aldus buyten het bereik van den Hertog van Alba te wesen, en ter gelege tyd met deselve in Artois ofte Henegouwen te vallen, ondertussen op de Grensen stroopende, en het Land aldaer in allarm houdende, om de saeken van de Prins van Oranje daer mede te bevorderen, meinende sulks gerust

te

te konnen doen; om dat hy, sig onder 1568.
het gebied van Vrankryk onthoudende,
geen gevaer liep, van aldaer door den
Hertog van Alba te werden aengetast.
Dog hy vond sig daer in bedrogen, want
de Hertog liet syn beklag door den
Ambassadeur van Spanjen daer over
aen de Conink van Vrankryk doen,
die op staende voet aen de Prins van
Condé schreef, om te vernemen, of
Coqueville, die te voren onder hem
had gedient, uyt syn bevel, ofte met
syn kennis volk vergaederde, om daer
mede vyantlykheit tegen de Nederlanden te plegen. De Prins van Condé
durfde het niet bekennen, en antwoorde, dat hy sig de saeken van Coqueville
niet quam aen te trecken: hier op gaf
de Conink van Vrankryk last aen de
Marefchal de Cossé, om dien hoop te
verdryven. Coqueville vernomen hebbende, dat het hem souw gelden, week
met ses hondert voetknegten en twee
hondert ruyters binnen St. Valery, om
sig aldaer, soo veel doenlyk, te verdedigen, dog hy wiert daer in overweldigt,
de plaets bemachtigt, en hy selfs gevangen genomen: vervolgens wiert hy
nae Parys gevoert, te recht gestelt, en
als een roover onthooft; waer mede de
onderneming aen die zyde wiert verydelt.

De

1568. *Languetí Epist.* 31. *Meteren* 3. *B.* *Thuanus lib.* 41. *Histor.*

De tweede onderneming had geen beter uytkomst, hoewel deselve in den beginne iets scheen te beloven: want de Graef van Cuylenburg had sig kort te voren meester gemaekt van het Casteel Wittem, niet verre van Valkenburg gelegen, en aen hem toebehoorende, 't welk de Hertog van Alba met Spanjerts had bezet, die door de Graef daer uyt wierden gedreven. Dat wiert als een voordelig begin van de onderneming aengesien, dog de vreugde duerde niet lang, en het voornemen, om langs de zyde van Gulich in Gelderland ofte Braband te vallen, hadde een seer ongeluckige uytslag. Tot het uytvoeren van den aenslag waeren reets twee duysend mannen, meest verdreven Nederlanders, onder 't bevel van de Heeren Jan de Montigny, Villers, Warroux, Rysoir, en Carloo, en deet de Graef van Hoochstraeten overste van sonde wesen, in 't Land van Gulich byeengekomen. Het volk was nog meest ongewaepend, haer waepenen van Ceulen verwagtende: ook hadden sy aen de Prins nog geen eed gedaen, nog soldy ontfangen, en derhalven was het maer een toeloop om volk te werven. Sy vertrouwden sig op de vryheit van den Duytschen bodem, achtende, dat

de

de Spanjaerts deselve niet en souden dur- 1568.
ven schenden, om haer aldaer aen te tasten. Dog de Prins van Oranje waerschouwde haer t'elkens, dat sy wel op haer hoede moesten wesen; te meer, om dat de Spaensse aen de zyde van de Maes begonden te naederen: sy gaeven nochtans geen acht op de waerschouwing, en in tegendeel togen sy nae de kant van Roermonde, om die Stad te bemachtigen. Maer naeder kondschap bekomen hebbende, dat de Spaensse in aentocht waeren, weeken sy achterwaerts, dog wierden by Daelem achterhaelt, aengetast, geslaegen en verstroyt, blyvende wel vyf hondert, ofte soo andere seggen, meer dan twaelf hondert mannen op de plaets dood; daer de Spanjaerts maer ontrent veertig van de haere verloren. De Heeren Montigny, van Villers, en d'Huy, benevens meer andere, hoewel sy fig dapperlyk verweerden, wierden gevangen genomen; en zyn daer nae door den Hertog van Alba ter dood gebragt: haer kloekmoedigheit in het ondergaen van de straffe, voornaementlyk van de Heer van Montigny, en haer edelmoedig gedrag op het uyterste, is weerdig, om aen de naerkomelingen ter eeuwiger gedachtenis naergelaeten te worden. De Prins *By Meteren 3. B.*

van

1568. van Oranje bevond ſig te dier tyd tot Cleef, miſſchien om by de hand te weſen, en de toebereidſelen tot die tocht te verhaeſten, dog op het hooren van de nederlaeg week hy achterwaerts nae Dillenburg, ſig niet langer tot Cleef veilig achtende.

Dat ongeval was aen de ſaeken, en de onderneming van Graef Lodewyk van Naſſau ook nadeelig, want het ontbrak haer in die tyd ſoo ſeer niet aen manſchap, als wel aen waepenen en krykgstuyg. De Gereformeerde Gemeinte tot Weſel hadde aengenomen, om vyf hondert roers aen de Graef te leveren, en hy had Sonoy reets geſonden, om de aflevering van dat geweer te verhaeſten, en het ſelve over te nemen: dog die Gemeinte was door dat voorval ſoodaenig verſtelt, dat ſy de moed liet vallen, ſulks Sonoy vergeeſſe moeite deed, en het beloofde geweer niet en kon verkrygen.

Tocht van Graef Lodewyk van Naſſau na Groeningen. De tocht nae Vriesland en Groeningen wiert door de Prins van Oranje aen ſyn Broeder, Graef Lodewyk van Naſſau, bevolen, aen wien hy een Commiſſie onder ſyn zegel en handteiken gaf, om deſelve uyt ſynen naem te ondernemen. De inhoud van die Commiſſie is aenmerkelyk, want, hoewel de Prins te voren aen de Procureur Generael had geſchre-

Te vinden by Bor 4. B. pag. 133. en is gedagteikent

schreven, dat hy sig bevoegt achte, om 1568.
alle gehoorsaemheit, die hy aen den Co- *Den 6. April 1568.*
nink schuldig was, op te seggen, tot 'er
tyd toe, syn Majesteit, beter onderricht
zynde, herstelt soude hebben het gene
hy tot naedeel van de Blyde Inkomst had
ondernomen: waer uyt men soude mogen
besluyten, dat hy sig bevoegt achte
te wesen, om de waepenen tegen den
Conink te mogen opvatten, gelyk hy
in der daed ook deed, soo vond hy nogtans
niet goed, om sig opentlyk tegen
den Conink te verklaeren, maer alleen
tegen de Spanjaerts, sonder de naem van
den Hertog van Alba selfs eens te noemen:
in tegendeel voorwendende den
dienst des Coninks, en de groote genegentheit,
die hy syn genaedigsten Heere,
en syn Majesteits Erf-Nederlanden was
toedraegende: seggende onder anderen,
dat de tocht alleen geschiede, om de
verderffenis derselver Nederlanden te
verhoeden, die men merkte aen deselve
over het hooft te hangen, door de wreetheit
van de Spanjaerden, die niet anders
en sogten, dan om deselve onder haer
Regeering en onverdraeglyke slaeverny,
jammer en ellende te brengen, en te
houden; de verbintenissen, verbonden
en voorrechten derselve daegelyks met
de voeten tredende, niet tegenstaende

1568. de welvaert van den Lande ganschelyk daer van was afhangende, en de Conink deselve ook plegtig had beswooren. Dat, sy op die wyse voortgaende, de Nederlanden niet alleen van haer voorrechten en welvaert beroofť souden blyven, maer daer en boven gebragt werden in sulke slaverny, dat niemant van syn leven of goederen, jae ook niet van de eer van syn huysvrouw ofte dogteren, verseekert soude blyven. Alle 't welke saeken waeren, die niet verdraegen behoorden te werden by de gene, die genegen zyn tot den dienst van syn Majesteit, en het welvaeren van den Lande. Dat hy, by raed van de gemeene Staeten van den selven Lande, daer in begeerende te voorsien, en die Landen te behouden in den dienst van syn Majesteit, en in haer oude staet, vryheit en welvaeren, en een iegelyk van de Ingesetenen in de vryheit van syn Godsdienst en conscientie, hadde versogt en gebeden syn lieven en welbeminden Broeder, Lodewyk, Graeve van Nassau, om, met hem nemende sulken getal van krygsknegten, als hy bevinden soude te behooren, voor te staen, 't gene voorschreven is, hem daer toe macht en gesag gevende; 't welk hy uyt liefde, die hy tot den Conink en de Inwoonders der Ne-

Nederlanden was toedraegende, aengenomen hadde te doen. Versoekende alle en een iegelyk, hem ten dien einde alle hulp en bystand te bieden, 't welk hy in tyd en wylen geern soude erkennen. 1568

Ter selver tyd veerdigde de Prins ook af Diderik Sonoy, met brieven aen de Verbonde Edele der Nederlanden, die uyt het Land waeren geweeken, om te reisen ter plaets, daer deselve sig waeren onthoudende, en te versoeken, dat sy op een seekere tyd en plaetse wilden byeenkomen, om syn meining aldaer te verstaen. Eenige quaemen, en voldeeden aen de begeerte van de Prins, dog andere verschoonden sig, van meining zynde, om de saeken nog eenigen tyd aen te sien, eer sy sig in gevaer wilden begeven.

In den beginne ondernam Graef Lodewyk van Nassau die tocht, als een rechte Avanturier, met seer weinig volk, sonder geld en waepenen, en met weinig oorlogstuyg en voorraed, hy hoopte in 't vervolg op meer toeloop, en op het geld van de brandschatting. Hy toog voor eerst met weinig volk, dat hy versaemelt had, naer Embden, versoekende aldaer te mogen overschepen, om syn voornemen te gaen uytvoeren, maer

1568. die van Embden, voor de macht van den Hertog van Alba bevreest zynde, hoewel sy andersints aen de saeken van Graef Lodewyk wel genegen waeren, durfden dat in 't openbaer niet toelaeten. En niet tegenstaende de vorige aenslaegen ongeluckig waeren uytgevallen, liet Graef Lodewyk de moed daerom niet sacken, maer sette syn voornemen, soo veel het hem mogelyk was, voort. Hy maekte sig meester van het Huys te Wedde, aen de Graef van Arenberg toebehoorende, gelegen in Westwoldingerland, op een bequaeme doortocht nae Groeningen, en insgelyks seer gereed, om syn volk, dat hy nog uyt Duytsland was verwagtende, aldaer by een te versaemelen. Hy was in die tyd nog soo swak van volk, dat de Besetting van Groeningen hem ligt van daer had konnen verdryven, dog dat wiert versuymt: korten tyd daer naer, kreeg hy tot ses ofte seven hondert koppen by een, en wiert daegelyks sterker: in syn Vendels voerde hy dese woorden, *nunc aut nunquam. Nu of nimmer.* Willende daer mede te kennen geven, dat het nu de rechte tyd was, om de Vryheit van 't Land voor te staen, en dese gelegentheit versuymt werdende, deselve nimmermeer soude voorkomen, en het te laet soude wesen.

Hoe-

Hoewel syn volk nog ongemonstert, en 1568. overfulks onbetaelt, en daer by voor het grootste gedeelte nog ongewaepent was, vond hy sig in staet, om van daer met syn klein heyer naer Appingadam, gemeenlyk den Dam genaemt, een vlek in de Ommelanden gelegen, op te breeken, alwaer Graef Adolph van Nassau, syn Broeder, met ontrent hondert ruyters, by hem quam, sig aldaer gesterkt bevindende, ontbood hy de Staeten van de Ommelanden, en deed aen deselve voordraegen, hoe dat hy aldaer gekomen was, om dese Landen van het Spaensse jok en harde onderdrucking te bevryden, dat sy van haer zyde daer toe mede behoorden te helpen, en de noodige middelen by de hand nemen, versoekende daer benevens, dat sy ten allerspoedigsten eenig geld wilden opbrengen, op dat hy in staet mogt wesen, om syn volk te konnen monsteren en betaelen, en dienvolgende deselve in goede krygstucht houden: by weigering van alle 't selve, mogten sy sien, wat haer soude overkomen. Die van de Ommelanden waeren daer mede verlegen, sy durfden geen peninngen opbrengen, uyt vrees van de ongenaede van den Hertog van Alba, en om haer Landen te laeten plunderen en bederven, was ook te hard om te

1568. verdraegen: derhalven verfogten sy tyd, om sig te bedenken, maer voornaementlyk, om sig met den Heer van Groesbeek, die by het afwesen van de Graef van Arenberg het bevel tot Groeningen had, te beraeden. Sy kregen tot antwoort, dat sy sig wel mogten wagten, van in eenige onderhandeling met Graef Lodewyk te komen; niet te min, dat sy, tot voorkoming van het verderf haerer Landen, wel op de beste wyse met hem mogten verdraegen. Hier door heeft Graef Lodewyk eenig geld van de Ommelanden verkregen, waer mede hy een begin maekte van syn volk te monsteren en te betaelen.

Die van Groeningen verbaest zynde, deden met alle spoed aen den Hertog van Alba kennis geven van de verlegentheit, waer in sy sig bevonden, die het gevaer ook wel besessende, den Graef van Arenberg, als doen eerst uyt Vrankryk wedergekomen zynde, affond, met het Regiment van Sardinien, ontrent duysent Spanjaerden sterk, en een Bende Duytsche voetknegten, vierhondert koppen uytmaekende, met een Bende ruyters, onder het bevel van Curtio Martinengo. De Graef van Arenberg toog voor eerst met dat volk voor uyt, en wiert door de Graef van Megen, Stadhou-

honder van Gelderland, met nog vier 1568.
hondert soo Spaensse als Albaense ruyteren, en ontrent vyftien hondert voetknegten, soo Duytsche als Spanjaerden, gevolgt. De Graef van Arenberg met syn volk tot Groeningen aengekomen zynde, trok in aller yl naer het Clooster Wittewerum, dog Graef Lodewyk, daer van kondschap bekomen hebbende, deed hem op het onvoorsienst aldaer aentasten, waer uyt een scherp gevegt voorviel, tot dat partyen door de nagt wierden gescheiden.

Graef Lodewyk sig niet sterk genoeg bevindende, te meer, om dat de Graef van Megen nog met syn volk wiert verwagt, vond het voor hem raedsaem, om in 't stille, by nacht, van den Dam op te breken, treckende nae Slochteren, en voorts nae Wedde achterwaerts wykende. De Spanjaerts by het aenbreeken van den dag de aftocht van Graef Lodewyk vermenende, meinden, dat hy vluchte, en met een weergaeloose hoogmoed, die haer in die tyden bysonder eigen was, scheenen sy maer alleen bekommert te wesen, dat hy door syn vlugt de eer van de overwinning aen haer soude benemen, of dat de Graef van Megen met syn volk ook haer deel daer aen soude hebben. Derhalven waeren sy niet te

Hy slaet de Graef van Arenberg.

1568. wederhouden, sy wilden Graef Lodewyk op staende voet gaen vervolgen; of de Graef van Arenberg haer wat wilde ophouden, vertoonende, dat sy de Graef van Megen met syn volk eerst moesten inwachten, en dat sy de wegen, en de gelegentheit van 't Land niet en kenden, het mogt niet helpen: sy quaemen tot die buytensporigheit, dat sy de Graef, wegens syn voorsichtigheit, verdagt begonden te houden, hem uytmaekende voor een Lutheraen, en ontrouwe Dienaer des Coninks: sulks hy sig daer door liet vervoeren, om haer voorbaerigheit en opgeblaesentheit in te volgen. Dog de Spanjaerts vonden sig wel haest in haer verwagting bedrogen: want Graef Lodewyk bespeurende, dat hy in diervoegen wiert achtervolgt, maekte sig gereed, om de Spanjaerts wel te ontfangen, en stelde syn volk by het Clooster Heilligerlee in slagordre. Wanneer de Spanjaerden tot Winschoten waeren gekomen, saegen sy de gene, die sy waenden dat voor haer vlugtende waeren, in goede ordre gereed staen, om haer af te wagten. Graef Lodewyk gaf de Spanjaerts geen tyd om sig by een te trecken, en in slagordre te stellen, maer hy taste den voorsten hoop aen met hondert van syn ruyters (zynde te dier tyd maer

Den 23. Mey.

maer drie hondert ruyters sterk) die soo 1568.
moedig op de Spaensse ruyters, waer
van 'er wel vier ofte vyf hondert by en
ontrent de Graef van Arenberg waeren,
aenvielen, dat sy deselve in verwarring
bragten: voorts had hy ontrent drie ofte
vier hondert schutters van syn volk in
drooge slooten gelegt, die te gelyk op-
stonden, en de Spanjaerts soodaenig van
ter zyden troffen, dat sy deselve noot-
saekten om te wyken, en sig op de vlugt
te begeven: veele van de Spanjaerts wier-
den verslaegen, en sommige versmoor-
den in de slooten en moerassen. Vyf
Spaensse Capiteinen, met seven Vendrigs,
en vyftien ofte sestien hondert gemeene
krygsknegten, soo Duytsche als Span-
jaerden, bleven op het veld dood: dog
van de Spaensse zyde, heeft men voor-
gegeven, dat het getal der verslaegene
niet boven de ses hondert was. De Graef *Bentivoglio*
van Arenberg, sig vromelyk verweeren- 4. B.
de, sneuvelde op het veld; syn paerd
wiert onder hem dood geschoten, en
hoewel hy riep, dat men hem spaeren sou-
de, seggende, ***ik ben een Graef, bergt***
my het leven, het mogt hem niet bae-
ten, en hy moest de vermetelheit der
Spanjaerden selfs met de dood betaelen.

Het grootste verlies van de zyde van
Graef Lodewyk was de dood van syn

1568. Broeder, Graef Adolph van Nassau: hy was jonger dan Graef Lodewyk, en seven en twintig jaeren oud, wanneer hy sneuvelde, en hy was de vierde Soon van Graef Willem van Nassau: hy wort, soo wegens syn kloekheit en onverfaegde moed, als syn beleeftheit en vriendelyken omgang, bysonder geroemt: ook was de Prins van Oranje, syn Broeder, die hem seer beminde, over syn doot smertelyk geraekt.

Sommige Schryvers zyn wel gewoon haer verhael met wonderlyke en buytengewone gevallen op te schicken, om de aendacht van den Leser daer mede op te wecken: dog sy dwaelen, en verleiden de onkundige en ligtgeloovige. De waerheit, verselt met een bescheide vrymoedigheit, moet alleen plaets in de beschryving der Geschiedenissen hebben; geen versierde redenvoeringen, geen verdichte gevallen, en geen wonderen, meesten tyd al te ligvaerdig geboodschapt en gelooft, moeten daer verhaelt worden. De waerheit is naekt en eenvoudig, en by alle edelmoedige menschen aenlockelyk genoeg, om geen valsche vercierselen en blanket noodig te hebben. Het zy ons genoeg, dat wy met de vereischte naerstigheit, en een ryp oordeel, nae de waerheit der geschiedenis-

nissen soeken, en deselve gevonden heb- 1568.
bende, dat wy die in een klaere, eenvoudige en verstaenbaere tael, aen de naerkomelingen getrouwelyk overlaeten.

Aldus heeft Strada verhaelt, hoe dat de Graef van Arenberg, siende in het heetste van den stryd Graef Adolph van Nassau, die syn volk tot het gevegt kloekmoedig aenvoerde, hem met alle syn macht was aengevallen, sulks sy te saemen handgemeen wierden, nae de wyse van het vermaerde gevegt van Brutus en Tarquinius Aruns. Dat de Graef van Arenberg syn tegenstrever Graef Adolph van Nassau met eige hand doorstak, soo dat hy niet verre van hem dood ter aerden viel: dog dat hy te voren door Graef Adolph ook doodelyk gewond zynde, digt by hem, met syn paerd was ter neder gestort, en aldaer den geest had gegeven. De Cardinael Bentivoglio, en de vermaerde Hooft, hebben Strada daer in naegevolgt, hoewel eenigsints twyffelachtig. Maer dat geval is waerschynelyk verdigt: want Bor swygt daer van, en Meteren getuygt in tegendeel, dat de Graef van Arenberg, syn best doende om 't gevegt te herstellen, en de syne, die reets vlugtende waeren, te wederhouden, en syn paerd onder hem dood ge-

Strada lib. 7.

Bentivoglio 4. B. Hooft B.

Meteren 3. B. Meursius Guill. Auriacus lib. 4. Goutboeven Chron.

1568. geschoten zynde, hy door de Heer Antony de Soete van Haultain wiert dood geslaegen, uyt spyt, om dat hy syn Broeder, die een Ridder van Malta was, aldaer verslaegen sag. Mitsgaeders, dat Graef Adolph van Nassau dood geschoten wiert in het bestormen van het Clooster Heiligerlee, daer de Spanjaerts sig vlugtende in geborgen hadden, en dat ook aenstonds wiert overweldigt. Waer mede meer andere Schryvers overeenstemmen. Het lyk van de Graef van Arenberg wiert vervolgens in het Clooster Heiligerlee, en dat van Graef Adolph van Nassau op het Huys te Wedde begraeven.

Historie der Nederl. geschied. gedrukt tot Amsterdam 1567. sonder naem van den Autheur.

Dese overwinnig maekte een groote verslaegentheit in 't Land, en Graef Lodewyk bequam daer door veel buyt: verooverende ses metaele veldstucken, aen die van Groeningen toebehoorende, en boven dien veel veldtuyg en waepenen, die hem wel te passe quaemen, mitsgaeders de bagage en silverwerk van de Graef van Arenberg, en van andere Bevelhebbers. De overgebleve en verstroide Spanjaerts en Duytsche quaemen seer verbaest, naekt en beroyd binnen de stad Groeningen aen.

De Graef van Arenberg was Stadhouder over Vriesland, Overyssel en Groe-

Groeningen, Ridder van het Gulde Vlies, 1568.
een Lid van de Raed van Staete, en Capitein van een Bende van Ordonnantie. Hy was een kloek en verstandig Heer, beleeft en vriendelyk, en daer benevens in de saeken van den oorlog seer ervaeren, sulks de schuld van de nederlaeg niet aen gebrek van syn beleid en dapperheit, maer aen de voorbaerigheit en hoogmoed der Spanjaerden was te wyten. Men wil, dat hy geen vriend der Spanjaerden was, en dat die hem ook geen goed hart waeren toedraegende: dog dat hy de Roomsse Godsdienst bysonder toegedaen zynde, en een groot voorstander van deselve wesende, de Gereformeerde haete. Hy was een groot wederstrever van de Prins van Oranje, en om dat de Prins bekent was voor het Hooft der Gereformeerde en Protestanten in de Nederlanden, heeft de Graef van Arenberg sig misschien des te meer aen de zyde der Roomsgesinde begeven, niet genoeg bemerkende, dat hy sig door een blinden yver te verre liet vervoeren, en dat hy daer door de verkeerde voornemens der Spanjaerden, tot naedeel van 's Lants Vryheit, quam te bevorderen.

Op de tyding van de nederlaeg vonden die van Groeningen sig in een groote

1568. te verlegentheit: sommige, die de saek van de soo genaemde Geusen het meest gunstig waeren, begonnen sig te ontdecken, om te onderstaen, of 'er iets tot voordeel van de goede saek by die gelegentheit te doen was: maar de Overheit der Stad droeg alle bedenkelyke voorsorg, ontwaepende de Burgers, en om de gene, die iets mogten bestaen, te meer in toom te houden, deed deselve een burger, die wat te vry in 't spreeken was geweest, en te voren verdagt, als of hy aen het Beeldstormen medepligtig was, in 't openbaer ophangen. Des anderen daegs nae de slag quam de Graef van Megen met syn volk in de Stad, waer door deselve niet alleen tegen alle bewegingen van binnen, maer ook tegen het geweld van buyten genoeg verseekert wiert.

Na de overwinning legert sig Graef Lodewyk voor Groeningen.

Nae de overwinning verbleef Graef Lodewyk drie daegen op het slagveld, en trok vervolgens wederom naer den Dam, sig met volk en voorraed aldaer versterkende, en de brandschatting daer benevens in de Ommelanden uytschryvende, sulks hy wat geld en eenige toeloop van volk bequam: eenige dagen daer nae brak hy op, en legerde sig voor de stad Groeningen, alwaer Graef Joost van Schouwenburg by hem quam, en

syn

syn klein Leger met een hoop Duytsche ruyters versterkte. Dog de Stad was te sterk en te wel bezet, en Graef Lodewyk te swak, om deselve te konnen bemachtigen, sulks hy met sig aldaer te versterken en begraeven, en somtyts te schermutselen, syn tyd te vergeefs quam te verslyten: onder anderen wiert de Graef van Megen in een uytval gequest, aen welke wonde hy daer naer is overleden. 1568. *Meursius Guill. Aur. lib.* 4.

Sommige meinden, dat Graef Lodewyk niet wel beraeden was, en dat hy beter gedaen soude hebben, van aenstonds nae de overwinning in Vriesland te trecken, dat voor hem open was, en alwaer te dier tyd een groote tweespalt en moeyelykheit was ontstaen; wat daer van zy, hy vorderde niet alleen seer weinig in het beleg van Groeningen, maer verspilde ondertussen syn geld en krygsvoorraed, daer hy niet ruym van voorsien was, 't welk de oorsaek is geweest, dat syn voornemen geheel en al tot niet is geloopen, en dat hy in 't vervolg door den Hertog van Alba uyt het veld is geslaegen,

Ondertussen had Diderik van Sonoy, door last van de Prins van Oranje, dertien hondert vierroers tot Wesel opgekogt, die vervolgens door hem met veel

1568. veel moeite in het Leger voor Groeningen wierden bestelt, en aen de Hopluyden aldaer uytgedeelt.

Niet te min geraekte Graef Lodewyk in een andere ongelegentheit; want hy kreeg syn meeste toevoer van Embden, en de Hertog van Alba, om dat te beletten, had den Admirael Francois van Boshuysen met acht schepen van oorlog op de Eems, en voor Delfszyl gesonden: om denselven van daer te verdryven, gaf Graef Lodewyk bevel aen Diderik van Sonoy, om alle syn vyanden, en derselver schepen en goederen aen te tasten, en te veroveren. Ingevolge van dien, wist Sonoy, door middel en hulp van eenige Vrybuyters, en andere, eenige schepen by een te krygen, waer mede hy den Admirael Boshuysen van daer verdreef, en vier schepen veroverde.

By syn Commissie van den 1. July.

Hier op volgde nog een andere swaerigheit, alsoo de Keyser, op het versoek en aenhouden van den Hertog van Alba, aen Graef Lodewyk schreef, hem by des Ryks gehoorsaemheit beveelende, dat hy de stad Groeningen en de Ommelanden aenstonds soude hebben te verlaeten: waer op de Graef antwoorde, dat hy, naer overleg met de Prins van Oranje, syn Broeder, en desselfs

selfs Bondgenooten, ſonder welkers bewilliging hy de Stad nog het Land niet en vermogt te verlaeten, naeder beſcheid aen ſyn Keyſerlyke Majeſteit ſoude laeten toekomen: het bevel van de Keyſer deed echter groot naedeel aen de ſaeken van Graef Lodewyk, alſoo ſommige Duytſche Vorſten daer door wederhouden wierden, van ſyn ſaeken meer te begunſtigen: ook weeken veel van ſyn volk van hem af, welkers goederen in 't Ryk gelegen waeren, bevreeſt zynde voor de gedreigde verbeurtmaeking haerer goederen. 1568.

De Hertog van Alba tyding bekomen hebbende van de nederlaeg van de Graef van Arenberg, en van het verlies der Spanjaerden, was daer over ſeer verbaeſt, vreeſende voor meer quaede gevolgen, die de nederlaeg nae ſig mogt ſleepen, en te gelyk was hy ſoo verwoed over het ſneuvelen der Spanjaerts en de ſchande, die ſy aldaer hadden behaelt, dat hy daer door des te meer aengeſet wiert, om het vonnis tegen de Prins van Oranje, en tegen de Graeven van Egmont en van Hoorn, en andere gevange Edelen, te verhaeſten ende te doen uytvoeren.

Want weinige daegen nae de Nederlaeg van de Graef van Arenberg, deed de Hertog het vonnis van den Ban en Den 28. Mey.

1568. verbeurtmaeking van goederen uytspreeken tegen den Prins van Oranje, en syn Broeder, Graef Lodewyk van Nassau, mitsgaeders tegen de Graeven van Cuylenburg, van Hoochstraeten, van den Berge, en tegen den Heer van Brederode. Het vonnis, tegen de Prins van Oranje, gelyk waerschynelyk tegen de andere hier boven gemelt, is niet uytgesprooken in de naem van de Conink, maer alleen van den Hertog van Alba. By het selve vonnis wort de Prins veroordeelt, als by de Procureur Generael belast en beswaert zynde, te hebben begaen de misdaed van gequetste Majesteit: en als hebbende, tot versmaeding van het geding, en hangende het selve, niet alleen aengenomen de waepenen, maer ook benoemt, en aengestelt verscheide Collonels en Capiteinen, over volk van oorloge, soo te paerd als te voet, en deselve met vliegende vaendels doen treccken tegen syn Majesteit, syn Staeten, Landen en Onderdaenen; in welke wederspannigheit hy nog daegelyks was volhardende. Derhalven dat syn Excellentie (de Hertog van Alba) hem bande uyt alle de Landen en Heerlykheden van syn Majesteit ten eeuwigen daege op den hals. Verklaerende alle desselfs goederen, roerende en onroerende, leenen en erfgoede-

Vonnis van den Ban, met verbeurtmaeking van goederen tegen de Prins van Oranje.

deren, waer die gevonden mogten wor- 1568.
den, voor verbeurt. Ende ingevolge van die verbeurtmaeking, wierden alle des Princen goederen, onder het gebied van den Conink gelegen, in beslag genomen. Op den
Onder anderen wiert de Heer van Ber- 24 Juny.
chem, te dier tyd Gouverneur van den Conink tot Breda, aldaer in de naem van de Conink gehuldigt.

Terwyle de Hertog van Alba sig toeruste, om selfs tegen Graef Lodewyk van Nassau te velde te trecken, sond hy Chiapin Vitelli voor uyt, verselt met een goed getal ruyters en voetknegten, om het bevel in plaets van de Graef van Arenberg te voeren. Graef Lodewyk sig sterk genoeg achtende, bood Vitelli den stryd aen, dog hy weigerde deselve, waerschynelyk last hebbende, om sig stil te houden en te verweeren, tot dat de Hertog met geheel syn macht kon overkomen.

De Hertog van Alba syn volk byeengetrocken hebbende, quam met een machtig Leger van oude en welgeoeffende krygsknegten, en wel voorsien van geschut en oorlogsbehoeften, tot Groeningen aen; Als Graef Lodewyk van de aenkomst des Hertogs wiert gewaerschouwt, achte hy sig niet in staet, om hem het hooft te konnen bieden, en der-

De Hertog van Alba slaet Graef Lodewyk uyt het veld.

Den 14 July.

1568. halven vond hy raedsaem, om ten eersten met syn Leger op te breeken, wykende nae Slochteren, en stellende eenige Benden ruyters in de achterhoede, om den vyand op te houden, en syn aftocht te begunstigen: de Spanjaarts, hem vervolgende, drongen soo sterk aen, dat 'er een groot gedeelte van de achterhoede wiert geslaegen, en wel drie hondert mannen van syn volk sneuvelden. Waer uyt Graef Lodewyk wel konnende bespeuren, dat hy sig sonder tyd versuym in veyligheit moest stellen; is hy in alle spoed door Winschoten nae Jemmingen getogen, een plaets aen de Eems gelegen, en onder Oostvriesland behoorende, sig aldaer, soo veel hy kon, versterkende, om syn vyand af te wagten, en verdere hulp van syn Broeder, de Prins van Oranje, te bekomen. Dog de Hertog gaf hem niet veel tyd, hy naederde tot hem met alle spoed, en de plaets en toegangen besichtigt hebbende, deed hy hem langs een smalle weg aentasten. Ondertussen had Graef Lodewyk syn volk in goede ordre gestelt, hen tot haer pligt, en tot een wackere tegenstand vermaenende: maer wat hy haer mogt voorhouden, en hoe hy ook syn best deed om haer aen te moedigen, sy verflauwden en wierden bevreest, en als het tyd

was

was om te vegten, in plaets van haer eer 1568.
en eygen leven te verdedigen, ſoo begonnen ſy om betaeling en geld te roepen: ſy betrouwden ſig op haer voordeelige poſt, en meinden, dat de vyand haer nog niet en ſoude durven aentaſten, en dat het geheele Leger van den Hertog daer nog niet tegenwoordig was; aldus ongereed en onwillig tot vegten zynde, wierden ſy aengetaſt, ten eerſten in verwarring gebragt, en jammerlyk geſlaegen, en als een deel weerlooſe ſchaepen verſtroyt en gedood. Graef Lodewyk deed alles, wat van een goed Krygsoverſte kon werden verwagt, ſtellende ſig voor aen in 't gevaer, en de ſyne, ſoo met ſyn voorbeeld als woorden, aenmoedigende, dog ſiende de verwarring en onwilligheit van ſyn volk, ſtak hy ſelfs, voor het laeſt, het geſchut aen, om op den vyand te ſchieten, en bergde ſig in een ſchuytje, of ſoo als de Hertog van Alba ſchreef, geheel naekt, al ſwemmende, aen de overzyde van de Eems, daer by voegende, dat ſyn kleederen in de rivier dryvende waeren gevonden, en vervolgens aen de Hertog gebragt. Men wil, dat 'er wel ſeven duyſend mannen van het Leger van Graef Lodewyk op de plaets dood bleven, ofte in de rivier verdronken, dog dat is

In ſyn Brief aen den Raed van Staete.

1568. niet waerschynelyk, of geheel syn Leger moet vernielt zyn geworden, want Meteren segt, dat het Leger van Graef Lodewyk maer seven duysend mannen sterk was. In tegendeel souden 'er maer tachtig, ofte soo de Hertog selfs schreef, maer seven van het Leger der Spanjaerden zyn gesneuvelt.

Het verlies van Graef Lodewyk van Nassau was seer groot, want de Spanjaerts naemen syn geschut, krygsbehoeften, voorraed, en wel vyftien hondert trekpaerden, mitsgaeders het geld, silverwerk en goederen soo van hem, als van de Graeven van Hoochstraeten, en van Schouwenburg. De laeste, siende de groote verwarring, heeft sig in 't begin van den aenval, met het grootste gedeelte van de Ruytery in tyts behouden, en is uyt den stryd geweeken. Daer nae vergaederde Graef Lodewyk de vlugtelingen van syn geslaege Leger by een, en toog daer mede nae Duytsland, om het Leger van syn Broeder, de Prins van Oranje, die sig ook tot den tocht nae de Nederlanden bereide, te versterken, dog die door de nederlaeg van syn Broeder daer in seer wiert verachtert. De Hertog van Alba seide, dat Graef Lodewyk niet wel beraeden was geweest, om dat hy niet aen de overzyde van de

Eems

Eems was geweeken, en sig aldaer hadde versterkt: 't welk waer schynt te wesen. Dog Graef Lodewyk heeft waerschynelyk beter vertrouwen op syn volk gehad, en is niet verdagt geweest, dat het selve hem soo lafhartig soude hebben verlaeten: want andersints was syn legerplaets sterk en voordeelig genoeg om den Hertog af te wagten, indien syn volk sig van haer pligt had willen quyten. 1568.

Terwyle de Prins van Oranje sig nu mede tot den tocht nae de Nederlanden bereide, en syn volk van alle kanten byeenversaemelde, liet hy een verklaering tot syn verdeding opstellen, en in druk uytgaen, behelsende voornaementlyk. *Dat het aen weinige in de Nederlanden onbekent was, hoe de Spanjaerts over lange jaeren gearbeid hadden, om de Nederlanders na haer moedwil te regeeren, dat sy dese Landen ten dien einde by den Conink van Kettery hadden verdagt gemaekt, en daer door verkregen, dat de Inquisitie aldaer ingevoert soude werden; dewyle sy wel begrepen, dat deselve Inquisitie gevestigt synde, het hoogste gesag aen haer niet en kon missen: ofte, indien de Nederlanders de Inquisitie weigerden te ontfangen, die Landen haer tot een ryken roof souden openstaen. Welk voorne-*

De Prins bereid sig tot den tocht na de Nederlanden.

Geteekent den 3. Augusti by Bor 4. B.

Laet syn verdeding in druck uytgaen.

1568. nemen by de Edele bespeurt zynde, hadden sy by hun vertoog aen de Gouvernante voorgedraegen de quaede gevolgen, die daer uyt stonden te rysen, ingevalle sulke strenge Placcaeten ter uytvoering wierden gebragt. Waer naer, op sommige plaetsen, door een onwysen yver van het gemeene volk, eenige ongeregeltheid was gevolgt, die met recht en reden eenigsints te verschoonen was, dog dat de Spanjaerts en andere quaede menschen 't selve soo verkeerd den Conink hadden aengebragt, dat syn Majesteit besloten hadde, den Hertog van Alba met Spaens krygsvolk nae de Nederlanden te senden, die, soo als by de uytkomst bleek, geen ander voornemen had, dan om de goede met de quaede, de weinige schuldige met een groote menigte van onschuldige, te gelyk te hangen ofte te onthalsen, nae dat hy de Princen, Baronnen, Edele en voortreffelykste van de Nederlanden gedood, verjaegd, en van haer Steden, Landen en goederen berooft soude hebben, om des te beter en gereeder tot het onbepaeld gesag over de Nederlanden te geraeken, daer in naervolgende de exempelen van het gene de Spanjaerts in Italiën hadden gepleegt. Om welk voornemen te konnen uytvoeren, hadden sy den Conink arch-

archlistelyk overreed, om in Spanjen te 1568.
blyven, en hem aldus uyt de Nederlanden te houden, op dat syn Majesteit de onschuld van syn Ondersaeten niet verstaen, en het verkeerd aenbrengen der Spanjaerden niet en soude konnen bemerken, en dienvolgende syn getrouwe Onderdaenen onverhoort mogt veroordeelen, en deselve aen de Spanjaerden tot een roof geven. Hoe dat nu de onschuldige niet alleen, maer selfs welverdiende Ondersaeten van syn Majesteit, door dit archlistig bedryf der Spanjaerden, wreedelyk gedood ofte verdreven waeren, en van haer goederen berooft, was soo klaer gebleeken, en allesints voor oogen, dat het niet noodig was om breeder gewag daer van te maeken.

Ende boven dien was het ondraegelyk jok der Inquisitie op syn Maj. Ondersaeten gedrongen, sulks het nu aen de gierigheit, haet ofte moetwil van een eerloose verraeder stond, om het lyf, goed en eer van alle vrome en oprechte luyden te benemen, te meer, nu de Hertog van Alba, alle beschreve rechten, alle voorrechten en verbintenissen, door syn Maj. plegtelyk besworen, onder de voeten hadde getreden. Dat'er voor alle goede Ondersaeten mitsdien niet anders te verwagten stond, dan alle daege tot die

1568. *nootsaekelykheit te werden gebragt, van God te moeten verloochenen, ofte haer Land en goederen te verlaeten, ofte ellendelyk gemartelt en gedoodt te worden. De Nederlanden, kort te voren, soo weeldig in Recht, Vrede, Nering en rykdommen bloeyende, waeren nu aen gewelt, beide in goed en bloed, schending van Maegden en Vrouwen, en moorderyen, bloot gestelt. Indien de Hertog van Alba, dese Landen bedwongen hebbende, sig volkomentlyk meester van deselve mogt maeken, soude hy niet naelaeten, van syn aengebore felheit aen deselve gruwelyk te doen gevoelen: en derhalven moesten die gene wel quaelyk beraden en uytzinnig wesen, die sig op de loose en bedrieglyke beloften van den Hertog, ofte van andere, op den naem des Coninks gedaen, quaemen te verlaeten.*

Dat hy Prins van Oranje derhalven de ellendige Staet der Nederlanden, al over eenige jaeren, voorsien hebbende, en syn eed, dienst en getrouwheit tot syn Maj. betrachtende, aen syn Maj. getrouwelyk hadde voorgedraegen alle de onheilen, die de Nederlanden, door het invoeren van de Inquisitie, over het hooft waeren hangende: maer siende, dat alles te vergeefs was, en dat de Nederlanden in het uyterste gevaer waeren gebragt, van in een eeuwige slaverny, en on-

onherstelbaer verderf te vervallen, soo 1568.
hadde hy, uyt krachte van den dienst,
die hy syn Maj. schuldig was, en uyt een
waerachtig medelyden over de ellendig-
heit syner Maj. getrouwe Onderdaenen,
soodaenige deerlyke moort, roof, gewelt
en jammer, niet langer, al stille zitten-
de, konnen aenschouwen. Des te min-
der, om dat hy kennis hebbende van syn
Maj. goedertierne aert, en seekerlyk
wetende, dat syn Maj. door de Spanjaer-
den van de Nederlandse saken quae-
lyk onderricht wiert, en de wille van
syn Maj. in 't minst niet en was, dat
syn schoone erf Nederlanden soo leelyk
verwoest souden werden. Dat hy daer
en boven, bewogen en versogt zynde by
de Onderdaenen van syn Maj. Nederlan-
den, soo wel van die van binnen, als van
de gene die verdreven waeren, soo wel
van Roomsgesinde als van de Gerefor-
meerde, de waepenen hadde opgenomen,
tot geen ander einde, als ter eere Gods,
in 't voorstaen van syn H. Woort en Die-
naeren; tot syn Maj. dienst, in 't voor-
komen en beletten van het geheel ver-
derf der Nederlanden; en tot welvae-
ren derselver Landen, in 't beschermen
van de Vryheit en Rechten derselver: om
de geweldige tyranny der Spanjaerden
aldus met een rechtveerdig noodweer te-
gen

1568. gen te staen, onder de hulp van den barmhartigen God, die aller bloeddorstige tyrannen vyand is: getroost zynde, om lyf en goed daer by te waegen, daer toe by een treffelyk krygsheyer van ruyters, knegten, geschut en allerley krygstoerusting op syn eyge kosten bereid hadde.

Versoekende en vermaenende alle vrome en getrouwe Ondersaeten van syn Maj., dat sy, ter harten nemende des gemeenen Vaederlants grondige bederffenis, haere, en haerer kinderen eeuwige slaeverny, des tyrans gruwelyke bloedstorting, en het ontbeeren van de Euangelische leer, sig nu ongeveinsdelyk willen openbaeren, Dienaers van God en van den Conink, en Liefhebbers van het gemeene Vaederland te wesen. Op dat de gene, die uyt den Lande gevloden waeren, sig eerstdaegs wederom daer in begeven mogten, elk in syn woonplaetse, en terstond, met de gene daer nog in wesende, arbeiden om de Steden van de Bezetting der Spanjaerts te verhoeden, en die ten dienst van syn Maj. en tot Vryheit derselver Steden en gemeenen Lande te bewaeren.

Alles ten dien einde, op dat de gierige bloetdorstigheit van den Hertog van Alba eens te recht bedwongen zynde, de gemeene Staeten van de Nederlanden

hoop

hoop mogten scheppen, dat alles onpartydiglyk syn Maj. aengediend soude werden, dat de voorrechten herstelt, onpartydig recht geoeffent, de waere Godsdienst, neering en welvaeren van deselve Landen betracht souden werden: en op dat de Nederlanden eindelyk tot een geduerige en bestendige vrede mogten geraeken, onder de Regeering van syn Coninkl. Maj., wien hy wenschte, dat God Almachtig een verstandig hart, en een lang zaelig leven, tot rust en welvaeren der Nederlanden, wilden verleenen. 1568.

De tyd begon reets verre te verloopen, en de Prins had syn volk en krygstuyg wel gereed, dog spoede sig niet veel, om syn Leger by een te trecken, en sig te velde te begeven: het ontbrak hem aen geld, om syn volk te monsteren en te betaelen, ter oorsaek de beloofde penningen uyt de Nederlanden niet en wierden te berde gebragt. Ondertussen wiert de Prins sterk aengeport, om sig te velde te begeven, door Marcus Perez, een Coopman tot Antwerpen, en syn medestanders, als gemachtigde van de Nederlandse Gereformeerde Kerken, soo van de gene, die sig nog onder de hand in de Nederlanden bevonden, als van de andere, die sig buyten s' Lants waeren onthoudende, en over al gevlugt en verstroyt wae- Syn verlegentheit om geld.

1568. waeren, die belooft hadden tot de tocht van de Prins op te sullen brengen driemael hondert duysend daelders in gereed geld, die sy in de Nederlanden moesten vergaederen, en gereed souden hebben, soo drae de Prins syn volk by een soude hebben getrocken. Ende alsoo gemelte Perez en de syne de Prins lieten weten, dat sy die penningen albereits gereed hadden, soo en durfde de Prins syn tocht niet langer uytstellen, maer trok syn Leger by een, niet tegenstaende hem veel verhindering en tegenspoed daer in voorquam, dat hy met veel moed en beleid nog ten besten keerde en inschikte. Nogtans bleek het wel haest, dat de belofte van de gereedheit der voorgemelte penningen te voorbaerig was gedaen; want de tyd gekomen zynde, dat de Prins syn volk soude monsteren en betaelen, soo was het geld nog niet by de hand, sulks hy genootsaekt wiert, de monstering uyt te stellen, waer door groote onrust en muytery onder syn volk is geresen. Eindeling wiert soo veel te weege gebragt, dat het misnoegen wiert gestilt, en de Bevelhebbers en gemeene krygsknegten overreed, dat de monstering soude voortgaen. Strada verhaelt, dat de Ceurvorst van de Paltz, de Hertog van Wirtenberg, en de stad Straetsburg, belooft en aen- *Lib. 7.*

ge-

genomen hadden, om vier maenden sol- 1568.
dy aen de Duytsche voetknegten te sullen betaelen. Dat een Spaens Coopman van Antwerpen (waerschynelyk Marcus Perez, van wien hier voren is gesprooken) aengenomen had, om drie duysend daelders ter maend aen de Fransse en Nederlandse voetknegten te sullen betaelen. Ende dat de Prins, met syn Broeder Graef Lodewyk, en de andere hooge Bevelhebbers van syn Leger op haer genomen hadden, om de ruytery op eige kosten te onderhouden.

Nae veel uytstel en suckelen, heeft de Prins syn Leger eindeling versaemelt en byeengetrocken, en het volk by 't Clooster Rommersdorf, in 't Bisdom van Trier, gemonstert. Strada segt, dat het Leger van de Prins sterk was acht en twintig duysend mannen, te weten sestien duysend Duytsche voetknegten, en acht duysend ruyters: nog twee duysend Fransse en Nederlanders te voet, en twee duysend te paerd, met twintig veldstucken. Dog Strada heeft het Leger van de Prins sterker gemaekt, als het in der daed was, en van de Hertog van Alba in tegendeel veel swacker, om des te meer roem, wegens de overwinning, aen den Hertog toe te brengen. Volgens het verhael van andere, bestond het Leger van de

In 't begin van September.

Meteren. Bor. Meursius.

1568. de Prins in vier en veertig Vendelen Duytsche voetknegten, en vier duysend mannen, soo Fransse, Waelen, als Nederlanders te voet: en in seven duysend paerden, wel toegerust: dewyle men nu niet en weet, hoe sterk de Vendels zyn geweest, kan men het nette getal van het voetvolk niet wel opmaeken. Daer benevens had de Prins een taemelyk krygstuyg en voorraed, met vier groote stucken geschut, en ses veldstucken. In syn Vendels voerde hy de spreuk. Pro Rege, Grege et Lege. *voor de Conink, het Volk en de Watten.* daer mede willende te kennen geven, dat hy den oorlog voerde ten dienst van de Vorst, tot welvaeren van de Gemeinte, en tot voorstand van s'Lands Wetten en voorrechten. In sommige Vendels stond ook een Pellicaen geschildert, die syn jonge uyt liefde met syn bloed voede, verbeeldende de liefde van de Prins tot de Nederlanders, en dat hy syn bloed ten dienst van deselve quam storten. De Overste Bevelhebber over de Ruytery was Frederik Rolhuysen, Marschalk van Hessen, een seer beroemd en ervaere krygsman, en behalven veel andere Bevelhebbers van beproefde dapperheit en ervaerentheit in krygsfaeken, bevonden sig in het Leger van de Prins twee Her-

te-

togen uyt den Huyse van Saxen, Prins Casimier, Soon van de Ceurvorst van de Paltz, de Graeven Justus van Schouwenburg, Lodewyk en Albert van Nassau, en van Hoochstraeten, mitsgaeders Willem de Lumey, Graef van der Mark, van wie verhaelt wort, dat hy, op de wyse van Claudius Civilis, sig by eed soude hebben verbonden, van syn hayr niet eer te laeten scheeren, nog syn naegels te korten, voor dat hy de dood van de Graeven van Egmont en van Hoorn soude hebben gewrooken: welk verhael de aert en levenswys van die beruchte Graef van der Mark, van wie wy in 't vervolg meer sullen spreeken, seer waerschynelyk maekt. 1568.

Strada. Meursius. Dinotbus.

Hier nae is de Prins met syn Leger opgebrooken, en tot S. Vit, een plaets aen hem toebehoorende, over den Rhyn getogen, nemende het Huys te Carpen, by Ceulen, in: vervolgens schreef hy aen den Hertog van Cleef, versoekende de vrye doortocht van syn Land, en levensmiddelen voor syn Leger, dog kreeg geen antwoort nae genoegen, ter oorsaek die Hertog de Spanjaerts te veel ontsag, ofte wel te seer tot deselve genegen was. Graef Lodewyk van Nassau trok met eenige afgesonderde Benden voor uyt, nam Arenberg stormenderhand in, daer veel Spanjaerts dood bleven, ook bemachtig-

De Prins trekt met syn Leger over den Rhyn.

1568. de hy Eppen en Hornefon, beide van weinig belang, en daer benevens haelde hy op den Rhyn aen, achtien schepen gelaeden met Italiaensse Coopmanschappen, die hy voor geld losliet. De Prins bleef daer ontrent met syn Leger wat stil leggen, sulks men niet wist, of hy nae Braband, Luxemburg, ofte naer het gebied van Vrankryk wilde trecken.

De Hertog van Alba sterkt sig onder Maestrigt.

Ondertussen had de Hertog van Alba tyd gehad, om syn saeken in Vriesland en Groeningen te verrichten, en alles te bevredigen: 'twelk gedaen zynde, toog hy door Amsterdam en Utrecht nae Braband, daer hy syn volk van alle kanten deed byeentrecken, en sig by Maestricht quam legeren. Syn Leger was sterk achtien duysend voetknegten, en ses duysend ruyters; Bentivoglio melt maer van sestien duysend te voet, dog met het getal van de ruytery komt hy over een: en Strada maekt het getal van des Hertogs Leger nog veel kleiner: daer benevens was hy van alles wel voorsien, met sig voerende een menigte geschut, oorlogsbehoeften, krygstuyg en voorraed, schuyten, om bruggen te maeken, graevers, en wat dies meer is, dat tot een welgestelt Leger vereischt kon werden. Ook ontbrak het hem aen geen geld, dewyle hy ontrent die tyd een onder-

stand

ftand van viermael hondert duysend 1568.
Croonen, over zee, uyt Spanjen be- Bentivoglio
quam, benevens twee duysend Spaens- 5. B.
se voetkriegten, die in de bezettingen wierden gelegt, daer men de oude en welgeoeffende uyt trok, om het Leger van den Hertog te versterken. Hier mede legerde en verschanste sig de Hertog tot Haren, by Maestricht en aen de Maese gelegen, daer hy een schipbrug deed maeken, om de overtocht t'allen tyde vry te hebben, en om alle het voeder en levensmiddelen aen de overzyde van de Maese te laeten ophaelen, op dat de Prins met syn Leger aldaer niet overig soude vinden, om te konnen bestaen. Uyt alle 't welk men ligt kan begrypen, dat de Hertog ten overvloede in staet was, om het tegen de Prins uyt te houden, en soo hy niet genegen was, nog genootsaekt kon werden, om slag te leveren, dat hy met syn Leger, wel betaelt, geoeffent en van alles voorsien, het gemackelyk tegen de Prins kon uythouden, om syn voornemen te verydelen, en syn volk, slegt betaelt en voorsien, met 'er tyd te doen verloopen; te meer, om dat de winter op handen was.

De Prins van Oranje dat wel voorsiende hadde syn hoop gestelt in de goede uytslag van een gevegt, en syn voor-

1568. nemen was, om den Hertog aen te tasten, en tot een gevegt te nootsaeken, daer hy hem bequaemelyk kon aentreffen, sig betrouwende op de genegentheit der Nederlanders, en verwachtende, dat de groote Steden van Braband en andere, by de eerste gelegentheit en goede uytslag, hem zouden toevallen. De Hertog van Alba in tegendeel, wel kennende het voordeel, dat hy op de Prins hadde, en daer by uyt den aert veel eer een voorsichtig dan een stoutmoedig krygsoverste zynde, had besloten, sig van syn voordeel te bedienen, en aen de Prins geen gelegentheit tot een veldslag, als tot syn naedeel, te geven, maer hem te beletten, om over de Maese te komen, en in 't Land te dringen. Dog hoe seer de Hertog ook op syn hoede was, had de Prins nogtans in den beginne het geluk, van tot Noytein eenige Benden van syn volk te overvallen, en te slaen. Aldaer zynde, sond de Prins een Trompetter aen den Hertog, maer die deed den ongeluckigen boodschapbrenger, soo gelaerst en gespoort als hy was, op staende voet ophangen, sonder syn boodschap te willen aenhooren. Ende hoewel de Hertog daer mede te kennen wilde geven, dat hy de Prins als een wederspannige aenmerkte, en dat het

Doet een Trompetter van de Prins ophangen.

het sulke Onderdaenen niet en paste om op die wyse een boodschap aen haer Opperheer te senden, en oversulks, dat hy de Prins voor geen wettig vyand, maer voor een wederspannige Onderdaen was houdende, en dat het recht van den oorlog by gevolg ontrent hem geen plaets moest hebben: soo is echter de manier van een Trompetter, Tamboer, ofte andere, die een boodschap overbrengen, met de dood te straffen, al soo geweldig en onrechtveerdig, als de oorlog selfs is. De Hertog, en de Spanjaerts hebben in 't vervolg die wreetheit meer in 't werk gestelt, en den oorlog willen voeren, als tegen wederspannige Onderdaenen, met de dood straffende en ombrengende alle die in haer handen vielen, ofte sig als gevange van oorlog overgaeven: dog dat is haer in 't vervolg quaelyk bekomen: de Hollanders en Zeeuwen, dog de laeste wel voornaementlyk ter zee, hebben haer dat woeden haest verleert, en doen sien, dat zy met rechtschaepe vyanden te doen hadden. 1568.

Op het naederen van de Prins met syn Leger tot by de Maese en de Grensen der Nederlanden, was het grootste gedeelte van Europa, soo wel als de Nederlanders, gelyk als opgetogen, in verwachting, welke de uytkomst van die

Gansch Europa heeft het oog geslaegen op de tocht van de Prins.

1568. stoute onderneming soude wesen. De meeste Vorsten van Europa konden met geen goede oogen aensien, dat de Spanjaerts sig aldus volslaege meesters van de Nederlanden quaemen te maeken; de Protestantse Vorsten van Duytsland begunstigden het voornemen van de Prins, indien niet opentlyk, uyt vrees van de Keyser en de Conink van Spanjen, ten minsten onder de hand: en de Gereformeerde van Vrankryk begrepen wel, dat sy een gemeen belang met de Prins van Oranje in de saeken van de Godsdienst hadden, en dat haer heyl en verseekerheit ook van de goede uytslag van des Princen voornemen was afhangende, en derhalven sonden sy aen hem ook opentlyk eenige van haer Benden te hulp. Ende hoewel de roemweerdige Elisabeth, Coningin van Engeland, te dier tyd nog niet goedvond, om sig opentlyk voor de Prins te verklaeren, is het echter daer nae genoeg gebleeken, hoe seer sy de saeken van de Prins en van de Nederlanders begunstigde. Dog de Nederlanders voornaementlyk hadden het oog op de onderneming van de Prins; het gantsche Land was daer over in beweging en ontsteltenis: de Roomsse Geestelykheit, de verslaefde voorstanders van des Coninks onbepaelde Oppermacht, en an-

andere diergelyke lafhartige Hovelingen, 1568.
die de wettige Regeering en Vryheit van haer Land, uyt eigenbaet, en om sig selven en haer geslagt, tot naedeel van haer Vaederland, te verheffen, en haer eige grootheit op de ondergank van de Vryheit te bouwen: alle eerloose Dienaers van de wreetheit van den Hertog van Alba, en diergelyke slag van volk meer, waeren in de uyterste vrees en bekommering, dat sy loon nae verdiensten souden ontfangen, ingevalle het voornemen van de Prins wel mogt gelucken. In tegendeel waeren alle trouwhartige Nederlanders, luyden van eer en deugd, en die het welvaeren van het gemeene Vaederland ter harten ging, de Gereformeerden, de Protestanten, en alle andere Gesintheden, die van de Roomsse Kerk verschelen, en die door deselve te vier en te swaerde werden vervolgt, haer heil en verlossing van de onderneming van de Prins verwagtende. De haet der Ingesetenen tegen den Hertog van Alba en tegen de Spanjaerts was ongemeen groot, en de meeste waeren, buyten alle twyffel, tot de Prins van Oranje seer genegen: nogtans is het by de uytkomst gebleeken, dat de Nederlanders sig te veel in die tyd door de vrees lieten wederhouden, want, hadden sommige groo-

1568. te Steden te dier tyd sig voor de Prins verklaert, en den Hertog van achteren werk gegeven, zoude 'er waerschynelyk hoop zyn geweest, om den Hertog met syn Spanjaerts geheel en al uyt den Lande te verdryven, dat naederhand soo oneindig veel moeite, goed en bloed, heeft gekost. Dese ontsteltenis der gemoederen, door het aennaederen van het Leger van de Prins veroorsaekt, wiert vermeerdert door verscheide vreemde geruchten, en wel bysonder door het loopen en stroopen van de soo genaemde Wilde Geusen, die uyt vrees van de vervolging in de bosschen en wildernissen geweeken zynde, met gewelt haer kost moesten haelen en soeken, en die by gelegentheit met rooven en branden sig aen de Roomsgesinde wreekten; droevige uytwerkingen van een harde Regeering en Geloofsdwang! Ende als of alle die geruchten en swaerigheden niet genoeg waeren, om de gemoederen der menschen te ontstellen, komt Strada nog een wonder te verhaelen, van twee Legers, die in de lucht al vegtende, en de spiessen op malkander vellende, gesien waeren; dog wy sullen ons met sulke vreemde gesichten, te voorbaerig geboodschapt, en te ligtvaerdig gelooft, niet ophouden. Evenwel konnen wy een be-

bespottelyk voorspel, doelende op de on- 1568.
derneming van de Prins, en waer uyt
een voornaem Schryver eenig gevolg *Reid.* 1. B.
heeft getrocken, niet voorbygaen. Het
is gebeurt, dat de Ceurvorst van Ceulen,
syn Hof tot Bruel houdende, een man
aldaer is gekomen met een groote en volwasse Leeuw, om die voor geld te laeten
sien: de Ceurvorst daer van verwittigt
zynde, en de kracht van den Leeuw willende beproeven, kreeg lust, om hem
tegen een Stier te laeten vegten: en soo
het schynt met de onderneming van de
Prins van Oranje willende spotten, en
vertrouwende, dat de Leeuw de overwinning soude behaelen, seide hy aen syn
Hovelingen en Gasten over taefel, die
kortswyl sien wil, kome morgen, ik sal
den Hertog van Alba en de Prins van Oranje tegen malkander laeten vegten,
willende den eersten door de Leeuw, en
den tweeden door de Stier verbeelden.
Ondertussen had men de Leeuw een dag
laeten vasten, om hem des te hongeriger en te verwoeder te maeken. Beide
die beesten stonden eerst in 't perk stille,
malkanderen van verre aensiende: daer
nae viel de Leeuw op den Stier aen, en
scheurde hem van ter zyden een lap vel
en vleesch van het lyf, de Stier brulde
vreesselyk, en keerde de Leeuw af, en

1568. die wederom aenvallende, geraekte hy op de hoornen van den Stier, en wiert achterovergeworpen, 't welk nog eens geschiet zynde, en de Leeuw wederom aenvallende, vatte de Stier hem op syn hoornen, en wierp hem soo hoog, dat de Leeuw tegen de aerde bonsde, en geen lust meer had, om den stryd te hervatten: hier op wiert de Stier soo verwoed, dat hy selfs op de Leeuw aenviel, en hem van den eenen hoek van 't perk nae den anderen jaegde, sulks men genootsaekt wiert, den Stier dood te schieten, om den Leeuw te redden en te behouden. Dus viel de stryd uyt tot schaemte van de Ceurvorst, die goed Spaens was, en tot blydschap van veel toesienders, die sulken uytslag aen de Spanjaerts toewenschten.

Om nu tot de tocht van de Prins van Oranje weder te keeren, hy bleef sig eenigen tyd lang, met syn Leger, tussen den Rhyn en de Maese ophouden, waer door de Hertog voor Luxemburg bekommerd wiert, vreesende, dat de Prins onder de hand verstand was houdende met de Graef van Mansvelt, Stadhouder over die Provincie, sulks hy daer tegen moest voorsien. Dog de Prins op en neder treckende, is eindeling ontrent Luyk gekomen, hopende, door middel

van syn vrienden, een doortocht, en 1568.
te gelyk bystand en voorraed te sullen vinden, en hoewel een sterke party hem toegedaen was, wiert syn voornemen niet te min door den Bisschop, en door de vrees voor den Hertog van Alba, die bedreiging deed van het land in sulken geval te sullen afloopen, verydelt. Ondertussen geraekte de Prins daer ontrent in een groote verlegentheit en gevaer, ter oorsaek van een beroerte en tweedracht, die onder syn volk ontstond, de een tegen den anderen opstaende en de waepenen opvattende: de Prins en de hooge Bevelhebbers quaemen tussen beiden, en hadden veel moeite om den oproer te stillen; en het ging soo verre, eer sy het volk tot bedaeren konden brengen, dat eenige Bevelhebbers dood bleven, en dat een schoot op de Prins selfs wiert gelost, dog t'aller geluk, steuyte de kogel op de knop van syn degen af, waer door hy wiert behouden.

Oproer in 't Leger van de Prins.

Strada lib. 7. segt, dat die beroerte geschiede eenigen tyd daer nae, als de Prins reets over de Maese was.

Ondertussen bleef de Hertog van Alba sig in syn voordeelige Legerplaets by Maestricht ophouden, de bewegingen van de Prins van naeby gaedeslaende; en alsoo hy wel wist, dat de Prins van schepen en gereetschap, om een brugge over de Maese te slaen, onvoorsien was,

De Prins trekt door de Maese.

soo

1568. foo deed hy op verscheide plaetsen, daer de rivier het ondiepste was, een menigte getakte en gescherpte ysers, als voetangels, werpen, om de doortocht des te moeyelyker te maeken. Om den Hertog te misleiden en in onseekerheit te houden, trok de Prins langs de rivier op en neder, van de eene plaets nae de ander, en syn Leger steets in beweging houdende, dog te gelyk versuymde hy niet, van de diepte der rivier op verscheide plaetsen te laeten peilen, en de beste doortocht gevonden hebbende, quam hy schielyk en onverwacht op den oever van de Maese, by Stockem, tussen Maestricht en Roermonde gelegen, en trok tegen den avond met syn gantsche Leger door die rivier. Om de ondiepte nog meer waedbaer te maeken, en de doortocht te begunstigen, stelde hy eenige reeken ruyters dwers door de rivier, gelyk Julius Cæsar, en meer andere vermaerde Krygsoverste, eertyts in gelyk geval, mede hebben gedaen, waer door het waeter van boven wiert tegen gehouden, en beneden meer quam af te loopen; de doortocht geschiede met sulken vlyt, en stilte, en het gelukte de Prins daer mede soo wel, dat geheel syn Leger behouden aen de overzyde van de rivier in Braband was gekomen, eer de Her-

Den 7. October.

Hertog daer van kondschap kreeg: selfs 1568.
quam het hem in den beginne soo
vreemd en onverwagt voor, dat hy het
niet en kon gelooven, en aen de Graef
van Barlaimont, die hem eerst de tyding
daer van bragt, vraegde, of hy meinde,
dat de vyanden vogels waeren, die over
de Maese konden vliegen? Dese tocht
van de Prins over de Maese, sonder bruggen
te slaen, en soo digt by, en gelyk
als in 't gesicht van een sterk vyantlyk
Leger, is daer nae voor soo stout en roemruchtig
gehouden, dat 'er een spreekwoord
is ontstaen, en tot heden onder de
menschen gebleven, wanneer men iemant
wil beschryven, die stoutmoedig
is, ofte die veel heeft gesien, en gevaerlyke
ondernemingen heeft bygewoont,
men segt, *Hy is met de Prins over de
Maese geweest.* Strada geeft ook te kennen, *Lib. 7.*
dat uyt die overtocht is gebleeken,
hoe gevaerlyke en vreesselyke vyand de
Prins in toekomende voor de Conink van
Spanjen soude wesen. Voorts soo bragt
de Prins op dien avond nog over syn geschut,
krygstuyg en voorraed; het geschut
wiert onder door het water gesleept,
en over getrocken: syn volk nat en vermoeit
zynde, legerde hy sig aen de overzyde,
en liet se uytrusten. Men schryft, *Hooft. 5.B.*
dat de Hertog van Alba de doortocht van

1568. des Princen Leger over de Maese van een hoogte aenschouwende, hy daer over soo verbaest was geworden, dat de Prins hem soude hebben geslaegen, indien hy aenstonts, nae de overtocht, met syn Leger was voortgerukt. Ook deed de Hertog, nog geduerende die nacht, syn Leger verschanssen; daer drie duysend graevers met alle spoed aen werkten, en de Legerwal wiert in 't duyster met brandende lonten afgesteeken, daer de graevers op aen gingen, sulks men in de morgenstond een welgeschikte en voltrocke Legerwal beschouwde. Daer zyn 'er meer, die de Prins naegeven, dat hy, in die gelegentheit, niet wel beraeden soude zyn geweest, om dat hy op die stond niet was voortgetrocken, om den Hertog aen te tasten: dog men kan ligt begrypen, dat het laet in den avond is geworden, eer geheel syn Leger met geschut en krygsbehoeften over de rivier is gekomen, dat syn volk nat en vermoeit zynde, en daer by soo aenstonts niet in ordre gestelt konnende werden, het voor hem niet raedsam was, om een sterk vyantlyk Leger, uyt versch en wel geoeffent volk bestaende, in syn voordeel aen te tasten. Uyt die overtocht blykt ook, dat de Hertog van Alba, hoe groot en ervaere krygsoverste hy

ook

ook meinde te wesen, door de Prins by 1568.
die gelegentheit is verkloekt geworden.

De Prins van Oranje sig aldus met syn Leger in Braband bevindende, in een Land, daer hy veel vrienden en voorstanders had, en daer hy soo kort te voren by het volk gelyk als aengebeden was geweest, was daer over seer verheugd, alles scheen hem een gewenschte uytslag van saeken te beloven, nogtans bleek het wel haest, dat hy sig te vergeefs vleide, en in syn verwachting wiert bedrogen: de rechte tyd van verlossing was nog niet gekomen, en het was nog maer een begin van de verdrucking, rampen en wederwaerdigheden, die de Nederlanders moesten lyden. Des anderen daegs nae de overtocht brak de Prins met syn Leger op, en naederde soo digt by dat van den Hertog van Alba, dat 'er nauwlyks een ruymte van twee ueren gaens, tussen beide de Legers was. Om den Hertog, soo veel het mogelyk was, in den stryd te wickelen, stelde hy syn Leger aldaer in slagordre, liet syn trompetten en trommels lustig hooren, en daegde den Hertog aldus opentlyk uyt om te stryden: dog hy was te voorsichtig, en bleef sig in syn voordeel stil houden, sig tot het gevegt niet laetende bewegen, nog door de prael en uytdaeging

De Prins bied den Hertog de stryd aen.

1568. ging van syn vyand, nog door de aenraeding en ongeduld van syn Bevelhebbers, als wel bewust zynde, dat hy te veel waegde, en dat het geheel verlies der Nederlanden aen de quaede uytslag van den stryd was hangende. Ook was de Hertog in 't vervolg maer bedacht, hoe dat hy het gevegt best souw vermyden, hoe dat hy de Steden souw decken, dat de Prins geen van deselve soude konnen bemachtigen, en hoe dat hy de toevoer en levensmiddelen aen het Leger van de Prins best soude affnyden, om het af te matten en te doen verloopen. De grootste sorg van den Hertog was, sig soodaenig te legeren, dat hy niet anders, als in syn voordeel aengetast kon worden, en dat hy geen gevegt tegen syn wil behoefde te waegen. Als syn Leger moest opbreeken en voorttrecken, sond hy Chiapin Vitelli voor uyt, om de beste en sterkste Legerplaets op te soeken, en aldaer aengekomen zynde, sterkte hy aenstonts syn Legerplaets, daer het noodig was, waer toe hy veel graevers met sig voerde: syn voetvolk mogt het geweer niet nederleggen, en de ruyters niet van haer paerden stygen, voor dat de beschansling van het Leger was voltrocken. Hy sond gedueerig volk op kondschap uyt, om bericht

te

te hebben van het opbreeken van de 1568.
Prins, en van de plaets daer hy nae toe wilde trecken. Voorts liet hy alomme ten platten Lande de spillen uyt de molens nemen, om het koorn maelen voor het Leger van de Prins te beletten.

Op de derde dag nae de overtocht van de Maese, trok de Prins nae Tongeren, om sig van die stad meester te maeken, dog de Hertog verydelde syn voornemen. Chiapin Vitelli sig alhier met twee Benden ruyters wat te verre gewaegt hebbende, wiert door het volk van de Prins overvallen, en moest sig met verlies van verscheide der syne op de vlugt begeven: het gebeurde ook wel meer, dat 'er tussen partyen wederzyts eenige schermutselingen voorvielen, dog van weinig belang, en die aen de hooftsaek geen gewicht konden toebrengen, derhalven achten wy het onnoodig, om ons breeder daer mede op te houden. Ondertussen stelde de Prins nog alles, wat hy kon, in 't werk, om den Hertog tot de stryd uyt te locken, ofte om hem, by gelegentheit, daer toe te nootsaeken: de eene tyd schielyk tot hem naederende, de andere tyd wykende, als of hy bevreest was, en vlugten wilde, op een andere tyd het platte Land by en ontrent het Leger

1568. van den Hertog plunderende, en de dorpen verbrandende, met andere diergelyke krygslisten meer. Dog hy had met een oud en ervaere krygsman te doen, die sulke stricken te wel kende, en boven dien te veel besaedigheit had, om sig te laeten vervoeren of misleiden: derhalven bleef de Hertog altyt in syn voordeel, by syn voornemen volhardende, om de saeken van de Conink aen de onseekere uytslag van een gevegt niet te waegen.

De aenslag op Tongeren mislukt zynde, toog de Prins van daer nae St. Truyen, op den Luyksen bodem, maekte sig meester van de plaets, en van de voorraed en levensmiddelen, die daer in wierden gevonden, die hem wel te pas quaemen: daer benevens deed hy den Abt aldaer een goede somme geld voor brandschatting opbrengen. Vervolgens trok hy nae Tienen, om de hulpbenden van de Fransse Gereformeerde, die onder het bevel van de Heer de Jenlis aenquaemen, en sig niet ver van daer bevonden, by syn Leger te voegen. Om dat te doen, moest hy tot Judoigne het riviertje de Geete met syn Leger overtrecken, dog beducht zynde, dat de Hertog hem in die overtocht mogt aentasten, en om deselve te beveiligen, stelde

de hy op een hoogte ofte molenberg eenige ligtgewaepende ruyters, en ontrent twee duysend schutters te voet, om die post, die de overtocht dekte, te bewaeren. De Hertog van Alba volgde hem, als nae gewoonte, met syn Leger van naeby, en Chiapin Vitelli de voortocht hebbende, wiert gewaer, dat het Leger van de Prins besig was met over de Geete te trecken, en liet het ten eersten aen den Hertog, die in de achterhoede was, weten, te gelyk in bedenking gevende, of men de Prins aldaer niet en soude aentasten, dewyle hy by die gelegentheit gemackelyk geslaegen kon worden. De Hertog stond hem toe, om een aenval op het volk van de Prins, dat aen de overzyde van de Geete was gebleven, te mogen doen; en, by die gelegentheit ontstond 'er een scherp gevegt, de achterhoede van des Princen Leger, die de overtocht dekte, wiert geslaegen, en ontrent twee duysend mannen van syn volk bleven op de plaets dood, en van de zyde der Spanjaerden maer tachtig. Philip de Morbais, Heer van Louverval, een Edelman uyt het Graefschap van Namen, die te voren in het verbond der Edele was getreden, op verscheide plaetsen gequest zynde, wiert gevangen genomen, en aen de Hertog overgegeven, die hem

1568.

De achterhoede van des Princen Leger wort geslaegen.

1568. vervolgens binnen Brussel opentlyk deed onthalsen. Dog het grootste verlies, en dat de Prins wel het meest quam te smerten, was de dood van de Graef van Hoochstraeten, syn getrouwe boesemvriend, die in voor- en tegenspoed van hem onafscheidelyk was geweest: hy wiert in 't gevegt doorschoten, en aldus gequest zynde, uyt handen van de vyánd gered, dog hy quam kort daer nae aen syn wonde te overlyden. Echter konnen wy niet naelaeten alhier in 't voorbygaen te melden, dat 'er tussen de Schryvers verschil is, nopende de omstandigheit van de dood van de Graef van Hoochstraeten, dewyle sommige niet melden, dat hy in 't gevecht gequest soude zyn geworden, maer dat hy daer nae sig selfs met syn eige roer aen syn been soude hebben gewond; dat hy vervolgens benevens eenige andere Edellieden gedronken soude hebben van wyn, die vergiftigt was geweest, en dat hy eerst op den 11. December tot Seissans is overleden.

Dood van de Graef van Hoochstraeten.

Volgens de getuygenis van Thuanus lib. 41. *Histor. Bentivoglio* 5. *B. Strada lib.* 7.

Bor 4. *B. Meteren* 3. *B. en Hooft in syn* 5. *B. spreekt daer twyffelachtig van.*

Afbeelding van de Graef van Hoochstraeten.

Antony de Lalain, Graef van Hoochstraeten, Ridder van het Gulde Vlies, Stadhouder over Mechelen, en een Lid van de Raed van Staete, was een kloek en verstandig Heer, een groot liefhebber van syn Vaederland, en voorstander van de Vryheit, en van het Verbond

bond der Edelen, om welke oorsaek hy 1568.
benevens de Prins van Oranje, en meer
andere voornaeme Heeren, syn Land en
groote goederen had moeten verlaeten:
hy was Schoonbroeder van de Graef van
Hoorn, als in huwelyk hebbende syn
Suster, Anna de Mommorancy. Hoe- *Flor. van der Haar lib. 1. tumult. Belg. c. 5.*
wel hy de Roomsse Godsdienst bysonder
toegedaen was, en voor een onbesproo-
ke Roomsgesinde wiert geacht, soo was
hy nogtans een yverig voorstander van
de Vryheit van syn Vaederland, soo wel
in opsicht van de Godsdienst, als van de
Burgerstaet, en hy wederstond het voor-
nemen der Spanjaerts, in het vast stellen
van de Inquisitie en het invoeren der Bis-
schoppen. Wy maeken des te liever ge-
wag van die doorluchtige Man, en hy
verdient ook in 't bysonder geroemt te
worden, om dat hy sig door een blinde
en verkeerde yver voor de Godsdienst
niet en liet vervoeren, gelyk het gemee-
nelyk gebeurt, en wel wist te onder-
scheiden, wat hy aen syn Vaederland,
en wat hy aen syn Godsdienst schuldig
was: hy begreep te recht, dat het valsche
belang van de Godsdienst dikwyls tot
een voorwendsel wort gebruykt, om het
Land en Regeering om te keeren; en wel
voornaementlyk, dat de Godsdienst niet
gebouwt moet werden op de ondergank

1568. van de wettige Regeering en Vryheit van het Land. Languet heeft de Graef van Epist. 35. Hoochstraeten soo hoog geacht, dat hy van syn dood meldende, daer by voegt, *dat 'er van niemant der Nederlandse Heeren beter verwachting was, dan van hem.*

Hoewel het Leger van de Prins van Oranje nu met de Fransse hulpbenden, onder de Heer de Jenlis, was versterkt, soo bevond hy sig nogtans in geen minder swaerigheit, als te voren; want de levensmiddelen quaemen hem des te meer te ontbreeken, en de Hertog van Alba sneed hem alle toevoer af, volgde hem met syn Leger soo naeby, en wist alle voordeelige Legerplaetsen te voren soodaenig in te nemen, dat de Prins met syn volk gelyk als ingesloten wiert gehouden, geen Stad ofte sterkte tot syn voordeel hebbende, en altyt met een sterk en weltoegerust vyantlyk Leger op syn zyde voorttreckende. Hoewel geheel Braband genoegsaem voor hem open lag, en de groote Steden binnen 's Lants niet behoorlyk waeren gesterkt, soo kon hy nogtans geen van deselve bemachtigen. Syn grootste hoop en verwachting van den beginne was, dat hem eenige groote Steden binnen 's Lants mogten toevallen, bysonder in Braband, of dat 'er

'er een algemeene opstand soude geschie- 1568.
den, op dat de Hertog genootsaekt soude werden, om syn macht te verdeelen. Dog de Prins vond sig in syn hoop en verwachting bedrogen, niet een Stad ofte plaets, het zy naeby syn Leger, ofte binnen 's Lants, dorst sig bewegen, ofte sig voor hem verklaeren, soo seer had de schrik voor den Hertog van Alba hen allen bevangen. Ook moet men bekennen, soo lang de Prins geen voordeel op den Hertog had behaelt, ofte hem uyt het veld geslaegen, dat het voor de Nederlanders niet raedsaem was, om de zyde van de Prins opentlyk te kiesen, en sig nog meer aen de wreetheit van den Hertog bloot te stellen.

Reid. 1. B. De Prins vind sig in syn hoop bedrogen, en trekt na de grensen van Vrankryk.

De tocht van de Prins duerde drie en twintig dagreisen, ofte soo andere schryven, soude hy tot negen en twintigmael van Legerplaets hebben verandert, sonder den Hertog tot een veldslag te konnen brengen: de wederzytse Legers waeren tot viermael toe soo nae by een, dat sy malkander met haer grof geschut konden bereiken, en men het by nae ondoenlyk achte, om sonder een gevegt van een te konnen geraeken. Hier nae vond de Prins sig in de uyterste verlegentheit, het jaergety begon te verloopen, en de winter was op handen: wat

1568. middel was 'er, om in regen en koude, sonder sterkte ofte Steden, in vyants Land, en sonder toevoer van levensmiddelen, met een onbetaeld Leger het veld langer te konnen houden? Om over den Luykſen bodem nae Duytsland te rugge te trecken, was ondoenlyk, de Hertog kon hem ligtelyk de pas afsnyden, de Bisschop was hem tegen, en de Maese boven dien te hoog geswollen, om die wederom sonder een schipbrugge te konnen overtrecken: derhalven was 'er voor hem niet overig, als nae de grensen van Vrankryk te wyken; de Heer de Jenlis en andere Fransse Bevelhebbers raeden hem aen, dat hy syn Leger by dat van de Prins van Condé soude voegen, om de saeken van de Gereformeerde in Vrankryk gesaementlyk voor te staen. Hier toe moest de Prins besluyten, dog voor het laest bood hy den Hertog nog eens de stryd aen, die wel wyser was, als dat hy met een wykende en wanhopige vyand soude gaen vechten: hy bleef de Prins steets op de hielen volgen, en deed niet anders, als het volk van de Prins met geduerig schermutselen te ontrusten en af te matten, dat echter aen de heetste en voorbaerigste Spanjaers dikwyls het leven koste.

De Hertog doet

De Prins naederde de grensen van Vrank-

Vrankryk, en tot Quénoy in Henegouwen gekomen zynde, trok hy van daer naer het Cambresis, ofte het Land van Cameryk, de Hertog volgde hem van naeby, en sogt gelegentheit, om syn achterhoede te overvallen, om hem aldus voor het laest met een bebloed hooft uyt het Land te jaegen, dog het viel verkeert uyt, want twee voornaeme krygsoverste van den Hertog, Sanchio Avila, en Cæsar d'Avalos, de Prins misschien te klein achtende, ofte sig te verre gewaegt hebbende, quaemen met het volk van de achterhoede van de Prins in een hevig gevegt: sy waeren sterk, tien Vendels Duytsche, acht Spanjaerden, en drie Benden ligte ruyters, volk genoeg, om een vlugtend Leger over hoop te werpen; dog sy wierden soo kloekmoedig ontfangen, en door het volk van de Prins selfs aengetast, dat sy eindeling te rugge wierden gedreven en geslaegen. De twee Spaensse Oversten, het gevegt willende herstellen, en de vlugtende wederhouden, wierden swaer gequest, en d'Avalos quam kort daer nae aen syn wonden te sterven: veel andere Spaensse Bevelhebbers en Edellieden bleven dood, ofte wierden gequest of gevangen, en het verlies van de Hertog was in dit geval soo groot, als het geen de Prins te voren by

1568. de achterhoede van de Prins aentasten. Op den 12. Novemb.

Dog hy wort met verlies afgewesen.

Strada lib. 7.

1568. de overtocht van de Geete had geleden.
Thuanus lib. 41. Eer de Prins verder nae Vrankryk trok, poogde hy sig by verrasking meester te maeken van Chateau en Cambresis, 't welk hem mislukt zynde, deed hy het met gewelt aentasten, dog syn volk wiert met verlies afgeslaegen. De Hertog volgde het Leger van de Prins tot by St. Quintin, op de grensen van Vrankryk, en daer mede verliet hy hem, doende al de achtergebleve, ofte sieke en gequetste van des Princen Leger opvangen, de Nederlanders liet hy sonder genaede ophangen, dog de vreemde sond hy naekt en blood nae Maestricht, en liet haer aldus loopen.

Dese tocht van de Prins stond Braband en Henegouwen seer dier, want aen de eene zyde, verwoeste de Hertog alles rond om het Leger van de Prins, wat hy kon, om hem de levensmiddelen en het voeder te benemen, en syn volk aldus in benaeuwtheit te brengen: en aen de andere zyde moest het Leger van de Prins genoegsaem van den roof leven, waer uyt men ligt kan begrypen, wat groote onordentelykheden moesten ontstaen:
Hooft 5. B. de Duytsche krygsknegten van des Princen Leger spaerden selfs geen Kerken nog Cloosters, en het steedje Bavais, dat te voren door de inwoonders was ver-

verlaeten, wiert tot de grond toe afgebrand. Ook heeft de Hertog aen de Prins verweten, dat syn volk, *in plaets van als vrienden en beschermers van het Vaederland te komen, gelyk sy voorgaeven, niet anders gedaen hadden, dan te branden en te vernielen, Kerken, Cloosters, Dorpen en Huysen, daer sy voorby getrocken waeren.* De Prins heeft geheel syn leven door, en by menigvuldige gelegentheden doen blyken, dat hy een vyand was van alle wreetheit, gewelt en onordentelykheit, en derhalven kan men niet vermoeden, dat de Prins eenig deel aen sulke boosheit gehad soude hebben, veel min, dat deselve met syn last ofte kennis soude zyn gepleegt. Alle, die den oorlog van naeby kennen, weten genoeg, hoe moeyelyk het zy, om een groot Leger, wel voorsien en wel betaelt, in behoorlyke krygstucht te houden; wat is 'er dan van een Leger te verwagten, dat van levensmiddelen en voorraed onvoorsien, en onbetaelt is, en dat bygevolge, gelyk als van den roof moet leven?

1568.

In syn Brief aen de Raed van Staete, waer van hier onder gewag sal werden gemackt.

Als de Prins met syn Leger op den Franssen bodem was gekomen, wiert hy door de Marschalk de Cossé met eenige Fransse Benden van ter zyden gaede geslaegen, en die Marschalk deed hem uyt naem

De Prins komt in Vrankryk.

1568. naem van de Conink aenseggen, dat hy met syn volk uyt het Ryk soude hebben te vertrecken: derhalven deed de Prins de oorsaek van syn aenkomst in dat Ryk aen den Conink bekent maeken: dog de Conink liet hem wederom door den Heer van Schomberg aendienen, dat syn Maj. seer verwondert was over syn komst met sulken heyerkracht in syn Landen, sonder de oorsaek daer van te weten, en sonder als nae krygsgebruyk, den oorlog te hebben verklaert, de Prins niet te min aenbiedende de vrye doortocht van syn Landen nae Duytsland, mits hy sig van het plegen van alle vyantlykheden soude hebben te onthouden: ondertussen vervolgde de Prins syn tocht, en tot Soissons gekomen zynde, schreef hy aen den Conink tot antwoort. *Dat hy de reden van syn komst albereits te voren aen syn Maj. had laeten weten, en hoewel hem eenige redenen mogten zyn gegeven, hy echter soo vermetel niet en was, om de waepenen tegen sulk een machtigen Conink te willen voeren, sig daer toe te gering achtende te wesen, en in tegendeel bereid zynde, met syn Leger alle ootmoedigen dienst aen den Conink te bewysen. Maer alsoo de vordering van de waere Godsdienst boven alle andere saeken gestelt behoorde te werden,*

Thuanus lib. 41. Meteren 3. B.

Den. 4. Decemb.

en

en hy verstond, dat men deselve geheel 1568.
en al in Vrankryk wilde uytroeyen, daer by nochtans overtuygt was, dat die van de Gereformeerde Godsdienst niet anders en sogten, dan de vordering van Gods eer, den dienst des Coninks, de vryheit van Godsdienst, en het behoud van haer lyf en goed, soo versogt hy, dat de Conink het hem niet quaelyk geliefde te nemen, indien hy aen de Gereformeerde gunstig was, en geern soude sien, dat de Edicten, te voren by syn Maj. aen haer toegestaen, wierden naergekomen; betuygende, dat hy in desen niet en deed, als uyt een recht Christelyke yver, die hy tot syn Maj. dienst, en het welvaeren van syn Onderdaenen was draegende. Ende soo het waer was, gelyk syn Maj. hem had laeten weten, dat die van de Gereformeerde Godsdienst syn Maj. een vyantlyk hart waeren toedraegende, dat hy aen deselve, in dat geval, geen vriend, maer selfs een vyand wesen wilde.

Men kan uyt dit antwoort ligt begrypen, dat het voornemen van de Prins van Oranje was, om aen de Gereformeerde te hulp te komen, en syn Leger by dat van de Prins van Condé te voegen: ook trok hy, onder die betuygingen, met syn Leger steets voort. De Conink van Vrankryk sulks bespeurende, en

Syn voornemen, om aen de Gereformeerde aldaer te hulp te komen.

1568. en daer over bekommert zynde, fond den Heer van Schomberg andermael aen de Prins, in schyn, om met hem in onderhandeling te komen, en hem een merkelyke somme gelts, tot betaeling van syn Leger, aen te bieden, mits hy met het selve uyt Vrankryk soude vertrecken, dog in de grond, om het volk van de Prins onder de hand van syn gehoorsaemheit af te trecken. De Heer van Schomberg was by de meeste Bevelhebbers en het volk van des Princen Leger bekent, en hy deed onder de hand vernemen, hoe sy gesind waeren: bevindende, dat sy, door de gelede armoede en ongemacken van de tocht, den dienst van de Prins moede waeren, maekte hy haer onwillig, om hem verder te volgen, en syn bevel meer te gehoorsaemen: daer by deed hy haer geloven, dat sy in den dienst des Coninks aengenomen souden worden. Als de Prins nu wilde voorttrecken, ontdekte hy wel haest, wat 'er gaende was, en syn volk weigerde hem te volgen, seggende, dat sy niet tegen den Conink van Vrankryk, maer tegen den Hertog van Alba aengenomen waeren, en dat sy op den Duytschen bodem gevoert en betaelt wilden worden: wat de Prins haer mogt vermaenen, bidden of smeeken, bybrengende, so sy voort wil-

wilden trecken, dat de Conink van Vrankryk haer soude moeten betaelen, en dat sy dus doende het beloofde geld niet en souden bekomen, het mogt niet helpen: en de Conink van die tweespalt onderricht zynde, wilde ook geen geld meer bieden, maer brak de onderhandeling af. Aldus wiert de Prins genootsaekt, om syn arm en afgemat Leger, in de winter, door Champagne en Lotharingen nae Straetsburg te leiden, daer hy naer het uytstaen van veel gevaer, oneindige moeite en ellende, en in een beklaeglyke, jae genoegsaem wanhopige staet, aenquam. Hy moest aldaer, by gebrek van geld, syn krygstuyg en voorraed, met syn geschut verkoopen, om aen syn volk eenigermaeten voldoening te geven. Veele van syn volk stierven aldaer van de gelede ongemacken, koude en armoede: sommige naemen dienst onder den Hertog van Tweebruggen, die volk voor de Prins van Condé werfde, andere in tegendeel naemen dienst onder de Conink van Vrankryk, sulks weinige van soo een groot Leger behouden in haer Vaderland quaemen. De Prins betaelde drie maenden soldy aen syn ruyters, en hy beloofde de overige maenden ook te sullen voldoen, binnen den tyd van twaelf

1568.

Wort genootsaekt syn Leger te scheiden.

Meursius lib. 4. Thuanus lib. 41.

jae-

1568. jaeren, syn Prinsdom van Oranje daer voor in 't bysonder verbindende. Voorts behielt hy nog tien ofte twaelf hondert ruyters in syn dienst, en verselt van syn Broeders, Graeven Lodewyk en Hendrik van Nassau, voegde hy sig by den Hertog van Tweebruggen, en trok met hem in 't vervolg nae Vrankryk tot onderstand van de Prins van Condé, gelyk wy hier onder breeder sullen melden.

Aldus eindigde die ongeluckige tocht van de Prins van Oranje, daer hy, en de uytgeweeke Nederlanders, en alle andere, wien het heyl en de Vryheit van den Staet en van de Godsdienst ter harten ging, haer hoop op hadden gestelt. De Hertog van Alba wiert hier door nog des te meer in syn onbepaeld gesag bevestigt, en daer en boven soo stout en opgeblaesen gemaekt, dat hy niemant meer ontsag, en voortaen alles durfde ondernemen. Alles scheen sig tot een harde slaeverny, en tot een naere geloofsdwang te moeten buygen, en in die droevige staet was 'er geen hoop van een goede uytkomst meer overig. Want niemant had in die omstandigheit van tyd durven wenschen, veel min konnen voorsien de onverwachte verlossing, die daer nae, door een sonderlinge voorsienigheit Gods is te wege gebragt. De

Languet Epist. 35. schryft, dat de Nederlanders soo neerslagtig waeren geworden, dat sy geen andere hoop meer overig hadden, als in de genaede

Prins

Prins was, door de groote onkosten van de tocht, gelyk als uytgeput en machteloos geworden, sonder hoop van oyt meer sulk een Leger op de been te konnen brengen: syn saeken waeren daer door soo verachtert, dat hy genoegsaem tot wanhoop wiert gebragt, genootsaekt zynde, om met de weinige ruyters, die hy overig had, gelyk als een Avanturier te gaen omswerven, en alle syn heul en bystand van de Gereformeerde in Vrankryk te verwagten. Hier by quam, gelyk men dog altyd genegen is om de ongeluckige te beswaeren, en de quaede uytslag van saeken aen haer verkeerd beleid ofte gedrag toe te schryven en te wyten, dat men de Prins verdagt maekte en beschuldigde, als of hy niet had durven ofte willen vegten. Dog Reid merkt te recht daer op aen, dat het de Prins noyt aen moed en dapperheit ontbrak, en dewyle hy veel verstand en krygservaerentheit had, hy ligt kon begrypen, dat hy als aenlegger geen slag myden, maer als de swakste in de beurs een korten kryg moest soeken, en dat hy vegtende en een veldslag waegende de overwinning had te hoopen, en niet vegtende, van selfs verging. Wat hier van zy, of de Prins, met syn Leger in 't hart van Braband zynde, gelegentheit

1568. *van de allervreesselykste Tyran.*

Languets Epist. 35.

In syn. 1 B.

1568. heeft gehad om den Hertog te konnen aentasten, of hy andersints eenige groote Steden kon bemachtigen, of dat hy sig met syn Leger in de eene ofte de andere voordeelige post in de Nederlanden kon staende houden, sullen wy aen de overweging van ervaere Krygsoversten overlaeten, die beter in staet zyn, om daer van te konnen oordeelen, als de Historieschryvers.

Opgeblaese brief van den Hertog aen den Raed van Staete.

Eer wy nu de Prins van Oranje, in syn tocht nae Vrankryk, tot hulp van de Prins van Condé en van de Gereformeerde, volgen, moeten wy ons nog wat met de verrichtingen van den Hertog van Alba in de Nederlanden ophouden. De Prins met syn Leger in Vrankryk geweeken zynde, schreef de Hertog een opgeblaese brief aen de Raed van Staete tot Brussel, waer in hy kennis gaf:

Den 22. Novemb. By Bor 4.B.

Dat de wederspannige sig met de vlugt in behouden hand hadden gebragt, en uyt de Nederlanden waren getrocken, maer niet tot soo goeden koop, of het hadde haer in verscheide nederlaegen wel acht duysend mannen gekost, soo van haer krygsvolk, als andere, waer uyt men kon bespeuren, dat het met haer buyten derselver verwachting was gegaen, dewyle sy niet alleen geen dappere daeden hadden bedreven, maer ook in

geen

geen Landen of plaetsen waeren gekomen, of sy hadden aenstonts een groot gedeelte van haer beste krygsvolk verloren, gelyk in Braband was geschiet. Dat sy het meeste van haeren oorlog tegen de Staeten van het Keyserryk hadden in 't werk gestelt, tot dewelke, sy sig beroemden, haer grootste toevlugt te nemen, pogende deselve tegen hem te verbitteren, dog dat sy nu aen die Staeten geen reden hadden gegeven, om voortaen eenig vertrouwen meer op haer te hebben: nog ook aen het Duytsche krygsvolk, dat, in plaets men hen te verstaen had gegeven, dat men haer ryk soude maeken van de goederen der Ondersaeten van de Nederlanden, sig nu in groot getal verslaegen had gevonden, de overige, quaelyk gehandelt, slegt betaelt, stervende van honger, ten laesten genootsaekt zynde, om het met haer voeten te ontloopen. Dat sy in haer boeken, alomme verspreid, om het volk tegen den Conink te doen opstaen, getragt hadden de Gemeinte te doen gelooven, dat sy quaemen als vrienden en beschermers van het Vaederland, daer sy in tegendeel niet anders hadden gedaen, dan te branden en vernielen, Kerken, Cloosters, Dorpen en Huysen, daer sy voorbygetrocken waeren; te voren ook genomen hebbende de 1568.

 goe-

1568. goederen der Coopluyden van de Nederlanden, gaende langs den Rhyn. Alle 't welk genoeg was om de oogen van de gene te openen, die door haer schalkheit en logenen bedrogen mogten zyn geworden, op dat sy sig in toekomende voor gelyk bedrog mogten wagten, en voor den gemeenen vyand van God, van den Conink en van 't Vaederland. Dat men by de uytkomst nu kon bespeuren den zaeligen raed, die God hem had ingegeven, van sig op die wyse tegen de wederspannige te gedraegen, als hy had gedaen, acht nemende op den tyd, deselve bevegtende met honger, en sig behelpende met de gelegentheit, als die voorquam, sonder dat de wederspannige sig oyt vervordert hadden, van hem te komen bevegten. Dat het aen deselve alleen had ontbrooken, om in gevegt te komen, alsoo hy haer gestaediglyk op de staert was geweest, en tot driemael soo nae by, dat het grof geschut van wederzyden toereikte, sonder dat 'er eenige beschanssing tussen beiden was. Dat hy met al syn volk in syn geheel was gebleven, sonder, soo te seggen, iemant verloren te hebben, waerom hy nu verhoopte, dat de wederspannige niet meer souden wederkomen, en dat dese Landen voortaen tot haer oude rust en voorspoed

sou-

souden wederkeeren. Bevelende op 't laest, dat men God daar voor in 't openbaer soude danken en loven. 1568.

Die Brief van den Hertog is waerschynelyk in 't openbaer afgekondigt en gemeen gemaekt geweest. Syn snorkery, *dat de wederspannige sig noyt vervordert hadden om hem te komen bevegten: en dat het aen deselve alleen had ontbroken, om in gevegt te komen.* Mitsgaeders, *dat hy, om soo te seggen, niemant van syn volk had verloren*, wort door alle schryvers eenpaeriglyk tegengesprooken. Voorts verdient het syn opmerking, dat hy de Prins van Oranje in den brief niet eens en heeft genoemt, spreekende in 't algemeen van de wederspannige: misschien is het uyt verachting geschiet, en niet om de naem of eer van de Prins te spaeren. Ende om te toonen, dat de Hertog sig ten onrecht beroemde, *dat hy, om soo te seggen, niet een man van syn volk had verlooren*, behoeven wy de getuygenis van Strada maer by te brengen, waer-van hier voren is gewag *Lib.* 7. gemaekt, dat het verlies, by de Hertog in het gevegt ontrent Quênoy geleden, dat van de Prins van Oranje in de overtocht van de Geete genoegsaem evenaerde. Ook sal, uyt het verhael van de vermaerde Hubert Languet, die te dier

1568. tyd door de Ceurvorst van Saxen wiert gebruykt, om de saken van de Nederlanden en Vrankryk voornaementlyk gaede te slaen, en daer van bericht te geven, en die sig in die tyd tot Ceulen was onthoudende, en derhalven aengemerkt kan werden, als een Schryver, die een ooggetuyge is geweest, komen te blyken, dat de Hertog niet alleen geen gelegentheit aen de Prins heeft gegeven, om tot een gevegt te komen, maer dat hy hem selfs niet en heeft durven aentasten, wanneer syn Leger in een jammerlyke staet uyt het Land moest trecken, sulks men de Hertog wel voor een seer voorsichtig, maer in geenen deele voor een kloekmoedig krygsoverste moet houden. De woorden van Languet syn dese.
Epist. 35. *Het Leger van de Prins van Oranje, van alles gebrek hebbende, is uyt de Nederlanden getrocken, en was in sulke verslaegentheit, dat de Hertog seer gemackelyk de Prins op de vlugt kon hebben geslaegen, gelyk de geene oordeelen, die in dat Leger zyn geweest. Maer het is soo verre daer van daen, dat de Hertog oyt gedagt soude hebben, om de Prins aen te tasten, dat hy in tegendeel selfs noyt aen de Prins gelegentheit heeft gegeven, om met hem, op gelyke kans, in gevegt te komen, en dat hy syn Le-*

ger-

gerplaets altyt met een wal en gracht 1568.
heeft versterkt.

Nae dat de Hertog van Alba syn Leger had gescheiden, en syn krygsvolk nae de bezettingen gesonden, deed hy een zegepraelende intreden binnen Brussel. De Geestelyke met de overblyffelen der Heiligen, de Overheit en de voornaemste van de burgers quaemen hem buyten de poort ontmoeten en inhaelen, zynde een plegtigheit en eer, die te voren alleen aen de Vorst selfs, en aen die van synen bloede, was bewesen. Door gansch Nederland wierden openbaere vreugdeteekenen bedreven, dog van de meeste, seid Bor, met benauwde en geveinsde harten. De Roomsse Geestelyke, die in de geluckige uytslag van die veldtocht wel het grootste belang hadden, deden haer, soo genaemde, plegtige Processien. De Spanjaerts zegepraelden over al op een uytgelaete wyse, en op de markt, binnen Brussel, wiert een schoon Steekspel gehouden.

Zegepraelende intrede van den Hertog van Alba binnen Brussel.
Langueti Epist. 35.

Onder anderen gebeurde het ook, dat Del Rio, Leeraer in de hooge School tot Leuven, een redenvoering wilde doen, ter eere van den Hertog van Alba, en tot roem van syn overwinningen, soo in de Nederlanden, als te voren in Italiën en elders behaeld, dog de Leerlingen,

Dinothus lib. 2. *de Bello Belg.*

1568. wie sulke lofreden mishaegde, begonnen aenstonts met de voeten te schrabben en te stampen, en sig soodaenig aen te stellen, dat men hem wegens dat gebaer en geraes niet en kon hooren, sulks hy genootsaekt wiert syn redenvoering te staeken.

1569. Dog de hoogmoet en hoovaerdy van den Hertog van Alba was te groot, om binnen sulke enge paelen van een Intrede en Zegepraeling te werden besloten: hy liet in 't vervolg een Beeld gieten van het metael geschut, dat hy op Graef Lodewyk van Nassau had veroovert, om tot een plegtig gedenkteeken van syn overwinningen te strecken. Dat Beeld was de Hertog gansch gelyk, het hadde even syn lengte, en verbeelde syn wesen bysonder wel: het stond geheel in syn harnasch, behalven dat het hooft ontdekt was. De konstenaer ofte gieter van dat Beeld was Jacob Jongeling, en soo als men uyt de prent, die daer van nog overig is, kan sien, is het een heerlyk stuk werks geweest, wel geschikt en uytgevonden, en te gelyk seer konstig uytgevoert. De Heer de Thou verhaelt, dat hy daer nae tot Antwerpen gekomen zynde, in de tyd, dat het Beeld was afgeworpen en ter aerden leggende, hy te gelyk over de voortreffelykheit van dat werk,

Hy doet een Praelbeeld gieten en oprechten.

Lib. 44. Historiar.

werk, en over de daed ofte voornemen 1569.
van den Hertog in het oprechten van het *Beeld* is verwondert geweest. De Hertog heeft dat trotse gedenkteeken van syn overwinningen, en van de slaeverny der Nederlanden, eerst in den jaere 1571. doen oprechten, wanneer hy sig tot syn reis nae Spanjen gereed maekte, om tot een eeuwige gedachtenis voor de naekomelingen te verstrecken. Dog hy heeft sig daer in bedrogen gevonden, want hy heeft in syn leven gesien en ondervonden, dat syn Praelbeeld hem niet alleen by de Nederlanders en Spanjaerts te gelyk haetelyk had gemaekt, maer dat het aen de Conink selfs mishaegde, en dat het vervolgens door syn Naervolger in de Regeering, Don Louis de Requesens, uyt last van de Conink selfs, is wechgedaen en afgeworpen, en aen een Clokgieter verkogt; onder die voorwaerde, van het te moeten versmelten, op dat de geheugenis van sulke een buytensporige daed niet en mogt overblyven. Daer is niet, dat de opgeblaese en hoovaerdigen aert van den Hertog, in alle syn daeden, beter vertoont, als het oprechten van dat Praelbeelt, en men kan niet anders daer uyt besluyten, als dat hem het hooft door overmaetige staetzucht en hoovaerdye heeft gedraeit. Het is bekent, hoe

Meteren 3. *B. op het einde.* *Thuanus lib.* 44. *Histor.* *Strada lib.* 7.

Aenmerking op het selve.

1569. dat men van outs, by de Grieken en Romeinen, aen Vorsten en aen groote en doorluchtige Mannen, die door haer wysheit, beleyd ofte dapperheit groote diensten aen het Vaederland hadden gedaen, sulke Praelbeelden heeft opgerecht: dog die wierden door de Landen en Steden, op wettig besluyt van de Overheit, haer ter eere, en tot belooning van haer groote en loffelyke daeden, gestelt: ende het stond ieder een niet vry, om sulke Beelden in openbaere plaetsen, en op haer eige gesag op te rechten. Onder de Regeering van de beste Roomsse Keysers, wanneer eenige Steden ofte gemeenschappen een Beeld ter eeren van de Vorst wilden stellen, versogten sy alvorens daer toe deszelfs toestemming. Dog de Keyser Commodus, en meer andere syns gelyke, gedrochten veel eer dan Vorsten, deed aen sig selven een Beeld oprechten, met een gespanne boog en pylen in de hand, op dat syn Beeld selfs aen de Onderdaenen tot een schrik mogt verstrecken. Het is te verwonderen, hoe de Hertog soo onbesonnen is geweest, van sulken ofte diergelyken voorbeeld te willen naevolgen. Ende op dat de naekomelingen niet en souden weten, dat het door hem aen sig selfs en ter zyner eygen eer was gestelt, maer men mogt ver-

Herodianus in Vita Commodi.

vermoeden, dat het, of door de Vorst, 1569.
ofte door de Nederlandse Staeten aen syn verdiensten was opgerecht, soo hadde hy in het opschrift maer een algemeene bewoording gebruykt, die niet anders te kennen gaf, als dat het Beeld aldaer ter eere van hem was gestelt; sonder uyt te drucken, hoe ofte door wie sulks was geschiet. De haet van de Nederlanders tegen den Hertog wiert door dat Praelbeeld des te heviger ontsteeken, en het maakte een groote verbittering in alle de Ingesetenen sonder onderscheit van staet ofte Godsdienst: een iegelyk maekte een uytlegging daer van nae syn zin en bevatting, dog in 't slot quaemen sy alle daer in over een, dat de Hertog met dat Beeld de Vryheit der Nederlandse Staeten quam te vertreden. De aller besaedigste vonden het vreemd, dat hy syn eer en roem sogt in de verbreiding van de onheilen aen het Land overgekomen, waer van hy selfs de grootste oorsaek was, dewyle hy, in plaets van sig als een goed Stadhouder te gedraegen, een rechte Tyran van het Land was geworden. Sy merkten daer benevens aen, dat 'er geen Volk, hoe slaefachtig en kleinmoedig het ook mogt wesen, wort gevonden, dat de zegeprael over syn ongelucken en verdrucking met goede oogen kan aensien.

Dinothus lib. 2. de bello Belg.

1569. sien. De Spanjaerts seiden daer-van, dat de Hertog veel eer het Beeld des Coninks behoorde opgerecht te hebben, onder wiens gesag, en op wiens kosten hy de overwinning had verkregen. Eindeling wiert 'er een aerdig veers, in de Latynsse tael, op dat Beeld gemaekt, behelsende een vraeg, *waerom de Hertog van Alba een Beeld aen sig selven had doen stellen? Of het geschiet was, om dat hy niet onbewust kon wesen, dat het niemant nae syn dood soude doen? Dat hy het niet quaelyk had gevat: want dat syn wreed bedryf geen lof, maer veel eer de galg had verdient.*

Te vinden by Meteren.

Hy brengt het Land in de uyterste slaverny.

Voorts bevlytigde de Hertog sig alleen, en syn grootste sorg was, hoe dat hy de Nederlanders best als overwonne volkeren soude handelen, en geheel en al t' onderbrengen, of, soo als hy selfs gewoon was te spreeken, tot een volkome gehoorsaemheit brengen. Hy seide, dat de Hertogin van Parma de Nederlanders door al te groote sagtheit had bedorven, soo dat sy baldaedig waeren geworden, maer dat hy haer nu wel soude temmen, en leeren, wat gehoorsaemheit was. Hy voede niet alleen een doodelyke haet tegen de Nederlanders, maer deed te gelyk een groote verachting voor haer blyken, sulks hy sig niet ontsag van de-

deselve t'elkens op de aller onweerdigste wyse te tergen. Om kort te gaen, hy ondernam Casteelen in verscheide groote Steden te bouwen, om de Gemeinte daer mede in te teugelen: hy vestigde de Inquisitie, deed de besluyten van de Kerkvergaedering van Trenten afkondigen, en voerde de nieuwe Bisschoppen in, ter plaetse daer men deselve nog niet had willen ontfangen. Eindeling, wanneer hy meinde de Nederlanders genoeg onder syn bedwang te hebben gebragt, vorderde hy den soo seer beruchten tienden en twintigsten Penning, waer van wy hier onder gelegentheit sullen hebben, om wat breeder te spreeken. De schrik van de harde Regeering en vervolging wiert het geheele Land door verspreid, en een groote menichte menschen vlugte met haer huysgesinnen buyten 's Lants, soo om die straffe Regeering, die met den Coophandel, neering, konsten en handwerken niet en kan bestaen, te ontgaen, als om de vrye en onbekommerde oeffening van haer Godsdienst te mogen hebben. Hier door wiert het Land niet alleen verswakt en ontbloot, maer te gelyk veel konsten en handwerken, die de Nederlanders gelyk als eigen waeren, en in dese Landen, voornaementlyk in Vlaenderen, pleegden te bloeyen, buy- 1569.

1569. ten 's Lants, en wel byſonder naer Engeland, overgebragt, daer de vlugtelingen verſcheide Steden bevolkten.

Verdere handelingen van den Hertog. Het ſoude ons te lang ophouden, indien wy in 't byſonder van alle de voornaemſte gevallen van gewelt en onderdrucking wilden ſpreeken: echter ontmoete de Hertog hier en daer nog een krachtige tegenſtand; want hoewel de Nederlanders gelyk als verbaeſt en beklemt waeren geworden, ſoo wierden 'er nogtans gevonden, die voor de Vryheit durfden ſpreeken, en met 'er daed betoonden, dat het bloed der oude Batavieren, en derſelver zucht tot de Vryheit, haer nog in de aderen ſpeelde De wreetſte ongerechtigheit, met de magt van waepenen onderſteunt, bezoetelt met het vergote bloed van ſoo veel onnooſele menſchen, en dreigende met ſtrop, vier en ſtael, was niet machtig genoeg, om de Nederlanders tot het overgeven van haer Vryheit en Voorrechten te dwingen. Om van meer andere gevallen niet te melden, moet de kloekmoedigheit van de Regeering der ſtad Leiden aen de naekomelingen tot een loffelyk voorbeeld verſtrecken. Want Bor. 5. B. Mr. Arent Sasbout, Raed in den Hove van Holland, Zeeland en Vriesland, als gemachtigde van den Hertog van Alba

in

in die Stad gekomen zynde, om over 1569.
het voorgevalle in de vorige beroerten
en Beeldstorming ondersoek te doen, en
willende het vonnis, door den Bloedraed
over eenige gevange burgers gewesen,
doen uytvoeren, versogt ten dien einde
de bystand van die van den Gerechte van
Leiden. Dog Schout, Burgemeesters en
die van den Gerechte, deden, met voorgaende kennis en goedvinden van de
Vroedschap, een schriftelyke betuyging
aen den Gevolmachtigde ter hand stellen,
waer by syn versoek wiert afgeslaegen, om
redenen, dat het selve tegen de Voorrechten der Stad was strydende, ingevolge van
dewelke, in alle saeken, raekende de beschuldiging van Poorters, niemant anders
bevoegt was vonnis te wysen, dan Schepenen der voorschreve Stad alleen: ende
dat ook niemant uyt syn goederen, in
wat voor saeken het zy, meer en soude
verbeuren, dan tien ponden Vlaems eens.
Daer en boven voerden sy een recht vrymoedige taal, seggende, dat sy bereid
waeren, om selfs recht te doen, en dat
sy niet allen ongehouden waeren, maer
het selfs onbetaemelyk voor haer was,
om sig tot uytvoering van vonnissen, by
henlieden niet gewesen, te laeten gebruyken. Betuygende voor het laest,
ingevalle iets tegen haer Voorrechten en

ou-

1569. oude Herkomens ondernomen ofte gedaen mogt werden, dat sy het niet en konden toestemmen, nog van meining waeren, om het toe te staen ofte te gedoogen. Vervolgens vertoonden de Burgemeesters aen Mr. Arent Sasbout twee Voorrechtbrieven daer toe dienende, dog die mogten, in dat geval, by hem niet gelden: hy verscheen in de Vergaedering van de Vroedschap, en sprak stoutelyk, seggende, dat hy verstond, dat de uytvoering van de vonnissen soude moeten geschieden, alsoo sulke saeken by de Voorrechtbrief van den ouden Hertog Philip van Bourguognen, waeren uytgesondert. Des niet tegenstaende besloot de Vroedschap met eenpaerigheit van stemmen, dat men by die betuyging, en by den inhoud van haer Voorrechtbrieven soude blyven: en hoewel Mr. Arent Sasbout daer over t'onvrede was, bleven die van den Gerechte weigerig, om hem de hand in het uytvoeren van sulke onwettige vonnissen te bieden.

De eerste van Graef Willem van Holland, van den jaere 1315. de tweede van Hertog Jan van Braband, als Graef van Holland, van den jaere 1481.

De Hertog sond ook aen de voornaemste Steden en Rechtbanken een bevel, om aen den Raed der Beroerten over te senden alsulke Voorrechtbrieven, en oude Herkomens, als sy, nopende het stuk van de Rechtspleging over halsfaeken hadden, ofte die sy gewoon waeren te

ge-

gebruyken, voor soo veel deselve met de 1569.
beschreve Rechten niet overeenkomende waeren. Dat gedaen zynde, heeft hy doen opstellen, en vervolgens afkondigen, om in alle de Nederlanden naegekomen te werden, *een Ordonnantie ofte Edict, op het stuk van de Criminele Justitie:* ende *een Ordonnantie, aengaende de styl van procederen in criminele saeken.* Men moet bekennen, dat die twee Ordonnantiën niet quaelyk zyn opgestelt, en ten meesten deel met de beschreve rechten en goede practyk in lyfstraffelyke saeken zyn overeenkomende. Indien de Hertog en syn Bloedraed die styl van procederen selfs wel hadden achtervolgt, en dat de Rechters andersints eerlyke en verstandige luyden waeren geweest, souden waerschynelyk soo veel onschuldige menschen niet door beuls handen omgebragt zyn geworden. Hier uyt blykt het, dat het veel gemackelyker is, goede wetten te maeken, en aen andere voor te schryven, als die selfs te onderhouden, ofte te doen onderhouden. Seeker Rechtsgeleerde heeft op dese Ordonnantien aengeteikent. *Hoewel deselve, door haet op den onaengenaemen en verachten Hertog van Alba, wel minder geacht zyn geweest, nogtans in't vervolg voor een algemeen recht in ge-*

De eerste van den 5. July, en de tweede van den 9. July, beide 1570.

S. van Leeuwen in syn aenteikeningen over de Ordonn. op de Crim. Just. pag. 133.

1569. *bruyk zyn gebleven; behalven, daer in deselve iets tegen der Landen recht, vryheit en loffelyke gewoonten, bysonder de Inquisitie en het vervolgen van den herstelden Godsdienst betreffende, is opgedrongen &c.* Dog hy heeft sig vergist, want als men het vyfde artykel van de Pacificatie van Gent wel insiet, sal men bevinden, dat de naerkoming van die twee Ordonnantiën aldaer in 't algemeen geschorst is geworden, tot dat by de Algemeene Staeten daer op anders besloten soude worden; 't welk niet geschiet zynde, moet men besluyten, dat deselve zedert die tyd in deselve staet, en buyten gebruyk zyn gehouden en gebleven. Ook wort in die twee Ordonnantiën niet eens van de saeken van Kettery en Godsdienst gehandelt, in tegendeel, worden deselve aldaer uytgesondert, met last, *dat men sig in het stuk van de Godsdienst en Ketteryen, nae de vorige Placcaeten, daer op gemaekt, soude schicken.*

Art. 70. van de styl van procederen in crim. saeken.

Dit zy genoeg, om een korte schets te geven van de staet des Lants, en van de voornaemste handelingen van den Hertog van Alba, in en ontrent die tyd. Om nu tot de Prins van Oranje weder te keeren, syn voornemen was, om sig met syn geringe macht van tien of-

ofte twaelf hondert ruyters, die hy in 1569. dienst had gehouden, en by hem waeren gebleven, by den Hertog van Twee-bruggen te voegen; die groote toerustin-gen ten oorlog maekte, om de Gereformeerde in Vrankryk, onder het beleid van de Conink van Navarre, en van de Prins van Condé, te hulp te komen. De Prins wiert eenigen tyd; door de traeg-heit van den Hertog van Tweebruggen, en die by gebrek van geld nog niet ge-reed was, opgehouden, waer door hy somtyts in gevaer was, van met syn klein Legertje geslaegen te worden. De Baron d'Ossonville quam hem vervolgens met drie duysend voetknegten, en vyf of-te ses hondert ruyters, wegens de Ge-reformeerde van Vrankryk, versterken. De Prins echter bekommert zynde van door de Marschalk de Cossé en andere Bevelhebbers des Coninks overvallen te worden, week met syn volk in 't binnenste van Lotharingen. Eindeling, ver-selt van syn twee Broeders, Graeven Lodewyk en Hendrik van Nassau, voegde hy syn volk by het Leger van den Hertog van Tweebruggen, en sy trocken vervolgens gesaementlyk in Vrankryk. Brantome verhaelt, dat de Prins en Graef Lodewyk met dat Leger op syn Land-goed quaemen, terwyle hy sig aldaer

De Prins voegt sig by het Leger van den Hertog van Twee-bruggen.

Languetí Epist. 37. en 38.

Trekt in Vrankryk.

Vies des hommes illustr. & trangers.

1569. bevond: dat sy en haer volk sig seer
2. part. vriendelyk en geschikt jegens hem en de
pag. 179. zyne aenstelden, dat 'er niet alleen aen syn huys en goed, maer ook aen de Kerk en de Beelden geen het minste quaed ofte overlast wiert gedaan: jae selfs, indien de Misse in eyge persoon onder alle die Ketters tegenwoordig was geweest, aen deselve geen quaed wedervaeren soude zyn. Dat hy de Prins van Oranje, en syn Broeder Graef Lodewyk van Nassau, by die gelegentheit had gesien en onderhouden: hy vond de Prins een groot Man te wesen, en die van alle saeken wel wist te oordeelen, dog hy quam hem wat droevig voor, en aen syn uyterlyk gelaet kon men sien, dat hy door de last van syn ongelucken wiert gedrukt. Niet te min seide de Prins, onder anderen, aen Brantome, dat hy hier mede niet van sin was op te houden, maer dat hy syn geluk wel haest naeder soude gaen beproeven: daer byvoegende, dat de quaede uytslag van syn vorige tocht aen het gebrek van geld was te wyten, en aen de Vreemdelingen, daer hy sig te veel op had betrouwt.

Bor 5. *B.* De Hertog van Tweebruggen quam
Thuanus kort daer aen, niet verre van Limoges
lib. 43. te overlyden, waer door haer saeken

seer

ſeer wierden verachtert: hy ſtierf in de 1569.
armen van Graef Lodewyk van Naſſau,
en noemde tot ſyn Opvolger in het Op-
perbevel van het Leger, Wolrad, Graef
van Mansvelt: en vervolgens is het Le-
ger by dat van de Conink van Navarre
gekomen. De Prins van Oranje heeft *Aubery Memoir. de Hollan-de p. 42.*
ſig eenigen tyd aldaer opgehouden, en
was een van de hooge Bevelhebbers, hy
was by het innemen van la Charité te-
genwoordig, en vervolgens in het ge-
vegt van Roche l'Abeille, daer hy be-
nevens de Graef de la Rochefaucault het
bevel over het ſlag-Leger voerde, en *Corps de Bataille.*
daer Graef Lodewyk van Naſſau ſig in
de voortocht dapperlyk tegen Strozzi
queet: hy was ook in de belegering van
Poitiers, welkers uytſlag voor de Gere-
formeerde ſeer ongeluckig was. Dog de *Mezeray en Charles IX.*
Prins en bleef niet lang in dat Leger,
het zy, dat hy door de Hoofden der
Gereformeerde wiert verſogt om ſig nae
Duytsland te begeven, en het werven
van volk aldaer, met het ſenden van
hulp, by de Ceurvorſt van de Paltz te ver-
haeſten: of veel eer, om dat hy naeder
by de Nederlanden ſogt te weſen, en de
ſaeken aldaer van nae by gaede te ſlaen,
en hy boven dien wel ſag, dat het met
de ſaeken der Gereformeerde in Vrank-
ryk ſoo niet en was geſtelt, dat hy ſig

1569. veel hulp of vrugt daer van kon beloven.

De Prins vertrekt heimelyk na Duytsland. Hy vertrok dan uyt het Leger der Gereformeerde, leggende by Richelieu, niet lang voor de slag van Moncontour, verkleed in onbekende boerekleederen, en maer met vyf dienaers verzelt: hy toog heimelyk, en in groot gevaer van syn leven of vryheit, ingevalle hy bekend was geworden, door het Land van Touraine en Berri nae Monthelliard, van waer hy nae Duytsland vertrok, en by syn Broeder tot Dillenburg geluckig aenquam. Syn twee Broeders, Graeven Lodewyk en Hendrik van Nassau, bleven in het Leger der Gereformeerde in Vrankryk.

Langueti Epist. 51. Men heeft verspreid, dat de Prins in Vrankryk zynde, over Rochelle met Engeland was gevaeren, om met de Coningin Elisabeth te spreeken, het zy over een huwelyk van de Conink van Navarre met haer, ofte wel, om de belangen van de Nederlanders aen haer voor te draegen, en bystand te versoeken. Dog van die reis wort by andere Schryvers niet gemelt.

Hooft. 5. B. *Hy versoekt de voorspraek van den Keyser.* De Prins van Oranje, door het mislucken van syn tocht in de Nederlanden mismoedig geworden zynde, en nu by de uytkomst bevonden hebbende, dat hy, met een openbaeren oorlog op syn ei-

eige kosten tegen den Conink te voeren, weinig soude uytrechten, deed hy wederom by de Keyser Maximiliaen aenhouden, ten einde hy, door de krachtige voorspraek en bemiddeling van syn Keyserl. Maj., syn zoen by den Conink mogt verwerven. Alhoewel de bemiddeling en goede diensten van de Keyser albereits te voren vrugteloos waeren geweest, liet syn Maj. sig nogtans bewegen, om andermael een krachtige voorspraek voor de Nederlanders en de Prins van Oranje by den Conink van Spanjen te wesen. Derhalven sond de Keyser ten dien ende syn eige Broeder, de Aertshertog Carel van Oostenryk, nae Spanjen, die vervolgens aen den Conink, soo mondeling als schriftelyk, de saek der Nederlanders in 't gemeen, en van de Prins van Oranje in 't bysonder, gunstelyk voordroeg, en syn Maj. trachte te beweegen, om de Nederlanders in haer vorige Vryheit en Voorrechten te herstellen, het Spaensse krygsvolk weg te senden, de ongewoone strafheit in het stuk van de Godsdienst, nae te laeten, ofte te maetigen, ende het vonnis, tegen de Prins van Oranje en andere uytgeweeke Heeren geveld, te wederroepen. Dog die voorspraek quam de Conink van Spanjen seer onaengenaem 1569.

1569. naem voor: hy antwoorde onder anderen:
Dat hy de waere Godsdienst, volgens de Leer van de Roomsse Kerk, in alle syne Landen en Heerlykheden gevolgt wilde hebben, waer van hy, nog ter rechter, nog ter slinker hand soude afwyken: ook hing daer aen de rust des volks, soo wel als de Zaeligheit der zielen; 't welk de Heidenen selfs, over hunne valsche Godsdienst had doen waeken. Dat hy de Regeering by de oude form had gelaeten, hoewel geen Voorrechten hem daer toe konden verpligten, wanneer 's Lants welvaeren hem tot verandering mogt raeden. En wat het Spaens krygsvolk aenging, dat het een harde wet soude wesen, en het ook aen geen Vorst te vergen was, sig naer het welgevallen van eenige oproerige te moeten waepenen. Voorts, wat reden kon de Keyser hebben, om sig soo seer voor de Prins van Oranje, en tegen den Hertog van Alba te verklaeren? Dat men alle genaede quaelyk besteed moest achten aen soodaenigen, die sig soo hooglyk begenaedigt ziende, daer en tegen syn eer, eed en pligt in de wind geslaegen hebbende, alle het quaed had gebrouwen, en sig niet ontsien, van de waepenen tegen syn Opperheer op te vatten: die daer en boven nog in der daed in de waepenen was, en be-

besig; om gansch Duytsland op te ruyen. 1569.
Dat het te groote smaed en kleinigheit voor de Coninklyke achtbaerheit was, van een rechte Oproerstichter voor een wettige vyand te moeten aensien, en met hem in onderhandeling te treden. Meteren heeft aengemerkt, dat dit antwoort *In syn* 3. *B.*
des Coninks soo streng wiert gevonden, dat het selve de oorsaek is geweest van den volgenden oorlog; en een wanhoop heeft verwekt, van oyt tot een vrede ofte verzoening met de Conink te konnen geraeken.

Korten tyd nae de wederkomst van de Prins van Oranje tot Dillenburg, wiert hy door Mr. Paulus Buis, te dier tyd Pensionaris der stad Leiden, en naederhand Advocaet ofte Raed Pensionaris van Holland, in 't heimelyk besogt, en nopende de staet van 't Land onderricht: het was een stoute daed van gemelte Buis, die beswaerlyk voor den Hertog van Alba verborgen kon blyven, en ontdekt zynde, hem buyten twyffel het leven moest kosten. Dus is de zucht tot de Vryheit, en de dienst van 't Vaederland, aen de getrouwe Regenten dierbaerder dan het leven. Hy was als Pensionaris der stad Leiden, benevens meer andere, door die Stad afgesonden op de Vergaedering van de Algemeene Staeten der Ne-

De Pensionaris Buys komt de Prins heimelyk tot Dillenburg spreeken.

1569. derlanden, door den Hertog binnen Brussel beschreven, om het heffen van den tienden en twintigsten penning van deselve te vorderen. Naer het scheiden der Vergaedering, reisde Mr. Paulus Buis, benevens syn Medeafgesonde naer huys: en om syn voornemen des te beter te verbergen, veinsde hy, dat hy eenige noodige saeken, soo tot Antwerpen als elders in Braband had te verrichten, en dat hy sig een weinig tyts daer mede moest ophouden, versoekende syn Medeafgesonde, dat sy maer voor uyt wilden gaen, hy soude haer in korten volgen: dog in plaets van sig aldaer op te houden, reisde hy in alle spoed over dag en nacht nae de Prins in Duytsland, (men melt niet waer de Prins sig bevond, misschien sal hy ook op de een ofte de andere plaets nae by de grensen der Nederlanden zyn gekomen, of tot Dillenburg zyn geweest) aen wie hy niet alleen verhaelde den buytensporigen eisch van den Hertog, maer ontdekte hem ook de gesintheit van de Staeten, de gelegentheit van 's Lants saeken, en de neiging des Volks. Aldus maer een dag in 't heimelyk by de Prins geweest zynde, is hy in grooter haest naer Holland wedergekeert, dan hy gekomen was, soo dat hy maer drie daegen nae syn Medeaf-

ge-

gesonde in Holland aenquam, sonder 1569. dat iemant wist, waer hy was geweest: vervolgens bleef Mr. Paulus Buis een heimelyk verstand met de Prins van Oranje onderhouden, met kennis der Heeren van Swieten en van Calslaegen.

Dewyle de Prins van Oranje nu geduerende syn laeste tocht had geleert, hoe weinig staet dat'er op de voorbaerigen yver van de Gemeinte is te maeken, en dat de woorden en beloften dikwyls veel van de werken verschelen, voornaementlyk, wanneer het op het te berde brengen van geld aenkomt, soo was hy van sin sig eenigen tyd stil te houden, en beter te letten, wat de tyd en gelegentheit souden medebrengen, sig ondertussen by syn Broeder tot Dillenburg onthoudende. De meeste uytgeweeke Nederlandse Heeren quaemen aldaer by hem haer dienst aenbiedende, en met hem de middelen overleggende, die tot dienst en verlossing van haer Vaederland noodig waeren.

Men verhaelt, dat de vermaerde Admirael de Coligny, ter gelegentheit van de tocht in Vrankryk, aen de Prins geraeden zoude hebben, hat hy zyn geluk ter zee zoude gaen beproeven, en dat hy ten dien einde aen eenige uytgeweeke Heeren Lastbrieven moest geven om sche- *Aubery Memoir. de Hollan. de Meteren 3. B.*

1569. schepen ter Zee uyt te rusten, en met deselve op de Spaensse en Nederlandse schepen te gaen rooven: hem te gelyk verseekerende, indien hy oyt door dat middel eens de voet in Holland en Zeeland, beide seer sterk door haar gelegentheit, kon krygen, het de Conink van Spanjen seer moeyelyk soude vallen, om hem daer uyt te verdryven. Welke raed seer heilsaem aen de Prins was geweest, en gelyk als een voorsegging van het gene naemaels is gebeurt. Of de Prins de raed van de Admirael de Coligny, ofte van andere, daer in heeft gevolgt, het is immers seeker, dat hy aen verscheide uytgeweeke Heeren en waeghalsen Lastbrieven heeft gegeven, om op Zee te gaen rooven. Waerlyk een beklaeglyk lot voor een Prins van syn aensien en geboorte, sig tot die wanhopige staet te zien gebragt, dat hy syn toevlugt tot sulke onbetamelyke middelen moeit nemen. Nogtans verdient het syn opmerking, dat de Prins door een groot Leger, en met gewelt van waepenen, tot tweemael toe, getragt hebbende dese Landen te verlossen, syn pogingen vrugteloos zyn geweest: en dat het in tegendeel de Goddelyke voorsienigheit heeft behaegt, de geringe macht van eenige weinige Vrybuyters, sonder raed of-

ofte kennis, veel min eenige last ofte o- 1569.
verleg van de Prins van Oranje, en geheel en al sonder menschelyk toedoen en voornemen, te gebruyken, om een begin van de verlossing der Nederlanden uyt die harde verdrucking te maeken.

Verscheide uytgeweeke Heeren, die *Hooft* 5. *B.* *Bor* 5. *B.* De Prins geeft Last brieven ter Zee.
sig met koophandel ofte ambacht niet en wisten te geneeren, te gelyk door wraekzugt en behoeftigheit geprickelt, en soekende haer schaede en verlies op andere te verhaelen, quaemen by de Prins aenhouden, ten einde hy hun wilde toestaen, om haer geluk op zee, onder syn last en bevel, te gaen soeken: ingevolge van dien verleende de Prins aen de selve syn toestemming, en gaf haer een schriftelyke last, om de noodige schepen van oorlog toe te rusten, en de Spanjaerts met haer aenhangers, daer mede op Zee aen te tasten, en haer schepen te verooveren. Hy stelde tot syn Stedehouder ofte Luytenant Admirael over deselve Adriaen van Bergues, Heer van Dolhain, een Edelman uyt Henegouwen, en tot Hopluyden over de schepen, Jonkheeren Louis de Bergues, Broeder van den Lt. Admirael, de Baron de Montfaucon, Lancelot van Brederode, Aelbregt van Egmont, alle voornaeme Edellieden van 't Land, mitsgaeders,

Ni-

1569. Nicolaes Ruychaever, Jan Broek, Adriaen Manning, Bartolt Entes van Menteda, Dirk van Bremen, Imbise en meer andere. Sy versaemelden haer schepen en volk in Engeland, daer sy haest een groote toeloop van verdreve Nederlanders, en waeghalsen kregen: vervolgens staeken sy met het begin van den herfst in Zee, nemende en voor goede prys verklaerende alles, wat haer van de Spaensse ofte Nederlandse goederen en Coopmanschappen voorquam. Door storm in 't Vlie gedreven zynde, quam haer de Oostersse Vloot, by de festig zeylen sterk, van selfs in de handen vallen, die sy op losgeld stelden; en weinige daegen daer nae nog wel veertig andere schepen, die sy op gelyke wyse handelden. Dog onder deselve bevonden sig eenige, die aen andere, en onzydige volkeren, toebehoorden, welke sy met de overige voor verbeurd verklaerden. De inhoud van de Lastbrieven van de Prins was, dat sy de Ondersaeten van het Duytsche Ryk, van Vrankryk, Engeland, Denemarken en Sweden, en alle andere, den woorde Gods ofte de Prins toegedaen, niet en souden beschaedigen. Des niet tegenstaende gingen sy haer last te buyten, en tasten soo wel vrienden als vyanden aen: daer benevens begingen sy verscheide onge-

Ongeregeltheit van de Vrybuyters.

ge-

geregeltheden, die groote klagten ver- 1569.
oorsaekten, en de Prins haetelyk maekten. Door alle 't welk het gerucht van de Waetergeusen soo groot wiert, als dat van de Wilde Geusen te lande. Dese Vrybuyters onthielden sig meest op de kusten van Engeland en Vrankryk, ook wel op de rivieren de Elve, en de Eems, en bragten haer buyt op in Engeland, daer de Coningin het door de vingeren sag, en tot Rochelle in Vrankryk, daer de Admirael de Coligny en de Gereformeerde de saeken van de Prins begunstigden: ook was Graef Lodewyk van Nassau sig eenigen tyd lang op die plaets onthoudende, om op de verkooping van die buytgoederen acht te geven, en het belang van de Prins, syn Broeder, daer ontrent waer te nemen.

Aenmerking op de wettigheit der Lastbrieven ter Zee, door de Prins uytgegeven.

De Prins van Oranje gebruykte ter dier tyd tot syn Raed en Bewindsman in de gewichtigste saeken Johan Basius, en vernomen hebbende, hoe dat het ter zee toeging, en dat 'er op de aenstaende Ryksdag klagten gedaen stonden te werden over het berooven van des Ryks Onderdaenen, was hy daer over seer t' onvrede, ter oorsaek hy wel voorsag, dat hy daer door veel vrienden soude verliesen, en deselve tot syn vyanden maeken: en derhalven daer in willende voor-

sien,

1569. sien, gaf hy aen gemelte Basius volmacht, om bestellingen ter Zee uyt te geven, en trok alle de andere in, die by syn L. Admirael de Heer van Dolhain te voren waeren verleent. Hy sond ook syn Stalmeester Jeronimus Tieraerts naer Engeland, om de klagten aldaer voor te komen, en andere heimelyke saeken meer te verrichten. De Heer van Dolhain, siende 't misnoegen van de Prins, trok nae Dillenburg, om sig by hem te verantwoorden, dog als het op een reekenen quam, wist hy van de gemaekte buytgoederen weinig bescheit te geven, en de penningen waeren door de vingeren gedroopen. Hy wiert derhalven, door last van de Prins, eenigen tyd lang tot Dillenburg aengehouden, en niet, als op een voorwendsel van krankheit, los gelaeten: hy quam van daer in Engeland, alwaer hy mede wiert aengehouden, en vervolgens wiert hy door de Prins van syn L. Admiraelschap ontslaegen.

Meteren. 3. B. Men redentwiste in die tyd, soo in de Nederlanden als elders, of de Prins van Oranje nae rechten wel bevoegd was, om sulke Bestelbrieven ter Zee uyt te geven, zynde geen Souverain Heer van de Nederlanden, alhoewel hy een Souverain Prins van Oranje, en

een

ten Ryksgraef was: derhalven onderſogt 1569.
men, of ſulke Brieven wel wettig waeren, en of de gene, die uyt kracht van deſelve ter zee gingen vaeren, niet als Zeeroovers aengemerkt moeſten worden? die van Hamburg verſtonden het aldus; want als ſy den Hopman Jan Broek, geboortig van Amſterdam, een kloek zeeman, by geval in handen hadden gekregen, deden ſy hem als een Zeeroover te recht ſtellen, en vervolgens, ſonder acht te geven op de Laſtbrief van de Prins van Oranje, het hooft afſlaen. Syn dood wiert naemaels, door de andere Vrybuyters, ſyn Metgezellen op die van Hamburg wel vreeſſelyk gewrooken. Indien gemelte Hopman Broek, ſyn Laſtbrief te buyten gaende, op die van Hamburg had gerooft, ſoo ſtond het aen haer, om hem als een Zeeroover te recht te ſtellen, en te doen ſtraffen; maer buyten dat geval, en raekte het verſchil die van Hamburg niet, en ſy waeren niet bevoegt, om over de wettigheit ofte onwettigheit van de Beſtelbrieven van de Prins van Oranje ter zee, tegen de Onderdaenen van den Conink van Spanjen te mogen oordeelen. Het is buyten tegenſpreeken, dat de Prins, uyt kracht van ſyn Vorſtendom Oranje, niet bevoegt was, om ſulke Laſtbrieven

1569. denaer te keer te gaen; gebruykende daer toe alsulke middelen, als hy tot bereiking van syn oogmerk, en tot verlossing van het Land, meest dienstig oordeelde te sullen wesen.

HET

HET LEVEN VAN WILLEM DE I. PRINS VAN ORANJE &c.

SESDE BOEK.

INHOUD.

D*Roevige ſtaet van de Nederlanden. Overleggingen van de Prins. De uytgeweeke Nederlandſe Heeren verſoeken de hulp van den Keyſer en het Duytſche Ryk. De Prins ſtelt ordre tegen de ongeregeltheden van de Vrybuyters. Aenſlag van de Prins op Hoorn en Enkhuyſen verydelt. Aenſlag op Deventer. Vrugteloose aenſlag op Vliſſinge. Ongeregeltheit van de Waetergeuſen. Overleggingen van de Prins. Placcaet van den Hertog van Alba op het drucken der boeken. De Hertog van Alba doet een algemeene vergiffenis afkondigen. Hooge waetervloed in de Nederlanden. De Waetergeuſen maeken de Zee onveilig. Bedrieglyke handel van het Franſſe Hof met Graef Lodewyk van Naſſau. De Prins ſend eenige Gemachtigde na Sweden. Aenſlag op Loeveſtein.*

1570. In het voorgaende Boek hebben wy de droevige en recht erbarmelyke staet van de Nederlanden gesien, de Voorstanders van 's Lants Vryheit, soo in de Burgerstaet als in de Godsdienst, verjaegt, gevangen, ofte smaedigly gedood: de onbepaelde Oppermacht van de Vorst, te saemen met de Geloofsdwang op het allerstrengste ingevoert en gevestigt, ende om met een woort alles te begrypen, het Land onder een harde slaeverny zuchtende. Daer en boven, het groot voornemen van de Prins van Oranje, tot verlossing van het Land, verydelt, en syn Veldtocht vrugteloos afgeloopen, waer door geen menschelyke hoop van verlossing meer overig scheen te wesen: het behaegde God, het Land eenigen tyd lang niet alleen onder die verdrucking te laeten blyven, maer daer en boven, een groot gedeelte van de Nederlanden aen de Zee gelegen, bysonder de Landen van Holland, Zeeland, Vlaenderen en Vriesland, met een vreesselyke plaege, de hooge waetervloed, te besoeken. Was de weelde, overdaed en voorspoed der Nederlanders in vorige tyden groot, niet minder zyn de daer op gevolgde Hemelsplaegen swaer en verschrickelyk geweest.

Droevige staet van de Nederlanden.

Overleggingen

Hoewel de Prins van Oranje, door het

het mislucken van syn vorige tocht en onderneming, in de uyterste verlegentheit was gebragt, verloor hy nogtans de moed niet, om den Hertog van Alba, by de eerste bequaeme gelegentheit, andermael aen te tasten, en dese Landen uyt haer nood en verdrucking te verlossen. Hy bleef sig steets tot Dillenburg, in het Graefschap Nassau, ophouden, en soo als men uyt syn gedrag, geduerende de twee volgende jaeren, kan afnemen, was syn voornemen niet soo seer, om met openbaer gewelt en macht van waepenen, als wel met goed beleid, list en voorsigtigheit te werk te gaen, en de saeken daer henen te stieren, dat eenige van de Nederlandse Provinciën, en welbysonder Holland en Zeeland, daer hy Stadhouder was geweest, en alwaer hy nog syn meeste vrienden en aenhang had, tot een opstand tegen den Hertog van Alba mogten werden gebragt, op dat hy als dan gelegentheit mogt hebben, om die Landen met een Leger te hulp te komen: ten dien einde was de Prins geduerig besig met te overleggen, hoe dat hy den Hertog best ter zee afbreuk soude doen, op dat de Nederlanders, nu bereits over syn Regeering misnoegt geworden zynde, door de schaede en verlies ongeduldig souden worden gemaekt,

1570. van de Prins.

1570. en van hem mogten afvallen. Daer benevens was syn opzet, om den Hertog binnen 's Lants gedurig werk te geven; met het misnoegen van het Volk tegen syn Regeering aen te stooken; ook, om sommige voornaeme Zeesteden, het zy door verrassing, ofte door heimelyk verstand, te bemachtigen. Dog syn grootste sorg was, om door alle wegen en middelen geld te versaemelen, opdat hy in staet mogt wesen, om in tyts een Leger op de been te konnen brengen. Ondertussen versuymde hy ook niet, de Protestantse Vorsten tot syn hulp en voorspraek aen te soeken, en verders alomme, daer het van vrugt kon wesen, vrienden te maeken. Van alle 't welk in het tegenwoordige Boek breeder sal werden gesprooken.

In de Maend Mey. *Meteren 3. B.* De uytgeweeke Nederlandse Heeren versoeken de hulp van den Keyser en het Duytsche Ryk.

De Keyser Maximiliaen had in 't voorjaer een Ryksdag tot Spiers beroepen, en by die gelegentheit hadden de voornaemste uytgeweeke Nederlandse Heeren een vertoog doen opstellen, om het aen syn Keyserlyke Maj. mitsgaeders de Ceurvorsten en Stenden van het Roomsse Ryk over te geven, ten einde sy haer hulp en voorspraek by den Conink mogten verwerven. Dog sy sonden dat vertoog alvorens aen de Prins van Oranje, om syn goedvinden daer op te vernemen: ver-

vol-

volgens verklaerde hy, dat goed te keuren, en voor nut en bequaem te achten, om overgegeven te worden. Niet te min was hy van oordeel, dat elke Provincie een bysonder vertoog, gepast op desselfs gelegentheit, en geschikt na de wetten en voorrechten, soude doen opstellen en overgeven, behoudens, dat het tot een en het selve einde soude werden gericht, en op een besluyt uytkomen. Daer benevens raede hy haer, dat sy gesaementlyk een geleerd man souden verkiesen, om twee ofte drie Rechtsgeleerde in Duytsland van de saeken te onderrichten, om deselve op den Ryksdag te vorderen, gelyk men aldaer gewoon was te handelen. Het gemelte vertoog is seer aenmerkelyk, en wel gesteld, dog te lang om ons in 't breede daer mede op te houden, wy sullen derhalven maer een korte, dog levendige schets, van de handelingen van den Hertog van Alba, die in het selve wort gevonden, aenhaelen. *De Conink*, seggen sy, *boven maeten verbittert geworden zynde door verkeert aenbrengen, had den Hertog van Alba na de Nederlanden gesonden, een seer getrouw Medehulper der Spaensse Inquisitie, en daer benevens, met een oude wrok ingenomen zynde, een gansch bitter vyand der Nederlandse Heeren en* 1570.

Het uyttreksel daer van is te vinden by Bor 5. B. p. 316.

1570. Statten. Dese dan overgekomen zynde; en syn onversaedelyke gierigheit met een sonderlinge yver, soo hy voorgaf, om de Pausselyke Godsdienst weder op te rechten, en de wederspannige te straffen, bedeckende, was het niet uyt te spreeken, wat groote en onmenschelyke tyranny hy tegen alle de Inwoonders der Nederlanden, sonder onderscheid, had gebruykt: door hoe veel, en gansch ongewone wegen en handelingen hy de goederen van een iegelyk nae sig had genomen, de Landen van haer verciersel ontbloot, van haer eige bezettingen en krygsvolk ontset, van alle vryheden, voorrechten en wetten berooft, de allervroomste uyt den Lande verdreven, het bloed der onnoosele vergoten, de aller Godsaeligste veelerley smaed en schande aengedaen, beide Goddelyke en menschelyke rechten geschent, alles wat heylig was ontheyligt, echte en wettige huwelyken gescheiden, het Sacrament des Doops besmet, alle liefde en vriendschap omgestooten, en eindeling van syn allergrootste wreetheit gansch niet achtergelaeten; schaemende sig ondertussen niet, de geheele schuld syner euveldaeden aen de Nederlanders op den hals te dringen, en daer en boven nog, door uytgeroepe lasterschriften en gedrukte Schandbrieven, by

by alle Vorsten en Volkeren van boose schelmstucken verdagt te maeken, te meer verbittert zynde, om dat sy voor syn uytsinnigheit geweeken, en syn bloedig swaert door Gods genaede waeren ontkomen &c. 1570.

De Graeven van Cuylenburg en van den Berge, de Graevinne Weduwe van Hoorn, de Heer van Baetenburg, en andere gevlugte Heeren meer, die, ten aensien van haer goederen, Ondersaeten des Ryks waeren, gaeven nog boven dien een Versoekschrift, in hun eigen naem, aen de Ryksvergaedering over. De Protestantse Vorsten toonden sig aen het versoek der Nederlanders seer genegen, betuygende hun medelyden, en beweerende, dat de Nederlanden aen den Keyser en het Ryk verbonden zynde, het dien volgende ook billyk was, dat sy de vryheit van Godsdienst, die in Duytslant was aengenomen, insgelyks mogten genieten: versoekende syn Keyserl. Maj. om by den Conink van Spanjen nogmaels te willen aenhouden, ten einde hy syn Onderdaenen voortaen in haer gemoed niet en wilde dwingen, nog om des Godsdienst wille uyt den Lande verdryven. De Hertog van Alba onderricht zynde, wat 'er gaende was, sond syn Gesanten op den Ryksdag, om in tegendeel te ver-

1570. vertoonen, dat het de Conink van Spanjen vry stond, om syn Onderdaenen, die tegen hem opgestaen waeren, nae syn believen te doen straffen, sonder dat het Ryk sig daer mede kon bemoeyen. De Roomsgesinde Vorsten ondersteunden dat, waer door het gebeurde, dat 'er op de Ryksdag niet het minst tot voordeel der verdrukte Nederlanders wiert besloten. De hoop van voorspraek, ofte bystand door het Ryk te erlangen, aldus verdwenen zynde, stond de Prins van Oranje daerom niet stil, en hy liet in 't vervolg door syn Broeder, Graef Lodewyk van Nassau, met de Hoofden der Gereformeerde in Vrankryk handelen, om de noodige bystand van deselve te bekomen.

De Prins stelt ordre tegen de ongeregeltheden van de Vrybuyters.

Op de groote klagten, die 'er daegelyks voorquaemen, wegens de ongeregeltheden, door de Vrybuyters op Zee gepleegt werdende, heeft de Prins voorgenomen, daer in, niet alleen, ten besten te voorsien, maer ook om de Scheepsmacht soodaenig te versterken, en te bestieren, dat hy sig door deselve aen den Hertog van Alba hoe langer hoe meer ontsaglyk mogt maeken. Derhalven deed hy eenige Ordonnantiën opstellen, waer nae de Bevelhebbers en het scheepsvolk, op syn last ter zee vaerende, sig sou-

souden hebben te richten. Vervolgens 1570. stelde hy den Heer van Lumbres tot syn Capitein ofte Admirael Generael ter Zee, gevende hem uyt syn eige naem een Last-brief, die voornaementlyk behelsde. *Dat hy onderricht zynde van de ongeregeltheden op de schepen van oorlog gepleegt, zedert de edele Adriaen van Berges, Heere van Dolhain, van deselve was vertrocken, en verstaende dat die ongeregeltheden daegelyks vermeerderden, by gebrek van een bequaem Hooft, die gebieden kon, sulks te vreesen stond, dat het niet alleen syn goed voornemen soude verhinderen, maer selfs strecken, door het verlies van schepen, tot groot achterdeel en merkelyke schaede van de gemeene saek, welkers verbetering en voorspoed hy tot alle tyden boven alle dingen deser Weerelt had gesogt, ter eere en dienst Gods, tot voorstand van de Vryheit, en verlichting van soo menige arme, benauwde en verdrukte Christenen, dat hy daer in willende voorsien, gestelt had den Edele Gilain van Fiennes, Ridder, Heere van Lumbres, tot syn Overste en Capitein Generael van alle de schepen, groote en kleine, wesende op Zee, en alle andere, die op syn naem ter Zee toegerust en gewaepent waeren, ofte naemaels mogten worden, dewel-*

Geteikent tot Dillenburg, den 10. Augusti, en te vinden by Bor 5. B.

1570. *welke hy wilde, dat sig by de vloot, onder 't bevel van de voornoemde Heer van Lambres, souden voegen. Gevende hem last en bevel, omme van synen 't wege, soo te waeter als te lande, en door alle middelen, die hy souw konnen bedenken, te bekrygen, aen te vallen en te bevechten den Hertog van Alba en syn Aenhangers, verstoorders en vyanden van de gemeene vrede en welvaert: daer benevens intreckende alle verige Lastbrieven ter zee gegeven, en wel bysonder verbiedende iets te ondernemen tegen de Majesteit van den Keyser, van de Vorsten, Staeten, Steden en Plaetsen des Ryks; insgelyks tegen de Majesteit van de Coninginne van Engeland, en van de Conink van Denemarken en haere Onderdaenen: eindeling, tegen alle Princen, Heeren en andere Dienaeren Gods, en liefhebbers der waere Christelyke Godsdienst, maer alleenlyk tegen den voornoemden Hertog van Alba en syn Aenhangers.*

Hoewel op het einde van de Lastbrief alleen bevolen wort, den Hertog van Alba en syn Aenhangers te beschaedigen, en aen te tasten, soo verdient het syn opmerking, dat de Keyser, de Vorsten en Standen des Ryks, en de Coninkryken van Engeland en Denemar-

marken alleen uytdruckelyk worden genoemt, sonder dat 'er insgelyks iets van Vrankryk wort gemelt, waer uyt men soude konnen vermoeden, dat de Prins wel heeft gewilt, dat 'er onder de hand soo wel op de Fransse schepen, als op de Spaensse en Nederlandse soude werden gerooft, om haer daer door te nootsaeken syn Geley-brieven ter zee te nemen, gelyk in 't vervolg is geschiet. 1570.

In het hooft van de Lastbrief aen de Scheepsoverste gegeven wort gesegt, *dat hy tot nog toe geen goede middelen had naegelaeten, door welke hy het zuyver Woort Gods in dese Nederlanden weder geplant mogt sien, en met eenen verlossen het selve Land, dat nu onder de voeten wiert getreden door de tyrannye van de gene, die niet en sogten, dan alles nae haer bloedig voornemen te regeeren. Dat hy, tot bereiking van dat oogmerk, voorgenomen had eenige schepen ter zee uyt te rusten, gelyk haer kennelyk was, verhopende daer door, en door het vermeerderen van het getal der schepen, alles te wege te brengen, dat tot vordering van de gemaene saek grootelyks soude dienen.* Vervolgens heeft de Prins ook eenige bysondere wetten en voorwaerden doen opstellen, en aen de

Scheeps-

1570. Scheepsoverſten gegeven, die hy wilde; dat by deſelve, en by het ſcheepsvolk, in ſyn dienſt zynde, naergekomen ſouden worden. Deſelve beſtonden voor het weſentlykſte in het naervolgende. *Dat alle ſchepen, onder ſyn bevel in zee zynde, ſig te ſaemen ſouden hebben te voegen, om malkanderen by te ſtaen. Dat op alle de ſchepen onderhouden ſoude worden de Ordonnantie van oorloge, ſoo als op zee gebruykelyk was, en dat alle de Overſten, mitsgaeders het krygs- en bootsvolk die ſouden hebben te beſweeren.*

Dat de Scheepsoverſten, ieder op ſyn ſchip, een Dienaer des woorts Gods ſouden houden, om Gods Woort te verkondigen, gebeden te doen, en het ſcheepsvolk te houden in alle Chriſtelyke zedigheit.

Dat niemant eenig bevel, hoog ofte laeg, over de ſchepen en het volk ſoude voeren, dan gebore Nederlanders, ten waere op uytdruckelyke laſt van de Prins, ofte van ſyn Admirael.

De buyten op zee verovert wordende moeſten in drien verdeelt worden, te weten, een derde voor myn Heer den Prince, een ander derde voor de Bevelhebbers, die gehouden waeren haer ſchepen met de noodige mondkoſten, en an-

de-

dere behoeften meer daer uyt te voorsien, 1570.
en het overige derde, voor het krygs-en bootsvolk: blyvende nogtans het tiende deel voor den Admirael.

Ende opdat de Prins in syn gerechtigheit van een derde niet en mogt werden verkort, verstond hy, dat syn deel gelevert soude worden in handen van Mr. Johan Basius, die hy daer toe had gemagtigt.

Eindeling, om soo veel doenlyk alle ongeregeltheden te schouwen, en opdat de schepen geen schande nog oneer mogten behaelen, soo verstond de Prins, dat men op de schepen niet en soude mogen toelaeten, ofte ontfangen eenig volk, dan van goede naem en gerucht, bysonder niet soodaenige, die over begaene misdaeden rechtelyk gestraft mogten zyn geweest. Ook mogten geen zeeschuymers, en sulke, die te voren sonder syn Lastbrief hadden gevaeren, tot de vloot werden toegelaeten, dan alleen met syn voorgaende kennis en last.

Uyt den inhoud van alle 't welke blykt, dat de Prins niet als een Zeeroover wilde handelen, nog toestaen, dat eenige onordentelykheden wierden gepleegt, maer als een rechte vyand, dat hy nu met een vloot ter Zee, gelyk hy te voren met een Leger te Lande had gedaen, syn weder-

1570. party, den Hertog van Alba, wildè aentasten en beschaedigen. Het derde deel van den buyt moest hem een groote somme gelts opbrengen, en dat was een zuyver gewin, want de Scheepsoversten moesten uyt haer derde de mondkosten en andere scheepsbehoeften versorgen, en het gemeene volk trok het overige derde in plaets van maendgeld en soldy. Dog het grootste voordeel, dat de Prins van syn Zeemacht was verwagtende, was het uytvoeren van een aenslag op de eene ofte de andere Zeestad, in Holland of Zeeland gelegen.

De AertsHertoginne Anna van Oostenryk, Dogter van de Keyser Maximiliaen, en ondertrouwde Bruyd van Philip II. Conink van Spanjen, was te dier tyd in de Nederlanden gekomen, om van daer, over zee, nae Spanjen te vaeren. Het schynt, dat Sonoy wel sin had, om die Vorstin op haer reis te Lande op te lichten; dog de Prins sulks vernomen hebbende, oordeelde te recht, dat sulk een aenslag onbetaemelyk was, en dat deselve hem by alle Vorsten haetelyk moest maeken. Hy schreef ook aen syn Admirael, de Heer van Lumbres, en andere Bevelhebbers ter zee, dat sy sig, op syn hoogste ongenaede, souden hebben te wagten, van aen des Keysers Dogter en

volk

volk de minste overlast ofte belet te 1570.
doen.

Naer het uytloopen van de vloot, ontbrak het wederom aen geen gelegentheit om buyt te maeken, want eenige van des Princen schepen naemen vier en twintig haeringbuysen, met nog twee Spaensse schepen. Vervolgens naemen de Scheepsoversten, Jonkheer Lancelot van Brederode, Adriaen Mening, Albert Menningerhof, en andere, in het Vlie, tien groote Hulken, en eenige mindere schepen, waer door sy groote schaede aen de Nederlandse Kooplieden toebragten. Door het gerucht van den buyt, en het gewin, wiert de vloot daegelyks sterker, en begon sig soo ontsachlyk te maeken, dat de Hertog van Alba, die het te voren weinig had geacht, en die ook geen verstand van de zeesaeken had, begon om te sien, en bekommert te werden, en derhalven genootsaekt wiert eenige schepen toe te rusten, om de Waetergeusen te verdryven: dog syn pogingen waeren vrugteloos, en syn werving had geen toeloop, het zeevolk had geen lust om hem te dienen.

Ontrent die tyd, maekte Sonoy, met voorgaende kennis van de Prins, door list en heimelyk verstand van de schipper self, sig in zee meester van een rykgelae- *Dit geval wert in 't breede verhaelt by Bor. 5. B.*

1570. laede schip, dat naer Italien was geschikt, en syn laeding tot Antwerpen en in Zeeland had ingenomen. Het wiert vervolgens tot Rochelle opgebragt, daer Graef Lodewyk van Nassau sig als doen bevond: de laeding voor ruym twintig duysend guldens verkogt zynde, ontfing Graef Lodewyk, voor reekening van de Prins syn Broeder, de gerechte helft van die penningen, gelyk te voren met de schipper overeengekomen was. Sonoy verkreeg, wegens gevalle onkosten, en verschil, tussen hem en syn medepligtige ontstaen, niet anders, als een geringe somme van ruym ses hondert guldens tot syn loon. Dit was een schandelyke daed, hoewel de Prins anderſints een edelmoedig Heer was, en een afkeer had van alle vuyl gewin, en van slingse middelen, om geld te vergaederen, soo siet men echter hier uyt, hoe dat iemant, door de nood geperst zynde, kan vervallen tot soodaenige daeden, die te gelyk oneerlyk en onrechtveerdig zyn, en die hy selfs tegen syn imborst komt te begaen. Manmaeker, die sig ook met de saek had bemoeit, betuygde naederhand berouw daer over te hebben, seggende, dat de handdaedige by alle luyden van eer, haer leven lang, daerom veracht moesten worden.

De

De Prins, aldus op Zee meester zynde, maekte een aenslag om de steden Hoorn en Enkhuysen te bemachtigen: hy had te voren door Sonoy met eenige voornaeme burgers van Enkhuysen doen handelen, en de saek was albereits soo verre gebragt, dat men niet en twyffelde, of de Stad soude sig voor de Prins hebben verklaert, en de poorten geopent zyn geworden, wanneer het volk van de Prins maer daer voor soude zyn gekomen. Hy deed derhalven veel schepen, wel toegerust en bemand, op de Eems ten dien einde vergaederen: ook had de Admirael, de Heer van Lumbres, eenige schepen en volk in Engeland daer toe gereed leggen; want syn voornemen was, om te gelyk den Briel en het Eyland van Voorn aen te tasten, en sig vervolgens van Dordrecht, Delft en Rotterdam meester te maeken. De groote stormwind, in die tyd, belette syn aenslag, en verstroyde de schepen, soo dat sy op de gesette tyd niet en konden komen: en niet tegenstaende veel brieven over alle die aenslaegen wierden gewisselt, en veel menschen deel aen het geheim hadden, wiert 'er, tot verwondering, niemant gevonden, die het den Hertog van Alba openbaerde. De aenslag nog laet op het jaer hervat wor-

1570. Aenslag van de Prins op Hoorn en Enkhuysen verydelt.

1570. dende, begon het te vriesen, en een Oostewind te waeyen, waer door deselve andermael wiert verydelt; en Jonkr. Lancelot van Brederode, die aengenomen had den aenslag uyt te voeren, moest met de meeste schepen in de Eems wyken, daer de Graef van Oost-Vriesland tien ofte elve van deselve in beslag nam, op voorwendsel, dat men syn Landen en Ingesetenen daer mede had beschaedigt; andere schepen wierden door haer eige volk geplundert en verlaeten. De Prins het aenhouden van syn schepen vernomen hebbende, liet aenstonts syn beklag daer over aen de Graef van Oost-Vriesland doen, dog hy kreeg tot antwoort, dat sulks op uytdruckelyk bevel van de Keyser was geschiet; dan dat hy het nog door de vingeren soude hebben gesien, ten waere hy onderricht was geworden, dat de Hertog van Alba selfs een aenslag op de schepen aldaer had gemaekt, om deselve te doen verbranden, en om dat voor te komen, had hy liever selfs de schepen in verseekering genomen, belovende die te sullen ontslaen, soo de Bestellingen van de Prins ter Zee op de naeste Ryksdag wierden goedgekeurt: klaegende daer benevens over de ongebondentheit van het bootsvolk. Met welke voorgewende verschooning de Prins sig

te

te dier tyd te vrede moest houden. Dog 1570.
Sonoy bragt daer nae nog eenige schepen by oogluyking in zee.

In die tyd had de Prins ook onder de *Reid* 1. *B.*
hand aenslaegen gemaekt op verscheide Steden in Gelderland en Overyssel, bysonder op de stad Deventer, hy was een heimelyk verstand met eenige burgers van die Stad onderhoudende, en niet tegenstaende eenige vrouwen van de onderneming kennis hadden, soo bleef deselve echter, tot op het uyterste toe, wonderlyk verborgen, 't welk Reid aen de algemeene bittere haet tegen de Spaensse Regeering toeschryft. Als de tyd gekomen was, om den aenslag uyt te voeren, en alles daer toe gereed was, viel 'er daer ontrent in Duytsland een buytengewone sneeuw, die de wegen t'eenemael onbruykbaer maekte, soo dat men tussen Dillenburg en Wesel niet en kon reisen. De Prins trachte die swaerigheit echter te boven te komen, en ging met syn Broeders een stuk weegs te voet, doende den weg, door ontrent hondert Landlieden, vooruytgaende, betreden: dog op de sneeuw volgde een swaere regen, waer mede de wegen en velden tussen Wesel en Deventer geheel en al onbruykbaer wierden gemaekt, soo dat de Prins te rug moest trecken, en den aenslag laeten

Aenslag op Deventer.

1570. ten vaeren. Pacheco, Bevelhebber over Deventer, bemerkte op het laest, dat 'er iets op handen was geweest, en hy deed eenige burgers, op wie hy een quaed vermoeden had, vangen: hy liet sommige van de gevange ter dood toe pynigen, dog wat hy ook deed, sy bleven standvastig, sonder het geheim te ontdecken, of de medeplichtige te noemen, waer door die aenslag voor de Spanjaerts nog verholen bleef.

Vrugteloose aenslag op Vlissinge.

De Prins bleef nog by syn voornemen, om sig meester van Hoorn en Enkhuysen te maeken, volharden, schynende die twee Steden hem best gelegen te wesen, derhalven schreef hy aen Basius, dat hem om groote en gewichtige oorsaeken geraeden dogt, en men dien volgende alle middelen soude soeken, om eenige haevenen te vermeesteren, en bysonder, dat syn meining was, als de vorst over soude zyn, om den aenslag op die twee Steden te hervatten, en deselve bemachtigt zynde, hy wel middel wist, om hem uyt Engeland, Vrankryk en van elders hulp toe te senden: met last, om alle andere aenslaegen ondertussen uyt te stellen. Des niet tegenstaende, is de onderneming in die tyd nog van geen gevolg geweest, te meer, omdat Sonoy kondschap kreeg, dat die van Enk-

Enkhuysen sig nieuwlyks verbonden 1570.
hadden, om geen krygsvolk van beide partyen (de Hertog van Alba, en de Prins van Oranje) in te nemen. De Prins had te dier tyd ook eenig verstand binnen Vlissinge, en was van voornemen geweest, om de onderneming op Enkhuysen en Vlissinge te gelyk in 't werk te stellen. Tot den aenslag op Vlissinge waeren de schepen reets gehuert, met krygstuyg en mondkosten voorsien, en het volk aengenomen, maer als nu alles gereed was, is de Drost met eenig gewaepent volk tot Embden gekomen, en heeft het schip, daer het krygstuyg in was, aengeslaegen: hier over ontstond wel eenige moeyelykheit, en het geweer wiert daer nae wedergegeven, dog ondertussen was de tyd van de aenslag verloopen. De quaede uytslag van alle die pogingen en aenslaegen maekte de Ingesetenen, die haer penningen onder de hand tot sulke ondernemingen hadden opgebragt, seer kleinmoedig, en onwillig om meer te geven, achtende, dat de Prins maer verloore moeite en kosten deed.

Nogtans was de Prins te dier tyd seer ontsaglyk ter Zee geworden, soo dat hy in staet was, om den Hertog van Alba groote afbreuk te doen, niet alleen met

M. 5 het

1570. het nemen van schepen, maer ook, met hem in geduerige bekommering te houden, en hem te ontrusten, ontrent de bewaering van de Zeesteden. De Hertog liet ondertussen ook schepen uytrusten, en de trommel roeren, om tegen de Waetergeusen te dienen: dog een schip van hondert vyftien lasten tot Amsterdam toegerust zynde, liet de Bevelhebber met syn volk sig overreeden, om de zyde van de Prins te kiesen, soo dat hy op syn Bestelling tegen den Hertog van Alba ging dienen. De Prins had wel veel schepen, en een schoone vloot op zee, dog geen verseekerde haevens, de schepen moesten sig als ter sluyk, in de Eems, en in de haevenen van Engeland en Vrankryk ophouden, en dewyle sy de buytgoederen niet als onder de hand, en dikwyls voor een geringe prys, konden verkoopen, stelden sy de genome schepen op losgelt. De Waetergeusen wederom met eenige schepen uyt de Eems in zee geloopen zynde, maekten een goede buyt, nemende in Tessel dertig groote schepen, en niet tegenstaende acht onder deselve wierden gevonden, die een Vrygeleyde van Graef Lodewyk van Nassau hadden, wiert daer geen acht op gegeven: en die schepen wierden soo wel als de overige voor goede prys verklaert,

Ongeregeltheid van de Waetergeusen.

klaert, en op losgeld geset, soo dat het 1570.
met den oorlog der Waetergeusen seer schielyk toeging. Niet tegenstaende de groote vlyt en moeite, die de Prins steets aenwende, was'er nog ordre nog krygstucht onder de Waetergeusen te houden, sy bedreven soo veel gewelt en onordentelykheden, en sy waeren soo verwildert geworden, dat hy niemant van eenig aensien kon vinden, die het bevel over deselve meer wilde voeren, siende, hoe dat sy by dien ruwen hoop nog geacht nogte gehoorsaemt wierden: ondertussen moest de Prins alles met haer door de vingeren sien, hopende, dat hy eindeling, onder gunst ofte toelaeting van de een ofte de ander Vorst, een vrye haeven mogt verkrygen, daer de schepen sig konden verversschen, meinende, dat hy als dan beter ordre soude konnen stellen, en de moedwillige doen straffen of weg jaegen: niet te min syn uyterste best doende, om het volk soo veel in dwang, en tot haer pligt te houden, als hem mogelyk was. Hy sond Mr. Johan Basius naer Engeland, om by syn Admirael de Heer van Lumbres te wege te brengen, dat op de ongeregeltheit van het bootsvolk naeder wierde voorsien, en de Vrybuyters, sonder syn last vaerende, gestraft mogten worden.

Ter-

1570. Terwyle de Prins aldus met syn vloot en de ondernemingen te Waeter besig was, verloor hy de saeken te Lande niet uyt het gesigt; hy was in een geduerige beweging, treckende van de eene plaets in Duytsland nae de andere, en spaerende nog arbeid nog moeite, om aen te soeken en te overreeden alle de gene, die hy meinde syn saeken toegedaen te wesen, en van wie hy hoopte eenige onderstand te sullen ontfangen. Voorts was hy steets in overlegging, hoe hy dese ofte gene Stad best door heimelyk verstand mogt bemachtigen, om eens de voet in 't Land te krygen, ofte hoe dat hy den Hertog van Alba door een opstand binnen s' Lants werk mogt geven: dog wat hy deed, en wat voor bewegingen hy ook maekte, alles liep vrugteloos af, en syn hoop verdween in rook; de rechte tyd van verlossing was nog niet gekomen. Dus gaf de Prins aen twee Vlaemingen, op haer versoek, last, om by Ronsse, en ontrent Oudenaerde versaemeling van volk te maeken, en den Hertog van Alba aldaer afbreuk te doen, dog sonder vrugt. Van gelyken wiert van wegen de Prins met verscheide burgers van Campen, Deventer, Swol, Zutphen en andere Steden meer gehandelt, om aen syn zyde over te gaen, wanneer sy hem daer on-

Overleggingen van de Prins.

ontrent gewaepender hand te velde sou- 1570.
den sien komen. Diergelyke voorslag liet hy door Sonoy en Huchtenbroek aen die van Utrecht mede doen; ook sond hy Nicolaes Caemerlings naer Holland, om Heer Jacob van Duvenvoorde, Heer van Warmont, Heer Otto van Egmont, de Heeren van Kenenburg en Benthuysen, en meer andere soo Edele als aensienlyke burgers te overreeden, dat sy in Holland deselve voet wilden houden, soo wanneer de Prins met een taemelyk Leger te velde mogt komen. Alle die handelingen wierden seer geheim gehouden, sulks de Hertog van Alba noyt eenige kondschap daer van kon bekomen, en hoewel dit alles voor die tyd nog van geen vrugt is geweest, heeft het echter niet lang daer nae, en by gelegentheit van het innemen van den Briel, de gewenschte uytwerking gehad. De *Meteren 3. B.*
voornaemste vertrouwelingen van de Prins te dier tyd, en die hy het meest in syn saeken gebruykte, waeren, Jonkr. Diderik van Sonoy, die sig den meesten tyd in den Lande van Cleef en tot Embden was onthoudende, om de saeken van de Prins aldaer van naeby te bevorderen, Mr. Jacob van Wesembeeke, eertyts Pensionaris der stad Antwerpen, die sig meest tot Wesel was ophoudende, en

een

1570. een heimelyk verstand met veel voornaeme Heeren, en Regeerders in de Nederlanden onderhielt. Voorts Jonkr, Aelbregt van Huchtenbroek, Jonkr. Adriaen, Heer van Swieten, Reinier Cant, en meer andere, die soo binnen als buyten 's Lants de belangen van de Prins bevorderden. Ende op dat sy niet ontdekt souden worden, hadden sy een cysfer onder verbloemde naemen van Heidensche Godheden en diergelyke onder malkanderen beraemt. Door dese uytgesonde deed de Prins aen alle de trouwhartigste Regeerders en voornaemste burgers, die men wist tot 's Lants Vryheit meest genegen te wesen, en met een haet tegen de Spanjaerts en den Hertog van Alba ingenomen te zyn, voordraegen. Hoe seer hy genegen was, en niet liever wenschte, als de Vryheit van het Land voor te staen, en de goede Ingesetenen, onder Gods hulp, van de verdrucking en slaeverny, waer onder sy waeren zuchtende, te verlossen, versoekende, dat sy van haer zyde alles tot sulk een goed einde wilden bybrengen, en het lieve Vaederland in die hoogdringende nood bystaen: haer te gelyk vermaenende, dat sy dog geen bezettingen van den Hertog van Alba ofte iemant anders in haer Steden wilden ont-

ontfangen, maer wel in tegendeel van 1574
hem, en dat sy aen hem, ofte aen de gene, die hy tot haer hulp stond te senden, haer poorten wilden openen, belovende de Steden en Landen te houden by haer oude Vryheden en gerechtigheden, en in 't gemeen, in die staet, waer in sy te voren waeren geweest: ofte andersints ook wel nieuwe Voorrechten te vergunnen, soo als men by gemeene bewilliging souden vinden te behooren.

Insgelyks schreef de Prins, en deed besending alomme aen de uytgeweeke Edele, mitsgaeders aen de Gereformeerde Gemeinten soo in Engeland, als in het Land van Cleef, tot Embden, Hamburg, Bremen, en elders, sig van alle middelen en overreedingen bedienende, om deselve tot het opbrengen van penningen te bewegen, dewyle hy in syn vorige tocht by ondervinding had geleerd, dat het geld, volgens de gemeene spreuk, de zenuw van den oorlog is: ook, dat hy sig op geen beloften moest verlaeten, maer het geld in handen hebben, alvorens hy syn onderneming ging in 't werk stellen. Hy gaf derhalven last aen Mr. Johan Basius, syn Raed en gemachtigde, en stelde hem eenige Lastbrieven ter hand, waer in de naemen der af te senden persoonen open gelaeten waeren, om

1570. die te vullen, en uyt te deelen aen soodaenige lieden, die hy wist, de saeken van de Prins bysonder toegedaen, en daer toe meest bequaem te wesen, om deselve vervolgens af te senden, en de insaemeling van penningen alomme te doen. Ook gaf de Prins een bysondere last aen Jonkr. Diderik van Sonoy, om in Holland en het Sticht Utrecht van synen 't wege, door hem selfs, of door andere, die hy daer toe machtigen soude, te vorderen en te begeeren bystand en opbrenging van penningen, onder belofte, dat het geen sy aldus stonden op te brengen, hen verstrecken soude tot afslag, of in mindering van het aendeel, dat sy andersints souden moeten opbrengen, wanneer de Prins met syn Leger in 't Land mogt zyn gekomen. Mitsgaeders, om ter leen op te nemen alsulke penningen, als hy eenigsints kon bekomen, en daer van een schriftelyk verband te verleenen: soo nogtans, dat de Prins tot het wedergeven van die penningen niet gehouden soude wesen, voor en al eer hy in de Nederlanden tot het bezit van syn goederen was gekomen. Tot het insaemelen van die penningen gebruykte Sonoy eenige Predikanten, die van de eene plaets tot de andere reisden, en de gene, die sy wisten de saek van de Prins en de Gereformeerde Godsdienst

By Commissie van den 8. Febr. te vinden by Bor 5. B.

dienst toegedaen te wesen, tot een mildaedige handreiking, met de redenen daer toe dienende, vermaenden, seggende onder anderen, dat sy het verpligt waeren te doen, indien sy voor goede Christenen geacht wilden worden, soo dat 'er op sommige plaetsen wel een vrugtbaere insaemeling van geld geschiede. Dog men heeft aengemerkt, dat 'er onder de ryke veel waeren, die sig daer van verschoonden, of die veinsden geen gereed geld te hebben, en andere naemen tot een voorwendsel, dat sy schielyk arm waeren geworden: maer dat luyden van kleine en maetige middelen haer goed hart beter toonden. In Holland bysonder, wierden op veel plaetsen mildaedige giften gedaen: die van Dordrecht, Delft, Leiden, Rotterdam, 's Graevenhaege en meer andere, bragten goedwillig een merkelyke somme van penningen op, achtende dat geld, tot het wederkrygen van de Vryheit boven al wel besteet te wesen: selfs verstrekte de stad Dordrecht in 't heimelyk eenige penningen aen de Prins. Op die wyse wiert 'er een merkelyke somme gelts opgebragt, dog alleen onder die voorwaerde, dat het niet overgegeven soude werden, maer in bewaering moest blyven, tot 'er tyd, dat de Prins een Leger op de been

1570.

Lydius Verbeerl. Nederlandt

1570. been soude hebben, en gereed wesen, om in het Land te trecken.

Brand Hist. der Reform. 1. D. p. 525. Terwyle wy alhier van de insaemeling van geld voor de Prins van Oranje spreeken, om syn vorige aenslaegen, tot 's Lants verlossing, te hervatten, soo dient de onderstand, die de Doopsgesinden deden, voor al niet vergeten te worden. De Prins schreef aen eenige van die Gesintheit, en bysonder aen Pieter Willemsse Boomgaert, Leeraer der Waeterlandse Gemeinte, te voren uyt Munnickendam verjaegt, en sig als doen tot Embden ophoudende; die man versaemelde een duysent en sestig guld: en bragt daer nae, te saemen met Dirk Janssen Kortenbosch, die penningen aen de Prins, als hy met syn Leger tot Hellenraede by Roermonde was gekomen; by het overgeven van dat geld versogt hy de Prins, die kleine vereering van syn Dienaers in dank te willen aennemen, welker genegentheit grooter was dan de gaeve, en die noyt het wedergeven daer van begeerden. De Prins vraegde, wat sy dan van hem wenschten te ontfangen? niet anders, antwoorde Boomgaerd, dan syn vriendschap, soo God hem naemaels de Regeering der Nederlanden in handen stelde. Hier op seide de Prins, dat hy genegentheit tot alle menschen had, ook tot

hen,

hen, die mede verdrevelingen waeren. 1570.
By het aennemen van dat geld, gaf de Prins haer een schriftelyke blyk van den ontfang, met bedanking voor haer genegentheit.

Het is nu tyd, dat wy eens kortelyk gaen sien, wat de Hertog van Alba midderlerwyle deed: de groote macht van de Prins ter Zee, en de schaede, die aen de Spaensse en Nederlandse Coopliedem wiert toegebragt, maekte hem wat ongerust: dog alsoo de heimelyke onderhandelingen en aenslagen van de Prins voor hem verholen bleven, en hy de macht van de Prins niet veel en achte, was hy sorgeloos genoeg, om de verseekering en versterking van de Zeesteden te verwaerloosen. Achtende, dat hy de Nederlanders nu tot een volkome gehoorsaemheit, nae de tael van 't Hof, dat is, tot een blinde onderwerping aen de onbepaelde Heerschappy van de Vorst, had gebragt, was hy maer verders bedagt, hoe dat hy best over de geest van de menschen soude heerschen, hoe dat hy de kennis en geleertheit paelen soude stellen, en het menschelyk vernuft aen den band leggen. Ten dien einde deed hy een Placcaet op het stuk van de druckery opstellen en afkondigen, waer by hy begeerde, dat 'er een Prototypo-

Placcaet van den Hertog van Alba op het drucken der boeken, Te vinden by Bor. 5. B.

1570. graphus aengestelt soude worden, om het opperbewind en gesag te hebben over alle Boekdruckers in het stuk van haer ambacht, en over derselver knegts: en voorts behelst dat Placcaet soodaenige wetten en voorwaerden, dat het wel tot een richtsnoer mag verstrecken voor alle sulke Geweldenaers, die niet te vreden zynde met een onbepaelt gebied over de lichaemen en goederen der menschen te oeffenen, te gelyk het vernuft met de geleertheit en wetenschappen willen breidelen en bepaelen, en voorschryven, wat iemant sal moeten aennemen, toestemmen en gevoelen, ofte niet. Een recht middel, om het menschelyk geslagt steets in de uyterste onwetenheit en in een naere duysterheit te houden, de lust van geleertheit en kennis uyt te blusschen, en om het domme onwetende volk vervolgens soodaenig by de neus te leiden, dat het niet anders doet, begrypt ofte gelooft, als het gene met de belangen van de Geestelyke, en van de onbepaelde Oppermacht, soo in de Burgerstaet als in de Kerk, overeenkomt. Dit seggen wy niet, om te beweeren, dat 'er een onbepaelde vryheit voor alle dertele en buytensporige verstanden moet wesen, om alles te mogen schryven en te laeten drucken nae haer welbehaegen.

Het

Het zy noyt geoorlooft, om iets te schry- 1570.
ven ofte te drucken, tot naedeel van de
Regeering, tot hoon ofte smaed van de
vastgestelde Godsdienst, ofte dat tegen
de goede zeden is strydende. Daer is
een voorsichtige middelweg te houden,
en een redelyke vryheit in het schryven
en drucken is ook een deel van het ge-
luk van onse vrye Regeering, en de oor-
saek, dat de kennis en geleertheit in de-
se Landen is toegenomen, en dat de
druckery en boekhandel een voornaeme
tak van de Coophandel is geworden. In-
gevalle dat Placcaet van de Hertog van
Alba tegenwoordig in dese Landen naer-
gekomen moest werden, bysonder, als
de Bisschop en Inquisiteur, ofte andere by
hem daer toe gestelt, de boeken eerst
souden moeten ondersoeken en goedkeu-
ren op den voet, by het Concilie van
Trenten daer op beraemt, souw men de
lust tot de geleertheit, konsten en we-
tenschappen, haest sien verdooven, en
de druckery met de Boekhandel voor een
groot gedeelte uyt den Lande doen ver-
huysen. Het is van outs te recht aenge- *Seneca Rhe-*
merkt, dat het een nieuwe en ongewoo- *tor lib. 5.*
ne wreetheit is, het verstand en geleert- *Controvers.*
heit te willen beteugelen en straffen, en *in pr.*
dat beide verstand en geleertheit hebben
opgehouden in die tyden, wanneer

1570. men voorgenomen heeft die te bepaelen ofte te straffen.

De Hertog van Alba doed een algemeene vergiffenis afkondigen.

De Hertog van Alba deed ook een Placcaet van Algemeene Vergiffenis wegens den Conink aen de Nederlanders afkondigen, dog het was met soo veel uytsonderingen en voorwaerden bepaelt, dat het veel eer een strik voor de Nederlanders was, dan een goedertierne vergiffenis, soo dat het geen uytwerking ter weerelt deed, en niemant sig daer op durfde betrouwen. De Hertog deed het Placcaet, in syn tegenwoordigheit, op een plegtige en prachtige wyse, zittende in de stoel en plaets van de Conink, tot Antwerpen afkondigen. Dat was een nieuwigheit, want niemant van de vorige Stadhouders had in diergelyke plegtigheden de zetel van de Vorst ingenomen, soo dat men het als een weergaeloose hoogmoed van de Hertog aenmerkte.

Meteren 3. B. Boxhorn Chron. van Zeel., 2. D. pag. 535.

Hooge Waetervloed in de Nederlanden.

Onder alle die plaegen en verdruckingen, behaegde het God, de Nederlandse Provinciën aen de Zee gelegen, met een buytengewoone hooge waetervloed, op aller Heyligen dag, te besoeken, waer door seer veel menschen, men meint, wel tot hondert duysend toe, en een ontallyke menigte vee quam te verdrinken. In Zeelant alleen, wierden ontrent drie

duy-

duysend menschen in 't waeter ver- 1570.
smoort, en een groote schaede aen landen, huysen en vee toegebragt, die in opsigt van sommige Landen onherstelbaer is geweest, te meer, om dat de Ingezetenen door de hardigheit van de Regeering en verdrucking moedeloos geworden zynde, en achtende de bezitting van haer goederen niet meer vrugtbaer en bestendig te sullen wesen, de gewone sorg en vlyt voor het onderhoud haerer dyken hadden laeten vaeren, en geen lust nog magt hadden, om de doorgebrooke dyken te herstellen, en de landen wederom te bedyken, waer door veel polders met de zee syn blyven dryven, tot een onherstelbaere schaede van de andere daer aen palende landen. De Hertog van Alba sogt daer in wel te voorsien, en sond, onder andere, eenige gemachtigde nae Zeeland, om de inbreuken te besigtigen, en op de herdyking der Landen te letten, dog te vergeefs. Een Land, dat uyt syn aert alleen door de vlyt, wackerheit en neerstigheit van de Inwoorders kan bebouwt en bewoont worden, sal noyt onder een harde en onbepaelde Regeering konnen bestaen. De Spanjaerts seiden, dat de Heilige haer leed op de Nederlanders met die waetervloed hadden gewrooken, wegens

 gens

1570. gens het ſtormen en breeken haerer beelden: in tegendeel merkten de Nederlanders die plaege aen, als een voorbode van meer beroerten en onheilen: die niet lang daer nae gevolgt zyn.

Thuanus lib. 45. Histor. By de vrede, tuſſen de Conink van Vrankryk en de Gereformeerde van dat Ryk geſloten, wiert onder anderen bedongen, dat de Prins van Oranje, te ſaemen met Graef Lodewyk van Naſſau en ſyn andere Broeders, daer in ſouden zyn begrepen. Voorts dat het Prinsdom Oranje, met de andere goederen, die hy te voren in Vrankryk had bezeten, door de Conink aen de Prins wedergegeven ſouden werden, ſoo en in diervoegen als deſelve hem te voren, door Conink Hendrik II. wedergegeven waeren geweeſt.

1571. *Meteren 3. B.* De Waetergeuſen quaemen ſig in den beginne van dit jaer ſoo verre te verſtouten, dat ſy in Weſt-Vriesland durfden komen, de ſtad Munnickendam met liſt innaemen, uytplunderden en verlieten. Waer op ſy een vloot in Texel beſprongen, die nae Spanjen wilde gaen, en een grooten roof daer uyt haelden. Vervolgens naemen ſy het eiland Texel in, en verbranden het Clooſter en het huys van de Schout aldaer. De Zee wiert door haer ſoo onveilig gemaekt, dat de Cooplieden haer goederen niet meer ter Zee

De Waetergeuſen maeken de Zee onveilig.

durf-

durfden betrouwen, en de Hertog van Alba het uytloopen van de schepen eenigen tyd lang moest verbieden. Onder de Waetergeusen mengden sig veel Engelsse, Schotse, Fransse en Deensse Roovers. Graef Lodewyk van Nassau bevond sig te dier tyd tot Rochelle, daer hy volk aennam en schepen uytruste, waer over de Conink van Spanjen syn beklag aen die van Vrankyrk liet doen. 1571. *Langueti Epist.* 91.

Sonoy bleef sig eenigen tyd tot Emmerik, in 't Land van Cleef, ophouden, en de Hertog van Alba gewaer wordende, hoe dat hy aldaer bequaeme gelegentheit had, om de saeken van de Prins van naeby waer te nemen en te vorderen, deed hy syn beklag aen de Hertog van Cleve en Vorstelyke Raeden, ter oorsaek men aldaer plaets en verblyf gunde aen een van des Coninks van Spanjen grootste vyanden: seggende, dat hy en syns gelyke sig met heimelyke listen en laegen ophielden, om beroerten en muyteryen in de Nederlanden aen te rechten, en dat hem, uyt de bekentenis van sommige gevange, die daer op met de dood waeren gestraft, was gebleeken, dat Sonoy, met de Heer van Druynen, en nog twee andere, binnen Emmerik woonachtig, insaemelaers waeren van de penningen, die opgebragt

1571. wierden, om den oorlog tegen den Coninkt te voeren. De Hertog van Cleef bedugt zynde, dat de Hertog van Alba, onder dat voorwendsel, bestaen mogt de stad Emmerik te overvallen en te plunderen, sond last aen den Richter aldaer, om Sonoy met den Heer van Druynen gevangen te nemen: dog dat mislukte, en Sonoy daer van gewaerschouwt zynde, deed syn beklag, dat hy was een Riddermaetig Landsaet, in den Lande van Cleve gegoed en geërfd, en die over sulks vertrouwde, dat hy door syn Furst. Gen. beschermt soude worden, als niet tegen hem misdaen hebbende. Dog zedert die tyd durfde Sonoy sig niet meer tot Emmerik vertrouwen, ofte opentlyk in de Stad komen.

Discours Merveill. de la Vie de Catharine de Medicis. p. 75. Bedriegelyke handel van het Fransse Hof met Graef Lodewyk van Nassau.

Men wil, dat de Keyser in die tyd een goed verdrag en verzoening sogt uyt te werken, tussen de Conink van Spanjen en de Prins van Oranje, en dat 'er eenige voordeelige voorwaerden aen de Prins wierden geboden. De Coninginne Moeder van Vrankryk, daer van gewaerschouwt zynde, deed door de Conink haer Soon aen Graef Lodewyk van Nassau schryven, om hem hoop van onderstand tegen de Conink van Spanjen te geven, versoekende, dat hy by de Conink wilde komen, om met syn Maj. daer

daer over te spreeken. Dienvolgende 1571. bleef Graef Lodewyk niet in gebreke van het ten eerften te doen, en hy begaf fig heimelyk nae Fontaine Bleau, om met de Conink te fpreeken, en te overleggen, wat voor onderftand men beft aen de Prins fouw geven. De Cônink deed fulke fchoone beloften, dat Graef Lodewyk daer door wiert misleid, aen de Prins, fyn Broeder, fchreef, dat hy nae geen verzoening met de Conink van Spanjen foude luyfteren, dewyle fig wegens Vrankryk fulke fchoone gelegentheit opdeed, om den oorlog tegen Spanjen te voeren. En tot Rochelle wedergekeert zynde, deed Graef Lodewyk aen de Admirael de Coligny ook gelooven, dat de Conink groote luft had, om den oorlog in Vlaenderen te voeren, te meer, om dat 'er fulke groote verwagting van een goede uytflag was: tot beveftiging daer byvoegende, dat de Coninginne Moeder grootelyks geftoord was over de dood van de Coninginne van Spanjen, haer Dogter, die men meinde met vergif omgebragt te wefen. De Conink van Spanjen deed daer op door fyn Ambaffadeur aen de Conink van Vrankryk vertoonen, dat fyn Maj. niet langer kon lyden de fchaede, die de fchepen van de Prins van Oranje, aen dewelke men tot Ro-

Languett Epift. 95. & 96. Memoires de Walfingham. Lettre 98. Mezeray en Charles IX.

1571. Rochelle een schuylplaets gaf, quaemen te doen, dat sy haer buyt aldaer in 't openbaer verkogten, tegen het verbond van vriendschap tussen beide Coningen zynde. Daer by voegende, dat hy van goeder hand had vernomen, hoe dat Graef Lodewyk van Nassau, die niet anders als een wederspannige was, en geduerig besig met heimelyke kuyperyen en aenslaegen te maeken, om beroerten te verwecken, met syn Majesteit in 't heimelyk had gesprooken: betuygende derhalven, ingevalle de Conink daer tegen niet en geliefde te voorsien, dat 'er groote verwydering, en selfs den oorlog, uyt soude konnen ontstaen. Waer op de Conink aen de Ambassadeur van Spanjen antwoorde. Dat de Prins van Oranje een Vorst van het Ryk was, met wie hy in vriendschap leefde, en dat hy by gevolg hem niet en kon beletten van in syn Haevens te komen, alsoo weinig, als aen de andere Vorsten syn Bondgenooten. En wat de geheime onderhandeling met Graef Lodewyk van Nassau belangde, dat de Ambassadeur dienaengaende quaelyk onderricht was, *maer* voegde de Conink daer by, *indien 't al waer was, wat reden souw de Conink uw Meester hebben, om sig daer over te beklaegen? dewyle die Graef ook een Vorst*

Vorst van 't Ryk is, en geen Onderdaen, nog in dienst is van de Conink uw Meester: en derhalven heeft syn Maj. in desen geen recht om de wet aen Vrankryk te stellen. Soo men meint, dat ik den oorlog vreese, sal men sig bedriegen, de Conink uw Meester doe wat hem goed dunkt. Op deselve wyse antwoorde ook de Coninginne Moeder. Dog het Hof van Vrankryk was te dier tyd wel het lafhartigste en bedrieglykste Hof, dat 'er oyt is geweest. De onderhandeling met Graef Lodewyk van Nassau, en de spytige woorden tegen den Ambassadeur van Spanjen, waeren geveinst; het Hof van Vrankryk verstond sig onder de hand met de Conink van Spanjen. Door de onderhandeling, van bystand aen de Prins van Oranje te geven, en met de hoop van den oorlog tegen Spanjen te sullen verklaeren, sogt men alleen den Admirael de Coligny, en de party van de Gereformeerde in Vrankryk te misleiden, en in slaep te wiegen. Men gaf op het schoonste voor, dat de Admirael de Coligny het Leger, tot bystand van de Prins van Oranje, soude gebieden, daer hy seer naer haekte, om op dat voorwendsel den Admirael, met de voornaemste Hoofden der Gereformeerde, ten Hove te locken, om deselve, by die gelegentheit, 1571.

1571. heit, alle te saemen, met de geheele party der Gereformeerde, te verdelgen, gelyk in 't vervolg ook is gescheit.

Ten dien einde wiert de onderhandeling met Graef Lodewyk van Nassau sterk voortgeset, en verscheide heimelyke byeenkomsten gehouden, soo met de Conink, de Coninginne Moeder, als met de voornaemste Staetsdienaers. Walsingham, Ambassadeur van de Coninginne van Engeland aen 't Hof van Vrankryk, schryft, dat Graef Lodewyk by hem was gekomen, en hem in vertrouwen opening had gegeven van syn geheime onderhandeling met de Conink van Vrankryk. Dat hy bespeurende, hoe dat de Conink van de saeken der Nederlanden quaelyk onderricht was, en syn Maj. willende doen begrypen de regtvaerdigheit van haer saek, met betoog, dat syn Maj., behoudens syn eer en een goed geweten, aen haer te hulp kon komen, hy aen de Conink in 't breede had vertoont: *Hoe dat men de waepenen in de Nederlanden niet en had opgenomen, als, om dat de Conink van Spanjen de Inquisitie aldaer had willen invoeren, de grondslag van de allervreesselykste Tyranny, en de ondergank van de Vryheit. Dat Keyser Caerel V. sulks eerst had ondernomen, maer siende, hoe de Nederlanders*

Memoires de Walsingham. Lettre 99.

ders sig daer tegen quaemen aen te kanten, en dat het tegen syn eed, aen den Lande gedaen, was strydende, soo hadde hy dat voornemen laeten vaeren. Dat Conink Philip II. dit voornemen, op de aenhitsing van de Cardinaël Granvelle, hadde hervat, en met geen overreeding nog sagte middelen tot syn oogmerk konnende geraeken, en siende, dat de Roomsgesinde Ingesetenen, soo wel als de soo genaemde Ketters, sig daer tegen stelden, met beroep op haer Wetten en Voorechten, hadde hy gewelt gebruykt, waer door het Volk ook tot de waepenen was gedrongen. Voorts, hoe de Hertog van Alba in de Nederlanden was gekomen, en allerley gewelt en wreetheden had gepleegt, hebbende sig ook met weinig ontsag jegens syn Maj. en de Coninginne van Engeland gedraegen, gelyk bekent was. Dat syn Broeder, de Prins van Oranje, onlangs een Leger op de been had gebragt, om het Land uyt sulk een harde dienstbaerheit te verlossen, en dat hy ook een werktuyg in Gods hand was, om die verlossing te wege te brengen, dog dat syn pogingen te vergeefs waeren geweest, alsoo het God alleen bekent was, welke de gelege tyd van verlossing soude wesen. Dat de Prins, syn Broeder, onlangs syn toevlugt tot den Keyser op de Ryksdag 1571.

tot

1570. *tot Spiers had genomen, dog dat syn Keyserl. Maj., als te veel aen Spanjen verknogt zynde, hem van geen dienst had geweest. Dat de Nederlanders aldus van alle hulp en bystand verlaeten zynde, en haer Vorst sig soodaenig hebbende laeten misleiden, dat hy de redelyke pligt en verbintenis, die een goed en getrouw Vorst voor syn Onderdaenen behoorde te hebben, quam te buyten te gaen, en selfs syn ooren voor de regtveerdige klagten en vertoogen van syn Volk, te sluyten: geen acht gevende, nog op syn plegtigen eed, nog op de beswoore voorwaerden van 't Land, sy dienvolgende sig ook te recht ontslaegen waeren houdende van de schuldige onderdaenigheit, en bevoegt meinden te wesen, om de bystand van syn Maj. ootmoediglyk te komen versoeken, sig voor syn voeten neder te werpen, ende te smeeken, dat syn Maj. haer dog onder syn bescherming wilde nemen, en haer van die onderdrucking verlossen. Dat hy niet en twyffelde, of syn Maj. alles wel en rypelyk overwogen hebbende, in syn gemoed van de rechtveerdigheit haerer saek overtuygt soude wesen, en by gevolge, dat syn Maj. de vereischte bystand in goeden gemoede wel kon geven. Dit soo zynde, stond het aen syn Maj. te overwegen,*

wat

wat groote voordeelen syn Maj. uyt die 1571.
bystand kon genieten: daer benevens mogt syn Maj. eens overdenken, hoe seer de Conink, syn Vaeder, wel gewenscht had, om diergelyke gelegentheit te mogen hebben, die sig nu echter van selfs quam opdoen; en dat deselve, eens verwaerloost wordende, misschien noyt soo wel soude voorkomen. De Conink en de Coninginne Moeder veinsden met die opening seer voldaen te wesen, en sig overtuygt te houden, dat de onderneming tot bystand der Nederlanders te gelyk voor syn Maj. heerlyk en regtveerdig soude wesen. Derhalven ging Graef Lodewyk voort met aen syn Maj. voor te draegen: *Dat de uytkomst niet anders dan heerlyk en voordeelig aen syn Maj. kon wesen. Want voor eerst, dat alle de Nederlanders in 't gemeen, sonder onderscheid van Godsdienst, over de tyranny der Spanjaerden misnoegt waeren, en niets liever wenschten, als haer jok af te werpen. Ten anderen, dat alle de Zeesteden gereed waeren, om bezetting van de Prins van Oranje in te nemen, soo drae die gesonden soude worden, en dat de Grenssteden van gelyken souden doen, wanneer de Prins met een Leger te velde soude komen, Ten derden, dat de Conink van Spanjen te dier tyd geen drie-*

1571. *duysend mannen in de Nederlanden had, op dewelke hy sig kon vertrouwen. Ten vierden, dat met hulp van twaelf oorlogschepen, boven het getal dat de Prins reets in zee had, men in staet was, om te beletten, dat de Conink van Spanjen ter Zee geen hulp nae de Nederlanden soude konnen senden. Ten vyfden, dat de Duytsche Vorsten maer nae bequaeme gelegentheit waeren wagtende, om haer magt by die van de Prins te voegen. Eindeling, dat de Conink van Vrankryk, tot belooning van syn dienst en hulp, de Graefschappen van Vlaenderen en Artois, die te voren als een Leen onder de Croon van Vrankryk hadden behoort, voor sig soude behouden. Dat Braband, Gelderland en Luxemburg, eertyts Leenen van het Ryk, daer mede wederom souden werden vereenigt. Dat men Zeeland, met de Eylanden daer toe behoorende, aen de Coninginne van Engeland soude overlaeten, mits haer Maj. in het Verbond, tot hulp der Nederlanden, wilde treden.* Graef Lodewyk voegde tot naeder onderrichting hier by: dat de Nederlanders soodaenig aengemoedigt en verbittert waeren, dat men moeite had, om deselve te wederhouden, op dat sy sig niet t' ongelegener tyd quaemen te ontdecken. In 't bysonder, dat de Roomsgesinde niet minder

der dan de Gereformeerde gesint waeren 1571.
om haer leven en goederen tot voorstand van de Vryheit te waegen. Dat het voornemen van de Prins was, om sig gedurende dit jaer nog stil te houden, maer in het volgende met twee Legers te velde te komen, en de Nederlanden langs twee zyden aen te tasten. Dog dat syn grootste verlegentheit was, het gebrek van geld.

De Conink van Vrankryk scheen in die voorslag behaegen te scheppen, en liet deselve eenige vertrouwde Staetsdienaers ondersoeken en overwegen, die alle, soo men voorgaf, van oordeel waeren, dat men die gelegentheit niet behoorde te verwaerloosen, en dat de voorslag goed was. Alleeniglyk vonden sy dienstig, dat men alvorens een goed Verbond met de Coningin van Engeland en de Duytsche Vorsten soude maeken; en deselve noodigen, om van haer zyde mede in dat voornemen te treden. Derhalven quam Graef Lodewyk van Nassau aen den Ambassadeur van Engeland versoeken, dat hy van alle het bovengemelte kennis aen haer Majesteit wilde geven, en op de naervolgende vraegen en voorstellingen een gunstig antwoort versoeken. Eerstelyk, of het haer Maj. niet en soude behaegen, sig, tot het uytvoeren van dat voornemen, by den Prins

Onderhandeling van Graef Lodewyk van Nassau met de Ambassadeur van Engeland

1571. van Oranje te voegen? Ten tweeden, of haer Majest. de noodige penningen aen de Prins, op de eerste verseekering, niet en soude willen verstrecken? Ten derden, dat haer Maj. aen Hauwkins wilde toestaen, om de Prins, onder de hand, met eenige schepen van oorlog te gaen dienen. Eindeling, dat aen eenige Waelen, die, ontrent acht hondert sterk, sig te dier tyd tot Rye bevonden, toegestaen mogt worden, om, ten dienst van de Prins, nae Vrankryk over te gaen. Ende om de Coningin van Engeland des te beter daer toe te bewegen, versogt Graef Lodewyk, dat haer Maj. in overweging geliefde te nemen, hoe dat het voor haer niet minder heerlyk soude wesen, de Provincie van Zeeland aen de Croon van Engeland te hegten, dan het schandelyk voor de Coningin Maria, haer Suster, was geweest, de stad Calais te verliesen. Dat haer Maj. in 't bezit van Zeeland zynde, de Sleutel van de Nederlanden soude hebben, en een veilige Haeven, daer haer schepen altyt, tegen een vyantlyke overval en onweer, gedekt konden wesen. Voorts, dat haer Maj. door middel van Zeeland in staet soude wesen, om de Duytsche Vorsten te ondersteunen, en te beletten, dat Vrankryk niet te machtig wierde. Einde-

deling dat haer Maj. geliefde op te merken, hoe quaelyk de Conink van Spanjen jegens haer was gesint, en hoe seer hy haer wederspannige Onderdaenen tegen haer quam op te hitsen, en nog daer en boven het Hooft en de Voorstander was van de Coningin van Schotlant, haer Majesteits doodelykste vyandin: en hoe dat haer Maj. nu gelegentheit had, om, met het leenen van een geringe somme gelts aen de Prins van Oranje, een trotse vyand werk te geven, en te vernederen, en veel grooter sommen daer door in toekomende te spaeren, sonder eenig gevaer voor haer Ryk en Volk. Daer benevens, dat de Prins, met de bystand van Hauwkins en eenige schepen, in staet was, om aen de Conink van Spanjen het oversenden van hulp ter Zee nae de Nederlanden te beletten, versoekende Graef Lodewyk, dat de Coningin sig ten spoedigste op die voorslag geliefde te verklaeren. De Ambassadeur antwoorde, dat hy alles getrouwelyk aen de Coningin soude voordraegen, en haer Majesteits last en goedvinden daer op verwagten. Walsingham begunstigde de saek van de Prins van Oranje, en trachte haer Maj. onder de hand te bewegen, om sig opentlyk voor de Prins te verklaaren, en de versogte

1571.

Lettre 100.

1571. hulp aen hem te bieden, derhalven schreef hy daer over in 't bysonder aen de Graef van Leicester, en nae dat hy de redenen voor en tegen had overwogen, verklaerde hy van oordeel te wesen, dat het met de eer en roem, te saemen met de belangen van de Coningin over een quam, de vereischte hulp aen de Prins van Oranje te bieden. In de brief aen den Graef van Leicester laet hy sig wat breeder uyt, en men kan uyt den inhoud van deselve klaer genoeg bespeuren, waer de onderhandelingen van de Prins van Oranje, en van syn Broeder, met de vreemde Mogentheden, te dier tyd op uytliepen. Naementlyk, om de Nederlanden te verdeelen, om deselve van onder de gehoorsaemheit van de Conink van Spanjen te onttrecken. De Duytsche Vorsten wilden niet geern Vrankryk van die zyde tot een Naebuer hebben, en waeren bekommert, dat die Croon, sig van de gelegentheit bedienende, alle de Nederlanden t'eeniger tyd mogt bemachtigen: derhalven begeerden sy ,, dat Vrankryk genoegen soude nemen met Vlaenderen en Artois, soo als hier boven is gemelt. De Coningin van Engeland soude Holland en Zeeland voor haer deel hebben, om de evenwigt tegen Vrankryk te houden. Braband met de overige Provinciën sou-

souden gesaementlyk by de oude Regee- 1571.
ringswyse, en volgens haer Vryheit en Voorrechten door een Stadhouder worden bestiert, welke Stadhouder een Vorst van 't Ryk moest wesen, en hoewel die niet en wort genoemt, kan men uyt de omstandigheden wel vermoeden, dat de Prins van Oranje dat Stadhouderschap voor sig sogt te bedingen. Op die wyse soude Braband met de overige Provinciën genoegsaem onafhankelyk van de Coninck van Spanjen gemaekt zyn geworden, en de Prins van Oranje soude, onder de naem van Stadhouder, het Hooft van deselve zyn geweest. Walsingham gebruykte alle bedenkelyke beweegredenen, om de Graef van Leicester dat voornemen smaekelyk te maeken, op dat hy de Coningin mogt bewegen, om de vereischte hulp en bystand, was het niet in 't geheel, ten minsten voor een gedeelte, aen de Prins van Oranje te verleenen. Hy oordeelde, dat het, menschelyker wyse gesprooken, onmogelyk was, dat de onderneming souw mislucken: het quam, seide hy, met de belangen van Engeland overeen, dat het vier, 't welk in de Nederlanden reets was ontsteeken, wierde gestookt en aengeblaesen, opdat het een groot vier mogt worden, en de Engelsse sig daer by konden warmen.

1571. Dog hoewel die onderhandeling nog tot in 't volgende jaer wiert voortgezet, en met Vrankryk eenigermaeten tot een besluyt gebragt, is deselve echter van weinig gevolg geweest, want de Coningin van Engeland was wat omsichtig in het verleenen van bystand aen de Prins en de Nederlanders, en by de uytkomst is het genoeg gebleeken, dat het by de Conink van Vrankryk geen ernst was, maer wel in tegendeel een geveinsde handeling, om de Gereformeerde te misleiden, en de Hoofden van deselve, de Conink van Navarre, de Prins van Condé, en de Admirael de Coligny op dat voorwendsel in handen te krygen.

De Prins send eenige Afgesonde na Sweden.

In die tyd sond de Prins van Oranje ook aen verscheide Vorsten van het Christenryk, om de moedwil, die de Spanjaerts in de Nederlanden bedreven, te vertoonen, en derselve bystand te versoeken; met betoog, dat het met de belangen derselver Vorsten niet overeenquam, om die handeling en overheering der Spanjaerden aldus met stilswygen gerust aen te sien. Onder andere gaf hy last aen Jonkr. Diderik Sonoy, aen Herman van der Meere, Rechtsgeleerde, en Johan de l'Ecluse, om, als zyn Gesanten, nae Sweden te gaen, en aen syn Coninkl. Maj. aldaer voor te draegen,

de

de hoogwigtige en dringende redenen, waer door de Prins genootsaekt was geworden, om de waepenen op te vatten, en den Hertog van Alba met syn aenhangers te wederstaen. Ende om ingevolge van dien te versoeken, dat syn Coninkl. Maj. van Sweden aen de Prins te hulp wilde komen, en hem voorsien met vyf ofte ses schepen, ofte soo veel, als het syn Maj. soude goeddunken. Insgelyks om de Conink te bidden, van hem een vrye toegank in syn Ryk, ofte ten minsten een Haeven te vergunnen, op dat de schepen van de Prins sig aldaer mogten komen verversschen, en haer goederen vrylyk vertieren en verkoopen. Ingevalle sy de versogte schepen konden bekomen, wierden de Afgesonde gelast, om sig van geschut en buskruyt aldaer te voorsien, en vervolgens te vernemen, of sy de Schotse en Duytsche krygsknegten, die syn Maj. hadden gedient, en nu afgedankt waeren, niet in den dienst van de Prins konden aannemen. Verders wiert haer, op het einde van de Lastbrief, bevolen, om alvorens na Denemarken te reisen, en aen die Conink mede soodaenige voorslaegen te doen, als sy, tot vordering van de gemeene saek, en des Princen dienst, oirbaer souden vinden; dog dat sy aen die Conink geen versoek

1571. *De Instructie is te vinden by Bor 5. B. p. 334. en is geteekent tot Dillenburg den 3. Mey 1571.*

1571. souden doen, als met voorgaende kennis en goedkeuring van den Ambassadeur van Vrankryk.

Sy trocken derhalven eerst nae Coppenhaege, gevende de brieven van de Prins alvorens aen den Ambassadeur van Vrankryk over, om sig met hem, nopende haer onderhandeling, te beraeden: dog hy onderrichte haer, dat 'er geen voordeel van de Conink van Denemarken was te verwagten, ter oorsaek de Conink van Spanjen onlangs een Ambassadeur aldaer had gesonden, om de vriendschap te vernieuwen. In tegendeel, dat de Conink van Denemarken eenige schepen tegen de Vrybuyters toeruste, op voorwendsel, van syn eigẽ stroomen te bewaeren; dat sy dienvolgende best souden doen, van met den eersten van daer te vertrecken, dewyle het voor hen aldaer niet al te veilig was. Sy deden het, en de Ambassadeur van Vrankryk bestelde het soo, dat sy op een Frans schip, van Rochelle nae Stokholm vaerende, geraekten, en aldaer behouden aenquamen. De Conink van Sweden verleende hen gunstig gehoor, handelde haer beleefdelyk, haer selfs als Gesanten erkennende, dog maekte veel swaerigheit, en nae dat sy lang met schoone woorden en ydele beloften opgehouden

wae-

waeren geworden, wiert haer eindeling 1571.
wegens den Conink tot antwoort gegeven: Dewyle syn Maj. seekere oude verbintenissen met de Conink van Spanjen had, dewelke als nog onverbreekelyk waeren onderhouden, syn Maj. niet kon goedvinden die te breeken, maer in tegendeel, deselve in eere wilde houden, en derhalven de Prins van Oranje geen bystand kon beloven. Waer mede de Gesanten van de Prins onverrichter saek moesten vertrecken, hebbende niet anders konnen verwerven, als een mondelinge belofte, dat de schepen van de Prins, des noodt, en by onweder, de Haeven van Elsburg souden mogen gebruyken.

De Prins van Oranje aldus by de twee Noortse Croonen afgewesen zynde, liet de moed daerom niet vallen; sig van meest alle de Vorsten van Europa, uyt vrees voor de Conink van Spanjen, verlaeten siende, en van eenige weinige onder de hand begunstigt wordende, ging hy nogtans in syn opset voort, met die van syn aenhang in de Nederlanden aen te moedigen en op te wecken, om op dese ofte gene Steden een aenslag te maeken, en sig ter geleger tyd voor hem te verklaeren. Men verhaelt, dat 'er te dier tyd menschen in 't Land waeren, die sig

1571. sig aenboden, wanneer de Prins met een Leger te velde mogt zyn gekomen, en tot haar Steden genaedert, dat sy haer eige huysen in den brand souden steeken, ten einde daer uyt verwarring mogt ontstaen, en de Prins daer door des te beter gelegentheit mogt hebben, om die Steden te vermeesteren. So groot was de toegenegentheit voor de Prins, en de haet tegen den Hertog van Alba!

Ontrent die tyd, gaf de Prins last aen Jonkr. Willem van Blois, geseid Treslong, (die te voren met Graef Lodewyk van Nassau in de slag tot Jemmingen was geweest, en aldaer gequetst geworden zynde, binnen Embden was geweeken, en sig vervolgens als Edelman by de Graef van Oost-Vriesland in dienst had begeven) om twee schepen ter Zee uyt te rusten, en daer mede te gaen kruyssen. Nadat hy syn afscheid van de Graef had bekomen, kogt hy een Engels schip, en nam Hopman Roobol tot syn Luytenant aen, gevende hem last, om het schip tot Jarmuyden te gaen afhaelen. Dog terwyle Treslong sig ten dien einde tot Embden bleef ophouden, schreef de Graef van Oost-Vriesland aen de Regeering aldaer, dat sy Treslong in verseekering souden nemen, 't welk ook geschiede, en hy wiert vervolgens aen handen en voeten

ge-

geboeit naer haer Huys te Lieroort gevangen gebragt, en wel veertien weeken lang in een benauwde gevankenis gehouden, sonder te recht te werden gestelt, niet tegenstaende syn versoek en betuygingen daer tegen: ook sonder dat hem de oorsaek van syn gevankenis te kennen wiert gegeven, als dat men seide, hy had sig binnen Embden verstout, om seeker man van Amsterdam aldaer op losgeld te stellen; en syn Luytenant Roobol had verscheide rooveryen in de Landen van de Graef bedreven: eindeling wiert hy uyt de gevangenis ontslaegen, onder borgtocht, en belofte, van uyt de stad Embden niet te sullen vertrecken. Dog alsoo hem het noodig onderhoud aldaer quam te ontbreeken, vertrok hy in 't heimelyk uyt de Stad, en ging sig ten dienst van de Prins ter Zee begeven, onder betuyging van syn onschuld, en dat hem geen recht had mogen gebeuren, met aenbieding, van sig t'allen tyden aldaer te sullen stellen. De Heer van Boshuysen, Admirael van Holland wegens den Hertog van Alba, quam in die tyd eenige schepen van de Prins, die voor Embden laegen, overvallen, de meeste van deselve nemende: en de burgers van Embden jaegden ter selver tyd den Graeve van der Mark uyt de Stad, soo dat 1571.

het

1571. het tot Embden voor de Waetergeusen niet meer veilig was.

Thuanus lib. 48. Histor.

In de Sad Oranje wiert een oproer door de Roomsgezinde tegen de Gereformeerde verwekt, en verscheide van deselve omgebragt: het soude nog verder hebben gegaen, ten waere sy door de bezetting van het Casteel gescheiden waeren geworden. Graef Lodewyk van Nassau, sig als doen nog tot Rochelle ophoudende, deed wegens de Prins syn beklag daer over aen de Conink van Vrankryk, versoekende, dat de Prins, syn Broeder, selfs een Gouverneur en bezetting in het Casteel mogt stellen, om de burgers der Stad tot haer pligt te houden, 't welk de Conink, ingevolge van de laeste vrede met de Gereformeerde, toestond; en de Prins sond den Heer van Berchem aldaer tot Gouverneur, die de saeken bevredigt hebbende, de schuldige aen de laeste beroerte deed straffen.

Aenslag op Loevestein.

Op het laest van 't jaer heeft seekere Herman de Ruyter van 's Hertogenbosch een aenslag, met weinig volk, op het Casteel Loevestein ondernomen, en sig by verrassing daer van meester gemaekt, hoopende, door toeloop van volk als anders, meer bystand te bekomen; dog het wiert hem door het hooge waeter, en de opkomende vorst, belet. De Drossaerts

saerts van Gorcum en Worcum ontboden 1571.
hulp van krygsvolk uyt 's Hertogenbosch, en men sond haer drie hondert Spanjaerden, daer by naemen sy eenige Waertgelders in dienst, en gingen het slot bespringen, dat sy haest, overmits de weinige manschap, die daer binnen lag, bemachtigden. De Ruyter sloot sig in 't Casteel, en verweerde sig daer binnen alleen soo dapper, dat 'er veel Spanjaerts sneuvelden, tot dat hy op het laest overweldigt zynde, en sig niet willende overgeven, wiert doodgeslaegen. De aenslag was waerschynelyk ontydig en te vroeg aengevangen, en door syn dood bleef de oorsaek daer van verborgen: dog misschien sal het uyt last ofte in de naem van de Prins van Oranje zyn geschiet.

HET

HET LEVEN VAN WILLEM DE I. PRINS VAN ORANJE &c.

SEVENDE BOEK.

INHOUD.

SOrgeloosheit van den Hertog van Alba. In tegendeel is de Prins besig om vrienden te maeken, en geld te versaemelen. De Hertog vordert den Tienden en Twintigsten penning. Wederstand aen den Hertog. Het innemen van den Briel. De afval van Vlissinge. De Steden Zierkzee en Vere gaen aen de zyde van de Prins over. Insgelyks Enkhuysen. Geheel West-Vriesland gaet aen de zyde van de Prins over. Graef Lodewyk van Nassau neemt Bergen in Henegouwen by verrassing in. Verlegentheit van den Hertog van Alba. Hy besluyt na Bergen in Henegouwen te trecken. De meeste Steden van Holland verklaeren sig voor de Prins. Mishandeling van de Roomsse Geestelyke tegen de bevelen van de Prins. Amsterdam blyft alleen aen de zyde van de

Span-

Spanjaerts. De Hertog van Alba vind sig verlegen om geld. Vergaedering van de Staeten van Holland binnen Dordrecht. De Prins wort by de Staeten voor Stadhouder erkent. Belofte van onderlinge bystand. De Graef van der Mark wort erkent voor Luytenant van de Prins. Die van Vlissinge slaen een vloot van twintig schepen aen. De Fransse en Engelsse hebben het oog op Vlissinge. De Hertog van Medina Cæli komt in 't Land. Syn vloot wort door de Vlissingers veroovert. Togten van de Vlissingers in Vlaenderen en nae ter Goes. De Hertog van Alba belegert Bergen in Henegouwen. De Prins versaemelt een Leger en trekt tot ontzet. Hy geeft een verklaering uyt van de redenen. De Afgesonde van de Staeten van Holland komen by de Prins in 't Leger, en brengen hem geld. Ongeregeltheit van het krygsvolk. De Prins maekt een Instructie op de Regeering van Holland. De Prins trekt met syn Leger voort. Hy bied de Hertog van Alba den stryd aen. Hy treckt af, en Bergen gaet over. De Hertog doet het Leger van de Prins by nagt overvallen. Groot gevaer van de Prins. Hy scheid syn Leger. Verslaegentheit daer over in 't Land. Hy reist naer Holland. De Hertog geeft Mechelen ter plun-

plundering over. De Staeten van Holland doen een vertoog aen de Prins. Hy geeft de Staeten moed en stelt op alles goede ordre. Zutphen en de Steden in Overyssel gaen wederom aen de Spanjaerts over. Naerden wort verdelgt. De wreetheit van den Hertog doet een verkeerde uytwerking. Haerlem wort belegert. Vinnige brief van de Graef van Bossu tegen de Prins. Onderhandeling van die van Haerlem met Don Frederik. De Prins doed de Heer van Schaegen, en de Pensionaris Assendelft daer over te recht stellen. De Prins versoekt de Coningin van Engeland tot hulp. Ongeregelt gedrag van de Graef van der Mark. Hy wort met Bartel Entes in hechtenis genomen. Handeling van de Prins en van de Staeten met de Graef van der Mark. Beswaering van de Staeten tegen hem. Syn verantwoording daer tegen. Afbeelding van de Graef van der Mark. De Graef van Bossu tragt een Burgemeester van Delft te overreden, om de Prins in verseekering te nemen. Belegering van Middelburg. De Spaensse vloot wort door de Zeeuwen geslaegen. Kloekmoedige wederstand van die van Haerlem. Die Stad gaet over. Wreetheit van Don Frederic de Toledo. Verslaegentheit en wanhoop in 't Land.

So-

Sonoy en de Raeden van West-Vriesland schryven op een wanhopige wyse aen de Prins. Hy vertroost haer, en toont een onbeswecke moed. De Hertog van Alba doet syn uyterste pogingen, om de Prins t' onder te brengen. Middelburg wort door de Spanjaerts voorsien. Die van Alkmaer besluyten sig te verweeren. Belegering van Alkmaer. Geertruydenberg by verrassing door de Prins ingenomen. Aenmerkelyk schryven van de Staeten van Holland aen de Staeten Generael tot Brussel. Vervolg van de belegering van Alkmaer. De Hertog doet een vloot tot Amsterdam uytrusten, om West-Vriesland t' onder te brengen. De Spaensse vloot wort geslaegen. Omstandigheden van die overwinning. Op de tyding van de nederlaeg vertrekt de Hertog ter sluyk uyt Amsterdam. De Heer van St. Aldegonde wort door de Spaensse gevangen genomen. Onderhandeling van de Prins met Vrankryk. De Hertog van Alba vertrekt uyt de Nederlanden. Syn afbeelding.

Wy komen nu tot de tyd, dat Holland en Zeeland, naer het uytstaen van een harde verdrucking, en het lyden van veel wederwaerdigheden, de eerste onder alle de Nederlandse Provin- 1572.

1572. ciën het hooft begonnen hebben op te beuren, en haer krachten in te spannen, om de verlore Vryheit weder te krygen, en goed en bloed, met alles wat eenigsints in haer vermogen was, daer by op te zetten; en aldus de weg voor de andere naemaels Vereenigde Nederlanden tot de Vryheit te baenen: dat de Prins van Oranje daer door gelegentheit heeft gekregen, en moed geschept, om syn voornemen, tot verlossing van het Land, en verdryving van de Spanjaerden, te hervatten, en met meer geluk en magt voort te zetten. Dog de eerste beginselen van de Vryheit waeren te gelyk onverwagt en swak, het scheen maer een flickering van de aenstaende verlossing te wesen: daer men sig in 't minst niet op kon vertrouwen, aengesien de groote magt van de Conink van Spanjen. Nogtans heeft het God behaegt die swacke beginselen te zegenen, ende vervolgens de rechtveerdige waepenen van de Vereenigde Nederlanden met 'er tyd soodaenig voorspoedig te maeken, dat de verdrukte Vryheit niet alleen is behouden en gehandhaeft, maer dat 'er te gelyk een uytmuntende vrye Republicq uyt is gesproten, die, onder Gods genaedige zegen, tot de hoogste top van eer, luyster en vermogen is geklommen, en

die

die de zetel is geworden van een gemae- 1572.
tigde Regeering, en van de soo seer gewenschte Vryheit, beiden in de Burgerstaet en in de Godsdienst. Dog opdat de Nederlanders mogen weten, hoe groot en dierbaer die zegen is te achten, en dat de verkrege Vryheit, als het hoogste goed op aerden, sorgvuldig voorgestaen, bewaert, en aen de naekomelingen overgelaeten behoort te worden, moeten sy nauwkeurig letten, en in 't vervolg van dese Beschryving overwegen, dat het geluk van onse vrye Regeering, en het verkrygen, vaststellen en voorstaen van deselve, seer dier heeft gestaen, en dat het by onse Voorouders, ten koste van haer goed en bloed, met een heldenmoed en mannelyke standvastigheit, naer het uytstaen van oneindige rampen en verdriet, is gekogt en verkregen. Dese overweging moet ons en onse naekomelingen opwecken, om dat groote goed te recht te leeren kennen, dat dierbaere pand van de Vryheit sorgvuldig te bewaeren, en het met deselve onbesweeke moed en standvastigheit voor te staen en te verdedigen, waer mede onse loffelyke Voorouders dat hebben verkregen. In 't bysonder, moeten die van Holland en Zeeland aenmerken, dat haer Voorouders de eerste zyn geweest, die sig voor de

1572. Vryheit hebben verklaert, en die een moeyelyken en recht verdervenden oorlog, tot in 't binnenste van haer Land, ten koste van haer eigen goed en bloed, en sonder hulp van de andere Vereenigde Provinciën, den tyd van vyf jaeren lang, in de uyterste nood hebben gevoert, en daer in niet en zyn besweeken: en dat sy dienvolgende, niet ontaerdende van de edele imborst haerer loffelyke Voorouders, die van de andere Provinciën met een goed voorbeeld behooren voor te gaen, in het bewaeren, handhaeven en verdedigen van de verkrege Vryheit.

Sorgeloosheit van den Hertog van Alba.

De Hertog van Alba was door syn voorspoed sorgeloos geworden, hy verachte de Nederlanders, en verbeelde sig, dat hy deselve soodaenig had vernedert en getemt, dat sy nog moed nog kragt meer hadden, om het hooft op te beuren: in plaets van het oog te houden op het gedrag van de Gemeinte, en sorg te draegen, dat hy kondschap mogt bekomen van 't gene 'er omging, en van de heimelyke aenslaegen, die 'er steets wierden gesmeet, soo was hy in tegendeel geheel en al gerust, meinende, dat niemant hem meer kon deeren: syn groot voornemen was alleen, om het opbrengen van den tienden en twintigsten penning

ning door te dringen; en al was het 1572.
soo, dat hem somtyts iets wiert aengebragt, soo en achte hy het niet, meinende dat de Prins niet meer in staet was, om nog eens een Leger te velde te brengen. Ondertussen ruste de Prins van Oranje niet, hy liet sig van alles, dat 'er in 't Land omging, onderrichten, hy kende de gesteltheit van de gemoederen, soo van de Regeerders als van de Gemeinte, hy maekte Vrienden, en moedigde deselve aen, om by de eerste bequaeme gelegentheit alles voorde Vryheit op te zetten: daer enboven maekte hy syn toebereidselen ten oorlog, en deed aen syn Vertrouwelingen in 't Land, onder de hand, daer van kennis geven, die niet naelaetig waeren van sulks onder de Gemeinte te verspreiden, en deselve met de hoop van een aenstaende verlossing te vleyen, waer door sy des te meer aengemoedigt wierden, om den Hertog van Alba in syn voornemen van den tienden en twintigsten penning te heffen, tegen te staen.

Integendeel is de Prins van Oranje besig om vrienden te maeken, en geld te versaemelen.

Het meest, daer de Prins van Oranje sig mede belemmert vond, was het gebrek van geld: hy schreef onder anderen aen een van syn Vertrouwelingen: *Hadden wy nu gereed geld, souden wy met de hulpe Gods wel wat goeds hopen*

By syn brief van den 17. Febr. Bor 6. B.

1572. *uyt te rechten, want, nae de tydingen, die wy van allen oorden bekomen, het nu tyd waere, en men met geringe sommen meer soude doen: als op andere tyd met veele.* Het is wel waer, dat verscheide Ingesetenen te voren hadden belooft, ieder een merkelyke somme gelds, nae syn vermogen, te sullen opbrengen, dog sy hadden het onder die bepaeling gedaen, dat de Prins eerst met een Leger te velde moest komen, waer door hy sig voor eerst verlegen vond, hoe dat hy syn volk soude aennemen, en krygstuyg en voorraed tot een Leger versaemelen, en vervolgens kon hy ook geen vaste staet maeken, van de beloofde penningen op syn tyd machtig te worden, gelyk hy te voren had ondervonden. Derhalven gaf hy een naedere last aen Sonoy van 't gene hy aen eenige Edellieden en andere, syn Vertrouwelingen, dien aengaende soude voordraegen. In de Lastbrief vertoonde de Prins *syn groote genegentheit om het Land, onder Gods hulpe, te komen verlossen, dog dat hy die saek alleen niet en kon uytvoeren, als hebbende syn Land, volk en goederen daerom verlaeten, en ook in syn vorige tocht daer toe reets besteed, wat hem overig was, zynde daer en boven in groote schulden ter oorsaek van deselve vervallen, sulks hem an-*

anders niet overig was, dan een goede 1572.
en oprechte wille, om lyf en leven, tot vordering van de goede saek te waegen, sonder sig eenigsints te willen spaeren. Versoekende derhalven, dat sy hem tegenwoordig met geld wilden bystaen, sonder te letten op alsulke voorwaerden, daer sommige haer uytvlugt altyd op hadden genomen, van niet te geven, voor en al eer syn Furstel. Gen. te velde was gekomen: daer sy te vòren behoorden te weten, hoe groote kosten vereischt wierden om de noodige toebereidselen te maeken, en dat'er altyt een merkelyke somme in voorraed behoorde te wesen: ook dat men by gebrek van geld veel voordeelige saeken had moeten naelaeten te ondernemen. De gene nu, die tot het vergaederen van die penningen wierden uytgesonden, gebruykten een ernstige aenspraek en vermaening, daer toe opgestelt, om de menschen tot een mildaedige handreiking op te wecken, en met redenen en voorbeelden, uyt de H. Schrift genomen, bekleed. Op die wyse wiert wel een goede somme van penningen, ten dienst van de goede saek, versaemelt, dog het was in geenen deele toereikende, om een merkelyk getal krygsvolk aen te nemen en te betaelen: en door het vertraegen ofte uytstellen wiert 'er wederom veel geld

Te vinden by Bor 6.B.

1572. te vergeefs verspilt. Eindeling leende de Conink van Vrankryk aen de Prins, tot vordering van syn saeken, een somme van tweemael hondert duysend Croonen, waer mede hy in beter staet geraekte, en dat geld heeft de Conink hem naderhand geschonken.

De Hertog van Alba vordert den tienden en twintigsten penning. Eer wy verder gaen, moeten wy nu iets van den soo seer beruchten Tienden en Twintigsten Penning spreeken. De Hertog van Alba had de Staeten van alle de Nederlandse Provinciën tot Brussel beschreven, en aen deselve voorgedraegen, om ten dienst van den Conink te bewilligen, en te heffen een Honderdste Pennink van alle roerende en onroerende goederen, en nog daer en boven, den Tienden Penning van alle roerende, en den Twintigsten Penning van alle onroerende goederen, beyde, soo dikwyls deselve wierden verkogt. De swaerigheit die de Staeten van de meeste Provinciën daer tegen maekten, was tweeledig. Eerstelyk, omdat de belasting soo swaer en druckende was, dat deselve niet gevoeglyk, en sonder verderf van het Land, bysonder van de Neering en Coophandel, kon werden geheven. En ten anderen, om dat die schatting sonder bepaeling van tyd, en dienvolgende voor altyt, ten believen van de Vorst, wiert

Meteren 4. B.

ge-

gevordert. Wat den Honderdsten Pen- 1572.
ning belangt, die last was een nieuwigheit, en de Staeten hadden sulks te voren, in den jaere 1556. aen Keyser Caerel V. geweigert, tot verschooning bybrengende, *Dat de gemeene man niet geern geweten wilde hebben, wat elk in syn kiste had, en hoe ryk hy was.* Dat is buyten twyffel maer een voorwendsel geweest, om sig daer van te ontslaen, en de Keyser met bescheidentheit af te wysen. Want de Nederlanden waeren door de heerschsugtige voornemens en geduerige oorlogen van die Keyser genoeg uytgeput, en soodaenig met renten belast, dat de Staeten geen lust nog vermogen meer hadden, om deselve daer en boven, met een buytengewone Honderdste Penning te beswaeren. Men heeft naemaels gesien, en het geschiet nog heden in verscheide vande Vereenigde Provinciën, dat de honderdste Penning, sonder eenig tegenspreeken ofte misnoegen van de Gemeinte, wort geheven, en selfs is die in tyd van oorlog verdubbelt geworden, soo dat 'er dikwyls een Vyftigste Penning is betaelt geworden. Dog men moet hier op aenmerken, dat men in een vrye Regeering, gelyk dese Republic is, veel gereeder is, om ten dienst van 't Gemeen schat-

1572. schattingen op te stellen, en de Ingesetenen ook veel gewilliger zyn, om die op te brengen, als men in een onbepaelde ofte eenhoofdige Regeering gewoon is te doen. Een Vorst sal met hardigheit en dwang selden soo veel uyt de Gemeinte trecken, als de Staeten seer gemackelyk en sonder tegenspreeken doen. Het gene de Ingesetenen der Vereenigde Nederlanden in de geduerige oorlogen, ten dienst van 't Gemeen, en wel voornaementlyk in den laesten oorlog tegen den Conink van Vrankryk, hebben opgebragt, gaet het geloof te boven, en geen Vorst, hoe seer hy ook met een onbepaeld gesag was voorsien, soude in staet wesen, om soo veel uyt dese Landen te trecken, sonder deselve, by vervolg van tyd, in de grond te bederven. De reden daer van is, omdat de Lasten en schattingen in een vrye Regeering met meer sagtheit, eenpaerigheit en gelykheit, worden geheven: geen groote, geen staetsbediende, selfs geen Regeerders zyn daer van bevryd: en de gene, die de schattingen zelfs inwilligen, zyn de eerste, en de voornaemste, die deselve betaelen: de Gemeinte, siende dat de Regeerders sig selven daer mede het meest belasten, moet daer door overtuygt worden, dat 'er niet en wort gevor-

verdeed, nog geheven, als het gene, tot 1572.
dienst van 't Gemeen, volslaegen noodig
wort gevonden, en is dienvolgende des
te gewilliger, om het haere insgelyks op
te brengen, verseekert zynde, dat de
swaere lasten en schattingen, hoe druc-
kende deselve andersints mogen wesen,
alleen ten dienst van 't Gemeen worden
geheven en besteed, en dat sy daer voor
niet alleen de bescherming van den Staet,
tegen alle overlast en gewelt van buyten,
maer daer en boven de geruste en vrye
bezitting van haer leven, vryheit, eer
en goederen, onder de bescherming van
de wetten, genieten, gerust zynde, dat
niemant bevoegt is, om op een willekeu-
rige wyse, en alleen nae syn welgeval-
len, daer mede te handelen. Om nu
geen breede afwyking te maeken over
de prachtige en kostbaere Hofhouding
van de Vorsten, en hoe vel schattingen
by de Ingesctenen niet moeten werden
opgebragt, alleen om te dienen tot de
dertelheit en overdaed, die genoegsaem
van de Hoven der Vorsten onafscheide-
lyk is, sullen wy ons voor het tegen-
woordige vergenoegen met aen te mer-
ken, dat, onder de Regeering van Key-
ser Caerel V. het inwilligen van de Be-
den, en alle die groote onderstandgel-
den, meest dienden, om syn heersch-

zuch-

1572. zuchtige voornemens, buyten 's Lants, uyt te voeren, daer de Nederlanden geen het minste nut van hadden. Ende onder de Regeering van Conink Philip II. om het Spaensse en ander vreemd krygsvolk te betaelen, en Casteelen in de groote Steden te bouwen, dat is eigentlyk, om een onbepaelde Heerschappy te vestigen, en het Land onder dienstbaerheit te brengen. Geen wonder dan, dat de Staeten, onder de Regeering van die Vorsten, geen lust meer hadden, om den Honderdsten Penning in te willigen. Daer van daen komt het, het gene de voortreffelyke Hugo de Groot heeft aengemerkt, *dat de Nederlanders in 't vervolg alles hebben gegeven, om den tienden penning niet te geven.* Sy gaeven alles tot voorstand van de Vryheit, en weigerden te recht den Tienden Penning, op dat men geen ketenen van dienstbaerheit daer mede voor haer soude smeden.

Lib. 1. Annal.

De Twintigste Penning op de verkooping der onroerende goederen was te swaer en druckende: dog als die gematigt was geworden, soude de beswaering tegen dat middel van sulken groot belang niet zyn geweest. Men siet tegenwoordig, dat de Veertigste ofte Vyftigste Penning op de verkooping der vaste goederen, in verscheide Pro-

vin-

vinciën en in de Generaliteit met vrugt 1572.
wort geheven.

Maer de Tiende Penning, op de verkooping der roerende goederen, was een buytensporige belasting, die op geenerley wyse ingeschikt, gematigt of te geheven kon werden, sonderling in een Land, daer veel Coophandel of Neering is. Als men de redenen by de Staeten daer tegen ingebragt wel overweegt, en de moeyelykheit die 'er is, om sulke belasting in te voeren, en te doen opbrengen, moet men verwondert wesen, hoe dat sulk een misselyke onderneming in de gedagten van den Hertog van Alba heeft konnen vallen.

Ten anderen, bestond de beswaering van de Staeten, tegen het inwilligen van den voorschreven Honderdsten, Twintigsten en Tienden Penning, daer in, dat alhier, gelyk altyd te voren, geen seekere en bepaelde somme van penningen wiert gevraegt, die voor een loop van tyd geheven soude worden, maer een onbepaelde somme, te weten, soo veel die middelen konden opbrengen, en dat nog soo hoog, als men die, door een harde dwang, soude konnen doen steigeren, sonder bepaeling van tyd, en bygevolge een eeuwigduerende last, naer het welbehaegen van de Vorst,

't

1572. 't welk rechtdraets niet alleen tegen de Voorrechten en oude Herkomens was aenloopende, maer de Landen te gelyk onder een onbepaelde macht, en in de uyterste onderwerping bragt, en eigentlyk het laeste en wesentlykste recht was, dat van de quynende Vryheit was overgebleven. De meeste Leden van de Raed van Staete, en bysonder de President Viglius, begrepen wel, wat naedeelige gevolgen hier uyt voor het Land souden ontstaen, en sy vertoonden aen den Hertog: *Dat men hier te Lande altyd Beden pleeg in te willigen, als de nood sulks vereischte; en de Onderdaenen het vermogten: ook, dat sy in tyd van vrede soo niet en behoorden uytgemelkt te worden, dat sy ten tyde van oorlog niet meer en souden hebben by te setten.* Om dit wel te verstaen, dient aengemerkt te worden, gelyk wy hier voren in 't breed hebben getoont, dat de Graeven haer eige goederen ofte Domeinen hadden, uyt welker inkomsten sy haer Hof moesten houden, en de onkosten draegen, die tot de Hooge Regeering van 't Land, en wel bysonder tot de Gerechtsoeffening behoorden, dat sy niet bevoegt waeren, om selfs eenige lasten ofte schattingen op te stellen, dat sy onderstand van geld

In de Inleiding

geld noodig hebbende, het selve aen de 1571.
Staeten moesten komen versoeken, welk versoek een Bede wiert genaemt. Nu was de magt, die de Staeten hadden, om die Beden, het zy in 't geheel ofte ten deele, te bewilligen, ofte daer in geheel en al niet te bewilligen, het wesentlykste deel van de Vryheit, en genoegsaem het sterkste bolwerk, dat de Vryheit van de Onderdaenen, tegen een onbepaelde magt van de Graef, verseekerde en verdedigde. Dit maekte de Vorst eenigsints afhankelyk van de Staeten, want gelyk 'er veel gevallen konnen voorkomen, waer in een buytengewone onderstand van geld wort vereischt, en de Vorsten doorgaens meer verteeren en verquisten, als haer inkomsten konnen draegen, soo wiert hy daer door genootsaekt, om de Vergaedering van de Staeten selfs byeen te roepen. Uyt de oude Beden, in de tyd van de Graeven gedaen, waer van sommige nu nog overig zyn, kan men sien, dat 'er altyt maer een seekere en buytengewone somme gelds tot onderstand, in dese ofte gene gevallen, wiert versogt; en dat de Bede ingewilligt zynde, de Staeten te gelyk den tyd van een ofte meer jaeren, na maete, dat de somme van de Bede groot ofte klein was, bepaelden, binnen welken de penningen

1572. opgebragt souden werden: ende om die te vinden, stelden de Staeten selfs eenige lasten ofte schattingen op, die de Graef met syn gesag bekrachtigde: en wanneer de Bede voldaen was, quaemen de lasten en schattingen, daer toe geschikt, van selfs op te houden. De Staeten waeren ook doorgaens wel bedagt, dat sy de Beden t' elkens maer tot een maetige somme gelts inwilligden, soo, omdat de lasten niet te swaer, en gelyk als eeuwigduerend souden worden, als opdat de Graef de hulp en onderstand van de Staeten des te meer noodig mogt hebben, ende opdat men, in tyd en gelegentheit, den Graef daer door soude konnen noodsaeken te beteren en te herstellen, alle 't gene dikwyls in dese en gene gevallen, tegen de Vryheit en Voorrechten, was ondernomen. Dit was aen de Hertog van Alba mede niet onbekent, want op de vertoogen, die aen hem wierden gedaen, antwoorde hy, onder anderen, *dat hy Keyser Caerel V. wel had hooren klaegen over de hardigheit deser Landen in het opbrengen van penningen: en dat de Vorst syn gesag verkorte, als hy, om de bewilliging in eenige Beden te verwerven, dikwyls gedwongen wiert verscheide onbehoorlyke versoeken en voorrechten toe te staen.* En dese was ook ei-

eigentlyk de reden, waerom de Hertog 1572.
soo veel moeite, list en gewelt gebruykte, om sulk een swaere schatting, voor een onbepaelde tyd, door te dringen, en te doen vaststellen: dan was het met het overige van de Vryheit gedaen, dat 'er selfs geen schaduwe meer van kon overblyven: dan had de Vorst de Vergaedering van de Staeten niet meer noodig, hy kon haer gerust naer huys senden, en in toekomende voor altyt t'huys laeten blyven.

Daer is niet, dat den Hertog van Alba soo haetelyk heeft gemaekt, en dat de gantsche Gemeinte tegen hem heeft verbittert en doen opstaen, als het vorderen van den Honderdsten, Twintigsten, dog wel voornaementlyk, van den Tienden Penning, selfs is de haet en afkeer tegen syn naem en geheugenis, tot onse tyden toe, daer door in de Gemeinte overgebragt. De vermaerde Hugo de Groot heeft daer op aengemerkt. *Dat het Volk, 't welk te voren genoegsaem onbeweeglyk syn Medeburgers had sien verbranden, syn Overheden dooden, syn Wetten, Godsdienst en Vryheit onder de voet werpen, als doen eerst heeft besloten, om wraek te nemen, van alle 't gene te voren was geschiet, en het aenstaende gevaer af te keeren.* Dog die

Lib 2. Annal. Gens illa, quæ Cives flammari, occidi Rectores, eripi Leges, Religionem, Rempublicam, viderat penè immota,

1572. die aenmerking is niet seer voordeelig aen de Nederlanders, en doet deselve weinig eer aen. Men kan de saek nogtans wel aen een beter zyde beschouwen. Het is bekent, dat de weereltse saeken dikwyls maer in schyn en in een opgevatte meining bestaen, en aldus by het Gemeen doorgaen: de grootste boosheit en ongeregtigheit gaet met de naem van recht en geregtigheit vermomt, en de valsheit gaet onder de naem van de waerheit door. De verstandige, die de saeken onderſoeken en overwegen, en nae haer waerde weten te schatten, begrypen wel wat 'er van zy, en konnen de waerheit van de valsheit onderschei-den, maer het grootste gedeelte van de Gemeinte siet niet verder, en blyft aen de uyterlyke schyn hangen. Wat men ook mag seggen en vermaenen, wat de verstandige mogen redeneren of doen, het Gemeen blyft sig altyt aen de uyterlyke schyn houden, en al toont men haer de waerheit nog soo klaer en naekt voor oogen, sy blyven by haer opgevatte meiningen, en willen niet beter onderricht worden; soo dat 'er niet soo seeker is, als dat de weerelt maer door opgevatte meiningen wort gedreven, en misleid wil worden. Het verbranden en deerlyk ombrengen van de soo genaemde Ketters, het

tum primum consensit priora ulcisci, imminentia arcere.

het invoeren van de nieuwe Bisschoppen, 1572.
en van de Besluyten van het Concilie van Trenten, ging onder de naem van het welwesen en behoud van de Roomsse Godsdienst door; het grootste gedeelte van de Gemeinte was die Godsdienst nog toegedaen, eenige van de verstandigste Regeerders en van het Volk mogten begrypen, dat het een Staetkundige streek van de Spanjaerts was, en dat de Vryheit van 't Land daer door wiert ondermynt, het Gemeen sag so verre niet, en liet sig door een verkeerde yver voor de Godsdienst verblinden: sommige mogten met die deerlyke straffen en pyningen der soo genaemde Ketters medelyden betoonen, het Gemeen, door de Paepen en Munnicken verblind, sag die arme menschen als verdoemde Ketters aen, weerdig, dat sy levendig aen de vlammen des Helschen viers overgegeven souden werden. Het ombrengen van de Graeven van Egmont en van Hoorn, en van soo veel voortreffelyke Edellieden en Regeerders, geschiede onder de naem van rechtspleging, en als of men wederspannige en schuldige aen de hoogste misdaeden strafte: de voornaemste en verstandigste mogten van de hardigheit en onwettigheit van die handelingen oordeelen, maer hoe kon het Gemeen daer over

1572. soo seer aengedaen worden? De meeste zyn niet in staet, om over de wettigheit ofte onwettigheit van een rechtspleging te oordeelen, en nae den verdorven aert der menschen vind de beschuldiging meer ingank, als de verschooning: de weerelt is dog altyt genegen het quaedste te gelooven: wanneer de onnooselheit selfs door een misdaed ten onrechte wort beklad, en een onwettige Rechter, door de macht en gesag van de Vorst ondersteunt, wil die schuldig verklaeren en veroordeelen, sal de Gemeinte wel in staet wesen, om daer van te recht te konnen oordeelen? By de Spaensgesinde wierden die Heeren en Edele buyten twyffel aengesien als wederspannige, en schuldige aen de misdaed van gequetste Oppermacht, daer toe droeg men sorg, soo van binnen, als buyten 's Lants te verbreiden, dat sy te saemen gespannen hadden, om van Heer te veranderen, derhalven wierden sy by sulke menschen de dood weerdig geacht; de onverstandige konden daer niet van oordeelen; de vreesachtige durfden daer tegen niet spreken, de sorgeloose, welker getal seer groot is, meinden, dat het hen niet en raekte, en bekreunden sig des niet. Dog door het vorderen van die swaere lasten, en voornaementlyk van den Tienden en

Twin-

Twintigſten Penning, wiert het bedrog 1572. ontdekt, men kon het niet meer met de naem en ſchyn van rechtspleging, van Godsdienſt, ofte behoud van 't Land, bedecken, en daer mede by de Gemeinte doen doorgaen. Daer benevens raekte het niet meer deſe ofte gene in 't byſonder, maer de gantſche Gemeinte, die in ſyn onderhoud en koſtwinning, en met een woord, die eigentlyk in ſyn daegelyks brood wiert beſwaert. Nu is het bekent, dat men een talryke Gemeinte niet meer kan verbitteren en gaende maeken, als door het beſwaeren van ſyn onderhoud en koſtwinning, en by gevolge is het niet te verwonderen, dat de Gemeinte door de harde en onwettige Regeering eerſt getergt en misnoegt gemaekt zynde, door het vorderen van den Tienden en Twintigſten Penning geheel en al onverduldig is geworden, en ſig met 'er daed daer tegen heeft geſtelt.

De wederſtand, die ſommige Provinciën, en wel byſonder die van Utrecht, welkers moed en ſtantvaſtigheit boven alle andere is te pryſen, tegen het voornemen van den Hertog deden, behoorde niet verſwegen te worden, dog wy ſouden ons te veel ophouden, indien wy ons breeder daer ontrent quaemen in te laeten, des niet tegenſtaende wilde de Weder-ſtand aen den Hertog tegen het invoeren van den Tienden en Twintigſten Penning.

1572. Hertog syn voornemen, het koste wat het mogt, doordringen. De Burgers van Brussel hadden de moed, van hem, gelyk als onder syn oogen, en in syn tegenwoordigheit te wederstaen, en dat was een ongemeen stout bestaen, want de Hertog was geen man om dat te verdraegen, ongewoon te wyken, en te hard om iets aen de Onderdaenen toe te geven, had hy besloten, om by nacht eenige van de voornaemste burgers, wel tot seventig toe, en welker naemen hy albereits had aengeteikent, in de deuren van haer huysen te doen ophangen: de Scherprechter was daer van gewaerschouwt, en had syn tuyg tot de uytvoering gereed. Tot geluk en behoud van die menschen, quam, daegs voor de doodelyke uytvoering, de tyding, dat de stad Briel door de Waetergeusen was ingenomen, waer door de Hertog moest omsien, en voor die tyd van syn bloedig voornemen afstaen.

Den 1. April. Het innemen van den Briel. Het innemen van den Briel door de Waetergeusen, onder het beleid van den Graef van der Mark, is seer aenmerkelyk, soo ter oorsaek, dat de eerste omkeering der Nederlanden, daer onse Republic is uyt gesproten, uyt deselve is ontstaen, als, omdat het, menschelyker wyse gesprooken, gelyk als by geval is geschiet, en wel

wel byfonder buyten het beleid en fon- 1572.
der eenig voornemen van de Prins van Oranje, die daer op niet eens en was *Meteren* verdagt; felfs was de Prins daer over t'onvrede, omdat hy nog niet gereed was, *4. B.* vreefende; dat fyn andere aenflaegen, die hy op verfcheide plaetfen hadde ondernomen, daer door ontdekt mogten worden, en dat de Hertog van Alba daer door te vroeg wacker gemaekt mogt worden. Niet te min, de faek aldus gefchiet zynde, befloot de Prins fyn voordeel daer mede te doen, en fogt alle bequaeme middelen in 't werk te ftellen, om de Graef van der Mark de vereifchte hulp toe te fenden, op dat hy fig aldaer foude konnen ftaende houden.

Het bemachtigen van den Briel veroorfaekte den afval van Vliffinge, want de Hertog van Alba begon daer door om te fien, en op fyn miflag te letten, dat hy de voornaemfte Zeefteden had verwaerlooft, en fonder bezetting gelaeten; hy fond derhalven eenige benden Spanjaerden nae Vliffinge, om de bezetting aldaer, die feer fwak was, te verfterken, De Gemeinte van die Stad was reets te voren, over het bouwen van een Cafteel aldaer, feer t'onvrede geworden: de Prins van Oranje had over al fyn heimelyke Uytgefonde, die het misnoegen van de

Op Paefchdag den 8. April, of fo Bor wil den 6.

De afval van Vliffinge.

1572. Gemeinte, by alle gelegentheit, in de voornaemste Steden gaende maekten: aldus was Jan van Cuyk, Heer van Herpt, binnen Vlissinge gekomen, en op de tyding van de aenkomst der Spanjaerden ging hy sig onder het Volk vermengen, behendiglyk vertoonende, dat het om het invoeren van den Tienden Pennink te doen was, in 't breede voor oogen stellende de swaerigheden, die sy verders van het Casteel en van de Spaensse bezetting te verwachten hadden, daer by voegende, dat sy de Spanjaerden niet moesten innemen, en dat de Prins van Oranje op de been was, om het Land te komen verlossen, dat sy sig maer kloek moesten gedraegen, en dat de Prins haer wel hulp soude toesenden. Het gebeurde ook wel te pas op die tyd, dat een Paep aldaer in syn Predicatie seer hevig tegen den overlast der Spanjaerden had uytgevaeren. Als de schepen, die de Spanjaerts overvoerden, in 't gesigt waeren, geraekte de Gemeinte op de been, en de Burgery vatte de waepenen op, jaegde de Walsche bezetting, die reets in de Stad lag, nae buyten, en nootsaekte de Spanjaerts af te wyken; vervolgens wierden de ontgonne werken van het Casteel aenstonts afgeworpen. De Graef van der Mark de afval van Vlissinge hoorende, sond aenstonts

Boxhorn Chronyk van Zeeland. 2. D. pag. 545.

ſtonts Jonker Willem van Blois, geſeid 1572.
Treslong, met eenig volk tot hulp aen die Stad. Daer op komt Pacieco, Opper-Ingenieur van den Hertog van Alba, geſonden zynde om de werken van het Caſteel voort te zetten, met een ſchip aldaer aen te landen, onkundig zynde van het gene 'er gebeurt was; hy wiert aenſtonts gevat, en ſonder wyſe van proces, door laſt van Treslong, benevens twee Spaenſſe Edellieden, die met hem gekomen waeren, opgehangen. Treslong deed het uyt wederwraek, omdat ſyn Broeder, Jonkr. Johan van Blois, in den jaere 1568. door den Hertog, benevens meer andere Edele, was ter dood gebragt. Die ſtraf tegen Pacieco kan men niet anders wettigen, nog verſchoonen, als met de bittere haet van het Volk tegen de Spanjaerts, en dat men gemeint heeft bevoegt te weſen, om gewelt met gewelt te keeren, en aen den Hertog en Spanjaerts onrecht met onrecht te vergelden. De opſtand van die van Vliſſinge was een ſtoute, en ſelfs een onbeſonne daed, het kon haer wel dier hebben geſtaen, ingevalle de ſtad Bergen in Henegouwen niet kort daer aen by verrasſing was ingenomen geworden, want wie ſoude haer anderſints uyt de hand van den Hertog van Alba hebben verloſt?

Men

1572. Men moet nogtans de Burgery van Vlissinge die eer geven, dat sy de eerste onder de Nederlanders zyn geweest, die het Spaensse Jok, te weten het Casteel en de Bezetting, hebben afgeworpen, en die een groot gewicht aen de Vryheit der Nederlanden hebben toegebragt. Opdat men niet en soude denken, dat het een oproer van de Gemeinte was, deden sy een verdeding in geschrift stellen en uytgeven, waer in sy redenen gaeven, waerom sy de waepenen hadden aengenomen, met verklaering, dat sy geen Spaensse Bezetting in toekomende, het zy in 't geheel ofte ten deele, in haer Stad wilden ontfangen. Voorts stelden sy tot Admirael over haer schepen aen Ewout Pieterse Worst, een kloek man, en ervaere Schipper, die de Spanjaerts daer nae groote afbreuk heeft gedaen, en haer soodaenig by alle gelegentheden aentaste en vernielde, dat sy voor hem beefden, en als bloodaerts gingen loopen. Jan de Moor wiert Vice-Admirael gemaekt, die sig mede dapper tegen de Spanjaerts heeft gequeten.

Boxhorn Chron. van Zeeland. 2. D. p. 546.

Meteren 4. B.

Door het bemachtigen van den Briel, en de opstand van die van Vlissinge, verloor de Hertog van Alba syn achting als een ervaeren en voorsigtig Krygsoverste, omdat hy de Zeesteden in diervoegen had

Cambdeni Annal. part. 2.

had verwaerlooft, en in tegendeel syn krygsvolk gebruykt om de groote Steden te plaegen, en deselve tot het opbrengen van den Tienden Penning te dwingen. 1572.

De Prins van Oranje was sig in die tyd tot Dillenburg ophoudende, en derhalven niet digt genoeg by de hand, om een spoedige hulp aen de Vlissingers, die deselve wel noodig hadden, te senden: dog Graef Lodewyk van Nassau bevond sig als doen tot Calais, en de tyding van de opstand van Vlissinge gehoort hebbende, oordeelde hy te recht, dat die gelegentheit niet behoorde verwaerlooft te worden: derhalven sond hy na Vlissingen Jonkr. Jeronymus t' Seraerts, Stalmeester van de Prins, met een goed getal Fransse krygsknegten, met last niet alleen, om over die Stad, maer ook over geheel Walcheren, het bevel te voeren. De uytgeweeke Nederlanders, die sig in Engeland hadden neergezet, sonden ook eenige Engelsse tot hulp, sulks die van Vlissinge daer op moedig geworden zynde, niet alleen bedagt waeren, om sig tegen den Hertog van Alba te verweeren, maer selfs om hem den oorlog, onder de Prins van Oranje aen te doen. Sy trocken voor eerst nae ter Vere, de Overheit was haer tegen, dog van Cuyk

De Steden Zierkzee en Vere gaen aen de zyde van de

1572. wist de Visschers en vervolgens de Burgery op syn zyde te krygen, en bragt het soo verre, dat een Bende krygsvolk van Vlissinge, in weerwil van de Overheit, wiert binnengelaeten; de Nederlandse Gemeinte in Engeland sond aenstonts op die tyding hondert vyf en twintig krygsknegten, op haer eige kosten geligt, nae ter Vere, waer door die Stad voor de Prins wiert verseekert. Vervolgens trok Rollée, Bailliuw van ter Vere, met een hoop volks nae Zierikzee, daer drie vendels Waelen in bezetting laegen, dog sy hadden de Burgery tegen, soo dat sy het, naer een geringe wederstand, moesten opgeven, en daer mede ging Zierikzee by verdrag aen de zyde van de Prins over. Dit geluk moedigde 't Seraerts aen, om ten selven einde nae ter Goes te trecken, dog hy wiert aldaer afgewesen.

Prins over.

Den 25. Juny.

Insgelyks Enkhuysen. Den 2. Mey en volgende daegen.

Ontrent deselve tyd verklaerde sig de stad Enkhuysen voor de Prins. dat geen klein gewigt aen syn saeken toebragt: de Prins had lang te voren een heimelyk verstand met sommige binnen die Stad onderhouden, en nu wierden de burgers verbittert, en gaende gemaekt door de vermetele woorden van een Hopman ter Zee, die den Hertog van Alba ging dienen, en sig had laeten ontvallen, *Het zyn alle Geusen en Schelmen, die in de*

Stad

Stad zyn, ik sweere, het sal haer swaer- 1572.
der vergaen, dan het die van Rotterdam geschiet is. Daer mede wierden de verdachte Burgemeesters en Regeerders afgeset, en andere in haer plaets gestelt. Sy deden den Eed, *Dat sy den Conink van Spanjen, den Prince van Oranjen, en de stad van Enkhuysen gehouw en getrouw zouden wesen. Dat sy den Hertog van Alba, met syn aenhang, mitsgaeders den Tienden en Twintigsten Penning, en de Tyrannische Inquisitie, souden wederstaen, en een ieder in Vryheit onderhouden &c.* Alle de Steden van Geheel West-Vriesland en het Noorder-Quartier volgden wel haest het voorbeeld van die van Enkhuysen, soo dat de Prins sig in korten meester sag van dat voornaem gedeelte van de Provincie van Holland. Hy stelde aenstonts tot syn Luytenant en Gouverneur over het selve Jonkr. Dide-rik Sonoy, een Gelders Edelman, en die hem lang en yverig had gedient; en gaf hem een Instructie, waer in hy hem wel voornaementlyk belaste, dat hy met alle neerstigheit de hand daer aen soude houden, ten einde het woord Gods aldaer verkondigt, en gepredikt wierde, sonder nogtans te gedoogen, dat aen die van de Roomsse Kerk eenige overlast wierde gedaen, of dat sy in de oeffening

Geheel West-Vriesland gaet aen de zyde van de Prins over.

Meteren 4. B.

van

1572. van hun Godsdienst belet wierden. Daer benevens begeerde de Prins, dat Sonoy die van de Wet en andere Bediende, mitsgaeders die van de Ambachten, Gilden, Broederschappen, en voorts alle andere Ingezetenen, den naevolgenden Eed soude doen afleggen: *Dat sy den Conink, onder mynen Heere den Prince getrouw souden wesen, ende voorts syn Excellentie gehoorsaemen, in alle 't gene hy henluyden bevelen soude, dat tot vordering van den woorde Gods, dienst synes Majesteits, en tot welvaert, verlossing en vryheit van den Lande, van haer Steden, en van elk van hen in 't bysonder was dienende: ende voorts dat sy de Vryheit ende Voorrechten souden handhaeven.* De afval van alle die Steden ruchtbaer geworden zynde, was men in de Nabuerige Rycken van Vrankryk en Engeland seer oplettende, waer het eindeling op soude uytkomen, en de uyt geweeke Nederlanders aldaer begonnen moed te scheppen, om eens in haer Vaderland herstelt te worden: by die gelegentheit schreef de Lord Burleig aen de Ambassadeur Walsingham, in Vrankryk, *dat men de Nederlanders nu in staet achte te wesen, om sig van de wreetheden van Pharao, die de Hertog van Alba tegen haer oeffende, te ontslaen; dog dat 'er waeren,*

Memoires de Walsingham. Lettre 143.

ren, die de gevlugte Nederlanders in 1572.
Engeland wilden wederhouden, om niet tot hulp van haer Vaederland te trecken.

Het bleef hier niet by, want Graef Lodewyk van Nassau sig in Vrankryk onthoudende; en altyt in goed verstand met de Hoofden der Gereformeerde aldaer levende, had met derselver hulp een aenslag op de stad Bergen in Henegouwen ondernomen, en syn saeken vervolgens soo wel en heimelyk beleid, dat hy die Stad by verrassing innam; en reets binnen deselve was, als men hem nog tot Parys meinde te wesen. De Hertog van Alba was 'er te voren ook van gewaerschouwt, en hy was 'er over bekommert, dog Graef Lodewyk bestelde alles soo heimelyk, dat de verspieders van den Hertog geen kennis van syn onderneming konden bekomen. Als nu de Hertog van Alba alle die quaede tydingen van het overgaen of innemen van die Steden kreeg, en de eene quaede bode den anderen niet en verbeide, geraekte hy in de uyterste verlegentheit, niet wetende, waer hy sig best wenden ofte keeren soude: daer en boven wiert hy nog gewaerschouwt, dat de Prins veel volk in Duytsland vergaederde. Hy bespeurde te laet, hoe verre hy de Nederlanders

Graef Lodewyk van Nassau neemt Bergen in Henegouwen by verrassing in.

Den 24. Mey.

Verlegentheid van den Hertog van Alba daer over.

1572. van hem had vervreemd, en dat die Landen door syn mishandeling tot een afval gebragt zynde, hy deselve waerschynelyk aen syn Opvolger niet bevredigt soude konnen overgeven, gelyk hy die gevonden had, waer door hy weinig eer stond te behaelen. De tyding van het innemen van Bergen in Henegouwen ontstelde hem wel meest, hy kon die niet gelooven, te meer, omdat hy kort te voren brieven uyt Parys had ontfangen, waer in hem geschreven wiert, dat Graef Lodewyk des avonts te voren aldaer nog in de kaetsbaen was gesien. Maer als de tyding hem van alle kanten wiert bevestigt, verloor hy syn geduld en gewoone staetigheit, en sig door gramschap laetende vervoeren, smeet hy syn hoed ter aerden, deselve van boosheit met de voeten tredende.

Hooft 6. B. Dinothus lib. 2. de Bello Civ. Belg.

Op de eerste tyding van de opstand in Holland en Zeeland, had de Hertog soo veel volk versaemelt, als hy met alle spoed by een kon krygen, en hy was daer mede tot Bergen op den Zoom gekomen, waerschynelyk om nae Walcheren te vaeren, en die van Vlissinge wederom tot gehoorsaemheit te brengen, en te kastyden: door het innemen van Bergen in Henegouwen stond hy in twyffel, niet wetende, wat hy eerst soude beginnen, en

en overleggende wat best was, of eerst naer Holland en Zeeland te trecken, om den opstand aldaer te dempen, ofte wel nae Bergen in Henegouwen, om die stad te herwinnen. Chiapin Vitelli raede hem, dat hy sig eerst van Holland en Zeeland soude verseekeren, en de Heer van Noircarmes in tegendeel, dat hy ten spoedigsten nae Bergen in Henegouwen soude trecken. Hy verkoos en volgde het gevoelen van den laesten, dog by de uytkomst is het gebleeken, dat hy daer in quaelyk beraeden was, en die misslag is buyten twyffel het behoud van Holland en Zeeland geweest, jae de grondslag, segt Meteren, van de gemeene saek en voorspoed: hy had naer alle waerschynelykheit de verdere opstand in Holland niet alleen voorgekomen, maer selfs was 'er niemant, die de steden den Briel, Vlissinge en Enkhuysen, uyt syn hand kon redden, de Prins was nog verre van de hand, en niet gereed, om de vereischte onderstand aen die Steden te doen. Nu wonnen sy niet alleen tyd, om sig te sterken, en volk te vergaederen, maer selfs, terwyle de Hertog sig tot het beleg van Bergen in Henegouwen bereide, verklaerden de meeste Steden van Holland sig voor de Prins van Oranje, ofte wierden voor hem verseekert. De eerste

1572.

Bentivoglio Hist. 6. B.

Hy besluyt na Bergen in Henegouwen te trecken.

In syn 4. B.

De meeste Steden van Holland verklaeren sig

1572. Voor de Prins. Den 19. Juny. Den 21. Juny. Den 25. Juny.

Stad van Zuyd-Holland, die ſig aen de zyde van de Prins begaf, was Oudewaeter, en daer op volgde ter Gouw, die beide door Jonkr. Adriaen, Heer van Swieten, voor de Prins wierden bezet. De ſteden Dordrecht en Leiden begaeven ſig vervolgens mede onder het Stadhouderſchap van den Prins van Oranje; en de Regeerders van Dordrecht maekten een verdrag met Bartel Entes van Mentheda, als Overſte Luytenant van de Graef van der Mark, waer by ſy verklaerden, dat ſy te vreden waeren, om hem in haer Stad te ontfangen, onder deſe uytdruckelyke betuyging. *Dat die van Dordrecht geenen Heer en kennen ofte begeeren te hebben, dan alleenlyk de Coninklyke Majeſteit van Spanjen, als haeren rechten geboren Lantsheer, als Graeve van Holland, en den ſelven begeeren gehouw ende getrouw te blyven in alles, volgens den eed by ſyn Maj. den Lande van Holland, en by de Onderſaeten weder aen ſyn Maj. gedaen, en dit onder 't Gouvernement van de Prins van Oranjen, als Stadhouder van ſyn Maj. over Holland, of die ſyn Maj. gelieft, by advys van de Staeten van den ſelven Lande, te ſtellen, en onder 't Regiment van het Gemeene-Land, by advys van de Gemeene Stae-*

Staeten des Lants te ordonneren, son- 1572.
der henluyden te geven onder eenige andere Heeren, Vorsten of Capiteinen, dan van syn Maj. of de Excellentie van de voorschreeve Heere Prince, last en Commissie hebbende als voren &c. Die verklaering is aenmerkelyk, en men kan uyt deselve klaer genoeg bespeuren, waer de gedachten van de Regeerders in die tyd henen liepen. Te weten, sy begeerden niet aengesien te werden voor wederspannige ofte afvallige, betuygende, dat sy sig onder geen ander Heer ofte Vorst wilden begeven, maer in tegendeel, dat sy bereid waeren om aen de Conink, als haer gebore Vorst, in alles te gehoorsaemen, soo hy, ingevolge van syn eed, nae de Wetten, en by raed ofte goedkeuring van de Staeten des Lants, wilde regeeren. Men kan niet ontkennen, dat de Regeering van Dordrecht in desen wel en wettig handelde, en gevoelens had, die met den eed en pligt van goede Regenten overeenquaemen.

De Hopman Brand maekte sig ver- Den 26.
volgens meester van Gorcum, met het Juny.
Casteel, en daer nae van het Huys te Louvestein. De Prins van Oranje wel wetende, hoe seer het Gemeen, en wel voornaementlyk de uytgeweeke en ver-

1572. dreve, ter saeke van de Godsdienst, op de Roomsse Geestelyke waeren verbittert, bysonder op de Munnicken, en alle gewelt en gewreesde ongeregeltheden willende voorkomen, had aen alle syn Bevelhebbers last gesonden, dat men de Roomsse Geestelyke niet en soude mishandelen, maer deselve in tegendeel, soo wel als alle anderen, haer Vryheit laeten, en tegen alle overlast beschermen. Des niet tegenstaende wierden de Geestelyke en bysonder de Minnebroeders tot Gorcum seer onbarmhartig gehandelt, en eenige van deselve nae den Briel aen de Graef van der Mark gesonden, die dese arme Geestelyke, naer het uytstaen van veel verdriet, mishandeling en smaed, deed ophangen, behalven twee, die haer geloof versaekten, en het leven daer door behielden. De verdrevelingen waeren door de vervolging en onderdrucking niet alleen verbittert, maer ook verhard geworden en verwildert: en door haer omswerven op Zee hadden sy een verwoetheit aengenomen, die meer de Roovers als welgeschikte krygslieden paste, bysonder onder een Hooft, als de Graef van der Mark was: sy meinden recht te hebben, om by wederwraek op de Roomsse Geestelyke, en voornaementlyk de Munnicken, te verhaelen het quaed

Mishandeling van de Roomsse Geestelyke tegen de bevelen van de Prins.

quaed, dat sy hadden geleden, en het on- 1572.
menschelyk bloedstorten ter saeke van de Godsdienst, waer van sy niet ten onrecht oordeelden, dat de Geestelyke en Munnicken de voornaemste aenleyders en dryvers waeren.

De stad Haerlem quam by Verdrach Den 4
aen de zyde van de Prins over: onder July.
anderen wiert by de Overheit aldaer bedongen: *Dat die van Haerlem verpligt souden blyven in den eed, die sy den Coninck van Spanjen, als Graeve van Holland, gedaen hadden; en den Prince van Oranjen gehoorsaem zyn, als syn Maj. Stadhouder. Dat de Hertog van Alba met syn Aenhangers voor vyanden verklaert souden werden. Dat geen verandering in Wet en Raed mogt geschieden, als naer oude gewoonte, immers niet, voor en aleer de Prins van Oranje selfs in't Land gekomen zou wesen: dat niemand, buyten de gewoone rechtspleging, in goed ofte bloed verkort mogt werden. Dat de Geestelyke vry en onbeschaedigt binnen haer Cloosters mogten blyven: en voorts, dat 'er geen Bezetting van krygsvolk binnen die Stad gebragt mogt werden, als met toestemming van de Overheit.* Daer op wiert Naer- Den 21
den door de Geusen ingenomen, die al- July.
daer, en ten platten Lande veel moedwil

 be-

1572. bedreven. Schoonhoven wiert door de Graef van der Mark belegert en aengetast, en vervolgens aen hem overgegeven. De Geestelyke wierden aldaer ook mishandelt, een Munnik wiert dood gesteeken, en twee aen een noteboom tegen over het Stadhuys staende, opgehangen. Om kort te gaen, alle de Steden van Holland begaeven sig onder het Stadhouderschap van de Prins, en verklaerden sig tegen den Hertog van Alba, behalven Amsterdam: men deed veel moeite, om de Overheit van die Stad te overreeden, dat sy sig met alle de andere Steden van Holland wilden te saemen voegen, dog te vergeefs; 't welk een groot ongeluk voor Holland was, en de oorsaek van de uyterste rampen, die het Land kort daer nae zyn overgekomen: de Hertog van Alba had bysondere sorg gedraegen, om die machtige Stad in syn belangen te houden, en de Overheit was en bleef geheel en al Spaensgesind.

Den 1. Octob.

Amsterdam blyft alleen aen de zyde van de Spanjaerts.

Terwyle de Steden van Holland sig aldus voor de Prins verklaerden, versaemelde Graef Willem van den Berg, Schoonbroeder van de Prins, eenig volk, en bemachtigde daer mede Zutphen, Harderwyk en eenige andere kleine Steden, in Gelderland gelegen: voorts nam hy Campen in, en daer op gaeven Swol, Has-

Hasselt en Steenwyk sig mede aen hem 1572. over. Ende de Geusen, door de goede uytslag van haer saeken in Holland aengemoedigt, trocken verder nae Vriesland, en bemachtigden Sneek, Bols- Den 18. waerd, Franeker en Dockum. De Prins 27. en 28. Augusti. sulks vernemende, sond Graef Joost van Schouwenburg, met seven ofte acht Vendelen Duytsche krygsknegten, nae Vriesland, gevende hem te gelyk last, om Stadhouder en Capitein Generael over die Provincie te wesen, mitsgaeders over Groeningen en de Ommelanden. De Graef ging syn verblyf te Franeker houden, en alsoo de stad Leeuwaerden nog aen de zyde der Spanjaerts bleef, rechte de Graef een nieuw Gerechtshof binnen Franeker op; dog alle die saeken zyn aldaer van geen langen duer geweest. Het verdient syn opmerking, hoe dat de Prins van Oranje sig kon aenmaetigen om een Stadhouder over Vriesland aen te stellen, daer hy nog recht nog voorwendsel toe had. De Geusen leefden in Vriesland mede, als nae gewoonte, seer slegt, bysonder tegen de Roomsse Geestelyke, en syn verdelgden verscheide Cloosters.

Ondertussen trok de Hertog van Al- De Hertog van Alba vind sig verlegen om geld. ba syn volk by een, en maekte de noodige toebereidselen om Bergen in Henegouwen te gaen belegeren, waer door

1572. hy syn saeken in Holland en Zeeland geheel en al quam te verwaerloosen: onder alle syn menigvuldige kneveleryen en gewelt vond hy sig het meest om geld verlegen, en nu te laet bespeurende, hoe dat hy syn saeken daer door had bedorven, soo trachte hy de Nederlanders met sagtheit en toegeventheit te winnen, daer hy noyt te voren op bedagt had geweest, aenbiedende om syn eisch van den Tienden en Twintigsten Penning te laeten vaeren, mits de Staeten hem ten minsten twee millioenen guldens jaerlyks, gelyk sy hem te voren hadden aengeboden, wilden opbrengen. Hy sond last om de Staeten daer op te vergaederen, en schreef onder anderen aen de Graef van Bossu, dat hy de Staeten van Holland ten dien einde, tegen den 15. July in den Haege soude beschryven. Dog die toegeventheit quam te laet, men achte de last van den Hertog niet meer, en in tegendeel wiert besloten, dat de Staeten op den selven dag binnen Dordrecht by een souden komen, om met malkanderen, over de gesteltheit van 's Lants saeken, raed te plegen, waer van die van Dordrecht aen de Prins kennis gaeven, met versoek, dat hy iemant van synen 't wege aldaer mede wilde senden.

Vergaedering van

Ingevolge van dien quam de Vergaede-

deRing van de Staeten op de bestemde dag binnen Dordrecht by een, en bestond uyt de Afgesonde van de Ridderschap en Edele, mitsgaeders van de steden Dordrecht, Haerlem, Leiden, ter Gouw, Gorcum, Oudewaeter, Alkmaer, Hoorn, Enkhuysen, Medenblik, Edam en Munnickendam. De Prins van Oranje sond den Heer van St. Aldegonde, om van synen 't wege op de Vergaedering te verschynen, ende vervolgens deed hy een aenspraek aen deselve, vertoonende: *Dat het aen de Heer Prins van Oranje bysonder aengenaem was, te sien de getrouwheit en goedwilligheit, die de Steden van Holland met 'er daed aen hem betoonden, als aen haer wettige en rechte Stadhouder, onder den Conink van Spanjen, tegen den Hertog van Alba en syn aenhang, om goed en bloed, tot verlossing haeres Vaederlants uyt die wreede tyranny der Spanjaerden, met hem te willen opsetten, haer deswegen bedankende, en versoekende, dat sy by dat loffelyk voornemen wilden volharden. Dat syn Vorstel. Genaede niets liever in dese weerelt wenschte te sien, dan den dag, dat dese Nederlanden wederom in haer oude bloeyende staet en voorspoet, en tot haer oude Vryheit, daer onse Voorvaeders deselve, door haer vro-*

me

1572. de Staeten binnen Dordrecht. Die van Delft en Rotterdam konden aldaer nog niet verschynen, ter oorsaek de Spanjaerts die Steden eerst op den 21. July hebben verlaeten. *Te vinden by Bor 6. B.*

1572. *me en loffelyke daeden ingebragt en onderhouden hadden, mogten wederkeeren. Dat syn Vorstel. Gen. ten dien einde, alle middelen, onkosten, arbeid en moeite had aengewend, om dese Landen van die gruwelyke onderdrucking en moedwil te mogen verlossen en bevryden, dog dat syn vorige tocht, die hy tot syn groote en swaere onkosten had ondernomen, vrugteloos was geweest, ter oorsaek in die tyd sulk een goed verstand met de Steden nog niet en was geweest, als syn Vorstel. Gen. wel wenschte en gehoopt had. Ende hoewel syn Vorstel. Gen. aen die tocht had gehangen alle 't gene hem nog was overgebleven, en sig daer mede ganschelyk had uytgeput, en van alle overige middelen ontbloot, hy de moed niet te min daerom niet had verloren, en dat syn getrouwheit en goedwilligheit tot de Ingesetenen des Lants dieshalven niet vermindert was geworden, maer in tegendeel, dat hy by nagt en dag alle middelen had overlegt, om syn eerste voornemen, streckende tot verlossing des Lants, te wege te brengen. Ende naedien het God Almachtig nu believt had, nae soo veel verdruckingen en onverdraeglyke beswaeringen, de oogen der Ingesetenen te openen; en haer een hart te geven, sulks veel Steden sig opentlyk ver-*

verklaert hadden, aen syn Vorst. Gen. 1572.
toegedaen, en den Tyran vyandig te wesen, waer toe sy de bystand van syn Vorst. Gen. in alle onderdaenigheit versogt hadden, soo was hy met een hartgrondig medelyden over hen bewogen geworden, en over haer aenstaende gevaer in syn hart geraekt zynde, hadde hy alle syn vlyt, moeite en arbeid op nieuw aengelegt, alle syn vrienden en maegen aengesprooken, en ten laesten, met groote swaerigheit, soo veel te wege gebragt, dat hy nu een schoonen hoop Ruyters en Voetknegten had te velde gebragt, bereid zynde, daer mede in 't Land te vallen, en het aengevange werk Gods, de gewenschte verlossing des Lants, ganschelyk te volbrengen. Maer dewyle het nu noodig was, dat men het volk monsterde, in den eed bragt, en betaelde, soo was de ernstige begeerte en het gunstig bidden van syn Vorst. Gen. dat sy dog syn groote getrouwheit en genegentheit, die hy den Lande bewesen had, wilden aensien, en hem nu niet verlegen laeten, tot syn eeuwige schande, overdenkende, dat sy sig selven, en het gantsche Vaederland, in een eeuwig verderf, jammer en ellende storten souden: in tegendeel, dat sy alle andere dingen te rugge stellende, met vrymoedigheit des harten, een ieder nae

1572. *syn vermogen, haer goedwilligheit geliefden te bewysen, om syn Vorst. Gen. uyt desen noodte helpen: versoekende ten dien einde, dat de Staeten sig wilden verbinden voor de betaeling van de drie eerste maenden soldy, en nog daer en boven ten aller eersten opbrengen een somme van een hondert duysend Croonen, tot voldoening van de eerste maend.*

De Staeten bewilligen geld aen de Prins.

Ingevolge van dat versoek, bewilligden de Staeten in het spoedig opbrengen van de versogte een hondert duysend Croonen, en om deselve met 'er daed te vinden, wiert besloten, dat een iegelyk van de Leden der Vergaedering deselve in den haeren souden sien te vinden by Leening onder de vermogentste van haer Ingesetenen, selfs, van silver, goud en juweelen: dat men ten dien einde ook soude mogen lichten de penningen van de impoften en loopende Beden van den Lande: voorts, dat men soude mogen leenen en gebruyken de gereede penningen van de inkomsten van Kerken, Cloosters, Gilden en Broederschappen, die men kon vinden: daer en boven, het goud en silver van de Kerken en Cloosters, en van andere Gemeenschappen, als meer tot cieraed dan nooddruft dienende, 't welk onder de bewaering van de Overheit gebragt soude werden.

Daer

Daer en boven verleenden de Staeten de vereischte verbintenis voor de betaeling van de drie eerste maenden soldy, mits het gene daer aen betaeld soude worden, tot afslag soude verstrecken op het aendeel van Holland, in de Lasten in toekomende te heffen, sonder den Lande van Holland daer mede tot hooger aendeel te beswaeren, als het van outs hadde gestaen. 1572.

De Prins wort by de Staeten erkent voor Stadhouder.

Dit aldus verkregen hebbende, heeft de Heer van St. Aldegonde syn verdere last aen de Staeten ook voorgedraegen; ende daer op wiert met eenpaerigheit besloten, dat men de Prins van Oranje erkende voor de Algemeene Stadhouder en Luytenant des Coninks over Holland, Zeeland en Vriesland en Sticht van Utrecht, gelyk hy te voren was geweest, en daer toe by de Coninkl. Maj. wettelyk en behoorlyk was aengestelt geworden, sonder dat naederhand eenige wettige, en nae de rechten des Lants betaemelyke afstelling was geschiet. Dat men sig met de andere Landen en Provinciën soude sien te vergelyken en over een te komen, om den Prins, als de voornaemste Lidmaet van de Generaele Staeten der Nederlanden, en mitsdien recht hebbende, om deselve Nederlanden van alle inval en onderdrucking der vreemde te bescher-

1572. schermen, als daer toe by eer en eed verbonden synde, voor Beschermer en Hooft der selver Landen, in afwesen der Coninklyke Majesteit, te kennen, aensien, en daer voor te houden.

Om op de saeken der Zee beter te voorsien, en de Zeevaert en Coophandel te bewaeren en beschermen, wiert besloten, dat men alle vorige Lastbrieven ter Zee soude intrecken, en dat de Prins een Opper-Admirael soude aenstellen, die de Bevelhebbers ter Zee selfs soude aennemen, om onder hem te dienen: dat ook die Bevelhebbers met haer scheepsvolk aengenomen souden werden in soldy. Als mede, dat 'er eenige Gemachtigde gestelt souden werden, om kennis te nemen van alle saeken ter Zee voorvallende.

Dat men met de Graef van der Mark soude handelen, om goede ordre en krygstucht over de Bevelhebbers en het krygsvolk te houden, tot bescherming der Ingesetenen des Lants, en weering van alle overlast.

Insgelyks hem ernstiglyk versoeken, soodaenige voorsiening te willen doen, dat de Caemer van Reekening, de Register-Caemer, en de Griffie binnen 't Hof in den Haege, in 't geheel onbeschaedigt mogten blyven, mitsgaeders,

de

de Caemer van de Staeten van Holland 1572.
ſtaende aen 't Clooſter van de Predikheeren in den Haege, opdat alle Reekeningen, Regiſters, ſtucken en papieren, daer den Lande grootelyks aengelegen was, in weſen en wel bewaert mogten blyven.

Maer het gene alhier een ſonderlinge opmerking verdient, is, dat de Staeten, in die eerſte beginſelen, die nog ſeer ſwak en twyffelachtig waeren, en die nog geen hoop, jae ſelfs nauwlyks een flickering van de aenſtaende Vryheit konden geven, aenſtonts op haer Voorrechten begonnen te denken. Het ſchynt dat men te voren, dog hoe of wanneer is ons niet gebleeken, en miſſchien wel door laſt van den Hertog van Alba, ſig meeſter had gemaekt van alle de Chartres, Voorrechtbrieven en van alle andere voornaeme ſtucken, den Lande van Holland aengaende, om de kennis en toegank van deſelve aen de Staeten te benemen en te onthouden: immers, hoe dat het daer mede zy toegegaen, deſelve waeren op het ſlot van ter Gouw gebragt, en aldaer beruſtende. De Staeten beſloten, den Heer van Noortwyk, en voorts uyt elke Stad een Heer aen de Prins van Oranje af te ſenden, om te verſoeken en te wege te brengen, dat de

1572. Staeten de gemelde ſtucken mogten naeſien en onderſoeken, daer van een Inventaris te maeken, en van de voornaemſte een afſchrift te nemen, om in de Steden van Holland geſien en bewaert te worden, ſoo als men ſoude vinden te behooren.

Voorts verklaerde de Heer van St. Aldegonde aen de Staeten, de meining van de Heer Prins te weſen. *Dat de vryheit van Godsdienſt onderhouden ſoude werden, ſoo wel der Gereformeerde als der Roomſſe, en dat een iegelyk in 't ſyn in 't openbaer, in Kerken ofte Capellen, gelyk het by de Overheit op de gevoeglykſte wyſe geſchikt ſoude werden, de vrye oeffening derſelve ſoude gebruyken, ſonder dat aen iemant eenig belet daer tegen gedaen ſoude werden: als mede dat de Geeſtelyke in haerluyden ſtaet vry en onbekommert blyven ſouden, ten waere ſy hen vertoonden vyanden te weſen, ofte ſig tegen de gemeene ruſt vergrepen te hebben; alles, ter tyd en wylen toe, dat by goedvinden der Generaele Staeten van alle de Nederlanden anders beraemt ſoude werden, nae welkers beſluyt de Prins en de Staeten ſig ſouden gedraegen.*

Vervolgens wiert beſloten, dat de onkoſten, tot beſcherming van 't gemeene Land,

Land, bevryding van wegen en rivie- 1572.
ren, onderhoud van krygsvolk, en wat dies meer is, in 't gemeen gedraegen souden werden, over de Steden en platten Lande van Holland, by alsulke schattingen, als men daer toe soude goedvinden. Daer benevens beloofden de Leden plegtelyk, dat sy goed verstand met malkanderen souden houden, en de gelegentheit en gesteltenis van elke plaets aen de Prins overschryven.

Dit gedaen zynde, hebben alle de Afgesonde op de Vergaedering van de Staeten sig eendrachtelyk verbonden, en by een plegtige Handtasting aen de Heer van St. Aldegonde belooft; dat sy in geen verdrach nog vergelyk souden treden, het zy met den Conink selve, ofte met eenige andere, die last ofte bevel van syn Maj. souden mogen hebben, nog ook iets anders te sullen doen ofte besluyten, dat de Generaele Staeten mogt aengaen, sonder goedvinden en toestemming van de Prins, en sonder den selven daer in te begrypen, voor soo verre hy goedvond, dat men sulks deed: met verdere betuyging, dat sy den Heer Prince getrouwelyk souden bystaen, en hem niet verlaeten tot den einde toe, maer in tegendeel hem allesints te hulp te komen, soo veel hen mogelyk was. Daer en tegen ver-

Belofte van onderlinge bystand.

1572. bond ſig de Heer van St. Aldegonde, by eed in de naem van de Prins, dat hy geen verdrach nog vergelyk ſoude maeken ſonder voorgaende kennis en toeſtemming van de Staeten, en ſonder deſelve daer in te begrypen, indien ſy ſulks begeerden. Aldus ſiet men de Staeten met de Prins van Oranje vereenigt, en onderling plegtig verbonden, om malkanderen met alle magt by te ſtaen, en geen verdrach met de Conink aen te gaen, als met gemeene toeſtemming. De Steden Delft en Amſterdam waeren nog in gebreeke gebleven, van ſig in deſen met de andere Leden van Holland te voegen, en hadden niemant uyt den haeren op de Vergaedering geſonden, derhalven wiert beſloten, dat men die van Delft ſoude benauwen, en haer de uytvaert op Waeterland beletten, 't welk die van Leiden, als de meeſte gelegentheit daer toe hebbende, en voorts de andere naeſte Steden, aennaemen, om nae gelegentheit te ſullen doen: dog alſoo de Spanjaerts kort daer aen Delfshaeven en geheel Holland verlieten, was het niet noodig iets tegen Delft te ondernemen. En wat Amſterdam belangde, de Prins wiert verſogt te ſchryven, ofte iemant nae Denemarken en de Ooſterſſe Steden te ſenden, om ernſtig van wegen de Staeten

ten

ten van Holland te versoeken, dat aen die van Amsterdam, vermits haer vyantschap en tegenstand aen de Vryheit en welvaert des gemeene Vaederlants, geen toevoer gedaen mogt werden, maer dat sy in tegendeel haer scheepvaert wilden richten naer Enkhuysen, Hoorn, ende de Steden daer omtrent gelegen, ofte in de Maes nae Dordrecht, daer sy de plaetsen en de verdere gelegentheit soo bequaem souden vinden als tot Amsterdam. 1572.

Daer nae quam de Graef van der Mark in de Vergaedering van de Staeten, vertoonende syn Commissie en Instructie van de Prins van Oranje, waer by hy tot syn Overste in Holland aengestelt wiert, met last, om in syn afwesen het bevel aldaer te hebben. Welke gelesen en overwogen zynde, wiert de Graef van der Mark by de Staeten daer toe aengenomen en erkent. De Instructie, door de Prins aen hem gegeven, is wydloopig, en behelst verscheide saeken, die de Graef soude moeten doen of laeten, en men kan daer uyt genoeg bespeuren, dat de Prins het woest gedrag en de imborst van de Graef wel kende, en derhalven bekommert was, dat hy eenige buytensporigheden soude plegen: verders is die Instructie seer aenmerkelyk, klaer verbeeldende

Te vinden by Bor. 6. B.

De Graef van der Mark wort erkent voor Luytenant van de Prins

1572. het goed beleid en oprechte meining van de Prins tot behoud van het Land: het sal de moeite weerdig wesen, dat wy een weinig daer op blyven staen.

Syn Instructie. Eerstelyk wiert by deselve aen de Graef van der Mark bevolen, dat hy geen te groote ofte onnutte kosten, met het aennemen van te veel krygsvolk soude doen: dat hy de Steden, die weigerig mogten wesen om bezetting in te nemen, ofte die deselve niet anders, als tot een seeker getal souden willen innemen, daer om niet aenstonts voor wederspannige soude mogen houden, als sy andersints de goede saek met geld ofte voorraed wilden bystaen, en gereet waeren om den vereischten eed te sweeren.

Daer nae wiert hy vermaent, de Landen, Steden ofte Gemeenten wederom te stellen in haer oude Vryheden, en Voorrechten, en de Overheden by haer gesag te handhaeven, ook een iegelyk in syn ampt, staet ofte plaets te laeten blyven, ten waere, nae behoorlyk ondersoek, bevonden wiert, dat iemant sig tegen het gemeene Lants welvaeren had misgaen, ofte sig tegen de Prins wrevelig quam te stellen.

Ende alsoo in de Commissie was gestelt, dat de Graef die van de Roomse Godsdienst, en Geestelyke, in syn bescher-

ſcherming ſoude moeten nemen, en niet 1572.
toelaeten, dat iemant van deſelve eenige overlaſt wierde toegedaen, ſoo verklaerde de Prins ſig dienaengaende nog breeder, begeerende, dat in ſulke plaetſen ofte kerken, daer de oeffening van die Godsdienſt wiert verſogt, hy die van beide Geſintheden goedwillig ſoude doen overeenkomen van de tyd, plaets en kerken, daer ieder de oeffening van ſyn Godsdienſt ſoude doen, op dat de een den anderen geen hinder mogt doen, ofte eenige verſtooring ofte opſchudding maeken, waer op wel byſonder gelet diende te worden, opdat alles in ruſt en vrede mogt toegaen.

Dat niemant onder de Evangeliſche tot het Predikampt aengenomen ſoude werden, ten zy hy alvorens aen de Overheit wierde voorgedraegen, opdat geen onbequaeme ſig ſelfs mogten indringen: dog dat de Overheit niemant, die by de Gemeinte wettig was beroepen, ſoude mogen weeren, ten zy om merkelyke redenen, die tegen ſyn perſoon ingebragt ſouden werden.

Ook ſoude de Overheit bevolen werden, om aen een iegelyk, ſoo wel van de eene als van de andere Godsdienſt, ſchut en ſcherm, recht en billykheyt te doen.

1572. Dat alle heimelyke vergaederingen, het zy by dag ofte by nagt, en om welke reden het ook mogt wesen, op hooge straffe verboden souden werden.

Alle de Ingesetenen wierden bevolen den naervolgenden eed te doen, en de weigerige wierden gehouden voor wederspannige.

Dat sy den Conink, onder Myn Heer den Prince van Oranjen, houw ende getrouw souden wesen, ende voorts syn Excellentie gehoorsaemen in alles, dat hy hen soude bevelen tot vordering van de eere Gods, dienst syner Majesteit, en tot welvaeren, verlossing en vryheit van dese Landen, Steden ofte Gemeenten. Dat sy de Vryheit en Voorrechten van den Lande, Stad, Vlek ofte Gemeente, souden voorstaen, en het welvaeren van deselve bevorderen, ende dit alles in sulken verstand, dat sy geen verdrag maeken, ofte in eenige handeling souden treden met den geenen, die daer van soude mogen seggen last te hebben van de Coninkl. Maj. ofte andere, in wat manieren en onder welke voorwaerden het zy, al waere het ook soo, dat men hun Voorrechten van de Stad vermeerderen, en de vryheit der Evangelische Godsdienst toelaeten wilde, sonder voorgaende uytdruckelyke toestemming daer

tot

toe te hebben van myn Heer de Prins 1572.
van Oranje, ofte van de gene, die syn Excell. daer toe soude machtigen.

Daer en tegen beloofde de Prins, dat hy haer tegen alle gewelt der Spanjaerden en haerer Medehulpers soude beschermen, en geen verdrach met syn Majesteit, ofte iemant anders van synen 't wege, maeken, sonder haer daer in te begrypen, en haer toestemming daer toe te hebben.

Terstont nae dien eed, moest de Graef van der Mark die van beide de Godsdiensten doen sweeren: *Dat sy de een den anderen geen overlast, moeite of gewelt souden doen, ook nimmermeer iets tegen den anderen, door eenige onbehoorlyke middelen, ondernemen. Dat een iegelyk in rust, vrede en verseekertheit, soo veel de Godsdienst belangt, soude leven, en syn Overheit gehoorsaemen.*

De Graef van der Mark moest ook toesien, dat alle bysondere macht en gewelt in 't Land mogt ophouden: dat de uytgeweeke ter saek van de Godsdienst, zederd het voorgevalle in den jaere 1565., in haer goederen wierden herstelt. Ende tot besluyt wiert hy vermaent, sig soodaenig te gedraegen, dat hy de harten, soo van de Roomsgesinde als alle andere, door sagtmoedigheit en weldaedigheit mogt winnen.

1572. Wy hebben wat breeder van het verhandelde in die Staets-Vergaedering willen spreeken, soo, om het gewicht van saeken, als omdat het de eerste Vergaedering van de Heeren Staeten van Holland en West-Vriesland is geweest, die de grond heeft gelegt, om 's Lants Vryheit voor te staen en te handhaeven. Men kan hier uyt klaer genoeg sien de staetkundige maetregels, die de Prins van Oranje, ter bereiking van syn oogmerk in die tyd, heeft genomen, en hoe dat hy alle uyterlyke schyn en benaeming van opstand ofte muytery tegen den Conink gesogt heeft te vermyden, maer des niet tegenstaende alle Overheden en Ingesetenen soodaenig met eede aen hem heeft verbonden, dat sy niet alleen gehouden waeren hem als Stadhouder te gehoorsaemen, maer selfs geen Verdrach, sonder syn kennis en toestemming, met den Conink mogten maeken. Daer benevens kan men ontdekken, wat in die tyd het groot voorwerp van de Staetzucht van de Prins is geweest, naementlyk, het Gouvernement Generael van alle de Nederlanden: want daer toe dient het besluyt hier boven gemelt, dat men by de andere Provinciën soude sien te wege te brengen, om de Prins voor Beschermer en Hooft der Nederlanden, in af-

afwesen der Coninklyke Majesteit, te erkennen en daer voor te houden. 1572.

Het is aenmerkelyk, hoe die onbesonne drift van Staetzucht de beste Vorsten, en Mannen van verstand en Edele imborst, kan misleiden, om dingen te begeeren, die onbetaemelyk, en saeken te ondernemen, die menschelyker wyse onuytvoerlyk en genoegsaem onmogelyk zyn, waer aen sy sig in 't vervolg moeten stooten, daer sy over struykelen, haer rust, gesontheit, goed en bloed te vergeefs verspillen, en eindeling te gronde gaen: en dat het beklaeglykste van allen is, die verkeerde drift valt het meest in Vorsten en menschen van een verheve geest. De Prins was nog buyten 't Land verdreven, syn gooderen waeren aengeslaegen, het gene hy overig had gehouden, te saemen met het beste vermogen van syn vrienden en maegen, had hy in syn vorige tocht verspilt, niet ter weerelt overig hebbende, als de onderstand, die hem de Gereformeerde hier te Lande en elders, ofte andere goedwillige menschen quaemen te doen, of het gene de Vrybuyters voor hem ter Zee konden ophaelen. Op de eerste omkeering van saeken in Holland en Zeeland, daer het nog seer verward stond, en de hoop bygevolge seer gering was, schept hy niet al-

1572. alleen aenstonts moed, om sig in syn Stadhouderschap, tegen wil en dank, en sulks tegen het groot vermogen van de Conink van Spanjen, staende te houden, maer te gelyk, om by die gelegentheit 't eeniger tyd tot het Gouvernement Generael van alle de Nederlanden te geraeken. Tot het eerste deed sig wel eenige menschelyke hoop op, aengesien de sterke gelegentheit van Holland en Zeeland, en de groote genegentheit van de Ingesetenen tot hem, hoewel het hem daer nae nog moeyelyk genoeg is gevallen. Maer tot het laeste was geen de minste verwagting tot een goede uytkomst, soo ter oorsaek van de groote magt van de Conink, en het krygsvolk, dat hy aldaer had, als van de verdeeltheit van de Ingesetenen, en de yver van verscheide Provinciën tot behoud van de Roomsse Godsdienst, maer voor al, om de naeryver van de grootste Huysen van dat Land tegen hem. Hy heeft het nogtans seer verre, nae de Pacificatie van Gent, daer mede gebragt, en seer naeby aen de hoogste trap van syn begeerte geweest, gelyk in 't vervolg sal blyken, de naeryver van sommige uyt den grooten Adel is hem het meest in de weg geweest, en hy heeft syn voornemen niet eer laeten vaeren, voor dat hy gesien heeft, dat het hem

hem onmogelyk was, om ſig in die poſt ſtaende te houden. 1572.

Nae dat de Spanjaerts Rotterdam, den Haeg en Delfshaeven hadden verlaeten, ſoo trocken de Preſident en Raeden van het Hof van Holland, Zeeland en Vriesland, mitsgaeders die van de Reekenkaemer, te ſaemen met haer Boeken, Regiſters en Papieren, goederen en huysraed, uyt den Haeg nae Haerlem, om ſig aldaer, als in een veilige plaets, ter neder te ſetten, dog ſy wierden buyten geſloten, en moeſten in den Hout vertoeven; derhalven weeken ſy van daer naer Utrecht, en bleven ſig in die Stad ophouden, dog hadden met de Rechtspleging niet veel te doen.

Het was ontrent die tyd, dat de vermaerde Philippe de Mornay du Pleſſis ſig tot Ceulen bevond; hy yverde ſeer voor de ſaek der Gereformeerde, en gehoort hebbende, wat 'er in Holland en Zeeland was gebeurt, ſchreef hy twee vermaeningen, die hy in druk liet uytgaen. De eene, om de Nederlanders af te raeden van de Spaenſſe Bezettingen in te nemen; en de andere, om haer te waerſchouwen, dat ſy ſig op de beloften der Spanjaerden niet en moeſten verlaeten. Hy ſond deſelve ook aen de Prins van Oranje, ſig te dier tyd nog tot Dil- *Vie de Monſ. du Pleſſis p.16.*

len-

1572. lenburg ophoudende, die deselve gelesen hebbende, sulken hoogachting voor den Heer du Plessis opvatte, dat hy zedert die tyd in een naeuwe verbintenis van vriendschap met hem leefde, en hem alle syn saeken mededeelde, hoewel sy malkanderen nog onbekent waeren, en sig eerst acht jaeren daer nae saegen.

Ondertussen schenen de saeken in Zeeland sig meer en meer tot voordeel van de Prins te schicken: de Graef van der Mark had Treslong wederom nae den Briel ontboden, en hem tot Gouverneur van die Stad en van het Land van Voorn aengestelt: en 't Seraerts wiert tot Gouverneur van Vlissinge gevordert. Met eenige vendelen uytheems krygsvolk aldaer versterkt zynde, wiert 't Seraerts aengemoedigt om Middelburg te benaeuwen en aen te tasten. Dog die Stad was te sterk bezet, en de burgers, die andersints wel genegen waeren, durfden sig niet openbaeren, siende, dat sy daer mede niet anders konden uytrechten, als haer eige verderf te wege te brengen. Ondertussen was 'er groote verlegentheit om geld, en het krygsvolk moest betaelt worden, de Prins had selfs onderstand van nooden, verre daer van daen, dat hy geld kon senden, en de stad Vlissinge alleen was niet machtig om de talryke bezetting te betaelen.

len. Het gebeurde wel te pas, dat een vloot van twintig schepen, met suyker, speceryen en andere kostelyke goederen ryk gelaeden, uyt Portugael naer Antwerpen geschikt, onvoorsiens voor Vlissinge aenquam, sonder te weten, wat 'er gebeurt was, hebbende wel ses weeken lang in Zee, en sonder kondschap gesworven; de schepen wierden aenstonts in beslag genomen; en de goederen verbeurt verklaert. De Prins was te dier tyd seer verlegen om geld, hy had te voren om een onderstand van sestig duysend Croonen geschreven, opdat hy syn Leger tot het ontzet van Bergen in Henegouwen mogt doen voorttrecken, maer die penningen konden niet gevonden worden, nog by de Steden, nog by de Cooplieden; hoorende wat ryken buyt men tot Vlissinge had aengeslaegen, hoopte hy iets voor syn deel daer uyt te bekomen, maer het Gemeen was meester, het volk tot bewaering der schepen gestelt, brak de kisten en packen open, en plunderde het silver en gereed geld, soo dat van die schat maer vyftien duysend Croonen te recht quaemen. Nogtans weigerde 't Seraerts, om iets daer van aen de Prins te senden, seggende, dat hy selfs het geld tot betaeling van het krygsvolk noodig had. Van de suyker

1572. Die van Vlissinge slaen een Vloot van 20. schepen aen.

Reid. 1. B.

1572. ker en speceryen quam ook niet veel te recht, ter oorsaek de Hertog van Alba terstont aen de omleggende Steden verboden had, om iets daer van te mogen koopen; selfs mede aen de Portugyise Cooplieden, om iets daer van voor geld te mogen lossen, soo dat alle die kostelyke waeren voor een groot gedeelte wierden verquist, of voor een laege prys verkogt, en niet meer dan viermael hondert duysend guldens daer van gemaekt. Echter was het nog al een groote hoop gelts, waer door die van Vlissinge seer wierden aengemoedigt, en in korten tyd wel hondert en vyftig schepen, dog meest kleine, op Zee hadden. De eerste beginselen van dien oorlog waeren seer wreed, want de Hertog van Alba bleef alle, die de zyde van de Prins van Oranje en van de Staeten waeren houdende, voor wederspannige aensien, en derhalven deed hy alle gevange, die hy in handen kon krygen, sonder onderscheid van krygslieden, burgers of kooplieden, sonder genaede ophangen, ofte op een andere wyse ter dood brengen. Die van Vlissinge achten sig bevoegd te wesen, om in desen de weg van vergelding in te slaen, en besloten, met alle Spanjaerden, die sy gevangen naemen, van gelyken te hande-

Wreede beginselen van den oorlog.

ſtelen. Derhalven deden ſy deſelve op- 1572.
hangen, ſonder iemant op losgeld te willen ſtellen, ſonder onderſcheid, of ſy van ſtaet waeren ofte niet: en als den hoop van de gevange te groot was, en het te veel moeite koſte, om 'er ſoo veel op te hangen, bonden ſy deſelve twee aen twee ruggelings te ſaemen, en wierpenſe aldus in Zee, en dat noemde men in die tyd, *de voeten ſpoelen.* Het was waerlyk een wreede vergelding, maer die deed te gelyk een goede uytwerking, want omdat 'er ſoo veel Spanjaerden te waeter gevangen wierden, moeſt de Hertog haeſt van gedrag veranderen, en hy wiert daer door genootſaekt, om den oorlog als tegen rechte vyanden te voeren, hoewel hy nog in ſommige voornaeme gevallen ſyn wreetheit niet geheel en kon naelaeten.

De ſtad Vliſſiinge ſcheen in die tyd het voorwerp van begeerte en naeryver te weſen, tuſſen de Franſſe en de Engelſſe, ſoo voordeelig achte men de gelegentheit van die Stad. Ieder vreesde, dat een ander ſig van deſelve ſoude trachten meeſter te maeken door middel en onder ſchyn van hulp aldaer te ſenden. Om echter geen verſchil daer over te hebben, wiert van wegen de Conink van Vrankryk voorgeſlaegen, om by voortgank van

Memoires de Walſingham Lettre 159. 169. 177. 183. en 184. De Franſſe en Engelſſe hebben het oog op Vliſſinge.

1572. het huwelyk van den Hertog van Alençon met den Coningin van Engeland, sig by Verdrag van 't Huwelyk te verbinden, de Engelsse te sullen helpen tot het bemagtigen van Vlissinge, met het overige van het Eyland van Walcheren, dat men tienmael voordeeliger achte dan Calais. Men deed by die gelegentheit ook veel moeite om Vrankryk en Engeland te bewegen, de Prins gesaementlyk te willen ondersteunen en te hulp te komen. Aen de eene zyde deed de Admirael de Coligny, en de Hoofden der Gereformeerde in Vrankryk alles, wat sy konden, om de Conink daer toe te bewegen, en die Conink veinsde niet ongenegen te wesen, dog het bleek wel haest, dat het maer bedrog was: en aen de andere zyde trachte de Ambassadeur Walsingham de Coningin van Engeland te overreeden, dat sy de vereischte hulp aen de Prins wilde bieden, seggende onder anderen, niet te onrecht, *dat de Prins van Oranje door den Hemel verwekt was, om besigheit en werk aen de Spanjaerts te geven, en soo drae sy hem t'ondergebragt hadden, dat sy den oorlog tot in Engeland souden overbrengen; en het derhalven een onvermydelyke nootsaekelykheit voor de Coningin was, om de Prins te hulp te komen.* De

De Hertog van Medina Cæli, Opvolger van den Hertog van Alba in de Nederlanden, mede niet wetende, wat 'er in 't Land was voorgevallen, quam met een vloot van ses en twintig Coopvaerders, mede ryk gelaeden, en met eenige andere schepen, aen boord hebbende twee duysend Spaensse krygsknegten, gerust nae Vlissinge gevaeren. Als men in die Stad van syn aenkomst verwittigt wierd, versaemelden de Vlissingers soo veel schepen, als sy in haest by een konden krygen, en staeken onder het bevel van haer Admirael Baudewyn Ewouts in Zee; sy troffen den Hertog onverwagt aen, alsoo hy van geen onraed wist, bragten syn vloot in verwarring en op de vlugt, soo dat hy het naeuwlyks tot Sluys in Vlaenderen ontquam; meest alle de Coopvaerders wierden genomen, en daer door kregen de Vlissingers een kostelyken buyt van ontrent tweemael hondert duysend Croonen in gereed geld, en wel voor vier of te vyfmael hondert duysend Croonen in Coopmanschappen. De Hertog van Medina Cæli, door dit ongeluckig begin afgeschrikt, en siende, hoe verward de saeken in het Land stonden, weigerde de Regeering te aenvaerden.

1572. De Hertog van Medina Caeli komt in 't Land.

Syn vloot wort door de Vlissingers verovert.

De Vlissingers, door alle die voor- Tochten van de

 spoe-

1572. spoedige gevolgen aengemoedigt, hadden de stoutheit van, onder het bevel van t'Seraerts, een tocht in Vlaenderen te gaen doen, en sy naederden tot onder Brugge en Gent, om te sien, of sy de Gemeinte van die twee machtige Steden niet tot opstand konden verwecken, dog te vergeefs. Vervolgens gingen sy de stad Goes belegeren, daer sy geen beter geluk hadden, want die Stad wiert door de Overste Montdragon op een wonderlyke wyse ontzet: het was een stout bestaen, daer men in de geschiedenissen naeuwlyks de weergae van sal vinden. Hy had twintig vendelen Waelen tot Bergen op den Zoom byeenversaemelt; om syn volk met schepen naer het Eyland van Zuyd-Beverland en nae ter Goes te brengen, was niet raedsaem, ter oorsaek de Vlissingers te sterk met schepen op de stroomen van Zeeland waeren. Derhalven deed hy de diepten van het verdronke Zuyd-Beverland peilen, en ondersoeken, waer de slicken by laeg waeter mogten waedbaer wesen. Hy stond nogtans in beraed, en kon niet besluyten, om sulken gevaerlyken tocht te ondernemen, dog seekere Pluymaert, een Goessenaer van geboorte, en die de Conink als Hopman over een Bende voetvolk diende, porde Montdragon aen,

Vlissingers in Vlaenderen en nae ter Goes.

Bentivoglio Nederl. Hist. 6. B.

aen, om die hachelyke tocht te onder- nemen, hy kende de flicken en ondiepten, en om seeker te gaen, bestond hy alvorens nog eens te gaen sien, waer men best kon doortrecken. Op syn raed trok Montdragon met syn volk van Bergen op Zoom naer het Eyland van Zuyd-Beverland, gaende langs den Agger en Bats, ten minsten wel vier ueren gaens verre, door de flicken en kreeken, meest tot de middel toe door 't waeter en in gevaer van by de opkomende vloet te moeten verdrinken, indien hem op syn doortocht maer de minste verhindering was voorgekomen. 1572.

Wy hebben dit alles, hoewel op verscheide tyden gebeurt, achter een willen verhaelen, om de geschiedenis van de Belegering van Bergen in Henegouwen, en de tocht van de Prins van Oranje tot ontzet van die Stad, niet te moeten afbreeken.

Ondertussen was de Hertog van Alba besig met de noodige toebereidselen, om de stad Bergen in Henegouwen te gaen belegeren, en syn beste volk ten dien einde byeengetrocken hebbende, heeft hy die Stad van alle zyden belegert en besloten, zynde voorts van alles wel voorsien; en omdat hy niet onbewust was van de groote toebereidselen, die de

De Hertog van Alba belegert Bergen in Henegouwen.

1572. Prins tot ontzet maekte, deed hy syn Leger aldaer sterk verschanssen en begraeven, soo tegen den aenval van buyten, als tegen de uytvallen van binnen. De Gereformeerde in Vrankryk hadden te voren, met oogluyking des Coninks, ontrent vyf duysend mannen, onder het bevel van de Oversten Jenlis en Jumelles, byeengebragt, om de belegerde binnen Bergen daer mede te gaen versterken. Door haer onvoorsigtigheit, en te groot vertrouwen op haer eige bequaemheit en magt, niet tegenstaende de waerschouwing van Graef Lodewyk van Nassau, wierden sy door Don Frederik de Toledo deerlyk geslaegen, en die twee Oversten gevangen genomen. De Heer van Dolhain, gewese Admirael van de Prins, wiert swaer gequest, ontquam het binnen Bergen, en stierf aldaer aen syn wonden. De Spanjaerden sloegen alles dood, wat sy konden; de gevange hingen sy op, en de vlugtende wierden door de boeren dood geslaegen, uyt een oude haet tegen de Fransse.

De Prins versaemelt een Leger, en trekt tot het ontset van Bergen. De Prins van Oranje had tot het ontzet van Bergen in Henegouwen een schoon Leger, en van alles wel voorsien, versaemelt en byeengetrocken, bestaende, volgens Bor, in vier en twintig duysend koppen, te weten, seven duysend

fend te paerd, en seventien duysend te voet. Dog ontrent dat getal is eenig verschil tusschen de Schryvers; want by Meteren vind men maer ses duysend te paerd en veertien duysend te voet: niet te min is dat verschil volgens de getuygenis van de Heer de Thou wel in te schicken, want hy begroot het Leger van de Prins op seven duysend paerden, en veertien duysend voetknegten, en hy voegt daer by, dat de Prins op syn tocht nog met drie duysend Nederlanders wiert versterkt, soo dat hy met het getal van Bor overeenkomt. De Prins trok vervolgens met syn Leger by Duysburg over den Rhyn, en bleef eenige daegen in de Voogdy van Gelder stil leggen, om de Afgesonde van de Heeren Staeten van Holland en West-Vriesland, met een goede somme gelds, en verseekering voor de betaeling van de overige soldy, volgens het besluyt van de Vergaedering tot Dordrecht, af te wagten, gelyk sy kort daer nae in het Leger by Roermonde aenquaemen. 1572.

Meteren 4. B.

Thuanus lib. 54. Histor.

Nu gereed zynde, om voor de tweedemael met syn Leger in de Nederlanden te trecken, deed de Prins opstellen, en in druk uytgeven een verklaering van de redenen, die hem hadden bewogen om de waepenen andermael op te nemen,

Hy geeft een verklaering uyt van de redenen.

 men,

1572. men, en met syn Leger tot verlossing der Nederlanden af te komen, en men droeg sorg, dat die verklaering al omme onder de Gemeinte wiert verspreid. Naer een kort verhael van de beswaering en verdrucking, waer in de Nederlanders door den Conink, tegen syn eed, op den raed van de Cardinael Granvelle, waeren gebragt, erinnert hy haer, *met wat vlyt en onkosten hy over de drie jaeren lang had gearbeid, om tot gerustheit van syn gemoed, en ingevolge van den eed, waer mede hy sig, tot de rechte dienst des Coninks, voor de Vryheit des Lants, en tot verlossing van de verdrukte, had verbonden, het lieve Vaderland in syn oude Vryheit, voorspoed en rykdom te herstellen, en van de vreemde Tyrannen en verdruckers te verlossen. Dat hy te voren syn goed oogmerk daer ontrent soude bereikt hebben, ten waere de Ingesetenen sig door vrees, ydele hoop en valsche verleiding haerer vyanden, hadden laeten wederhouden, en de gelegentheit versuymt gehad, om hem, tot haer eige verlossing, by te staen, vertrouwende, dat sy sig nu beter daer in souden quyten, aengesien de goede gelegentheit, die hen daer toe nu aenlokte, siende, dat hy niet verflauwt was geworden, maer met een Leger in het Land*

was

was gekomen, en syn vyand reets merkelyke afbreuk had gedaen, soo dat verscheide Haevens, Steden en plaetsen, sig tot haer verlossing in syn handen, van wegen de Coninkl. Maj., overgegeven hadden, die haer den weg hadden gewesen, die sy alle behoorden in te slaen, ten waere sy een eeuwige schande wilden behaelen, en sig selven, door haer eige schuld, met haer Kinders en Naekomelingen, in een eeuwige slaeverny, en in gevaer van lyf ziel en goed te verliesen, storten. Betuygende voor God en alle menschen, dat syn voornemen niet en strekte tot eenig bysonder belang en eigen gewin, gelyk een iegelyk ook verseekert kon wesen, dat de Princen, Heeren, Edellieden en Bevelhebbers, die met hem gekomen waeren, om hem in syn rechtveerdige onderneming te helpen, sig om geen andere oorsaek hadden opgemaekt, als uyt medelyden over de ellenden, die de Nederlanders genootsaekt wierden te verdraegen. 1572.

Hier na trok de Prins op, en quam sig tot Hellenraede by Roermonde nederslaen: hy deed die van Roermonde ontbieden, dat sy het Leger met spyse en levensmiddelen souden komen voorsien, dog daer toe niet vaerdig genoeg zynde, deed hy de Stad met gewelt aen-

 ta-

1572. Den 14. Augusti. tasten, en hy bemachtigde deselve. Syn krygsvolk bedreef aldaer veel moetwil, en handelde de burgers seer ongeschikt, de woede van het krygsvolk wiert het meest gaende tegen de Roomsse Geestelyke, die sy op een wreede wyse handelden, verscheide van deselve ter dood brengende, vervolgende en dood steekende tot in de gewyde plaetsen toe. Dat was een slegt begin van des Princen tocht tot verlossing der Nederlanden, en het geleek veel eer naer een verdelging of verwoesting: dat moest de Prins niet alleen haetelyk maeken, maer syn geheel voornemen, dat wel meest op de toeval der Nederlanders steunde, doen mislucken. Het is buyten tegenspreeken, dat hy een afkeer van sulken geweit en wreetheit had, en dat blykt uyt de last, die hy dikwyls in diergelyke gelegentheden heeft gegeven, niet alleen tot weering van sulken overlast en wreetheit, maer selfs tot bescherming der Roomsse Geestelyke: hy was niet onbewust, hoe naedeelig sulke handeling aen syn saeken was: het getal der Roomsgesinde was nog over al seer groot, voornaementlyk in Braband en de omleggende Landen, hoe konden sy de Prins toevallen, en syn onderneming bevorderen, daer sy saegen, hoe dat haer Geestelyke door

door syn krygsvolk wierden mishandelt, 1572.
en haer Godsdienst vertreden? De Prins, hoe leed hem sulks was, en kon het nogtans niet beletten, want de menschen waeren door alle die wreede straffen, en door de verbittering van de vervolging ter saeke van de Godsdienst, en door al dat menigvuldig moorden, soo verwoed, verwilderd en verhard geworden, dat sy binnen de paelen van een goede krygstucht niet gehouden konden werden; de wonde was nog te versch, en de wrok tegen de Roomsse Geestelyke, voornaementlyk de Munnicken, te groot, die men niet ten onrecht aensag, als de onbarmhartige dryvers en aenstookers van die wreede vervolging, en van de vlammen, daer men soo veel onnoosele menschen mede ter dood bragt: Bentivoglio meint, dat de Prins de plundering van Roermonde niet en kon nog en wilde beletten, alsoo hy geen geld had om syn volk te betaelen, en sulks de plundering wel moest aensien, 't welk niet onwaerschynelyk voorkomt.

In syn Nederl. Hist. 6. B.

De Afgesonde van de Heeren Staeten van Holland en West-Vriesland quaemen by de Prins in het Leger tot Hellenraede, medebrengende tweemael hondert duysend guldens aen gereed geld, en daer en boven een verseekering van nog vyfmael

Meteren 4. B.

De Afgesonde van de Staeten van Holland komen by de Prins in 't

1572. mael hondert duysend gulden te sullen betaelen. Dat was een tydige onderstand: want de Prins was in de uyterste verlegentheit om geld, en hy had syn weinige goederen, die hem nog overig waeren, als Sigen en andere, aen den Landgraef van Hessen moeten verpanden. Uyt het bericht van de Afgesonde van de Staeten vernomen hebbende, hoe dat het krygsvolk aldaer de Roomsgesinde, en bysonder de Geestelyke, mishandelde, deed de Prins een Placcaet in Holland afkondigen, om sulke ongeregeltheden te verbieden. Uyt het hooft van het selve kan men sien, dat het krygsvolk in Holland groote moetwil, overdaed en roovery pleegde, plunderende en beroovende de Kerken, Cloosters, Capellen, als mede de huysen en goederen der Ingesetenen, seggende, dat de eygenaers van deselve gevlugt waeren: ook de landlieden haer paerden en beesten benemende, onder voorwendsel, dat sy pachters waeren van landen, aen Geestelyke Huysen ofte Persoonen toebehoorende. Om waar tegen te voorsien, gebood de Prins: *Dat syn krygslieden soo te Waeter als te Lande niemant, het zy Geestelyke ofte Wereltlyke, soude mogen beschaedigen ofte misdoen, het zy in goed ofte bloed, op*

Leger, en brengen hem geld.

gedateert in het Leger tot Hellenraede by Roermonde den 23. Augusti. 1572. *en te vinden by Bor 6. B.*

lyfstraffe, als wederspannige en verstoorders van de gemeene rust; en dat alle de gene, die eenige goederen uyt iemants huys hadden gerooft, deselve goederen, ofte de waerde van dien, aen de Overheit van de Plaets souden wederbrengen. Bevelende daer benevens, dat alle de gene, die om de tegenwoordige Beroerten uyt den Lande waeren geweeken, het zy Geestelyke of Weereltlyke, mits sy tegen den Lande niets en hadden begaen, ofte vyantlyk gehandelt, in haer huysen en wooningen souden hebben weder te keeren, en dat sy in haer goederen herstelt souden werden: dog in gebreeke blyvende, om sulks binnen den tyd van veertien daegen nae de afkomding te doen, souden de vrugten der selver goederen aengeslaegen worden, om tot dienst van de gemeene saek te worden gebruykt. Eindeling verbood hy alle toevoer van levensmiddelen ofte van eenige andere waeren aen den vyand te doen, bysonder aen de Steden, die sig nog niet voor hem hadden verklaert. Welk verbod op die van Amsterdam schynt te sien. 1572.

De ongeregeltheit van het krygsvolk in Holland, en bysonder van de gene, die op Zee ter Vrybuyt hadden gevaeren, en die seer verwilderd waeren, was soo

Ongeregeltheit van het krygsvolk soo te waeter als

1572. soo groot, dat sy alles, sonder onderscheit van Geestelyke of Weereltlyke, roofden, niet anders, dan of sy openbaere vyanden waeren, en gekomen waeren om het Land te verderven: die overlast was soo onverdraeglyk geworden, dat veel goede Luyden, die andersints de saeken van de Prins wel toegedaen waeren, en haer geld tot syn onderstand mildelyk hadden opgebragt, een weersin daer in kregen, en uyt den Lande wilden vertrecken, niet sonder reden bedugt zynde, dat een Land en Regeering onder sulke ongeregeltheden niet en kon blyven bestaen. Men gaf de schuld daer van aen de Graef van der Mark, die het door de vingeren sag, en alles ongestraft liet doorgaen: niet te min, hoewel hy een ruw mensch was, is het wel te denken, dat hy syn volk niet in de behoorlyke krygstucht heeft konnen houden, en dat de schuld aen hem alleen niet en is te wyten. Het volk van de Prins beging onder syn oogen en in syn tegenwoordigheit alle deselve ongeregeltheden, en het blykt, dat hy al soo weinig, als de Graef van der Mark, in staet was om over syn volk te gebieden, en het selve in behoorlyke krygstucht te houden. Om de saeken in Holland echter op een beter voet te bren-

te Lande.

De Prins maekt een Instructie

brengen, en met de Afgesonde van de Staeten overwogen hebbende, wat 'er ged aen diende te worden, om het Land van Holland in syn oude Rechten en Vryheden te houden, en de Staeten goed genoegen te geven, deed de Prins een Instructie opstellen, en naer Holland senden, om aldaer achtervolgt te worden. In 't hooft van deselve bekent de Prins, dat de Staeten van Holland hem met een groote somme van penningen hadden bygestaen, en met brieven van verband, 't syner ernstiger bede, voor de betaeling van de Overste, Ritmeesteren en Capiteinen &c. om deselve te beter en williger te doen opzitten, monsteren en onder eede te konnen brengen. Voorts behelst die Instructie voor het wesentlykste; *Om het Land te beter in syn oude Vryheit te brengen, wiert aen de Staeten toegestaen, dat sy door haer Gemachtigde mogten doen opschryven, en afschriften nemen van alle 's Lants Voorrechtbrieven en Gerechtigheden, op den Huyse en Casteel van ter Goude berustende, laetende de echte stucken nogtans aldaer blyven, om, deselve gesien wesende, wederom naergekomen en onderhouden te mogen werden. Dat de Caemer van Reekening herstelt soude werden, en dat de Staeten andere persoonen tot Reeken-*

mee-

1572. op de Regeering van Holland.

Gegeven in 't Leger tot Hellenraede den 25. Aug. en te vinden in 't Gr. Placc. Boek 3. D. pag. 33.

1572. *meesters en verdere Bediende, in plaets van de gene die vertrocken waeren, souden benoemen, om daer uyt ten dien einde by de Prins verkoren te werden. Dat de Staeten een anderen Ontfanger van de Gemeene-Lants penningen, in plaets van Mr. Jacob Bol, die vertrocken was, souden benoemen, mitsgaeders een ander persoon tot Ontfanger van de penningen, die tot den krygsdienst binnen Holland waeren geschikt, om by de Prins bevestigt te worden.*

Dat niemant eenige omslaegen van penningen ofte andere over den Lande van Holland, in 't geheel of ten deele, soude mogen doen, dan alleen de Staeten van den selven Lande, en dat by soodaenige middelen, als hen dunken soude de oorbaerlykste en draeglykste te wesen. En de gene, die by de Graef van der Mark tot den Ontfang van penningen waeren gestelt, wierden van haer dienst verlaeten.

De Staeten souden aen de Prins overschryven de naemen van de uytgeweeke Raedsheeren van den Hove, en eenige andere bequaeme persoonen in plaets van deselve benoemen, opdat de Prins de verkiesing uyt dat getal mogt doen, om het Hof wederom op te rechten, en als te voren recht te oeffenen.

Op

Opdat de vaert en coophandel te veiliger op Holland mogt gedreven werden, soo wierden alle vorige Bestelbrieven ter Zee ingetrocken, en de Prins soude een nieuwe Ordonnantie op de saeken ter Zee, met goedvinden van de Staeten, maeken. 1572.

Geduerende het afwesen van de Prins, soude de Graef van der Mark het Gouvernement over Holland hebben, dog hy moest sig in alles naer het goedvinden van de Staeten gedraegen, bysonder in saeken, raekende de Policie en welvaeren van den Lande.

Eindeling begeerde de Prins, dat de Steden, in alle politique en burgerlyke saeken, geregeert souden werden by de Overheden en Wethouders, behoudens, dat hy, tot bewaering van deselve Steden, een Gouverneur, by goedvinden van de Staeten, soude mogen stellen.

Na dat de Prins dit aldus had bestelt, trok hy met syn Leger voort, en naederde tot voor Leuven, hy deed de Stad opeisschen, en niet spoedig genoeg een voldoenend antwoort krygende, begon hy gewelt te gebruyken, en men had de hooftpoort reets in den brand gesteeken, wanneer eenige Afgesonde van de Stad, en onder deselve de vermaerde Elbertus Leoninus, by hem quaemen, en verwor- De Prins trekt met syn Leger voort.

1572. ven, dat hy, onder betaeling van eenige penningen, met ſyn Leger ſoude aftrecken, en de Stad ongemoeid laeten. Hier nae nam Jonkr. Arent van Dorp de ſtad Mechelen uyt naem van de Prins in bezit: en vervolgens maekte het volk van de Prins ſig door liſt meeſter van Oudenaerde, daer ſy met de Roomsgeſinde Ingeſetenen wederòm ſeer wreedelyk handelden, ſy beroofden de Kerken en Clooſters, niet alleen met verbreeking van de Beelden en Altaeren, maer ſy wierpen boven dien wel veertien ofte vyftien Geeſtelyke, de handen en voeten gebonden hebbende, in de rivier, en lieten deſelve aldus verdrinken. De Prins vleide ſig te vergeefs met een algemeene opſtand; want hoewel de menſchen hem niet ongenegen waeren, en ſommige Steden, uyt vrees van door ſyn Leger geplundert te werden, ſig aen hem onderwierpen, ſoo was het nogtans van geen belang nog gevolg: de Hertog van Alba was hem te machtig, en ſy ſaegen wel, ſoo het opſlaen van het beleg van Bergen in Henegouwen aen de Prins mislukte, dat hy wederom uyt het Land ſoude moeten vlugten: ook baerde de ongeſchikte handeling van des Princen volk ſulken ſchrik, dat men in de Steden de poorten voor hem geſloten liet, die men ander-

derfints, uyt haet van den Hertog van 1572. Alba, geern voor hem geopend soude hebben. Dog hy bekreunde het sig weinig, dewyle het ontzet van Bergen in Henegouwen syn voornaemste oogmerk was, want als hy de Stad kon ontzetten, en het Leger van den Hertog opslaen, soude geheel Nederland waerschynelyk tegen de Spanjaerts hebben opgestaen. Hy spoede sig dan, soo veel hy kon, derwaerts; maer op die tyd kreeg hy de droevige tyding van de beruchte Paryse Moort, waer door hy in de uyterste verslaegentheit wiert gebragt, dewyle de party der Gereformeerde in Vrankryk hem een groote steun en hulp was.

De Prins bied den Hertog van Alba den stryd aen.

Nogtans de moed hier door niet laetende vallen, trok hy met syn Leger voort, en naederde by dat van den Hertog van Alba: vervolgens liet hy het naeby de verschanssingen in slagordre stellen, en bleef ontrent vier ueren lang aldus staen, om den Hertog de stryd aen te bieden en af te wagten, voorts met syn geschut tot in desselfs Legerplaets schietende om hem te tergen, en tot den stryd uyt te locken; dog de Hertog beweegde sig niet, en bemoeide sig alleen met het aentasten van de Stad, seggende, dat hy aldaer niet en was gekomen, om

1572. de fin van de Prins van Oranje op te volgen, maer om fyn voornemen uyt te voeren. Voorts deed de Prins nog alle mogelyke pogingen, om den Hertog, door schermutselingen in den stryd te wikkelen, onder anderen gebeurde het, dat fyn Broeder, Graef Hendrik van Nassau, aen het hooft van vyf hondert paerden, een Bende Ruyters van gelyke sterkte, uyt het Leger van den Hertog, onvoorsiens ontmoete, deselve over hoop wierp, en tot aen de verschanssingen toe vervolgde, daer op quam de Prins met fyn geheel Leger in slagordre aen trecken, meinende den Hertog by die gelegentheit uyt fyn voordeel te doen komen, maer ook al te vergeefs; het is waerschynelyk, dat de Prins fyn kans alhier verkeek, hy moest by die schrik en wanordre selfs toegetast hebben; dog het schynt, dat de Prins sig niet sterk genoeg daer toe achte te wesen, of dat hy door de Paryfse Moort neerslagtig is geworden, immers hy durfde op het Leger van den Hertog, in fyn verschanssingen, niet ondernemen, en hy besloot met fyn Leger af te trecken. Hy liet derhalven aen Graef Lodewyk van Nassau, fyn Broeder, weten, dat hy geen middel wist om hem te ontzetten, dienvolgende dat hy best soude doen, van op

Bentivoglio 6. B.

De Prins trekt af, en Bergen in Henegouwen gaet over.

op syn behoudenis te denken, met eerlyke voorwaerden in tyts te bedingen, gelyk hy ook, kort nae de aftocht van de Prins, deed: de Hertog vergunde hem een eerlyk verdrag, 't welk ter goeder trouw is naergekomen, het zy, dat de Hertog een hooge achting voor de verdiensten en dapperheit van Graef Lodewyk had, of wel sag, dat hy voortaen omsichtiger met de Prins van Oranje moest handelen: als men op den aert en het vorig gedrag van den Hertog let, sal men moeten toestaen, dat Graef Lodewyk in groot gevaer was, om, niet tegenstaende het verdrag, als een wederspannige te werden gehandelt: immers is het seeker, dat men verwondert was, hoe dat de Hertog sulken eerlyk verdrag met Graef Lodewyk had gemaekt, en dat hy het ter goeder trouwe achtervolgde.

1572.

Dinothus lib. 2. de Bello Belg.

Des anderen daegs naer het opbreeken van het Leger van de Prins, deed de Hertog van Alba het by nacht onvoorsiens aentasten: ettelyke hondert Spanjaerden, met witte hembden over haer kleederen, om malkanderen in de duysternis te konnen kennen, vielen schielyk in het Leger van de Prins, doorstaeken, sonder schieten of gerucht te maeken, wat hun voorquam, wierpen alles geswind over hoop, en drongen door,

De Hertog doed het Leger van de Prins by nagt overvallen.

Hooft 7. B. Reid 1. B.

1572. tot op de waepenplaets voor de tent van de Prins: hy lag gerust te slaepen, en was in groot gevaer om gedood of gevangen te worden, ten waere syn hondje, dat by hem sliep, niet eerst door het gerucht wacker was geworden, eer dat iemant van syn Hofgesin uyt de slaep schoot: het beestje ging aen 't huylen, en maekte de Prins met krabbelen wacker: waer door hy sig in tyts bergde; hy gedagt ook altyd daer nae aen de getrouwheit van dat hondje, en bleef het tot syn sterven toe onderhouden. De Spanjaerts maekten een groote verwarring en verschricking in het Leger van de Prins, en sloegen meer dan vier hondert van syn volk dood, waer tegen sy maer sestig van de haere verloren.

Groot gevaer van de Prins.

De Prins liep in die tyd nog een ander en veel grooter gevaer, indien men een van de Gedenkschriften van die tyd mag gelooven, hoewel in onse Historieschryvers daer van niet en wort gemelt. Catherine de Medicis, Coninginne Moeder van Vrankryk, besloten hebbende om de Hoofden der Gereformeerde Godsdienst in dat Ryk te doen ombrengen, en wel wetende, dat de Prins in een naeuwe verbintenis met die Hoofden, en bysonder met de Admirael de Coligny, was, en hem aenmerkende als het Hooft der

Discours merveilleux de la Vie de Catherine de Medicis.

der Protestanten, en Gereformeerde in 1572.
de Nederlanden, die ligt t'eeniger tyd in staet kon geraeken, om de party der Gereformeerde in Vrankryk te ondersteunen, soo had sy besloten, om de Prins van Oranje, te gelyk met de Admirael de Coligny en andere voornaeme Gereformeerde, te doen dooden. Om daer toe te geraeken, en haer voornemen best op syn tyd ter uytvoering te konnen brengen, had sy last gegeven aen een Duytsch Overste, genaemt Mandesloo, om een Regiment Ruyters ten dienst van de Prins, en op de kosten van de Conink van Vrankryk, te werven: hy bevond sig te dier tyd met syn Regiment in het Leger van de Prins, en hy was een van de Hooge Bevelhebbers van het Leger, Reid spreekt mede van hem; seggende, *Reid* 1. B.
dat hy het bevel had over drie duysend paerden. Na de Parysse Moort, sond de Coninginne Moeder last aen Mandesloo, om de Prins te dooden, en vervolgens met syn Regiment nae Vrankryk te wyken: maer een afkeer hebbende van sulke boose en lafhartige daed, en misschien ook merkende, dat hy, door het ombrengen van de Gereformeerde by de moord van Parys, met syn volk van geen dienst meer in Vrankryk kon wesen, en dat hem waerschynelyk syn soldy soude

1572. ontbreeken, openbaerde hy aen de Prins de schoone last, die hy had gekregen, die niet weinig daer over verbaest stond, en vervolgens verliet Mandesloo het Leger van de Prins, en trok wederom met syn volk nae Duytsland, alle 't welke ruchtbaer geworden zynde, baerde het een groote verslaegentheit in het volk van de Prins. Men verhaelt daer en boven, dat die Coningin te voren getracht had een verdrag met den Heer van Schomberg te maeken, om vier duysend Duytsche Voetknegten op kosten van de Conink van Vrankryk te werven, en daer mede insgelyks in het Leger van de Prins te gaen dienen, om hem naer het geluckken van de Parysse Moort ook te dooden, maer daer by wort niet gemelt, of Schomberg dat afsloeg, of waer door het verdrag achter bleef.

De Prins scheid syn Leger. Na die ongeluckige ontmoeting trok de Prins met syn Leger na Mechelen, dat met syn volk nog wiert bezet gehouden, en hy toog door de Stad heen, laetende syn bezetting aldaer blyven, waer in hy seer quaelyk handelde, en waer door hy die Stad waerschynelyk in haer verderf bragt: want hy kon niet onbewust wesen, dat syn bezetting niet in staet was om de Stad tegen den Hertog van Alba te beschermen, gelyk die ook,

op

op het aennaederen van den Hertog daer uyt vlugte, gemelte Stad aen syn onbescheidentheit overlaetende. De Prins trok van daer nae Gelderland, alwaer hy het grootste gedeelte van syn Leger afdankte. Hy quam alhier andermael in groot gevaer, ter oorsaek hem geld ontbrak, om de soldy aen het afgedankte volk te betaelen; maer de Ritmeesters en Hoplieden, te vreden zynde met de verseekering, door de Heeren Staeten van Holland aen deselve verleend, stilden het volk, en wenden alle mogelyke vlyt aen, om den oproer voor te komen. 1572.

De tocht van de Prins van Oranje nu voor de tweedemael mislukt zynde, maekte het een groote verslaegentheit in de Steden, die albereits syn zyde hadden gekosen, en by alle de gene, die hem genegen waeren, of sig voor hem hadden verklaert. Men was verwonderd, dat de Prins met sulk een schoon en groot Leger soo weinig had uytgerecht, en niets ter weerelt, tot het ontzet van Bergen in Henegouwen, gewaegt. Het is moeyelyk, om nae verloop van soo langen tyd, en sonder van alle de omstandigheden onderricht te wesen, over het gedrag van een Krygsoverste te oordeelen: niet te min komt het Verslaegentheit daer over in 't Land.

V 5 ons

1572. ons voor, dat de Prins, voor en al eer hy met syn Leger nae Bergen in Henegouwen trok, wel wist, hoe dat de Hertog sig aldaer had begraeven; en in syn vorige tocht had hy genoeg konnen bespeuren, dat de Hertog geen man was, om sig door geklank van trompetten en uytdaeging, en met eenige kanonschoten, uyt syn voordeel te laeten locken. Dienvolgende moest de Prins te voren van twee dingen een hebben verkoren, of om een kans te waegen, en de Hertog, het koste wat het wilde, in syn voordeel aen te tasten, en op te slaen, of, soo hy dat voor hem te gevaerlyk vond, in plaets van nae Bergen in Henegouwen te trecken, moest hy een krachtige afwyking op een andere plaets hebben gemaekt, en met syn Leger naer Holland hebben getrocken, om sig van Amsterdam meester te maeken, en de geheele Provincie van Holland en West-Vriesland aldus onder syn gebied vereenigt hebbende, sig aldaer te sterken: waerschynelyk, had hy de Spanjaerts aldus geheel en al uyt Holland konnen houden, en oneindige rampen en ellenden, die kort daer op gevolgt zyn, voorkomen. Nu had hy niet anders uytgerecht, als een vrugteloose tocht te hebben gedaen, syn roem en aensien daer door verlo-

loren, en ſig alleſints haetelyk gemaekt, 1572.
door de groote overlaſt en buytenſporigheden, die ſyn volk tegen de onſchuldige Ingeſetenen had gepleegt. Echter moet men ook, tot verſchooning van het gedrag van de Prins, ſeggen, dat hy ſig niet veel op ſyn volk kon betrouwen; hy had geen geld genoeg om te betaelen, en by gevolge geen geſag, om volſtrektelyk daer over te gebieden, en een ſtoute en gevaerlyke aenval daer mede te doen. Bentivoglio verhaelt, dat de Prins *Nederl. Hiſt. 6. B.* ſig in groote benaeuwtheit bevond, by gebrek van geld, en ſyn volk van den roof en brandſchatting alleen niet konnende doen beſtaen, bevreeſt was, dat ſy aen het muyten mogten geraeken, en hem gevangen nemen, het zy tot verſeekering van haer verſchuldigde ſoldy, of wel, om hem voor geld aen den Hertog van Alba over te leveren, dat het ergſte was, 't gene hem kon overkomen.

Naer het afdanken van het grootſte De Prins reist nae Holland. gedeelte van ſyn Leger, reisde de Prins nae Campen, ende voorts van daer naer Enkhuyſen, om op de ſaeken van Holland, daer hy de zetel van ſyn gebied meinde te veſtigen, ordre te gaen ſtellen, en daer ſyn tegenwoordigheit wel noodig was. Want het ſtond in Holland ſeer ſlegt en verward, vele waeren

ſlaeuw

1572. flaeuw en verslaegen geworden, daer by vervreemde de ongeregeltheit van het krygsvolk de harten van alle de Ingesetenen, die sig daerom lieten voorstaen, dat sy het onder de Regeering van de Spanjaerts niet erger konden hebben: de verstandigste lieten de moed vallen, meinende te recht, dat sulk een verwarde Regeering niet lang en kon bestaen. De Staeten siende, dat het Land te gronde ging, en de krygsmans Regeering van de Graef van der Mark niet langer konnende verdraegen, versogten de Prins, om selfs in Holland te willen komen, alsoo syn tegenwoordigheit aldaer ten uytersten noodig was. De Prins liet aen de Staeten weten, dat hy hoopte in korten tyd by hen te sullen wesen, haer vermaenende en opweckende, dat sy ondertussen goede moed wilden scheppen, en de listige aenslaegen van den vyand, en desselfs geweld, mannelyk wederstaen, niet twyffelende, of de saeken souden haest een beter keer nemen, en vertrouwende, dat sy reden souden hebben om God daer over te danken, versoekende, dat sy, tegen syn overkomst, wilden vergaederen, en sig gesaementlyk by een laeten vinden.

Geduerende de veldtocht van de Prins, vielen nog eenige saeken in Holland voor, waer

waer van wy kortelyk gewag moeten 1572.
maeken. De Staeten quaemen binnen Haerlem by een, om op haer bescherming te letten, wel voorsiende, dat sy, naer het overgaen van Bergen in Henegouwen, de last van den oorlog op haer hals souden krygen. Sonoy, als Gouverneur van West-Vriesland, gaf last aen Mr. Willem Bardesius, om uyt syn naem en van synen 't wege op de Vergaedering te verschynen: dog de Staeten weigerden hem aldaer toe te laeten, seggende, dat het niet gebruykelyk was, en dat niemant in haer Vergaedering stem en zitplaets kon hebben, dan die van de Ridderschap en Edele in persoon, en de Afgesonde van de Steden; en soo hy iets aen de Vergaedering voor te draegen had, dat sy hem souden hooren. Alsoo de stad Amsterdam de zyde van Spanjen nog bleef houden, baerde sulks een groote bekommering en belemmering: men besloot die Stad te belegeren, en de Staeten beloofden aen Sonoy, dat sy hem ten dien einde met de vereischte penningen souden bystaen. Dog die onderneming liep vrugteloos af, en de belegering moest opgebrooken werden. Daer tegen wiert de stad Woerden met het Casteel, by verdrag, aen de Prins overgegeven.

1572. Naer het bemachtigen van Bergen in Henegouwen, en het scheiden van het Leger van de Prins, had de Hertog van Alba een ruyme baen, en de beste gelegentheit van de weereld, om de Steden, die sig voor de Prins hadden verklaert, of genootsaekt waeren geworden om syn bezetting in te nemen, wederom onder de gehoorsaemheit des Coninks te brengen, en deselve daer over te castyden: hy versuymde ook geen tyd, en hy besloot te gelyk, nae syn gewoone wreetheit, deselve Steden, tot een droevig voorbeeld van andere, te straffen. Hy was op die van Mechelen wel het meest verstoord, en hy verweet haer, dat sy, hun natuerlyke Heer verlaetende, de saeken van de Prins van Oranje hadden begunstigt; en dat de Prins in de Stad gekomen zynde, sy hem een goed en blyd gelaet hadden getoont, hem wel onthaelt, den eed aen hem gedaen, en hem met haer geld ondersteunt. Als de Hertog met syn Leger voor de Stad was genaedert, deed de Bezetting, die de Prins aldaer had gelaeten, eenige schoten uyt het geschut op syn Leger, waer door de Hertog seer wiert verbittert, en daer mede liep de Bezetting uyt de Stad. De Geestelyke quaemen den Hertog met haer Cruycen en Vaenen buyten de Stad ontmoe-

De Hertog geeft de stad Mechelen ter plundering over.

moeten, en hem te voet vallen, om 1572.
genaede voor de burgers en inwoonders te verwerven, maer te vergeefs, want barmhartigheit en goedertierentheit quaemen noyt in syn hart op. De Stad wiert derhalven aen het krygsvolk ter plundering overgegeven, daer en boven geschiede aldaer sulke moetwil en ongebondentheit, en daer wiert soo veel wreetheit gepleegt, dat het erbarmelyk was, sonder onderscheit van Gesintheit, van staet, ofte van jaeren, soo als het verwoede krygsvolk, onder een wreet en gestoort Hooft, gewoon is te doen: schuldige met de onschuldige, Geestelyke en Weereltlyke, vrouwen en maegden, jae selfs Geestelyke dogters, jonge en oude, alles stond voor de woede van het krygsvolk bloot: het misbaer en gekerm van mannen, vrouwen en kinders ging ten hemel op, dog was niet machtig om den Hertog, alsoo weinig als syn woedend volk, tot ontferming te bewegen. Nae dat sy haer moed met het plengen van onschuldig bloed hadden gekoeld, gaeven sy de gierigheit en geilheit de ruyme toom: de roof, door haer uyt de Stad gehaelt, wiert op ettelyke millioenen gelts geschat. Sulk een daed, van een gantsche Stad op die wyse te straffen, en de schuldige met de onschul-

1572. schuldige te gelyk te verdelgen, is niet alleen strydig tegen alle recht en reden, en tegen de onderlinge verbintenis, die 'er tussen het menschelyk geslagt is, maer een gruweldaed, die ten minsten onder de Christenen, tegen malkander, geen plaets behoorde te hebben, die veel eer het wreed en verwoed gedierte, dan redelyke menschen past. Wanneer een Stad met gewelt en stormender hand wort ingenomen, is het dikwyls onmogelyk, om het krygsvolk, door het gevegt verhit en verstoort, te wederhouden, echter sullen edelmoedige Krygsoversten altyt, soo veel het hen mogelyk is, de woede en ongeregeltheit van het volk trachten voor te komen, en de Stad te behouden. Maer de Hertog van Alba was van dien aert niet; een Stad, die sig vrywillig aen hem overgeeft, en om genaede bid, te verderven, en de inwoonders, tot de vrouwen en kinderen toe, alle te saemen met koelen moed te laeten vermoorden, en in haer bloed te dompelen, quam beter met syn inborst over een. Nogtans moest hy sig daer over schaemen, als hy tot bedaertheit was gekomen, en om de haetelykheit van sulken euveldaed van sig te weeren, liet hy een verdeding van syn gedrag opstellen, en in druk uytgaen.

Ver-

Vervolgens wierden de steden Diest, 1572. Oudenaerde en Dendermonde, die mede met het volk van de Prins bezet waeren geweest, sagter gehandelt, betaelende een somme gelts, tot afkoop van de plundering.

Dit gedaen zynde, liet de Hertog Van den een Placcaet afkondigen, bevelende, 6. Octob. dat alle de goederen van de gene, die de party van de Prins van Oranje waeren houdende, opgeschreven souden werden, soo wel van de Steden, Dorpen en Gemeinten, als van de bysondere Inwoonders. By dat Placcaet nam hy wederom, soo als hy by de eerste tocht van de Prins gedaen had, de gelegentheit waer, om tegen de wederspannige, sonder echter de naem van de Prins in 't bysonder te noemen, uyt te vaeren. Hy noemde deselve Ballingen en Roovers, die als dieven en plunderaers de waepenen hadden aengenomen, seggende verders, *dat de Hoofden van de wederspannige, gebruykende haer gewoonlyke ontrouw, en niet tegenstaende haer schoone en valsche beloften, daer sy veel eenvoudige menschen mede bedrogen hadden, bedorven en verdelgt hadden de Kerken, Cloosters en Godshuysen, breekende de Beelden en gewyde Altaeren, de Sacramenten ontheiligende, en daerenbo-*

1572. *ven veel Priesters en Geestelyke vermoord hebbende.*

De Prins wiert tot Enkhuysen met groote vreugt ontfangen en ingehaelt, de burgers toonden soo veel blydschap over syn tegenwoordigheit, als of sy van alle nood en gevaer waeren verlost. Hy stelde aenstonts ordre, dat men eenige schepen ten oorlog soude uytrusten, om de Zuyderzee daer mede te beveiligen, en de vyand van daer te verdryven: nae dat hy alle de Steden van dat Quartier had besogt, en op alles, nae tyts gelegentheit, goede ordre had gestelt, vertrok hy van daer nae Haerlem, alwaer de Staeten vergaedert waeren, om syn komst af te wagten. Sy betuygden hem, hoe seer dat het haer lief en aengenaem was, hem aldaer te mogen ontfangen, en tegenwoordig te sien, met verseekering van haer genegentheit en trouwe tot hem; dog sy gaeven hem daer benevens te verstaen, hoe dat sy alles hadden gewaegt: en in wat groot gevaer sy sig selven, om synen 't wille, saegen gebragt. Dat sy niet in staet waeren, om sulken machtigen vyand alleen tegen te staen, en den selven uyt het Land te verdryven, versoekende derhalven, dat hy aen de Staeten opening wilde geven, van de oogenschynelyke en krachtige middelen, waer

De Staeten van Holland, binnen Haerlem vergaederd, doen een vertoog aen de Prins.

waer mede men dat soude mogen be- 1572.
staen, en het begonne werk, onder Gods zegen, geluckig uytvoeren. Hoewel de Prins te dier tyd in de uyterste verlegentheit was, en hy geen staet op eenige onderstand van uytheemsse Vorsten kon maeken, te meer, dewyl de Conink van Vrankryk hem had begeven, soo dat geheel syn hoop en verwachting bestond in de byltand en genegentheit van die van Holland, Zeeland en West-Vriesland alleen, en die nog bekemmerd waeren met de steden Amsterdam, en Middelburg, die de party van de Spanjaerden bleven aenkleven, soo toonde hy sig nogtans soo wel gemoed, en hy gaf de Staeten sulken goed bescheid, dat sy daer door wederom moed schepten, verklaerende daer mede te vreden te wesen, met betuyging, van alles, wat sy in de weerelt hadden, met hem te sullen opsetten. De flaeuwhartigste, die kort te voren gereed stonden om uyt het Land te vlugten, waeren nu soo wel gemoed geworden, dat sy op geen gevaer meer dagten. Hy ging aenstonts goede ordre stellen op het krygsvolk, soo te Waeter als te Lande, mitsgaeders op de staet van het Land, en op de Gerechtsoeffening: ende alsoo de Raeden van den Hove van Holland, Zeeland en Vriesland, alle behalven een,

De Prins moedigt de Staeten aen, en stelt op alles goede ordre.

1572. naer Utrecht waeren geweeken, gelyk wy hier voren hebben gemelt, soo heeft hy, met goedvinden van de Staeten, andere in haer plaets gestelt, en hy bragt het Hof tot Delft over, vermits den Haeg in die tyd te onvry was. Insgelyks stelde hy andere Reekenmeesters van de Graeffelyke goederen, in plaets van de gene, die uyt den Lande waeren vertrocken.

Zutphen en de Steden in Overyssel gaen wederom aen de Spanjaerts over.

Ondertussen sond de Hertog van Alba syn Soon, Don Frederic de Toledo, met een Leger, om de Steden, die de party van de Prins gekosen hadden, of door syn volk waeren bezet geworden, wederom onder de gehoorsaemheit van den Conink te brengen. Hy trok vooreerst nae Gelderland en recht op Zutphen aen: de Prins van Oranje had die Stad met een bezetting en geschut taemelyk wel voorsien, maer het krygsvolk, met de burgers oneenig geworden zynde, verliet de Stad. De burgers opende daer op de poort, en wilden sig overgeven, dog het was te laet, de Spanjaerts trocken daer binnen, alles dood slaende, wat haer voorquam, en handelden voorts met de Stad, soo als sy met Mechelen hadden gedaen. De Prins van Oranje, sulks vernemende, was seer bekommert voor de Steden van Over-

Overyssel, en hy trok soo veel krygs- 1572.
volk in Holland by een, als hy kon, om die Steden daer mede te hulp te komen, maer de Graef van den Berge durfde de vyand aldaer niet afwagten, en hy vlugte uyt Campen, waer door sulken schrik wiert veroorsaekt, dat alle de Steden van Gelderland en Overyssel sig aen de Spanjaerts onderwierpen. Insgelyks verliet de Graef van Schouwenburg, op die tyding, geheel Vriesland. Hier na togen de Spanjaerts naer Holland, en vielen als verscheurende dieren op Naerden aen: die Stad en bood geen wederstand, en was 'er ook niet toe in staet, de Overheit en Ingesetenen hoopten genaede te sullen verwerven, en vleiden sig met een gunstig antwoord, aen haer gegeven, maer sy wierden misleid, men bedroog haer trouwlooslyk, en men pleegde aldaer sulke wreetheit, dat men deselve niet als met schrik kan lesen: de mishandeling van Mechelen en Zutphen was daer niet by te vergelyken. Wy sullen ons met de verdere omstandigheden niet ophouden, alsoo het ons verdriet soo dikwyls van sulke droevige gevallen te moeten melden. Een saek konnen wy niet voorbygaen, dat de Hertog van Alba, omtrent een jaer naer het verdelgen van Naerden, een vonnis tegen die Stad

Naerden wort verdelgt.

1572. heeft doen uytspreeken, waer by hy verklaerde deselve Stad begaen te hebben de misdaed van wederspannigheit, en geschonde Oppermacht, en dienvolgende, wierden alle des Stads voorrechten, rechtsgebied, goederen, met alles wat tot de Gemeinte van die Stad eenigsints behoorde, voor verbeurt verklaert, werdende deselve daer van ten eeuwigen daege berooft. Gebiedende daer en boven, dat de poorten, wallen en mueren der voorschreve Stad afgeworpen souden werden, sonder deselve in toekomende oyt te mogen herstellen, als met uytdruckelyke toestemming van de Conink. Gelyk men dat vonnis albereits tegen de inwoonders had uytgevoert, eer het was uytgesprooken, soo had Don Frederic de Toledo insgelyks de poorten en wallen doen afwerpen, en de opgezetenen van Goyland moesten daer aen arbeiden. Opdat nu het uytspreeken van een vonnis, ontrent een jaer naer het uytvoeren van het selve, niet te ongerymt en te bespottelyk soude voorkomen, soo wiert de dag van de uytspraek van het vonnis een weinig vroeger gestelt als de dag, dat Naerden wiert verdelgt. Dat was te recht, iemant met de dood straffen, om syn rechtsgeding daer nae op te maeken: en dat ontbrak nog al-

Het vonnis was gedagteikent den 6 November, en de

alleen aen de buytensporigheden en onrechtveerdige handelingen van den Hertog van Alba. 1572. Moort van Naerden geschiede den 1. December.

Door het plegen van sulke wreetheit, meinde de Hertog waerschynelyk de Nederlanders sulken schrik aen te jaegen, dat de overige Steden sig met eenen souden overgeven, en om genaede komen smeeken, maer het viel geheel anders uyt, en syn wreetheit deed een verkeerde uytwerking: want de menschen wierden daer door soodaenig verhard en verbittert, en vatteden sulken vinnigen haet tegen de Spanjaerts op, dat sy seiden, liever Turks als Spaens te willen worden, en een wanhoopig besluyt naemen, van liever het allet uyterste te waegen, en sig dood te vegten, dan sig over te geven. De Roomsgesinde siende, dat schuldige en onschuldige, en sy, soo wel als de soo genaemde Ketters, ter slagting wierden gebragt, waeren wel soo wys van te begrypen, dat het haer ook souw gelden, en derhalven waeren sy soo wel als de Gereformeerde op haer bescherming verdagt. Hier van daen quam die wonderlyke en kloekmoedige wederstand van die van Haerlem, Alkmaer en Leiden. De wreetheit van den Hertog doet een verkeerde uytwerking.

Als Don Frederic de Toledo met syn Leger tot Amsterdam was gekomen, lag men Haerlem wort belegert.

1572. men wel; dat het Haerlem souw gelden; die Stad was een van de swakste van Holland, niet te min moedigde de Prins de Regeerders en Burgery aen, om haer Stad mannelyk te verdedigen, en hy sond haer onderstand, soo van volk, als van het gene tot een kloeke wederstand noodig was. Don Frederic liet onder de hand vergiffenis aenbieden, en de Graef van Bossu schreef een lange en krachtige brief aen Burgemeesters en Regeerders, mitsgaeders aen de Burgers van Haerlem, om deselve gesaementlyk te vermaenen, dat sy, berouw hebbende over haer voorgaende misbedryf, sig wederom onder de gehoorsaemheit van haer Vorst souden onderwerpen, dat hy niet en twyffelde, en selfs wel syn woord te pande wilde geven, dat de barmhartigheit van die goedertierne en sagtmoedige Vorst voor haer nog open stond. Men kan sig niet genoeg verwonderen, hoe de Graef van Bossu, en andere diergelyke Spaensgesinde Hovelingen en Beampte, de onbeschaemtheit dursden hebben, van de Conink t'elkens als een sagt en goedertiern Vorst aen te prysen, en de arme Ingesetenen daer mede te willen misleiden, daer soo veel ontallyke daeden van de uyterste wreetheit en onderdrucking nog versch in de geheugenis waeren, en daer

Schrevelii Harlemum pag. 59. & seq.

daer de bloedige voorbeelden van Me- 1572.
chelen, Zutphen en Naerden, nog gelyk als tegenwoordig voor oogen stonden. In die brief van de Graef van Bossu wort ook een vinnige en opmerkelyke tael tegen de Prins van Oranje gevoert. Hy versogt de Overheit en burgers sig wel te willen bedenken, en te overwegen, *wat gevaerlyke verandering sy wilden gaen ondernemen, met het versmaeden van haer gebore Heer en Vorst, en aen te hangen een Leenman en Onderdaen, die vlugtig uyt den Lande was, en sig schuldig aen gequetste Oppermacht had gemaekt. Dat sy, in plaets van aen een machtig Vorst te gehoorsaemen, een Leitsman gingen volgen, die een Balling was, en van alle syn goederen berooft, die sy ten koste van 't Gemeen maesten onderhouden, en uyt haer eige goederen de kost geven. Een man, die sig door syn eigen schuld willens en wetens had verdorven, en nu niet anders sogt, dan het gemeene onverstandige volk met leugens en bedrog te misleiden, daer toe misbruykende en sig ten onrecht aenmaetigende het ampt van Stadhouder des Coninks over de Nederlanden: die met alle syn listigheit en bedrog daer op was toeleggende, om de arme burgers medegenooten van syn ongelucken te maeken,*

Vinnige brief van de Graef van Bossu tegen de Prins.

1572. *ken, en, deselven in een afgrond van ellenden te werpen, daer hy sig selfs te voren in had gestort: gerust zynde, wat haer ook mogt overkomen, en bereid, om, als een ongetrouw Stierman, haer in 't midden der woedende baeren te verlaeten.*

Onderhandeling van die van Haerlem met Don Frederic.

Die van Amsterdam, als goede Naebueren, met medelyden over die van Haerlem ingenomen zynde, sonden heimelyk brieven in de Stad, om kennis te geven, dat het Spaensse Leger naeby was, en gereed stond, om de Stad te komen belegeren, haer vermaenende, dat sy wel bedagt wilden wesen, en best souden doen, van om genaede te komen smeeken, eer het te laet was, en eer het Leger voor de Stad quam, om de belegering te beginnen. De Overheit van Haerlem vond sig seer verlegen, en was, nopende het gene haer best te doen stond, verdeelt. Sommige meinden, dat men sig op die schoone beloften niet en moest vertrouwen, en wat sy ook mogten doen, dat sy geen ander lot, als die van Mechelen, Zutphen en Naerden, hadden te verwagten: andere seiden in tegendeel, dat men sig in tyts onderwerpende wel genaede souw verwerven, daer byvoegende, dat sy niets goeds van de Prins van Oranje te verwagten hadden, en

en het genoeg bleek, dat hy geen Ste- 1572.
den kon ontzetten. Nae dat de Vroed-
ſchap tot verſcheide maelen daer over
vergaederd was geweeſt, wiert eindeling
met meerderheit van ſtemmen beſloten,
dat men eenige gemachtigde aen Don Frederic
naer Amſterdam ſoude ſenden, om
met hem te handelen: en omdat het
een haetelyke laſt was, vond men goed
te loten, wie ſig daer toe ſoude laeten
gebruyken: het lot viel op Dirk de
Vries, en Johan Verwer; dog de laeſte
toonde ſig echter ſoo ongenegen, om
ſig daer toe te laeten gebruyken, en hy
maekte ſoo veel tegenſtribbeling, dat
Heer Chriſtoffel van Schaegen, een man
geſproten uyt een oud bekend Adelyk
geſlagt, en Burgemeeſter der Stad, die
laſt vrywillig op ſig nam: Mr. Adriaen
van Aſſendelft, Penſionaris der Stad,
wiert hen toegevoegt, en ſy vertrocken
daer op aenſtonts naer Amſterdam, om
wegens de overgaeve van de Stad met
Don Frederic te handelen; ſy kregen
goede woorden in ſchyn, en Don Frederic
beloofde haer, dat hy aen de Hertog,
ſyn Vaeder, gunſtig voor de Stad wilde
ſchryven, om in genaede ontfangen te
werden, ondertuſſen, ſeide hy, ſouden
ſy wel doen, van wederom nae Haerlem
te keeren, en ſorg te draegen, dat de
Be-

1572. Bezetting van het krygsvolk uyt de Stad wiert gesonden. Bedrieglyke woorden en beloften, daer geen de minste staet op was te maeken. Terwyle de Afgesonde tot Amsterdam waeren, had Wigbold Ripperda, die het bevel had over de Bezetting van Haerlem, vernomen, wat 'er gaende was, en om die onderhandeling te beletten, deed hy de Schutters en Burgers vergaederen, gaf haer kennis van de saek, en van de onderhandeling, die door de Overheit van de Stad wiert ondernomen, haer te gelyk, door een hartelyke aenspraek, moed gevende, om de Stad tot het uyterste toe te verdedigen: hier op beloofden de burgers gesaementlyk, goed en bloed ten dienst van 't Gemeen, en tot behoud van de Stad, te sullen waegen. Men liet aenstonts aen de Prins van Oranje weten, wat 'er tot Haerlem was gebeurt, en hy sond, tot versterking van de Bezetting, ten eersten nog vier Vendelen voetknegten, onder het bevel van dappere Hoplieden, derwaerts. Ripperda, sig daer mede versterkt siende bestond op eige gesag, en sonder kennis van de Overheit en Burgery, de groote kerk van de Stad in te nemen, deselve van de beelden, altaeren en andere vercierselen der Roomsgesinde te zuyveren, en vervolgens

gens aldus aen de Gereformeerde over te 1572.
geven, om daer in te prediken, 't welk aen vele mishaegde. Twee van de Afgesonde, Schaegen en Assendelft, waeren wederom tot Haerlem gekomen, om van haer verrichting aen de Overheit verslag te doen, de derde, te weten Dirk de Vries, geen sin hebbende in het antwoort van Don Frederic, en voor quaed bedugt zynde, bleef, tot syn geluk, tot Amsterdam. Ripperda deed Schaegen en Assendelft op haer wederkomst aenstonts in verseekering nemen, en sond se beide gevangen aen de Prins tot Delft. Schaegen had onder weeg gelegentheit om het te konnen ontvlugten, maer hy wilde niet, steunende, soo het schynt, op syn onschuld; hy meinde, dat het gene by hen, als Afgesonde, en uyt last van de Vroedschap, was verricht, aen haer in 't bysonder niet tot misdaed toegereekent kon werden. Ook was het bekent, dat die onderhandeling om gewichtige redenen, en in de uyterste nood, en niet uyt trouwloosheit was ondernomen. De Prins begreep het echter anders, en nam het hoog op, te meer, om dat sy dien handel, sonder kennis van Ripperda en van de Hoofden der Schuttery, hadden ondernomen, het Gemeenebest was 'er aengelegen, seide hy, dat niemant sig ee-

De Prins doed de Heer van Schaegen, en de Pensionaris van Assendelft daer over te recht stellen.

1572. eenige macht quam aen te maetigen, die tegen syn eed was strydende: maer indien die grondregel doorgaet, soude niemant een Stad, die in de uyterste nood is, mogen overgeven. De Prins deed haer beide tot Delft te recht stellen, en vervolgens wiert Mr. Adriaen van Alsendelft daer over met de dood gestraft, en opentlyk onthalst. Heer Christoffel van Schaegen stierf in de gevangenis, het zy van hartzeer, of van de harde pyningen, die men hem had aengedaen. De Prins moet eenige bysondere redenen hebben gehad, om soo streng met die twee Heeren te handelen, want hy andersints uyt den aert tot geen hardigheit of wreetheit was genegen, het zy dat hy het gedaen heeft, om andere af te schricken, van sig in toekomende aen de Spanjaerden te mogen onderwerpen, of dat die twee de Hoofden en Aenleyders van de onderhandeling zyn geweest. Hoe dat het zy, volgens de omstandigheden, die ons bekent zyn, kan men die daed van de Prins van geen hardigheit verschoonen.

Op den 24. December.

De Prins van Oranje door dit voorval gewaerschouwt zynde, en wetende, dat hy sig op de Regeering van Haerlem niet en kon verlaeten, daer benevens onderricht zynde, dat Dirk de Vries, een van

de Afgesonde, die tot Amsterdam was 1572.
gebleven, de Burgery van Haerlem door brieven trachte te bewegen, om sig aen de Spanjaerts te onderwerpen, sond de Heer ven St. Aldegonde derwaerts, om uyt syn naem de Regeering buyten tyts te veranderen, de verdagte af te danken, en in derselver plaets nieuwe Burgemeesters en Regeerders aen te stellen. Dit geschiede aldus, nogtans onder die betuyging, dat het was, onvermindert de Voorrechten van Haerlem, en het alleen gedaen wiert, om de Stad in de jegenwoordige nood te beter te verseekeren. De onwettigheit van die daed kan ligt door de baerblykelyke nood en gevaer van de Stad werden verschoont: dog, niet tegenstaende die uytdruckelyke betuyging, is dat geval wel tot verdere naedeelige gevolgen getrocken, en die macht misbruykt geworden.

Als Don Frederic de Toledo vernam, dat die van Haerlem besloten hadden, sig te verweeren, was hy seer gestoort, dewyle hy sig gevleid had, dat de schrik van syn waepenen, en het verdelgen van de vorige Steden, hem de poorten van de andere souden doen openen: hy dagt, buyten twyffel, dat hy geen groote wederstand aldaer souw vinden, want hy schroomde niet, de belegering in de win-

1572. winter, en als het reets begon te vriesen, te ondernemen. De Graef van der Mark trachte sig met eenig volk binnen Haerlem te werpen, maer hy wiert door de Spanjaerts schandelyk verrast, en geslaegen, met verlies van vyf of ses honDen 10. Decemb. dert van syn volk, 't welk een groote verbaestheit in 't Land maekte. Tot die tyd toe was het met de Spanjaerts altyd voorspoedig gegaen, het volk van de Prins vlugte voor haer, en de Steden wierden verlaeten. Don Frederic meinde, dat het met die van Haerlem op deselve wyse souw toegaen, en hy liet de Stad aenstonts met veertien stucken grof geschut, drie daegen lang, hevig beschieten, en vervolgens twee stormen daer op doen, dog hy vergiste sig, want hy wiert met groot verlies afgeslaegen; hy sag nu, dat hy met mannen te doen had, die haer huyd en den roof van de Stad wel dier souden verkoopen. Wy sullen ons met alle de bysondere gevallen van die wydberoemde Belegering niet ophouden, te vreden zynde alhier aen te merken, gelyk Vlissinge de eerste Stad van de Vereenigde Nederlanden is geweest, die sig tegen den Hertog van Alba heeft durven stellen, en syn volk verjaegen, dat Haerlem insgelyks de eerste is geweest, die de waepenen der Spanjaerts

jaerts heeft durven beproeven, en haer 1572.
geweld wederstaen. De moed en dapperheit van de burgery, soo wel als van het krygsvolk, jae selfs van de vrouwen en jonge dogters, en haer onbesweeke moed en stantvastigheit tot in de uyterste nood, verdient een eeuwige roem in de geschiedenissen, en maekt, dat alle Liefhebbers van 's Lauts Vryheit, en wy, die de gewenschte vrugten tegenwoordig daer van genieten, niet anders als met hooge achting daer aen gedenken, en de geheugenis van die getrouwe Voorstanders van het Land in eer en weerde houden.

Nu de Prins van Oranje sag, dat de Spanjaerts met een sterk Leger tot in het hart van Holland waeren gedrongen, en Haerlem gingen belegeren, begon hy te merken, dat hy, sonder de krachtige onderstand van een nabuerige Mogentheit, niet in staet was, om dese Landen tegen de Spanjaerts te verdedigen. Hy had de Staeten van Holland, Zeeland en West-Vriesland gesaementlyk doen vergaederen, en nae rype overweging wiert besloten, dat men sig best tot de Coningin van Engeland soude wenden, en uyt naem van de Prins en van de Staeten aen haer Maj. affenden Heer Johan van der Does, Heer van Noortwyk, Heer Wil-

De Prins versoekt de Coningin van Engeland tot hulp.

1572. Willem van Nyvelt, Heer van Arents-berge, Mr. Lieven Keersmaeker, Burge-meester van Zierikzee, Doctr. Junius, en Mr. Dirk van Bronkhorst, om aen haer Coninkl. Maj. de redenen te vertoonen, waerom sy de waepenen tegen den Hertog van Alba en syn Spanjaerts, ten dienst van den Conink, tot bescherming van haer Voorrechten, mitsgaeders der Ingesetenen leven en goederen, hadden opgenomen, met beklag over de ellendige onderdrucking, waer in sy sig bevonden, en ootmoedig versoek, dat haer Maj. dog medelyden wilde hebben met de arme verdrukte Nederlanders, en haer in die uyterste nood met geld en volk van oorlog bystaen.

1573. Ongeregelt gedrag van de Graef van der Mark.

Het woest en ongeregelt gedrag van de Graef van der Mark, syn toegeventheit aen het krygsvolk, 't welk den aert en manieren van haer Overste had aengenomen, en het geheel verval van de krygstucht veroorsaekt, begon de Hollanders hoe langer hoe meer lastig en onverdraeglyk te vallen. Hier by quam, dat hy in 't laest van 't vorige jaer Cornelis Muys, Pastor, of soo andere willen Prior, van het St. Aegthen Clooster tot Delft, een geleerd en liestaelig man, en by een iegelyk, bysonder ook by de Prins van Oranje, wel gesien, op een wreede en on-

onmenschelyke wyse binnen Leiden had doen pynigen, en ter dood brengen. De Prins was gewoon by die Prior in 't Clooster syn huysvesting te nemen, gelyk de voornaemste Heeren en andere reisende lieden dikwyls in de Abdyen en Cloosters worden geherbergt: de man hoorende, dat de Prins aldaer stond te komen, had aengeboden, het Clooster selfs te verlaeten, op dat de Prins des te beter syn gemak mogt hebben, maer hy was op uytdruckelyke begeerte van de Prins daer in gebleven. Het gebeurde, dat die man nae den Haeg willende gaen, in handen van het volk van de Graef van der Mark viel, die hem gevangen nae Leiden bragten. De Prins sulks gehoort hebbende, en bedugt zynde, voor het gene dat 'er gebeurde, sond aenstonts een Bode aen de Graef na Leiden, met last, om dien Geestelyke los te laeten; dog de Graef vernemende dat 'er een Bode van de Prins voor de poort was, en vermoedende, wat syn aenbrengen mogt wesen, ging maer voort met de man te laeten pynigen, en vervolgens op te doen hangen, en opende niet eer de poort, voor dat hy dood was. Dit ongeluckig geval smerte de Prins seer, en perste hem de traenen uyt de oogen, dog hy moest dat leed voor die

1573.

Bleyswyk. Beschryving van Delft, pag. 445.

1573. die tyd verkroppen. Hooft maekt van een omſtandigheit gewag, die eenigſints tot verſchooning van de Graef van der Mark ſouw dienen; niet in opſigt van het pynigen en ombrengen van dien Prior; maer van het gevangen nemen. Te weten, dat die Geeſtelyke, buyten twyffel ſonder kennis van de Prins, nae den Haeg ging reiſen, en dat de Prins, over taefel zittende, deswegen eenig misnoegen liet blyken, dat de Graef ſig daer op aenbood, om hem in te jaegen en te rug te voeren, 't welk by de Prins toegeſtaen zynde, hy op weg was getogen, en hem had achterhaelt. Wy ſullen hier onder ſien, wat de Graef tot ſyn verſchooning op dat geval heeft bygebragt.

Nederl. Hiſtor. 7. B.

Hier by gebeurde het, dat Bartel Entes van Mentheda, Luytenant van de Graef van der Mark, ſig tot Delft ſeer onbeſcheiden tegen de Staeten quam aen te ſtellen, laetende ſig ontvallen, dat ſyn volk geen geld kreeg, en dat de Staeten haer ook geen voorraed van levensmiddelen gaeven, haer ſcheldende voor verraeders van het Land. De Staeten deden hier over haer beklag aen de Prins, die daer op goedvond den Graef van der Mark en Bartel Entes by ſig te ontbieden, hen bevelende, dat ſy ſig voortaen ſou-

fouden wagten, van in diervoegen de 1573.
Staeten te beledigen. Die twee, in plaets van op de bevelen van de Prins te letten, stelden sig seer onmanierlyk tegen de Staeten aen, sonder eenig ontsag voor deselve te hebben, en de Graef styfde syn Luytenant daer in: dienvolgende versogten de Staeten aen de Prins, dat Bartel Entes binnen Delft in verseekering mogt werden genomen: daer en tegen wilde de Graef syn Luytenant beschermen, en hem, in spyt van de Staeten, buyten Delft voeren. De Prins was met de saek verlegen, hy had groote verpligting aen de Graef van der Mark, die hem, niet tegenstaende syn ongeregelt gedrag, groote diensten had gedaen, en het werktuyg was geweest, om gansch Holland van den Hertog van Alba te doen afvallen, of de Spanjaerts daer uyt te verdryven. Derhalven trachte de Prins het verschil te bemiddelen, seggende, dat het nu geen tyd was om te twisten, en dat tweedracht in die gelegentheit veel quaeds kon veroorsaeken. Dog aen de eene zyde wilde de Graef van der Mark niets toegeven, en aen de andere zyde begeerden de Staeten niet langer te dulden, dat haer eer en gesag in diervoegen met de voeten wiert getreden; boven dien, wegens syn quaed gedrag, andersints seer op

1573. hem gestoort zynde, en wenschende van hem ontslaegen te wesen, wiert dat geschil soo hoog gedreven, dat men de schuttery van Delft by klokgeslag deed vergaederen, en sig op die wyse met gewelt van de Graef van der Mark en Bartel Entes verseekerde. En nae dat men de Graef eenigen tyd lang binnen Delft gevangen had gehouden, is hy op het Huys van ter Gouw, onder de bewaering van den Heer van Swieten, in een heussche gevangenis gebragt. Men achte het niet dienstig, om hem te recht te stellen, en de Prins was wel genegen om sagtheit jegens hem te gebruyken, en syn misbedryf door de vingeren te sien: dog alsoo de Graef sig deswegen beklaegde, en versogt te mogen weten de stucken van beswaering, die de Heeren Staeten van Holland tegen hem hadden in te brengen, wierden deselve door last van de Staeten in geschrift vervat en aen hem overgesonden. Bleyswyk verhaelt, *dat de Staeten Jonkr. Bartel Entes, die den Graef in syn gepleegde wreetheden tegens de Roomsgesinde, als deftig den Geus spelende, braef had ten dienst gestaen, met de koorde deden straffen.*

De Graef van der Mark en Bartel Entes worden in hechtenis genomen. Den 5. January.

In syn Beschryving van Delft. pag. 446.

Dog hy begaet een misslag, want Meteren verhaelt, dat hy, naer een jaer lang gevangen gezeten te hebben, daer

In syn 10. Boek. pag. 182. *Siet ook Bor*

uyt is geheeten, al syn gewonne gelt on- 1573.
nuttelyk verteert hebbende. Dat hy in 2. Deel 15.
den jaere 1576. met toestemming der Boek.
Staeten ter Zee is gaen dienen, en daer na het bevel over een Regiment voetknegten heeft verkregen, en dat hy in den jaere 1580. in het beleg voor de stad Groeningen is dood geschoten. De afbeelding, die Meteren van hem maekt, is weerdig om gelesen te werden, uyt deselve kan men sien, dat in sulke droevige tyden van verdeeldheit en verdrucking, soo wel ongebonde en ondeugende menschen sig in het geschil mengen, als luyden van eer en deugd, en dat alle, die een goede saek voorstaen, geen eerlyke lieden daer om zyn, hoewel sy het selve oogmerk soeken te bereiken.

Terwyle de stad Haerlem wort belegert, achten wy het niet ondienstig, om ons wat breeder met de handeling van de Staeten, en van de Prins van Oranje tegen den Graef van der Mark, op te houden, en het gene dienaengaende is voorgevallen, tot dat hy daer nae uyt den Lande is vertrocken, soo omdat men den staet van het Land, en de neiging der gemoederen van de Regeerders in die tyd, daer uyt kan leeren kennen, als omdat het de Goddelyke Voorsienigheit heeft behaegt, den dienst van dien Handeling van de Prins en van de Staeten met de Graef van der Mark.

1573. Heer te gebruyken, om den eersten steen te leggen aen het gebouw van de doorluchtige Republic der Vereenigde Nederlanden. Want men kan niet ontkennen, het gene hy tot syn verdeding onder anderen heeft bygebragt, *Dat hy (naest God) geweest is het eerste middel en beginsel, waer door het Land van Holland uyt het gewelt des Tyrans, en slaeverny der Spaensse Inquisitie, verlost is geworden, alles, met het krygsvolk, schepen van oorlog, ammunitie, groot en klein geschut, en andere oorlogs toerustingen, op syn eige kosten en credit, binnen den Lande van Holland, sonder desselfs Lands toedoen, ingebragt.*

Als men alles wel voor en tegen overweegt, sal men bevinden, dat de Graef een onbeschaefd krygsman, en van een woesten aert is geweest, stout, hoofdig, steunende op syn groote verdiensten, meinende, dat hem in de waepenen alles geoorlooft was, die staet en kerk wel met den degen wilde regeeren, met een woord, die een anderen Ajax is geweest. Daer en boven siet men, dat hy met een doodelyken haet tegen den Hertog van Alba, en alle syn Aenhangers, soo wel Nederlanders als Spaensse, ingenomen is geweest; maer voor al tegen

gen

gen de Paepen en Munnicken, aen wie 1573.
hy de vervolging in het stuk van de Godsdienst, en al dat verschrickelyk branden en moorden, soo van de Gereformeerde, als van andere soo genaemde Ketters, niet ten onrecht te last leide: syn grootste misdaed heeft daer in bestaen, dat hy, volgens syn krygsmans bevatting, gemeint heeft, bevoegt te wesen, om het quaed, dat de Roomsgesinde, en wel bysonder de Paepen en Munnicken, aen de Gereformeerde hadden gedaen, op gelyke wyse aen deselve wederom te mogen vergelden. Daer in tegendeel, de Prins van Oranje van oordeel was, *dat men aen een iegelyk de vrye oeffening van syn Godsdienst moest laeten: dat men de waepenen opgenomen hebbende, om de Vryheit, beide in de Burgerstaet en in de Godsdienst voor te staen en te handhaeven, het ongerymd souw wesen, om de Roomsgesinde, uyt wederwraek, daer van te willen uytsluyten, voornaementlyk, omdat het grootste gedeelte van de Regeerders en van de Gemeinte, die de goede saek, tot voorstand van 's Lands Vryheit, andersints niet ongenegen waeren, de Roomsse Godsdienst nog toegedaen bleef.* Hoewel de wederwraek, die de Graef van der Mark tegen de Paepen en Munnicken wilde nemen, wel in de ge-

1573. dachten van een krygsman kon vallen, soo kan die niet te min onder de Christenen niet gebillykt worden. Evenwel, om de waerheit te seggen, syn moorden en pynigen van de Roomsse Geestelyke was wreed en onrechtveerdig, soo wel als het branden en moorden, dat de Roomsgesinde aen de soo genaemde Ketters deden; men siet, dat de Roomsgesinde veel gerucht daer van maeken, dog daer is groot onderscheid tussen beiden, want het hangen en pynigen van eenige Roomsse Geestelyke, is door de Gereformeerde in een tyd van verwarring en opstand, en alleen gelyk als door het gewelt van oorlog, gepleegt, en door alle verstandige en besaedigde menschen mispresen, verre van dat te billyken, heeft men het aengesien als droevige gevolgen van een wederwraek, van beroerte en oorlog. Maer het ombrengen van soo veel duysende soo genaemde Ketters, en dat met de allerwreedste pyningen, is door de Roomsgesinde by wyse van rechtspleging geschiet, met voorbedachte raed, en het wort gewettigt en gebillykt, beide door de Weereltlyke en Geestelyke Overheit: ten tweeden, tegen een Roomsgesinde, die door de Gereformeerde ter dood is gebragt, zyn meer als duysend soo genaem-

de

deKetters door de Roomsgesinde omgebragt, dat getal en dat verschil is te groot, om in eenig vergelyk te konnen komen. Ende ten derden, is het ook waer, 't gene de Graef van der Mark tot syn verschooning heeft bygebragt, dat de Roomsgesinde, en voornaementlyk de Geestelyke, haer genegentheit voor de Regeering der Spanjaerts steets bleven behouden, en, niet tegenstaende haer eed en belofte, sig voor deselve verklaerden, wanneer de eerste goede gelegentheit sig maer opdeed. Maer laet ons nu de stucken van beswaering der Staeten tegen den Graef van der Mark, en syn verdeding daer tegen, eens kortelyk overwegen. 1573.

Hy wiert beschuldigt, sig te hebben vermeten, *dat hy wel drie duysend krygsknegten, en tachtig schepen van oorlog tot syn wil en dienst had, waer mede hy de Staeten nae syn pypen kon doen danssen.* *En wanneer de Staeten iets, dat tot syn onbillyk voornemen strekte, niet en wilden bewilligen, hy deselve voor schelmen en verraeders had uytgemaekt.* *Te vinden by Bor 6.B.* Belwaering van de Staeten tegen de Graef van der Mark.

Dat hy, tegen syn eed en last, seer geweldelyk met de Inwoonders des Lants had gehandelt, en veel Roomsse Geestelyke, en andere onnosele goede luyden, sonder eenige wyse van rechtspleging,

1573. *had omgebragt, of doen ombrengen, waer door veel menschen, goede Patriotten zynde, het Land hadden moeten verlaeten.*

In 't bysonder, dat hy Pater Muys, Pastor van St. Aegthen tot Delft, sonder eenige reden, ofte wyse van rechtspleging te gebruyken, soo wreedelyk ter dood had doen brengen. Ook seeker Heer, Joost Tol genaemt, ook een vroom man en goed Patriot, tot Leiden had doen hangen, en meer andere had doen sterven.

Dat hy daer en boven veel afperssingen van geld had gedaen, of door syn volk ongestraft laeten doen. Dit zyn de voornaemste stucken van beswaering, die men kan vinden, dog uyt syn verantwoording siet men, dat 'er nog eenige andere van minder belang zyn geweest.

Mede te vinden by Bor 6. B. en geschreven in 't Casteel van ter Gouw, den 20. February.

Verdeding van de Graef daer tegen.

De verdeding van de Graef van der Mark daer tegen schynt door hem selfs opgestelt te wesen, immers, deselve verbeeld seer wel den aert van een krygsman, die op syn groote diensten steunt, en daer benevens syn doodelyken haet tegen den Hertog van Alba en de Roomsse Geestelyke: soo een ander hem syn penne heeft geleent, die heeft hem seekerlyk wel getroffen, en syn gevoelens wel uytge-

gedrukt. In den beginne verklaert hy, *dat hy tegen syn sin geperst wiert, om, syns Edeldoms en eerens halve, alle die beswaeringen te beantwoorden wegens de onwaerachtige geruchten, die 'er daegelyks onder het volk wierden uytgestroyt, door opruying van verraeders, en vrienden van dien Tyran, den Hertog van Alba, door syn bloeddorstigen aenhang, en voorstanders van de Spaensse Inquisitie: sig beklaegende over het ongelyk, dat men hem deed, in plaets van vergelding voor syn trouwe en oprechte handeling, goed hart en meining, die hy in soo menigte gevaeren syns lyfs altyd hadde gebad en aengewend, om dese Nederlanden uyt de slaeverny des voornoemden doodvyand te verlossen, en de wraekroepende bloedstortingen, der Heeren Edele van Nederland, syn Verwanten, te helpen stillen en wreeken, waer in hy tot den laesten druppel syns bloeds, tot vordering der gemeene saek, hoopte te volharden.* 1573.

Voortgaende betuygt hy, *dat hy den Heer Prince van Oranje gehouden heeft voor syn Overste, en aen denselven gehoorsaem is geweest, dienvolgende, dat hy alle de Steden aen den selven (naest den Conink van Spanjen) heeft doen sweeren.*

Aen-

1573. Aengaende de bederffenis des Lants antwoort hy: *Dat geen verstandige menschen hem sulks konnen wyten, dewyle hy daer over meer hartseer en leedwesen had, dan de Staeten selfs. Dat in Braband, Vlaenderen, Gelderland en elders, daer de kryg gevoert was geweest, hoewel de Prins van Oranjen, de Graef van den Berge, en meer andere groote Heeren daer tegenwoordig waeren, wel duysendmael meer verwoesting was gepleegt, sonder dat sy het konden beletten.*

Derhalven versogt hy, dat de Staeten, die sulks quaemen voor te wenden, sig selfs naeder wilden bedenken, of de regte schuld van die ongeregeltheden niet meer aen haer selfs, dan aen hem was te wyten, dewyle sy noyt soo veel te wege hadden gebragt, dat men het krygsvolk kon monsteren, en in den eed en gehoorsaemheit brengen, 't welk ligtelyk, en met weinig geld op de hand te geven, kon zyn geschiet, waer toe hy altyd syn uyterste best had gedaen.

Dat hy tot ontlasting van den Lande van Holland, zynde syn eigen Vaederland van syn Vrouw Moeders zyde, te wege had gebragt, dat het krygsvolk quydschelding van een merkelyke somme haerer soldy had aengeboden, dog dat sulks van geen vrugt was geweest, en

dat

dat hy de Staeten noyt tot de verdere betaeling had konnen brengen, wat neerstigheit hy ook dienaengaende had gedaen, 't welk een groote afkeer in het krygsvolk had verwekt. 1573.

Dat hy tot Dordrecht wesende, aen de Staeten een geringe onderstand van ses duysend daelders had versogt, om het krygsvolk daer mede in den eed en monstering te brengen, en deselve tot gehoorsaemheit te houden, in een tyd, dat de Staeten wel meer dan vier en twintig duysend gulden in baeren gelde hadden. Dat die van Dordrecht daer in wel quaemen te bewilligen, dog eer men 't selve by de andere Leden tot een besluyt kon brengen, dat een uyt de Staeten met het voorschreve geld was doorgegaen, en nae den vyand gevlugt.

Het was ook kennelyk, dat men de oude Wethouders en Beampte, en sulks de oude bloedvergieters, die dog alle te saemen bardneckige Papisten waeren, en vervolgers van alle oprechte belyders van het Euangelium, tot nog toe in haer Bedieningen had gehouden..

Het kon niet bewesen worden, dat 'er eenige luyden van aensien, den Heere Prince van Oranjen en de oprechte Godsdienst toegedaen, zedert syn bewind, uyt den Lande waeren vertrocken,

1573. ken, maer wel in tegendeel, eenige hardneckige Papisten, voorstanders des Tyrans, vyanden Gods, en van haer eigen Vaederland, met haer schatten en geld waeren gevlugt, gelyk men nog daegelyks sag en toeliet, dat sy met haer goederen vertrocken, waer onder eenige van de voornaemste uyt de Vergaedering van de Staeten waeren.

Ende aengaende de last, by de Heer Prins van Oranje aen hem gegeven, dat hy een iegelyk, sonder onderscheid van Godsdienst, onder syn bescherming soude nemen, dat sulks plaets had, eer het verraederlyk venyn der Papisten in Vrankryk, ten tyde van de Parysse moort, sig had geopenbaert.

Dog wie had niet tot Dordrecht, Haerlem, Vlissinge, Vere, in gansch Holland, en Waeterland, en op meer andere plaetsen, daer hy niet by of tegenwoordig had geweest, de Paepen en Munnicken uytgezet? niet dat hy sig hier mede wilde verschoonen, omdat het andere ook hadden gedaen. Want soo veel hem aenging, dat hy uyt genegentheit voor de welvaert der verdrukte Nederlanden wenschte, dat de gansche wortel van het gruwelyk Pausdom, met alle syn bygeloovigheden en tyrannye, tot de grond toe uytgeroeyd waere geworden,

ge-

gelyk het in Engeland, Schotland, Denemarken, Sweden, en meer andere Staeten was geschiet; want dat het den Lande eer niet wel en soude gaen. 1573.

Dat het, syns oordeels, niet toegelaeten behoorde te worden, sonder de vrome Protestanten te verkorten, dat men de oude Wethouders en Beampte, die den Hertog van Alba gedient hadden, zynde Paepisten en Paepen met haer aenhank, die de handen als nog vol van onschuldig bloed hadden, in haer Bedieningen liet blyven, ten waere men sulke daeden van hen wilde verwagten, als sy gewoon waeren te doen, 't welk hy met verscheide voorbeelden, van de ontrouw der oude Regenten van Haerlem, Loven en andere plaetsen, die eerst aen de Prins van Oranje hadden geswooren, en kort daer nae tot den vyand waeren overgegaen, komt te bewysen.

Hoewel hy redenen had gehad, om den Antichristischen aenhang geheel en al uyt te roeyen, hy echter noyt eenige goederen van Kerken, Cloosters ofte van gevlugte persoonen had aenvaerd, ofte tot syn voordeel gebruykt, gelyk de Regeerders van Delft en den Briel wel konden getuygen, die syn kisten en koffers, ten tyde hy in verseekering was

1573. genomen, hadden doen openen en ondersoeken.

Hy meinde, om wettige redenen, bevoegt te wesen, om die bloedvergieters, Paepen en Munnicken, met haer moortdaedigen en bloeddorstigen aenhank, ter dood te brengen, of deselve, ten minsten, ten Lande uyt te jaegen: Ook om haer spelonken, moortkuylen en Afgoden-Tempels, met alle haer Afgoderyen, ten gronde toe af te werpen: niet te min verklaerde hy, dat hy sulks over al niet en had gedaen, gelyk hy naeder souw toonen. Ende voor soo veel hy de gene, die het hadden begaen, ongestraft had gelaeten, beweerde hy, dat het hem niet vry stond, om de Vrome over het vernielen der Afgodische Beelden te doen straffen, als notoirlyk tegen Gods woord strydende; hoewel hy van herten gewenscht had, dat het met die saeken wat geschikter was toegegaen.

Boven dien soude ook bevonden worden, dat het afwerpen der Afgodische Beelden, daer soo veel geruchte van wiert gemaekt, meest over al door de burgers en inwoonders was geschiet, of dat sy het krygsvolk daer toe hadden verwilligt, door den yver, die sy tot Gods eere droegen.

Het soude noyt blyken, dat hy toege-

laeten had, om iemant eenig gewelt in 1573.
syn huys aen te doen, in tegendeel hadde
hy sulke gewelddoenders over al doen
straffen, en een Roode Roede aengestelt,
om de Lantlieden tegen alle overlast en
gewelt, het zy van landloopers, moes-
koppers, afwykende krygsknegten, met
haer hoeren of jongens, te beschermen.

Dat de Staeten dese syn goede voor-
siening niet alleen niet en hadden bevor-
dert, gelyk het wel behoorde, maer in
tegendeel, hem daer in belet, gebieden-
de, dat hem, in 't bedienen van syn
Ampt, geen hulp gedaen souw werden.

Ende wat het mislucken van de bele-
gering van Amsterdam belangt, indien
de Staeten sig volgens haer belofte had-
den gequeten, in het senden van krygs-
voorraed, met het gene daer toe behoort;
het was bekent, dat hy die Stad soude
hebben bemachtigt, die hy nu in tegen-
deel, door gebrek van die behoeften, had
moeten verlaeten. Men wist wel, dat
'er als doen eenige in de Vergaedering
van de Staeten waeren, die de stad
Amsterdam, en oversulks den Tyran,
met de Paepen en Munnicken, meer toe-
gedaen waeren, dan sy syn voornemen
sogten te bevorderen, gelyk naemaels tot
Delft aen Hugo Jans, als doen Burge-
meester zynde, en andere syns gelyke,

1573. *met haer aenslag en vlugt, was gebleeken.*

Ingevalle de Steden Dordrecht, Rotterdam en ter Gouw hem geen meer hulp voor Schoonhoven hadden gesonden, dan de Staeten, soude hy die Stad ook met schande hebben moeten verlaeten, die hy nu, onder Gods hulp, met veel gevaer had bemachtigt.

Dat die van Schoonhoven sig tegen hem niet hadden te beklaegen, of konden bewysen, dat haer eenig ongelyk of geweld, door syn toelaeting, was aengedaen geworden: dat het krygsvolk veel eer reden daer toe had, aengesien, door het groot verlies haerer medgesellen, langduerige belegering, en groote armoede, door de hardneckige wederstand van die van Schoonhoven geleden, de plundering van die Stad haer genoegsaem toegeseid was geworden; 't welk hy nogtans met groote moeite had belet, om dese Landen niet te verarmen, hebbende daer en boven ook eenige van syn volk, die de burgers geweld aendeden, aen lyf en leven laaten straffen.

Voortgaende beklaegde hy sig, dat men eenige gevangene met pynigen had ondervraegt, wat, en hoeveel sy van hem ontfangen souden hebben voor haer loon, om den brand in het Clooster van ter Gou-

Goude te doen stichten, verklaerende 1573.
niet te weten, hoe den brand was toegekomen, selfs vermoede hy, dat die brandstichting op eenig verraed was toegelegt door vyanden van de Gemeene saek, gelyk men wel op meer plaetsen had sien geschieden, om de Protestanten en haer beschermers by de Gemeinte in haet en verachting te brengen.

Dat hy den Munnik, de Pater van St. Aegthen tot Delft, had laeten ophangen, meinde hy, dat die daed hem by alle vrome tot geen schande of laster kon verstrecken, aengesien hy als een meineedige op de vlugt was betrapt, met syn schat nae den vyand toe treckende, om syn verraedery in 't werk te stellen, daer hy by eede gesWooren had, niet uyt de stad Delft te sullen vertrecken. En hoewel die Pater te voren eenig geld ten dienst van de Gemeene saek had opgebragt, kon hem sulks niet verschoonen, dewyle hy daer nae wel had getoont, dat het niet uyt genegentheit, maer door vreese was geschiet, en dat hy en syns gelyke, tegen een Croon, die sy ten dienst van de Gemeene saek opbragten, wel twintig aen den vyand toesonden, gelyk sulks nog daegelyks wiert ondervonden. Derhalven was hy niet als een Munnik, of om de Roomsse Godsdienst, maer om

1573. syn eige misdaed, en als een quaeddoender, die syn eige vonnis medebragt, opgehangen.

Van gelyken was aen de Munnicken tot Schoonhoven ook geschiet, die daerom ter dood gebragt waeren geworden, omdat sy valsch en venynig buskruyd en kogels, tegen het krygsgebruyk, hadden gemaekt, tot vernieling der krygsknegten, de Gemeene saek toegedaen, ook met sulke venynige kogels en buskruyd waeren gevat geworden, welke misdaed, volgens alle rechten, de dood weerdig wiert geacht; dat sy, op het stuk betrapt zynde, haer eigen vonnis medebragten, en men nae krygsrecht niet gehouden was, om in dit geval een langwylig rechtsgeding met haer te maeken. En wat konden sy, en die van haer Gesintheit, rechte bloedvergieters der arme Christenen, sig daer over soo seer beswaeren, dewyle het bleek, dat sy niet anders met de Graeven van Egmont en van Hoorn, syn Verwanten, en met soo veel andere voortreffelyke Edellieden van de voornaemste Huysen der Nederlanden, hadden gedaen. Hoe veel duysende vrome menschen hadden sy niet ter dood gebragt en mishandelt, met het uyttrecken haerer tongen al levende, haer breidelende gelyk als de honden, met de bee-

beenen opwaerts hangende, en alsoo van langsaemer band vermoordende, met duysenderley van pyningen meer. Wat konden dan de Roomsgesinde soo veel gerucht maeken, over het ophangen van eenige weinige quaedaerdige Munnicken, daer sy soo veel duysenden onnoosele menschen van andere Gesintheden met de vreesselykste pyningen ter dood hadden gebragt? 1573.

Die verantwoording van de Graef van der Mark was van klem, en het schynt ook, dat deselve een goede uytwerking deed, want hy wiert korten tyd daer nae op vrye voeten gestelt. Maer hy was te veel op de Staeten gestoort, om sig stil te houden, en hy kon den hoon en onrecht, soo hy meinde, hem aengedaen, niet verkroppen. Door syn beklag en gewoel vatte men naedenken op, als of hy door het Walsch krygsvolk, dat hem seer toegedaen was, wel iets tegen de Staeten mogt bestaen te ondernemen, en derhalven wiert hy andermael in verseekering genomen, en op het Huys te Honingen, buyten Rotterdam, gebragt. Dog hy vond haest een middel om daer uyt te ontkomen; de Staeten saegen het door de vingeren, en lieten hem gaen, maer hy kon wederom niet rusten, hy begeerde betering te hebben In Mey.

1573. van den hoon en ongelyk hem aengedaen, ten dien einde deed hy een betuyging opstellen, en aen de Regeering van Rotterdam bekent maeken, ook aen de Kerkdeuren aldaer en elders aenplacken, waer in hy de groote diensten, die hy aen de Prins van Oranje en den Lande had gedaen, vertoonde, waer voor hy geen geringe vergelding had verdient, sig beklaegende, dat men hem in tegendeel seer smaedelyk had gehandelt, sonder eenige acht te geven op syn persoon en geboorte; als mede, dat men in gebreeke was gebleven om hem op een wettige wyse te recht te stellen, behalven, dat de Heeren Staeten van Holland eenige stucken, by wyse van beschuldiging, dog sonder gewoone rechtspleging, hem overgegeven hadden, die hy overlang met waerachtige redenen had beantwoort. Dat hy derhalven binnen Rotterdam was gekomen, om de éer van syn stam en syn goede naem te verdedigen, met aenbieding, om tegen syn aenklaegers aldaer te recht te sullen staen, en tegen een iegelyk, die sig party wilde stellen, gelyk hy nog deed, dog dat 'er tot die tyd toe nog niemant was verschenen. De Overheit van Rotterdam begeerde sig met die saek niet te bemoeyen, verklaerende, dat die hen niet aen

en ging, en dat sy partye tegen partye 1573.
stelden.

De Prins van Oranje, dit alles vernemende, was bekommerd, dat hier uyt wel verdere moeyelykheden, en selfs oproer en muytery onder het krygsvolk, dat den Graef, gelyk wy gesegt hebben, seer toegedaen was, mogt ontstaen, derhalven schreef hy aen de Burgemeesters van Rotterdam, dat sy den Graef van synen 't wege wilden aendienen en belasten, dat hy syn waepens soude hebben af te leggen, syn dienaers van hem senden, en sig als een gevange, door eenige Schutters van Rotterdam laeten bewaeren. De Graef weigerde sulks te doen, ofte te gedoogen, antwoordende, *dat hy niet en kon geloven, dat de Prins soo quaelyk jegens hem gesint was, te meer, omdat hy ook geen schriftelyke bevelen van hem sag, sig beklaegende, dat men dus lang schandelyk genoeg met hem had geleeft.* Voorts sond hy des anderen daegs een geschrift aen de Prins, waer in hy hem syn ondankbaerheit met bitterheit verweet, seggende, *dat hy vergeten hebbende de weldaeden en getrouwen dienst, soo in Vrankryk en Holland als elders aen hem bewesen, sig aldus, door sommige quaedaerdige benyders, tot vyandschap jegens hem liet verwecken,*

1573. dat hy sulks aen hem niet en had verdient, aengesien hy noyt een quaed hart tot syn Excellentie had gedraegen. Ende voor soo veel de Prins tot syn verschooning wilde bybrengen, dat de Staeten 's Lants van Holland syn partye en beschuldigers waeren, men wel wist, dat de Ridderschap en Staeten in 't gemeen sulks niet en deden, maer alleen eenige persoonen, die den naem van de Staeten tot syn verdrucking misbruykten, niet twyffelende, of syn Excell. soude sulks in der waerheit alsoo bevinden. Dat men hem eenig misbedryf van Zeeroovery wilde te last leggen, wist de Prins wel beter hoe ongegrond dat was. Ende aengaende nog een andere beswaering, als of hy een jonge Dochter in den Briel had verkragt, verklaerde hy, dat het onwaerachtig, en door syn heimelyke benyders verdigt was, aenbiedende, sig daer over te recht te stellen, en daer van te zuyveren. Ende alsoo de Staeten laest tot Leiden hadden besloten, hem uyt den Lande te laeten vertrecken, soo verklaerde hy, dat sulks over lang syn begeerte was geweest, en dat hy als nog niet anders wenschte, dan met vriendschap van syn Excellentie en de Staeten uyt dese Landen te vertrecken, hopende, dat het hem niet geweigert souw werden.

De

De Prins fond dat geschrift aen de Stae- 1573.
ten, en het schynt, dat hy hoe langer hoe meer met de saek verlegen wiert, want de Graef van der Mark had hem waerlyk groote diensten gedaen, en hy kon hem, sonder opspraek, niet verlaeten: om hem in syn staet en Bediening te houden, voornaementlyk met weersin van de Heeren Staeten van Holland, was voor hem niet raedsaem. Eindeling, alsoo de Graef daer op bleef staen, dat men hem recht deed, dewyle hy bereid was, en sig aenbood te zuyveren, deden de Staeten hem aenseggen, dat sy genegen waeren om de geschillen, tussen hen wesende, voor soo veel het gemeene Land van Holland aenging, op een rechtelyke wyse te laeten afdoen, ten waere de Graef liever tot een minnelyk verdrag wilde verstaen, en aldus wiert die saek eenigen tyd lang slepende gehouden, alsoo de Staeten selfs, om verscheide redenen, niet en sogten, dat die saek op een rechtelyke wyse behandelt soude werden. Eindeling hebben de Staeten daer In Mey.
nae, door bemiddeling van de Prins, toe- 1574.
gestaen, dat de Graef, in aenmerking van den Huyse, waer uyt hy gesproten was, met alle syne goederen uyt den Lande soude mogen vertrecken, en de kennis van het geschil, tussen de Stae-

1573. ten en hem geresen, wiert tot syn keure gestelt aen een van de Caemeren van het Keyserryk. Daer op is hy, met alle syn goederen, uyt den Lande vertrocken, sonder die saek verder te vervolgen. Uyt alle het voorverhaelde kan men genoeg bespeuren, dat de Graef van der Mark soo schuldig niet en is geweest, als men wel voorgeeft, en soo als sommige Schryvers hem hebben afgebeeld: want aen het gewelt en buytensporigheit, dat syn krygsvolk pleegde, was hy al soo weinig schuldig als de Prins van Oranje selfs; het opgeraept krygsvolk, sonder richtige betaeling van soldy, in sulke tyden van beroerte en omkeering, in goede krygstucht te houden, is voor een krygsoverste ondoenlyk: daer by komt het niet onwaerschynelyk voor, het gene hy tot syn verschooning onder anderen heeft bygebragt, dat 'er in die tyd nog veel Roomsgesinde Regeerders waeren, die, tot de Spanjaerts genegen zynde, maer verwerring sogten, en de voornemens van de Prins heimelyk tegenstonden, ofte trachtten te doen verydelen, waer door het gebeurde, dat 'er op de betaeling van het krygsvolk en meer andere benoodigtheden, geen goede ordre wiert gestelt. Dog syn wreedheit tegen de Munnicken, en wel byson-

der

der tegen den Pater Muys is niet te ver- 1573.
schoonen, en al was hy soo schuldig geweest, als de Graef in syn verantwoording voorgeeft: stond het aen hem echter niet, om dien Geestelyken, sonder wyse van rechtspleging, en sonder rechtsgebied over hem te hebben, te doen pynigen en ophangen. Strada meint, dat de *Lib.* 7.
Prins van Oranje niet wel gezint op de Graef van der Mark was, omdat hy sig beroemde de verlosser van Holland te wesen; als of hy wilde seggen, dat de Prins uyt een opgevatte naeryver wel mogt sien, dat de Graef buyten bediening en bewind wiert gestelt: wat daer van zy, sullen wy in 't midden laeten.

WILLEM, Graef van der Mark, Vryheer van Lumey, is geweest een van de Verbonde Edele der Nederlanden, en van de voornaemste Voorstanders van 's Lants Vryheit, een groot vriend van de Prins van Oranje en van den Heer van Brederode, en een yverig Medehelper van deselve. Als de Prins in den jaere 1568. een Leger, tot verlossing der Nederlanden, versaemelde, bragt de Graef van der Mark tot syn hulp vyftien hondert ruyters, daer hy het bevel over had: uyt een bitteren haet tegen den Hertog van Alba hadde hy als doen een gelofte gedaen, van syn hayr en naegelen niet te kne-

Afbeelding van de Graef van der Mark. *Hooft* 7. B. *Strada* lib. 7. *Dinothus de Bello Belg. lib.* 2. *Meteren* 5. B.

1573. laeten snyden, voor dat hy de dood van de Graeven van Egmont en van Hoorn had gewrooken. Vervolgens heeft hy als Lt. Admirael van de Prins van Oranje ter Zee gedient, voerende Tien Penningen in syn Vlagge geschildert, om den Tienden Penning van den Hertog van Alba daer mede te verbeelden. Hy heeft den Briel ingenomen, aen die van Vlissinge onderstand gesonden, meest alle de Steden van Holland, uytgesondert Amsterdam, of tot een afval gebragt, of met gewelt bemachtigt, en deselve in den eed van de Prins van Oranje, als Stadhouder, gebragt: tot belooning van syn dienst is hy door de Prins tot syn Luytenant over Holland aengestelt geworden, en in de Vergaedering van de Staeten tot Dordrecht daer over erkent. Nae syn vertrek uyt Holland heeft hy wederom in het Leger van de Generaele Staeten tegen Don Jan van Oostenryk gedient, en als het selve Leger by Gemblours wiert geslaegen, vlugte hy nae Luyk, alwaer hy kort daer nae, door de beet van een dollen hond, soo men voorgeeft, soude zyn gestorven: andere willen dat hy door vergif omgekomen soude wesen, en dat de beet van een dollen hond verdigt is, om syn einde overeenkomende met syn leven te maeken.

Als

Als de Graef van Bossu hoorde, hoe 1573.
dat de Graef van der Mark, door last van de Staeten, in hechtenis was genomen, dagt hy, dat 'er tweespalt int 't Land was, en dat men de Prins van Oranje in de persoon van syn Luytenant ging antasten, derhalven oordeelde hy de rechte tyd te wesen, om een aenslag op de Prins selfs te maeken, en hy schreef ten dien einde aen Hugo Jansz. van Groenewegen, Burgemeester van Delft, die Roomsgesind was, hem voorhoudende, *Hoe dat hy verstaen had, dat 'er groote tweedracht tot Delft was geresen, en dat men de Graef van der Mark in verseekering had genomen, 't welk hem boven maeten aengenaem was geweest om te hooren, versoekende, dat gemelte Burgemeester, in syn getrouwen dienst tot den Conink volhardende, het soo wilde beschicken, dat de Prins mede in verseekering wiert genomen, en naer het Leger voor Haerlem gesonden, hem daer toe alle noodige hulp aenbiedende, met belofte van hem, en alle de gene, die hem in dien aenslag behulpig souden wesen, rykelyk te beloonen, en daer en boven, dat alle vorige misdaeden daer mede vergeven en vergeten souden wesen.* Die brief wiert door onkunde aen den Heer van Raetenburg bestelt, die deselve

De Graef van Bossu tragt een Burgemeester van Delft te overreeden, om de Prins in verseekering te nemen.

1573. ve aenstonts aen de Prins sond: als de Prins den brief had gelesen, verschrikte hy, siende, hoe dat hy gevaer liep van somtyts gevangen en overgelevert te worden: hy ontbood den Burgemeester om aenstonts by hem te komen, las hem den inhoud van den brief voor, en sprak hem vervolgens aen, seggende, *Ik en hadde sulken daed van uw niet verwagt.* Waer op Groenewegen antwoorde: *Ik en kan het niet gebeteren, dat de Graef van Bossu in diervoegen aen my schryft, maer God weet, dat myn hart goed en oprecht is, om aen uw Excell. en de Gemeene saek dienst te doen.* De Prins hervatte. *Dat het hem echter geen klein naedenken gaf, dat de Graef van Bossu meer aen hem, dan aen een ander daer over schreef.* De Burgemeester by syn betuyging van onschuld blyvende, sloeg de Prins voor, om hem te toetsen, dat hy den brief op soodaenigen wyse soude beantwoorden, waer door men laegen kon leggen, om de Graef van Bossu selfs in handen te krygen. De Burgemeester weigerde het te doen, seggende, *dat syn conscientie hem sulks niet toeliet:* waer op de Prins hem toeduwde, *dat de conscientie van Judith wel vermogt had, lyf en leven te waegen, om den Tyran Holophernes en Gods vyanden te vernielen.* De Prins

door

door dat antwoort in syn naedenken tegen den Burgemeester versterkt werdende, deed hem in verseekering nemen, en in syn huys bewaeren, dog geen bewys tegen hem hebbende, heeft hy die saek in 't vervolg laeten steeken. 1573.

Terwyle die van Haerlem sig soo dapper verweerden, waeren de Zeeuwen ook geduerig besig met aen de Spanjaerts by alle gelegentheit afbreuk te doen: geen Volk is oyt op den vyand soo verbeten en verbittert geweest, als de Zeeuwen tegen de Spanjaerts waeren. Sy verweerden sig niet alleen, maer beschaedigden den vyand, daer sy konden, en schroomden ook niet eenige aenslaegen te waeter te ondernemen, die roekeloos waeren, en nogtans gelukte het hen wel. Soo ongeluckig als het met de saeken van de Prins te Lande ging, soo voorspoedig waeren de ondernemingen der Zeeuwen te Waeter, en de Spanjaerts liepen voor haer te waeter, gelyk de krygsknegten van de Prins voor de Spanjaerts te lande deden. De stad Middelburg, die de zyde der Spanjaerden bleef houden, en door deselve met veel krygsvolk was beset, maekte in Zeeland deselve belemmering en verlegentheit, als Amsterdam in Holland deed: de Zeeuwen hadden de stoutheit van die Stad te gaen belegeren, en

Belegering van Middelburg.

1573. en niet ſterk genoeg zynde om de Stad met geweld aen te taſten, vergenoegden ſy ſig, met deſelve, ſoo te waeter als te lande, in te ſluyten, om die door den honger tot de overgaeve te dwingen. Sanchio d'Avila, Gouverneur van het Caſteel van Antwerpen, deed uyt laſt van den Hertog van Alba een vloot van ſes en vyftig ſchepen uytruſten, om Middelburg van levensmiddelen en voorraed te verſorgen, dog die vloot wiert door de Zeeuwen aengetaſt en geſlaegen, meeſt alle de kleine ſchepen wierden genomen of in de grond geboort, en de groote ontquaemen het ter naeuwer nood met de vlugt tot Antwerpen. De Zeeuwen ſloegen dood alle die in haer handen vielen, ſonder iemant op losgeld te willen ſtellen; en de Prins was over die overwinning ſoo verblyd, dat hy aen alle de Steden en plaetſen in Holland bevel ſond, om God daer over opentlyk te danken en te loven. Dog Sanchio d'Avila liet de moed door die nederlaeg niet ſacken, en hy quam wederom met een tweede vloot, mede tot Antwerpen uytgeruſt, op de ſtroomen van Zeeland te voorſchyn: ſyn vloot wiert door de Zeeuwen tuſſen Borſſele en Rammekens op het vlacke aengetaſt en geſlaegen, ſes ſchepen, wel met geſchut en voorraed voor-

De Spaenſſe Vloot wort door de Zeeuwen geſlaegen.

Den 20. February.

ſien,

sien, wierden genomen, en tot Vlissinge 1573.
opgebragt, en verscheide aen de grond gejaegt, de overige bergden sig onder Rammekens, en bragten eenige voorraed binnen Middelburg. De Zeeuwen versterkten sig hoe langer hoe meer op haer stroomen, en hadden sulken schrik gemaekt, dat de schepen van den Hertog van Alba in eenigen tyd niet meer voor den dag durfden komen. Het gebeurde daer nae, dat de Zeeuwsche vloot voor Rammekens quam, 't welk aen Heer Antony van Bourguognen, Ridder, Gouverneur en Admirael van Zeeland wegens den Conink, geboodschapt zynde, ging hy uyt Middelburg langs den dyk na Rammekens wandelen, om de vloot te sien, en hy wiert by ongeluk door een kanonkogel uyt de schepen getroffen, dat hy dood ter aerden viel.

Kloekmoedige wederstand van die van Haerlem.

Door de stantvastigheit en dappere wederstand van die van Haerlem, bleef de belegering seer lang, en buyten alle verwagting dueren. De moedige uytvallen van die van de Stad, de hevige stormen op de Stad, en de koude en ongemacken van de winter, hadden het Leger van de Spanjaerden soo doen smelten, dat Don Frederic de Toledo de moed liet vallen, en de beleegering opgebrooken soude hebben, ten waere de Hertog van

1573. Alba hem, door het fenden van verfch volk en behoeften, had verfterkt, en met een fchamper verwyt bevolen, de beleegering, het kofte wat het wilde, voort te fetten, en de Stad te nemen, fyn eer en aenfien was te veel daer aen gelegen. De Prins wift daer en tegen ook wel, dat het heyl van Holland, te gelyk met fyn achting, van het behoud van Haerlem was afhangende: derhalven ftelde hy alles, wat in fyn vermogen was, te werk, om de Stad te onzetten, of defelve met volk en voorraed te voorfien. Dog hy was in fyn ondernemingen fteets ongeluckig: als men vernam, dat het met die van Haerlem op het uyterfte begon te komen, waeren de Prins en de Staeten daer over feer bekommert, en hadden een groot medelyden met defelve, de Prins vertroofte haer daegelyks door brieven, en met beloften van ontzet, echter was hy daer mede verlegen, en wift niet, hoe dat hy het beft fouw ondernemen, want de vyand had fig te wel begraeven, derhalven was 'er niet veel overig te doen, als den toevoer af te fnyden, die de vyand van Amfterdam ontfing, dog dat mislukte insgelyks. Als nu het gerucht ging, dat die van Haerlem het niet langer konden uythouden, en het uyterfte voor de Stad te vreefen

was, ſoo ontſtond 'er een algemeen be- 1573.
klag en gejammer door ganſch Holland, en een iegelyk was met medelyden over dat aenſtaende ongeval ingenomen, de gemeene man beſchuldigde de Prins en de Staeten, als of ſy ſig niet genoeg queten, om die getrouwe burgers en krygsknegten van Haerlem te ontzetten, en ſy boden ſig aen, om ſelfs op te trecken, en haer leven tot verloſſing van die Stad te waegen: de Prins prees de trouwhartigheit van de burgers, die ſig daer toe aenboden, maer hy kon dat voornemen niet goedkeuren, ſeggende, dat het geen burgers werk was, en dat het, nae ſyn oordeel, niet gelucken ſoude, maer ſiende den ernſt en aendrang van verſcheide burgers der nabuerige Steden, gaf hy ſyn toeſtemming tot de onderneming, dog alleen, gelyk hy daer nae ſchreef, *om alle quaede roepers en kryters te voldoen.* Derhalven deed de Prins alle het krygsvolk, dat hy in de bezettingen kon miſſen, byeentrecken, waer by ſig veel burgers van Delft, Leiden, ter Gouw, Rotterdam en andere Steden en plaetſen meer, voegden, die ſig vrywillig, en ſonder genot van ſoldy tot die tocht quaemen aenbieden. Ook deed de Prins vier ofte vyfhondert waegens, met allerley voorraed en montkoſten gelaeden,

1573. tot Saſſem byeenkomen, om deſelve binnen Haerlem te brengen. De Prins toonde ſig genegen, om ſelfs mede te gaen, maer de Staeten vonden het niet goed, waerſchynelyk, deed hy ſig verſoeken om t'huys te blyven, alſoo hy geen ſin in die tocht had; derhalven wiert het bevel aen den Heer van Raetenburg opgedraegen. Maer de aenſlag was niet wel beleid, ofte het voornemen aen de Spanjaerts overgebragt, de Heer van Raetenburg wiert met ſyn volk overvallen, geſlaegen en verſtroyt, hy bleef daer ſelfs dood, met ontrent ſeven hondert van de ſyne, meeſt burgers, en voornaementlyk van Delft. Alle hoop van ontzet en verloſſing aldus afgeſneden zynde, heeft ſig Haerlem, naer een gedenkweerdig beleg van ſeven maenden, met voorgaende kennis en toeſtemming van de Prins, aen Don Frederic de Toledo, ſonder verdrag en op genaede overgegeven.

Haerlem gaet over.

Den 12. July.

De Hertog van Alba maekte alhier wederom een quaed gebruyk van ſyn overwinning, ſyn bloeddorſtigheit was nog niet verſaedigt, en Don Frederic, ſyn Soon, toonde met 'er daed, dat hy in wreetheit niet alleen nae ſyn Vaeder aerde, maer dat hy hem ſelfs daer in wilde te boven gaen. Verre van eenige edelmoe-

Wreetheit van Don Frederic de Toledo tot Haerlem gepleegt.

moedige gunst aen soo veel dappere man- 1573.
nen te bewysen, die soo langen tyd een
swacke Stad, met een weergaeloose moed
en stantvastigheit hadden verdedigt, verre van de dapperheit in syn vyand te eeren, soo ging Don Frederic verscheide voornaeme burgers, en meest alle het krygsvolk, met haer Bevelhebbers, tot de jongens toe, die geen wederstand meer deden, die sig aen syn genaede hadden overgegeven, en wie hy selfs belooft had het leven te sullen laeten behouden, waer voor sommige Heeren sig ook als borgen hadden verbonden, met koelen moed, als beesten, ter slagting brengen. De beulen, die hy daer toe had ontboden, wierden veel eer door het menigvuldig onthoofden en hangen afgemat, dan haer de stoffe quam te ontbreeken. Wy konnen die wreetheit niet beter, als met de woorden van de Cardinael Bentivoglio uytdrucken. *De beulen selfs, seide hy, wierden in dat werk soo vermoeid, of soo zad, ofte soo verschrikt, dat sy eindeling met 'er haest een groot getal in de vloed, die door de stad loopt, verdronken.* Het getal van de gene, die door beuls handen aldaer wierden omgebragt, was boven de twee duysend menschen. Als men het in alle syn omstandigheden leest, moet men

In syn Nederl. Hist. 7. Boek.

1573. verbaeft ftaen, hoe dat fulke gedurige en menigvuldige bloedftorting, niet in de hitte van den ftryd, of door de woede van het krygsvolk, maer met koelen moede, en door beuls handen gedaen, in het gemoed van eenige befchaefde menfchen, men laete ftaen van Chriftenen, heeft konnen vallen. Hoewel de rampen der Nederlanders hier mede nog geen einde naemen, foo fiet men nogtans in 't vervolg, dat de voorfpoed der Spanjaerts, met het innemen van Haerlem, aen het ftaen is geraekt, en dat niet lang daer nae, de Goddelyke wraek haer op de hielen is gevolgt. Ook is die felve wreetheit het behoud van het Land geweeft, want hier nae wilde een iegelyk fig liever dood vegten, dan fig overgeven. Boven dien, moeft de Stad de plundering nog afkoopen met twee hondert en veertig duyfend guldens, waer van men, vermits de armoede, niet meer als een hondert duyfend guldens kon betaelen, en het overige kon haer door de Spanjaerts, met alle haer wreetheit, niet afgedrongen worden, want men heeft het verlies en fchaede van de Stad, in de belegering ten dienft van 't gemeen geleden, gefchat op twaelfmael hondert en drie en tachtig duyfend guldens.

Verfhoogentheit Naer het overgaen van Haerlem was

er

'er een algemeene verslaegentheit in 't 1573.
Land, men wanhoopte om het langer te en wan-
konnen houden, Holland was hier me- hoop in 't
de gelyk als vaneengescheurt, het ove- Land.
rige was, door het opbrengen van geld, door plundering van den vyand, door inlegering en overlast van eige krygsvolk, uytgeput of bedorven; van vreemde hulp wiert niets vernomen, ook was die verre van de hand, en het gevaer naeby. In de Prins was geen kragt, nog vermogen meer, hy was ongeluckig, syn veldtochten ongeluckig afgeloopen, en alle syn ondernemingen, tot ontzet van de Steden, waeren verydelt, en mislukt, niet een Stad kon hy verlossen; wie durfde dan het uytstaen van een beleegering waegen, nae dat men sig mannelyk had verweert, en langen tyd den honger en rampen van een beleg uytgestaen, moest men echter voor het swaerd van den vyand bucken, of door een eerloose strop worden verwurgt. Alle dese en meer diergelyke aenmerkingen waeren gansch niet ongegrond, en bragten de menschen in de uyterste wanhoop, soo dat verscheide van de vooornaemste Ingesetenen haer goederen inpakten, en sig gereed maekten, om met vrouwen en kinderen uyt het Land te vlugten, en ter Zee een goed heenkomen te soeken: in Zuyd-

1573. Holland, daer de Prins selfs tegenwoordig was, scheen de swaerigheit nog soo groot niet te wesen, maer in West-Vriesland en het Noorder-Quartier was de verslaegentheit algemeen, want de vyand maekte sig tot Amsterdam sterk te waeter, om meester van de Zuyder-Zee te wesen, en daer benevens voorsag men, dat de vyand de stad Alkmaer stond aen te tasten. Het gevaer was oogschynelyk, en het scheen, dat 'er geen menschelyke hand was, die West-Vriesland kon redden: in overweging van alle 't selve achte sig Sonoy met de Raeden van dat Quartier verpligt, om de bekommerlyke toestand van saeken aen de Prins by een brief vrymoediglyk voor te draegen, en te vertoonen; *Hoe dat, zedert het beklaeglyk ongeluk van die van Haerlem, op meest alle menschen sulke verschricking en vreese was gevallen, dat een iegelyk steets omsag, hoe dat hy best uyt den Lande mogt geraeken, syn goederen by dag en by nacht door verscheide middelen wegmaekende, want de algemeene roep was, soo Haerlem in soo langen tyd niet ontzet had konnen worden, wat sy dan hadden te verwagten? Dat haer Steden niet behoorlyk waeren versterkt, dat sy gebrek hadden van voorraed, van buskruyt, geschut als anders, ook van vro-*

Sonoy en de Raeden van West-Vriesland schryven op een wanhopige wyse aen de Prins.

By haer Brief geschreven uyt Medenblik den 24. July.

vrome Capiteinen en Gouverneurs van 1573.
Steden, hebbende de bloem van haer krygsvolk binnen Haerlem verloren: dat sy langer geen middelen hadden om de krygsknegten te onderhouden, alsoo de Lantlieden door de plundering en overlast geen vermogen meer hadden, om geld op te brengen, en de Stedelingen ook door armoede daer toe niet in staet waeren. Zulks alles wel overwogen zynde, het nae menschelyk oordeel niet mogelyk was, om de saeken tot een goed einde te brengen, ofte den vyand langer te verdueren, ten waere syn Vorst: Gen: eenig vast verbond met een vreemde Mogentheit had, en een krachtige hulp of ontzet voor handen was, 't welk soo zynde, het ten hoogsten noodig was, dat syn Vorst: Gen: sulks aen alle Steden wilde schryven, om het vlugten voor te komen, en de luyden te troosten, die anders geheel souden verloopen, en sy van alles, behalven van haer vyanden, verlaeten zynde, sig alleen souden vinden, en den vyand tot een roof worden. En het gene haer bekommering nog vermeerderde, was, dat men aldaer opentlyk verspreide, dat syn Vorst: Gen: desselfs Veld-Leger had opgebrooken, en de Steden alleen bezet, om het daer op te laeten aenkomen, het welk de gemeene man

een

1573. *een saek van de uyterste nood, jae wanhoop, dagt te wesen, seggende, soo syn Vorst: Gen: geen andere middelen bad, het best was, dat sy sig met wyf en kinderen en haer armoedeken te scheep weg maekten, dan dat sy, buyten alle menschelyke middelen van verlossing, de eene Stad voor, en de andere nae, lieten nemen, en sig aldus om hals brengen. Dat de vyand sig meester van de Zuyder-Zee maekende, waer voor groote bekommering was, alle middelen van ontkomen, soo te lande als te waeter, haer benomen souden worden. Voortgaende vertoonden sy in 't bysonder de benoodigtheden van dat Quartier, met de middelen om het te behouden, en bleven ernstig om hulp aenhouden.* De Prins desen brief ontfangen hebbende, antwoorde in 't breede op deselve, soo om haer moed te geven, als te vertroosten: uyt den inhoud van deselve kan men klaer bespeuren de onbesweeke moed en standvastigheit van die Prins, in het uyterste gevaer, gelyk het waerlyk was, en syn vast vertrouwen op de Goddelyke bystand in de goede saek, die hy had ondernomen. *Hy had noyt getwyffelt*, schreef hy, *aen de genegentheit, die sy t' allen tyde, tot verdediging van den woorde Gods, en syn rechtvaerdige saek,*

By syn brief geschreven uyt Dordrecht den 9. Augusti De Prins vertrooft haer, en toont een onbesweeke moed.

Saek, hadden gedraegen, dog hy had te 1573.
gelyk geboopt, dat de ervaerentheit, en ondervinding der weereltse saeken, hen ten minsten soo veel geleerd souden hebben, dat sy, wegens eenige ongeluckige toevallen, sig soo ligt niet en souden laeten verschricken, en by nae alle mannelyke kloekheit ter neder leggen. Hy had uyt den inhoud van haer brief vernomen, als of sy het geheel wel ofte quaelyk vaeren van den Lande aen het ongeluk van de stad Haerlem wilden wyten, en hy nam God Almachtig tot getuyge, wat droefheit en hartseer hy daer over had geleden, en was het met gevaer van syn lyf en leven te verhoeden geweest, hy hadde het geern daer toe willen waegen, gelyk hy ook geen middelen had versuymt of naegelaeten, die eenigsints tot bystand ofte ontzet van de Stad konden dienen. Maer of het God Almachtig nu had behaegt, om in diervoegen van de stad Haerlem te schicken, souden sy daerom God en syn Woord verloochenen? was daerom de sterke hand Gods eenigsints verkort, en syn Kerk tot niet gebragt? De Christelyke liefde vereischte wel een medelyden over het gene onse Broederen overkomt, maer alsoo het bloed der Martelaeren van alle tyden het zaed der Kerke Gods was geweest, soo behoorden

sy

1573. *sy nu des te meer aengemoedigt te werden (siende dat de vyand alle beloften en verbonden quam te breeken, en dat hy nog aen God, nog aen de menschen eenig geloof meer sogt te houden) om de regtveerdige saek ten aller uytersten te verdedigen, niet twyffelende, of God Almachtig soude hem ten laesten beschaemt maeken, en met hem spotten. Dat sy door het ingeven van eenige quaedwillige, bloode ofte onverstandige menschen, soo ligtveerdiglyk, en om het verlies van eene Stad; sulken goeden saek niet en behoorden te verlaeten. Dat 'er nog veel andere Steden, ongelyk sterker, overig waeren, om het Goddelyk Woord te verkondigen, en syn naem te eeren, die nu, nog veel eer als te voren, gehard en wel gemoed waeren, om het vyandlyk geweld te wederstaen, en derhalven was hy soo veel te meer verwondert, dat in het Noorder-Quartier soo veel luyden hun lyf en goed, door groote verschricking, sogten te bergen, sonder van iemant gejaegt te worden. Dat sy sig wilden verschoonen, om dat de Steden niet genoeg gesterkt en voorsien waeren, het haer genoeg indachtig was, hoe menigmael hy hen hadde vermaent, ten einde sy alle mogelyke vlyt in tyds daer toe souden aenwenden. Ook hadde hy alle Overste*

en

en Hoplieden laeten versoeken, dat sy 1573.
overdenkende de saek die sy voorstonden, haer knegten in goede ordre en krygstucht wilden houden, en de Lantlieden voor alle schaede en geweld bewaeren. Wat nu belangt, het gene sy versogten te mogen weeten, of hy ook met eenig machtig Vorst een verbond had gemaekt, om alsoo door een treffelyk ontzet aen den Vyand te mogen wederstaen, hy daer op tot antwoord had willen geven, dat, al eer hy oyt die saek, en de bescherming der verdrukte Christenen in dese Landen, had ondernomen, hy met den alleroppersten Vorst der Vorsten sulken vasten verbond had aengegaen, dat hy geheel verseekert was, dat hy en alle de gene, die vastelyk daer op betrouwden, door syn geweldige en machtige hand ten laesten nog ontzet souden worden, in spyt van alle vyanden, sonder nogtans eenige andere middelen, die God hem toegeschikt had, te willen ofte te laeten voorbygaen. Voorts was hy verwondert, hoe dat het krygsvolk sig soo opentlyk beklaegde, wanneer sy soo aenstonts, naer het uytgaen van de maend, geen betaeling quaemen te ontfangen, en hy vond het vreemd, wie henlieden in sulken gewoonte had gebragt, aengesien hy meinde, dat geen Keyser of Conink sulks oyt had gedaen,

en

1573. *en men ſag by ondervinding, dat de Hertog van Alba niet beter betaelde, en dat ſyn Spanjaerts wel acht en twintig maenden ſoldy hadden te eiſſchen. Hy twyffelde niet aen de toeruſting van den vyand, om met ſchepen in de Zuyder-Zee te komen, maer hy hoopte te gelyk, dat ſy ſig daer tegen ſouden voorſien, en ſig ſoo vromelyk verweeren, dat de vyand niet als ſchaede en ſchande aldaer ſoude behaelen, haer met het goed voorbeeld en de dapperheit van de Zeeuwen opweckende. Indien men den vyand de Zee kon benemen, twyffelde hy niet, of hy ſoude ſyn hoogmoed wel haeſt laeten vallen. Betuygende, tot beſluyt, dat hy haer alle hulp en byſtand ſoude doen, ſoo veel hem eenigſints mogelyk was, ſonder ſig ergens in te willen ſpaeren, ofte eenige gevaeren te ontſien, haer aenmoedigende, dat ſy, alle ydele vrees af leggende, altyd een mannelyk hart, een iegelyk in ſyn beroep, wilden behouden, en of 'er al eenig ongeluk mogt overkomen, daer om den moed niet te verlieſen, overdenkende, wat onſe ſonden verdient hadden, en dat het in den krygshandel niet altyd voorſpoedig kan toegaen.*

Deſe Brief deed een goede uytwerking, Sonoy met de Raeden en Regeerders van de Steden wierden daer door op-

opgewekt, en vatteden op nieuws een 1573.
heldenmoed om den vyand te wederstaen, gelyk sy deden. Sy waeren overtuygt, dat de Prins het wel meinde, en syn vertrouwen op God en syn goede saek gaf haer meer hoop en vertroosting, dan de verwagting van bystand van eenige vreemde Mogentheit. Niemant denke, dat de Prins hier maer een uyterlyke vertooning van een recht Christelyke heldenmoed maekte, want het was de tyd niet, de saeken schenen op het uyterste gebragt te wesen, de vyand maekte sig gereed om Alkmaer aen te tasten, en ruste tot Amsterdam een vloot schepen uyt, om sig meester van de Zuyder-Zee te maeken, die twee voornemens geluckende, was het met geheel West-Vriesland en het Noorder-Quartier gedaen, en de Prins was niet het minste in staet om sig met het overige deel van Holland en Zeeland staende te houden, wie kon hem uyt de hand van den Hertog van Alba redden? in sulke gelegentheit van een uyterste nood, kan men de menschen gemeenelyk in haer eigen aert beschouwen en de vermomming heeft als dan selden meer plaets.

Ook betoonde de Prins met 'er daed, dat hy de moed niet en liet sacken, en hy stelde alles, wat hem mogelyk was, in

1573. 't werk, om de saeken buyten verwarring te houden, het Land wel te regeeren, en aen den vyand te wederstaen. Hy gaf het Volk moed, dat neerslagtig was geworden, stelde alle middelen in 't werk om geld te vinden, hoe lastig dat ook viel, en de gewone onderstand niet toereikende zynde, sprak men de Geestelyke goederen en die van de uytgeweeke aen, stelde Convoyen en Licenten op, en andere middelen meer, die de verlegentheit des tyds noodsaekelyk maekte, en daer nae zyn gebleven. Daer en boven rechte de Prins een Raed van Staete op, met goedvinden van de Staeten, wie het bewind wiert gegeven over alle voorvallende saeken van den oorlog, over de Gouverneurs, Oversten, Hoplieden en krygsknegten, over de aengeslaege goederen, en andere meer, blyvende de kennis van den Hove in syn geheel. De Raed bestond uyt negen Leden, en twee Secretarissen, en gebruykte de naem van de Prins van Oranje, als Stadhouder van de Coninklyke Majesteit. Dit is de eerste oprechting van den Raed van Staete, niet van alle de Vereenigde Nederlanden, want het is lang voor de Unie van Utrecht geweest, maer van Holland en Zeeland alleen, en daer nae is die Raed in den jaere 1584. als een

Meteren 4. B.

Ge-

Generaliteits Collegie over alle de Vereenigde Nederlanden ingestelt. 1573.

De Hertog van Alba, op syn vertrek nae Spanjen staende, en syn Opvolger eerstdaegs verwagtende, deed alles, wat hy kon, om de Prins van Oranje met Holland en Zeeland t'onder te brengen, op dat hy de Nederlanden in een vredige staet aen syn Opvolger kon overlaeten, gelyk hy deselve van de Hertogin van Parma hadde ontfangen, waer in hy, niet sonder reden, syn hoogste roem stelde; ten dien einde wiert alles by hem in 't werk gestelt, wat tot bereiking van syn oogmerk kon dienen, en hy spaerde geen beloften nog bedreigingen, list nog gewelt, en wat hem meer vorderlyk kon wesen: dog alles mislukte hem, de Hemel kon niet gedoogen, dat de Tyran met roem ofte vrede uyt de Nederlanden souw vertrecken. Onder anderen liet hy die van Holland en Zeeland by een openbaere afkonding vermaenen, *dat sy sig wederom onder de gehoorsaemheit des Conincks, haeres liefsten en genaedigsten Heer, wilden begeven, die bereid was haer wederom te ontfangen en aen te nemen, als een goede Vaeder syn kinderen doet, niet anders soekende, dan gelyk een henne haer kiekens te roepen, te versaemelen en onder syn vleugelen te* De Hertog van Alba doed syn uyterste poginge, om de Prins t'onder te brengen.

1573. *stellen, haer te gelyk verseekerende, dat alle haer misdaeden, hoe groot deselve ook mogten wesen, hen vergeven en vergeten souden werden, te meer, dewyle hy wist; het selve geschiet te wesen door opruying van quaedwillige:* voorts gebruykte hy de soetste en sagtste woorden van de weerelt, om de harten der menschen daer mede te winnen, de vyandschap en wreetheit, die 'er tegen sommige Steden was gepleegt, verschoonde hy ten besten, het was eensdeels geschiet om haer wederom op de rechte weg te brengen, en ten anderen waeren het onvermydelyke gevolgen van den oorlog. Sy saegen wel, dat de gene, die sig beroemde haer te sullen beschermen (te weten de Prins van Oranje) en haer in Vryheit te stellen, haer huysen selfs afbrande, en haer sulken overlast aendeed, dat sy een swaer gevoel daer van hadden. Indien sy echter op alle dese vermaeningen en aengebode genaede geen acht en gaeven, en die met gestopte ooren en verharde herten wilden ontfangen, deed hy een schrickelyke bedreiging, dat 'er geen wreetheit was, hoedaenig die ook mogt wesen, die sy niet en hadden te verwagten, soo aen haer persoonen als goederen, met verwoesting, hongersnood en met den swaerde, soo dat 'er

geen

geen overblyffelen van te vinden fouden 1573.
wefen, en fyn Majefteit het Land door andere Volkeren foude laeten bewoonen. Maer het was te vergeefs, hoe quam die fagte en vleyende tael hier te pas, daer men fteets foo menigvuldige blyken van onrecht, gewelt en de uyterfte wreetheit nog voor oogen had? derhalven kon de aenbieding van genaede, met alle die vriendelyke woorden en fchoone beloften, niemant verlocken nog verleiden, gelyk die gruwfaeme bedreiging ook niemant kon verbaefen.

In die tyd had de Prins fig na Dordrecht begeven, en hy bleef fig aldaer wat ophouden, foo om de Overheit en Burgery van die Stad aen te moedigen en op te wecken, dat fy in haer voornemen tot dienft van de Gemeene faek wilden volharden, als om wat naeder by de hand te wefen tot het ondernemen van een aenflag op Geertruydenberg, die hem kort daer aen is gelukt. By die gelegentheit verklaerden de Overheit en Schutters van Dordrecht, *haer meining en wille te wefen, om in den aengeheven handel en wederftand tegen den Hertog van Alba en fyn aenhangers te volharden, en die te helpen uytvoeren, nae haer magt en vermogen, onder het beftier van de Prins van Oranje, als wettige Stad-* *By acte van den 4. Augufti. Lydius Verbeerl. Nederl.*

1573. *houder van syn Majesteit, en een voornaem Lid der Staeten van den Lande, tot behoud van het Gemeene welvaeren, en bygevolge van syn Majesteits hoogheit en Domeinen, sig verbindende, om goed en bloed daer by op te setten.*

Middelburg wort door de Spanjaerts voorsien.

Om nu wederom tot de saeken van den oorlog te komen, de pogingen van den Hertog van Alba, om Middelburg te ontzetten, waeren t'elkens mislukt, en syn schepen wierden door de Zeeuwen geslaegen, genomen of verstroyd. Hy bleef echter aenhouden, wel wetende, dat aen Middelburg het verlies van geheel Zeeland gelegen was. De Heer van Beauvois, wien de Hertog het bevel over de Zeesaeken had toevertrouwt, deed op nieuws een vloot van tachtig schepen tot Antwerpen uytrusten. De Zeeuwen hadden te voren, onder het beleid van Charles de Boisot, dien de Prins tot Gouverneur van Zeeland in syn plaets had gestelt, het Casteel van Rammekens bemachtigt, waer door de toegang nae Middelburg aen die zyde wiert benomen. De Heer van Beauvois, sulks verstaen hebbende, is met syn schepen voorby Vlissinge in Zee gezeilt, sonder dat het hem kon werden belet, tot voor West-Capelle, daer hy eenig volk aen land wierp, maer siende, dat hy aldaer niet te recht

kon

kon geraeken, zeilde hy nae de Roompot, en deed syn volk en voorraed aen de Vrouwepolder, daer men niet op verdagt was, aen land setten, en van daer geraekte de Overste Montdragon met vyftien vendelen Waelen, en eenige voorraed, binnen Middelburg, waer door die Stad taemelyk wiert voorsien, en door de moed en het goed beleid van Montdragon bleef de beleegering, of liever de insluyting van Middelburg, nog langen tyd dueren. 1573.

Die van Leiden waeren te dier tyd mede bekommert, dat het hen souw gelden, en derhalven bereidden sy sig tot een beleegering, en tot een kloekmoedige wederstand, dog haer beurt was nog niet gekomen, het voornemen van de Hertog van Alba, gelyk wy gesegt hebben, was, om geheel West-Vriesland en het Noorder-Quartier t' onder te brengen, soo door het innemen van Alkmaer aen de landzyde, als door een vloot schepen, die hy tot Amsterdam liet uytrusten, te waeter; maer beide die ondernemingen mislukten, tegen alle menschelyke verwagting, hy stiet syn hooft voor Alkmaer, en syn vloot wiert op de Zuyder-Zee geslaegen, waer door hy groote schande behaelde, en syn saeken t' eenemael wierden verachtert, in plaets dat

 hy

1573. hy sig gevleid had, van de Nederlanden geheel bevredigt aen syn Opvolger te sullen overgeven.

Die van Alkmaer besluyten, sig te verweeren.

Die van Alkmaer waeren in 't eerst, over het droevig ongeval aen Haerlem overgekomen, verbaest geworden, en bleven eenigen tyd in twyffel, wat hen te doen stond: de Overheit scheen te wankelen, en maekte swaerigheit, om het krygsvolk, door de Prins tot haer bezetting en versterking gesonden, in te laeten, maer de Burgery was daer toe genegen. De Overheit op het Raedhuys vergaederd zynde, quam de Hopman Ruyghaever sig aenbieden, en versoeken, dat men het krygsvolk wilde binnen laeten komen, dog de Regeering bleef in twyffel, en was soo ontstelt, dat tot geen vast besluyt kon komen: en geen wonder, want sy hadden het ongeluk van Haerlem versch voor oogen: ondertussen wagte een groot gedeelte van de Burgery voor het Raedhuys nae bescheid. Hopman Ruyghaever onverduldig geworden zynde, omdat hy geen antwoort kreeg, voerde aen die van de Regeering met verbolgentheit te gemoet. *Het is nu langer geen tyd om sig te beraeden, segt kort af, wat gy doen of laeten wilt.* Eindeling stond de Burgemeester Floris van Teilingen op, seggende,

ik

ik wil by den Prins en de Burgers leven en sterven. Daer op ging hy met den Hopman Ruyghaever van 't Raedhuys, en de Burgers volgden hem met bylen en haemers, slaende de Vriesepoort open, en het volk van de Prins binnen laetende. Vervolgens quam Don Frederic de Toledo met syn Leger voor Alkmaer, de Stad van alle kanten nauw insluytende, en daer mede ging hy voort, met deselve sonder tyds versuym heftig te beschieten en te bestormen. Die van Alkmaer verweerden sig uytnemende wel, de Overheit, Burgery en het krygsvolk deden alles, wat men van kloekmoedig oorlogsvolk kon verwagten, maer kennende de swakheit van de Stad, en wetende, dat het haer wel haest aen levensmiddelen en krygsvoorraed soude ontbreeken, schreven sy aen Sonoy om een spoedig ontzet, voorslaende, dat men de zeedyken ten dien einde moest doorsteeken. Sonoy beloofde haer alles te sullen doen, wat in syn vermogen was, seggende, dat hy de zeesluysen reets had doen openen, en selfs de dyken soude doorsteeken, soo het noodig was. De andere Steden van West-Vriesland schreven ook aen die van Alkmaer, om haer te vertroosten, en aen te moedigen; *Dat sy niet verslaegen van herten wilden we-*

1573.

Den 21. Augusti. Belegering van Alkmaer.

1573. *sen, omdat Haerlem van de vyand was genomen, maer dat sy veel eer op de gerechtigheit van haer saek souden betrouwen, en sig mannelyk en vromelyk gedraegen, om de Vryheit van het Vaderland voor te staen.* Het gebeurde in de beleegering, dat 'er eenige Hoplieden, flauwhartig geworden zynde, een voorslag aen sommige onder de hand deden, of het niet best was, dat een iegelyk al syn goud, silver en beste goederen byeenpakte, om de Stad te verlaeten, daer mede uyt te vallen, en haer leven te behouden: 't welk aen de Burgemeesters, en aen den Hopman Cabeljauw, die het bevel over het krygsvolk had, ter ooren gekomen zynde, deden sy dat voornemen onder de hand smooren en verydelen. Dog sy vonden goed, om aen Sonoy te schryven, en hem van de sterke aenvallen van den vyand, en de swakheit en gebrek van de Stad te verwittigen, en voorts om een spoedig ontzet aen te houden, voornaementlyk, dat de sluysen geopend mogten werden, om het waeter over het land te brengen. Men overreede Maerten Pieters van der Mey, Stads timmerman, om de brieven te gaen bestellen: en men boorde een gat onder in syn springstok, daer men twee kleine briefjes, een van de Bur-

Burgemeesters, en een van Cabeljauw in 1573.
sloot, en het gat wiert door een houte pinne wederom toegedaen, soo dat men het niet kon sien. De man quam in groot gevaer van syn leven tot Schaegen by Sonoy, en bragt hem de brieven, welke gelesen zynde, bleef hy ernstig aenhouden, ten einde men het waeter over het land souw brengen, en de sluysen openen, om de Stad te ontzetten. Een van de omstanders, misschien van aensien, wien de voorslag niet behaegde, en die meer besorgt was voor het behoud van 't vee als van de menschen, seide in hevigheit tot Maerten Pieters; *Hoe staet gy dus te raesen, waerom souden wy dat schoone gras en vrugten op het land verderven? wat souden onse beesten te winter eten? gylieden en zyt nog geen drie weeken belegert geweest, gy kond het wel houden tot Aller-Heyligen, die van Haerlem hebben 't wel soo lang gehouden.* De Timmerman hier door gestoort wordende, voerde hem niet slings te gemoet. *Weet gy niet, hoe veel volk binnen Haerlem was; die de stormen konden tegenstaen, en hoe swak wy binnen Alkmaer zyn? ook, dat de vyand Haerlem maer aen een zyde bestormde, daer hy Alkmaer aen alle kanten kan aentasten, ten waere men het waeter*

in-

1573. *inliet? Maer gy, koeboer, waert gy mede binnen Alkmaer, soo en soud gy soo veel niet sorgen voor de koeyen en beesten, wat die te winter eten souden, gelyk gy nu doet, maer veel eer voor het behoud van de goede burgers en krygsknegten, met haer wyven en kinderen, die daer binnen zyn.* De man had gelyk, maer syn heftige woorden wierden hem quaelyk genomen, en men dreigde hem achter af te leiden, soo hy dus meer sprak; Sonoy sond hem vervolgens aen de Prins tot Delft, om de gesteltenis van Alkmaer en het Noorder-Quatier te kennen te geven, en spoedige bystand en ontzet te versoeken.

Geertruydenberg door de Prins by verrassing ingenomen. Den 28. Augusti. Gedurende het beleg van Alkmaer vielen nog eenige andere saeken van belang voor, waer mede wy ons eerst wat moeten ophouden. De stad Geertruydenberg wiert met overleg van de Prins, door het beleid van Poyet syn Luytenant, by verrassing ingenomen: een groot gedeelte van de bezetting, zynde Waelen, wiert dood geslaegen, en de overige bergden sig met de vlugt. Een Paep wiert in de hitte van 't gevegt gedood, en een Munnik opgehangen, de oude wrok duerde nog, en hier uyt kan men wederom sien, dat de woede tegen de Paepen en Munnicken aen de Graef

van

van der Mark alleen niet en was te wy- 1573.
ten. De Prins stelde t'Seraerts tot Gouverneur van de Stad, die te voren het bevel tot Vlissinge had gevoert, hy wiert kort daer nae door syn eige volk in een oproer, om dat hy haer het breeken der beelden in de kerk wilde beletten, dood geslaegen. Het innemen van Geertruydenberg was van gewigt, want die Stad dekte Zuyd-Holland aen die zyde, en de Hertog van Alba voor Breda bekommert zynde, moest de bezetting aldaer versterken.

De Hertog van Alba had de Generaele Staeten van de overige Nederlanden binnen Brussel byeengeroepen, om bystand van geld aen deselve te vorderen, want naer het overgaen van Haerlem waeren de Spanjaerts, by gebrek van betaeling, aen 't muyten geraekt. De Staeten van Holland sulks vernomen hebbende, schreven een wydloopige brief aen gemelte Generaele Staeten, waer in sy vertoonden *de vriendschap en wederzydse verbintenis, die 'er tussen de Nederlandse Provinciën was, en hoe dat sy alle Leden van een lichaem waeren, met betuyging, dat sy de een tegen den ander geen kryg en voerden, en noyt tegen malkander, in 't minst ofte meest, iets badden misdaen; maer dat de gebeele twist*

In September.

Van den 12 Septemb.

Te vinden by Bor 6. B.

Aenmerkelyk schryven van de Staeten van Holland aen de Staeten Generael tot Brussel.

1573. twist en kryg enkel en alleen tegen de Regeering van vreemde was ontstaen, die sy alle te saemen eertyts eendragtelyk uyt dese Nederlanden hadden geweert, als zynde ten uytersten schaedelyk en verderffelyk voor den Staet der voorschreve Landen. Dat de Spanjaerts, misbruykende den naem des Coninks, de goederen, het lyf en leven van de andere Provincien gebruykten tot vernieling en verderving van die van Holland en Zeeland, en om sig daer door van alle te saemen meester te maeken. Dat de twist en tweedragt, de beroerten der Nederlanden, en het aennemen der waepenen, alleen aen de Spanjaerts was te wyten, die, meestendeel van een slegte en geringe staet zynde, sig in dese Landen wilden doen ontsien, en met de rykdommen derselver groot maeken, en voorts met een hovaerdige moedwil en brooddronkentheit de Nederlanden tot armoede brengen en regeeren: dat sy tot haer wellusten en ontuchtigheden wilden besteden, alle 't gene de Voorouders in het sweet haeres aenschyns, en met bitteren arbeit hadden vergaedert, jae de Nederlanders met haer vrouwen en kinders, en alles wat sy lief en waerd in de weereld hadden, tot haer lyfeigenen maeken. En 't geen nog het swaertste was, sy begeerden,

den, dat men hen reekenschap van syn 1573.
Ziele en Conscientie soude geven, om daer over mede nae haer goeddunken te heerschen; en daer de meeste onder hem naeuwlyks wisten, of 'er een God in den Hemel was, wilden sy het geloove ende Godsdienst straffen, en de Nederlanders onder haer Inquisitie brengen, die tegen de Maranen en verloochende Christenen in Spanjen wiert gebrykt. Wyders versogten sy met veel aendrang van redenen, dat de andere Provincien sig met haer wilden vereenigen, om gesaementlyk 's Lants voorrechten te verdedigen, opdat alle de Nederlanden in een gewenschte eenigheit en in haer oude bloeyende staet en voorspoed herstelt mogten werden.

Die brief is seer wel opgestelt, dog het soude ons te lang vallen, om den gantschen inhoud van deselve alhier in 't bysonder te verhaelen, men voerde in die tyd den oorlog soo wel met de penne als met den degen, en het onbrak de Prins minder aen luyden van verstand en bequaemheit in het stuk van goede Staetkunde en Regeering, als aen dappere en ervaere Krygsoversten. Eer wy egter hier van scheiden, konnen wy niet voorbygaen, van een aenmerking op een stuk van den Brief te maeken. De Staeten en

1573. de Prins seggen onder anderen. *Indien de stad Amsterdam, die de Spaensse bezetting van den Hertog van Alba te voren geweigert had te ontfangen, en die in den eisch van den Tienden Penning de meeste swaerigheit had gemaekt, en sig tegen het invoeren van deselve met 'er daed had gestelt, in haer voornemen, daer toe sy andere ook had verwekt, standvastig had gebleven, en sig niet laeten misleiden, om de vyanden van haer Vaederland niet alleen in te laeten, maer ook alle hulp en bystand te doen, voorwaer de Hertog met syn krygsvolk souden sig gewagt hebben Holland aen te grypen. Desgelyks, hadden die van Middelburg tot nog toe haer niet laeten bedriegen, en met valsche voorwendingen des Hertogs sig in het net brengen, hy en soude voorwaer niet een van syn Spanjaerden oyt levendig uyt Walcheren hebben gebragt.* Het is iets bysonders, dat de twee grootste en machtigste steden van Holland en Zeeland de eenige genoegsaem waeren, die de zyde van de Spanjaerts bleven houden, die sig tegen de Vryheit stelden, en aen den Hertog van Alba tegen haer Landgenooten onderstand deden, en de stad Amsterdam is niet als met veel moeite en nae langduerige onderhandeling, als de gelegent-

heit

heit van tyd en ſaeken door de Pacifica- 1573.
tie van Gent reets was verandert, aen de
zyde van de Prins overgekomen; en Middelburg is met gewelt van waepenen daer toe gedwongen geworden. Het is aen de Regeering van de twee Steden, en niet aen de Gemeinte in die tyd te wyten: dog het was een groot ongeluk voor het Land en voor de Prins van Oranje, want de Spanjaerts ſouden naer alle waerſchynelykheit geen gelegentheit hebben gehad om den voet in Holland te ſetten, en die Provincie ſoo lang te verderven, en ellendiglyk te plaegen, indien ſy de toegank door Amſterdam niet hadden gekregen. En ſoo Middelburg ſig in den beginne met Vliſſinge en Vere tegen de Spanjaerts had geſtelt, ſoude 'er niet alleen ſoo veel moeite en werk niet zyn geweeſt, om die Stad te beleegeren en te winnen, waer door de Prins ſyn macht moeſt verdeelen, maer de Zeeuwen ſouden in ſtaet zyn geweeſt, om die van Holland te hulp te komen, gelyk daer nae by het ontzet van Leiden is geſchiet. Dog wy hebben hier voren reets aengemerkt, dat het God heeft behaegt, dit Land door kleine beginſelen, en door geringe en onverwagte middelen, daer men het in 't minſt niet van en had gedagt, te doen opkomen: en gelyk men

1573. die beginselen en middelen van verlossing aen de wysheit, beleid, en nog minder aen het groot vermogen van de Prins van Oranje, niet en kan toeschryven, soo is de verlossing door de magt van die groote Steden ook niet te wege gebragt.

Het is bekend, dat de bovengemelte Brief, gelyk meer andere vorige vertogen en vermaeningen, van geen goede uytwerking by de Staeten van de andere Provinciën was, want sy waeren onder het swaerd en bedwang van den Hertog van Alba: nogtans waeren sulke geschriften niet vrugteloos, want men deed deselve drucken, en alomme onder de Gemeinte verspreiden. Het is buyten tegenspreeken, dat het recht en reden aen de zyde van de Prins en van de Staeten was, en dat het opvatten der waepenen, tegen den Hertog van Alba en het Spaens en ander vreemd krygsvolk, uyt de grondwetten en oude Regeeringswyse der Nederlanden kon werden verdedigt en gerechtveerdigt: de redenen, die daer toe wierden bygebragt, waeren van klem, en de Gemeinte niet alleen in Holland en Zeeland, maer in alle de andere Provinciën, voornaementlyk in Braband en Vlaenderen, die mede groote Voorrechten hadden, wiert daer mede ingenomen, en kreeg een indruk, dat de Prins

met de Staeten van Holland en Zeeland 1573.
de wettige Voorstanders van 's Lants Vryheit en Voorrechten waeren, en die indruk is aen de Prins, ten tyde van de Pacificatie van Gent, seer voordeelig geweest. Dit alles was aen de Prins niet onbekend, en derhalven liet hy het daer niet by, maer hy deed op syn naem, op die van de Staeten van Holland en Zeeland, mitsgaeders van de gesaementlyke Onderdaeten der Nederlanden, een wydloopig smeekschrift aen den Conink opstellen en gemeen maeken, waer by sy op het demoedigste en beweeglykste voorstelden de swaere verdrucking en ellenden, waer in sy door den Hertog van Alba wierden gebragt, betuygende op het dierbaerste, dat sy geen wederspannige tegen den Conink wilden wesen, maer in tegendeel in syn gehoorsaemheit volharden, en dat sy de waepenen alleen in de uyterste nood hadden moeten opnemen, niet tegen den Conink, maer tegen den Hertog van Alba, die de Coninklyke naem en gesag misbruykte. Het smeekschrift is een seer aenmerkelyk stuk, weerdig om gelesen te worden: wy houden ons geern op met saeken van Staet en Regeering, en voornamentlyk die 's Lands Voorrechten raeken, maer het geschrift is te lang, en derhalven sul-

Te vinden by Bor 6. B.

1573. len wy den Leser selfs daer nae toe wysen. Het slot is krachtig, en alsoo het sonderling mede dient, om de regtvaerdigheit der waepenen van de Vereenigde Nederlanden tegen den Conink van Spanjen te doen blyken, sullen wy het alhier van woord tot woord ternederstellen. De Staeten en de Prins eindigden het smeekschrift met de naervolgende ernstige bede en betuyging, *daerom vallen wy aen de voeten uwer Coninkl. Majesteit, en bidden uw in den naeme Gods, die uwe Maj. de Croon op het hooft heeft geset, en den Scepter in handen gegeven, wilt dog eenmael onse Jaeken aensien, wilt uwe ooren neigen tot onse billyke en beweeglyke klagten: wy en versoeken van uwe geboorsaemheit niet ontslaegen te wesen, maer alleen, dat onse Conscientien voor God den Heere mogen bevryd blyven, dat wy syn H. Woord mogen hooren, en dat selve naevolgen, om reekening van onse Zielen den alleropperssten Rechter ten jongsten daege te mogen geven; en opdat wy sulks mogen genieten, soo wilt dog eenmael ons arme Vaederland, 't welk tot uwer Maj. getrouwen dienst altyd bereid en willig geweest is, gelyk het nog is, eenmael ontslaen van het jok der vreemde Natien, ende der Spaensse krygslieden, laetende*

het

het Land genieten alsulke Vorrechten, 1573.
en Vryheden, als uwe Maj. en als de Grootmachtigste Keyser Caerel, uwer Maj. Heer Vaeder H. L. Ged., en alle uwe Voorsaeten plechtig besworen hebben.

Soo willen wy niet alleen de waepenen afleggen, tot uwer Maj. bevel, maer ons selven, met alle 't gene wy in de Weereld hebben, te waeter en te lande laeten gebruyken, daer toe ons deselve sal willen schicken, en verhoopen, dat uwe Maj. met 'er daed bevinden sal, dat wy geensints veraert nog verbastert zyn, maer veel eer, alle onse Voorvaederen in getrouwheit en gewillige gedienstigheit tot uwe Maj. willen te boven gaen: het welk wy hiermede uwe Maj. voor God Almachtig beloven en sweeren, willende, dat God onse Zielen alsoo genaedig zy, als wy dit van gantscher herten meinen. Begeerende, dat dese onse verklaering en eed by alle Coningen, Vorsten en Staeten verkondigt werde, opdat een iegelyk weete, dat wy onse Conink geensints wederspannig zyn, het welk wy ook van onse Voorvaederen noyt geleert en hebben: maer dat wy uyt enkele nood, die ons op het alleruyterste was druckende, bedwongen zyn geweest de waepenen tegen de vyanden en mis-

1573. *bruykers des Coninklyken naem, aen te nemen en te gebruyken.*

Biddende derhalven alle Christen Vorsten, dat sy haer met een Christelyk medelyden over onsen nood en jammer laeten bewegen: en naedemael wy bedugt zyn, dat dit ons smeekschrift en verklaering even alsoo verdrukt en achtergehouden sal werden, gelyk alle de voorgaende, soo dat het in ouses Coninks handen niet en sal konnen komen, dat sy dog willen het selve syn Maj. aengeven, en hem het bestellen, opdat ons recht eenmael in 't ligt mag komen, en dat syn Maj. van soo veel onschuldig bloed, dat mits dese Albaensse Tyranny vergoten wort, voor God Almachtig mag onschuldig werden. Dat willen wy aen alle en een iegelyk, met ootmoedige gebeden aen God Almachtig voor haer voorspoed en welvaert t' allen tyden, in alle onderdaenigheit verdienen.

Voortgank van de Beleegering van Alkmaer.

Die van Alkmaer stonden ondertussen nog veel hevige stormen uyt, die sy mannelyk afkeerden: de timmerman Maerten Pieters was ook by de Prins tot Delft gekomen, en had van de nood der Stad verslag gedaeh, 't welk gehoort hebbende, sond de Prins door hem een brief aen de Overheit der Stad, om deselve te vermaenen, volstandig te willen blyven, haer

haer te gelyk bedankende voor derſelver 1573.
mannelyk hart en kloekmoedige wederſtand, belovende, dat hy ſulke dienſten, ſoo aen haer als aen de Stad, in toekomende ſoodaenig ſoude vergelden, dat ſy reden ſouden hebben om daer over te vreden te weſen. Dat ſy, met het volharden van een kleinen tyd, niet alleen haer ſelven en de Stad, maer ook haer Naebueren, jae het geheele Land van alle overlaſt en Tyranny der Spanjaerts ten eeuwigen daege ſouden bevryden: belovende dat hy ſoo veel moeite en vlyt ſouw aenwenden, om den vyand aen alle kanten ſoo veel werk te geven, dat het verder Beleg hem wel ſouw verdrieten. Verders belaſte hy haer, een ſeeker teiken te doen, wanneer ſy oordeelden de Stad niet langer te konnen houden, en dat het met haer op het uyterſte was gekomen. De Prins gaf aen Sonoy kennis van ſyn ſchryven aen die van Alkmaer, met laſt, als ſy het teiken deden, of, ſchoon ſy het niet en mogten doen, en hy nogtans bevond ſulks noodig te weſen, hy de dyken ſoude doorſteeken, nogtans de Landlieden van dat Quartier alvorens waerſchouwende, opdat ſy ſig in tyts met haer beeſten naer andere plaetſen mogten bergen. Maerten Pieters wiert door Sonoy wederom

1573. gebruykt, om de brieven van de Prins en van hem binnen Alkmaer te brengen, dog als hy door de wagten tot onder de Stad was geslopen, wiert hy ontdekt, soo dat hy verbaest geworden zynde, de brieven van sig wierp, en den Vyand ontliep: maer dat geval, in plaets van naedeel te doen, gedyde tot verlossing van de Stad, want de brieven aen Don Frederic gebragt werdende, sag hy, dat men in der daed van voornemen was, om de dyken door te steeken, waer over hy seer verschrikt wiert. Sonoy had albereits te voren verscheide sluysen doen openzetten, om het waeter aldus over het land te brengen, maer de Landlieden stelden sig daer tegen, en sloten de sluysen, soo dat men genoodsaekt wiert, om deselve door het krygsvolk te doen bewaeren. Met het doorsteeken van de dyken soude het nog slegter hebben toegegaen, want de meeste Steden wilden daer toe niet verstaen, soo dat het voor die van Alkmaer een groot geluk was, dat Don Frederic, door de ontvalle brieven, sulken schrik was aengejaegt: want siende, dat 'er met geweld van stormen op die Stad niet en was te winnen, dat syn volk door het groot verlies ook onwillig begon te worden, dat de Beleegering nog eenigen tyd lang sleepende ge-

Alkmaer wort verlaeten.

hou-

houden kon worden, dat het waeter, 't 1573.
welk ondertussen door de sluysen wiert ingelaeten, dagelyks waschte, en dat de wegen door den geduerigen regen onbruykbaer wierden, daer en boven nog voor erger bedugt zynde, besloot hy de Beleegering op te breeken, derhalven verliet hy de Stad, sond syn Leger nae de bezettingen, en quam by syn Vaeder, de Hertog van Alba, tot Amsterdam.

Den 8. October.

Maer de grootste verwagting van de Hertog bestond in de vloot, die hy tot Amsterdam deed uytrusten, sterk twaelf schepen van oorlog, waer onder het Admiraels schip, dat met hondert en tachtig koppen was bemand, en ses jachten, ofte groote oorlogsboots: de vloot van geschut, voorraed en manschap wel voorsien zynde, wiert het bevel daer over aen de Graef van Bossu, als Admirael gegeven, en Jonkr. Francois van Boshuysen diende onder hem als syn Lt. Admirael. Die van West-Vriesland poogden in den beginne het uytloopen van die vloot te beletten, door het sinken van schepen in het Ye, maer het kon soo wel niet geschieden, of de Graef van Bossu geraekte met syn vloot daer door: dit onverhoopt geval maekte een groote verslaegentheit in West-Vriesland, echter gaf men de moed aldaer niet verlooren,

De Hertog doet een vloot tot Amsterdam uytrusten, om West-Vriesland t'onder te brengen.

1573. en men maekte tot Hoorn en Enkhuysen, met een ongelooffelyke vaerdigheit, vier en twintig schepen gereed, die men soo goed, als de korte tyd en gelegentheit sulks toeliet, ten oorlog uytruste, niet te min waeren deselve, gelyk men wel kan denken, van geschut en krygstoerusting slegt vooorsien.

Na dat de Graef van Bossu, verselt van veel Spaenssen Adel, die naer een seekere overwinning meinden te gaen, en geern deel in die roem wilden hebben, eerst een kleine tocht te Lande had gedaen, om sig meester te maeken van de verschanssingen op de Waeterlandse dyken, ging hy met syn vloot nae de Zuyder-Zee onder zeil, over het Pampus gekomen zynde, wiert hy aenstonts door de Noord- Hollandse vloot, daer Cornelis Dirks als Admirael het bevel over had, ontmoet en aengetast: de Noord-Hollanders, die maer kleine schepen hadden, en van geschut soo wel niet en waeren voorsien, sogten de vyantlyke schepen te enteren, maer de Graef van Bossu trachte dat, soo veel hy kon, te vermyden, en nae dat het schieten een tyd lang had geduert, en als het scheen, of de overwinning nae de zyde van den vyand soude hellen, ging de Admirael Dirks de andere Bevelhebbers met een

Den 11. October.

weer-

weergaeloose klockmoedigheit voor, en 1573.
klampte het Admiraels schip van de Graef
van Bossu aen boord, hy soude het met
syn klein schip te quaed hebben gekre-
gen, ten waere twee andere Bevelheb-
bers syn goed voorbeeld hadden naege-
volgt, die om hem te ondersteunen, den
vyantlyken Admirael ook aen boord gin-
gen leggen, en dus bleven die drie klei-
ne schepen tegen het groot Admiraels
schip van den Vyand eenigen tyd lang
vegten, en weerden sig soo dapper, dat
de Graef eindeling gedwongen wiert,
om sig met syn schip over te geven. Ge- De Spaensse vloot wort geslaegen.
duerende de stryd quaemen de schepen
uyt het Noorder-Quartier geduerig met
ververssingen en volk af en aen vaeren,
en sy bragten de doode en gequetste daer
en tegen aen land: veel burgers van Hoorn
en Enkhuysen togen, uyt liefde voor haer
Vaederland, nae de vloot om den vyand
te bevegten, en deel in de overwinning te
hebben. Aen boord van 't vyantlyke
Admiraels schip waeren ook twee Spaans-
se Hoplieden met haer volk, die bevreest
zynde, dat men haer geen woord sou-
de houden, en haer de voeten spoelen,
gelyk men in Zeeland gewoon was te
doen, sig in de kiel van 't schip gingen
bergen, om sig aldaer ter dood toe te
verweeren, dog Sonoy daer op, met ee-
nig

1573. nig versch volk aen boord gekomen zynde, en het verdrag met den Graef van Bossu bevestigt hebbende, quaemen sy voor den dag kruypen, en gaeven sig over. De andere vyandlyke schepen, siende den Admirael vermeestert, naemen schandelyk de vlugt naer Amsterdam, daer sy aen den Hertog van Alba de tyding van haer nederlaeg konden gaen brengen. De West-Vriesen bequaemen in dat gevegt ontrent drie hondert gevangen, en benevens de Graef van Bossu wierden ook verscheide Nederlandse Edele genomen, die den vyand tegen haer eige Vaederland gingen dienen: hier op wiert de Graef van Bossu met de andere gevangen tot Hoorn aen land gebragt, en van de Overheit der Stad beleeft ontfangen, maer van het gemeene volk wiert hy smaedelyk bejegent, hem naeroepende en verwytende, dat hy de oorsaek van de moort der burgers van Rotterdam was geweest, en nu gekomen zynde, om haer op gelyke wyse te handelen, hy syn regte loon had gekregen. Alsoo die overwinning van groot belang is geweest, voor de saeken van de Prins van Oranje, en voor het behoud van 't Land, moeten wy nog eenige bysonderheden daer van melden. De Admirael Cornelis Dirks, onder wiens kloek beleid

Omstandigheden van die overwinning.

Chron. van Hoorn p. 88.

leid de overwinning wiert verkregen, 1573.
was van Munnickendam, hy wiert ses daegen te voren, terwyle sy met den vyand schutgevaer hielden, en niet aen boord konden klampen, in den arm gequest, men wilde hem nae land brengen, gelyk men de andere gequetste deed, maer hy begeerde het niet te gedoogen, en bleef syn post, des niet tegenstaende, loffelyk waernemen: des morgens voor het aentasten van den vyand ontfing hy een brief van Sonoy, waer by hem bevolen wiert, dat hy het gevegt nog twee ofte drie daegen soude soeken te vermyden; maer in plaetse van dat te doen, verbrande hy den brief, en gaf aenstonts last om de ankers te ligten, en hy zeilde met syn schip, recht voor de wind, op den vyantlyken Admirael aen; hy gebood den Stierman hem aen boord te leggen, en hy deed het, dog by het schip komende, beving hem een schrik, soo dat hy wederom begon af te houden, de Commissaris Jan Floor dat siende, stoote den Stierman van het roer, en bragt het schip selfs recht voor den boeg van de vyantlyke Admirael: de Stierman was nauwlyks van het roer, of hy wiert dood geschoten. Men had aen het vyantlyk Admiraels schip de naem van de Inquisitie gegeven, aenstonts naer het

aen

1573. aen boord klampen sprong een matroos, Jan Haring genaemt, in 't schip, om de vyand van de eer van syn Inquisitie-vlag te berooven, hy klom in 't wand, den vyand met een ongehoorde stoutheit daer uyt jaegende, nam de vlag af, en quam daer mede nae beneden, maer in 't afkomen wiert hy uyt een luyk in de borst geschoten, dat hy met de vlag in de handen dood ter neder viel. Men verhaelt, dat Chiapin Vitelli, de nederlaeg van de vloot hoorende, sig liet ontvallen, *dat hy over geen Volk meer verwondert was, dan over de West-Vriesen, want daer sy te voren, als sy maer een enkele boot ten dienst van syn Majesteit souden uytrusten, soo seer klaegden over haer onvermogen en armoede, nu sy wederspannig waeren geworden, sy sig in staet bevonden, niet alleen om een Coninklyke vloot in Zee te brengen, maer ook om die gestaedig te onderhouden.* Maer het is aen een Hoveling en krygsman niet wel wys te maeken, hoe groot het onderscheid is, wanneer de Gemeinte swaere schattingen en lasten aen een Vorst, tot syn verquisting en wellusten, ofte tot het voortzetten van syn Staetzuchtige voornemens, daer de Onderdaenen geen nut ofte voordeel ter weereld van konnen hebben, moet opbrengen,

gen, of dat het geschiede tot gemeene 1573.
bescherming, en tot voorstand van Vryheid, vrouw en kinderen, en van haer eige goederen en leven: in het eerste geval worden de lasten doorgaens met weersin, met klaegen en misnoegen van de Gemeinte geheven, maer in het laeste, is iedereen volveerdig, men wil geern een gedeelte van syn goederen geven, om het overige te behouden, een iegelyk is overtuygt, dat het geschiede uyt een onvermydelyke noodsaekelykheit, en tot bescherming van syn eige leven, vryheit en goederen: alle verstandige en edelmoedige Ingesetenen gaen andere geern met een goed voorbeeld daer in voor, en de Gemeinte wetende, dat die schattingen niet sullen worden verquist, maer enkel dienen tot haer eige behoud en bescherming, geeft vrymoedig en gewillig, dat andersints door een Vorst, niet als met moeite, klaegen en wederstreven kan worden ingevordert. Hier van heeft men in die tyd nog een merkweerdig voorbeeld in West-Vriesland: men had aldaer gebrek aen geschut, de Overheit van de Steden gaf daer toe de klocken van de Kloosters, en het koperwerk van de Kerken, tot de traelien en kandelaers van het Choor toe: 't welk niet genoeg zynde, liet men sleden

1573. den door de Steden ryden, om het koper te versaemelen, dat de burgers geven wilden, en een iegelyk smeet om stryd daer in syn kopere ketels, en ander koperwerk, dat hy in huys had, waer van het geschut wiert gegoten.

Meteren 4. B.

De Hertog van Alba bevond sig op die tyd tot Amsterdam, niet minder verwagtende, als dat syn vloot geheel West-Vriesland en het Noorder-Quartier soude overvallen en bemachtigen. Op de onverwagte tyding van de nederlaeg bevond hy sig in de uyterste verlegentheit, zynde in een groote Stad, daer een talryke Gemeinte was, en die misnoegt was geworden, omdat hy korten tyd te voren een bezetting van Spaens krygsvolk in de Stad had soeken te brengen: derhalven was hy voor een oploop van de Gemeinte bekommert, en geen wonder, want hy kon ook niet onbewust wesen, hoe seer hy sig allesints haetelyk had gemaekt. Geduerende de tyd, dat hy syn verblyf tot Amsterdam had gehouden, hadde hy veel verteert, en daer door schulden gemaekt; om de menschen te misleiden, liet hy by trommelslag bekend maeken, dat een iegelyk, die iets van hem te eisschen had, des anderen daegs om syn geld soude komen, dog hy ging 's morgens vroeg bedektelyk

Op de tyding van de Nederlaeg vertrekt de Hertog ter sluyk uyt Amsterdam.

door,

door, sonder te betaelen, ontloopende 1573.
te gelyk de misnoegde Gemeinte en syn schuldeisschers.

Naer het opbreeken van de beleegering van Alkmaer, had Don Frederic de Toledo het bevel over het Spaensse Leger aen Don Francisco Baldez gelaeten, die daer mede onvoorsiens Leiden ging beleegeren, wetende, dat de Stad niet wel voorsien was, en gebrek aen mondkosten had, derhalven hoopte hy deselve door den honger te dwingen: met dat oogmerk bleef hy de gantsche winter, in groote ellende en armoede van syn volk, daer voor leggen, sonder iets te konnen uytrechten, tot dat hy in 't volgende jaer, door het aennaederen van Graef Lodewyk van Nassau met syn Leger, het beleg moest opbreeken.

Den 30. October.

Den 21. Maert.

Ondertussen had de Heer van St. Aldegonde, die te dier tyd wegens de Prins Gouverneur was van Delft, Rotterdam en Schiedam, ondernomen, om den Haege met wallen en grachten te versterken, maer de Spanjaerts in aentocht zynde, moest hy dat werk laeten steeken, de meeste burgers van den Haeg vlugteden nae Delft, en de Heer van St. Aldegonde week in de schans tot Maesland-Sluys. De Spanjaerts daer mede niet te vreden zynde, gingen de schans

De Heer van St. Aldegonde wort door de Spaensse gevangen genomen.

1573. aentasten, en hoewel die sterk genoeg was, wiert deselve door haer bemachtigt, en de Heer van St. Aldegonde aldaer gevangen genomen, en vervolgens naer Utrecht op het Casteel Vredenburg gebragt. De Prins van Oranje sulks verstaende was daer over seer bedroeft, want de Heer van St. Aldegonde was syn vertrouweling, syn voornaemste raetsman, en gelyk als syn rechter hand in saeken van Staet en Regeering, en die hem met syn raed en met de penne meer dienst deed, als andere met den degen: derhalven was de Prins niet onbewust, hoe seer de Hertog van Alba op hem verbittert was, en dat hy groot gevaer liep, van met de dood te werden gestraft: het gevangen nemen van de Graef van Bossu, in die tyd, was syn behoud, want de Prins schreef aenstonts aen Sonoy, dat hy met den Graef van Bossu en alle andere gevange tot Hoorn op deselve wyse soude handelen, gelyk hy hooren soude, dat men met de Heer St. Aldegonde soude doen: hier door wiert de Graef van Bossu en de verdere gevange genootsaekt, om by den Hertog van Alba voor hem te spreeken, en aen te houden, dat hy dog wel mogt werden gehandelt,

Thuanus lib. 55. Hist. In die tyd wiert de onderhandeling van de Conink van Vrankryk met de Prins

van

van Oranje, over het geven van onder-stand, hervat. Graef Lodewyk van Nassau bevond sig als doen tot Francfort; en Carel IX. Conink van Vrankryk, sond den Heer van Schomberg derwaerts, om met hem te handelen, en daer wiert tussen haer overeengekomen en besloten, ingevalle de Conink van Vrankryk den oorlog aen den Conink van Spanjen wilde verklaeren, en die opentlyk voeren; dat Holland en Zeeland aen Vrankryk overgelevert souden werden, behoudens haer rechten en voorrechten, en de vryheit van Godsdienst; soo de Conink echter niet mogt goedvinden, om tot een openbaeren oorlog te komen, hy driemael hondert duysend guldens aen de Prins soude leenen; op die voorwaerde, dat hy gehouden soude wesen, om alle de plaetsen, die hy op de Conink van Spanjen in toekomende mogt verooveren, aen de Conink van Vrankryk over te geven en in handen te stellen. Dit verdrag doet sien, in wat verlegentheit de Prins van Oranje te dier tyd was, en dat hy genoegsaem wanhoopte, om sig selfs staende te konnen houden. Maer Mezeray meint, dat het van de zyde van Vrankryk wederom een bedrieglyk verdrag is geweest; om de Protestantse Vorsten te misleiden, die

1573.

Onderhandeling van de Prins met Vrankryk.

Mezeray en Charles IX.

1573. door de Paryſſe Moort tegen Vrankryk ſeer verbittert waeren geworden, ook vind men niet, dat het gemelte verdrag in eenigen deele achtervolgt is geworden.

De Hertog van Alba ſiende den grooten haet en afkeer, die de Nederlanders in 't algemeen tegen hem hadden opgevat, en by alle gelegentheden lieten blyken: ondervindende, dat ſyn wreetheit en onderdrucking een verkeerde uytwerking deed, daer by wanhopende, dat hy het Land oyt wederom in ruſt ſouw konnen brengen, en veel eer bedugt zynde, dat hy nog meer ſchande en oneer ſouw behaelen, ſoo hy langer in de Regeering bleef, gelyk hy voor het laeſt de beleegering van Alkmaer had moeten opbreeken, de ſcheepſtryd over de Zuyder-Zee verlooren, en deswegen met ſchande uyt Amſterdam had moeten vlugten, ſoo hadde hy ſteets by den Conink om ontſlaeging van ſyn dienſt blyven aenhouden, en hy verkreeg die ook, want de Conink wel ſag, dat hy alle de Nederlanden veel eer tot een algemeene opſtand en afval ſoude brengen, dan die konnen bevredigen. Derhalven ſond de Conink Don Louis de Requeſens, groot Commandeur van Caſtiliën, een Spanjaert, om de Regeering in ſyn plaets te aenvaerden,

den, en hy quam op het einde van het jaer tot Brussel. Waer op de Hertog van Alba hem aenstonts de Regeering overgaf, met onderrichting van het gene hem best te doen stond, en vervolgens vertrok hy, tot groote blydschap der Nederlanders, te saemen met syn Soon Don Frederic, over Italiën nae Spanjen, daer hy door den Conink, buyten verwagting van vele, en tot verwondering van de gantsche weerelt, seer minnelyk en met groote eer wiert ontfangen, tot een klaer bewys, dat het geweld, wreetheit en onderdrucking, by hem op soo een onmenschelyke wyse aen de Nederlanders begaen, geschiet is op uytdruckelyke last van de Conink, jae daer zyn 'er geweest, die meinden, dat de Hertog nog meer bescheidentheit en goedertierentheit heeft gebruykt gehad, dan syn last van de Conink medebragt: dat soo zynde, moet het voornemen van de Conink geweest zyn, om de Nederlanden geheel en al te verdelgen. Derhalven blykt hier uyt, dat Philip de tweede, Conink van Spanjen, de gebore Vorst der Nederlanden, die het onderhouden van de Vryhiet, Voorrechten en oude Herkomens van den Lande, by syn Hulding plegtig had besworen, de gene selfs geweest is, die syn Landen met een Leger van vreemd

1573.

De Hertog van Alba vertrekt uyt de Nederlanden.

Bor in 't begin van 't 7. B.

1573. krygsvolk vyantlyk heeft aengetast en overvallen, die door den dienst van den Hertog van Alba alles, wat onder de menschen dierbaer en onschendbaer is, heeft verbrooken, syn Erflanden, daer hy als een Vorst, op een bepaelde wyse, was aengenomen en gehuldigt, tot Overwonne Landen, en syn vrye Onderdaenen tot Slaeven heeft gemaekt, die met de uyterste wreetheit aldaer heeft gewoed, en syn Volk een jok van dienstbaerheit opgelegt, dat voor vrye en edelmoedige menschen ondraeglyker is, als de dood. Ende om dit syn heylloos voornemen des te beter uyt te voeren, heeft hy waerschynelyk gesogt naer een mensch, die uyt den aert wreed, bloeddorstig en onverbiddelyk was, en die de vereischte bequaemheit had, om de Nederlanders in de uyterste onderwerping en dienstbaerheit te brengen, en daer toe kon hy, in de gantsche weereld, niemant bequaemer vinden, dan den Hertog van Alba.

Syn afbeelding is in 't breede te vinden by Meteren 4. B. Thuanus lib. 75. Histor.

Wy zyn soo dikwyls genootsaekt geweest, om van den Hertog van Alba te spreeken, en wy hebben soo veel bysondere gevallen van syn ongerechtigheit, wreetheit, hoogmoed, geweld en baldaedigheit moeten ophaelen, dat het niet noodig sal wesen, om hem alhier

hier in 't breede in syn levenswyse, aert 1573.
en gedrag te verbeelden. Hy was een lang en maeger man, streng en stuers van gesicht. De Cardinael de Bentivoglio heeft hem met weinig woorden wel getroffen, seggende, *dat hy wreed en stuers was, beide van aert en van gedaente.* Voorts was hy een scherpsinnig en welspreekend man, ervaeren in den oorlog, hoovaerdig, vol van onrust en eergierige aenslaegen, trouwloos, houdende, als 't hem goed dagt, geen eed, trouw, nog geloof: hy was soo vol van waen en wysheit, dat hy niet en kon lyden, dat een ander gepresen wiert: daer benevens ten uytersten nydig tegen alle de gene, die in eer en deugd quaemen uyt te munten: hy was soo hoovaerdig en hoogmoedig, en altyt stoffende op syn groote diensten, dat hy op het laest aen de Conink selfs onverdraeglyk wiert. Hy was seer gierig, en nam een groote schat van kostelyke goederen, die hy op de Nederlanders had gerooft, nae Spanjen. Tot bewys daer van kan ook dienen, dat, niet tegenstaende hy de Nederlanden had uytgeput, soo door de verbeurtmaeking der goederen, als door de swaere schattingen, en de Staeten opgebragt en betaelt hadden de Beden, die tot betaeling van het krygsvolk waeren

Afbeelding van den Hertog van Alba.

Bentivoglio Nederl. Hist. 3. B.

1573. geschikt, hy nogtans het krygsvolk den meesten tyd onbetaeld liet, de Spanjaerts waeren op syn vertrek ontrent acht en twintig maenden soldy ten achteren: de Duytsche en Waelen wierden nog slegter betaelt, en waeren soo arm, dat sy van deure tot deure haer brood moesten gaen bedelen, en vele van honger en armoede stierven; voor de Spaensse droeg hy wat meer sorg, als sy geen betaeling kregen, moesten de groote Steden, daer sy in bezetting laegen, haer soo veel servitie geld geven, dat sy daer van konden bestaen, waer door de Steden wierden uytgemergelt, en de burgers op een onverdraeglyke wyse geplaegt. Syn wreetheit is eenpaerig by alle Schryvers mispresen, en hy sal daer van, benevens de vreeslykste Tyrannen, berucht wesen, soo lang de Geschiedenissen der Nederlanden sullen werden gelesen: en
Reid 1. *B.* 't gene een ontaert mensch, en een verwoede wreedaert verbeeld, hy behaegde sig in syn wreetheit, en hy beroemde sig op syn reis nae Spanjen, als hy een nachtrust nam by Graef Lodewyk van Conigstein, des Prince van Oranjen Moeders Broeder, die hy aen 't Hof van Keyser Carel had gekent, dat hy achtien duysend Ketters en wederspannige door beuls handen had doen ombrengen, behal-

halven een oneindige menigte, die door 1573.
syn bevel in den oorlog, of in de veroo-
verde Steden, waeren ter dood gebragt.
Sulks men niet ten onrecht heeft gesegt; *Memoires de Walsingham. Lettre* 143.
dat de Hertog van Alba de wreetheden
van Pharao tegen de Nederlanders had
geoeffent.

HET LEVEN VAN WILLEM DE I. PRINS VAN ORANJE &c.

ACHTSTE BOEK.

INHOUD.

Reugde van de Nederlanders over het vertrek van den Hertog van Alba. List der Spanjaerts. Bedroefde staet van Holland en Zeeland. Aenmerking daer op. Don Louis de Requesens doet een vloot tot ontset van Middelburg uytrusten. De vloot wort door de Zeeuwen geslaegen. Middelburg gaet aen de Prins over. Hy doet Montdragon beloven de ontslaeging van den Heer van St. Aldegonde uyt te werken. Verdrag van die van Middelburg. Aenmerking op het tegenstrydig gedrag van den Hertog van Alba, en van de Prins. De Prins geeft aen die van Vlissinge en Vere tot haer belooning een aenmerkelyke Voorrecht-Brief. Staet van die twee Steden van ouds. De Prins handelt met den Hertog van Alençon. Ordonnantie van de Staeten van

Holland op de Regeering. De Prins doet voor de derdemael een Leger door syn Broeder, Graef Lodewyk, versaemelen. Tocht van Graef Lodewyk. Het Leger van Graef Lodewyk wort geslaegen, en hy blyft met syn Broeder dood. Afbeelding van Graef Lodewyk van Nassau. De Prins wykt te rug. Stoutheit der Zeeuwen te waeter. De Groot-Commandeur doet wederom een vloot schepen uytrusten. Die door de Zeeuwen wort aengetast en geslaegen. Leiden wort belegert. Stantvastigheit van de Prins in de uyterste benaeuwtheit. De Spaensse worden in Waeterland geslaegen. Vermaening van de Prins aen die van Leiden. Sy bereiden sig tot een wackere tegenweer. De Prins tragt de saeken van Regeering in goede ordre te brengen. Oorspronk van de middelen te waeter, ofte Convoyen en Licenten. De Groot-Commandeur stelt alle middelen in 't werk om de Prins t'onder te brengen. Verleent een algemeene vergiffenis. Deselve is van geen uytwerking. Wackerheit van de Prins, om sig te verdedigen en het Land te behouden. De Conink doet een machtige vloot in Spanjen uytrusten. De pest komt onder het volk, en verydelt de onderneming. Baldez tragt de Burgemeester van Groenewegen te

te overreeden, om de stad Delft over te leveren. Leiden geraekt in de uyterste nood. Besluyt om Leiden met het doorsteeken van de dyken te ontsetten. Gevaerlyke siekte van de Prins. Die van Leiden houden aen om bystand. Trouwhartige antwoort van de Staeten aen die van Leiden. Aenmerking daer over. Wackerheit van de Zeeuwen om Leiden te ontsetten. Leiden wort ontset. De Prins komt binnen Leiden. Misverstand in West-Vriesland. Insgelyks in Holland. Onderhandeling van Vrede. Komst van de Prins in Zeeland, en syn aenslag op Antwerpen. Oprechting van de hooge School tot Leiden. De onderhandeling van Vrede wort voortgeset. Aenmerkelyk advys van de Groot-Commandeur en Raed van Staete aen den Conink. Harde en onwettige rechtspleging van Sonoy in West-Vriesland. Afbeelding van Sonoy. Overleggingen, om de bystand van een vreemde Mogentheit te versoeken. De Staeten zyn voor Engeland genegen. De Prins voor Vrankryk. De Prins is genegen, om sig voor de derdemael in den huwelyken staet te begeven. Syn echtscheiding van Vrouw Anna van Saxen, syn tweede huysvrouw. De Prins trouwt met Vrouw Charlotte de Bourbon. De hooge

ge Overheit wort door de Staeten van Holland aen de Prins opgedraegen. Aenmerking daer op. De Groot-Commandeur tast de Prins in syn eige goederen aen. De Groot-Commandeur benaeuwt Holland en Zeeland hoe langer hoe meer. Syn stoute tocht door het Zyp. Hy belegert Zierkzee. De Prins in de uyterste verlegentheit zynde draegt de Staeten voor, om van Vorst te veranderen. Besluyt, om de hooge macht van 't Land de Coninginne van Engeland aen te bieden. Erbarmelyke staet van de Nederlanden wederzyts. Onlust in West-Vriesland over het stuk van de Regeering. Gesanten naer Engeland, om de Coningin de hooge macht over Holland en Zeeland aen te bieden. Aenmerking daer op. De Coningin weigert die aen te nemen. De Conink van Vrankryk staet aen de Prins toe, om Convoygelden tot Calais te laeten ontfangen. De Groot-Commandeur tast de Prins seer vinnig aen. Wanhopige gedagten van de Prins. Door het schielyk overlyden van de Groot-Commandeur wort de Prins uyt de uyterste nood gered. Afbeelding van de Groot-Commandeur. Unie tussen Holland en Zeeland. Aenmerking daer op. De Prins neemt een Lyfwagt aen. Woerden wort door de Prins ontset. Zierikzee

zee gaet aen de Spanjaerts over. Het Spaens krygsvolk gaet aen 't muyten. De Prins doet syn voordeel daer mede. De Prins maekt een Instructie voor de Admiraliteit in Zeeland. Verschil van de Raeden van West-Vriesland met Sonoy. Regeeringswyse in Holland en Zeeland te dier tyd. Die van Braband en Vlaenderen beginnen op een bevreding met Holland en Zeeland te denken. Die van Holland en Zeeland senden haer gemachtigde naer Gent. Byeenkomst en stilstand van waepenen. Zierikzee wort door de Prins bezet. De Pacificatie van Gent wort gesloten. Inhoud van deselve. De Staeten van Holland en Zeeland vorderen een scherpen eed aen de uytgeweeke burgers, die wederom in 't Land quaemen. Den eed is naedeelig aen de Roomsse Godsdienst. Aenmerking daer op. Voordeelen die de Prins uyt de Pacificatie van Gent quam te trekken. Don Joan van Oostenryk komt in 't Land.

1574. Vreugde van de Nederlanders over het vertrek van den Her-

DE Hertog van Alba uyt de Nederlanden vertrocken zynde, en Don Louis de Requesens de Regeering aenvaerd hebbende, waeren de Nederlanders wederzyts in verwachting opgetoogen, wat die verandering voor goed sou-

de baeren; Sy waeren ter wederzyden afgemat, en den oorlog met alle die oneindige rampen en onheylen moede geworden, nae de Vrede reikhalsende, en niet liever wenschende, als het Land in syn vorige rust herstelt te sien. In den beginne waeren sy over het vertrek van den Hertog van Alba seer verblyd, en beloofden sig veel goeds van den sagten en vredelievenden aert (soo men seide) van Don Louis. Men droeg in Spanjen sorg, om aen de Nederlanders een goede indruk daer van te geven, en men gebruykte Joachim Hopperus, een Nederlander en Vries van geboorte, die President was van den Raed der Nederlanden in Spanjen, om aen Mr. Cornelis Willemans, Griffier van de Staeten van Braband, te schryven, *Dat de Groot-Commandeur een seer eerlyk voorsigtig en neerstig Heer was, die alles doen soude, door liefde, goedertierentheit en beleeftheit, bewaerende de oude rechten en gewoonten des Lants, handelende naer het voorschrift der reden, en met voorgaende kennis der Overheden, in dier voegen, dat voortaen een iegelyk recht soude geschieden, want dat hy niet anders was soekende, dan de eere Gods, de dienst des Coninks, en het welvaeren des Lants. Dat hy hem derhalven daer van*

1574. tog van Alba.

Bor 7. B.

List der Spanjaerts.

1574. *van wel kennis had willen geven, nae syn groote liefde, die hy tot den Lande was draegende, met versoek, dat hy het ook alsoo aen andere wilde getuygen, en den Volke te verstaen geven.* De vermaerde en geleerde Hopperus liet sig aldus door den Conink gebruyken, om syn Lantslieden te misleiden, en deselve in het net of in den strik te brengen. Hy was hier in gelyk geworden aen de vogelen, die te voren in vryheit geleeft en gesweeft hebbende, daer naer opgesloten en vet gemaekt zynde, de vryheit niet alleen vergeten, maer sig ook door haer meester laeten gebruyken, om andere vogelen van haer aert in den strik, net ofte fuyk te locken, en te doen vangen. Ook stelde de Groot-Commandeur sig in den beginne van syn Regeering seer beleeft en minsaem aen, hy sprak niet, als van syn genegentheit tot de vrede, en tot de oude rust en welvaert der Nederlanden. Dog men bespeurde wel haest, dat het niet dan enkel bedrog was, dat de Conink by syn voornemen bleef volharden, om het Land in een volkome onderwerping, dat is, in de uyterste dienstbaerheit te brengen, sonder iets te willen toegeven: dat hy bespeurende, hoe dat het gewelt en de wreetheit een verkeerde uytwerking op de Nederlan-

ders had gedaen, nu een andere weg in- 1574.
sloeg, om door bedrog en listigheit, en
onder schyn van genaede en sagtmoedig-
heit, tot syn oogmerk te geraeken.

Het stond te dier tyd in Holland Zee- land en West-Vriesland seer bekommer- lyk, en het ging met de saeken van de Prins van Oranje seer slegt: want hoe- wel geheel West-Vriesland en het Noor- der-Quartier aen de zyde van de Prins was, wierden 'er nogtans soo veel sterk- ten, en soo veel volk tot bezetting van deselve vereischt, om dat Quartier, aen de eene zyde tegen die van Amster- dam, en aen de andere zyde tegen de Vriesen, te bewaeren en te beveiligen, dat het alle de onkosten alleen niet en kon draegen, waer door veel onlusten, en selfs onwilligheit en muytery onder het krygsvolk quam te ontstaen: Zuyd- Holland was daer en tegen niet in staet, om eenig onderstand te geven, want had genoeg met sig selfs te doen, door het innemen van Haerlem, en omdat Am- sterdam, de party van de Spanjaerts bleef houden, was Holland van een gescheurt. Boven dien was het in Zuyd-Holland seer gevaerlyk en armelyk gestelt, Lei- den was voor de eerstemael door de Span- jaerts beleegert, den Haeg, Maesland- Sluys en andere omleggende plaetsen

Bedroefde staet van Holland en Zeeland.

1574. waeren door den vyand bezet, soo dat de stad Delft genoegsaem ingesloten wiert gehouden: voorts kon men naeuwlyks, en sonder groot gevaer van den vyand, van de eene Stad nae de andere reisen. De meeste landen bleven ledig en ongebouwt leggen, de landlieden waeren verarmt, geplundert, ofte verloopen, waer door de Renteniers in groote benaeuwtheit en tot armoede wierden gebragt, en met den Coopman ging het niet veel beter. In Zeeland was de stad Middelburg nog beleegert, en de uytkomst onseeker, en de steden Goes en Tholen wierden door de Spanjaerts bezet gehouden: daer en boven was de Prins te dier tyd van alle uytheemsse hulp en onderstand ontbloot. Als men dit alles met besaedigtheit aenmerkt, en daer by overweegt, hoe dat twee kleine Landschappen, van een gescheurt, en de vyand in 't midden van haer boesem hebbende, bedorven, uytgeput en verarmt, en daer by van alle menschelyke hulp berooft, het alleen tegen de groote magt van den Conink van Spanjen konden uythouden, en daer aen wederstaen, soo moet men bekennen, dat 'er geen de minste hoop ofte verwagting was, om het te konnen doen, en dat het een onbesonne daed, jae enkele ligt-

Aenmerking daer op.

vaer-

vaerdigheit scheen te wesen, van het te 1574.
durven bestaen. Niet te min lieten die van Holland, Zeeland en West-Vriesland daerom de moed niet vallen, maer bleven stantvastig by haer besluyt, om, niet tegenstaende haer groote benaeuwtheit, alles met de Prins van Oranje voor de Vryheit op te setten, en sig kloekmoediglyk tot het uyterste toe te verweeren: en het is by de uytkomst gebleeken, dat God Almachtig haer heldenmoed heeft gelieven te zegenen, en voorspoedig te maeken, en eindeling een geluckige uytkomst, hoewel nog naer een langduerig worstelen, en het uytstaen van veel benaeuwtheden, te verleenen.

De eerste sorg van Don Louis de Requesens was, om Middelburg te ontzetten, want de beleegering had nu reets vyf maenden lang geduert, en niet tegenstaende de kloeke tegenweer van Montdragon, moest de Stad sig in korten, by gebrek van lyftocht, overgeven. Derhalven deed hy wederom een Scheepsvloot, soo tot Antwerpen, als tot Bergen op den Zoom toerusten, om het ontzet nog eens te ondernemen, en het opperbevel wiert aen Don Sanchio d' Avila opgedraegen, die seer begeerig was, om de tocht te ondernemen, hoopende groote eer daer by te sullen inleggen.

Don Louis de Requesens doet een vloot tot ontset van Middelburg uytrusten.

1574. gen. De Prins van Oranje sulks vernomen hebbende, en voor de groote magt van de vyand bedugt zynde, trok selfs nae Vlissingen, om des te beter op alles van naeby ordre te stellen, alsoo het behoud van Zeeland aen de goede uytslag van de beleegering van Middelburg was gelegen, en sonder de hulp van die van Zeeland was het hem onmogelyk, om sig in Holland staende te houden, gelyk kort hier nae, by het ontzet van Leiden, is gebleeken. Aen de andere zyde quam Don Louis de Requesens selfs mede tot Bergen op den Zoom, om het uytrusten van de schepen aldaer te doen verhaesten, en het volk door syn tegenwoordigheit aen te moedigen: by syn aenkomst wiert hy door het geschut van alle de schepen begroet, dog onder het schieten gebeurde het voor een quaed begin, dat een schip, daer een vendel Spaensse krygsknegten op was, met al syn volk opsprong. De vloot wiert in twee smaldeelen verdeelt, Sanchio d'Avila soude met syn gedeelte den Hond, ofte Wester-Schelde af vaeren; en Juliaen Romero met het syne de Ooster-Schelde, en alsoo voor by ter Goes. d'Avila was soo onverduldig, dat hy tegen wind en stroom wilde uytloopen, waer door hy twee schepen verloor, echter geraekte

hy

hy met syn vloot tot voor Vlissinge, om 1574.
Juliaen Romero aldaer af te wagten, en het ontzet van Middelburg als dan gesaementlyk te ondernemen. Romero volgde daer op met het ander gedeelte van de vloot, sessig schepen sterk, van alles wel voorsien, en men had eenige vendels uytgelese volk, soo Waelen als Vlaemingen, en daer en boven nog tien vendels Spanjaerden op de schepen gelegt. De Zeeuwsche vloot, onder het bevel van den Admirael Louis Boisot, bleef sig op en ontrent de Schelde houden, om de Spaensse af te wagten, en vernomen hebbende, dat de vyantlyke vloot uyt de haeven van Bergen op den Zoom was geloopen, quaemen de Zeeuwen deselve aenstonts te gemoet zeilen, en die by Roomerswael aengetroffen hebbende, tasten sy den vyand met groote kloekmoedigheit aen. De Admirael Boisot klampte het Admiraels schip van Romero aen boord, dat het best voorsien en bemand was, en naer een bloedige wederstand verooverde hy het selve, in het gevegt wiert Boisot selfs in 't aengesigt, en het grootste gedeelte van syn volk gewond. Romero ontquam de handen van de Zeeuwen, t'allen geluk, in een bootje, anderfints liep hy gevaer, van met de overige de voeten te werden gespoelt.

Den 29. January.

De vloot wort door de Zeeuwen geslaegen.

1574. spoelt. De andere Zeeuwsche Bevelhebbers volgden het dapper voorbeeld van hun Admirael getrouwelyk nae, en vielen soo hevig op den vyand aen, dat desselfs geheele vloot wiert verslaegen of verstroyd: het schip van de Vice Admirael, met negen ofte tien van de andere beste schepen, wiert insgelyks overweldigt en genomen. Don Louis de Requesens was naer het Eiland van Tholen gegaen, en stond met syn Hovelingen op den dyk van Schaekerloo, om dat spel te aenschouwen, ofte de syne, door syn tegenwoordigheit, aen te moedigen, maer hy hadde het verdriet van syn volk te sien vlugten, nemen en verdelgen, waer door hy sig hoopeloos nae Bergen op den Zoom moest begeven. De Zeeuwen, nog al op de Spanjaerts verbittert, en verhit op de wederwraek, wierpen alle de gevange, wel tot tien ofte twaelfhondert mannen sterk, sonder eenige genaede, over boord, deselve doende verdrinken, sonder iemant te willen spaeren, en de drift was soo groot, dat de bootsgesellen sig geen tyd gaeven, om de Edellieden en Bevelhebbers eerst haer kostelyke kleederen uyt te trecken, ofte haer goude ketenen af te nemen, eer sy die in 't waeter wierpen. Als d'Avila, reets met syn smaldeel voor Vlissinge ge-

gekomen zynde, de nederlaeg van het 1574.
ander gedeelte van de vloot verstond, durfde hy de Zeeuwen niet afwagten, veel min het ontzet van Middelburg ondernemen, hy week derhalven met syn schepen nae ter Goes, van waer hy sig, ter gelege tyd, met groote verbaestheit naer Antwerpen bergde. Dese heerlyke overwinning gaf de Hollanders en Zeeuwen wederom nieuwe moed; men deed alomme teekenen van vreugde, en men dankte God in 't openbaer voor die genaede.

De Beleegering van Middelburg wiert onderwyle door die van Vlissinge en Vere, met onderstand van de Prins, voortgezet en uytgehouden, niet tegenstaende veel en menigvuldige swaerigheden, die sy echter door haer kloekmoedigheit en geduld te boven quaemen. De belegeraers waeren dikwyls selfs soo naekt en bloot aen geld, dat sy meermaels voornaemen het beleg op te breeken, dog t' aller geluk quam haer altyd het een of 't ander middel voor, het zy door het invallen ofte nemen van schepen, dat sy buyten verwagting, en gelyk als wonderbaerlyk aen geld geraekten. Ondertussen was de stad Middelburg uytgehongert, en in de uyterste benaeuwtheit gebragt; de burgers soo wel als het krygs-

Middelburg gaet aen de Prins over.

Meteren 5. B.

1574. volk hadden in langen tyd niet anders dan moutkoeken en lynsaedbrood, en andere diergelyke onnutte spyse, gebruykt, waer door veele stierven. Montdragon hadde het dus lang, op hoop van ontzet, uytgehouden, sig daer van nu versteeken siende, versogt hy aen de Prins van Oranje, om de Stad, onder een eerlyk verdrag, aen hem over te geven: de Prins stond het toe, quam in onderhandeling, en de voorwaerden van de overgaeve wierden op het Casteel Zeeburg, gemeenlyk Rammekens genaemt, geteikent. In gevolge van deselve wiert de stad Middelburg, te saemen met Arnemuyden, in de staet, soo als deselve was, sonder eenige werken af te werpen, met het geschut en oorlogs voorraed, overgegeven; het krygsvolk mogt met haer waepenen, pak en sak uyttrecken, mitsgaeders alle andere, tot de bezetting behoorende, dog by die gelegentheit was de Prins aen syn vertrouweling, de Heer van St. Aldegonde, indachtig, om hem uyt de gevangenis te verlossen, derhalven noodsaekte hy Montdragon, op syn eer en trouw, te beloven, dat hy te wege soude brengen, dat Philippe de Marnix, Heer van Mont St. Aldegonde, uyt de gevangenis, binnen den tyd van twee maenden eerstkomende, verlost soude werden, en

Den 18. February.

Hy doet Montdragon beloven de ontslaeging van den Heer van St. Aldegonde uyt te werken.

en wedergekeert wesen in eenige plaet- 1574.
sen van Holland ofte Zeeland, wesende onder 't gebied ofte de gehoorsaemheit van den Prins; by gebrek van dien, soude Montdragon sig wederom in handen van de Prins gevangen moeten stellen: boven dien, moest hy nog de verlossing van vyf andere krygsgevangens uytwerken. Ingevolge van die belofte en verbintenis wende Montdragon alle mogelyke vlyt aen, om de ontslaeging van de Heer van St. Aldegonde, binnen de gestelde tyd, te wege te brengen, dog niet tegenstaende syn groote diensten, en syn geduerige en ernstige aensoekingen by de Groot-Commandeur, te saemen met de voorspraek van syn vrienden, kon hy het niet verkrygen. Soo veel lieten de Spanjaerts sig aen den Heer van St. Aldegonde gelegen wesen. Middelerwyle ontstond 'er een gerucht, dat hy in de gevankenis quaelyk wiert gehandelt; de Prins was daer over seer ongerust, en leefde in bekommering, dat de Spanjaerts hem wel heimelyk, het zy door vergif, ofte anders mogten doen sterven, derhalven deed hy gedurig ten voordeel van St. Aldegonde schryven, soo door den gevangen Graef van Bossu, als andere, met bedreiging, indien de vyand een van de gevange door honger, ongemak

1574. ofte gebrek liet vergaen, hy twee van 's vyants volk tegen een van de syne souw doen sterven. Hy ruste ook niet, voor dat 'er een vertrouwd man naer Utrecht in de gevankenis by de Heer van St. Aldegonde wiert gesonden, om met hem alleen in vryheit te spreeken, en te vernemen, of het ook wel waer was, dat hy soo wel wiert gehandelt: de Spanjaerts bleven echter alle uytvlugten soeken, om St. Aldegonde niet over te geven, tot dat hy naer een langduerige uytstel en vertraeging, dan op dese en dan op gene voorwendsels, onder geduerige bedreigingen van de Prins; en het sterk aenhouden van Montdragon, eerst nae verloop van seven maenden in vryheit wiert gestelt: als hy daer nae wederom by de Prins in Holland quam, wiert hy met groote teikenen van blydschap en achting door hem ontfangen.

Nae dat Montdragon syn verdrag voor de bezetting had gesloten, quaemen de Burgemeesters en Regeerders van Middelburg insgelyks by de Prins, om een goed verdrag voor haer Stad te versoeken, dog sy waeren in die staet gebragt, dat haer heyl en behoud alleen in de genaede van den overwinnaer bestond. De Prins had groote redenen, om op haer gestoort te wesen, want ingevalle

die

die van Middelburg sig in den beginne 1574.
met die van Vlissinge en Vere voor hem hadden verklaert, en haer Spaensse of Walsche bezetting uytgeworpen, 't welk in een Stad, daer een talryke Burgery is, ligt te doen valt, souden syn saeken buyten twyffel een beter keer hebben genomen, en hy was daer en boven van veel angst en oneindige moeyelykheden bevryd geworden. Het was haer geluk, dat sy met een Overwinnaer te doen hadden, die een afkeer van alle wreetheit en onderdrucking had, en die het voorbeeld van Don Frederic de Toledo tegen die van Haerlem niet en wilde naevolgen. De Prins eischte, tot afkoop van de plundering, een somme van driemael hondert duysend guldens, dog de Stad was door de langduerige beleegering, stilstand van Koophandel, neering en handwerken soodaenig uytgeput, en bedorven, dat deselve sig in een erbarmelyke staet bevond, derhalven wiert sulks door de Overheit aen de Prins vertoont, versoekende, dat hy syn eisch wilde maetigen, opdat haer burgers en inwoonders niet verder bedorven mogten werden. Eindeling heeft de Prins haer een goed verdrag toegestaen, behelsende voornaementlyk, dat hy medevoogen had over de uyterste ellende,

Verdrag van die van Middelburg.

hon-

1574 honger en armoede, waer in de voorschreve Stad en burgers waeren vervallen, en hy derhalven op het ootmoedig versoek van Burgemeesters had vergunt, dat alle burgers, die voortaen den eed aen hem wilden doen, gelyk die van de andere Steden onder syn gebied wesende albereits hadden gedaen, haer lyf en goed soude behouden, sonder eenig verwyt van het voorgevalle, sullende ook alle middelen in 't werk stellen, om den haet van de andere Steden tegen hen te doen ophouden. Van de geene, die weigerig mogten wesen om den vereischten eed te doen, soude hy tien persoonen mogen uytsonderen, en deselve in bewaering stellen, tot 'er tyd toe, sy de ontslaeging van de Burgemeesters van Haerlem, met andere burgers tot het voorschreve getal toe, te weege souden hebben gebragt.

Dat hy tot bewaering van de Stad, en om het krygs-en scheepsvolk daer uyt te keeren, en opdat deselve daer door geen overlast mogt lyden, een seeker getal burgers uyt de steden Zierikzee, Vlissinge en Vere, daer in soude doen trecken.

Aengaende de geeyschte somme van driemael hondert duysend guldens, soude de Prins sig naeder bedenken, en de

bur-

burgers gehouden wesen, soo veel op te 1574.
brengen en te betaelen, om den tegenwoordigen oorlog daer mede te voeren, ende den vyand des Vaederlants te helpen verdryven, als de Prins nae haer staet en gesteltheit bevinden soude redelyk te wesen. Des souden de burgers wel moeten toesien, dat 'er van Coopmanschappen ofte Geestelyke goederen niet en wierde vermindert, versteeken ofte begraeven; ook moeten aenbrengen de goederen, juweelen, silver, goud &c. aenkomende Geestelyke persoonen, ofte alle andere, sig buyten het Eyland onthoudende, alles op lyfstraffe.

Op het versoek voor de uytgeweeke burgers gedaen, ten einde sy haer goederen mogten aenvaerden, soude de Prins daer nae letten, ende op het smeekschrift van een iegelyk van deselve soodaenige voorsiening doen, als hy bevinden soude te behooren.

Aen de Paepen en Munnicken wiert toegelaeten, om met haer kleederen te mogen vertrecken, dog wat de overige versoeken belangde, raekende den kerkendienst, de Geestelyke goederen, en de schulden, ter saeke van den oorlog gemaekt, met meer andere diergelyke, daer op souden de Prins in tyd en gelegentheit letten, en soodaenige voorsie-

ning

1574. ning doen, als hy ten meesten dienst van den Lande vinden soude te behooren.

Het behoud van des Stads gerechtigheden en Voorrechten, was het voornaemste stuk, daer het op aen quam: het schynt, dat de Prins te raede was geworden, om het groot gesag en vermogen van de stad Middelburg, tot straffe van de groote wederstand aen hem gedaen, wat te besnoeyen: ook was hy aen die van Vlissinge en Vere wel genegen, en selfs verpligt, om die twee Steden voor haer dapperheit en getrouwe diensten te beloonen. Op het bovengemelte versoek, van de Burgemeesters van Middelburg aen hem gedaen, antwoorde hy wat dubbelsinnig, seggende: *Dat de goede burgers, jegenwoordige en toekomende, haer Koophandel souden mogen dryven, als mede der Stede rechten en voorrechten, als te voren, gebruyken, binnen de paelen van haer rechtsgebied. Aen sig niet te min behoudende, om die van Vere, Vlissinge, en Arnemuyden mede te voorsien, soo als hy nae verdiensten, nut en oirbaer van deselve Steden en plaetsen, mitsgaeders van den Gemeenen Lande, soude bevinden te behooren.* Hier mede moesten die van Middelburg sig te vrede houden, en de wet van den overwinnaer

naer met geduld voor die tyd ondergaen. 1574.

De saeken aldus geschikt zynde, deed Den 24. February. de Prins drie hondert burgers van de naestgelege Steden binnen Middelburg trecken, en daer op quam hy selfs in de Stad: hy handelde met de burgers en ingezetenen nae syn gewone beleeftheit en bescheidentheit, en in plaets van driemael hondert duysend guldens, die hy te voren had gevordert, liet hy haer volstaen met de betaeling van een hondert duysend guldens, hy bevryde haer van alle overlast, plundering en gewelt van het krygsvolk, en stelde sulke goede ordre, dat een iegelyk in rust en vrede bleef, waer door hy de genegentheit van de Gemeinte tot hem trok. De goederen van de uytgeweeke burgers, die sig aen de zyde van den vyand hadden begeven, alleen deed hy ten voordeel van het Land verkoopen, te saemen met de Koopmanschappen, die aen Onderdaenen van den vyand toebehoorden.

Als men let op het gedrag van den Hertog van Alba en van de Spanjaerts, aen de eene, en op dat van de Prins van Oranje aen de andere zyde, en hoe dat sy recht tegenstrydende middelen quamen te gebruyken, en wegen in te slaen, die verre van malkanderen waeren afwykende, en echter met een en het selve Aenmerking op het tegenstrydig gedrag van den Hertog van Alba, en van de Prins van Oranje.

oog-

1574. oogmerk, en men beschouwt de uytwerking van die tegenstrydige middelen en wegen, sal men haest overtuygt worden, dat alle vrye en edelmoedige Volkeren, gelyk de Nederlanders van alle tyden zyn geweest, wel door goedertierentheit gewonnen, en door sagtmoedigheit en bescheidentheit geleid konnen worden, selfs tot de grootste gedienstigheit en onderwerping aen den Vorst ofte Overheit toe, maer dat sy niet willen gedwongen, veel min, met slaegen geregeert, ofte met hardigheit en wreetheit overheert werden, sulks men in opsigt van de Nederlanders wel voor een Staetkundige grondregel mag vast stellen, *dat een sagte en gemaetigde Regeering alles te wege kan brengen, 't gene een harde en dwingende macht niet en kan doen.* De Hertog van Alba, door syn straffen aert en wreetheit, verwyderde de harten van alle menschen van sig, niemant wilde met hem te doen hebben, veel min, sig op hem betrouwen. Wilde hy geld hebben, ieder een was achterhoudende, en men sogt uytvlugten, hy moest het gelyk als met gewelt haelen. Wilde hy de afgeweeken wederom tot gehoorsaemheit brengen, burgers en krygslieden, mans en vrouwen, sonder onderscheid, verweerden sig ten uytersten

sten toe, en wilde liever den honger en 1574.
alle rampen uytstaen, jae een seekere dood ondergaen, dan sig aen hem overgeven. De Prins van Oranje in tegendeel, door syn sagtheit en bescheidentheit wist de harten van de menschen te winnen, en haer genegentheid tot hem te wenden, niemant viel van hem af, ieder kleefde hem aen, gereet om alles met hem op te setten en te waegen, en de Gemeinte bragt hem doorgaens meer geld gewillig op, dan de Hertog van Alba met geweld van hen had konnen afperssen.

De Prins geeft aen die van Vlissinge en Vere tot haer belooning een aenmerkelyke Voorrechtbrief. *Boxhorn Chron. van Zeeland.* 1. D. p. 195. en 228.

Om nu die van Vlissinge en Vere voor haer kloekmoedigheit en getrouwe diensten wel te beloonen, gelyk sy het waerlyk hadden verdient, soo gaf de Prins van Oranje, als Stadhouder, en uyt naem van de Conink, een aenmerkelyke Voorrechtbrief aen ieder van die twee Steden, waer by hy, onder anderen, plechtig beloofde, *die Steden te nemen en te houden onmiddelbaer in de bescherming en onderdaenigheit van syn Majesteit, met belofte, dat syn Majesteit, en desselfs Naekomelingen deselve Steden, tot geenen tyde, souden mogen vervreemden, by overdragt, beleening ofte andersints, in 't geheel ofte ten deele.* Het sal niet ondienstig wesen, om dit

1574. wel te begrypen, dat wy de saeken wat hooger ophaelen, en de staet van de twee Steden van outs ondersoeken, om te weten, waer in dat dese merkelyke belooning bestond, en dat sal des te meer noodig wesen, omdat het een saek van groote aengelegentheit is, dienstig tot de kennis van de Regeeringswyse in Zeeland, maer voor al, omdat de Prins van Oranje die twee Steden daer nae, tegen den inhoud van syn Voorrechtbrief en plechtige belofte, uyt naem en van wegen den Conink gegeven, selfs gekogt hebbende, en het Marquisaet van ter Vere, het gene reets was vernietigt, hebbende doen herleven, en aen syn Naekomelingen overgelaeten, daer uyt een groot misnoegen jegens hem, en naemaels een groot verschil van de Heeren Staeten van Zeeland met syn Naesaeten is geresen.

Staet van Vlissinge en Vere van outs. In den jaere 1280. De Stad Vere is by Graef Floris V. als Graef van Zeeland, tot een versterffelyk, ofte anders, als een quaed Zeeuws Leen, uytgegeven geworden aen Heer Wolfaert van Borssele, dog twee jaeren daer nae, tot een goed Leen verbeetert, volgens de Brieven daer van zynde. Die Stad en Heerlykheit vervolgens een lange reek van jaeren toebehoort hebbende aen het Huys van Borssele, het outste en

Boxhorn Chron. van Zeel. 1. D. p. 213.

aen-

aensienlykste adelyk Geslagt van Zee- 1574.
land, is eindeling in het Huys van Bourguogne overgebragt, door het huwelyk van Vrouw Anna van Borssele, met Heer Philip van Bourguognen, Soon van Heer Antony, die een Bastaert was van Hertog Philip de Goede, en die gemeenlyk onder de naem van den grooten Bastaert van Bourguognen in die tyden bekent is geweest.

De stad Vlissinge is door Philip de Goede, Hertog van Bourguognen, verkogt aen Heer Hendrik van Borssele, Heer van ter Vere, te saemen met de Steden en Heerlykheden van West-Capelle en Domburg, voor de somme van twaelf duysend Croonen, nogtans op die voorwaerde, dat de Graef van Zeeland die Steden en Heerlykheden, nae verloop van seventien jaeren, wederom souw mogen lossen: die tyd verstreeken zynde, heeft Vrouw Maria van Bourguognen, als Graevin van Zeeland, de gemelte Steden en Heerlykheden voor vast verkogt aen Heer Wolfaert van Borssele, Heer van ter Vere, voor seventien duysend Croonen, te weten, voor nog vyf duysend Croonen, boven de twaelf duysend, die reets te voren betaelt waeren geworden. Op die wyse is de stad Vlissinge, te saemen met West-Capelle en

In den jaere 1452.

1574. Domburg, met alle haer toebehooren, en met hoog, middelbaer en laeg rechtsgebied, als goede Zeeuwsche Leenen, in die tyd gekomen aen het Huys van Borssele, en vervolgens by huwelyk, te saemen met de Stad en Heerlykheit van ter Vere, en meer andere machtige Heerlykheden en goederen, van het Geslagt van Borssele overgebragt in dat van Bourguognen.

Daer nae zyn alle die Heerlykheden en goederen by versterf gekomen op Heer Maximiliaen van Bourguognen, Heer van Bevere &c. in syn leven Ridder van het Gulde Vlies, Admirael en Capitein Generael ter Zee, en Stadhouder over Holland, Zeeland en West-Vriesland, en Utrecht, die een machtig Heer was, van groot gesag, aensien en vermogen, niet alleen in Zeeland, maer in de Nederlanden, en die het voornaemste bewind van saeken over Holland en Zeeland in handen had.

In aenmerking van syn verdiensten heeft Keyser Carel V. de Stad en Heerlykheit van ter Vere tot een Marquisaet verheven, en daer onder, en onder de benaeming van dat Marquisaet begrepen alle de Heerlyke goederen, die Heer Maximiliaen van Bourguognen in het Eyland van Walcheren was bezittende, byson-

Boxhorn Chron. van Zeeland

sonder de stad Vlissinge, met West-Ca- 1574.
pelle en Domburg, en meer andere, in 2. Deel
de Brieven van oprechting van dat Mar- pag. 508
quisaet vermelt, om te saemen, en niet afsonderlyk, het Marquisaet uyt te maeken, en gehouden te worden voor een eenig Leen van deselve aert en denombrément.

Keyser Carel V. was seer mild in het geven van hooge eernaemen en ampten aen de Nederlandse Heeren en Edele, maer om hooge wedden en jaerloonen, tot onderstand van haer hooge waerdigheden, te geven, was hy niet gereed, en seer spaersaem, waer door het gebeurde, dat die Heeren in een kostbaere levenswyse en prachtige Hofhouding ingewickelt wierden, en vervolgens van ryke Edellieden, die sy te voren waeren, arme en verachte Marquisen en Graeven wierden.

Soo ging het met Heer Maximiliaen van Bourguognen ook, hy was een grootmoedig en milddaedig man, derhalven een staet willende houden, overeenkomende met syn nieuwe eernaem en hooge ampten, soo en konden syn goederen, die andersints seer groot waeren, sulken hoogen staet en prachtige Hofhouding niet uythouden; en als hy, sonder wettige kinderen nae te laeten,

1574. quam te overlyden, wiert syn boedel met soo veel schulden beswaert gevonden, dat syn erfgenaem deselve niet durfde aenvaerden, maer die eindeling, ten voordeel van de schuldeysschers, quam te verlaeten.

Dienvolgende wierden de steden Vlissinge en Vere, met de overige Heerlykheden, die te voren gesaementlyk het Marquisaet van ter Vere hadden uytgemaekt, affonderlyk, en ieder op sig selven, voor den Grooten Raed tot Mechelen te koop geveilt. Dog ten daege dienende, wiert van wegen Philip de tweede, Conink van Spanjen, als Graef van Zeeland, verklaert en ter Rolle aengeteikent, dat de verkooping van de steden Vlissinge en Vere, in opsigt van syn Majesteit, in syn geheel moest blyven, als zynde Grenssteden, en van te groote aengelegentheit voor den dienst van syn Landen, en het derhalven aen syn Maj. vry soude staen, om die twee Steden, uyt handen van den kooper, nae sig te nemen, het zy, by wege van prysie, en betaeling van de regte waerde, ofte wel by revisie, als anders, soo als men ten dienst van syn Maj. bevinden soude te behooren.

Den 14. April. 1567.

By openbaere opveiling wiert Heer Jacob van Bossu, Heere van Haussy, kooper

per van die twee Steden, maer ingevolge de bovengemelte verklaering wiert de koop, by ofte van wegen de Conink, overgenomen, waer door de twee Steden wederom in den boesem van den Leenheer, dat is, van den Graef van Zeeland, van wie sy te voren ter Leen uytgegeven waeren geweest, quamen te vervallen, en daer door ophielden Leenroerig te wesen, sulks het Marquisaet van ter Vere eerst by de verkooping voor den grooten Raed tot Mechelen van een gescheurt is geworden, en daer nae, door het wederkeeren van die twee Steden in den boesem van de Graef ofte Leenheer, geheel en al is vernietigt, soo dat het niet meer in wesen was. 1574. *Hooft Nederl. Hist. 18. B.*

Dit is nu eigentlyk daer het op aen komt, en dat alhier aengemerkt dient te werden: de Prins erkent in de Voorrechtbrief de steden Vlissinge en Vere niet alleen voor vrye Steden, die niet meer Leenroerig waeren, maer hy belooft daer en boven van wegen de Graef van Zeeland, dat deselve Steden tot geenen tyde, en op geenerhande wyse, meer vervreemd ofte beleent souden worden. Dat is te seggen, dat het Marquisaet van ter Vere, nu albereits vernietigt zynde, in toekomende niet meer en soude mogen herleven.

1574. Het is altyd van outs in Holland en Zeeland onderhouden, dat de Steden, die de hooge Vergaedering van de Staeten hielpen uytmaeken, en Leden daer van waeren, vrye Steden moesten wesen, onmiddelbaer onder de gehoorsaemheit van de Graef staende, en niet Leenroerig, nog aen een bysonder Heer onderworpen. Om die reden waeren Vlissinge en Vere te voren noyt Leden van de Vergaedering der Staeten geweest, en wierden daer toe niet beschreven; maer nu, door de overneming van de koop, in den boesem van de Graef vervallen, en verklaert en erkent zynde voor vrye Steden, gaf de Prins aen deselve het aenmerkelyk voorrecht *van voortaen te wesen een van de Staeten van den Lande en Graefschap van Zeeland in 't gemeen, als van den Lande van Walcheren in 't bysonder; en oversulks geroepen om tegenwoordig te wesen in alle Vergaederingen, Byeenkomsten, Reekeningen, en alle andere handelingen, deselve Staeten raekende, en daer benevens stemme te hebben, gelyk andere Staeten gewoonlyk waeren te doen, bysonder als die van Middelburg, of andere.*

Ingevolge van dat Voorrecht, wierden de twee steden Vlissinge en Vere ook by de Heeren Staeten van Zeeland niet alleen

leen voor vrye Graeffelyke Steden aen- 1574.
genomen en erkent, maer te gelyk tot
de Vergaedering beschreven, en verkregen derhalven zitting en stem in de hooge Vergaedering van de Ed. Mog. Heeren Staeten van Zeeland, die sy te voren, als Leenroerige, niet en hebben gehad.

Het bleef hier nog niet by, want de Prins gaf insgelyks aen die van Vlissinge en Vere een merkelyk rechtsgebied over *Boxhorn* een groot gedeelte van het Eyland van *Chron. van Zeel. 1. D.* Walcheren, tot naedeel van die van Mid- *pag. 555.* delburg. De Rentmeester Generael van des Graeven Domeinen over Zeeland Bewesten-Schelde was van outs niet alleen bevoegt en gemachtigt tot het ontfangen van de goederen, rechten en inkomsten van de Graef aldaer, maer was ook te gelyk Hoog-Bailliuw over het geheele platte Land van Zeeland Bewesten-Schelde, te weten van Walcheren, Zuyd-en Noort-Beverland, en Wolfaertsdyk, het rechtsgebied van de Steden aldaer, dat van kleine uytgestrektheit is, uytgesondert. De Rentmeester deed syn aenklachte als Hoog-Bailliuw in alle misdaeden en lyfstraffelyke saeken voor Schepenen van Middelburg, als 's Graeve Mannen, daer toe by de Graef gemachtigt. Daer en boven bragt geheel Walcheren syn

1574. aendeel in de Beden en gemeene middelen onder Middelburg op. Dit gaf aen de Overheit van Middelburg een groot aensien en vermogen over Zeeland Bewesten-Schelde, maer wel bysonder over Walcheren; en derhalven kon de Prins geen beter middel uytvinden om die van Middelburg in haer groote macht te besnoeyen, en te gelyk die van Vlissinge en Vere nog verder te beloonen, dan Walcheren in drie deelen te verdeelen, waer van hy de twee grootste deelen gaf aen Vlissinge en Vere, en het kleinste gedeelte liet hy aen Middelburg, gelyk het tegenwoordig nog is.

Arnemuyden was te voren een Dorp, staende onder het gesag en rechtsgebied van Middelburg; geduerende de beleegering van die Stad, was het bewalt geworden, en die plaets had van de Spanjaerts veel geleden: hier uyt nam de Prins ook gelegentheit, om Middelburg insgelyks aen die zyde te verswacken, hy rechte derhalven het Dorp, ofte plaets van Arnemuyden op tot een Stad soo groot, boven en benedens dyks, als het als doen was bewalt en omgraeven, ofte soo als het nog bewalt soude worden, die plaets geheel en al ontslaende van de oude voorgaende keuren, bevelen en rechtsgebied van de stad Middelburg en Regeer-

geerders der selve, die daer toe geen 1574.
recht nog magt meer souden hebben. Ende by de bovengemelte verdeeling van Walcheren voegde hy Nieuwerkerke en Mortiere onder Arnemuyden.

Dese verdeeling van Walcheren, en het ontslaen van Arnemuyden van onder het Rechtgebied van die van Middelburg, maekte een groote verwydering en verbittering in de Overheit van Middelburg tegen de Prins, die geduert heeft tot syn overlyden toe, en die van Middelburg hebben haer groot misnoegen, by verscheide gelegentheden, daer over tegen de Prins getoont, sig allerwege beklaegt, en selfs rechtelyke middelen daer tegen ondernomen, dog te vergeefs, en de saeken zyn zedert gebleven op die voet, soo als de Prins deselve als doen geschikt heeft gehad. Wy sullen in 't vervolg gelegentheid hebben om te toonen, dat dit misnoegen van die van Middelburg tegen de Prins eigentlyk de reden is geweest, waerom de opdracht van de Graeffelykheit van Holland, Zeeland en West-Vriesland soo lang sleepende is gehouden, en dat hy daer door van het Graefschap van die twee Provinciën versteeken is geworden.

In die tyd had de Prins nog al syn hoop gevest op de onderstand van Vrank-

ryk,

1574. ryk, en hy liet de onderhandeling, door syn Broeder, Graef Lodewyk van Nassau, hervatten. De Coninginne Moeder scheen daer toe genegen, en wilde haer Soon Hendrik, Conink van Polen, aen hem voordraegen, maer de Prins was wel het meest voor den Hertog van Alençon genegen, achtende hem de bequaemste te wesen. Derhalven ging Graef Lodewyk van Nassau naer Blamont, om aldaer in 't heimelyk met den Hertog van Alençon te spreeken, en sy quaemen haest over een ontrent de voorwaerden, waer op de Hertog tot beschermer der Nederlanden aengenomen soude worden, en het onderstand van geld en krygsvolk, dat hy moest geven. Hoewel dit verdrag voor die tyd nog tot geen besluyt en wiert gebragt, is het echter daer nae hervat, en tot uytvoering gebragt, soo als op syn tyd sal blyken.

Thuanus lib. 57. Histor.

De Prins handelt met den Hertog van Alençon.

Door de binnenlandse beroerten, en groote ongeregeltheden daer uyt ontstaen, waeren veel oude Regeerders van de Steden, en welgegoede Luyden uyt het Land gevlugt, sommige, omdat sy de party van de Spanjaerts waeren houdende; andere, omdat sy de Roomsse Godsdienst waeren toegedaen, en de meeste, omdat sy van een goede uytkomst wanhoopten, oordeelende, dat

de

de Prins en de Staeten het noyt tegen 1574.
den Conink konden uythouden, en dat 'er by gevolg een algemeen verderf over het Land stond te werden gebragt, gelyk met die van Zutphen, Naerden en Haerlem, albereits een schrickelyk begin was gemaakt. Hier uyt kan men ligt afnemen, dat het met de saeken van den Lande en Regeering soo wel en soo geschikt niet toeging, als het wel behoorde. Om hier in te voorsien, maekten de Heeren Staeten van Holland, als doen binnen Delft vergaedert zynde, een Ordonnantie, behelsende voornaementlyk: *Dat de Staeten van Holland verbeeld souden werden by de Edele, naer ouder gewoonte, en de Afgesonde van de Steden, doenmaels hun partye houdende, te weten, Dordrecht, Delft, Leiden, Gouda, Rotterdam, Schiedam, Gorcum, Schoonhoven, Oudewaeter en Woerden, die gewoonlyk alle ses weeken haer Vergaedering souden houden, tot alsulke plaetse en dag, als t'elken reise, in 't scheiden van de Vergaedering, verklaert souw werden, en daer en boven t'allen tyde, als die by ofte van wegen de Prins van Oranje beschreven, ofte beroepen soude werden.*

Den 1. February. Een Ordonnantie van de Staeten van Holland op de Regeering.

Uyt de Edele moesten ten minsten vier van henluyden aldaer verschynen, en

twee

1574. twee Afgesonde uyt elke Stad: de beste en voornaemste van de Stad moesten daer toe verkoren werden, en een geheel jaer dienen. Niemant, dan de Edele, en de Afgesonde van de Steden mogt op de Vergaedering verschynen.

Sy moesten beloven, des Lants Voorrechten, Handvesten en Gerechtigheden en andere loffelyke Herkomens voor te staen: alle des Gemeenen Landts saeken met raed en daed te helpen bevorderen, en daer in besluyten, als sy na haer beste kennis, en in goeden gemoede, sonder gunst of afgunst, tot eenige Steden ofte Persoonen, souden vinden te behooren.

De Afgesonde waeren gehouden, om op alle beschreve Dagvaerden te verschynen, op de verbeurte van haer stem, en niet te min, alle het gene besloten was, te moeten achtervolgen, en voorts, op een boete beneden de vyftig guldens, haer door de andere Leden, nae gelegentheit van saeken, op te leggen.

De andere kleine Steden mogten, door haer Afgesonde, vrye toegank op de Vergaedering hebben, dog alleen, om haer saeken aen te dienen: en ontboden zynde moesten sy aldaer verschynen.

De Edele souden eerst stemmen, en daer nae Dordrecht, en soo voorts, als van outs: ieder moest syn advys met rede-

denen bekleeden, sonder dat de een in 1574.
des anders redenen mogt vallen.

Op alle voorkomende saeken moest besluyt genomen werden nae de meeste stemmen, 't welk by een iegelyk van de Leden achtervolgt moest werden, uytgesondert, dat niemant tegen syn wil overstemt soude werden, in saeken van het bewilligen en opbrengen van Beden, ofte van eenige onderstandgelden: soo de Leden sig daer ontrent niet en konden vereenigen ofte verstaen, soude het geschil werden gestelt ter uytspraek en seggen van de Prins van Oranje, met de gene, die hy uyt den Raed van Holland daer toe by hem soude willen nemen.

De Edele en Overheden van de Steden souden gehouden wesen nae te komen, elk soo veel syn Ingezetenen mogt aengaen, alle de Besluyten, aldus Staetsgewyse genomen, sonder eenig wederseggen, by verbeurte, dat alle schaede en onkosten, daer door eenigsints veroorsaekt, soo wel aen haer persoonen en goederen, als die van alle burgers en poorters van de Steden, verhaelt souden werden, en sy boven dien gestraft soo en in diervoegen, als met kennis van de Heer Prins van Oranje by de Staeten, ofte die van den Raede Provinciael, soo sulks nood waere, verklaert soude werden.

In

1574. *In de Vergaedering moesten eerst en voor al afgehandelt en voorgenomen werden de saeken, het Gemeene Land aengaende, daer nae, die van de Steden, Dorpen en Gemeenschappen, en op het laest, die van alle bysondere Persoonen, ten waere om merkelyke redenen anders goedgevonden mogt werden.*

Alle 't gene de Edele en Afgesonde van de Steden in de Vergaedering hadden voor te draegen, ofte begeerden voorgedraegen te werden, soude de Advocaet, ofte Griffier van 't Land, gehouden wesen sulks te doen.

De Advocaet van 't Land, ofte Griffier, moest aenteikening houden van alle overgebleve saeken in de vorige Vergaederingen, om deselve aen de Leden, op de naervolgende Byeenkomst, indachtig te maeken.

Niemant van de gene, die ter Dagvaerd gekomen waeren, vermogt sonder oorlof daer van te scheiden, voor dat de tyd van scheiding besloten souw wesen.

Het gene, voor het scheiden van de Dagvaert, was afgehandelt, en besloten, moest oversien en gelesen werden, en by een van de Edele en van eenige Steden geteikent werden.

De Prins van Oranje best wetende, hoe dat de stad Antwerpen, soo ten aen-

tien

sien van haer gelegentheit, sterkte, als 1574.
rykdom, hem wel het meest vorderlyk en dienstig souw wesen, en sig betrouwende op de oude genegentheit van de burgery tot hem, hadde een heimelyke aenslag gesmeed, om sig van het Casteel, en vervolgens, door middel van het selve, van de Stad meester te maeken; dog de onderneming, reets verre gevordert zynde, wiert ontdekt en verydelt. Daer tegen ondernam de Groot-Commandeur ook een aenslag op ter Gouw, die insgelyks te niet liep, en de schuldige wierden gestraft.

De oorlog ondertussen op die wyse gevoert werdende, dat men Stad voor Stad langen tyd moest belegeren en bemachtigen, soo voorsag de Prins wel, dat die nog lang moest dueren, en dat hy, menschelyker wyse, het tegen den Conink van Spanjen niet kon uythouden: derhalven besloot hy, om nog eens, en voor de derdemael de kans te waegen, en syn geluk te beproeven, met een Leger te versaemelen, en een tocht, tot verlossing der Nederlanden, te doen, hoopende de Spanjaerts daer geheel en al uyt te verdryven, wanneer het hem gemackelyk scheen, om alle de Nederlanden tot haer gemeene bescherming te verbinden, en de Spanjaerts voortaen daer uyt te hou-

1574. den. Ten dien einde gaf hy last aen syn Broeder, Graef Lodewyk van Nassau, om in Duytsland volk aen te nemen, en een Leger te versaemelen, om daer mede naer Holland te trecken. De Coninck van Vrankryk was hem daer toe ook behulpig, en deed hem door handen van de Marschalk de Rets ontrent hondert duysend guldens tot de tocht geven, en twee duysend Franssen, uyt de bezettingen van Mets, Toul en Verdun, in syn dienst overgaen. De Gereformeerde in de Nederlanden en elders waeren in een groote verwachting van die krygstocht, en men verbreide een gerucht, dat alle de Protestantse Vorsten van Duytsland te saemenspanden, en haer magt byeengevoegt hadden en afquaemen, om de Nederlanden te verlossen.

De Prins doet voor de derde mael een Leger door Graef Lodewyk, syn Broeder, versaemelen. *Meteren* 5. *B.*

Graef Lodewyk van Nassau had een Leger van ses duysend voetknegten, en drie duysend ruyteren, soo Duytsche, Fransse, als Lotharingers, byeenversaemelt. Hertog Christoffel, Soon van Frederik, Ceurvorst van de Paltz, had het opperbevel over de Ruytery, en Graef Lodewyk over het Voetvolk, en hy was verselt van Graef Hendrik van Nassau, syn Broeder. Met dit Leger quam Graef Lodewyk vroeg in 't voorjaer nae de Nederlanden trecken, en le-

gerde sig aen de overzyde van de Maes, 1574.
ontrent twee ueren van Maestricht. Op Den 21. February.
het gerucht van die tocht, trok de Groot-Commandeur soo veel volk by een, als hy kon, en stelde sig in staet, om Graef Lodewyk te wederstaen, en hem uyt het Land te keeren; en hier door wiert hy genootsaekt het beleg van Leiden niet alleen te moeten opbreeken, maer gansch Holland voor die tyd te verlaeten. Hy sond Mendossa en Sanchio d'Avila met soo veel volk, als sy in haest by een konden krygen, nae Maestricht, om het overtrecken van de Maese aen Graef Lodewyk te beletten, soo dat men geloofde, dat het hem onmogelyk soude wesen om daer over te komen, en sig in t vervolg by de Prins, syn Broeder, te voegen. Terwyle hy ontrent Maestrigt gelegert was, sond de Hertog van Alençon den Heer du Plessis derwaerts, om Vie de Monsr. du Plessis.p.28.
hem te bewegen, dat hy met syn Leger, dewyle het hem in de Nederlanden onnut souw wesen, alsoo hy daer mede by de Prins, syn Broeder, niet kon komen, nae Vrankryk wilde trecken, met belofte, soo drae hy op de Grensen van dat Ryk aengekomen soude wesen, dat de Hertog hem met geheel syn magt soude komen ontmoeten, en ontfangen. Wat het oogmerk van de Hertog daer mede

1574. zy geweest, wort niet gemelt, waerschynelyk sal het voorwendsel geweest zyn, om de party der Gereformeerde in Vrankryk te ondersteunen. Maer Graef Lodewyk wilde daer toe niet verstaen, seggende, dat syn Leger maer in opgeraept volk bestond, dat door syn vrienden en maegen op de been was gebragt, en hem maer voor een korten tyd was geleent.

Tocht van Graef Lodewyk.

Het is ook waer, dat het meeste volk van Graef Lodewyk in den kryg niet ervaeren nog geoeffent was, en daer tegen hadde hy de beste en kloekste Spaensse Overste en krygsknegten tot syn wederpartye, waer uyt men al in den beginne niet veel goeds van die tocht kon voorspellen. Het is ook te verwonderen, hoe dat Graef Lodewyk, daer van niet onkundig konnende wesen, sig dikwyls soo onvoorsichtig bloot gaf, als of hy de konst van den oorlog te voeren, en sig voordeelig te legeren, die hy soo menigmael te voren den Hertog van Alba met veel vrugt en goede uytslag hadde sien gebruyken, niet en kende, waer door het gebeurde, dat hy wiert overvallen, en syn volk, als een deel schaepen, op de slagtbank gebragt: het zy, dat het aen syn voorsigtigheit en krygskunde heeft ontbrooken, of dat hy quaelyk door syn Onder-Bevelhebbers en onervaere volk

is

is gedient geworden, wy sullen het in 't 1574.
midden laeten. Graef Lodewyk had, in dat ongelege jaergety, syn volk op verscheide naebygelege Dorpen verspreid, om des te beter te konnen bestaen; en d'Avila, daer van niet onbewust zynde, nam die gelegentheit haest waer, om een gedeelte van syn volk op te slaen. De Nassausche waeren soo onvoorsigtig, dat sy selfs geen behoorlyke wagten hadden uytgeset, waer door de vyand haer geheel onvoorsiens op den hals quam, en vroeg in den morgenstond soo geweldig overviel, dat sy aenstonts in wanordre geraekten, en sig op de vlugt begaeven, soo dat 'er wel seven hondert van hen op de plaets dood bleven, waer tegen geen seven van de zyde der Spanjaerts sneuvelden. Het voornemen van de Spanjaerts was, om te beletten, dat Graef Lodewyk sig niet by de Prins, syn Broeder, kon voegen, hem alle levensmiddelen en onderstand te benemen, en hem daer benevens door geduerige schermutselingen soodaenig af te matten en te verswacken, dat hy te rugge soude moeten keeren, of dat sy hem veilig konden overvallen, en uyt het veld slaen. Graef Lodewyk kon dat ook wel bespeuren, en begrypen, dat hy op die wyse met syn Leger niet en kon bestaen; en om door

1574. te trecken, was het niet wel doenlyk, immers, seer gevaerlyk; derhalven was het best voor hem geweest, achterwaerts te wyken, en de tocht, tot beter gelegentheit, achter te laeten. Maer hy was te stout en onversaegt om het te doen, misschien dat de schaemte van een vrugteloose tocht te hebben ondernomen, en wederom met schande voor den Vyand te moeten wyken, hem tot een stout en wanhopig voornemen heeft gebragt. Hy besloot dan voort te trecken, en sig, het koste wat het wilde, by den Prins, syn broeder, te voegen: hy schreef derhalven, dat hy van voornemen was geworden om op te breeken, en voort te trecken, ende vervolgens, tot Herwerden ofte daer ontrent de rivier over te trecken, versoekende, dat de Prins hem aldaer met syn volk, en met schepen, schuyten en ponten wilde te gemoet komen. De Prins, dat stoute voornemen verstaende, en wel voorsiende, dat syn broeder groot gevaer liep van geslaegen te sullen werden, eer hy soo verre kon komen, was daer over seer bekommert en t'onvrede, te meer, omdat het hem onmogelyk was, in soo korten tyd, sulke groote toebereidselen op de rivier te maeken, en hy liet sig by syn vertrouwste vrienden ontvallen. *Dat*

de komst van syn Broeder hem wel lief 1574.
en aengenaem was, *dog dat hy hem met syn Leger wel hondert mylen van daer wenschte te wesen.* Niet te min deed de Prins alles, wat in syn vermogen was, bragt syn volk in de Bommeler-Waerd by een, en legerde sig in het Dorp Govik, nemende het Huys te Weerdenburg in, daer eenige Spanjaerts op waeren, en het selve verbrandende.

Graef Lodewyk trok langs de Maese nae Nimwegen, en quam sig op de Mookerheyde by het Dorp legeren, daer hy sig met een legerwal versterkte, en syn Leger bestond te dier tyd nog ontrent uyt ses duysend voetknegten en twee duysend paerden; de Spanjaerts, onder het bevel van Sanchio d'Avila, waeren wel soo sterk, en daer by beter voorsien en geoeffent, en sy quaemen selfs Graef Lodewyk in syn verschanssingen aentasten. Naer eenige wederstand wiert het volk van Graef Lodewyk in wanordre gebragt, en geslaegen, soo dat 'er wel twee duysend vyf hondert voetknegten en vyf hondert ruyters op de plaets dood bleven, behalven de gene, die in de moerassen versmoorden; daer tegen was het verlies van de Spanjaerts seer gering. Graef Lodewyk selfs, te saemen met syn Broeder, Graef Hendrik van Nassau, en

Het Leger van Graef Lodewyk wort geslaegen, en hy blyft met syn Broeder doot.

1574. Hertog Christoffel, Soon van Frederic, Ceurvorst van de Paltz, zyn waerschynelyk mede gesneuvelt, ofte omgekomen, men weet niet hoe, want sy zyn noyt te voorschyn gekomen, en haer lichaemen zyn niet bekent, nog gevonden, hoe veel moeite men daer toe ook aengewend heeft gehad. Sy sullen misschien by een zyn geweest, en een en het selve lot hebben ondergaen. Sommige gissen, dat haer lichaemen berooft en ontbloot zynde onder de doode zyn blyven leggen, en onkenbaer geworden: andere, dat sy te saemen in een moeras souden zyn versmoort, en de derde, dat sy in een huys tot Mook gevlugt zynde, daer in te saemen waeren verbrand geworden.

Afbeelding van Graef Lodewyk van Nassau.

LODEWYK, Graef van Nassau, was een Broeder van de Prins van Oranje, door hem niet alleen geacht en bemind, en in broederlyke liefde en eendragt met hem levende, maer te gelyk syn grootste vertrouweling, syn raetsman, en gelyk als syn rechter hand, in het veerdig uytvoeren van syn voornemens: hy was in de saeken van de Nederlanden door de Prins, syn broeder, altyd gebruykt geworden, soo wel in onderhandelingen en verbintenissen, als in saeken van den oorlog, en men heeft aengemerkt, dat

die

die twee Broeders in alles wel overeen- 1574.
quaemen, behalven daer in, dat de *Thuanus lib. 59. Histor.*
Prins een voorsichtig man was, niets als
met rype overweeging van raed onderne- *Brantome*
mende, en selden iets waegende, ofte *Vie des hommes*
aen de uytkomst van 't geluk betrouwen- *Illustr.*
de, daer Graef Lodewyk in tegendeel *etrangers. tome 2.*
een stout en onderneement man was, veerdiger, om een groot en gevaerlyk voornemen uyt te voeren, dan om het te overleggen: daerom achte men de Prins veel wyser, voorsichtiger en staetkundiger dan Graef Lodewyk, en dese daer en tegen een grooter krygsman dan de Prins. Hy was nogtans meesten tyd ongeluckig in den kryg, het zy, dat hy te stout was, en te veel waegde, of dat hy altyt over opgeraept en ongeoeffent krygsvolk moest gebieden, en daer mede oude en ervaere Bevelhebbers en krygsknegten bevegten. Ook was het in die tyd de gewoonte onder het Duytsche krygsvolk geworden, en hy heeft het ongeluk gehad van het te moeten beproeven, als het op een vegten ging, riepen sy om betaeling, en wilden sig liever dood laeten slaen, als sonder betaeling te vegten, waer door het gebeurde, dat sy op een schandelyke wyse wierden geslaegen, en als verstroyde schaepen jammerlyk gedood. De Spanjaerts

1574. in tegendeel waeren wyser, sy wierden doorgaens niet veel beter betaelt, maer sy vogten eerst, en deden haer pligt, wel begrypende, dat het om haer eigen huyd te doen was, en nae de overwinning gingen sy om de betalinge muyten. Het is aenmerkelyk, hoe seer Graef Lodewyk van Nassau, wegens syn uytmuntende hoedaenigheden, by veel voornaeme Schryvers en luyden van verstand en oordeel is gepresen geworden. Hy was een groot en stoutmoedig man (segt de Heer de Thou) mild, beleeft, welspreekende, en met uytnemende gaeven van verstand verciert, vermaert soo door syn krygskunde als door syn verdiensten. In de slag by Moncontour was hy het behoud van de vleugel, daer hy over gebood, die hy in 't gesigt van de vyand, met groote lof van krygskunde, deed wyken. Maer voor al geeft de Ambassadeur Walsingham hem een heerlyke getuygenis, die des te meer ingank moet vinden, omdat die groote Staetsman selfs een man van verstand, eer en deugd is geweest. Schryvende aen de Graef van Leicester, nopende Graef Lodewyk van Nassau, seide hy. *Ik wenschte, dat gy dien man kende, men spreekt van hem als van een anderen Ol.... hy is welspreekende, en sin-ryk in woorden, maer het voornaemste is,*

Thuanus lib. 39. 44. & 45. Histor.

Memoires de Walsingham Lettres 10c. & 124.

Wie Wal-

is, dat hy in het stuk van Godsdienst 1574.
sulken eerlyken man is, en onbesprooken *singham*
van leven, als vryborstig en ter goeder *daer mede meint, is*
trouw in de onderhandelingen. En op *ons onbekent.*
een andere plaets. *Graef Lodewyk is*
waerlyk de volmaekste Edelman, die ik
gesien heb, soo lang ik in Vrankryk ben
geweest. Verders sullen wy hem met de *Reid* 1. *B.*
woorden van de vermaerde Reid alhier
afbeelden. *Hy was een Held, een langer leven weerdig, en soo hem God het selve gegunt had, soude hy de vermaerste krygsman van syn tyd geworden zyn geweest, want hy hadde beide scherpsinnig verstand in aenslaegen, en schier al te veel stoutheit in 't vegten, en sonderling gesag om te gebieden. Hy was daer benevens wel ter taele, minnelyk in 't omgaen, en om der menschen harten nae sig te trecken. Voorts nuchteren, van weinig slaep, altyd onverdrooten om te arbeiden, 't zy met sinnen of lichaem, en boven al, God vreesende.* Wy sullen alleen daer by voegen, dat hy soo goed was voor den degen, als in den raed, genegen tot stoute ondernemingen, en voor geen gevaeren bevreest, maer niet voorsichtig genoeg, om het gevaer te vermyden. Syn spreuk was overeenkomende met syn imborst en ongeluckige staet, Patience en innocence.

Ge-

1574. *Geduld in onnooselheit*, of liever onschuld.

De Prins wykt te rug.

Het ongeluk, aen Graef Lodewyk van Nassau met syn Leger overgekomen, maekte een groote schrik en verbaestheit in het Land, en was een gevoelige slag voor de Prins, syn Broeder, soo dat hy seer verbaest met syn volk te rug trok. Het verlies van twee Broeders te gelyk, het verslaen van syn Leger, en het missen van de onderstand, daer hy syn hoop op had gevestigt, was bequam om de standvastigste man ter neder te werpen, en onder de last van syn ongelucken te doen beswyken: echter verloor hy de moed niet, maer bereide sig des te meer, om het Land, door de getrouwe bystand van die van Holland, Zeeland en West-Vriesland, ten uyterste toe te verdedigen, daer toe wel bysonder aengemoedigt werdende door de wackerheit en

Stoutheit der Zeeuwen te waeter.

stoutheit van de Zeeuwen, die soo sterk en ervaeren te waeter waeren geworden, dat sy geen gevaer ontsaegen, en dat sy de Spanjaerts gingen aentasten, daer sy haer konden aentreffen, selfs tot voor Antwerpen toe, alwaer sy de schepen, aen de Stad vast gemackt leggende, weg naemen, en nae Zeeland sleepten. De Groot-Commandeur over die stoutheit seer gestoort en geraekt zynde, en daer

by

by wel wetende, hoe veel hem aen Zeeland was gelegen, dat de Coophandel van Antwerpen door haer wiert belet, of onder haer bedwang stond, dat ook de Zeeuwen groote schaede aen de Spanjaerts ter Zee, door het nemen van haer schepen, toebragten, en nog boven dien een krachtige onderstand aen die van Holland, en aen de voornemens van de Prins, deden, sulks, de Prins sig in Zeeland soo sterk maekende, het seer moeyelyk souw vallen, om hem uyt die Provincie te verdryven, soo was hy te raede geworden, om de kans nog eens te waegen, en een uyterste poging te waeter, tegen de scheepsmacht van de Zeeuwen, te doen. Ten dien einde deed hy wederom een vloot van dertig schepen tot Antwerpen uytrusten, en hy stelde tot Admirael over deselve, Heer Adolph van Haemstede; de vloot lag zeilree voor de stad Antwerpen, maer de Spanjaerts aldaer aen het muyten geraekt zynde, was de Groot-Commandeur bekommert, dat de muytelingen sig meester van die vloot mogten maeken, derhalven deed hy de vloot tot voor Lilloo afsacken, om syn bevelen aldaer af te wagten. De Zeeuwen van die toebereidselen gewaerschouwt zynde, hadden sig daer tegen gewaepent, en hoorende, dat de

1574.

De Groot Commandeur doet wederom een vloot schepen uytrusten.

1574. de vyantlyke vloot reets voor Lilloo lag, en dat 'er geen goede wagt wiert gehouden, quaemen sy deselve, onder het bevel van haer Admirael Boisot, selfs onverwagt bespringen. De Spaensse, de Zeeuwsse vloot tot haer siende naederen, hadden het hart niet, om deselve af te wagten, maer aenstonts zeilmaekende naemen sy de vlugt naer Antwerpen. Sy wierden door de Zeeuwen vervolgt en naegejaegt, die vyf van haer schepen verooverden, en by die gelegentheit den Admirael selfs gevangen kregen, vier schepen geraekten aen de grond, en de overige bergden sig met groote verbaesstheit tot voor Antwerpen. Het geschiede op den Pinxterdag, in een tyd, dat de Spaensse muytelingen besig waeren, met sig, ten koste van de Antwerpse burgery, lustig te vermaeken, en met de beste geroofde burgers kleederen gingen pronken: de Zeeuwen waeren soo stout, dat sy in 't vervolgen van den vyand tot voorby het Fort Oordam, door den vyand beset, en tot onder de Stad, doorzeilden. Door het vlugten van de vloot, en het aennaederen van de Zeeuwen, ontstond 'er een groote verslaegentheit binnen Antwerpen, de muytende Spanjaerts wierden door goede woorden en beloften in de waepenen gebragt, en achter

Die door de Zeeuwen wort aengetast, en geslaegen.

ter

ter den dyk van de Schelde gelegt, van 1574.
waer sy hevig op de Zeeuwen schoten, gelyk men mede uyt het Fort van Oordam deed, om de aftocht aen de Zeeuwen te beletten, dog sy bleven den vyand daer in niet schuldig, en sy beschooten het Fort soodaenig, dat het geschut aldaer onbruykbaer wiert gemaekt, waer na sy met de geheele vloot, te saemen met de genome schepen, wederom zegepraelende naer huys zeilden. De gevange Admirael, Heer van Haemstede, wiert aen de Prins tot Delft overgegeven, uyt wie hy het voornemen van de Groot-Commandeur breeder verstond.

Leiden wort belegert.

Nae de overwinning, tegen Graef Lodewyk van Nassau op de Mookerheyde behaelt, had de Groot-Commandeur aenstonts last aen Baldez gegeven, om met syn volk wederom naer Holland te trecken, en de beleegering van Leiden te hervatten. Ook sond hy den Vryheer van Chevreaux met een groote macht nae Waeterland, van voornemen zynde, om Holland aldus aen twee zyden te gelyk aen te tasten, en de Prins van Oranje daer uyt te verdryven. Die voornemens van de Groot-Commandeur waeren wel bedagt, want de Prins trok uyt Zeeland en West-Vriesland syn voornaemste onderstand, en sonder hulp en krachtige by-

1574. bystand van die twee Landschappen, kon de Prins het in Holland niet lang uythouden. Zeeland wilde hy door een vloot, waer van wy soo even hebben gesprooken, aentasten, en West-Vriesland te lande, aen de zyde van Waeterland; ondertussen wiert Leiden, in 't hart van Holland leggende, ook beleegert. Als men op de gelegentheit van tyd en saeken wel let, te weten, dat die groote ondernemingen van den vyand te gelyk werkstellig wierden gemaekt, kort naer het sneuvelen en de nederlaeg van Graef Lodewyk van Nassau, in de uyterste nood en verlegentheit van het Land, moet men sig verwonderen over de onbesweeke moed en stantvastigheit van de Prins van Oranje, dat hy niet met verbaestheit uyt het Land is geloopen, om het te verlaeten, en sig met het zyne, soo goed als hy kon, te bergen. Dog in die tyd was hy in die uyterste nood en engte gebragt, dat hy, naer het verlaeten van het Land, niets meer overig had, om van te konnen bestaen, soo dat hy genoodsaekt was, alles, tot het uyterste toe, te waegen, om sig aldaer staende te houden. Ook kon hy van sig niet verkrygen, en hy was te eerlyk van imborst, om soo veel getrouwe Regeerders en Ingesetenen, menschen, die alles met hem had-

Stantvastigheit van de Prins in de uyterste benaeuwtheit.

hadden opgeset en gewaegt, die soo veel 1574.
gevaeren om synen 't wille hadden uytgestaen, en sig soo mannelyk hadden gequeten, en die hy soo dikwyls had aengemoedigt en vertroost met onderlinge verbintenis, van malkanderen noyt te sullen verlaeten, in diervoegen in de nood te begeven, en aen de gewisse ongenaede van een vreesselyken vyand over te geven.

De Spaensse worden in Waeterland geslaegen.

De Spanjaerts quaemen derhalven in Waeterland, en bemachtigden de schansse tot Ilpendam, vervolgens togen sy nae Purmerend, dog wierden haest daer van daen gedreven. Sonoy trok soo veel volk by een, als hy kon, en die van het Noorder-Quartier weerden sig soo kloekmoedig, dat sy den vyand ontrent Wormer selfs quaemen bespringen, en soo hevig aentasten, dat sy de Spanjaerts op de vlugt dreven, en wel sestien ofte seventien hondert van deselve dood sloegen, en ontrent twee hondert en vyftig gevangen naemen, waer mede de onderneming van de Groot-Commandeur tegen West-Vriesland en het Noorder-Quartier ook te niet liep.

In die tyd deed Hertog Erik van Brunswyk en Lunenburg, sig noemende Overste van syn Coninklyke Majesteit van Spanjen, de steden Hoorn en Enkhuysen

1574. sen opeysschen, deselve vermaenende, sig wederom onder de gehoorsaemheit des Coninks te willen begeven, en hy sond ten dien einde een brief onder syn hand en zegel door een trompetter. Het komt wat vreemd voor, hoe die Hertog sig daer toe liet gebruyken, en wat voor reden hy kon hebben, om sig daer toe te laeten bewegen, te meer, omdat hy wel kon voorsien, dat men op syn vermaening niet veel acht souw geven. Men deed den trompetter vasthouden, en Sonoy had groote lust om dien ongeluckigen briefdraeger te doen ophangen, daer toe uyt wederwraek aengeport zynde, omdat die van Amsterdam te voren een van de syne op gelyke wyse ter dood hadden gebragt: maer omdat hy van wegen een Vorst van 't Ryk was gesonden, durfde Sonoy het sonder uytdruckelyke last van de Prins niet doen, derhalven schreef hy eerst daer over, dog de Prins was noyt genegen om de wreetheit of trouwloosheit van syn vyand nae te volgen, hy antwoorde aen Sonoy, dat men den trompetter soude vry laeten, dog sonder antwoord wedersenden: niet te min wiert hy door die van Hoorn nog langen tyd vast gehouden, tot dat de Prins nog naeder en uytdruckelyk bevel gaf van hem los te laeten.

Dese twee aenslaegen mislukt zynde, deed de Groot-Commandeur echter de stad Leiden door Baldez voor de tweedemael belegeren, te meer, omdat hy wist, dat die Stad, zedert het eerste beleg, niet beter van koorn en montkosten, mitsgaeders van krygsvoorraed was voorsien geworden, dat waerlyk een groot versuym, of veel eer machteloosheit was, daer men sig te dier tyd in bevond. De Prins van Oranje het aenstaende beleg voorsiende, en wetende, wat gebrek aen voorraed en levensmiddelen in de Stad was, schreef aen die van Leiden, *dat sy alle bedelaers en swacke menschen, daer sy geen dienst van konden hebben, uyt de Stad souden zetten, opdat sy hen niet tot last mogten wesen, en dat sy die voorsiening wilden doen, van haer voorraed soo spaersaem uyt te deelen, dat sy de Stad drie maenden konden houden, binnen welke tyd hy hoopte deselve te sullen ontzetten, haer tot een kloekmoedige wederstand vermaenende.* Waer op die van Leiden tot antwoord schreven. *Dat sy sig van alle onnutte menschen souden ontlasten, soo veel hen mogelyk was, echter, dat sy den gesetten tyd van drie maenden met haar levensmiddelen niet en konden toereiken, versoekende eenig onderstand van buspoeder, met betuyging, dat*

1574. Den 26. Mey.

Vermaening van de Prins aen die van Leiden.

1574. *dat sy wel gemoed waeren om de Stad, tot den uytersten nood toe, te beschermen, hoopende op het ontzet van God en van syn Furst. Genaede.* De Prins ging nog al voort, met haer door een naedere brief op te wecken, en aen te moedigen, seggende. *Indien sy de sterkte van haer Stad wel in acht naemen, sy het wel drie maenden konden uythouden, en soo sy eendrachtig bleven, was het den vyand onmogelyk haer te overvallen. Sy wilden dog gedenken, ingevalle sy sig niet nae behooren quaemen te quyten, dat niet alleen de stad Leiden, maer ook het geheele Land op die wyse verloren souden gaen, 't welk hen en hunne naekomelingen tot een eeuwige schande en verwyt soude strecken. Dat het derhalven best was, het tot het uyterste toe tegen den vyand uyt te houden, waer door sy niet alleen haer selven, maer ook het geheele Land souden behouden, en een eeuwige roem verkrygen, nogmaels versoekende, dat sy haer mondkosten spaersaem wilden uytdeelen, en naervolgen het voorbeeld van die van Haerlem en Middelburg.*

Die van Leiden bereiden sig tot een wackere tegenweer.

Hier mede bereiden die van Leiden sig tot een kloekmoedige tegenweer, onder het bevel van Heer Johan van der Does, Heer van Noortwyk: sy lieten het koorn in de Stad opschryven, beloopende op hon-

hondert en tien lasten, waer tegen on- 1574.
trent veertien duysend menschen in de
Stad wierden gevonden, en men deed
aen ieder, geduerende de eerste twee
maenden, een half pond brood daegs
uytdeelen. De Spanjaerts, te voren by
ondervinding tot Haerlem en Alkmaer
geleert hebbende, dat het de Hollanders
aen geen moed nog stantvastigheit ont-
brak, om sig ten uytersten toe te verde-
digen, en derhalven een langduerig be-
leg voorsiende, naemen haer toevlugt
tot list en bedrog, soekende die van Lei-
den met soete woorden te bewegen en
te overreeden, dat sy sig vrywillig aen
den Conink, onder toesegging van genae-
de, wilden overgeven: dog sy sonden
een brief tot antwoord, waer in niet an-
ders geschreven stond, als het bekende
Latyns veers. *Fistula dulce canit, volu-*
crem dum decipit auceps.

In die tyd, en geduerende de uyterste benaeuwtheit van het Land, was de Prins nog geduerig besig met de saeken van de Regeering te behartigen, en alles op een ordentelyke wyse, soo veel de verwarde staet van saeken kon toelaeten, te schicken, om den oorlog te konnen voeren. Hy deed een Placcaet op naem van den Conink afkondigen, waer by aen alle Ingesetenen van Holland en Zeeland ver- bo-

De Prins tragt de saeken van Regeering in goede ordre te brengen.

Van den

1574. boden wiert, met haer persoon ofte goederen buyten 's Lants te vertrecken, om elders te gaen wonen, sonder oorlof daer toe verkregen te hebben, ende dat niemant van de gene, die albereits vertrocken waeren, mogt vaeren ofte Coophandel dryven op eenige andere Landen, dan op Holland en Zeeland, sonder oorlof als voren, op de verbeurte van schepen en goederen. Ook dat alle de gene, die zedert den jaere 1566. uyt den Lande vertrocken waeren, gehouden souden wesen, om binnen seekeren tyd voor den Gerechte te verklaeren de redenen, waer om sy vertrocken waeren, by verbeurte, dat tegen de gebreekige, soo in opsigt van haer persoonen als goederen, gehandelt soude werden, als tegen vyanden haeres Vaederlants. Dat Placcaet diende eigentlyk, om de goederen van de gene, die de party van den vyand waeren houdende, ten dienst en voordeel van 't Land aen te slaen.

7. Maert 1574.

Van den 5. Mey 1574. Ook wiert by een ander Placcaet verboden alle uytvoer van Coopmanschappen en levensmiddelen, sonder deselve eerst aen te geven, ende te betaelen het recht van de Licenten en Paspoorten, achtervolgens de Lyst daer op gemaekt, op de verbeurte van de goederen, schepen en waegens &c. Het vorig gebruyk,

Oorspronk

by

by de Prins ingevoert, en dit Placcaet 1574.
zyn waerschynelyk de oorsaek en het eerste begin geweest, van het invoeren en heffen van de Gemeene Middelen te waeter, die tegenwoordig nog onder de naem van de Convoyen en Licenten worden geheven. In vorige tyden was 'er geen soodaenige belasting op inkomende en uytgaende waeren en koopmanschappen bekent, alleeniglyk wiert den thol betaelt van de goederen, die over de stroomen, ofte te Lande, van de eene Provincie nae de andere wierden vervoert, by voorbeeld den Thol van Geervliet in Holland, en in Zeeland, den Graeffelyken Thol van Yersickeroort. De Prins, in de groote verlegentheit, waer in hy sig bevond, om geld uyt te vinden tot het voeren van den oorlog, hadde, als een goed middel, ingevoert het verleenen van Brieven van vrygeley, ofte Paspoorten aen de Cooplieden, tot beveiling van haer schepen en goederen ter Zee, tegen de Vrybuyters en andere, die op syn Bestelbrieven ter Zee voeren, en daer voor wiert een somme gelts, nae maete van de groote der schepen en waerdy der Coopmanschappen, ook nae de verre afgelegentheit der plaetsen, betaelt, en dat is in 't vervolg het Convoygelt genaemt geworden. Voorts wiert aen de

van de middelen te waeter, ofte van de Convoyen en Licenten.

1574. gene, die het versogten, Licentie, dat is oorlof gegeven, om haer goederen en waeren naer vyants bodem, en bysonder naer Antwerpen, te mogen uytvoeren, (uytgesondert alleen de oorlogsbehoeften en andere diergelyke) en dat wiert het recht van Licenten genaemt. Zedert die tyd, hoewel de omstandigheit van saeken is verandert, heeft men de middelen te waeter onder die benaeming blyven heffen, en deselve bysonder tot de beveiling der Zee geschikt. Middelen, die seer redelyk en billyk zyn, die met vrugt geheven konnen werden, en sonder welke men geen beveiling ter Zee aen den Coophandel kan geven, dog die te gelyk, zedert het begin van de Republic, seer moeyelyk zyn geweest, om wel en op een eenpaerige voet alomme te heffen, soo door de baetsucht van de menschen, als door de naeryver, die 'er altyt tussen sommige Provinciën, en selfs tussen de Steden in een en deselve Provincie is geweest, om den Coophandel nae sig te trecken.

De Groot-Commandeur stelt alle middelen in 't werk om de Prins t'onder te brengen.

De Groot-Commandeur stelde te dier tyd alles, wat hy eenigsints kon bedenken, in 't werk, om, geduerende dit jaer, de Prins van Oranje met Holland en Zeeland t'onder te brengen, en een einde van den oorlog te maeken: hy ondernam

nam verscheide aenslaegen, soo te wae- 1574.
ter als te lande, en boven dien, wiert
'er een vloot in Spanjen uytgerust, om
Holland en Zeeland over Zee aen te
tasten. Dit alles nog niet genoeg zyn-
de, voegde hy de list by 't gewelt, en
hy liet een algemeene vergiffenis afkon-
digen, om de Ingesetenen daer door aen
te locken, en tot een afval van de Prins
te brengen. Het is wel waer, dat die
vergiffenis soo arglistig niet en scheen,
als de voorgaende, dog daer was een
voorwaerde bygevoegt, die het in op-
sigt van de Gereformeerde, en andere
soo genaemde Ketters, vrugteloos moest
maeken, en deselve daer van afschric-
ken. Men begeerde, dat een iegelyk,
die de gunst van die vergiffenis wilde ge-
nieten, met een waerachtig berouw sig
wederom in de schoot van de Roomsse
kerk soude hebben te begeven, met een
belydenis van syn misdaeden en dwaelin-
gen, sig doende ontslaen van de kerke-
lyke straffen, waer in sy vervallen wae-
ren geweest, met belofte, van sig voor-
taen aen de belydenis van de Roomsse
kerk te houden. Wat veiligheit kon 'er
nu voor de soo genaemde Ketters wesen,
indien sy al genegen waeren, om de al-
gemeene vergiffenis op die voorwaerden
aen te nemen? Opdat sy dienaengaende

Verleent een algemeene vergiffenis.

1574. gerust mogten wesen, had de Paus Gregorius XIII. ter bede van den Coninck van Spanjen, aen den Aertsbisschop van Cameryk, en aen alle Geestelyke, die by hem daer toe souden werden gestelt, magt gegeven, om alle en een iegelyk van beide Sexen, soo Geestelyke als Weereltlyke, die iets tegen de Goddelyke Majesteit mogten hebben begaen, ofte in de misdaed van Kettery waeren vervallen, en andere diergelyke meer, wederom in de schoot van de kerk te mogen ontfangen, mits sy de vergiffenis van den Conink quaemen aen te nemen haer Ketteryen afsweeren, en sig gereet stellen, om de boetveerdigheit, die haer opgelegt soude werden, te volbrengen. Dog de afkonding van die breede algemeene vergiffenis, te saemen met de gunstige verklaering van de Paus van Roomen, was van geen de minste uytwerking, en men bevond, dat 'er niet meer als twee menschen waeren, die sig ingevolge van deselve aen den Conink hadden onderworpen. In tegendeel wiert in druk uytgegeven een waerachtige waerschouwing tegen de afkonding van de algemeene vergiffenis, waer by, met veel redenen, bewysen en voorbeelden wiert aengetoont, dat deselve t' eenemael bedrieglyk was.

By syn Bulle van den 20. April.

Deselve is van geen uytwerking.

Het voornemen van de Groot-Commandeur was, om de Prins van Oranje,

te saemen met die van Holland en Zee- 1574.
land aen alle zyden, en op allerley wyse, soo veel werk te geven, dat sy, verlegen zynde, in verwarring mogten geraeken, niet wetende, waer sy sig best keeren ofte wenden souden, soo dat sy eindeling genoodsaekt souden werden, om sig voor de voeten van den Conink te komen nederwerpen, en om genaede te smeeken: was 'er oyt genaede by die Vorst te verwerven geweest, souden sy het waerschynelyk hebben gedaen, dog nu was 'er voor hen niet overig, als sig op een wanhoopige wyse tot de dood toe te verdedigen, waer door het gebeurt is, dat alle die aenslaegen, buyten menschelyke verwagting, tot schaede en schande van de Conink zyn uytgevallen. De Prins van Oranje had in die tyd alle syn gewoone stantvastigheit, wysheit en beleid noodig, om sig tegen de listen en het gewelt van een machtige vyand staende te houden. De voornemens van de Groot-Commandeur waeren hem genoeg bekent, want hy had altyd syn verspieders en kondschappers, soo wel aen 't Hof van de Conink selfs, als by syn Gouverneur Generael over de Nederlanden. Dog wat soude hy daer tegen doen? hy vond sig overmant, syn vermogen, te saemen met dat van Holland en Zeeland,

Wackerheit van de Prins om sig te verdedigen, en het Land te behouden.

1574. land, was tegen sulk een machtig Conink te gering: hy vond sig derhalven seer verlegen, niet wetende, hoe dat hy alle die aenslaegen te gelyk best soude tegengaen of afkeeren. Syn eerste en beste middel was, syn toevlugt te nemen tot de Heere Staeten van Holland, om alle die swaerigheden aen deselve voor te draegen, en de uyterste hulpmiddelen om het Land te behouden, met haer te beraemen, bysonder ook, om het ontzet van Leiden by de hand te nemen, dat hem seer ter harten ging: dienvolgende deed hy de Staeten binnen Rotterdam beschryven, met versoek, dat de Leden aen haer Afgesonde ter Vergaedering volkome last wilden geven, om een veerdig besluyt te konnen nemen: ook wilde hy, dat, nevens de Afgesonde, ook eenige uyt de voornaemste der Schuttery en Burgery van de Steden gevoegt souden werden, die door de gemeene schutters, burgers ofte gildens selfs daer toe verkoren moesten werden, om alles t' haeren overstaen, en met haer raed te besluyten, en beter het besluyt uyt te voeren, dan te voren was geschiet.

Tegen den 1. Juny.

Het voornaemste voorwerp van de onderhandeling van de Vergaedering was de gemeene bescherming van het Land, het versoeken van bystand aen de vreemde

de Mogentheden, het uytvinden van de 1574.
noodige geldmiddelen, tot het voeren
van den oorlog, maer wel voornaement-
lyk, het ontzet van Leiden, en hoe men
best aen de Spaensse vloot, die verwagt
wiert, soude wederstaen, alle saeken van
het uyterste gewigt. In de groote verle-
gentheit, waer in men sig bevond, wiert
by eenige uytgeweeke Nederlanders van
de andere Provinciën, als doen tot Rot-
terdam woonende, een voorslag aen de
Vergaedering gedaen, om een merkely-
ke somme van penningen tot bescher-
ming van 't Land, onder seekere voor-
waerden, op te brengen. By die gele-
gentheit wiert by de Staeten, te saemen
met de Prins, besloten, dat men een proe-
ve soude nemen, wat men van de ver-
mogende Ingesetenen goedwilliglyk voor
den tyd van een jaer souw konnen trec-
ken: en boven dien, of men niet een
somme van een hondert duysend guldens,
by wyse van Leening, en onder belofte
van wedergeving met den intrest van
dien, soude konnen heffen, en dat men
ten dien einde twee hondert van de
meest gegoede Ingesetenen soude opschry-
ven, die ieder vyf hondert guldens sou-
den opbrengen. Men stelde eenige ge-
machtigde, aen wie men een breede on-
derrichting gaf, hoe dat sulks best te we-
ge

1574. ge gebragt kon werden. In het hoofd van die onderrichting wiert haer bevolen, dat sy sig eerst by de Regeerders souden begeven, en voorts by de hoofden der schuttery en burgery, om deselve te vermaenen en voor te houden, wat goede diensten sy gehouden waeren aen de gemeene saek te doen, henlieden uytdruckelyk verklaerende en waerschouwende, dat de Prins van Oranje, by gebrek van haer getrouwe hulp en bystand, die een iegelyk gehouden was in desen nood tot de bescherming van het gemeene Vaederland te bewysen, gedrongen soude werden, tot syn groot leetwesen, opentlyk te versoeken, om van syn last en Stadhouderschap ontslaegen te mogen werden, met betuyging, dat hy sig altyt met 'er daed bereid had getoont, om lyf, goed en bloed voor het lieve Vaederland op te setten, om het te behouden, en in syn vorige welvaert weder te brengen; gelyk aen alle de weerelt meer dan kennelyk was, wat groote onkosten, lasten, moeite, schaede, arbeid en verdriet, hy daerom gedraegen en geleden had: betuygende onschuldig te willen wesen van de ellende, slaeverny, verwoesting en uyterste armoede, waer in dese Landen en luyden, door haer onachtsaemheit, onwilligheit, gierig-

righeit ofte ontrouw stonden te vervallen: 't welk indien 't gebeurde, het noyt voor God nog voor de weereld te verantwoorden souden wesen, dat men soo veel en ontallyke menschen soude laeten vernielen en vermoorden, by sulken verwoeden en bloeddorstigen vyand, &c. Of nu die wyse van insaemeling van penningen van vrugt zy geweest, vinden wy niet gemelt. 1574

Alsoo de Groot-Commandeur die gelegentheit van het Land wel aengemerkt had, en de natuerlyke sterkte van Holland en Zeeland had leeren kennen, soo schreef hy aen den Conink, dat 'er geen middel was om die twee Landen t'onder te brengen, ofte te bedwingen, als met sig meester van de Zee te maeken, en dat 'er een machtige vloot schepen uytgerust diende te werden, om Holland en Zeeland te gelyk aen de Zeekant aen te tasten, en te overvallen. De Conink vond dien raed goed, en gaf last, om ten dien einde een welbemande vloot schepen, in de haevens van Spanjen uyt te rusten, vervolgens sond hy syn last aen de vloot, om nae Biscayen te vaeren, en syn bevelen aldaer af te wagten. Dit voornemen van de Conink, en syn groote toebereidselen tot de vloot ruchtbaer geworden zynde, maekte de verlegentheit

De Conink doet een machtige vloot in Spanjen uytrusten.

1574. heit van de Prins, en de verslagentheit in 't Land, nog grooter. De Prins liet de noodige toebereidselen, soo in Holland, als in Zeeland en West-Vriesland, maeken, om aen den vyand te wederstaen; dog het waeren swacke pogingen tegen sulk een machtige vyand, en het vermogen ontbrak, dewyle men geen volk nog schepen genoeg had, om wederstand te konnen bieden: het best, dat men kon doen, was, de tonnen en zeebaekens weg te nemen, om het inkomen aen den vyand moeyelyk te maeken, en het gene nog de grootste verlegentheit baerde, was, dat de vyand in 't hart van 't Land, naementlyk tot Amsterdam en in Vriesland, ook toerusting van schepen maekte, om WestVriesland aen te tasten. De Prins sond Caerel Boisot, Gouverneur van Zeeland, naer Engeland, om sig aldaer nopende de tydingen van de Spaensse vloot te onderrichten, en hy schreef vervolgens aen de Prins, dat de Conink van Spanjen aen de Coningin van Engeland had laeten versoeken, ten einde syn vloot in de haevens van dat Ryk toegelaeten mogt werden. Ondertussen ging de uytrusting van de vloot in Spanjen met alle vlyt voort; Don Pedro de Menendés, tot Admirael aengestelt zynde, bereide sig, met

met één plegtige omgank tot S. Andero, 1574.
in de Corunna, tot de aenstaende tocht, en by de monstering wierden vyftien duysend krygsknegten, behalven het bootsvolk, getelt. Dog als sy albereits te scheep waeren gegaen, en in haer verbeelding gansch Holland en Zeeland hadden verslonden, quam de pest onder het volk, de Admirael selfs, en ruym seven duysend mannen, soo van het krygs als bootsvolk, quaemen daer aen te sterven, sulks de vloot van haer Opperhooft en meeste volk ontbloot zynde, de Conink niet geraeden vond, om syn voornemen verder uyt te voeren, en derhalven deed hy de schepen wederom ontaekelen, en het volk afdanken. Het blykt wederom in dit geval, gelyk in meer andere, dat Holland en Zeeland, door de machtige hand Gods alleen, uyt dit oogenschynelyk gevaer zyn gered.

De pest komt onder het volk, en verydelt de onderneming.

Terwyle Baldez met de belegering van Leyden besig was, maekte hy ook een aenslag om Delft by verrassing in te nemen. Hugo Jansz. van Groenewegen was te dier tyd Burgemeester van die Stad, en de Roomsse Godsdienst toegedaen, gelyk 'er als doen nog veel Roomsgesinde in de Regeering waeren. Baldez meinde syn onderneming door hem uyt te voeren, en hy versogt en vermaende Groenewe-

Baldez tragt de Burgemeester van Groenewegen te overreeden, om de stad Delft over te leveren.

1574. gen door een brief, dat hy nu met 'er daed wilde betoonen den yver, die hy tot de Roomsse Godsdienst, en tot den Conink had, dat hy niet alleen volkome vergiffenis, maer ook nog groote vergelding boven dien, van wegen den Conink, had te verwagten, seggende daer benevens, het was nu in syn magt, dewyle hy, Burgemeester zynde, een poort van de Stad kon doen openen, om syn volk daer in te ontfangen op soodanigen uere, als sy te saemen souden beraemen. Dog Groenewegen was te eerlyk, om een stuk aen te vangen, dat tot naedeel van syn Stad en burgery mogt strecken, hy ging den brief selfs aen de Prins brengen, seggende, *dese schelmen en booswichten souden my geern tot een verraeder maeken, daer voor my God sal behoeden.* De Prins den brief gelesen hebbende, en syn gedagten vervolgens daer over laetende gaen, meinde, dat men die saek tot voordeel van 't Land en tot schaede en schande van den vyand kon doen keeren en uytvallen, soo men de onderhandeling geveinsdelyk wilde voortsetten, om den vyand daer door in den strik te locken. Derhalven ontbood hy den Burgemeester Groenewegen, verklaerende hem syn meining, en hoe de brief door hem diende te werden beantwoort;

woort; dog de Burgemeester weigerde het te doen, seggende, *gelyk hy aen de eene zyde geen heimelyke verraedery had willen plegen, maer het selve aen de Prins had geopenbaert, om daer in te voorsien, hy sig ook met geen bedriegery aen dese zyde wilde behelpen; om aen den vyand op die wyse afbreuk te doen.* De Prins hier over gestoort zynde, antwoorde, *dat hy wel verpligt en gehouden was, om sulks te doen.* Maer Groenewegen sloeg dat versoek plat af, alsoo hy meinde, *dat het hem niet vry stond, en dat hy het in goeden gemoede niet en kon doen,* laetende de Prins, soo gestoort als hy was, met het antwoort staen. Niet te min deed de Prins den handel met den vyand, op de naem van Gronewegen, nog voortsetten, en hy bragt het soo verre, dat de tyd en plaets van de onderneming wert vast gestelt, soo dat de Spanjaerts de Stad des nagts ten een uer naederden, om den aenslag uyt te voeren: de Prins had sig van binnen gereed gemaekt, om haer wel te ontfangen, dog de vyand agterdenken krygende, week achterwaerts. 1574

Gedurende de Groot-Commandeur den oorlog op allerhande wyse met magt voortsette, liet hy, door middel van de Heer van St. Aldegonde, eenige voor-

1574. slaegen van vrede en inschicking aen de Prins van Oranje doen, waerschynelyk om hem te misleiden, en daer door sorgeloos te maeken, men schreef eenige brieven daer over, dog sonder vrugt, en die saek is voor die tyd daer by blyven berusten, tot dat de Keyser die onderhandeling naeder by de hand heeft genomen, gelyk op syn plaets breeder sal worden vermelt.

Leyden geraekt in de uyterste nood.

Leyden wiert ondertussen hoe langer hoe meer benaeuwt, en geraekte, by gebrek van levensmiddelen, in de uyterste nood, soo dat de Prins wel kon voorsien, indien men de Stad niet ten allerspoedigste quam te ontzetten, deselve door den honger gedwongen soude werden om sig op te geven. Hy was daer over seer bekommert, en rustte dag nog nagt, om de beste middelen, tot het ontzet dienende, gestaedig te overleggen: want niet alleen, dat syn eer en achting van dat ontzet was afhangende, maer ook syn eige behoud, te saemen met dat van het Land: Leyden verloren zynde, was genoegsaem alles voor hem verloren: naer overweeging van alle 't gene daer toe kon dienen, waeren 'er geen gewoone nog menschelyke middelen van een goede uytkomst te vinden, en de vyand lag te wel begraeven, om iets, met

met hoop van een goede uytslag, te kon- 1574.
nen ondernemen. Daer was dan niet
overig, als de vyand met het waeter te
verdryven, en het Land veel liever aen
de Zee, dan aen den Spanjaert over te
geven. De Prins had albereits te voren
eenige schicking daer toe gemaekt, en
ien de landlieden bevolen, dat sy haer
koorn en hooy in de naeste besloote Steden
souden brengen, 't welk ook was ge-
schiet: vervolgens deed hy een voorslag
en de Staeten, om de dyken aen de
Maese en Yssel door te steeken, en de
uysen van Rotterdam, Schiedam,
Delfshaeven, en meer andere, open te
tten, om het waeter in het Land te
eten loopen. In den beginne maekte
en veel swaerigheit daer tegen, want
et was waerlyk een middel van de uy-
rste wanhoop, en daer is niet, dat soo
er den haet en afkeer van de Hollan-
rs tegen de Spaensse Regeering en ge-
eigde slaeverny kan verbeelden, als
wanhoopig voornemen, want het
s hier niet te doen, met het verderf
ı land en beesten alleen voor die tyd,
het veroorsaeken van een groote
aede, maer met het doorsteeken van
dyken, waegde men genoegsaem dat
leelte van Holland, bysonder als 'er
hooge waetervloed op was gevolgt,

1574. en men bragt het waeter van de rivieren over een laeg land, daer veel Meeren in zyn. Tegen alle de swaerigheden en bedenkingen, die gemaekt wierden, vertoonde de Prins, dat het andersints, nae menschen oordeel, onmogelyk was, om Leyden te ontzetten, soo dat de Staeten een vast besluyt naemen, dat men het bonaeuwde Leyden, het koste wat het wilde, soude ontzetten, en dat men die saek ook aenstonts by de hand soude nemen. Men bewilligde daer toe op te brengen, in gereed geld, een somme van een hondert en twintig duysend guldens, by leening te vinden, en nog, boven de gewoone schattingen, vyf en veertig duysend guldens ter maend: men stelde eenigen luyden van aensien, om het doorsteeken van de dyken, en het openen van de sluysen te laeten doen. De Prins ging selfs, te saemen met Mr. Paulus Buys, en eenige Leden uyt de Vergaedering van de Staeten, nae Capelle op den Yssel, en deed den dyk, op verscheide plaetsen, in syn tegenwoordigheit doorsteeken: tussen Rotterdam en Delfshaeven wiert ook een groot gat in den dyk gemaekt. Dit gedaen zynde, ontbood de Prins Louis Boisot, Admirael van Zeeland, by sig, en met hem, soo in 't bysonder, als in tegenwoordigheit

Besluyt om Leyden met het doorsteeken van de dyken te ontsetten. *By Resol. van den 24 July.*

van

n de Staeten, overlegt hebbende, op 1574.
elke wyse men het ontzet best soude
ndernemen, sond hy hem wederom
e Zeeland, met last, om alles ten dien
de aldaer gereed te maeken. Tot
elft, Rotterdam en ter Gouw wierden
k veel platboomige schuyten, om daer
ede over de ondiepten te vloten, veer-
g gemaekt.

Geduerende alle die toebereidselen,
am de nood tot Leyden aen de man,
hongersnood wiert groot, en men
orde nog van geen ontzet: men sond Den 12. Augusti.
rhalven een bode door onbekende we-
n nae Delft aen de Prins, om hem van
uyterste nood van de Stad te verwitti-
n: hy antwoorde met een brief, dat
de Stad, onder Gods zegen, hoopte te
tzetten, met het doorsteeken van de
ken aen de Maese en Yssel, waer me-
men reets doende was, bedankende
burgery, dat sy sig tot daer toe soo
melyk en getrouwelyk hadden geque-
. Hier door wiert de Gemeinte al-
so seer verheugt en getroost, hopende
st van haer uyterste ellende verlost te
en werden: daer nae gaf de Prins haer
kennis, tot hoe verre het waeter
ts was gewassen; en wat middelen
ts aengewend wierden, om het ont-
te vorderen.

1574. Gevaerlyke siekte van de Prins. Maer onder het gereed maeken en beschicken van alle, 't gene tot dat ontzet noodig was, wiert de Prins, afgemat en afgesloofte door gestaedige sorg en kommer, binnen Rotterdam, door een hevige en gevaerlyke siekte aengetast, en men meinde selfs, dat hy de pest had: hy lag aldaer eenige daegen lang buyten hoop van opkomst, en van geheel syn Hofgesin verlaeten. Men verhaelt, dat Cornelis van Mierop, Ontfanger Generael van Holland, eenige brieven van Leyden ontfangen hebbende, daer mede nae Rotterdam was gegaen, om met de Prins daer over te spreeken, en dat hy aen syn wooning gekomen zynde, niemant aldaer vond, die hem eenig bescheid kon geven, soo dat hy selfs binnen trad, en tot in syn slaepkaemer ging, daer hy de Prins te bedde vond leggen, sonder eenig mensch by hem te hebben. Hy sprak de Prins aen, vraegende hoe dat het met hem ging, en waer syn volk was gebleven, waer op de Prins met een swacke stem antwoorde, dat hy seer krank was, en dat hy syn volk van sig had doen gaen. Niet te min sprak de Prins met hem, en hoorende, dat Leyden nog niet aen de vyand overgegaen was, dankte hy God daer voor, en wiert door die goede tyding

soodaenig verblyd en gesterkt, dat hy 1574.
van die tyd af begon te beteren, in krag-
ten toenam, en in gesontheit haest wiert
herstelt. De saeken van het ontzet van
Leyden, die door syn siekte seer waeren
verachtert, wierden met een nieuwe
moed by de hand genomen, en door de
Prins met veel yver voortgezet: hy ver-
toonde sig aenstonts aen het volk, dat
door syn tegenwoordigheit een nieuwe
moed schepte, en gelyk als begon te her-
leven. Men had buyten 's Lands albe- *Languet*
reits verspreid, dat de Prins overleden *Part. 2. Epist.* 19.
was, en dat hy, uyt wanhoop, van
syn saeken oyt te recht te konnen bren-
gen, sig selfs door vergif had omge-
bragt.

Die van Leyden ondertussen, meer en Die van
meer door den honger geperst werdende, Leyden
schreven nog een brief aen de Prins en houden
aen de Staeten, sig met ongedult beklae- aen om
gende over de onachtsaemheit van haer bystand.
Medeleden om haer te verlossen, als
of sy met den anderen niet verbonden
waeren geweest: seggende daer benevens,
dat sy nu den tyd van drie maenden, ben
by den Prins gestelt, in groote ellende
badden overgebragt, en dat sy nogtans
niet anders als een ydele hoop vernae-
men, sulks sy voor God en de gantsche
Weereld betuygden, haer behoorlyke pligt

1574. *te hebben gedaen, en de schuld niet aen haer, maer aen de Staeten geweten moest werden, die ter gelege tyd mogten sien, hoe sy het konden verantwoorden. Versoekende, soo men oordeelde, dat de voorgenome middelen van ontzet van geen goede uytwerking konden wesen, men het haer wilde laeten weten, en haer van den eed en het verbond ontslaen.* De antwoort van de Staeten aen die van Leiden is seer aenmerkelyk, en verbeeld in korte woorden een trouwhartige vriendschap en verbintenis tot 'er dood toe, weerdig, om in de geheugenis der naekomelingen tot de laeste eeuwen te werden bewaert: want de Staeten op haer klagten antwoordende seiden onder anderen, *dat God en de geheele Weerelt getuyge was van de sorgvuldigheit, die sy voor hen droegen, al konden sy dat voor een iegelyk, om redenen, niet laeten blyken: de schaede, daer sy soo menig duysende menschen, door het waeter, inbragten, gaf sulks genoeg te kennen, waer mede sy een teiken van ongehoorde getrouwheit hadden getoont, waer van tot het einde de Weerelt gesprooken soude werden: ende soo sy wilden volharden, gelyk sy tot nu toe gedaen hadden, mogten sy verseekert wesen, dat de Staeten liever het geheele Land, haer selven, en al-*

Trouwhartig antwoort van de Staeten aen die van Leyden.

alles wat 'er in was, souden laeten be- 1574.
derven, dan haer verlaeten. Onder het verhael van sulke merkweerdige gevallen, konnen wy ons dikwyls niet onthouden, van wat stille te blyven staen, en ons op te houden in de aenmerking van de kloekmoedigheit en stantvastigheit, niet alleen van onse Vorouders, maer wel bysonder, van derselver trouwhartige vriendschap, om malkanderen in de uyterste nood by te staen, van derselver getrouwheit in het naerkomen van haer onderlinge verbintenis, en van haer groote edelmoedigheit, om alles ten dienst van 't Gemeen, haer Land, leven en goederen, op te offeren. Men siet, onder anderen, uyt de beleegeringen van Haerlem, Alkmaer en Leyden, dat sy sig, gelyk als om stryd, bevlytigden, wie dat best souw doen, en sig beter van syn pligt en verbintenis quyten, de eene, met sig tot het uyterste, en tot in de dood toe te verweeren, en de andere, met alle mogelyke bystand tot verlossing van haer Medeleden, vrienden en Bondgenooten te verleenen, en alle bedenkelyke middelen daer toe in 't werk te stellen. Men leest in de Roomsse Geschiedenissen, dat 'er hier ofte daer, en alleen in weinige gevallen, een man is geweest, die sig, gelyk als voor den dienst van 't Gemeen, heeft

Aenmerking daer over.

1574. heeft opgeoffert, en die gevallen zyn door bloeyende schryvers met veel welspreekentheit ten hemel toe verheven, en de naemen van sulke mannen zyn by haer tot de laeste naekomelingen roemruchtig gemaekt: Maer wy vinden in onse geschiedenissen verscheide gevallen, niet van een man in 't bysonder, maer van gantsche Steden, die sig tot voorstand van een goede saek, en tot dienst van 't Gemeen quaemen op te offeren. Maer om niet te breed af te wyken, sullen wy by het tegenwoordig geval van Leyden blyven. Men siet hier, aen de eene zyde, een groote en volkryke Stad, die sig gewilliglyk voor de Vryheit in de bres stelt, die sig niet en ontsiet, om ten dienst van 't Gemeen het gevaer van een beleegering niet alleen te ondergaen, maer die sig kloekmoediglyk verdedigt, en sig standvastig bewaert, tot in de alleruyterste hongersnood, jae selfs, tot in de gewisse dood toe. Aen de andere zyde, siet men het geheele Land van Holland, dat sig gelyk als aen de Zee en Stroomen opoffert, en sig aen het uyterste gevaer van de waetervloeden bloot stelt, om die Stad te verlossen. En het bleef alhier niet by edelmoedige gedagten, ofte een ydele klank van woorden, her wiert, met het door-

stee-

steeken van de dyken, in der daed ook werkstellig gemaekt: dat geen groote ongelucken daer door aen Holland zyn overgekomen, is alleen aen de sonderlinge voorsienigheit Gods toe te schryven, die het Land in die tyd niet alleen voor stormwinden en hooge waetervloeden heeft bewaert, maer die te gelyk, daegs naer het ontzet van Leyden, de wind deed veranderen, en vervolgens door een sterken noortoosten wind het waeter in korten tyd wederom uyt het Land dreef, als of het alleen geschikt was geweest om Leyden te ontzetten, en nu syn dienst verricht hebbende, belast wiert, en bevel van hooger hand ontfing, om weder te keeren, daer het van daen was gekomen, en het Land onbeschaedigt te laeten blyven: tot een sigtbaer bewys, dat God Almachtig de edelmoedige pogingen van onse Voorouders voor de Vryheit met syn zegen heeft gelieven te bekroonen, en met syn kragtige hand en hulp te ondersteunen en te achtervolgen. 1574.

De getrouwheit, yver en veerdigheit van de Zeeuwen, om Leyden te komen ontzetten, was niet minder, dan die van de Hollanders selfs: de Admirael Boisot quam veerdig met een goed getal schepen, van geschut en krygsvoorraed wel

Wackerheit van de Zeeuwen om Leyden te ontzetten.

1574. wel voorsien, en met acht hondert wac-
Den 3. kere en ervaere bootsgesellen bemant,
September. tot Rotterdam aen. Het was een wel-
geoeffende en stoute hoop volks, gewoon de Spanjaerts te waeter te overwinnen: met een bittere haet en wederwraek ingenomen zynde, spaerden sy niemant, en sy waeren gewoon, soo wel de hooge en laege Bevelhebbers, als de gemeene, die in haer handen vielen, dood te slaen, of de voeten te spoelen, dat is, nae haer spreekwyse, te verdrinken Sommige droegen silvere halve maenen aen haer mutsen, of op haer lyf, met het opschrift, *liever Turks dan Paeps*. De meeste van den hoop waeren gehouwen en gekorven, en droegen de lykteikenen van haer dapperheit: dog
Meteren 5. B. hoe wreed en woest sy ook mogten schynen, waeren sy maer wreed tegen den vyand, dog voor het overige seer geschikt, en gemackelyk binnen de paelen van een goede krygstucht te houden. Sy naemen twee saeken voornaementlyk ter harten, de voorstand van de Vryheit des Vaederlands, en de uytroeying van de Tyranny des Paus, en van de Spaensse Inquisitie. De roem van de Zeeuwen, en van haer overwinningen, en haer aenkomst tot Rotterdam, maekte aenstonts een groote verslaegentheit in het

Spaens-

Spaensse Leger voor Leyden. 1574.

Om het ontzet te ondernemen, moest men wagten, tot dat het waeter op een behoorlyke hoogte over het land was gewassen, en door het lang vertoeven was de honger en benaeuwtheit binnen Leyden soo groot geworden, dat het wonder is, hoe sy het soo lang konden uythouden, en het ontzet met geduld verwagten. Sy schreven naeder aen de Prins, dat haer swacke burgers soodaenig door den honger uytgeteert waeren, dat sy haer wagten niet meer konden waernemen: waer op hy haer antwoorde. Dat het aen alle menschen bekent was, wat vlyt en kosten hy deed, om haer te ontzetten, hen te gelyk vermaenende, dat sy stantvastig wilden blyven, om den prys, die sy voor de gantsche weereld reets verkregen hadden, te behouden.

Den 4. September.

By syn Brief uyt Rotterdam den 12. September.

Eindeling behaegde het God een uytkomst ten goeden te verleenen, en geduerende drie achter een volgende daegen een sterken noortwesten wind te doen waeyen, die het waeter op het land bragt, en gelegentheit gaf, om met de schuyten, tot het ontzet dienende, daer over te vaeren. Nae dat alles wel geschikt was, en de vloot met het Leger tot in de Noord-Aa was voortgeraekt, quam de Prins aldaer, om het volk

Leyden wort ontzet.

Den 18. 19. en 20. Septemb.

1574. volk moed te geven, en de verdere middelen, tot het ontzet meest dienende, te doen uytvoeren, 't welk gedaen hebbende, keerde hy weder nae Delft. De Zeeuwsse Admirael Boisot had het geluk en de eer, van het ontzet eindeling met veel beleid en kloekmoedigheit te wege te brengen, en alle de swaerigheden te boven te komen, soo dat hy met syn volk en de levensmiddelen te waeter tot
Den 3. October. in de Stad geraekte, en deselve spysigde, tot onuytspreekelyke blydschap en verquicking niet alleen van die van Leyden, maer van geheel Holland en Zeeland. De schrik had de vyand soodaenig bevangen, dat hy de schans tot Lammen quam te verlaeten, die andersints het ontzet onuytvoerlyk maekte, men had die met geweld moeten nemen, daer weinig kans toe was, of wagten, dat het waeter nog hooger was gewassen, en dan soude het voor die van Leyden te laet geweest zyn. De Zeeuwen waeren soo yverig om de Stad te ontzetten, dat sy geen moeyte, gevaer ofte arbeid ontsaegen, en als haer schuyten aen de grond geraekten, ligten sy die op haer schouders, en sleepten deselve over de droogten. De Admirael Boisot binnen Leyden gekomen zynde, schreef aenstonts aen de Prins tot Delft, om hem de bly-

blyde tyding van het ontzet te geven: hy 1574
ontfing den brief des naemiddags in de kerk, geduerende de Predicatie, en liet deselve aenstonts naer het eindigen van den dienst aen de Gemeinte voorlesen, en God met vrolyke harten voor die wonderbaerlyke verlossing danken. Hier op verlieten de Spanjaerts alle haere sterkten en verschanssingen rondom Leyden, hebbende in het ontzet ontrent duysend man van de haere verlooren, soo gesneuvelt als verdronken zynde, waer tegen niet meer dan veertig van des Princen volk zyn gebleven. De onbesweeke moed en het goed beleid van de Prins van Oranje, de trouwhartige bystand van de andere Hollandse steden en van de Zeeuwen, en de onvergelykelyke kloekmoedigheit en stantvastigheit van de Leydse Overheit en Burgery, sullen in de geheugenis der naekomelingen blyven, en in de Geschiedenissen werden geroemt, soo lang de vrye Republic der Vereenigde Nederlanden sal blyven staen.

Des anderen daegs naer het ontzet, quam de Prins binnen Leyden, en hy bedankte de Burgers, dat sy sig soo vromelyk, sonder hulp van krygsvolk, in sulk een langduerige en strenge beleegering hadden gequeten, beloovende, dat hy daer aen souw gedenken, en die goe- *De Prins komt binnen Leyden.*

1574. de dienſten aen haer en haer kinderen vergelden: vervolgens ging hy de Regeering veranderen, en op alles de noodige ordre ſtellen. Die van Leyden bedankten insgelyks de Prins voor ſyn vaederlyke ſorg tot haer ontzet, en vereerden aen den Admirael Boiſot een gouden Penning met een keten, gelyk de Heeren Staeten van Holland daer nae ook deden. De Prins met medelyden ingenomen zynde over de arme en uytgehongerde burgers van Leyden, en weetende, dat de gemeene man, in ſoo langen tyd, niet en hadde konnen winnen, maer in tegendeel alle ſyn gereedſte middelen verteert had, ſond in alle de omleggende Steden van Holland, om een milde handreiking te laeten doen, en daer wiert veel geld en voorraed van levensmiddelen verſaemelt, waer door de arme tot Leyden wierden verkwikt, 't welke een groote verbintenis en onderlinge liefde en eendragt tuſſen de Steden maekte. Met de verloſſing van Leyden ſchepte men wederom een nieuwe moed, om het Land te mogen behouden, en de Vryheid te handhaeven, en men dankte God daer over op een plechtige wyſe in de kerken van Holland en Zeeland, men bedreef opentlyke vreugde, en maekte vreugdevieren, men ſong loſſangen over

ſulk

ſulk een wonderbaerlyke verloſſing, waer 1574.
by de roem van de Prins en van de Helden, die deſelve te weeg hadden gebragt, niet en wiert vergeten. Maer in 't byſonder wiert de lof der Zeeuwen ten hemel toe verheven, de kerken weergalmden daer van op den Dankdag, en een iegelyk kon de trouwhartige byſtand der Zeeuwen, met haer veerdigheid en moed om de Stad te ontzetten, niet genoeg pryſen, waer door de oude vriendſchap en verbintenis tuſſen de twee Provinciën des te meer wiert geveſtigt. De ſaeken tot Leyden geſchikt hebbende, vertrok de Prins nae ter Gouw, daer hem de Heer van St. Aldegonde, die uyt ſyn gevankenis tot Utrecht was ontſlaegen geworden, quam ontmoeten, en door hem met groote teekenen van eer en achting wiert ontfangen, gelyk wy hier boven breeder hebben gemelt.

In die tyd was 'er een misverſtand tuſſen de Steden van Weſt-Vriesland, en de Gouverneur Sonoy, gereſen. Sy klaegden, dat hy alles deed buyten kennis van de Regeering, en deſelve niet en achte: daer tegen vertoonde Sonoy aen de Prins, dat eenige vyanden van de Godsdienſt alle ſaeken aldaer verwarden, verſoekende, dat de Prins hem in ſyn ampt, en by ſyn vorig geſag, wilde hand-

Misverſtand in Weſt-Vriesland.

1574. haeven, ofte andersints van syn bediening ontslaen. Sonoy had de Prins in syn saeken wel gedient, en de Prins had groote verpligting aen hem, en hoewel het gedrag van Sonoy niet seer regelmaetig was, en hy dikwyls geweldiglyk handelde, soo was de Prins echter niet genegen, om Sonoy van syn dienst te verlaeten, hoewel de klagten van de Steden tegen hem waerschynelyk niet ongegrond waeren. De Prins antwoorde aen die van West-Vriesland en het Noorder-Quartier, dat het hem seer was verdrietende, die onlusten te hooren, dat hy Sonoy van syn ampt wilde ontslaen, soo sy geen goed genoegen in hem en hadden, en dat hy in sulk geval tot het Gouvernement aldaer soude stellen synen lieven Swaeger, den Graeve van den Berge. Waerschynelyk heeft de Prins te voren wel geweten, dat gemelte Graef aen die van West-Vriesland en het Noorder-Quartier niet aengenaem souw wesen, ook toonden sy nog veel grooter afkeer tegen hem als tegen Sonoy, en begeerden hem op geenerley wyse tot haer Gouverneur te hebben, derhalven wisten sy niet beter te doen, als sig met Sonoy te versoenen, en hem ongemoeit in syn ampt te laeten blyven, en dat was het eigentlyk, dat de Prins sogt.

Ter selver tyd was 'er ook een mis- 1574.
noegen van de Edele van Holland, sy Insgelyks
beklaegden sig aen de Prins, als of de in Holland.
Steden hen ten platten lande, uyt haer oude Vryheden en gewoonten wilden stooten, en het selve van haer neeringen berooven. Sy versogten, dat de Prins hen, en het platte land, by haer oude Voorrechten en Vryheden geliefde te houden, sonder daer tegen iets te laeten geschieden, ten zy, dat sylieden, als voorstanders van het platte land, eerst daer over waeren gehoort: en dat sy wederom gestelt mogten werden in de staet en gesag, daer haer Voorouders in waeren geweest, op dat de Landen wederom gedient mogten werden van haer eige Edellieden en Ingesetenen, achtervolgens de uytdruckelyke Voorrechten daer van zynde, om alle schattingen en afpersſingen van vreemde voor te komen. Ende opdat alle oude gewoontens en voorrechten, die in de tegenwoordige krygsberoerten niet wel onderhouden waeren, in haer vorige kragt herstelt mogten werden, versogten sy, dat de Prins dog acht wilde geven op het stuk van de Rechtspleging, ten einde deselve by den Hove Provinciael, als haer en der Landen gewoone en wettige Rechter, alleen mogt werden bedient, sonder te lyden, dat

1574. men eenig belet ofte hinder daer aen deed, het zy met evocatien ofte andere buytengewoone middelen van rechten. De Edele deden dit vertoog door eenige van haer gemachtigde aen de Prins overgeven, hy ontfing haer beleefdelyk, en antwoorde op een sagte wyse. *Dat het in sulken tyd van beroerten soo wel en geschikt niet en kon toegaen, of daer geschiede nu en dan wel iets, dat soo niet en behoorde, daer men ook soo aenstonts niet tegen kon voorsien: derhalven hoopte hy, dat de Edele sulk een vertrouwen op hem wel wilden stellen, dat sy sig verseekert konden houden van syn goede wil en genegentheit, om haer en het platte land by derselver gerechtigheden te handhaeven. Het was wel waer, dat 'er eenige uytheemsse in de bedieningen van den oorlog waeren gestelt geworden, daer men wel Landsaeten en inboorlingen mede had konnen voorsien, maer sy wisten ook wel, dat die vreemdelingen, al van den beginne, in dienst waeren geweest, en dat men deselve daer nu niet uyt kon stooten: die bedieningen open vallende, soude hy anders daer in voorsien, en maeken, dat sy genoegen hadden. Versoekende tot besluyt, dat sy nog wat gedult wilden hebben, tot 'er tyd toe, het Land in minder*

der gevaer mogt wesen, en ondertussen 1574.
met de Steden soo weinig in twist komen, als doenlyk was, alsoo het in die tyd niet en diende, dat twist en onvrede souden oprysen, dat men daer naer op alles beter met gemak souw konnen voorsien.

Men vind ook, dat de Prins in die *By acte van den* tyd de Ridderschap en Edele van Hol- *30. Octob.* land, als het voornaemste en eerste Lid van de Staeten, heeft gemachtigt, om kennis te nemen, en recht te mogen doen over alle misdaeden voor die tyd begaen, en sonderling in de saek van de gene, die te dier tyd over misdaeden in hechtenis wierden gehouden, soo als sy nae gelegentheit van saeken bevinden souden te behooren: soo nogtans, dat sy het moesten doen by raed en overleg van twee ofte drie Raeden, uyt den Hove Provinciael daer toe te versoeken. Dog by wat voor gelegentheit, en eigentlyk over welke misdaeden de Prins sulk een buytengewoone magt aen de Ridderschap en Edele heeft gegeven, wort niet gemelt, en is ook aen ons niet gebleeken.

Naer het ontzet van Leyden week de vyand nae 's Graevenhaege en in de Dorpen van het Westland, aldaer veel overlast en moetwil plegende: dog sy konden het aldaer niet lang uythouden, omdat het land meest onder waeter stond,

1574. en het volk van de Prins haer op verscheide plaetsen, daer sy verspreid laegen, quam aentasten, en haer groote afbreuk deed: ook waeren de boeren op de Spanjaarts soo verbittert, dat sy dood sloegen, alle die sy achter af konden aentreffen; onder meer andere bleef een Spaensse Hopman van aensien, genaemt Don Louis de Pimentel, aldaer dood, tot groote droefheit van de Groot-Commandeur. Sy leden aldaer ook veel armoede, en daer en boven nog veel maenden soldy ten achteren zynde, geraekten sy aen 't muyten. Sy verlieten alle de ope plaetsen van Holland, togen nae Haerlem en Amsterdam, daer sy de poorten gesloten vonden, en buyten wierden gehouden: Sy waeren nog sterk seven duysend mannen, soo te voet als te paerde, bedryvende over al groote moetwil, en trocken aldus naer Utrecht, de Stad bestormende, om die met gewelt in te nemen, maer sy wierden met verlies afgeslaegen. Hier op sond de Groot-Commandeur haer nae Maestricht, daer sy eenige betaeling kregen; de gepleegde moetwil wiert hen vergeven, en sy wierden daer op nae de bezettingen gesonden.

Onderhandeling van Vrede. De overige Nederlandse Provinciën, onder de gehoorsaemheit van de Conink

van Spanjen staende, wierden door den 1574.
oorlog tegen Holland en Zeeland seer beswaert en uytgeput, door de muytery en moetwil der Spanjaerden deerlyk geplaegt, en de naestgelege daer en boven jammerlyk bedorven, soo dat men die ongeluckige tweespalt, en bloedigen inlandsen oorlog door alle de Nederlanden betreurde. De Ingesetenen van de Provinciën, onder de gehoorsaemheit van Spanjen gebleven, wisten wel, dat sy Naebueren en oude Bondgenooten van Holland en Zeeland waeren, dat sy alle te saemen lange jaeren onder een en deselve Vorst geluckig en in een bloeyende staet hadden geleeft, en dat de Spanjaerts haer goed en bloed gebruykten, om die van Holland en Zeeland te verderven, en haer alle gesaementlyk als dan onder een swaer jok te brengen. Hoe seer de Groot-Commandeur haer met listige en Hoofsche redenen vleide, en een afkeer toonde van de wreetheden, door den Hertog van Alba begaen, en hoewel hy daer en boven het invorderen van den Tienden en Twintigsten Penning liet vaeren, saegen sy nogtans wel, dat hy haer met list en valsche schyn van sagtheit daer toe sogt te brengen, dat de Hertog van Alba met schrik, gewelt en wreetheit getracht had te doen: dat de

1574. Conink des niet tegenstaende by syn voornemen bleef volharden, en dat men nu maer een andere weg gebruykte, om het selve oogmerk, te weten, van een onbepaelde Heerschappy, te bereiken. De Staeten van Braband, Vlaenderen, Utrecht, en Vriesland deden hem seer hartige vertoogen tot voorstand van de Vryheit, en van de wettige Regeering van 't Land, en wenschten niet liever, als om op de beste wyse uyt den oorlog tegen die van Holland en Zeeland te geraeken; derhalven versogten sy aen de Groot-Commandeur, dat hy dog eindeling tot het byleggen van die verschillen, en het stillen van die droevige beroerten, wilde verstaen. Hy stond het toe, het zy dat hy oordeelde het niet gevoeglyk te konnen weigeren, of dat hy hoopte syn voordeel daer mede te sullen doen, dewyle het in syn magt was, de onderhandeling te doen mislucken, als hy wilde: immers is het daer nae, by de uytkomst, klaer genoeg gebleeken, dat de Conink van Spanjen niet genegen is geweest, om op een redelyke wyse met de Prins van Oranje en die van Holland en Zeeland te verdraegen.

De Prins was nae Zeeland gereist, om op de saeken van de Provincie aldaer, soo hy voorgaf, ordre te stellen: de onder-

derhandeling van Vrede was te voren on- 1574.
der de hand, tussen den Heer van Champigny en den Heer van St. Aldegonde, begonnen: terwyle de Prins nu in Zeeland was, schreef Elbertus Leoninus, Cancelier van Braband, aen hem, en versogt een vrygeley, om met hem selfs te komen spreeken, en de saek van de Vredehandel te hervatten. De Prins stond het toe, en Leoninus quam vervolgens tot Middelburg, te kennen gevende, dat de Staeten van de andere Provinciën aen de Groot-Commandeur ernstig hadden versogt, ten einde hy tot de bevreding van de opgerese beroerten wilde verstaen, opdat de Landen eens in rust mogten komen, en dat hy volkome magt van de Groot-Commandeur had bekomen, om daer over te handelen. De Prins sulks verstaen hebbende, gaf aen Leoninus tot antwoort, dat het een saek van groote aengelegentheit was, waer in hy niet kon doen dan met bewilliging van de Staeten van Holland en Zeeland, die met den anderen verbonden waeren: vervolgens deed hy de Staeten van Holland, Zeeland en West-Vriesland, met haer geassocieerde te dier tyd, te weten, Bommel en Bueren, binnen Dordrecht beschryven, met ernstig versoek, dat de Leden haer Afgesonde volkomentlyk

Tegen den 25. January van het volgende jaer.

dien-

1574. dienaengaende wilden machtig maeken, om daer over te konnen handelen: deselve niet te min vermaenende, dat sy ondertussen wel wilden toesien, en goede wagt houden, mitsgaeders alle Steden en plaetsen wel voorsien, om de heimelyke aenslaegen, die geduerende soodaenige onderhandeling gemeenlyk gepleegt wierden, voor te komen.

Men sal ligt vraegen, hoe de Steden, Bommel en Bueren, hier te pas komen, om in de Vergaedering van Holland en Zeeland te verschynen, daer deselve geen gemeenschap mede hebben. Het is bekent, dat Bommel een stemmende Stad van Gelderland is, en dat Bueren, onder de naem van een Graefschap, aen de Prins selfs toebehoorde: nu was hy in 't bezit van beide die Plaetsen, en het schynt, dat hy deselve wel heeft willen beschryven, en de naem van syn Geassocieerde geven, soo in dit geval, als meer andere, om een prael en vertooning van een grooter macht te maeken, dan hy in der daed had; of dat hy geoordeelt heeft, de Steden, die syn party waeren houdende, in een saek van sulken gewicht te kennen, en haer goedduncken te vernemen, hoewel deselve anderſints geen stem nog zitting in de Vergaedering hadden.

Komst van de Onder de komst van de Prins van O-

Oranje in Zeeland was een groot geheim 1574.
verborgen, en de rechte oorsaek daer
van was geheel iets anders, als om de
saeken van Zeeland alleen gaede te slaen.
Hy had wederom een geheime aenslag
op de stad Antwerpen ondernomen, en
was in Zeeland gekomen, om nae by de
hand te wesen, als deselve ter uytvoering
wiert gebragt. Die van Antwerpen hadden haer oude genegentheit voor de Prins nog behouden, en syn verlangen was niet minder, om sig van die Stad meester te maeken: de vorige aenslag mislukt zynde, hadde hy nog steets een goed verstand binnen die Stad onderhouden, en hy kreeg lust, om deselve te hervatten. Hy gebruykte daer toe wel voornaementlyk den dienst van Maerten Neyen, geswore Clercq en Griffier van de Financie en Reekenkaemer der gemelte Stad, een kloek en verstandig man, doende belydenis van de Gereformeerde Godsdienst; hy was Vaeder van den Munnik Johan Neyen, die naemaels door de Aertshertogen, in de jaeren 1601 en 1609, tot den handel van het Twaelfjaerig Bestant is gebruykt geworden. Dese Maerten Neyen was tot drie ofte viermaelen van Antwerpen nae de Prins tot Vlissinge, in vermomd gewaed, gereist, om de uytvoering van den aen-

Prins in Zeeland, en syn aenslag op Antwerpen.

1574. aenslag te overleggen, en de saek wiert soo verre gebragt, dat 'er albereits twee duysend krygsknegten van de Prins, te saemen met haer Bevelhebbers, binnen Antwerpen waeren, en heimelyk by de burgers wierden gehuysvest: en het gene te verwonderen is, men verhaelt, dat wel vyf hondert mannen in een brouwery, door de sorg van een Hollander, die als meesterknegt de opsigt daer over had, verborgen wierden gehouden, en door hem met spys en drank versorgt. De aenslag was wel aengelegt, en reets soo verre gebragt, dat men in staet was, om deselve, met hoop van een goede uytslag, in 't werk te stellen: om de uytvoering daer van te ondersteunen had de Prins ontrent sestig schepen uyt Zeeland met oorlogsvolk naer Antwerpen afgevaerdigt, dog voor Lilloo gekomen zynde, bleven die aldaer leggen, om naeder bescheid uyt Antwerpen af te waggten, alsoo men hoorde, dat de Groot-Commandeur met veel krygsvolk binnen de Stad was gekomen. Men weet niet wel, hoe de aenslag ontdekt is geworden, men meint, door een vyantlyke Bevelhebber, die tot Middelburg gevangen was geweest, en losgelaeten geworden, en die Maerten Neyen aldaer, ten huyse van de Prins in en uytgaende, had ge-

gesien: maer het is te verwonderen, dat 1574.
een aenslag, daer soo veel menschen deel aen hadden, soo lang nog verborgen is gebleven. De Groot-Commandeur daer van kondschap ofte achterdenken gekregen hebbende, quam aenstonts en seer onverwagt met twintig vendelen Waelen in de Stad, om sig van deselve te verseekeren: men deed een scherp ondersoek, en t'aller ongeluk wierden vier van de krygsknegten, die met de andere in de brouwery gehuysvest waeren, op de straet gevat, en aenstonts gepynigt, waer door de aenslag, en de Hoofden van deselve wierden ontdekt. Maerten Neyen ontquam het t'allen geluk, en vlugte nae Vlissingen by de Prins van Oranje. Andries Copier, zynde een natuerlyke Soon van den Heer van Calslaegen, wiert gevangen en gruwelyk gepynigt, soo dat hy in de gevangenis daer aen quam te sterven. Michiel van de Wiele, Deeken van het schippers Gilde, ongenaediglyk gepynigt zynde, bekende deel in den aenslag te hebben gehad, waer op hy met de dood wiert gestraft, en syn lichaem in vier stucken gedeelt: op syn bekentenis wierden een van de voornaemste Procureurs der Stad, en een oud Deeken van het vleeshouwers Gilde, als medepligtige, onthooft. De aenslag strekte sig seer verre uyt

uyt, en de geheele Regeering van Antwerpen wiert verdagt gehouden, daer aen deel te hebben gehad, in 't bysonder wierden drie Leden van de Regeering, met de Griffier Martini, daer over beschuldigt en gevangen geset, voor den bloedraed te recht gestelt, en selfs met de pynbank gedreigt: sy liepen groot gevaer, maer de Provoost, Comargo, een Spanjaert, wiert met een beurs van vier duysend guldens omgekogt, opdat hy oogluyking ontrent de bewysen soude gebruyken, gelyk geschiede, en derhalven wierden sy, by gebrek van bewysen, wederom ontslaegen. Twee en seventig Spanjaerden van de bezetting op het Casteel hadden mede deel in den aenslag, maer wierden niet ontdekt: ende van het groot getal van de Bevelhebbers en krygsknegten van de Prins, die sig in de Stad bevonden, wiert niemant beklapt ofte gevat, dan de vier hier boven genoemde. De Heer van Hofwegen, Jonkheer van Alveringen, de Hopman Ruychhaever, en nog twee andere, wierden in 't huys van een voornaem burger versteeken, en behouden. Uyt alle welke omstandigheden men ligt kan vermoeden, dat een groot gedeelte van de Regeering en van de Burgery van Antwerpen dese aenslag van de Prins begunstigde.

De

De Predikanten van Holland en Zeeland hielden in dit jaer een kerkelyke Synode tot Dordrecht, niet door de Staeten beschreven, maer door de kerkelyke selfs, dog, (soo sy voorgaeven) by voorweten en met believen van de Prins: misschien sal hy in dit geval oogluyking hebben gebruykt, want hy moest de Predikanten in die moeyelyke tyden ontsien. Sy beraemden aldaer een Kerkenordening, en twee van haer gemachtigde Predikanten quaemen deselve de Staeten van Holland en Zeeland aenbieden, maer de Staeten wilden sig deselve niet aentrecken, en gaeven tot bescheid aen de Afgesonde, als haer Ed. Vermog. die begeerden te sien, dan souden se die wel eisschen. Ter gelegentheit van die Synode ontstond in dat jaer de eerste twist over de Kerkenordening, de Prins en de Staeten beweerende, dat het haer werk was, als wettige hooge Overheit, kerkelyke wetten en Ordonnantien te maeken, volgens het gebruyk van alle Ryken en Landen, de Reformatie aengenomen hebbende. 1574. *Brand Historie der Reform. 1. D. pag. 554.* *Barnevelts Apologie pag. 44.*

Nu sullen wy het volgende jaer, met de oprechting van de vermaerde Hooge School tot Leyden, beginnen. Tot vergelding van de getrouwe dienst van die van Leyden, en tot een eeuwige roem van haer onbesweeke moed en standvastig- 1575. Oprechting van de Hooge School tot Leyden.

1575. stigheit in het beschermen van de Vryheit, aen de naekomelingen, besloot de Prins van Oranje een Hooge School aldaer, met voorgaende raed en toestemming van de Heeren Staeten van Holland en Zeeland, op te rechten. Derhalven gaf hy daer van opene Brieven, op de naem van den Conink van Spanjen, hy begiftigde de Hooge School met goede Renten en inkomsten, uyt de goederen van de Abdye van Egmont, en droeg een bysondere sorg, dat 'er geleerde mannen, in alle Wetenschappen en Taelen, tot Hoogleeraers wierden beroepen. Waerschynelyk is de Prins des te meer daer toe bewogen geworden, omdat 'er in die tyd maer twee Hooge Schoolen in de Nederlanden wierden gevonden, naementlyk die van Leuven en Douay, beide onder de gehoorsaemheit van den Conink van Spanjen staende: die van Holland en Zeeland hadden in die tyd geen toegank tot deselve, en al was het hen geoorlooft geweest, soo was het seer bedenkelyk, de jongelingen aldaer te senden, daer sy grondregels souden leeren, strydende met de Vryheit van Regeering en Godsdienst, tot bescherming van welke men alhier de waepenen had opgenomen. Daer en boven was het seer moeyelyk, en van groote

Van den 6. Jannary.

kosten,

kosten, de jongelingen naer andere Hooge Schoolen in Duytsland ofte Vrankryk te senden. Daer was nog een andere en veel gewichtiger reden: hoewel de Prins in die tyd nog voorwende, dat hy een volslaege vryheit van Godsdienst wilde vergunnen, en selfs de Roomsgesinde by de openbaere oeffeninge van haer Godsdienst handhaeven, bysonder in de plaetsen, daer deselve nog de overhand had, en opentlyk wiert beleden, gelyk hy hier nae met verscheide Steden, waer van op syn plaets sal werden gemelt, op die wyse is verdraegen, soo begon hy echter meest nae de Gereformeerde Godsdienst over te hellen, siende dat deselve in Holland en Zeeland verre de overhand nam, hoewel hy andersints de Luthersse Gesintheit toegedaen was, ende hy besloot de openbaere oeffening van de Gereformeerde Godsdienst, boven alle andere, door de Wetten vast te stellen, laetende echter aen die van de andere Gesintheden, en wel bysonder aen de Roomsgesinde, een gemaetigde en bepaelde wyse van Godsdienstoeffening. Derhalven was 'er, tot de bevordering van dat voornemen, een Hooge School alhier noodig, om de jongelingen in de gronden van de Gereformeerde Godsdienst te laeten onderwysen, en tot den H. Dienst 1575.

1575. in dese Landen bequaem te maeken.

Het is aenmerkelyk, hoe dat de Prins van Oranje het oprechten van een Hooge School durfde ondernemen in een tyd, dat de staet van de Regeering nog soo onseeker en swak, en die van het Land mede soo wankelbaer was, dat 'er geen grond was, om een goede uytslag van saeken te konnen hoopen, en seer geringe verwagting voor de Prins, om sig aldaer staende te konnen houden. Het is seeker een groote moed geweest, en een vast vertrouwen op de geluckige uytkomst van een goede saek, 't welk alleen in menschen van een verheven geest plaets kan hebben. Ook is het te verwonderen, hoe dat het voortsetten en bevorderen van de geleertheit en wetenschappen in de gedagten van de Prins is gekomen in een tyd van oorlog en beroerten, vol van verwoesting, jammer en ellende, daer de wetten moesten swygen, daer wreetheit en gewelt plaets gegrepen, en het geklank der waepenen de stemme van de Leeraers der wetenschappen verdoofden. Een saek, daer andere Vorsten naeuwlyks in volle rust en vrede, en in tyden van voorspoed, aen gedenken.

De Voorrechtbrief van de oprechting der Hooge School tot Leyden is door de Prins,

Prins, op naem van Philip II. Conink 1575.
van Spanjen, gegeven, gelyk alle diergelyke saeken in die tyd nog op de naem van den Conink quaemen te geschieden: het moet aen die Vorst, ingevalle het oyt tot syn kennis is gekomen, seer vreemd en gevoelig zyn voorgekomen, dat de Prins van Oranje hem aldaer een tael doet spreeken, en saeken vergunnen, daer hy de grootste afkeer van de weereld van had. Vervolgens wiert die Hooge School binnen korten tyd op een plegtige wyse ingestelt, en niet tegenstaende de Prins en de Staeten met oneindige moeyelykheden steets hadden te worstelen, spaerden sy moeyte nog kosten, om die School niet alleen in goede staet te houden, maer om de konsten en wetenschappen, en voornamentlyk de H. Godgeleertheit, door geleerde mannen aldaer te doen bloeyen.

Den 8. February.

De tyd van de Vergaedering der Staeten van Holland, Zeeland en West-Vriesland, binnen Dordrecht, gekomen zynde, sond de Prins, die sig als doen nog in Zeeland bevond, een vertoog aen deselve, waer by hy voor eerst kennis gaf, hoe dat het met de onderhandeling van Vrede reets soo verre was gevordert, dat men beslooten had, wederzyts gemachtigde daer toe te senden, en dat

De onderhandeling van Vrede wort voortgeset.

1575. sy tussen Breda en Geertruydenberg stonden byeen te komen: vervolgens prees hy het werk van de Vrede, seggende. *Dat het een weldaed en gaeve van God de Heere was, en dat een iegelyk, wie hy ook wesen mogt, de Vrede in alle manieren behoorde te wenschen, bysonder acht gevende op het verdriet, rampen en ellenden, die alle oorlogen met sig sleepten; niet te min, dat die Vrede soodaenig moest wesen, dat deselve geen meerder last ofte verdriet, als den oorlog selfs, was medebrengende; en derhalven daer uyt moest volgen, dat de gewenschte Vrede niet strydig waer tegen de eere Gods, Vryheit, oude herkomen, en rechten van den Lande: boven dien, dat de Vrede soodaenig verseekert en bevestigt moest werden, dat de Landen daer door tot haer oude welvaert, neering en koophandel mogten wederkeeren.* Eindeling vermaende hy haer, dat sy geduerende de handeling van Vrede niet wilden naelaeten, alle noodige middelen tot haer bescherming, en tot het voeren van den oorlog, aen te wenden.

De Keyser Maximiliaen had dikwyls te voren syn goede diensten by den Conink van Spanjen, tot het bevredigen van de Nederlandse beroerten, en om een redelyke voldoening aen syn Onderdae-

daenen te geven, in 't werk gestelt: nu 1575.
sond hy wederom ten dien einde nae de Nederlanden den Graeve Gunther van Swartzenburg, Schoonbroeder van de Prins van Oranje, met een aensienlyk gevolg. Hy quam selfs tot Dordrecht, en versogt gehoor by de Heeren Staeten van Holland, Zeeland en West-Vriesland, aldaer vergaedert zynde, 't welk verkregen hebbende, maekte hy aen deselve bekent. *Dat syn Keyserl. Majesteit vastelyk besloten had, alle syn gedagten en raedslaegen daer henen te laeten gaen, om de Nederlanden in haer vorige rust en bloeyende staet te herstellen, te meer, omdat die geweldige brand van de beroerten ook de Onderdaenen van het Roomsche Ryk met haer ondergank dreigde. Dat syn Keyserl. Maj. hem ten dien einde had afgesonden, als seer genegen zynde aen den Doorluchtigen Prince van Oranjen, en aen andere Edele en Staeten der Nederlanden, deselve ook in bloedverwantschap bestaende. Versoekende derhalven, dat sy sig tot rust en vrede wilden neigen, en haer vermaenende, dat sy haer gehoorsaemheit aen den Conink, in alle betaemelyke dingen, souden betoonen.* De Staeten gaeven op een heusche wyse tot antwoort. *Dat sy syn Keyserl. Maj. voor syn genegen wille en vaederlyke sorg*

1575. *ten allerhoogste bedankten, mitsgaeders hem Graeve van Swartzenburg, dat hy om haerent willen sulken grooten en moeyelyken reis, in 't midden van de winter, had aengenomen, betuyygende, ingevalle haer wederparty tot de Vrede gesint was, dat sy sig in alle redelykheit souden laeten vinden, alsoo sy niet anders en begeerden, dan de rust en vrede der Ondersaeten.* Hier op sonden de Staeten een Gemachtigde nae Geertruydenberg, en die van de Groot-Commandeur quaemen tot Breda: de Graef van Swartzenburg ging tussen beiden, reisende over en weder, van de eene plaets tot de andere, doende veel moeite om partyen te vereenigen. Wy sullen ons met alle de omstandigheden van de onderhandeling niet ophouden, het voornaemste, en daer het eigentlyk op aen quam, bestond in drie stucken, die altyt te voren de hooftsaeken van het verschil waeren geweest. De Staeten versogten, eerstelyk, dat alle vreemdelingen, waer door sy, volgens haer naeder verklaering, eigentlyk het Spaensse krygsvolk verstonden, uyt den Lande mogten vertrecken. Ten tweede, dat de Generaele Staeten van alle de Nederlanden te saemen mogten vergaederen. Ende ten derde, dat 'er vryheit van Gods-

Godsdienst toegestaen mogt werden. Drie 1575.
saeken, daer de Conink sig altyt seer afkeerig van had getoont, die hy noyt had willen toestaen, liever siende, dat de Nederlanden het onderste boven wierden gekeert, en de inwoonders in haer bloed gesmoort, als dat te doen. Het antwoort van de Spaensse Gemachtigde was derhalven niet voldoende, maer seer bedrieglyk en dubbelsinnig. Op het eerste seiden sy, dat het aen syn Maj. seer vreemd en hard scheen, want dat de Spanjaerden soo wel syn Onderdaenen waeren, als de Hollanders en Zeeuwen, niet te min, wanneer men van alles overeengekomen soude wesen, dat de meining van syn Maj. niet en was, de Spanjaerden langer in dese Landen te houden. Op het tweede, dat, de saeken in rust en vrede gebragt zynde, syn Maj. als dan wel te vrede was, om van den raed en bystand van de Staeten, zynde de voornaemste en verstandigste van syn Onderdaenen, gedient te worden, mits, dat sy sig bemoeyen souden alleen met saeken, staende tot haer kennis, en waer in men gewoon was haer raed en bewilliging te vraegen. Ende nopende het derde, dat syn Maj. wel uytdruckelyk verstond, dat de Roomsse Godsdienst in 't gemeen in alle syn Landen onderhouden

1575. soude werden; en alle de gene, die sig daer nae niet en wilden schicken, en in deselve leven, uyt den Lande souden hebben te vertrecken, nogtans soude haer toegelaeten werden, om alle haere goederen, binnen seekeren tyd, te mogen verkoopen, dog onder die bepaeling, dat sy, dien tyd geduerende, geen oeffening van haer Godsdienst mogten doen. Dese toelaeting om uyt den Lande te mogen vertrecken, en haer goederen te verkoopen, wiert haer, als een groote goedheit en genaede van de Conink, toegereekent.

Dit antwoort van de Gemachtigde des Coninks aen de Prins van Oranje en aen de Staeten van Holland, Zeeland en West-Vriesland, die ten dien einde binnen Dordrecht vergaedert bleven, overgegeven, en by haer overwogen zynde, wiert seer hard en onredelyk gevonden, en men besloot de Gemachtigde daer op in 't breede te onderrichten, niet soo seer, tot haer naerichting alleen, als om aen de gantsche weereld te doen sien, hoe hard en bedrieglyk men met haer handelde, en hoe onmogelyk het was, sig aen sulke voorwaerden, voornaementlyk in opsigt van de Godsdienst, te onderwerpen: seggende daer op in 't bysonder. *Dat het geensints doenlyk was, soo*

groo-

groote menichte van menschen, jonge en 1575.
*oude, ryke en arme, die de Gereformeer-
de ofte de Evangelische Godsdienst aen-
genomen hadden, uyt den Lande te doen
vertrecken, en te noodsaeken, haer lie-
ve Vaederland te moeten verlaeten: dat
sy haer goederen, indien 'er nog kooplie-
den toe gevonden wierden, niet, als tot
seer laeger prys, souden konnen verkoo-
pen.* Vraegende niet ten onrecht: *Waer
toe het souw dienen, dat de Conink de
herstelling van alle haer rechten en voor-
rechten wilde beloven, soo sy dog het
Land moesten verlaeten; wat hadden sy
dan daer mede te doen?* De Graef van
Swartzenburg sag wel haest, dat alle syn
poogingen te vergeefs waeren, en dat de
Conink, voornaementlyk in het stuk
van de Godsdienst, niet een tittel soude
willen toegeven: om echter alles te doen,
wat hy kon, sloeg hy een Bestand van
ses maenden voor, om middelerwyl de
onderhandeling voort te setten, en te
sien, of men partyen niet tot een goed
en redelyk verdrag kon bewegen; en
om dat des te gemackelyker uyt te wer-
ken, versogt hy de Prins en de Staeten,
dat sy selfs tot Geertruydenberg wilden
komen, en haer Vergaedering aldaer
overbrengen, om naeder by de hand te
wesen. Sy toonden sig genegen, om
daer

1575. daer in te bewilligen, niet, omdat sy een goede uytkomst daer van waeren verwagtende, maer om sig daer mede by den Keyser, en de gantsche weereld te ontschuldigen. Het bleek ook wel haest, dat 'er geen genaede by den Conink was te verwerven, en dat 'er geen goed verdrag te sluyten was, want de Groot-Commandeur geen langer bestand, als van twee maenden, begeerde te verleenen, en alleen onder die harde en uytdruckelyke voorwaerde, dat de oeffening van de Gereformeerde Godsdienst middelerwyle moest ophouden, en die deselve waeren bedienende (te weten de Predikanten) uyt den Lande souden hebben te vertrecken. Het schynt, als of de Conink een plechtige gelofte had gedaen, dat hy geen genaede aen de Nederlanders souw bewysen, nog eenig Verdrag met de Prins en die van Holland en Zeeland maeken, ten waere, de Gereformeerde Godsdienst alvorens wierde uytgeroeit, en de belyders van deselve eerst ten Lande waeren uytgedreven.

Als de Graef van Swartzenburg dit antwoord had ontfangen, was hy daer over seer t'onvrede, en de Prins, met de Staeten van Holland en Zeeland, saegen klaer, wat sy van den Conink, in het

het stuk van de Godsdienst, te verwag- 1575.
ten hadden, en derhalven was 'er voor hen niet overig, dan sig een weg tot de Vryheit door de waepenen te baenen. De Graef siende, hoe dat syn verblyf voortaen van geen dienst souw wesen, besloot te vertrecken. De Staeten en de Prins bedankten hem hooglyk voor syn dienst en aengewende moeite, met versoek, dat hy van alles goed verslag aen den Keyser wilde doen. Voorts beschonk de Prins van Oranje syn Swaeger, den Graef van Swartzenburg, met ses van de allerschoonste grootste koeyen, een varre, en vier paerden, de beste, die in geheel West-Vriesland en het Noorder-Quartier te bekomen waeren, over welk geschenk de Graef seer voldaen was. De Onderhandeling wiert nog eenigen tyd, naer het vertrek van de Graef van Swartzenburg, voortgeset, en verscheide geschriften over en weder gewisselt, niet soo seer, om het verschil te vereffenen, als wel, om malkander in 't ongelyk te stellen, en sig voor de weereld te verschoonen. De Groot-Commandeur verspreide tot Antwerpen, en al omme, dat de Conink bereid was, om die van Holland en Zeeland alles in te willigen, uytgesondert den Godsdienst, dewyle het onredelyk was, dat de Ondersaeten haer

1575. haer Conink souden noodsaeken, een Godsdienst aen te nemen, die 't haerlieden gelieven soude. Daer tegen deden de Staeten en de Prins nog een aenbieding, dat sy te vreden waeren, soo; nopende het stuk van de Godsdienst, als alle andere saeken, die nog in verschil waeren, sig te gedraegen, tot het gene by een wettige Vergaedering van de Generaele Staeten van alle de Nederlanden soude werden besloten. Op het laest vonden de Prins en de Staeten goed, de Onderhandeling van Vrede af te breeken, siende, dat die maer sleepende wiert gehouden, om haer in slaep te wiegen, en dat 'er ondertussen by den vyand groote toebereidselen wierden gemaekt, om Holland en Zeeland met meer magt en geweld aen te tasten, ofte te overvallen, derhalven deden sy aen de Gemachtigde van de Groot-Commandeur een geschrift tot afscheid overleveren, waer in sy, met de redenen daer toe dienende, t'haerer ontlasting, voor God en de gantsche weereld, betuygden, hoe dat sy t'allen tyde met alle vlyt en genegentheit gepoogt hadden, om den oorlog te eindigen, en de Nederlanden in haer vorige rust en eenigheit te brengen, en te doen bloeyen. De Gemachtigde van de

de Groot-Commandeur deden in tegen- 1575.
deel een betuyging, dat 'er by syn Majesteit geen gebrek was, nog oorsaek gegeven tot het scheiden, ofte afbreeken van de Onderhandeling van Vrede. Aldus wiert de langduerige Vredehandel, daer veel menschen op gehoopt hadden, niet alleen vrugteloos afgebrooken, maer de strydende partyen wierden daer door nog des te meer op malkanderen verbittert, de eene sig tot een hevige aenval, en de andere tot een moedige bescherming, op nieuws gereed maekende.

Aenmerkelyk advys van de Groot-Commandeur, en de Raed van Staete aen den Conink.

Als de Gemachtigde tot de Vredehandel aen de Groot-Commandeur, en aen de Raed van Staete tot Brussel van haer wedervaeren en verrichting verslag hadden gedaen, vond men aldaer goed, om van alle 't selve aen den Conink kennis te geven, en te gelyk een schriftelyk advys aen syn Majesteit over te senden, houdende in 't breede haer goeddunken, hoe dat de Nederlandse beroerten, naer de staet, waer in de saeken sig als doen bevonden, best gestilt konden werden. Het gemelte advys wiert by de Groot-Commandeur selfs, en by de Leden van de Raed van Staete, geteikent, en het gene aenmerkelyk is, onder de Raeden

van

1575. van Staete waeren ook drie Bisschoppen, namentlyk, die van Antwerpen, Brugge en Yperen. De redenen, in dat advys vervat, zyn goed en heilsaem, en met de staet van het Land als doen wel overeenkomende, en indien het de Conink behaegt had, dat advys ter goeder trouw te volgen, soude hy waerschynelyk syn Nederlanden bevredigt en behouden hebben. Dog syn verkeerde staetkunde, en onversettelyke hoofdigheit, om te willen uytvoeren, het gene hy eens had ondernomen, stelden hem buyten staet, om nae goeden raed te luysteren. In het hooft van dit advys wort gesegt, dat sy uyt yver tot de Godsdienst en welvaeren des Vaederlants eendragtelyk van dat gevoelen waeren geweest, en bygevolge blykt daer uyt onwedersprekelyk, dat de saek van de Prins van Oranje en van de Staeten van Holland, Zeeland en West-Vriesland, in de drie voornaeme Hooftverschillen, soo niet geheel gebillykt, ten minsten voorgesprooken is geworden, en, dat aenmerkelyk is, door de Gouverneur Generael selfs, en door drie Roomsgesinde Bisschoppen.

Alhoewel, seggen sy onder anderen, *de wederpartye* (naementlyk de Prins,

met

met die van Holland en Zeeland) *eenige* 1575.
onredelyke dingen in den beginne eischten, behoorde men daerom de aengevange onderhandeling niet achter wege te laeten; soo om de Roomsgesinde, die nog in Holland en Zeeland waeren, niet te doen wanhoopen, als om de overige Onderdaeten van syn Majesteit, die nu soo veel jaeren lang sulken grooten overlast hadden geleden, in haer pligt te houden.

Dat het des te meer noodig was, om de aenslaegen van de Gereformeerde in Holland en Zeeland te beletten, die groote neerstigheit deden, om aen alle kanten Verbonden te maeken, en niet en sogten, dan verandering van Regeering, en van Vorst, 't welk de Prins van Oranje nog niet had willen toestaen, alles regeerende onder de naem van syn Majesteit, en den tytel voerende van syn Maj. Luytenant Generael in Holland en Zeeland; dat het ondertussen te vreesen was, dat hy daer toe wel mogt overslaen, want dat de Prins sig dikwyls liet ontvallen, dat hy een schoone Bruyd in handen had, (meenende Holland en Zeeland) die seer begeert wiert, en soo men se, onder redelyke voorwaerden niet wilde wedernemen, dat 'er wel van haer Vryers machtig genoeg waeren, om haer te konnen beschermen.

1575. *Dat de vreemde krygsknegten uyt den Lande behoorden te vertrekken, dewyle de Staeten andersints geen vryheit hadden, soo lang sy hier te Lande waeren. Dat syn Maj. geen reden had, om aen de getrouwheit der Nederlanders te twyffelen, en derhalven wel iets behoorde toe te geven, om de harten van het Volk te winnen. Dat de Nederlanders aen geen Volk in dapperheit behoefden te wyken, en dat het Nederlants krygsvolk, wel onderhouden werdende, minder soldy verdiende, eer aengenomen en afgedankt kon werden, 's Lants dienst en nut meer sogt, als de vreemdelingen: en nog boven dien, dat het geld aldus binnen 't Land bleef.*

Dat de Vergaedering van de Generaele Staeten by een behoorde te komen, in sulker voegen, als geschiede ten tyde van Keyser Caerel V. wanneer hy dese Landen aen syn Maj. overdroeg, om vrylyk te mogen adviseren op alle saeken, die tot welwesen van den Lande bevonden mogten werden te behooren. Welke advysen gelevert moesten werden in handen van syn Majesteit, om in alle redelykheit en billykheit syn besluyt daer op te nemen.

Ende aengaende de saek van de Godsdienst, omdat syn Maj. dat stuk niet en mogt

mogt aenraeken, nog het selve aen't oor- 1575.
*deel van de Staeten onderwerpen, dat
syn Maj. door een Vergaedering van Bis-
schoppen en Godgeleerde mogt doen advi-
seren, hoe verre men die van Holland
en Zeeland daer in te gemoet kon komen,
en hen toelaeten, aldaer te mogen leven,
sonder openbaere oeffening van haer Gods-
dienst, sonder ergernis, en ook sonder van
iemant deswegen ondersogt te werden,
gebruykende de voorrechten, die alle
vreemdelingen, in dese Landen koop-
handel dryvende, hadden, om met 'er
tyd door goed leven en leeren van de
Geestelyke, onder Gods genaede, bekeert
te mogen werden.*

Dog dat advys, is, gelyk veel andere voorgaende vertoogen en raedgevingen, van geen vrugt geweest. Het seggen van de Prins daer in vermelt, *dat hy een schoone Bruyd in handen had &c.* verdient syn opmerking, en men mag daer uyt besluyten, dat de Prins wel heeft begrepen, wat schoone gelegentheit hy voor sig had bekomen, en dat hy in staet was om sig daer van te konnen bedienen, en sig te doen gelden, gelyk hy in 't vervolg ook heeft gedaen.

In en ontrent die tyd geschiede in West-Vriesland een saek, die veel gerucht maekte. Men had verspreid, dat 'er

1575. eenige verraeders en Moortbranders, soo door den vyand als door eenige quaedwillige landlieden aldaer, den vyand meer dan haer eige Vaderland toegedaen zynde, waeren omgekogt om geheel West-Vriesland en het Noorder-Quartier, op seekere bestemde tyd en dag, in den brand te steeken. Om hier tegen te voorsien, had Sonoy aen alle de Schouten van de Dorpen aldaer last gegeven, om alle onbekende vreemdelingen en landloopers vast te houden, ende ingevolge van dien, wierden ontrent twintig van dat slag van volk gevangen genomen. *Vervolgens gaf Sonoy, by syn opene brieven, last aen de Schouten van Alkmaer en Hoorn, en aen de Bailliuws van Waeterland en Bredero de, om die gevange te ondervraegen, nae de misdaed rechtelyk ondersoek te doen, haer ook met de pynbank tot bekentenis te brengen, en voorts met hen te handelen, soo als nae rechten en gelegentheit van saeken bevonden soude werden te behooren. By het oprechten van sulk een buytengewoone Vierschaer, bestaende alleen uyt Rechters, die Schouten en Bailliuws waeren, en die men in dat Quartier, ook niet ten onrechte, den Bloedraed noemde, was het Sonoy buyten twyffel ontgaen, wat beswaeringen de Nederlan-

Harde en onwettige Rechts-pleging van Sonoy in West-Vriesland.

landers, soo kort te voren, tegen sulk een 1575.
ongemeenen Rechtbank, den soo seer beruchten Bloedraed van den Hertog van Alba, hadden ingebragt, en dat het een van de voornaemste redenen was, waerom Sonoy selfs de waepenen tegen den Conink van Spanjen droeg. Het was nog eenigsints te verschoonen geweest, indien dese soo genaemde Rechtbank alleen over onbekende landloopers gevonnist had, maer men ging het rechtsgebied tot over de landlieden, en selfs over een burger van de stad Hoorn, uytstrecken. Om kort te gaen, en ons over die onwettige en wreede rechtspleging niet te breed uyt te laeten, sullen wy alleen seggen, dat men sommige van de gevange landloopers, door wreede pyningen, noodsaekte, de daed te bekennen, en sy noemden als medepligtige of aenleyders van dat schelmstuk, twee bekende en welgestelde Roomsgesinde lantlieden, Vaeder en Soon: en niet tegenstaende de gevange, wanneer sy ter dood wierden gebragt, haer getuygenis, als met gewelt van pyningen afgeperst, wederriepen, soo wierden die twee landlieden echter gevangen genomen, en vervolgens, soo wreedelyk, en op soo veelerhande en ongehoorde wysen gepynigt, dat alle de pyningen van een Phalaris en

1575. Busiris, of van andere diergelyke gedrogten, daer men van leest, daer by niet en zyn te vergelyken, en men verwondert moet staen, hoe dat ons Land sulke schrikdieren, en uytvinders van wreede pyningen heeft konnen voortbrengen, en hoe dat men sulke verwoede beesten, als die buytengewoone gestelde Rechters waeren, heeft konnen verdraegen. De Vaeder bleef onder de verschrickelyke pyningen dood, en syn doode romp wiert in vier stucken gedeelt. De Soon moest 'er ook aen, hy een sterk en kloek man zynde, wiert wel tot drie en twintig mael toe vreeslyk gepynigt, niet alleen op een gewoone, maer met allerhande nieuwe en buytengewoone uytgevonde pyningen, daer men over verwondert moet staen, hoe deselve in de gedagten zyn opgekomen. Daer by verhaelt men, dat die soo genaemde Rechters sig, onder het pynigen van die ellendige menschen, dronken soopen. Hier door moest de man alles bekennen, wat men hem onder het gewelt van pynigen geliefde voor te schryven, en daer op wiert hy veroordeelt, om syn hart levendig uyt het lyf te werden gerukt, in syn aengesigt gesmeten, en syn lichaem in vier stucken gedeelt te werden.

den. Het vonnis wiert tot Hoorn uyt- 1575.
gevoert, dog de man wederriep op syn uyterste syn bekentenis, met betuyging van syn onschult. Het is ook aenmerkelyk, dat syn vonnis alleen is gestelt op de naem van *Jonker Diderik Sonoy, Luytenant en Gouverneur van syn Furstel. Genaede over Noortholland en geheel Waeterland metten aenkleven van dien*, sonder de naem van eenige andere Rechters te melden. Het schynt dat Sonoy in desen aen den Hertog van Alba niet in 't minst heeft willen toegeven, maer veel eer getragt heeft hem te boven te gaen. Uyt de bekentenis van desen wiert nog een ander voortreffelyk en ryk Lantman aldaer aengetast, en nog swaerder als de voorgaende gepynigt. Men wilde op gelyke wyse ook met een Burger der stad Hoorn te werk gaen, en men had reets een begin daer mede gemaekt, dog de Overheit van die Stad, de handeling van de gestelde Rechters verdagt houdende, begeerde daer in niet te bewilligen, beweerende met goede redenen, dat het tegen de Voorrechten van haer Stad was strydende. Men sogt haer, door bedreigingen, te noodsaeken, om den Burger, onvermindert haer Voorrechten, over te geven, dog

1575. sy bleven volstandig, en bragten haer klagten deswegen aen de Prins van Oranje, met versoek, dat hy eenige gemachtigde uyt syn Raed, ofte wel uyt den Hove van Holland, derwaerts wilde senden, om sig dienaengaende te laeten onderrichten, en tegen die onordentelyke rechtsplegingen te voorsien. De Prins daer op gelet hebbende, gebood aen die gestelde Rechters, dat sy met haer rechtsplegingen souden hebben stille te staen, immers niet voort te gaen dan in tegenwoordigheit van Jonkr. Johan van Woerden van Vliet, en Mr. Sebastiaen Loosen, syn gemachtigde, en van twee Schepenen van Hoorn. De Rechters stelden sig daer tegen, en Sonoy gebruykte al syn vermogen en gesag by de Prins, om derselver handelingen te billyken, en die van Hoorn verdagt te maeken. Dog de Prins naeder onderricht zynde van de onwettige handelingen, en van de wreede pyningen, die men de gevange had aengedaen, en hoe dikwyls men deselve had herhaelt, kon daer toe niet verstaen: men sogt de Prins echter over te haelen, en hem vroet te maeken, dat het alsoo niet was geschiet, en dat het maer bedreigingen waeren geweest, het mogt evenwel niet helpen, want hy had een afkeer van

sul-

solke onwettige en wreede rechtsplegin- 1575.
gen. Niet te min vond hy sig met de saek verlegen, de eer en achting van Sonoy hing daer aen, dat syn verrichting wiert gewettigt, en de Overheit van Hoorn in 't ongelyk gestelt: dat kon de Prins in goeden gemoede niet doen, en hy kon van sig niet verkrygen, om een wreede en onwettige daed te billyken. En om Sonoy daer over te straffen, gelyk hy verdient had, quam met de gelegentheit van tyd en saeken niet over een, want de Prins moest al dikwyls eenige euveldaeden van luyden, die hem wel gedient hadden, door de vingeren sien, en ontveinsen het gene hem mishaegde. Derhalven trachte de Prins het verschil tussen die van Hoorn en Sonoy te bemiddelen, en hy deed de te rechtstelling van den gevangen Burger eenigen tyd sleepende houden, tot dat hy daer nae, uyt kragte van de Pacificatie van Gent, wiert ontslaegen. Dog die man was daer mede niet te vreden, versoekende dat hem recht mogt geschieden, stellende sig ter purge voor den Hove van Holland, en Sonoy, met de gestelde Rechters aldaer dagvaerdende, om hem zuyver en onschuldig te sien verklaeren. Hier over ontstonden wederom nieuwe moeyelykheden, want Sonoy,

1575. met syn Rechters, was niet gewillig om sig aen de kennis van den Hove te onderwerpen: eindeling verklaerden de Staeten van Holland en Zeeland, dat de gevange, die sig beklaegden, door de gevangenis en pyningen hen aengedaen, te wesen benaedeelt, gehoont ofte beswaert, haer recht voor den Hove souden mogen vervolgen, tegen alle de gene, die sy meinden, haer sulks ten onrecht te hebben aengedaen. Dog die menschen vonden daer nae, om verscheide redenen, niet goed dat geding te vervolgen, waerschynelyk, door het gesag van Sonoy, en tussenspreeken van andere, daer van wederhouden geworden zynde.

Dese wreede en onwettige rechtspleging, door Sonoy en de syne ondernomen, is een wonderlyke saek geweest, en men weet niet recht, wat hem daer toe heeft bewogen, maer uyt alle de omstandigheden kan men niet naelaeten, een groot naedenken tegen hem op te vatten. Buyten de onwettigheit van de Rechtbank, en de ongehoorde wreede handeling van deselve, is het nog seer waerschynelyk, dat het een verdigt verraed is geweest, en dat men soo veel menschen aldus deerlyk heeft gemartelt, en op een wreede wyse ter dood gebragt, die

die in der daed onschuldig waeren. Bor 1575.
heeft tot besluyt hier op aengeteikent. *In syn 4. Boek.*
Het is de Gevange wel gelukt, en sy hebben die van Hoorn grootelyks te bedanken, dat deselve tot voorstand van haer Voorrechten soo veel gedaen hebben gehad, en de saek by de hand genomen, waer door het voornemen van de Commissarissen gestuyt is geworden, anders souden sy, waerschynelyk, niet alleen, maer nog vele andere om den hals gekomen zyn, soo te vermoeden is, onder voorwendsel van dit voorgenome verraed: want niemant voor deselve luyden durfde spreeken, vreesende mede in 't spel, en onder dese wreede Commissarissen handen, te geraeken, gelyk gebeurt is, dat 'er eenige van de Vrienden, die voor de gevange wilden spreeken, in de gevangenisse zyn geworpen en gehouden geweest.

In de burgerlyke twisten en beroerten mengen sig altyd menschen, die een bysonderen yver ten dienst van 't gemeen toonen, en nogtans een quaed en verkeert insigt hebben: het onverstand, verkeerde driften, en voornaementlyk eygenbaet, weten die gelegentheit wel waer te nemen, en meesterlyk haer rol daer onder te speelen. En al is iemant een voorstander van een goede saek, daer

uyt

1575. uyt volgt echter niet, dat hy een vroom man is: dat is niet genoeg, hy moet een goede saek met een oprechte meining, en alleen met een goed voornemen ten dienst van 't gemeen, verdedigen. Als men met aendagt op de weereldse saeken, en het gedrag van de menschen let, sal men haest ontdecken, door welke insigten sulke groote en yverige Voorstanders van 's Lants welvaeren, van recht en Vryheit, of wat dies meer is, worden gedreven, want men sal, onder anderen, doorgaens bespeuren, dat alle, die een goede saek met een verkeert oogmerk voorstaen, dikwyls het selve quaed en ongeregeltheit, en nog grooter, wanneer de gelegentheit sig daer toe opdoet, begaen, dan het gene sy in andere hebben gelaekt en tegengestaen. Dus ging het met Sonoy ook, hy was in den beginne een van de grootste en yverigste Voorstanders van de Vryheit, en van de tegenstrevers van den Hertog van Alba, en van syn wreede en onwettige handelingen geweest. De magt in handen gekregen hebbende, begaet hy het selve quaed, dat hy in den Hertog van Alba had tegengestaen en gewraekt.

Afbeelding van Sonoy. DIDERIK SONOY was een Edelman van goeden Huyse uyt het Land van Cleef, dog in de Nederlanden gehuwlykt en gegoed.

goed. Hy voegde sig by den Nederland- 1575.
sen Adel, en onderteikende mede het bekende Verbond der Edele. Hy heeft de Prins, in verscheide gelegentheden, seer yverig gedient, en tot syn belooning het Gouvernement van West-Vriesland en het Noorder-Quartier verkregen, daer hy dikwyls veel moeite heeft verwekt, en slegt huys gehouden, en het schynt, dat hy sig tot een kleine Opperheer in dat Quartier heeft willen opwerpen. Immers heeft de Prins hem moeten ontsien. Op het laest trok hy party met de Graef van Leycester, tegen Prins Maurits van Nassau en de Staeten, waer uyt veel moeyelykheden ontstonden, tot dat hy eindeling van syn Gouvernement wiert ontslaegen.

Overleggingen om de bystand van een vreemde Mogentheit te versoeken.

Naer het afbreeken van de Vredehandel, waeren de Staeten van Holland, Zeeland en West-Vriesland binnen Dordrecht vergaedert gebleven, en de Prins van Oranje siende, dat nu alle hoop van een redelyke versoening met den Conink was afgesneden, dat hy met Holland en Zeeland alleen, beide nog niet geheel, maer vaneengescheurt, want de Spanjaerts bezaeten te dier tyd nog de steden Haerlem en Amsterdam in Holland, en Goes en Tholen in Zeeland, het niet langer kon uythouden: ook met hoe veel

list

1575. list en groot gewelt te gelyk, de Groot-Commandeur den oorlog tegen hem voortsette, sonder hem de minste rust te laeten, besloot hy nogmaels op de beste wyse nae de hulp van de een ofte de andere vreemde Mogentheit om te sien. Hy gaf dienvolgende van syn voornemen aen de Staeten kennis, die nae rype overweeging van saeken besloten, te versoeken en machtig te maeken den Heer Graeve van Cuylenburg, Jonkr. Arent van Dorp, Mr. Jacob Pauli, Cornelis Coning, Dr. Francois Maelson, Adriaen Cromhout, Andries Jacobs de Jonge, en Mr. Paulus Buys, Advocaet van Holland, om sig te saemen met de Prins te mogen beraeden en overleggen, hoe de bystand aen eenige Vorsten, Heeren ofte Mogentheden, versogt behoorde te werden, tot wederstand van de tyranny en het geweld van den Conink van Spanjen, sonder nogtans eenigsints te mogen handelen, om dese Landen van den Conink te scheiden, ofte sig onder de bescherming van andere Heeren ofte Mogentheden te begeven, of deselve in dese Landen te laeten komen. Door dit besluyt wierden de Gemachtigde bepaelt, alleen tot versoek van enkele bystand, en daer uyt schynt het, dat men in bekommering was, als of de Prins wel genegen mogt

mogt wesen, gelyk hy sig had laeten 1575.
ontvallen, soo als hier boven is gemelt, om Holland en Zeeland onder de bescherming ofte Oppermacht van een vreemde Mogentheit te stellen. Dat souw buyten twyffel meer een verandering van Heer geweest zyn, maer niet de herstelling van de Vryheit, daer het de Staeten eigentlyk om te doen was: want wat baete het hen, soo veel te hebben geleden, soo veel bloed te hebben gestort, en ook soo veel Steden en Landen te hebben laeten verwoesten, als het maer te doen was, om, in plaets van den Conink van Spanjen, een ander uytheems Opperheer te moeten ontfangen, die de onbepaelde Oppermacht misschien al soo sterk en geweldig souw soeken door te dryven, als de vorige Vorsten hadden gedaen, gelyk ook kort daer nae, uyt het gedrag van den Hertog van Alençon, is gebleeken.

De Prins en de Gemachtigde van de Staeten naemen ingevolge van dien in overweeging, tot wie van de vreemde Mogentheden men sig best souw keeren, om de vereischte bystand te erlangen: de gedagten gingen voornaementlyk over drie, den Keyser, Vrankryk en Engeland, en naer alles wel en rypelyk te hebben overwogen, scheen de genegentheit De Staeten zyn

heit

1575. heit meest voor Engeland te wesen, soo omdat men het gemackelykst de hulp van daer over Zee kon bekomen, als omdat men in dat Ryk ook belydenis deed van de Gereformeerde Godsdienst. Maer de Prins was in tegendeel het meest voor Vrankryk gesint, want hy hadde albereits door Junius, en daer nae door den Heer van St. Aldegonde, onder de hand aen 't Hof van Vrankryk laeten vernemen, of hy geen onderstand van daer kon bekomen. Cambdenus verhaelt, dat de Prins voor Vrankryk genegen was, en dat Coningin Elisabeth, sulks vernomen hebbende, Daniel Rogers aen hem sond, om het hem af te raeden, dog alsoo hy by syn voornemen bleef, dat sy vervolgens Hendrik Cobham aen den Conink van Spanjen sond, om hem voor te draegen, hoe gevaerlyk het was, indien Holland en Zeeland aldus onder de magt van Vrankryk mogten geraeken; hem derhalven raedende, dat hy best soude doen, de Vrede met de Prins te maeken. Dat sy daer en boven nog by de Prins bleef aenhouden, om hem van het Verbond met Vrankryk af te trecken, dog dat sy sulks in die tyd van de Prins niet en kon verkrygen, omdat de Predikant Villers hem daer toe aensette, seggende onder anderen, dat de Coningin geen een bequae-

voor Engeland genegen.

De Prins voor Vrankryk.

Cambdenus Hist. Elisabethæ. parte 2. p. 265.

quaeme Krygsoverste had, dan den Graef 1575.
van Sussex, die echter aen de Protestanten niet gunstig nog toegedaen was.

Onder de geduerige besigheden van een lastige Regeering die eerst wiert geformeert onder oneindige moeyelykheden en verdriet, onder de gevaeren van den oorlog, en selfs onder de uyterste benaeuwtheit om sig staande te konnen houden, was de Prins nog gedagtig aen de lieffelykheden van den huwelyken staet, en hy sogt voor de derdemael naer een schoone en verstandige huysvrouw, om sig daer mede te vermaeken, en syn geduerige kommer en last van de Regeering door haer vriendelyke omgang te verdryven. Maer eer wy van syn derde huwelyk spreeken, moeten wy nog een weinig op syn echtscheiding met Vrouw Anna van Saxen, syn tweede huysvrouw, blyven staen, want sy leefde nog in de tyd, dat de Prins voor de derdemael trouwde. Het is te verwonderen, dat niemant van alle onse Schryvers, soo veel ons bekent is, van die echtscheiding heeft gesprooken, daer van is een diep stilswygen, en, soo wy vermoeden, veroorsaekt uyt ontsag voor Prins Maurits van Nassau, haer Soon. Nogtans is het seeker, dat hy van haer is gescheiden, en dat hy ge-

De Prins is genegen om sig voor de derdemael in den huwelyken staet te begeven.

Syn echtscheiding van Vrouw Anna van Saxen, syn tweede huysvrouw.

1575. duerende haer leven nog met syn derde huysvrouw is getrouwt geweest. Van de tyd, wanneer de echtscheiding is geschiet, is ons in 't minst niet gebleeken; maer van de redenen, waerom de echt is gescheiden, komt ons niet onwaerschynelyk voor; dat het ter saeke van overspel is geschiet. Strada segt wel uytdruckelyk, dat sy van overspel overtuygt zynde, de Prins haer wederom nae Duytsland heeft wegesonden. De Heer de Thou segt maer in een algemeene sin, dat de Prins sig, om haer quaed gedrag, van haer heeft gescheiden. Maer in het geschrift, dat door de Hertog van Montpensier is opgestelt, om over de wettigheit van het huwelyk van syn Dogter met de Prins raed te vraegen, wort gesegt, dat sy sig tegen haer huwelyk had misgaen. Het kan ook niet anders wesen, of het moet ter oorsaek van overspel geschiet zyn, want andersints soude de Prins sig van haer niet hebben konnen scheiden, te weten, met dat gevolg, dat hy, geduerende haer leven, een ander huwelyk mogt aengaen, en soo hy in desen iets had gepleegt, dat onordentelyk was, soude waerschynelyk syn wederpartye niet naegelaeten hebben, van hem sulks te verwyten, gelyk in veel andere gevallen is gedaen, en

De Groot lib. 3. Annal. spreekt 'er alleen iets van, met seer weinige woorden.

Strada lib. 3. Thuanus lib. 60. Histor. Abdicata a se, ob mores, altera uxore, Anna, Mauritii Saxonis Septemviri filia.

Amelot Memoires. Histor. & Politiques. p. 460. Qu' Anne de Saxe avoit eté releguée, & confinée en certain lieu, pour avoir forfait en son Mariage.

en wel bysonder in opsigt van den Geeste- 1575.
lyke staet van syn derde huysvrouw, daer wy aenstonts van sullen gaen spreeken. Hoe dat nu de echtscheiding is geschiet, het zy, by vonnis van den Hove van Holland, ofte van eenige andere Rechter, ofte wel, dat de Prins haer, met kennis en toestemming van haer Maegschap, heeft verstooten en weg gesonden, daer van is ons in 't minste ook niet gebleeken, en derhalven sullen wy dat in 't midden laeten. Hoe dat het geschiet zy, dit is immers seeker, dat de Prins de oorsaeck van syn echtscheiding aen haer naeste vrienden en bloedverwanten bekent sal hebben gemaeckt, en derselver goedkeuring daer op verkregen, want hy heeft haer gesonden nae Saxen, aen haer Oom, de Ceurvorst Augustus, en sy is vervolgens, door syn last, tot Dresden in bewaering gestelt, alwaer sy in het volgende jaer, met berouw van haer misbedryf, godvrugtig is overleden.

Grotius lib. 3. Annal.

Thuanus lib. 60. Histor.

Geduerende de Vredehandeling van Breda, waer van wy hier voren hebben gesprooken, had de Prins den Heer van St: Aldegonde gemachtigt, en naer het Hof van de Ceurvorst van de Paltz afgesonden, om een huwelyk te sluyten met Vrouw Charlotte de Bourbon, Dogter

De Prins trouwt met Vrouw Charlotte de Bourbon.

1575. ter van den Hertog van Montpensier, 't welk tot wederzyts genoegen geschiet zynde, geleide hy haer naer Embden, daer de Prins twee wel toegeruste oorlogschepen sond, om haer af te haelen: sy quam vervolgens in den Briel, daer sy door de Prins staetiglyk wiert ontfangen, en door hem met groote blydschap getrouwt: en van daer bragt hy haer nae Dordrecht, alwaer sy met alle teekenen van eer en vreugde wiert ingehaelt. Men heeft van dit huwelyk quaelyk gesprooken, en gewilt, als of het onwettig was geweest, niet in opsigt van de Prins, maer van Vrouw Charlotte de Bourbon selfs, ter oorsaek sy den Geestelyken staet te voren, en in haer jonkheit, hadde aengenomen, sulks een Spaens Schryver sig niet heeft ontsien daer van te spreeken, als of sy maer een Byzit van de Prins was geweest. Maer wy sullen voor eerst de Prins selfs daer van hooren spreeken, seggende. *Dat 'er geweest zyn, die de eer van syn Gemaelin hebben willen schenden, (om dat sy sig te voren tot den Geestelyken staet hadde begeven) maer dat de Hertog van Montpensier, haer Vaeder, die een goed en yverig Roomsgesinde was, de saek, door de voornaemste Raeden van het Parlement van Parys, en door eenige*

Gabrera.

In syn Apologie pag. 72. en 73.

ge

ge Bisschoppen en geleerde mannen, had laeten overwegen, en by deselve verstaen was, indien 'er al eenige belofte door syn Gemaelin was gedaen geweest, deselve van rechtswegen nietig en van geener weerde was, omdat die in haer kindsche jaeren was geschiet. 1575.

Wat nu hier van zy, sal uyt het naervolgende breeder komen te blyken. Charlotte de Bourbon was een Dogter van Louis, Hertog van Montpensier, en de Hertogin haer Moeder was de Gereformeerde Godsdienst heimelyk toegedaen, en die Dogter wiert door haer, buyten weten van haer man, in de gronden van die Godsdienst onderwesen: de Hertog haer Vaeder, om syn Huysgesin te ontlasten, stak haer tegen haer sin, en tegen de wil van de Moeder, in een Clooster: dog eer sy haer gelofte deed en het Geestelyk kleed nam, betuygde sy, in tegenwoordigheit van de Priorinne en eenige Geestelyke Dogters van de Abdy van Jouarre, dat sy het gedwongen deed, en alleen om aen haer Vaeder te gehoorsaemen: de Geestelyke staet, onder die betuyging, aenvaerd hebbende, wiert sy niet lang daer nae tot Abdisse van Jouarre gevordert, en ontrent de tyd van dertien jaeren lang in die staet geleeft hebbende, schynt het, dat de gevoelens

Thuanus lib. 27. & 49. Histor. Amelot Memoires Historiq. & Politiq. pag. 460. Aubery Memoires de Hollande.

1575. van de Gereformeerde Godsdienst, die de Hertogin haer Moeder haer te voren in haer jeugt ingeboesemt had, begonnen te herleven, sy verliet derhalven de Geestelyke staet en de Abdy, begaf sig heimelyk naer het Hof van de Ceurvorst van de Paltz, daer sy wel wiert ontfangen, en vervolgens openbaere belydenis van de Gereformeerde Godsdienst deed. De Hertog, haer Vaeder, sulks verstaen hebbende, sond de President de Thou, en daer nae de Heer d'Aumont, aen de Ceurvorst van de Paltz, om syn Dogter weder te eysschen, waer op de Ceurvorst aenbieding deed, om haer aen de Conink van Vrankryk weder te senden, dog onder die voorwaerde, dat men haer in het stuk van de Godsdienst geen geweld souw doen. Maer de Hertog van Montpensier, haer Vaeder, die een yverig Roomsgesinde was, begeerde haer op die voorwaerde niet weder te hebben, nog te sien, dat syn Dogter de Gereformeerde Godsdienst in syn tegenwoordigheit soude belyden, en derhalven bleef sy aen het Hof van de Ceurvorst van de Paltz, en vervolgens wiert haer huwelyk met de Prins van Oranje, buyten kennis van de Hertog haer Vaeder, aldaer gesloten: hy nam sulks in den beginne seer quaelyk op, maer sig be-

bedagt hebbende, en siende, dat de eer 1575.
van syn Geslagt daer aen was gelegen, dat haer huwelyk, selfs by de Roomsgesinde, voor wettig wiert gehouden, deed hy de saek ondersoeken, en de stucken daer toe dienende in handen van eenige voornaeme Raeden uyt het Parlement van Parys, en van eenige Bisschoppen stellen, om haer goeddunken daer op te verstaen, die vervolgens een uytspraek deden, indien al eenige gelofte door syn Dogter gedaen was geweest, dat die van rechtswege nietig en van geener weerde was, om dat deselve in haer kindse jaeren was gedaen. Daer In den jaere 1580.
nae verzoende de Hertog sig met de Prins van Oranje, hy erkende het huwelyk, *Thuanus lib. 72. Historiar.*
en gaf een eerlyke bruydschat aen syn Dogter. Sy is, soo wegens haer uytmuntende schoonheit, als verstand, en deugd, met andere loffelyke gaeven, die een Vrouw konnen verçieren, seer geroemt geworden.

De Prins van Oranje was altyd onvermoeit besig, niet alleen met de saeken van Regeering en van 't Land, en om sig tegen den vyand te verdedigen en staende te houden, maer ook wel bysonder, om syn gesag en grootheit meer en meer te bevorderen, en in Holland, Zeeland en West-Vriesland te vestigen:

1575. geen besigheden, geen gevaeren van den oorlog, jae selfs niet de uyterste nood, en alsoo weinig, de vermaekelykheden van het huwelyk, en de uytspanningen van het huwelyks Feest, konden hem daer van aftrecken: dat was het voorwerp van syn begeerte, en het groot oogmerk, daer hy alles nae richte, en dat hy noyt uyt het gesigt verloor, hoe duyster en benevelt de tyd ook mogt wesen. Hy wist het in dese tyd by de Heeren Staeten van Holland en West-Vriesland, in de Vergaedering tot Dordrecht, naer een langduerige onderhandeling en beraed onder de Leden, en na dat de beraemde artykelen ook aen de Steden in West-Vriesland en het Noorder-Quartier waeren gesonden, en aldaer overwogen, soo verre te brengen, dat hem de Hooge Overheit wiert opgedraegen, op de naervolgende wyse en voorwaerden, soo veel het wesentlykste aengaet.

De Hooge Overheit wort aen de Prins door de Staeten van Holland opgedraegen.

Naer een voorreden, behelsende een verhael van de genaede die God Almachtig aen den Lande van Holland en Zeeland, tegen den Hertog van Alba, en de heerschappy der Spanjaerden had verleent, door middel, vlyt en sorgvuldigheit van den Doorluchtigen en Hooggebore Vorst en Heere, Wilhelm, Prince

De Acte van de overdracht der Hooge Overheit is geteikent tot Dordrecht op den 11. July, by de Ridderschap en Edele, de

ee van Oranje &c. wort voor een grond-regel van Staet vastgestelt. *Dat alle Republyken en Gemeenschappen best worden behouden, gesterkt en bevestigt by eenigheit, dewelke niet wel en kan zyn by veele, in wille en gemoed veeltyts verschillende, en mitsdien ook noodig is, dat de Regeering gestelt werde en bevoolen zy aen een Hooft en Overigheit.* En vervolgens wort daer by gevoegt. *Dat de Staeten daerom, uyt ingebore genegentheit, liefde en yver, syn Princelyke Excell. als de voornaemste Personaegie, en de Eerste van de Staeten derselver Landen, hebben versogt en gebeden, en voor soo veel in henluyden is, verkoren, als Hooft en Hoogste Overheit, en hem gestelt tot de Regeering der Landen en Steden van Holland, alle deselve onderwerpende de goede wille en gebied van syn Excell. aen den selven gegeven hebbende volkomen magt en gesag daer toe eenigsints noodig zynde, op de naervolgende wyse.*

1575 groote en kleine Steden van Holland, Staetsgewyse vergaedert zynde.

Dat syn Excell., soo lange de Landen in den Oorlog en in de waepenen zyn, volkomen magt soude hebben, om als Souverain te mogen gebieden en verbieden, alles wat tot behoud en bescherming der Landen dienstig en doenlyk mogt wesen.

1575. Dat hy op alle krygsſaeken, ſoo te waeter als te lande, nae ſyn goeddunken mogt ſchicken: ſtellende en gebruykende ſulke Overſte, Hopluyden en krygsknegten, als hem ſoude goeddunken, en deſelve van behoorlyke ſoldy verſorgende.

Hy ſoude bevoegt weſen, om het krygsvolk in de Steden en Vlecken in bezetting te ſenden, en ten platten Lande, daer het noodig was, te legeren, ſonder de bewilliging van de Staeten, Overheden ofte Steden, ofte van iemant anders, daer toe te verwagten.

Het ſoude aen de Prins ſtaen, om de krygstucht te doen onderhouden: ende hy ſoude, tot uytvoering der krygsſaeken, hebben de geheele en vrye behandeling van de penningen, die daer toe opgebragt en bewilligt ſouden worden: ſtellende daer toe ſoodaenige Ontfangers, als het hem ſoude gelieven, mits in Holland ofte Zeeland gebooren weſende.

Ook vermogt hy, onder verband, ten laſte van het Gemeene Land op te nemen een ſomme van twintig duyſend guldens, eens, ſonder de bewilliging van de Staeten te verwagten.

Hy moeſt de Gerechtsoeffening doen bedienen uyt naem van den Coning, als Graeve van Holland en Zeeland, by den Hove van Holland &c. ſonder nogtans u-

ni-

nige rechtspleeging te gedoogen, tegen 1575.
het besluyt van de Staeten.

Tot de ampten van Raed in den Hove Provinciael, en van alle andere Gerechts-Bedieningen, die open stonden te vallen, souden de Staeten drie persoonen benoemen, uyt dewelke de Prins een souw verkiesen.

By de Prins souden verleent werden alle gratien, remissien, pardons, respyten, mitsgaeders alle Octroyen, Beneficien, Voorrechten, en wat dies meer is, nae voorgaende advys van de Wethouders. Ook alle paspoorten en sauveguardes, sonder dat iemant in Holland ofte Zeeland sig daer mede soude mogen bemoeyen.

De Prins vermogt op de gewoone tyd te verkiesen en te veranderen de Overheden in de Steden, naer de oude Herkomens en Voorrechten derselver Steden: dog indien de nood ofte verseekertheit de afstelling van Beampte, Wethouders en Overheden van de Steden, buyten de gewoonlyke tyd, mogt vereisschen, soude de Prins dat ook mogen doen, met kennis van saeken, en van het meerendeel van de Vroedschap: onverminderd nogtans der Steden Handvesten en Voorrechten.

Voorts soude de Prins verpligt wesen

1575. sen te handhaeven en te beschermen alle Gerechtigheden, Vrydommen en lofselyke Herkomens der Landen en Steden van Holland; sonder in eenige Steden ofte plaetsen eenige andere Collegien ofte Consistorien onderhouden te worden, dan met raed en instelling van de Wethouders derselver Steden.

Nopende de Godsdienst, soude de Prins toestaen, en de hand houden aen de oeffening van de Gereformeerde Euangelische Godsdienst, doende ophouden de oeffening van de Roomsse Godsdienst, stellende, tot vordering der Gereformeerde Godsdienst, drie ofte vier bequaeme persoonen, als Generaele Commissarissen in het stuk van de Godsdienst, welke souden letten op de quaeliteit van de Predikanten en Ministers, mitsgaeders op haer behoorlyk onderhoud voorsien; in de Steden, met goedvinden van de Overheit; en ten platten Lande, van de Hooft-Officiers van de plaets.

Nogtans vermogt de Prins niet toe te laeten, dat men op iemants geloof ofte conscientie ondersoek soude doen, ofte dat iemant ter saeke van dien eenige moeytenisse, hoon, smaed, ofte letsel aengedaen soude worden. Doende by de voorschreve gemachtigde stellen sulke goede ordre, de oeffening der Godsdienst aen-

aengaende, als nae gelegentheit van saeken en de gesteltheit der Steden, ten meesten nut en gemak van de Gemeinte, en sonder vermindering van Gods eer, bevonden soude werden te dienen en te behooren: ook met goedvinden der Staeten, was het nood. 1575.

De Prins soude tot syn Raeden, in alle 't gene voorschreven is, mogen verkiesen alsulke bequaeme persoonen, als het hem believen soude, sonder goedvinden ofte benoeming van iemant, mits het meerendeel Hollanders en Zeeuwen moesten wesen.

De Staeten in 't gemeen, en alle Overheden, Wethouders, te saemen met de Schutteryen en Gemeenschappen in alle Steden en Vlecken, moesten eed doen, den Prins in dese syn Regeering en bevelen; en tot onderhouding van dien, getrouw, onderdaenig en gehoorsaem te wesen. Daer tegen soude de Prins moeten sweeren, de Landen van Holland en Zeeland, in de voorschreve Regeering, haer Rechten, Voorrechten, Vrydommen, en loffelyke Herkomens, in maniere als boven, by alle mogelyke wegen te beschermen, en te bevorderen, jegens alle haer vyanden en wederpartye.

De Staeten van Holland en Zeeland sou-

1575. *souden verders, uyt de voornaemste van den Lande, aenstellen een gemeene Land-Raed, tot beleid en behoud van alle andere des Gemeene Lands saeken, en Unie derselver Landen, die, ingevolge den last hen door de Staeten te geven, den Prins met alle dienstwilligheit ook souden bystaen, met raed en daed nae haer vermogen, des daer toe vermaent zynde. Niet te min soude de Prins de Staeten doen beschryven en vergaederen, als 't hem sonde goeddunken, het zy in 't gemeen, ofte in 't bysonder.*

In alle 't welke de Staeten sig verbonden de Prins onderdaenigtyk te gehoorsaemen, en nae haer vermogen te doen gehoorsaemen, t'allen tyde, des bevel van hem hebbende.

Aenmerking daer op. Het groot gewicht van dese Opdracht der Hooge Overheit aen de Prins verdient wel, dat wy een weinig daer op blyven staen. Voor eerst komt 'er in bedenking, wat de Prins heeft bewoogen, om sulken breeden magt aen hem te heten geven, en wel bysonder, om die buyten gewoone Opdragt van de Hooge Overheit, sonder tytel, aen hem te laeten doen. Nopende het eerste komt in aenmerking, dat 'er by die voorwaerden van de Opdracht niet alleen een ruyme, maer genoegsaem onbepaelde macht (op voor-

voorwendsel van den oorlog) aen de 1575.
Prins wort gegeven, overeenkomende met het vermaerde Raedsbesluyt van Roomen, in gevaerlyke tyden. *Videant Consules, ne quid Respublica detrimenti capiat.* De verbintenis van de Staeten, *om de Prins onderdaenigḷyk te gehoorsaemen, en aue haer vermogen te doen gehoorsaemen*, brengt genoegsaem een volslaege onderwerping mede.

Boven en behalven dat in dese Opdragt aen de Prins genoegsaem, en voor het wesentlykste, alle de magt en het gesag wiert gegeven, dat te voren aen de Graef wettig had toebehoort, soo worden 'er onder de voorwaerden verscheide saeken gevonden, die de Staeten noyt te voren aen de Graeven hadden willen toestaen. Als daer zyn. Het leggen van bezetting in de Steden, sonder raed en buyten bewilliging van de Staeten ofte Overheden van de Steden. Het opnemen van geld, tot twintig duysend guldens toe, sonder voorgaende toestemming van de Staeten. Het afstellen buyten tyts van de Wethouders en Overheden van de Steden, en hoewel daer by gevoegt word, *welverstaende, indien de nood, ofte versekertheit sulks mogten vereisschen*, is het echter een magt, die seer bedenkelyk is, en daer

1575. daer groot misbruyk van kan werden gemaekt; want men kan altyt wel een voorwendsel vinden, dat de nood ofte verseekertheit van het Land ofte Stad sulks komen te vereisschen. De vermaerde Hugo de Groot heeft daer op aengeteikent. *dat het aldus was toegestaen in de gevaarlykste tyd van den oorlog, dog dat de Prins die buytengewoone magt, in de gevaerlykste tyden, niet heeft willen gebruyken. Ende dat daer nae in den jaere 1583. by de Opdracht van het Graefschap aen de Prins, hem die magt in tegendeel niet wiert gegeven.* Het is genoeg bekent, dat sommige van syn Naevolgers en Naekomelingen die gemaetigtheit niet en hebben gehad, hoewel haer dat recht niet toequam, want de Opdracht, daer wy hier van spreeken, raekte de Prins maer personeel, en was ook maer voor die tyd, soo lange de Landen in den oorlog en in de waepenen waeren.

De Groot Apologie pag. 102.

Het schynt ook, dat het oogmerk van de Prins is geweest, om Holland en Zeeland door hem, en door een Land-Raed nevens hem gevoegt, te regeeren, ende daer benevens aen sig te behouden de magt, om de Staeten te doen beschryven en vergaederen, ofte niet. Op die wyse, was niet alleen de Hooge

ge Overheit, soo als de Graeven die voor 1575.
desen hadden bezeten, maer genoegsaem
een onbepaelt gesag, ten minsten, de
geheele klem van de Regeering in syn
handen. De Leden van den Land-Raed
moesten van hem afhangen, en het ver-
gaederen ofte niet vergaederen van de
Staeten aen hem gelaeten zynde, kon
hy te saemen met den Land-Raed op alle
's Lants saeken ordre stellen, en de Stae-
ten gemackelyk laeten t'huys blyven,
als hy deselve niet ten hoogsten noodig
had. Boven dien was het laeste strydig
tegen het bekende groot Privilegie van
Vrouw Maria van Bourguognen.

De magt, *om op alle krygssaeken, nae syn goeddunken, te disponeren, stellende en gebruykende sulke Oversten, Hopluyden en krygsknegten, als hem soude goeddunken, en deselve van behoorlyke soldy versorgende. Ende, tot uytvoering van de krygssaeken, de geheele vrye behandeling te hebben van de penningen daer toe opgebragt en bewilligt werdende &c. Mitsgaeders het krygsvolk in de Steden in bezetting te senden, ook sonder bewilliging van de Staeten, Overheden, Steden, ofte van iemant anders;* is sulken buytengewoone groot gesag, dat de gene, die het in handen heeft gekregen, niet alleen de klem en kragt

1575. heeft van de opperste magt, maer daer en boven voorsien wort van de noodige hulpmiddelen, om sig t'allen tyde, en nae syn welbehaegen, meester te maeken van de geheele Regeering, en sig selfs ook op te werpen tot een Heer en Vorst, jae met een onbepaelde magt nae syn believen te heerschen, waer van de voorbeelden in de geschiedenissen menigvuldig zyn. Het is buyten alle twyffel seer gevaerlyk, om in een vrye Staetsregeering aen iemant sulken grooten gesag in handen te stellen, en hem, al is hy de beste en eerlykste man van de weereld, daer door gelyk als in versoeking te brengen, om sig van die middelen tot syn eige grootheit en verheffing te bedienen, waer toe de Vreemdelingen, Vleyers, Hovelingen, en ander diergelyke slag van menschen, niet weinig sullen helpen.

Men moet vermoeden, dat de Prins het met een goed oogmerk heeft gedaen, en dat hy, in die moeyelyke tyden, wanneer nog veel quaedwillige menschen in 't Land waeren, en selfs in de Regeering, door wie syn pogingen en ondernemingen wierden gedwersboomt, sulken buytengewoonen magt noodig had: onder de waepenen swygen dikwyls de wetten, hoe veel te meer, in

een

een tyd van beroerte en binnenlandse 1575.
onlusten, daer de Regeering nog niet nae behooren was gevestigt, daer men sig tegen de quaede aenslaegen van binnen, en tegen het gewelt van buyten moest beschermen: in die staet was het de Prins genoegsaem onmogelyk, om sig in allen deele nae de bekende grondwetten van Staet, en Voorrechten van de Steden te richten. Niet te nim behoort dit voorbeeld, in toekomende, niet ter naevolging voorgestelt te worden.

Nopende het tweede, naementlyk de Opdracht van de Hooge Overheit sonder eenige tytel, soude men mogen vraegen, wat de Prins daer mede in de sin heeft gehad, en waerom hy het in diervoegen heeft laeten doen? want hy handhaefde sig, tegen wil en dank van de Conink; in syn Bediening van Stadhouder over Holland, Zeeland en Vriesland, hy wiert by de Staeten daer in erkent, sy onderssteunden hem, en hy deed alles op de naem van den Conink, wat de Vorst andersints wettig kon doen, jae selfs meer. Wat hadde hy, in dat gewricht van saeken, meer noodig, en wat kon hy anders wenschen? Wy willen het geern aen het oordeel van een iegelyk overlaeten: maer het komt ons niet onwaerschynelyk voor, dat hy van die

1575. tyd af hoop heeft geschept, en syn gedagten daer henen laeten gaen, gelyk, niet lang daer nae, opentlyk is gebleeken, om het Graefschap van Holland en Zeeland voor sig te verkrygen, en sig tot Graef van die Landen te laeten verkiesen en huldigen. Om daer toe van langsaemerhand te geraeken, en de Ingesetenen, gelyk als ongevoelig, hier toe te leiden, en daer aen te gewennen, was hem die Opdracht van de Hooge Overheit volslaegen noodig en dienstig. Te voren moest hy alles doen op de naem, en als Stadhouder van de Conink van Spanjen, als Graef van Holland en Zeeland, nu deed hy voortaen alles op syn eyge naem, sonder gewag van de Conink, de Placcaeten en Ordonnantien wierden op syn naem alleen ingestelt en afgekondigt, met die byvoeging en onder die bewoording, *als ons gedefereert zynde de Hooge Overheit van Holland, Zeeland en Vriesland.* Hier door wiert de naem en het gesag van de Conink in vergetelheit gebragt, en de Ingesetenen wierden ongevoelig daer toe geleyd, om de Prins, als Hooge Overheit alleen te erkennen en aen te sien, om hem te gehoorsaemen, en syn bevelen alleen te ontfangen. Het is buyten tegenspreeken, dat de gedagten van de Staeten en Overhe-

heden als doen niet verder gingen, als 1575.
om haer Vryheit en Voorrechten te beschermen, en te bewaeren, en sig in de geruste besitting van deselve te handhaeven, maer niet, om van Heer te veranderen, of Conink Philip II. van syn Heerschappy, als Graef van Holland en Zeeland, af te setten: sy betuygden opentlyk het tegendeel, en daer was nog een groot ontsag voor die Vorst, soo dat de Prins waerschynelyk syn oogmerk niet bereikt soude hebben, hadde hy aenstonts opentlyk te werk gegaen, en syn voornemen laeten blyken.

Eindeling sullen wy alhier nog aenmerken, dat ons het eerste Staetsbesluyt over de oeffening van de Godsdienst in dese Opdracht voorkomt, hoewel het albereits te voren, in de Vergaedering van de Staeten tot Leyden, eendragtelyk is besloten geweest. Men heeft derhalven goedgevonden en vastgestelt, dat de oeffening van de Gereformeerde Evangelische Godsdienst soude werden gehandhaeft, en in tegendeel, dat die van de Roomsse Godsdienst moest ophouden, 't welk beide van de openbaere oeffening te verstaen is. Nogtans soude men niet toelaeten, dat men op iemants geloof ofte conscientie ondersoek soude doen. Dat is te seggen, dat men een

1575. bepaelde vryheit van Godsdienst voor andere gesintheden, die sig stil en zedig quaemen te gedraegen, soude toestaen. Dit is ook een richtsnoer, waer nae de saeken van de Godsdienst naemaels in dese Landen geschikt zyn geworden. Maer hier nevens schynt het, dat het voornemen van de Prins is geweest, om drie ofte vier algemeene Gemachtigde tot de saeken van de Godsdienst te stellen, om opsigt over de Leeraers, derselver gedrag en onderhoud te hebben. Wy hebben niet gevonden, dat men dit stuk heeft achtervolgt of tot uytvoering gebragt: sullen echter aen het oordeel van de Staetkundige en Godgeleerde overlaeten, of dat voornemen van de Prins niet tot handhaeving van de kerkelyke tucht, en om de Leeraerts daer toe te houden, dat sy sig stigtelyk en zediglyk, nae de waerdigheit van haer Bediening, komen te gedraegen, dienstig en heilsaem soude konnen wesen.

Dese schicking van de Prins en de Staeten in de saeken van de Godsdienst, en wel bysonder het schorssen van de openbaere oeffening van de Roomsse Godsdienst, heeft veel opspraek gemaekt, want het was, buyten alle tegenspreeken, strydig met syn vorige gevoelens en gedrag, bysonder ten tyde van de

Re-

Regeering van de Hertogin van Parma, 1575.
en van het invoeren der Inquisitie, en ook daer naer de Prins en de Gereformeerde hebben te dier tyd niet beweert, dat de Roomsse Godsdienst moest ophouden, maer alleen versogt, dat sy de vrye oeffening van Godsdienst, onvermindert de Roomsgesinde, mogten hebben. Men heeft de Prins hier over seer verdagt gemaekt, en hem beschuldigt, als of hy in desen niet oprechtelyk en had gehandelt, maer hy heeft sig daer van onschuldigt, seggende. *Dat de Staeten in den beginne, tot 's Lants behoud, goed en nuttig hadden gevonden, dat de eene en de andere Godsdinst onderhouden wierde, dog dat sy naederhand, door de dertelheit, verkeerde handelingen en verraederyen van de vyanden, die onder haer gemengt waeren, geleert en gewaerschouwt zyn geworden, dat haer Staet in gevaer stond van tot een uyterste verderf te komen, ten waere, dat sy de oeffening van de Roomsse Godsdienst schorsten en verboden, omdat de gene, die belydenis daer af deden, immers ten minsten de Paepen, een anderen eed aen de Paus hadden, denwelken sy hooger achteden, dan den genen, die sy aen het Vaederland hadden gedaen. Boven dien, dat alle veran-* In syn Apologie pag. 83.

1575. *deringen, die ter saeke van de Godsdienst komen, veel meer een werk Gods, dan der menschen zyn geweest.*

De Groot-Commandeur tast de Prins in syn eige goederen aen.

De Prins verloor in die tyd syn Stad en Graefschap Bueren, de Heer van Hierges quam het aentasten, en bemachtigde het, naer een geringe wederstand: de Bevelhebber van het Slot gaf het mede sonder tegenstand over. Daer en boven wiert, ter selver tyd, de Fynaert, Clundert, en de Ruygenhil door de vyand bemachtigt, en in bezit genomen, soo dat het schynt, als of de Groot-Commandeur de Prins in syn eige goederen wilde aentasten en benaeuwen. Hier nae wiert Oudewaeter stormenderhand ingenomen, daer ontrent hondert Spanjaerts voor dood bleven: de Predikant wiert gevangen, en nae dat hy syn Soon voor syn oogen had sien dooden, wiert hy opgehangen. Vervolgens wiert Schoonhoven mede door de vyand beleegert en overgegeven. Dit verlies wiert echter een weinig versagt door de overwinning, die de Prins selfs te waeter, op eenige vyantlyke schepen, tot Rosendael uytgerust, by den Dintel behaelde, de vyand wiert, naer een kort gevegt, op de vlugt gedreven, elf vyantlyke schuyten wierden verbrand, een gedeelte van het volk wiert dood geslaegen, en de overige

ge verliepen aen land. Hoewel de over- 1575.
winning van geen groot belang was, wiert 'er echter veel gerugt van gemaekt, soo omdat de Prins selfs daer tegenwoordig was geweest, als om de verslaegde gemoederen wederom wat op te beuren.

Naer het overgaen van Schoonhoven, nam de Heer van Hierges de Schans tot Crimpen in, waer door men in Zuyd-Holland seer wiert benaeuwt: daer en boven had de Groot-Commandeur, eenige onderstand van volk en geld uyt Spanjen ontfangen hebbende, groote voornemens in de sin, en zette syn overwinningen sterk voort. Hy deed Woerden in Holland beleegeren, dog syn grootste voornemen was op Zeeland, en wel bysonder op de stad Zierikzee, gerigt. Hy had by ondervinding geleert, dat de Spanjaerts met haer schepen te waeter tegen de Zeeuwen niet vermogten, en sy waeren soo dikwyls geslaegen geworden, dat het dwaesheit scheen, om de kans op die wyse meer te waegen: dienvolgende had hy de saek beter gaen overleggen, en een andere weg gevonden om Zeeland te dwingen en t'onder te brengen. De stad Tholen was nog aen de zyde van Spanjen gebleven, en daer door was hy meester van het Eyland van die naem: nu was syn voornemen, om

De Goot-Commandeur benaeuwt Holland en Zeeland hoe langer hoe meer.

Syn stoute tocht door het

1575. van dat Eyland door de ondiepten, te voet, naer Oost-Duyveland en het Eyland van Schouwen te trecken, waer van hy te voren, door Zeeuwsse overloopers en quaedwillige goed bericht had gekregen. Hy quam selfs met drie duysend voetknegten, en vier Benden ruyters tot St. Annaland, en liet de ondiepten naeder ondersoeken, en peilen, en daer van gewenschte kondschap bekomen hebbende, deed hy syn volk met kleine schuyten van daer nae Philipsland, te dier tyd met de Zee dryvende, en maer een schorre zynde, overzetten, van daer toogen sy des nagts by laeg

Op den 28. September. waeter over de slyken naer Zyp en Oost-Duyveland, somtyts tot het halve lyf toe onder waeter, haer schietgeweer, met het kruyd en voorraed, om hoog in een sakje houdende. De Zeeuwsche schepen, de wagt aldaer houdende, konden het niet beletten, alsoo deselve by laeg waeter aen de grond zaeten: sy dooden eenige met haer geschut, eenige verdronken, en het grootste gedeelte quam aen Land. Caerel Boisot, Broeder van den Admirael, was aldaer met tien Vendelen krygsknegten gestelt, om de overtocht aen den vyand te beletten, en sy konden het wel doen, hadden sy sig maer behoorlyk van haer pligt gequeten,

maer

maer het ongeluk wilde, dat Boisot wiert 1575.
dood geschoten, men meent, door syn eige volk, en hier op naemen de Zeeuwsche krygsknegten de vlugt nae de schepen, laetende de Spanjaerts meester van Oost-Duyveland, die aenstonts de schans van Vianen, en vervolgens Brouwershaeven bemachtigden. Daer op wiert Bommenée, naer een kloekmoedige wederstand, stormenderhand ingenomen, en van de ses vendelen voetknegten, die tot bezetting daer in laegen, te saemen met de Inwoonders, bleven geen twintig menschen in 't leven. De Bevelhebber, een Fransman van geboorte, de Nivelle genaemt, bood een kloekmoedige wederstand, en verdedigde sig tot het uyterste toe: hy sneuvelde te gelyk met alle de andere mindere Bevelhebbers tot een toe: dog de overwinning stond aen den vyand ook seer dier. Vervolgens deed de Groot-Commandeur de stad Zierikzee beleegeren. Wy moeten in desen recht doen aen het goed beleyd van de Groot-Commandeur, en aen de stoutheit en onbesweeke moed van syn krygsvolk, het zy Spanjaerts ofte Waelen, die sig soo gewillig aen de gevaerlykste ondernemingen overgaeven, en sig aen een gevaer bloot stelden, dat de stoutmoedigste kon doen schricken en beswyken, en men

Hy beleegert Zierikzee.

1575. men moet sig derhalven ten hoogsten verwonderen, hoe dat de Prins van Oranje en de Staeten het soo lang tegen sulken onverschrikten volk, hebben konnen uythouden, het was hier verre van daen, van met laffe ofte vreesachtige vyanden te doen te hebben. Als men de gelegentheit van de slyken en ondiepten, en de verre afgelegentheit kent, en men neemt in acht, dat de vyand die by nagt moest doortrecken, sal men over de stoutheit van die onderneeming verbaest moeten staen, want de Spanjaerts hadden, met alle 't gene verschrickelyk is, te worstelen. De vorige tocht van Montdragon, over het verdronke Zuyd-Beverland, hoewel seer stout en gevaerlyk, is hier by niet te vergelyken, want die geschiede by dag, en dese by nagt, daer de korte tyd van het laegste waeter wel moest waergenomen werden, of sy moesten alle verdrinken, daer de vyantlyke schepen, hoewel aen de grond zittende, met haer geschut konden toereiken, en daer den oever, door een goed getal van de vyanden wiert beschermt. De Spanjaerts hadden te gelyk het waeter, het slyk en het vier van de vyand, en dat nog in de nagt, tegen, nogtans volbragten sy gelukkiglyk haer voornemen. De outheit, alsoo wel

wel als de laeter geschiedenissen, hebben ons geen gevallen naegelaeten, die by het tegenwoordige zyn te vergelyken. De tocht van Alexander de Groot over de Granicus, en die van Lodewyk XIV. Conink van Vrankryk, over de Maese, daer men soo veel gerucht van heeft gemaekt, zyn maer kinderspel by dese overtocht geweest. 1575.

De stad Zierikzee was van krygsvoorraed en levensmiddelen redelyk wel voorsien, en had twaelf Vendelen uytgelese krygsknegten, daer Jonkr. Arent van Dorp het bevel over had, tot bezetting: ook was de burgery wel gemoed om sig te verdedigen, soo dat het scheen, als of de beleegering wel lang mogt dueren, en daerom maekte de vyand sig gereet, om de Stad veel eer door den honger, als door geweld, tot de overgaeve te dwingen.

De Prins, in de uyterste verlegentheit zynde, draegt de Staeten voor, om van Vorst te veranderen.

De oorlog was nog noyt in de Nederlanden soo hevig gevoert geweest, als de Groot-Commandeur te dier tyd deed; hy taste de Prins aen alle zyden aen, soo met heimelyke als met geweldige aenslaegen, en liet hem nergens rust, soo dat hy niet wist, waer hy sig best keeren ofte wenden soude, om daer tegen te voorsien; het was te gelyk in Zuyd-Holland, in Zeeland en in West-Vriesland

1575. land te doen, en als men op alles wel let, moet men verwondert wesen, dat de Prins onder de last niet en quam te beswyken. Hy scheen ook de moed verlooren te geven, om sig langer selfs, en sonder de krägtige bystand van een vreemde Mogentheit, staende te konnen houden. Derhalven deed hy de Staeten van Holland, Zeeland en West-Vriesland tot Rotterdam beschryven, aen deselve voordraegende den staet en gelegentheit van den Lande van Holland en Zeeland, en aengesien het groot getal vyanden, die het Land aen alle oorden, met groot geweld, quaemen bespringen, gaf hy in bedenking, of het niet geraeden was, om sig, hoe eer hoe beter, met den vyand te verdraegen, of wel in tegendeel sig geheel en al van den Conink van Spanjen te scheiden, en mitsdien van Vorst en Heer te veranderen, om, met hulp en onderstand van een andere Christelyke Mogentheit, de Landen tegen den gemeenen vyand te beschermen. De Ridderschap en Edele, op die Vergaedering tegenwoordig zynde, verklaerden, die saek te wesen van soo grooten gewigt, als haer oyt was voorgekomen, sig beswaert vindende, om een vast besluyt daer op te helpen nemen, ten zy alle de andere Edele van haer lichaem

Tegen den 7. Octob.

al-

alvorens daer toe bysonder wierden beschreven. Selfs, dat men ontrent het huldigen van een Erf-Heer altyt te voren met sonderlinge voorsigtigheit had beraedslaegt: daer by voegende, dat sy wel konden bevroeden, dat men sig van den Conink van Spanjen niet kon scheiden, als te gelyk met de aenneming van een ander machtig Vorst. De Afgesonde van de Steden verklaerden insgelyks, dat sy swaerigheit daer in vonden, en dat sy op een saek van dat gewigt niet ten vollen waeren gelast, versoekende, om sig naeder met haer Vroedschappen daer over te mogen beraeden. Derhalven wiert de saek voor een korten tyd uytgestelt, en de Vergaedering andermael beschreeven binnen Delft, en nae rype overweeging wiert aldaer goedgevonden. Dewyle men geen hoop had van sig met den Conink te konnen verzoenen, en een verseekerde Vrede te maeken, dat men sig daerom van hem soude scheiden, en de Hooge Macht aen de Coninginne van Engeland aenbieden. Ondertussen zoude men bedagt wesen op de wyse en voorwaerden van de aenbieding, en op het benoemen van Gemachtigde daer toe af te senden. Het gevolg daer van sullen wy hier onder, op het volgende jaer, sien.

1575.

Besluyt om de Hooge Magt van 't Land de Coninginne van Engeland aen te bieden.

Al-

1575. Alle de Nederlanden, soo wel die onder de gehoorsaemheit van de Conink van Spanjen stonden, als Holland en Zeeland, waeren in een erbarmelyke staet gebragt, en meest tot de uyterste armoede vervallen. Aen de eene zyde wist de Groot-Commandeur geen raed meer, hoe dat hy syn krygsvolk souw betaelen of te vrede stellen, derhalven nam hy syn toevlugt tot de Staeten van de gesaementlyke Provinciën, en hy versogt een somme van twaelfmael hondert duysent guldens, by wyse van leening, tot een buytengewoone onderstand, verklaerende, ingevalle men die penningen niet spoedig opbragt, dat 'er een algemeene opstand van het krygsvolk was te vreesen, erger als de voorgaende, en die niet als tot geheel verderf van het Land kon uytvallen. Dog ieder verschoonde sig op syn onvermogen, soo veel hy kon. Het aendeel van die van Utrecht in de geeyschte somme was maer twintig duysent guldens; nogtans deden de Staeten van die Provincie aen de Groot-Commandeur vertoonen. *Hoe dat sy in alsulken verloop en armoede waeren vervallen, dat ook de rykste onder henluyden geen middel en hadden, om sig langer schaemelyk te mogen onderhouden; dat men het Land van Utrecht soo aen vrien-*

Erbarmelyke staet van de Nederlanden wederzyts.

vrienden als vyanden, tot een roof had 1575.
gegeven, soo dat het in de ooren Gods was wraek roepende. Waer op sy met groote moeite uytstel verkregen, en haer toegelaeten wiert, om de schaede en onmagt met de noodige stucken te bewysen. Die van Haerlem deden ook erbarmelyke klagten over de Spaensse bezetting, die, door allerley mishandelingen, de burgery dwong, om haer rykelyk de kost te geven. *De voornaemste van haer burgery*, seiden sy, *konden in een maend, en langer, niet een stuksken vleesch tussen hun tanden krygen, om te eten, nog een teugsken bier, om te drinken, sig daegelyks met wey en met wat vis moetende vergenoegen, soo dat sy geen raed wisten, om het krygsvolk, dat geen geld had, en die nog daegelyks versch vleesch, goed bier, boter, wittebrood, en wat dies meer is, eischten, te vrede te stellen, waer door daegelyks een groot gekerm en geschrey onder de Gemeinte ontstond.*

Aen de andere zyde waeren de Staeten van Holland en Zeeland in geen minder verlegentheit; men had te voren een buytengewoone somme van een hondert en twintig duysend guldens, die tot het ontzet van Leyden moest dienen, ingewilligt, maer daer was geen middel

1575. om dat geld te vinden: derhalven wiert in die uyterste nood besloten, om verscheide stucken van 's Graeve Domeinen, de goederen, toebehoorende aen Geestelyke Gemeenschappen of persoonen, en van de gene, die uyt den Lande waeren geweeken, te verkoopen, en om sulks des te beter werkstellig te maeken, dat men de koopers souw belooven, die verkooping by alle gelegentheden van Verdrag ofte Vrede staende te sullen houden en te wettigen. Dat men ook geld, onder verband van het Gemeene Land, tegen twaelf ten hondert intrest soude sien op te nemen. Onder de verkooping van 's Graeve Domeinen, was het Bosch by 's Graevenhaege mede begrepen, men was van voornemen, om niet alleen het hout te hacken, maer de grond selfs te verkoopen, en men had reets een begin, met het omverre houwen van de boomen, daer van gemaekt, dog op versoek van de Overheit van 's Graevenhaege, en van de gemeene suppoosten van den Hove, die meest in die tyd tot Delft waeren gevlugt, en sig aldaer bleven onthouden, wiert het opgehouden, en vervolgens stond de Prins toe, te saemen met de Staeten van Holland, en sy beloofden plechtiglyk, dat het gemelte Bosch en Warande in toekomende soude bly-

By resol. van den 16. April 1576.

blyven staen, als van ouds, en dat men 1575.
't selve, tot geenen tyde, uyt wat nood het mogt wesen, ten behoeve van de gemeene saek ofte andersints, soude mogen verkoopen ofte doen afhouwen; mits, door de Overheit van 's Graevenhaege en suppoosten van den Hove by wege van afkoop, daer voor betaelt werdende de somme van duysend guldens eens, en daer benevens quytschelding gedaen van den eisch wegens de klocken, die de Staeten te voren uyt 's Graevenhaege hadden doen haelen, gewaerdeert op vyftien hondert guldens.

Onlust in West-Vriesland over het stuk van de Regeering.

In die tyd ontstond 'er een onlust en tweedragt over het stuk van de Regeering in West-Vriesland en het Noorder-Quartier. De seven Steden aldaer hadden, zedert de beroerten, de geheele Regeering en bewind van saeken aen sig getrocken, met uytsluyting van den Adel en die van het platte Land, sy vergaederden alleen en afsonderlyk, en stelden eenige Gemachtigde tot het stuk van Regeering, en tot beleid en uytvoering van saeken, die men naederhand Gecommitteerde Raeden heeft genoemt. Die van het platte Land sig daer by beswaert achtende te wesen, of liever deel in de Regeering soekende te krygen, bragten haer klagten deswegen aen de Prins van

1575. Oranje, vertoonende: *Dat, ingevolge de oude Herkomens en Voorrechten van den Lande, de Staet van dien, door de ses groote Steden van Holland was verbeeld geworden, de overige kleine Steden met het platte Land, en daer onder alle de Steden van West-Vriesland en het Noorder-Quartier, door deselve werdende vervangen, 't welk alsoo tot den jaere* 1573. *was geschiet, zedert welke tyd, overmits de scheiding van het Noorder-Quartier en Zuyd-Holland, de Steden van dat Quartier, als Staeten, alleen vergaedert waeren, weigerende, die van het platte Land daer in toe te laeten, waer door sy sig boven maeten beswaert vonden, ter oorsaek sy in alle Beden en onderstandgelden meer als twee derde deelen moesten draegen, en boven dien nog door de Steden van haer gerechtigheden wierden berooft, en boven maeten met verscheide lasten aengeslaegen. Versoekende derhalven, dat de Prins hen wilde vergunnen, om vyf bequaeme persoonen uyt den haeren te mogen stellen, die met de Afgesonde van de Steden, op alle des Gemeenen Lants saeken souden helpen letten en besluyten, als, nae gelegentheit, bevonden soude werden te behooren, ten minsten by voorraed, tot dat de Quartieren van Zuyt-*

en

en Noort-Holland wederom vergaederen 1575.
souden, als van oude Herkomen. De Steden van dat Quartier stelden sig hevig daer tegen, en gaeven een breed vertoog ten dien einde aen de Prins over, met versoek, dat de Regeering gelaeten mogt werden in die staet, soo als deselve als doen was. *Het was wel waer,* seiden sy, *dat by eenige groote swaerigheden en verdeeling van nieuwe lasten, voornaementlyk de Zeevaert aengaende, die van Amsterdam by haer pleegden te beschryven de Steden, Hoorn, Enkhuysen, Edam &c. dog dat die van de Dorpen en het platte Land noyt beschreven waeren geworden. De redenen nu, waerom men de Gemachtigde van de Dorpen en het platte Land niet tot de Vergaedering wilde toelaeten, waeren, om alle verdeeltheit en verwarring te vermyden, die ligtelyk onder soo veel Hoofden vallen zoude. De opgezetenen van het platte Land hadden sig over de Steden niet te beklaegen, en verre van soo beswaert te worden, dat sy in tegendeel weelig en ryk waeren geworden, 't welk aen haer overdaedig gepronk van kleederen, en haer daegelykse dronkenschappen, met de doodslaegen, die daer uyt volgden, meer als te veel bleek. En om regt uyt te spreeken, het scheen, dat*

1575. *'er eenige ten platten Lande hier toe waeren opgemaekt, uyt eygenbaet, en om sig in eenige smeerige Commissien te dringen, of om de gemeene rust te stooren.*

De Prins van Oranje had de saek geern bemiddelt, en scheen niet ongenegen, om die van het platte Land eenig genoegen te geven, dog hy sogt hier uyt gelegentheit, om syn eige voordeel daer mede te doen, en syn gesag in dat Quartier wat meer te vestigen. Derhalven gaf hy tot antwoort, dat hy naeder op de sack souw letten, en daer in by naeder gelegentheit voorsien, wanneer hy selfs aldaer soude komen, en dat hy ondertussen last soude geven aen Jonkr. Johan van Vliet, Mr. Sebastiaen Losen, en Tate Gerrits, om als Raeden aldaer tegenwoordig te wesen, en op alles te helpen besluyten: op die wyse soude de Prins, onder voorwendsel van een provisionele voorsiening, selfs, en met uytsluyting van den Adel en die van het platte Land, die in verschil daer over met de Steden waeren, in 't bezit geraekt zyn, om drie Raeden in dat Quartier te mogen stellen. Dog de Steden merkten die staetkundige streek, sy waeren daer mede niet te vreden, en weigerden opentlyk, om de drie gemelte

persoonen aldaer als Raeden toe te laeten, 1575.
en te erkennen, seggende, *dat de Regeering aldaer, tot die tyd toe, wel en wyslyk volvoert was, en dat sy niet raedsaem vonden eenige verandering daer in te maeken.* Dienvolgende versogten sy, dat de Prins syn last, aen de drie bovengemelte gegeven, wilde intrecken. De Prins kon beswaerlyk daer toe verstaen, en op het laest bleef hy aenhouden, dat sy ten minsten een Gemachtigde van het platte Land, als Raed, in haer Vergaedering wilden toelaeten, en hy gaf selfs wederom een naedere last ten dien einde: echter kon hy syn oogmerk daer in niet bereiken, en de Steden bleven in haer weigering volharden. Als men op den aert van de Prins let, en op syn gewoone Staetkundige handelingen tot bevordering van syn grootheit en gesag, moet men naedenken opvatten, als of hy dat verschil selfs wel heeft veroorsaekt en besteeken.

Dit jaer eindigde in groote benaeuwtheit; Woerden in Holland, en Zierikzee in Zeeland wierden door den vyand belegert gehouden, en die belegeringen wierden de geheele volgende winter voortgeset: ondertussen moest de Prins syn meeste volk altyt in schepen houden, lydende groot gebrek en koude, om ge-

1575. reed te konnen wesen ter plaetse, daer men haer hulp van nooden had. Aengesien de groote macht van den vyand, de gedeurige ondernemingen en sterke aenvallen van de Groot-Commandeur, was het te vreesen, dat het volgende jaer voor de Prins, te saemen met de Landen van Holland en Zeeland, doodelyk soude wesen.

1576. Het was meer dan tyd om nae de krachtige hulp van een vreemde Mogentheit om te sien, en volgens het besluyt van de Staeten, in de Vergaedering tot Delft genomen, wierden verscheide, als Gemachtigde van de Staeten van Holland en Zeeland en van de Prins van Oranje, ten dien einde afgesonden. Nae Duytsland en de Vorsten van het Noorden wiert Mr. Leonard Casembrood, Raed in den Hove van Holland afgevaerdigt. Nae Schotland Adriaen Cromhout, Burgemeester van Medenblik, om oorlof te versoeken tot het ligten van krygsvolk. Naer Engeland wierden gesonden de Heer van St. Aldegonde, Mr. Paulus Buys, Advocaet van Holland, en Doctor François Maelson, om aen de Coningin Elisabeth te vertoonen, de redenen, waerom die van Holland en Zeeland met de Prins de waepenen hadden opgenomen, de verdrucking en benaeuwtheit, waer

Gesanten naer Engeland om de Coningin de Opperste Magt van Holland en Zeeland aen te bieden

waer in sy waeren gebragt, en hoe dat 1576.
haer alle hoop van verzoening met den Conink was benomen, met ootmoedige bede, dat haer Majesteit, als een Christelyke Vorstin en Beschermster des Geloofs, met haer verdrucking medelyden wilde hebben, en het Land in haer bescherming nemen, aenbiedende de Opperste Macht over de Graefschappen van Holland en Zeeland, onder seekere voorwaerden, aen haer Majesteit op te draegen, biddende deselve te willen aennemen, te meer, alsoo de rust, seekerheit en welvaert van Engeland ten hoogsten daer aen gelegen was.

Het was waerlyk een groote aenbieding, en hoewel dese Landen door den oorlog jammerlyk bedorven en uytgeput waeren, was derselver gelegentheit echten aen Engeland altyt voordeelig, en die schoone maegd, daer de Prins van Oranje soo seer op roemde, hoewel te dier tyd in gescheurde kleederen, was wel weerdig, dat 'er een kans om wiert gewaegt; Nogtans bleek het, dat sy geen man kon krygen. Maer wat baete het vergote bloed, het verderven van Landen en Steden, en het uytstaen van soo veel verdriet en ellenden, als het niet om de Vryheit, maer alleen om verandering van Heer te doen was, en nog Aenmerking daer op.

1576. meer, als men sig aen het gebied van een vreemde Mogentheit moest onderwerpen? Echter syn onse Voorouders in desen niet te beschuldigen, want sy hadden langen tyd blyken genoeg gegeven van een onvergelykelyke stantvastigheit, en van een onbesweeke heldenmoed in 't midden van de uyterste rampen en gevaeren, waer van men de weergae in de Geschiedenissen niet en sal vinden: sy hadden sig nu soo lang ten uytersten toe verdedigt, en waeren eindeling in die staet gebragt, dat sy sig, menschelyker wyse, niet langer staende konden houden, en dat 'er, buyten de krachtige bystand van een vreemde Mogentheit, niets was, dat haer uyt de hand van een machtige vyand kon redden, als een wonderwerk, en de krachtige hand Gods. Men moet onse Voorouders derhalven vergelyken by menschen, die schipbreuk hebben geleden, die het waeter tot aen de lippen gekregen hebbende, en de dood alle stonden voor oogen siende, maer aenvatten wat sy konnen, om haer leven alleen te bewaeren, sonder op de kostelyke goederen, die sy met sig voerden, te konnen letten.

De Coningin weigert die aen te nemen.

Het behaegde God dese Landen tot een Vrye Staet op te rechten, en die veel liever op een wonderlyke en onverwagte

wy-

wyse, sonder andere menschelyke hulp, 1576.
uyt de klaeuwen van een verscheurende vyand selfs te redden, dan te gedoogen, dat deselve weer onder de macht van een vreemde Mogentheit souden geraeken. Want de Coningin van Engeland vond swaerigheit om die gewichtige aenbieding te aenvaerden, sy was niet genegen om sig in een openbaeren oorlog met de Conink van Spanjen in te wickekelen, ook had sy, in sulk geval, de naeryver van Vrankryk te vreesen, die niet dulden kon, dat Engeland sig meester van de Nederlanden soude maeken; en aen de andere zyde vond sy niet raedsaem, om de Gesanten, sonder eenige hoop van bystand, te laeten vertrecken, uyt vrees, dat men deselve aenbieding aen Vrankryk mogt gaen doen, en derhalven bleef sy de Gesanten eenigen tyd lang met goede woorden ophouden. Ondertussen sond de Groot-Commandeur den Heer van Champigny naer Engeland, om te versoeken, dat haer Majesteit aen de Afgesonde van de Prins van Oranje, en van de Staeten van Holland en Zeeland, geen gehoor wilde geven, nog eenige gunst aen deselve bewysen, maer in tegendeel, als komende van wederspannige des Coninks, uyt haer Landen doen vertrecken. Waer op de Co-
nin-

1576. ningin antwoorde, dat sy het mede niet eerlyk achte, wederspannige te beschermen, dog dat die van Holland en Zeeland sig niet als wederspannige quaemen te gedraegen, dewyle sy redenen hadden om sig over de wreede handeling van den Hertog van Alba en van de Spanjaerden te beklaegen. Waer nae de Coningin de Afgesonde wederom met goede woorden afvaerdigde, laetende onder de hand toe, dat sy eenig krygsvolk, tot twee hondert mannen toe, annaemen, en twee en dertig stucken geschut kogten. Dog, naer het overlyden van de Groot-Commandeur, heeft de Coningin sig nog in een naedere onderhandeling ingelaeten.

De Conink van Vrankryk was beter op syn belangen bedagt, en begreep wel te recht, van hoe groote aengelegentheit de Nederlanden voor hem waeren: als hy hoorde; dat de aenbieding van
Reid 1. B. Holland en Zeeland by de Coningin van Engeland niet en wiert aenvaerd, sond hy, te saemen met de Coningin syn Moeder, een Edelman aen de Prins van Oranje, om hem te kennen te geven, indien gelyke aenbieding aen haer Broeder en Soon, den Hertog van Alençon, geschiede, als in Engeland was gedaen, sy beter en troostelyker antwoort souden ont-

ontfangen. Waer op de Staeten van 1576.
Holland en Zeeland kort beraed naemen, en aen dien Hertog de Heerschappy over het Land, op seekere voorwaerden, daer men naeder over soude handelen, aenboden. Maer al eer in Vrankryk iets daer op wiert besloten, quam de Pacificatie van Gent tussen beiden, en derhalven liet de Prins aen den Conink van Vrankryk weten, dat de saeken verandert waeren, en dat de gesaementlyke Nederlanden in een Verbond waeren getreden, en aldus bleef die onderhandeling voor die tyd wederom steeken.

Niet tegenstaende de Parysse Moort een groote verwydering by de Gereformeerden en Protestanten tegen den Conink van Vrankryk had veroorsaekt, bleef die Conink echter de saeken van de Prins van Oranje nog al in 't heimelyk begunstigen. Eenigen tyd te voren had de Prins tot den Conink van Vrankryk gesonden Charles de Beaulieu, om hem voor oogen te stellen, wat gevaer syn Majesteit uyt de voorspoed van Spanjen had te verwagten: de Conink begreep het ook wel, bespeurende, dat het met de belangen van Vrankryk niet overeenquam, indien de Prins van Oranje met Holland en Zeeland wierden t'onder gebragt,

De Conink van Vrankryk staet aen de Prins toe, om Convoygelden tot Calais te laeten ontfangen.

1575. bragt, en indien de Conink van Spanjen op die wyse tot een onbepaelde Heerschappy over alle de Nederlanden mogt geraeken. Derhalven deed hy een groote dienst aen de Prins, bewilligende onder de hand, dat de Prins een ofte meer persoonen tot Calais mogt stellen en machtig maeken, om aldaer van alle schepen, tussen Vrankryk en Engeland, ofte door 't Canael vaerende, Convoygelden te ligten, sonder de Fransse schepen selfs te verschoonen. Ende opdat de gunst van de Conink bedekt mogt blyven, wiert het soo geschikt, dat de Prins opentlyk geen Bediende daer toe stelde, maer men gebruykte onder de hand kooplieden, die daer mede, gelyk als een handel van Asseurantie dreven, en op dat voorwendsel de Paspoorten van de Prins uytgaeven. De Nederlanders, Spaensse en Italiaenen moesten tien ten hondert geven, de Portugysen acht, en de Fransen vyf: van de Engelsse wort niet gemelt, waerschynelyk sal de Prins te veel ontsag voor de Coningin hebben gehad, dat hy het niet heeft durven doen. Dat middel bragt veel geld op, gelyk men wel kan denken, en Reid heeft aengemerkt, dat het alleen bestendig soude zyn geweest om den kryg daer mede te voeren, maer de

Prins

Prins wiert quaelyk gedient, ſyn Vry- 1576.
buyters, ſiende, dat 'er op die wyſe niet meer te kaepen viel, en dat ſy geen voordeel voor haer ſelven konden bejaegen, wilden op het laeſt de Paspoorten van de Prins niet meer achten, ſulks dat goed middel door de eigenbaet van ſommige Zeeluyden wiert omgeſtooten, en te niet ging. Soo beſwaerlyk kan een arm Heer, en die tot de richtige betaeling van de ſoldy geen raed weet, ſyn krygsvolk in gehoorſaemheit, en tot een behoorlyke krygstucht houden.

De ſchans tot Crimpen, te voren door den vyand bemachtigt, veroorſaekte een groote belemmering en onveiligheit in Zuyd-Holland, en de Spanjaerts hadden daer door hoop geſchept, om Holland van die zyde te dwingen; derhalven deed de Prins die Schans, ſoo te waeter als te lande, belegeren, en dwong de bezetting tot de overgaeve, dat wederom eenige verlichting aen Holland gaf.

Maer ondertuſſen wiert het beleg van Zierikzee door Montdragon ſterk voortgeſet, die van de Stad weerden ſig kloekmoedig, de burgery ſoo wel als het krygsvolk, en deden veel uytvallen: daer benevens vond de Prins middel om twee en twintig ſchepen, gelaeden met mondkoſten en krygsvoor-

raed,

1576. raed, binnen de Stad te brengen, dog, om het in toekomende te beletten, sond de Groot-Commandeur aldaer twaelf galeyen, met ses schuyten, en Montdragon deed de haeven door ses platboomde schepen met balken en paelen, die door een schans wierden verdedigt, sluyten.

De Groot-Commandeur tast de Prins seer vinnig aen.

De Groot-Commandeur bleef den oorlog met sulken groot geweld, en aen soo veel oorden te gelyk voeren, en hy taste de Prins in Holland en Zeeland te gelyk soo vinnig aen, dat die twee Landen gelyk als zieltoogende waeren, en sig in de grootste nood bevonden, daer deselve nog oyt te voren in waeren geweest. Het aenstaende innemen, ofte de overgaeve van Zierikzee, was menschelyker wyse niet te verhoeden, en daer mede had de Groot-Commandeur de Prins genoegsaem de voet op de keel geset, en hem gedwongen, om sig aen de genaede van den Conink over te geven, ofte het Land te verlaeten. Men verhaelt, dat de Prins, siende het uyterste gevaer van het Land, en sig van alle hoop van buytenlandse bystand ontbloot vindende, ook vernomen hebbende, hoe dat de Coningin van Engeland niet genegen was, om de aengebode oppermacht te aenvaerden, soo mismoedig was

Wanhopige gedagten van de Prins.

was geworden, dat hy syn gedagten sou- 1576.
de hebben laeten gaen, om alle de sche-
pen, die in Holland en Zeeland wier-
den gevonden, toe te rusten, en daer in
te schepen mannen, vrouwen en kinde-
ren, met haer beste en kostelykste goe-
deren, en met alle, die mede wilden gaen,
het Vaederland te verlaeten, en een
vreemd Land te gaen soeken, daer men
sig neder konde zetten, gelyk eertyts
andere volkeren hadden gedaen, naer al-
vorens de dyken en dammen doorgestee-
ken, de molens verbrand, en alles be-
dorven te hebben, soo dat men aen den
vyand niet anders als een bedorve Land
soude overlaeten. Dat waeren buyten
twyffel wanhoopige gedachten, die wel
aen iemant in die uyterste verdrucking
en mismoedigheit in de sin konnen ko-
men, maer die niet wel uytvoerlyk zyn,
en die men, tot meer bedaertheit geko-
men zynde, haest laet vaeren. Dog Door het schielyk overlyden van de Groot-Commandeur wort de Prins uyt de uyterste nood gered.
wanneer aldus alle hoop van mensche-
lyke hulp en goede uytkomst was ver-
dweenen, behaegde het God, de saeken
ten besten te keeren, en in die uyterste
benaeuwtheit een onverwagte uytkomst
ten goeden te verleenen, door het schie-
lyk overlyden van den Groot-Comman-
deur. Hy wiert soo heftig door een Den 5. Maert,
quaedaerdige siekte aengetast en overval-

1576. len, dat hy kort daer aen quam te overlyden, sonder tyd te hebben, om alvorens de noodige ordre op de Regeering te stellen, ofte een Opvolger te benoemen, die de Regeering ondertussen mogt aenvaerden. Hy was een man van veel bequamheit, en seer ervaeren, soo wel in de saeken van Staet als van den oorlog, bysonder listig en loos, en afgerecht om te veinsen, stout en onvermoeit om alles te ondernemen, selfs de gevaerlykste aenslaegen, syn vyand geen rust gevende om adem te scheppen, soo dat hy meer geweld deed, dan de Hertog van Alba oyt te voren had gedaen, en met der daed betoonde, dat hy een stouter krygsman was, en de saeken van den oorlog beter verstond: ook was 'er niet overig, dat hem kon beletten, om de Prins met Holland en Zeeland geheel en al t'onder te brengen, dan de machtige hand Gods, die hem soo schielyk wegrukte. Voor syn overlyden hadde hy nog groote voornemens, en die alle wel bedagt waeren, in 't hooft: want naer het veroveren van Zierikzee, dagt hy de stad Embden aen te tasten, om te beter West-Vriesland van die zyde te bedwingen. Hy kende de gelegentheit van het Land soo wel, en de natuerlyke sterkte van Holland en Zeeland, dat hy wel bewust was

Afbeelding van den Groot-Commandeur.

dat

dat men die Landen niet anders, als te 1576.
waeter, kon t'onderbrengen, en daerom
raede hy de Conink om een machtige
vloot schepen derwaerts te senden, en
van syn zyde sterkte hy sig ook soodae-
nig te waeter, dat hy die van Holland
en Zeeland genoeg te doen gaf, hoewel
hy ongeluckig te waeter was. Hy was
van een geheel tegenstrydige inborst
als de Hertog van Alba, minsaem, vrien-
delyk, en spraeksaem, soo dat de Ne-
derlanders in den beginne seer door hem
wierden ingenomen, en groote verwag-
ting van syn goede Regeering hadden:
dog men bespeurde wel haest, dat hy sig
niet nae syn eigen aert en wil, maer nae
de last, die hem van Madrid wiert ge-
sonden, moest gedraegen. Boven dien
was hy seer Godsdienstig, en een yverig
Voorstander van de Roomsse Gesintheit:
in 't eerst scheen hy niet ongenegen, om
de Prins en die van Holland en Zeeland
met de Conink op de beste wyse te ver-
zoenen, maer bespeurende, dat sy soo
seer op de vryheit van Godsdienst ston-
den, wiert hy tegen deselve uytnemen-
de verbittert, soo dat hy alle mogelyke
middelen in 't werk stelde, en de uyterste
pogingen deed, om haer met gewelt t'on-
der te brengen. Naer het overlyden van
de Groot-Commandeur sonder Opvolger,

1576. nam de Raed van Staete selfs het bewind van de Regeering in handen, en wiert door de Conink voor die tyd, en tot syn naeder goedvinden, daer in bevestigt.

By haer Brief van den 18. Maert.

Als de Coningin van Engeland het overlyden van de Groot-Commandeur had vernomen, schreef sy aen de Prins van Oranje en aen de Staeten van Holland en Zeeland. Dat sy naeder gelet hebbende op het versoek, te voren aen haer gedaen, niet wel kon begrypen, hoe sy 't selve met eer en in goeden gemoede kon inwilligen, naedemael haer niet liever en was, dan trouw en eer, haer persoon betaemende, ten waere haer Maj. alvorens quam te blyken, dat 'er geen hoop van Vrede met den Conink overig was, en sy selfs bevond, dat de redelyke voorslaegen, die sy ten dien einde aen den Conink wilde doen, wierden verworpen. Dat sy een Gesant nae Spanjen wilde schicken, en immiddels ook iemant nae Brussel affenden, om een stilstand van waepenen voor den tyd van twee maenden te verwerven, in verwagting, dat die van Holland en Zeeland sig ondertussen in geen onderhandeling met een ander Vorst souden inlaeten, om vreemde hulp in de Nederlanden te brengen, en indien sulks mogt geschieden, dat sy het niet ten goeden

kon

kon nemen. Waer uyt klaer genoeg blykt de bekommering, die de Coningin had, dat men deselve aenbieding wel aen de Conink van Vrankryk mogt gaen doen. 1576.

In die tyd bragt de Prins van Oranje een naeuwe verbintenis en vereeniging tussen Holland en Zeeland te weeg, op deselve voet, gelyk als te voren, tussen de Leden van Holland, by de opdracht van de Opperste Macht aen hem, was geschiet: hy had de saek, soo veel doenlyk, selfs bevordert, en te voren in de Vroedschappen van de Steden doen overleggen, vervolgens beschreef hy ten dien einde de Staeten van Holland, Zeeland en West-Vriesland gesaementlyk binnen Delft, alwaer, naer overweging van eenige swaerigheden, die daer tegen in aenmerking quaemen, het plechtig Verbond van Unie, ofte Vereeniging, tussen die twee Provinciën, wiert besloten, vastgestelt en geteikent. Het wiert by de Ridderschap en Edele, en door de Gemachtigde van de steden Dordrecht, Delft, Leyden, Gouda, Rotterdam, Gorcum, Schiedam, Briele, Woerden en Geertruydenberg, uyt Holland; van Middelburg, Zierikzee, Vlissinge, en Vere, uyt Zeeland; (Goes en Tholen waeren nog onder de macht van de vyand)

Unie tussen Holland en Zeeland.

Op den 25. April.

1576. en van de seven Steden van West-Vriesland en het Noorder-Quartier, onderteikent: Haerlem, Amsterdam en Schoonhoven waeren ook nog in de magt van de Spanjaerden. In het hooft van dat Verbond word gesegd, *dat het geschiede tot wederstand der gemeene vyanden, en tot bescherming der Landen van Holland en Zeeland, soo loffelyk en gelyker hand aengegrepen, sonder hulp van vreemde Heeren ofte Mogentheden, dan alleenlyk door de hand van den Almogenden God; en eenig middel, vlyt en sorgvuldigheit van de Prins van Oranje, met groote verwondering, en een eeuwige lof en roem van alle de Weereld tot nog toe uytgevoert.* Voorts beloofden die twee Provinciën en Leden van deselve. *Dat sy malkander nae haer uyterste vermogen, kragt en macht, alle hulp en bystand met raed en daed souden doen, om te krenken en te wederstaen alle vyanden deser Landen. Ten dien einde mogt niemant eenige gemeenschap houden, verdrag ofte overkomst maeken met den gemeenen vyand, ofte gedoogen, dat het gedaen wierde, dan by raed van de Heer Prince van Oranje, en met gemeene bewilliging van de Bondgenooten.*

Insgelyks souden sy malkanderen met alle getrouwheit bystaen, om voor te komen,

men, af te weeren, ook te doen beteren 1576.
en straffen alle onrecht, hoon, schaede ofte geweld, jegens, en tot naedeel van de Landen en Steden in 't gemeen en in 't bysonder, ofte tegen haer Gemachtigde en Ingetenen binnen en buyten de Steden, en ten platten Lande, by iemant, van wat staet hy mogt wesen, gepleegt werdende. Mitsgaeders om gesaementlyk te helpen handhaeven het gesag van de Overheit en van de Rechtspleging, en tot het uytvoeren van alle goede wetten en bevelen.

De Staeten by syn Princel. Excell. ofte anders by de gene, wie sulks bevolen soude werden, op de gemeene saek beschreven zynde, souden de Leden op de gesette tyd, in behoorlyk getal, en wel gelast, aldaer moeten verschynen; en de gene, daer van in gebreeke blyvende, soude deswegen by de Vergaedering, met een boete, nae gelegentheit van saeken, werden gestraft. Des niet tegenstaende, souden de aenwesende Leden mogen voortgaen tot besluyt van alsulke saeken, waer op sy beschreven waeren; en de afwesige Leden dat besluyt ook moeten achtervolgen.

De onkosten en lasten tot het voeren van den oorlog, en tot de gemeene bescherming, als daer zyn de gemeene middelen

1576. *van consumtie, den hondertsten penning, de Convoyen en Licenten, en wat dies meer is, souden op een gelyke en eenpaerige voet geheven en gedraegen werden. Ende om wel toe te sien, dat alles ordentelyk en eenpaerig quam te geschieden, souden die van Holland drie Gemachtigde mogen senden in Zeeland en in West-Vriesland, en die van Zeeland en West-Vriesland daer tegen, ieder drie in Holland.*

Verders word by dat Verbond de Hooge Overheit nog eens door beide Provinciën aen de Prins van Oranje opgedraegen, genoegsaem op deselve wyse en met deselve bewoording, als het te voren by Holland alleen was geschiet, en derhalven sal het niet noodig wesen, dat wy ons breeder daer mede ophouden.

Aenmerking daer op. Het is genoeg bekent, dat die van Holland en Zeeland oude Vrienden en Bondgenooten zyn, en dat die twee Landen, van outs, zedert den inval der Noormannen, onder een en deselve Vorst en Graef hebben gestaen, 't welk een groote en naeuwe verbintenis tussen die twee Volkeren heeft gemaekt, soo dat sy als een en het selve Volk aengemerkt zyn geworden, die malkanders welwesen hebben gesogt en bevordert, deselve vrien-

vrienden en vyanden gehad, te saemen 1576.
oorlog gevoert, en Vrede gemaekt, en die malkanderen hebben helpen beschermen, en krachtige hulp en bystand in den nood hebben gedaen. Ook is de gelegentheit van die Landen soodaenig, dat deselve, de een sonder de andere, en ieder op sig selven, niet en konnen bestaen, en dat de veiligheit van de eene, is het behoud van de andere. Den oorlog, die sy soo lang alleen, tegen den Conink van Spanjen in de uyterste benaeuwheit hebben gevoert, en de getrouwe bystand, die sy soo dikwyls, met de grootste veerdigheit en trouwhartigheit, aen malkanderen hebben gedaen, en dit Verbond van Vereeniging, door de Prins van Oranje te wege gebragt, hebben den knoop van vriendschap nog veel vaster gemaekt. Die deselve trachten los te maeken, ofte misverstand en tweedragt tussen die twee Provinciën te doen rysen, souden tegen het wesentlyke belang van beide aengaen, en het seekerlyk met een verkeert oogmerk doen. Daer en boven had de Graef van outs syn munt alleen tot Dordrceht, sulks die twee Provinciën een gemeene Munt hadden; als mede, syn Reekenkaemer in 's Graevenhaege, daer soo wel de Rentmeesters van 's Graeve Domeinen in Zeeland, als

1576. in Holland, moesten reekenen: en zedert de oprechting van het Hooge Gerechtshof over Holland, Zeeland en Vriesland, hebben die twee Provinciën ook een gemeene Rechtspleging, in het tweede beroep, gehad. Des niet tegenstaende, zyn die twee Landen van outs, ieder op sig selven, Souveraine Graefschappen geweest, en buyten die naeuwe verbintenis en vriendschap, met het gene hier boven is vermelt, niet verders gemeen hebbende. De Staeten van elke Provincie pleegden van outs op sig selven en alleen te vergaederen, bewilligden afsonderlyk in de Beden van de Graef, en in alle andere saeken, daer derselver toestemming wiert vereisscht, en heften ook, ieder in den synen, de lasten en middelen, die tot voldoening van de Beden wierden vereischt, soo dat de eene sig met de gemeene Lants middelen van den anderen niet en had te bemoeyen. Ook tot een teiken, dat elke Provincie een afsonderlyke Souverainiteit op sig selven was, wiert de Graef door de Staeten van iedere Provincie in 't bysonder gehuldigt, en deed den eed aen deselve. Nu siet men echter, dat de Prins van Oranje niet alleen getracht heeft om die twee Provinciën, tot het onderhouden van die naeuwe verbintenis

en

en vriendschap, als van outs, te verbin- 1576.
den, maer dat syn voornemen daer en boven is geweest, om die twee Landen in alles soodaenig te vereenigen, dat deselve in der daed tot een Land en Regeering, onder syn bestier als Opperhooft, gebragt en vereenigt zouden werden. Ten dien einde deed hy de Staeten van beide Provinciën gesaemenrlyk beschryven, gelyk hier voren dikwyls is gemelt, en in dit Verbond van Vereeniging vast stellen, dat de lasten, tot het voeren van den oorlog en gemeene bescherming, op een eenparige voet geheven en gedraegen souden werden: mitsgaeders, dat Holland drie Gemachtigde in Zeeland en West-Vrieland, en die wederom, ieder drie in Holland, souden stellen. Dit alles is eenigen tyd lang in beide de Provinciën, geduerende het leven van de Prins, achtervolgt, echter, soo het schynt, met eenige weersin en moeyelykheit van beide, tot dat men daer van, gelyk als stilswygende, is afgegaen, en ieder syn Gemachtigde op het laest heeft t'huys geroepen. Wat nu het oogmerk van de Prins daer by is geweest, wort in het hooft van dat Verbond te kennen gegeven, dat het geschiede, tot wederstand der gemeene vyanden, en tot bescherming der Landen van Holland en Zeeland.

1576. land, waerschynelyk sal de Prins gedagt hebben, dat die vereenigde magt sterker soude wesen, en dat alle geschillen en misverstand, het zy over het opbrengen van ieders aendeel in de lasten tot de gemeene bescherming, als anders, daer door weggenomen souden werden.

Dit Verbond aldus gesloten zynde, liet de Prins ten selven daege een verklaering daer van uytgaen, om daer van kennis te geven, daer het behoorde, en met eenen wilde hy schicken en vaststellen het gesag, dat de Gemachtigde, dat is eigentlyk, de Gecommitteerde Raeden in elk Quartier, hebben souden. Maer over derselver Instructie viel by sommige Leden wat bedenking, omdat de Prins eenige saeken daer in had laeten vloeyen, die naedeelig waeren aen het gesag en rechtsgebied van de Steden, echter, onder betuyging, dat het niet in gevolg soude werden getrocken. Die van Middelburg, onder anderen, nog misnoegt op de Prins zynde, verklaerden daer toe niet te konnen verstaen, seggende. *Het wel een slegte saek was, dat men de luyden alle swaerigheden, onder prætext van Vryheit, leerde ondergaen, en dat men hen die met 'er daed soude benemen, met sulken ydele clausule van nonpræjuditie.*

De

De Prins had te dier tyd ook een Lyf-wagt aengenomen, waer van de soldy geraemt wiert op vier hondert guldens ter week, welke somme de Steden van Zeeland, ieder voor syn aendeel, aennaemen op te brengen. 1576. De Prins neemt een Lyfwagt aen.

De Raed van Staete tot Brussel, door de Conink in de Regeering, voor een tyd, bevestigt en gemachtigt zynde, bleef voor eerst in de voornemens van de Groot-Commandeur volharden, en ging voort met de beleegeringen van Zierikzee en Woerden. Dat niet genoeg zynde, meinde die Raed, dat sig bequaeme gelegentheit voor haer opdeed, om den Conink een grooten dienst te doen, met Holland en Zeeland door list en overreeding wederom tot gehoorsaemheit te brengen, vertrouwende, dat de Prins en de Staeten sig beter op haer, als op een Spaens Gouverneur, souden verlaeten. Derhalven vond die Raed goed, een brief ten dien einde te schryven aen de uytgeweeke President en Raeden van den Hove van Holland &c. die sig nog binnen Utrecht waeren onthoudende, en aldaer met de Rechtspleging niet veel te doen hadden, versoekende; om aen die van Holland en Zeeland kennis te willen geven van de goede meining van den Conink, die haer met alle genaede en

barm-

1576. barmhartigheit wilde handelen, en genegen was, om de rust en vrede in de Nederlanden te herstellen. Seggende verders. *Sy en twyffelden niet, of daer waeren nog een groote menigte menschen in Holland en Zeeland, sig houdende aen de oude Catholyke Godsdienst, en tot dienst van syn Majesteit gereet staende, die van gantscher herten wenschten haer wederkeering tot de gemeene Vergaedering der H. Kerke, maer dat sy daer in belet wierden door eenige uytheemsse, die in deselve Landen niet te verliesen hadden, en door de opruying van eenige, die veel liever saegen haer uyterste val en verderf, levende van 't bloed der goede Onderfaeten, en van den roof, die sy op hen haelden, versoekende en vermaenende derhalven, dat sy sig door deselve niet langer wilden laeten verleyden, &c.* De uytgeweeke President en Raeden sonden een affehrift van dien brief aen de Steden van Holland afsonderlyk, met versoek, dat sy sig wilden bedenken, en met aendagt op den inhoud letten. Dog die brieven deden geen uytwerking, men had den Conink te wel leeren kennen, men ontdekte het bedrog, en dat het maer geschiede, om tweedragt te saeyen, en wel bysonder, om de Roomsgesinde af te trekken. Men merkte op

den

den brief aen, dat deselve in 't bysonder 1576.
aen de Steden was gesonden, en niet aen
de Staeten, 't welk tegen de ordre was:
ten anderen, dat altyt, wanneer men
sagte woorden gebruykte, en een groote
vertooning maekte van de goedertie-
rentheit des Coninks, men met 'er daed
niet en deed, dan alle wreetheit te ple-
gen: ende ten derden, dat de Rooms-
gesinde, die men alhier trachte te ver-
locken en misleiden, immers al soo hard
aengetast en gehandelt wierden, als de
overige, en wanneer sy sig daer over be-
klaegden, de Spanjaerts tot antwoort
daer op gaeven, *dat haer geloove goed
voor hun sielen was, dog in het tydely-
ke, dat sy onder de Ketters woonende
en verkeerende, het selve lot moesten on-
dergaen, en met het selve sop overgoten
werden.*

Ondertussen gelukte het de Prins van Oranje, om Woerden met montkosten en krygsvoorraed te voorsien, waer door het gebeurde, dat die Stad een beleegering van een jaer lang uytstond, en eindeling door de vyand wiert verlaeten: geduerende de beleegering had men binnen de Stad voor seven duysend guldens aen geld van tin geslaegen, en aen het krygsvolk uytgedeelt, 't welk daer nae by de Staeten wiert goedgedaen.

Woerden wort door de Prins ontset.

Dog

1576. barmhartigheit wilde handelen, en genegen was, om de rust en vrede in de Nederlanden te herstellen. Seggende verders. *Sy en twyffelden niet, of daer waeren nog eene groote menigte menschen in Holland en Zeeland, sig houdende aen de oude Catholyke Godsdienst, en tot dienst van syn Majesteit gereet staende, die van gantscher herten wenschten haer wederkeering tot de gemeene Vergaderving der H. Kerke, maer dat sy daer in belet wierden door eenige uytheemsse, die in deselve Landen niet te verliesen hadden, en door de opruying van eenige, die veel liever saegen haer uyterste val en verderf, levende van 't bloed der goede Ondersaeten, en van den roof, die sy op hen haelden, versoekende en vermaenende derhalven, dat sy sig door deselve niet langer wilden laeten verleyden,* &c. De uytgeweeke President en Raeden sonden een afschrift van dien brief aen de Steden van Holland afsonderlyk, met versoek, dat sy sig wilden bedenken, en met aendagt op den inhoud letten. Dog die brieven deden geen uytwerking, men had den Conink te wel leeren kennen, men ontdekte het bedrog, en dat het maer geschiede, om tweedragt te saeyen, en wel bysonder, om de Roomsgesinde af te trekken. Men merkte op

den brief aen, dat deselve in 't bysonder 1576.
aen de Steden was gesonden, en niet aen de Staeten, 't welk tegen de ordre was: ten anderen, dat altyt, wanneer men sagte woorden gebruykte, en een groote vertooning maekte van de goedertierentheit des Coninks, men met 'er daed niet en deed, dan alle wreetheit te plegen: ende ten derden, dat de Roomsgesinde, die men alhier trachte te verlocken en misleiden, immers al soo hard aengetast en gehandelt wierden, als de overige, en wanneer sy sig daer over beklaegden, de Spanjaerts tot antwoort daer op gaeven, *dat haer geloove goed voor hun zielen was, dog in het tydelyke, dat sy onder de Ketters woonende en verkeerende, het selve lot moesten ondergaen, en met het selve sop overgoten werden.*

Ondertussen gelukte het de Prins van Oranje, om Woerden met montkosten en krygsvoorraed te voorsien, waer door het gebeurde, dat die Stad een beleegering van een jaer lang uytstond, en eindeling door de vyand wiert verlaeten: geduerende de beleegering had men binnen de Stad voor seven duysend guldens aen geld van tin geslaegen, en aen het krygsvolk uytgedeelt, 't welk daer nae by de Staeten wiert goedgedaen.

Woerden wort door de Prins ontset.

Dog

1576. Dog met Zierikzee ging het soo wel niet, de Prins stelde alles, wat hy kon, in 't werk, om de Stad te ontzetten, maer te vergeefs, syn pogingen liepen vrugteloos ofte ongeluckig af, onder anderen wiert een groot schip, met drie hondert koppen bemant, en daer Louis Boisot, Admirael van Zeeland, selfs op was, door het geschut van de vyantlyke schanssen in de grond geschoten, soo dat de Admirael met al syn volk quam te verdrinken, 't welk een groot ongeluk en verlies was, bysonder van den Admirael, die een dapper man was, en het Land in veel gelegentheden wel en met veel yver had gedient. Waer nae Zierikzee sig op een eerlyk Verdrag aen Montdragon moest overgeven, 't welk by hem getrouwelyk wiert naegekomen.

Zierikzee gaet aen de Spanjaerts over.

Op den 29. Juny.

In 't begin van July.

Ontrent die tyd quam een Gesant uyt Vrankryk by de Prins tot Middelburg, hem aenbiedende, om terstont drie duysend Fransse krygsknegten tot syn dienst te brengen, maer men meld niet, door wie de Gesant was afgesonden, ofte uyt wiens naem hy de aenbieding quam doen. Waerschynelyk sal het geschiet wesen, uyt naem en van wegen de Conink van Navarre, naemaels de vermaerde Hendrik IV. Conink van Vrankryk, de Prins ontfing den Gesant vriendelyk,

maer

maer alsoo het Spaens krygsvolk in die 1576.
tyd al begon te muyten, en men veel goeds daer van hoopte, vond hy niet raedsaem, om voor die tyd meer krygsvolk in het Land te brengen.

Het was in 't vorige jaer gebeurt, dat vier oorlogschepen tot Vlissinge t'huys hoorende, en door tegenwind tot Falmout in Engeland binnen geloopen, op de klagten van eenige Engelsse kooplieden, aldaer wierden aengehouden, ter oorsaek sy voorgaeven, door deselve beschaedigt te zyn geworden: op die tyding naemen de Vlissingers verscheide Engelsse schepen op Zee, en de gene, die in Zeeland laegen, wierden aldaer ook aengehouden. Maer de Prins, niet sonder reden voor grooter moeyelykheden bedugt zynde, schreef een beleefde brief daer over aen de Coningin, soo om die daed te verschoonen, als om te versoeken, dat het verschil mogt werden bygelegt. Hier op sond haer Majesteit Sr. William Winter, Ridder, en haer Secretaris Robert Beale met eenige gemachtigde van de Engelsse kooplieden aen de Prins tot Middelburg, en sy quaemen vervolgens over een: dat de Coningin de vier aengehoude oorlogschepen, toebehoorende aen de Prins van Oranje, de Staeten, en eenige inwoonders van Zeeland,

1576. land, soude ontslaen onder toesegging, dat sulks in toekomende niet meer en souw geschieden, mits sy niet en souden begaen, dat strydig was tegen den dienst van haer Majesteit, en geen schaede aen haer Onderdaenen toebrengen: en dat de Prins daer tegen de veertien aengehoude Engelsse schepen, en andere meer, soude toelaeten, om met haer laeding naer Antwerpen te vaeren, ofte te vertrecken. Daer benevens quamen de Prins en de Staeten van Zeeland nog in een bysondere onderhandeling met de Gemachtigde van de Engelsse Cooplieden, en men bedong, dat alle wederzydse aenhouding van schepen voortaen dood ende te niet soude wesen: dat de voorschreve Cooplieden aen de Prins en de Staeten in gereeden gelde souden leenen twee hondert duysend guldens, en nog boven dien leveren twee hondert stucken geschut: dat sy voorts hun best souden doen, om vergaedering van geld, ten behoeve van de Prins en de Staeten van Zeeland, te doen, soo over de Natie der Nederlanders en Vlaemingen in Engeland, als andere, dog indien die lichting van penningen van geen goed gevolg was, dat sy als dan nog vyftig duysend guldens als voren souden leenen. De twee hondert stucken geschut moe-

ften betaelt werden uyt de penningen, die ingesaemelt stonden te werden, ofte by gebrek van dien, afgehouden van de vyftig duysend guldens. Voor de geleende penningen, souden de Staeten van Holland en Zeeland verbandbrieven geven, om deselve binnen een jaer weder te geven, soo de Vrede getroffen wiert, soo niet, binnen twee jaeren. 1576.

Het Spaens krygsvolk gaet aen 't muyten.

Het Spaens krygsvolk, wel twee en twintig maenden soldy ten achteren zynde, begon te morren; geduerende de beleegering van Zierikzee had men de betaeling tot naer het veroveren van die Stad uytgestelt: en om aen dat volk eenige voldoening te geven, had men by de overgaeve bedongen, dat gemelte Stad een somme van hondert duysend gulden, tot afkoop van de plundering, soude opbrengen: het geld niet in voorraed zynde, moesten de burgers haer silver en goud op het Stadhuys brengen: om te meer spoed tot de betaeling te maeken, wierden drie Munters aldaer in 't werk gestelt, om het silver, soo als het daer wiert gebragt, aenstonts in heele en in halve Daelders te vermunten, waer mede vervolgens de soldy aen het krygsvolk, soo verre het strecken kon, wiert betaelt; dog het mogt niet helpen, de Spanjaerts gingen, op haer gewoone

1576. wyse, nae de overwinning aen 't muyten, en dat was het behoud van de Prins, en van Holland en Zeeland. Sy konden niet gestilt, nog tot bedaeren gebragt werden, wat beloften, bedreigingen ofte vermaeningen men haer deed, sy plunderden eerst alle de Dorpen van het Land van Schouwen, vervolgens verlieten sy alle haer wachten en Sterkten aldaer, trocken nae Braband, en van daer nae Vlaenderen, alwaer sy sig van de stad Aelst meester maekten, dreigende de steden Antwerpen, Brussel, Mechelen en meer andere, waer door een groote schrik en verlegentheit in Braband en Vlaenderen ontstond, en eindeling geraekten sy soodaenig en in 't algemeen aen 't muyten, dat de Raed van Staete, verlegen zynde, genootsaekt wiert haer met geweld te keer te gaen, en voor wederspannige te verklaeren.

De Prins doet syn voordeel daer mede.

De Prins van Oranje, sulks vernemende, oordeelde het de rechte tyd te wesen, om alle de Nederlanden daer toe te brengen, van sig gesaementlyk tegen de Spanjaerts te verklaeren, en deselve ten Lande uyt te dryven: derhalven bleef hy sig tot Middelburg ophouden, om digt by de hand te wesen, soo syn hulp of tegenwoordigheit in Braband en Vlaenderen wiert vereischt. Om dat oogmerk

des

des te beter te bereiken, schreef hy wydloopige en welgestelde brieven aen de Staeten van Braband, Gelderland, Vlaenderen, en van meest alle de overige Provinciën, mitsgaeders aen eenige Steden, en sommige Heeren in 't bysonder, en elders, daer hy maer dagt, dat sulks van vrugt kon wesen, vertoonende, *Dat het nu de rechte tyd was, om voort te gaen in het gene sy soo wel begonnen hadden, en soo sy het nu niet en deden, dat sy voor altyd verlooren souden gaen. Indien sy maer van een goede meining waeren, om de Landen te vereenigen, en de burgerlyke oorlogen in een gewenschte rust en vrede te veranderen, waer in alleen de waerachtige dienst Gods en des Coninks bestond, verklaerde hy altyd gereet te sullen wesen, tot naerkoming van alle 't gene redelyk en billyk gevonden soude werden: haer te gelyk verseekerende, dat hy geen verandering in de Godsdienst wilde invoeren, ofte iets doen, waer door iemant in syn recht beledigt soude werden. Want gelyk hy nu soo langen tyd, met groote moeite en gevaer, de waepenen in de hand had genomen, om tot een wettige en behoorlyke Vryheit te komen, wilde hy ook niet aenvangen ofte invoeren, dat tegen het besluyt der Generaele Staeten,* 1576.

1576. *en de Vryheit, die hy selfs soo yverig voorstond, mogt stryden, en deselve aldus gaen besmetten en bezoetelen.* Tot bereiking van sulken heilsaemen oogmerk bood hy de bystand van de Heeren Staeten van Holland en Zeeland aen, mitsgaeders syn persoon, en al wat in syn vermogen was. Dewyle nu een iegelyk de geweldige en hoovaerdige Regeering der Spanjaerden moede was geworden, soo vorderde de Prins met syn schryven en onderhandeling daegelyks meer en meer, en hy verwekte daer door een algemeene neiging en begeerte, om de Nederlanden op de beste wyse te bevredigen, de rust en oude vriendschap te herstellen, en het Spaens en vreemd krygsvolk ten dien einde uyt den Lande te doen vertrecken; waer van wy kort hier nae de goede uytwerking sullen sien.

De Vrede in die tyd tussen den Conink van Vrankryk en de Gereformeerde van syn Ryk gesloten zynde, wiert de Prins van Oranje daer in begrepen, en in het bezit van syn Prinsdom herstelt. Die van Oranje sonden daer op drie Gemachtigde aen de Prins, om met hem over eenige saeken te spreeken, dog sy wierden, tot Nimwegen komende, aldaer aengehouden, en gevangen geset. De

Heer

Heer van Hierges, Stadhouder van Gelderland, sulks vernemende, deed haer ontslaen en beleefdelyk handelen, gevende haer te gelyk een Vrygely, om onverhindert tot de Prins te reisen. Hier door nam de Prins de gelegentheit waer, om een beleefde brief tot bedanking aen den Heer van Hierges te schryven, en te gelyk vriendelyk te versoeken, dat hy alles van synen 't wege tot het bevredigen en vereenigen van alle de Nederlanden wilde toebrengen. 1576.

Geduerende de onderhandeling over de bevreding en vereeniging der Nederlanden, en niet tegenstaende de goede uytkomst, die men daer van was verwagtende, versuymde de Prins echter niet, alle meest dienstige middelen te beraemen, en in 't werk te stellen, die tot bescherming van het Land, en tot het bevestigen van een goede en bestendige Regeering in Holland en Zeeland wierden vereischt, even en al eens, als of hy voorsag en vaste staet maekte, dat die twee Landen, het ging soo 't wilde, aen hem als een erfgoed souden gelaeten werden. Alsoo Jonkr. Louis Boisot, Lt. Admirael van Zeeland, ten tyde van het beleg van Zierikzee was dood gebleven, gelyk hier boven is vermelt, soo stelde de Prins in syn plaets Jonkr.

De Prins maekt een Instructie voor de Admiraliteit in Zeeland.

1576. Willem van Blois, geseid Treslong, Gouverneur van den Briel: vervolgens maekte de Prins, met goedvinden en op versoek van de drie Steden van Walcheren, een Instructie op het beleyd der saeken van de Admiraliteit aldaer, waer by, onder anderen wiert vastgestelt, *dat de Lt. Admirael met syn huysgesin tot Vlissinge moest woonen. Dat hy in alles moest naekomen en gehoorsaemen de bevelen van Graef Philip van Hohenlo, die de Prins tot syn Lt. Generael over Zeeland had gestelt. Dat het Collegie bestaen soude uyt seven Raeden, boven den Procureur Fiscael, Griffier en Caemerboden, te weten, ses uyt de drie Hooftsteden van Walcheren, en een, by die van Holland daer toe te stellen. En het Collegie moest syn residentie houden binnen Vlissinge. De Lt. Admirael moest over 't selve præsideren, soo hy aen Land was, en by syn afwesigheit, de oudste Raed. By het overlyden van iemant uyt de Raeden, mitsgaeders van de Griffier en Procureur Fiscael, vermogt het Collegie twee ofte drie andere bequaeme persoonen te benoemen, om een uyt deselve by de Prins, ofte by syn Lt. Admirael, met advys van de Gouververneur en Raeden van Walcheren, te werden verkoren. De Lt. Admirael,*

Van den 22. September.

nog

nog de Raeden en haer Bediende, mogten niet reeden in de Vrybuytery, nog eenig deel daer in hebben. Die Raed soude kennis en berecht hebben van alle buytgoederen, by de Zee verovert, ook van Zeeroovery, en van alle misdaeden en feyten ter Zee gebeurt: en van alle vonnissen, in 't civil geweesen, mogt geappelleert werden aen den Gouverneur en Raeden van Zeeland. Het berecht over de Capiteinen, Officieren en Scheepsvolk, wesende in dienst, soude naer oud gebruyk staen aen de Admirael en Capiteinen ter Zee: en de Admirael mogt syn gevange stellen in sulke Steden, sterkten en plaetsen, daer het hem souw gelieven, mits te voren daerom aenspreekende de Hooft-Officieren derselver plaetsen en betaelende de kosten van de gevangenis &c. 1576.

In die tyd ontstond 'er een verschil tussen de Raeden en Regeering van de seven Steden van West-Vriesland en het Noorder-Quartier, met de Gouverneur Sonoy. De Raeden hadden seekere Ordonnantie gemaekt op het stuk en beleid van de saeken van Regeering, Policie, Financie en van de Admiraliteit: Sonoy achte sig daer by in syn gesag verkort te wesen, seggende, dat de Prins aen hem, als Gouverneur, de macht had ge-

Verschil van de Raeden in West-Vriesland met Sonoy.

1576. gegeven, soo wel over de saeken van Regeering, Justitie en Policie, als over de Krygsaeken, en bygevolge, dat het maeken van sulke Ordonnantie aen hem stond, immers met syn stem van raed had moeten geschieden, en op syn naem ingestelt moest werden. Maer het grootste verschil was eigentlyk over het beschryven van de Staeten: Sonoy wilde die macht aen sig behouden, beweerende, dat het tegen de hoogheit van de Prins was, wiens persoon hy als Luytenant aldaer verbeelde. Waer tegen de Raeden van dat Quartier bybragten, dat het wel waer was, dat 'er door de Prins een breede Commissie was gegeven aen Sonoy, dog in een tyd, dat hy selfs nog geen toegank in 't Land had, en dat hy sig niet veel op de Regeering der Steden mogt verlaeten, 't welk te dier tyd noodig was geweest; maer dat de saeken nu verandert waeren, en in veel beter ordre gebragt; ook, dat, by het Verbond en Opdragt van de Hooge Overheit aen de Prins, wel uytdruckelyk was bedongen, dat geen Gouverneur, ofte Capitein, sig soude onderwinden, om kennis te nemen van politique of judiciéle saeken, binnen of buyten de Steden vallende. Dewyle sy dienaengaende niet konden overeenkomen, wiert het verschil ter ken-

kennis van de Prins gebragt: hy bemid- 1576.
delde het eerst soo verre, dat de saeken wederzyts in sulken staet moesten blyven, gelyk deselve als doen waeren, ter tyd en wyle hy syn verklaering daer op gedaen soude hebben. Vervolgens deed hy een uytspraek, dat de Ordonnantie wel, en volgens het besluyt van de Staeten was gemaekt, dog dat de Gouverneur Sonoy, als verbeeldende syn persoon, niet buyten gesloten mogt werden, en dat het Collegie van de Raeden van dat Quartier ook moest bestaen uyt den Gouverneur, als President van het selve, en dienvolgende alle saeken, bysonder die van Policie, Financie en Admiraliteit, ook met syn stem besloten werden. Dat de Gouverneur niet te min sig niet en mogt aenmaetigen, om kennis te nemen van Stads ofte Gerechtssaeken, die de Steden ofte haer burgers in 't bysonder aengingen, en de gemeene beleiding van 's Lants saeken niet en raekten. Ende aengaende de Beschryving van de Staeten, dat de Gouverneur, ofte, by dessels afwesen, de Raed sulks moest doen. Alhoewel die uytspraek nog te voordeelig aen de Gouverneur Sonoy was, strydende tegen het recht van de Staeten, was hy echter daer mede nog niet te vreden, maer bleef sig daer

over

1576. over beklaegen, derhalven schreef de Heer van St. Aldegonde aen hem uyt last van de Prins, om hem te vermaenen, dat hy sig met alle gematigtheit en billykheit wilde gedraegen, te meer alsoo het verschil van geen groot belang was, daer by voegende: *Gy siet dog, dat onse Regeering alhier meest in de Gemeinte bestaet, daerom is 't van noode, dat wy ons daer nae voegen, en ik soude uw niet konnen raeden, sig eenigsints daer tegen te stellen.*

Hier uyt siet men, onder anderen, dat de Prins geern aen sig selfs, en aen syn Luytenants, ofte Gouverneurs, die hy in Zeeland en in West-Vriesland stelde, de macht, om de Staeten te beschryven ofte niet, wilde behouden, 't welk een groot geheim van syn Staetkunde was. De Steden, en Leden van de Vergaedering, die wel wisten, wat daer aen gelegen was, beweerden, dat de Staeten mogten vergaederen, sonder beschryving van de Graef, ofte van syn Stadhouder, gelyk sy dikwyls te voren hadden gedaen, en ook dat recht by het Groot Privilegie van Vrouw Maria van Bourguognen uytdruckelyk hadden verkregen. Maer de Prins begeerde sig als Stadhouder daer aen niet te houden, soo wel voor als nae de Beroerten, selfs vind men,

men, dat de Prins, albereits onder de 1576.
Regeering van de Hertogin van Parma, dit recht van de Staeten, als Stadhouder heeft betwist. Als men op het gedrag van de Prins, soo in dese, als meer andere saeken naeuwkeurig let, moet men bekennen, dat het verwyt van die van Middelburg, waer van wy hier boven hebben gemelt, niet geheel ongegront was. De Prins en de Staeten voerden gesaementlyk den oorlog voor de Vryheit, dat was het voorwerp van haer begeerte, daer aen offerde men goed en bloed op, en om die te bekomen, stond men de uyterste benaeuwtheit met oneindige rampen en ellenden uyt. Maer indien de Prins en de Staeten, ieder van syn zyde, hadden moeten verklaeren, wat sy eigentlyk door het woord Vryheit verstonden, soude 'er misschien een groot verschil tussen beiden zyn geweest.

De Regeeringswyse, die de Prins in die tyd had ingevoert, was dese. In Holland was hy het meest tegenwoordig, hy beschreef selfs de Staeten van Holland, Zeeland en West-Vriesland in 't gemeen, wanneer 't hem goed dagt; en, ingevolge de Opdracht van de Hooge Overheit, had hy de geheele kragt en klem van de Regeering in handen, en was het Hooft van deselve. In Zeeland

Regeeringswyse in Holland en Zeeland te dier tyd.

en-

1576. ende in West-Vriesland stelde hy syn Onderstadhouders, onder de naem van syn Luytenants ofte Gouverneurs, en sy waeren te gelyk Hoofden ofte Presidenten van den Raed, dat is, van de Vergaedering der Gecommitteerde Raeden, soo als men die nu noemt, en hadden het bevel en beleid over de krygsfaeken en sterkten, met den aenkleven van dien: op die wyse was 'er weinig gesag voor de Staeten en haer Gecommitteerde Raeden overgebleven, en het geleek wel wat naer een Krygsregeering. Men kan ligt begrypen, dat de Prins en syn Gouverneurs somtyts hier ofte daer aen het recht van de Overheit, en Voorechten van de Steden te nae quaemen, waer uyt dikwyls groote klagten ontstonden. De Prins behandelde de saeken selfs met bescheidentheit, en hy wist de verschillen, hoewel altyd tot syn voordeel, door sagtheit en beleeftheit in te schicken, en de menschen te winnen en te leiden, daer hy begeerde, waer toe hy een wonderlyke bequaemheit had. Maer soo en ging het altyd met syn Gouverneurs in Zeeland en West-Vriesland niet: Sonoy bysonder was een man, die nae groot gesag stond, die de Staeten en Steden niet achte, en de vereischte bescheidentheit ontrent de Regeering niet gebruykte.

Wy

Wy moeten alhier tussen beiden, en als in 't voorbygaen, nog een woord spreeken van de groote verandering, die de Prins van Oranje in de Regeerings-wyse van Holland en West-Vriesland heeft gemaekt, laetende aen andere, die beter gelegentheit daer toe hebben, om dat breeder nae te vorsschen. Het is genoeg bekent, dat de Ridderschap en Edele, en de ses groote Steden van Holland, soo men die noemt, te weten, Dordrecht, Haerlem, Delft, Leyden, Amsterdam en ter Gouw, alleen, en met uytsluyting van alle de andere overige Steden van Holland en West-Vriesland, de wettige Vergaedering van de Staeten uytmaekten, en het geheele lichaem van Staet verbeelden. Maer by het opkomen van de beroerten, en ter gelegentheit van die groote omkeering van saeken, beschreef de Prins ook alle de andere, en selfs de kleine Steden van Holland, niet alleen, die tegenwoordig, buyten de ses hier boven genoemde, nog stem en zitting in de Hooge Vergaedering van de Staeten hebben, maer ook verscheide andere meer, als daer zyn, Woerden, Oudewaeter en Geertruydenberg, welke laeste echter, niet lang daer nae, noyt meer beschreeven zyn geworden, maer stilswygende buyten de Ver- 1576.

gae-

1576. gaedering zyn gebleven. Het is te verwonderen, dat de Ridderschap en Edele, en de ses groote Steden dit stilswygende hebben aengesien, en toegelaeten, dat sulk een groot Voorrecht aen soo veel andere Steden medegedeelt wiert; immers wy vinden niet, dat 'er by deselve eenige tegenstand is gedaen. Waerschynelyk sullen sy dat in den beginne aengemerkt hebben, als geschiedende in de uyterste nood, in een tyd van beroerte, en sonder gevolg in toekomende: de gedagten gingen in den beginne niet, om sig van den Conink af te scheiden, veel minder, om een Republicq ofte nieuwe Regeeringswyse op te rechten, sy hoopten op een aenstaende verzoening en vrede, en als dan moesten alle saeken, het gemeene Land raekende, op den ouden voet werden herstelt. Daer en boven was het een seer gevaerlyke tyd, het was bekommerlyk in de Regeering en bestier van saeken te wesen, en men moest de menschen bidden, om sig tot de Hoogste Ampten van 't Land te laeten gebruyken; die sig het meest voor de verdediging van het Land en voor de Vryheit hadden bloot gestelt, mogten sig, by een ongeluckige uytslag van saeken, wel wagten, sy hadden de verbolgentheit van de Conink, boven alle ande-

de-

dere, te vreesen; dienvolgende kan men 1576.
ligt begrypen, dat de Ridderschap en Edele, met de groote Steden, waer van 'er nog twee, te weten Haerlem en Amsterdam, in de macht van den vyand waeren, wel mogten lyden, dat sy medestanders hadden, en dat de saeken van het Gemeene Land en bescherming, met gemeen overleg, raed en hulp wierden gevordert en voorgestaen, soo dat men mogt denken, dat het niet de saek van weinige, maer van het gantsche Land in 't gemeen was. Ondertussen bleven de nieuwbeschreve Steden in 't bezit van dat recht, en waeren Leden van de Vergaedering geworden; de saeken naederhand beter uytvallende, dan men had konnen hoopen, en de Regeering van 't Land nu bereits op die wyse gevestigt zynde, was 'er geen reden meer, om die nieuwbeschreve Leden buyten de Vergaedering te sluyten, en uyt het verkrege bezit te stooten: dat kon sonder groote ongemacken en verwydering, tot naedeel van 't Gemeen, niet geschieden, ook hadden sy sig, soo wel als de andere, tegen den gemeenen vyand kloekmoedig gequeten, en oversulks genoeg verdient, dat sy als Leden van een Regeering wierden geacht en erkent, die sy soo getrouwelyk hadden helpen verdedigen. Nu sal men misschien vraegen,

1576. wat in desen het oogmerk van de Prins is geweest, en waerom hy sulk een groote verandering heeft te wege gebragt? Wy moeten daer op antwoorden, dat ons daer van niet het minst is gebleeken, want dat alle onse Schryvers, soo veel ons bekent is, daer van swygen, veel min, dat deselve eenige aenmerking daer op gemaekt souden hebben, derhalven konnen wy niet dan by gissing daer van spreeken. Het geschiede in een tyd van beroerte en van de uyterste benaeuwtheit, gelyk wy gesegt hebben, daer de wetten doorgaens swygen, en waer in men op de gewoone rechten en insettingen soo geen acht kan geven: de Prins sal gedagt hebben, dat in sulken tyd, en daer ieder een syn goed en bloed waegde, ook een iegelyk syn bysonder belang in de gemeene saek had, en daer in gekent behoorde te werden: ook dat die Steden des te moediger en standvastiger souden wesen, om alle gevaeren te ondergaen en uyt te staen, en gewilliger om geld op te brengen, als sy saegen, dat het met haer overleg en toestemming geschiede; gelyk men heeft gesien, dat de Prins, in buytengewoone gevallen en groote nood, gewilt heeft, dat men selfs de Schutteryen in de Steden soude erkennen, en, nevens de Vroedschappen, om haer toestemming vraegen,

gen. Daer zyn 'er, die vermoeden, dat 1576.
de Prins het met een oogmerk heeft gedaen, om de Ridderschap en Edele, door de stem van soo veel nieuwe Leden, te verswacken; dat alle die nieuwbeschreve, aen hem deswegen verpligt zynde, niet konden naelaeten syn belangen in de Vergaedering voor te staen, en te helpen bevorderen, en hem haer dankbaerheit voor die weldaed te bewysen. Hoe dat het zy, wy willen het geern aen de overweeging en het oordeel van den Leser selfs overlaeten.

Maer de grootste verandering geschiede ten voordeel van de Steden van West-Vriesland en het Noorder-Quartier: dat gedeelte van Holland wiert in vorige tyden in de saeken van Staet en hooge Regeering niet gekent, maer door de Ridderschap en Edele en de ses groote Steden vervangen, nu verkreeg het in tegendeel eenigermaeten een Regeering op sig selfs, de seven Steden, tegenwoordige Leden van de Vergaedering van Holland en West-Vriesland, quaemen Staetsgewyse byeen, de Prins beschreef deselve tot de Gemeene Vergaedering van de Staeten van Holland, Zeeland en West-Vriesland, en boven dien rechte hy aldaer een bysondere Raed van Regeering op, die het bestier had van de geldmiddelen, ten dienst van 't Gemeen ingewilligt,

1576. en van andere saeken meer, waer uyt eigentlyk gesprooten is, dat het voorschreve Quartier een Collegie van Gecommitteerde Raeden affonderlyk heeft, en het bewind over syn middelen.

Die van Braband en Vlaenderen beginnen op een bevreding met Holland en Zeeland te denken.

De muytery der Spanjaerden wiert hoe langer hoe gevaerlyker, sy dreigden de groote Steden van Braband, en bedreven soo veel moedwil en gewelt, dat de Staeten van Braband genoodsaekt wierden, om sig daer tegen te waepenen, dog haer volk wiert door de Spanjaerts geslaegen: in die verleegentheit begon men aldaer eindeling op de brieven en aenbieding van de Prins van Oranje acht te geven, en men sag, dat men in die gevaerlyke staet, de bystand van de Prins en van Holland en Zeeland ten hoogsten noodig had, en dat het meer dan tyd was, om op de algemeene bevreding der Nederlanden, met uytsluyting van de Spanjaerden en vreemdelingen, bedagt te wesen. De Heer van Haussy was te voren, met toestemming van de Raed van Staete, by de Prins geweest, om over de verlossing van syn Broeder, de Graef van Bossu, te handelen, by die gelegentheit had de Prins met hem over die saek gesprooken, waer van hy, by syn wederkomst, verslag gedaen hebbende, wiert vervolgens by de Graef van Reux, Stadhouder over Vlaenderen, en eenige Edele aldaer, goedge-

gevonden, den Heer van Haussy naeder 1576.
aen de Prins te senden, ende hem te kennen te geven, hoe sy sig ten dienst van het gemeene Vaederland verpligt achten, om de Spanjaerts, als verstoorders van de gemeene rust, uyt den Lande te doen vertrecken, met versoek, dat de Prins ten dien einde syn bystand, soo van voetvolk, als krygsvoorraed en geschut wilde verleenen, en dat soo spoedig, als de tegenwoordige nood sulks quam te vereisschen. Het was een schoone gelegentheit voor de Prins, en hy had langen tyd te voren niets liever gewenscht, derhalven quam hy haest met de Heer van Haussy op de naervolgende voorwaerden over een. *Dat de oude Roomsch Catholyke Godsdienst sonder eenige verandering, mitsgaeders de schuldige gehoorsaemheit aen den Conink, bewaert souden werden: beloovende de Prins, niet te sullen toelaeten, maer op lyfstraffe aen syn krygsvolk te verbieden het breeken van Kerken ofte Cloosters, het afwerpen van Beelden, en het mishandelen van de Geestelyke, mits syn volk niet verhindert wierde psalmen te singen, soo 't hun goed dagt, en gebeden te doen, soo in haer huysen, als in haer wagtplaetsen. Dat de Prins sig van geen Steden ofte sterkten, onder het Stadhouderschap van de Graef van Reux, mee-*

1576. *ster mogt maeken, dan alleen, om hem te dienen tot de doortocht van het volk, dat hy te hulp souw senden. Vervolgens, dat de Prins ten eersten over het Zas nae Gent soude senden ses vendelen voetknegten, met twaelf stucken geschut, die, kort daer aen, van nog twee en twintig vendelen gevolgt moesten werden.* Tot verseekering en gerustheit van de Prins, moest de Stad en het Casteel van Sluys in syn handen werden gestelt; dog hier in wiert kort daer nae die verandering gemaekt, dat de stad Nieuwpoort aen de Prins tot verseekering wiert gegeven.

Hier nae sonden de Staeten van Braband, Vlaenderen en Henegouwen den Heer van Oetingen aen de Prins, om hem te noodigen, dat hy syn Gemachtigde op de aenstaende Vredehandeling wilde senden, dog onder die voorwaerde, dat hy alvorens moest beloven, niet te sullen veranderen in de Oude Rooms Catholyke Godsdienst, en in de schuldige gehoorsaemheit aen den Conink, voorslaende de stad Gent tot de plaets van de onderhandeling, ofte soo die hem niet behaegde, soodaenige andere Stad, als hem aengenaem souw wesen, en inmiddels versoekende, dat hy syn volk, 't welk hy reets tot haer hulp had geschikt en afgesonden, wilde t' huys roepen. Waer uyt men kan bespeuren, dat sy de Prins

Prins niet veel betrouwden, en groot 1576.
naedenken hadden, als of hy van voornemen mogt wesen, om te gelyk de Godsdienst te veranderen, en alle de Nederlanden van den Conink te doen afvallen. Hier op antwoorde de Prins, dat hy syn Gemachtigde, te gelyk met die van Holland en Zeeland, ten dien einde nae Gent soude senden, mits haer behoorlyke Brieven van een goed Geleyde wierden gegeven, belovende die ordre te stellen, en sulke verseekering te geven, dat het krygsvolk, by hem tot hulp gesonden, ofte nog te senden, niet het minst soude ondernemen tot naedeel van de Roomsse Godsdienst en oeffening van deselve, ofte eenige ergernis geven, aengesien het soo ernstig op hem wiert versogt, en dat hy het daerom ook des te meer soude doen, om de lasteraers den mond te stoppen.

De Prins deed vervolgens aen de Staeten van Holland en Zeeland van de aenstaende Vredehandeling kennis geven, met versoek, dat sy alles in den haeren rypelyk wilden overwegen, en haer meining aen hem overschryven, ook eenige uyt den haeren volkomentlyk machtigen, om de Vredehandeling, sonder tyd verlies, tot een goed en gewenscht einde te brengen: hen vermaenende, dat sy ondertussen wel op haer hoede wilden wesen, en de bescherming en verseekertheit

Die van Holland en Zeeland senden haer Gemachtigde nae Gent.

1576. van het Land niet verwaerloosen: ingevolge van dien sonden de Staeten van Holland en Zeeland haer Gemachtigde nae Gent, daer sy met veel blydschap wierden ontfangen. De Onderhandeling en byeenkomst geschiede op het Raedhuys van die Stad, tussen de aenwesende Afgesonde, ofte Gemachtigde van de Provinciën van Braband, Vlaenderen, Artois, Henegouwen, Holland en Zeeland, de overige Provinciën quaemen, ofte verklaerden sig daer nae, uytgenomen Luxemburg; die van Vriesland en Groeningen durfden sig als nog niet openbaeren nog verklaeren, omdat de Heer van Billy, hun Stadhouder, haer in bedwang hielt.

Den 19. October.

Byeenkomst, en stilstant van waepenen.

De eerste byeenkomst geschiede met die blydschap, vergenoeging en betuyging van wederzydse vriendschap en genegentheit, gelyk 'er tussen oude Vrienden en Bondgenooten is, die langen tyd door ongeluk ofte gewelt van een gescheiden zyn gehouden. Sy beklaegden met malkanderen de droevige en ellendige staet, waer in dese, eertyts soo gelukkige en bloeyende Landen, waeren gebragt, en het verderf van soo veel Landden en Steden: sy saegen nu, hoe dat de Spanjaerts en vreemdelingen een rampzaelige tweedragt tussen hen, die als Medeburgers van een Land waeren, hadden verwekt, en hen daer door in een poel

van

van ellenden hadden gestort: sy begrepen 1576.
nu klaer, dat de Spaensgesinde Hovelingen, onder voorwendsel van Godsdienst en gehoorsaemheit, haer alle te saemen onder het jok van een harde dienstbaerheit hadden gebragt, en haer daer en boven met de uyterste moedwil gehoont: dat sy de goederen hadden gerooft, en verdorven, en het bloed van de Ingesetenen met een ongehoorde wreetheit geplengt: dat sy het eene Land tegen het andere, en den eenen burger tegen syn medeburger, jae selfs Vrienden en Maegen tegen malkanderen hadden opgehist, om in malkanders ingewanden te wroeten, en de een den anderen te verscheuren; dat sy het eene Land tegen het andere, en de oude Vrienden, Naebueren en Bondgenooten tegen malkanderen in de waepenen hadden gebragt, om den eenen door den anderen t'onder te brengen, en daer nae des te beter over allete saemen te heerschen. Het eerste Besluyt van de Vergaedering was; een stilstand van waepenen, tot 'er tyd toe, men anders mogt goedvinden, met verbod aen wederzydse Ingesetenen op lyfstraffe, dat sy voortaen malkanderen niet meer souden beschaedigen, en dat verbod wiert in alle die Landen, bysonder ook in Holland, Zeeland en West-Vriesland, afgekondigt.

1576. Terwyle nu over de Bevreding der Nederlanden tot Gent wiert gehandelt, vonden de Generaele Staeten en de Raed van Staete tot Brussel dienstig, om, voor al, daer van aen den Keyser en andere Vorsten de vereischte kennis te geven, ten einde alle verkeerd vermoeden, dat men daer tegen mogt opvatten, weg te nemen, en opentlyk te betuygen, dat die Bevreding, niet tot naedeel van de Roomsse Godsdienst, nog van de schuldige gehoorsaemheit aen den Conink. wierde ondernomen. Men schreef ook in de selve sin aen de Paus van Roomen, daer benevens nog in 't bysonder vertoonende de groote moedwil, wreetheit en euveldaeden der Spanjaerden, en haer geduerige muyteryen, die de Nederlanders nu den tyd van tien jaeren lang hadden moeten verdraegen, met byvoeging, dat sy de getrouwe Onderdaenen des Coninks, jae de Priesters en Geestelyke selfs veel erger hadden gehandelt, dan de wreetste vyanden oyt hadden gedaen, en dat sulks alleen uyt een oude verbitterde haet tegen de Nederlanders, sonder eenige grond ofte reden, voortquam. Verders sullen wy ons met de droevige gevolgen van de muytery der Spanjaerden, en bysonder, van het ongehoort plunderen van Antwerpen, geduerende de Vredehandeling voorgevallen, als ge-

genoeg bekent, niet ophouden. 1576.

De Graef van Bossu, die te voren door de Conink tot syn Stadhouder over Holland, Zeeland en West-Vriesland, in plaets van de Prins, aengestelt was geweest, was tot die tyd toe nog tot Hoorn gevangen gebleven; op de belofte, die hy nu deed, van nimmermeer sig ten voordeel van de Spanjaerts te laeten gebruyken, liet de Prins hem, te saemen met den Heer van Cruyningen, ontslaen, en nae Middelburg komen; vervolgens ging hem de Prins aen syn Herberg sien, en verwellekomen, gaf hem syn volle vryheit, en onthaelde syn Medestrever in het Stadhouderschap vriendelyk ter maeltyt: door welke gunst en vriendschap de Graef van Bossu ingenomen zynde op syn vertrek aen de Prins beloofde, alles goeds tot bevreding en voordeel van het Vaederland te sullen uytwerken.

De stad Zierikzee met het Eiland van Schouwen door den vyand te voren verlaeten geweest zynde, sond de Prins den Graef van Hohenloo met eenig krygsvolk derwaerts, om die Stad wederom in bezit te nemen: maer die van Zierikzee, eerst een beleegering uytgestaen, en de rampen van den oorlog met de moedwil van een krygsbezetting geproeft hebbende, begeerden geen bezetting meer te hebben, en weigerden den Graef met syn volk

Zierikzee wort door de Prins bezet.

1576. volk in te nemen, seggende, dat sy sig voortaen onzydig wilden houden; waer door de Prins soo gestoort wiert, dat hy opentlyk dreigde, die Stad tot een roof aen het krygsvolk te sullen overgeven, en die van Zierikzee daer mede soo verbaest maekte, dat de Graef met syn volk aenstonts binnen wiert gelaeten.

De Pacificatie van Gent wort gesloten.

Men bespeurde hoe langer hoe meer, dat de Spanjaerts haer voornemen, om sig volslaege meester van alle de Nederlanden te maeken, daegelyks sterker waeren voortzettende, en dat sy allerhande snoode vonden, benevens het openbaer gewelt, daer toe gebruykten, en wel bysonder, dat geheel Braband en Vlaenderen, met oogluyking en selfs goedkeuring van den Conink, aen de Muytelingen ten roof wiert gegeven. Derhalven naemen de Gemachtigde tot de Bevreding der Nederlanden binnen Gent die saek soo seer ter harten, dat deselve, binnen den tyd van drie weeken, zedert de eerste Vergaedering, wierde afgehandelt, en de bekende Pacificatie van Gent, op een pleggtige wyse, ten genoegen van alle rechtaerde Nederlanders, gesloten. De Prins verhaelt, dat de blydschap en vergenoeging des Volks daer over in alle de Nederlanden soo groot was, dat het by menschen geheugenis alsoo niet en was gehoort.

Op den 8. Novemb.

In syn Apologie p. 87.

De

De voornaemste inhoud van dat Verdrag is. *Dat 'er een vaste en onverbreekelyke Vrede en vriendschap soude wesen, met belofte, van malkanderen, t' allen tyde, en in alle voorvallen, met raed en daed, en goed en bloed, by te staen, insonderheit, om uyt den Lande te verdryven, en daer uyt te houden het Spaens en ander uytheemsch krygsvolk. Dat ook alle belediging, misdaed, schaede en ongelyk, tussen de Ingezetenen van de Provinciën, in dat Verdrag begrepen wesende, vergeven en vergeten souden zyn, en gehouden als niet geschiet.* 1576.

De Spanjaerts en vreemde met haer aenhang vertrocken, en alle saeken in rust en verseekertheit gestelt zynde, soude men wederzyts bevorderen en te wege brengen, dat de Vergaedering van de Generaele Staeten soude byeenkomen, op deselve wyse, als het laest, ten tyde van Keyser Caerel V. was geschiet, om op de saeken van den Lande in 't gemeen, en die van de Godsdienst in 't byzonder, voornaementlyk in opsigt van Holland en Zeeland, de vereischte ordre te stellen: ende dat een iegelyk sig als dan naer het besluyt van de Generaele Staeten soude moeten richten. Ondertussen souden de Placcaeten op het stuk van de Kettery, en de Criminele Ordonnantie, by den Hertog van Alba gemaekt, geschorst blyven,

1576. *tot 'er tyd toe, dat by de Staeten daer op naeder besloten soude werden.*

De Prins van Oranje soude Admirael Generael van de Zee blyven, en Stadhouder van syn Majesteit over Holland, Zeeland, Bommel en andere geassocieerde plaetsen, om daer in te gebieden, gelyk hy tegenwoordig deed, tot dat by de Generaele Staeten, naer het vertrek der Spanjaerts, anders soude werden besloten.

Alle gevange moesten wederzyts, sonder losgeld, ontslaegen en vrygelaeten werden.

Een iegelyk moest ook wederzyts herstelt werden in syn eer en goede naem, en aenvaerden mogen alle syn goederen, die nog niet verkogt ofte vervreemd waeren, en in die staet, soo als deselve wierden gevonden: alle vonnissen in dien opsicht, zedert den beginne van de Beroerten in den jaere 1566. gewesen, soo ter saeke van de Godsdienst, als van het aennemen der waepenen, met alle 't gene daer nae gevolgt was, wierden herroepen, dood en te niet gedaen: waer in bysonder wierden begrepen, de Huysvrouw des Doorluchtigen Ceurvorst aen den Rhyn, te voren Weduwe van den Heer van Brederode, voor soo veel Vianen, en andere goederen aldaer gelegen, aenging: mitsgaeders de Graef van Bueren, oud-

ste

ste Soon van de Prins van Oranje, voor 1576.
soo veel het de Stad, het slot en Land
van Bueren raekte, om, by vertrek van
de bezetting, als syn eigen goed gebruykt
en aenvaerd te werden.

De Pilaeren, Trophéen, Inscriptiën en teekenen, by den Hertog van Alba, tot schande en hoon der Nederlanders, gedaen oprechten, moesten alle te niet gedaen, en afgeworpen werden.

Alle Prelaeten en Geestelyke, welkers stiften buyten Holland en Zeeland waeren gelegen, en die nogtans binnen deselve Landen gegoed waeren, moesten wederom in den eigendom, en aen 't gebruyk van deselve goederen komen, voor soo veel het weereltlyke aenging.

Dog de Geestelyke, binnen de twee Provinciën gewoont hebbende, en daer uyt vertrocken wesende, aengesien het grootste deel van haer goederen vervreemd was, soude men een behoorlyke jaerlyks onderhoud toeleggen, ofte haer goederen wedergeven, ter keure van de Staeten: alles nogtans by voorraed, tot dat hier op naeder by de Generaele Staeten besloten soude wesen.

Alsoo die van Holland en Zeeland, om de kosten van den oorlog te vinden, alle de goude en silvere gemunte penningen tot sulken hoogen prys hadden gestelt, dat sy deselve, in de andere Provinciën,

son-

1576. *sonder groot verlies niet en konden uytgeven, wiert goedgevonden, dat by de Gemachtigde van de Generaele Staeten ten eersten daer op gelet soude werden.*

Op het versoek, gedaen by die van Holland en Zeeland, dat alle de Nederlanden in 't gemeen t' haeren laste wilden nemen de schulden, die de Prins van Oranje, ter saeke van syn twee Heyrtochten in de Nederlanden, tegen den Hertog van Alba had gemaekt, wiert goedgevonden, dat sulks by de Generaele Staeten, wanneer alle saeken geschikt en bevredigt souden wesen, met bescheidentheit overwogen soude werden, en daer op acht gegeven nae behooren.

In dit Verdrag souden niet begrepen wesen de Landen en Steden, die nog de tegenpartye waeren houdende, tot dat sy sig in der daed tot het Verbond hadden gevoegt.

De Staeten van Holland en Zeeland vorderen een scherpen eed vande uytgeweeke burgers. Den 8. Decemb.

De Staeten van Holland en Zeeland, naer het sluyten van de Pacificatie van Gent, beducht zynde, dat verscheide uytgeweeke, die uyt kragt van deselve wederom in 't Land mogten komen, en haer goederen aenvaerden, wel iets tot naedeel van het Land, en wel bysonder van de openbaere oeffening der Gereformeerde Godsdienst, mogten ondernemen, naemen een besluyt; dat de uytgeweeke, eer sy haer goederen mogten aenvaerden, den

den eed van getrouwheit moesten doen. 1576.
Dese eed was seer scherp, en behelsde onder anderen dese belofte; *van niet aen te rechten met raed ofte daed, dat mogt strecken ofte stryden tegen de Gereformeerde Godsdienst, nog de oeffening van deselve: ook niet te pogen, by eenige directe ofte indirecte middelen, een andere Godsdienst in den Lande van Holland &c. te oeffenen, gebruyken ofte in te voeren, dan die daer jegenwoordig was, en by de Overheit en Staeten van den Lande openbaerlyk toegelaeten wiert, en dat ter tyd en wylen toe, de Staeten Generael der Nederlanden, naer het vertrek ofte verdryven der Spanjaerden uyt deselve Landen, wettelyk vergaedert, anders daer op souden hebben besloten.* De Prins kon dien eed niet goedkeuren, hy meinde, dat men de inkomende met sulken swaeren eed niet en behoorde te belasten, maer genoeg was, dat een iegelyk wederzyts beloofde, de Pacificatie van Gent, en de voorwaerden van deselve, wel en getrouwelyk nae te komen: dog hy kon het niet verkrygen, en het Besluyt van de Staeten moest stand grypen. De Prins had geen ongelyk, want hoe konden de Roomsgesinde in goeden gemoede sweeren, dat sy geen andere Godsdienst souden oeffenen of

Den eed is naedeelig aen de Roomsse Godsdienst.

1576. gebruyken, dan die daer jegenwoordig was? derhalven moest dien eed niet alleen verscheide uytgeweeke wederhouden, van niet in 't Land weder te keeren, maer te gelyk een groot naedenken en argwaen aen de andere Provinciën, en bysonder aen die van Braband en Vlaenderen verwecken, die wel genegen waeren, om een redelyke Vryheit van Godsdienst voor de Gereformeerde en andere Gesintheden toe te staen, maer die de Roomsse Godsdienst geern behouden saegen, en niet wilden dulden, dat 'er iets tot naedeel van deselve wierde ondernomen. Maer de Gereformeerde begonnen in die tyd in Holland en Zeeland de overhand te nemen, sy saegen, dat sy de sterkste waeren geworden, en derhalven vergenoegden sy sig niet meer met de enkele vrye oeffening van haer Godsdienst, maer begeerden deselve ook tot de openbaere en door de Wetten vastgestelde Godsdienst op te rechten, met uytsluyting van de Roomsgesinde, gelyk sy deden: en hoewel de gedagten van de Prins van Oranje soo verre niet en gingen, moest hy sig echter nae de sin der Gereformeerde, en wel bysonder van de Predikanten, richten. Nogtans moet de gantsche weereld daer in recht doen aen de Gereformeerde, dat sy in

Aenmerking daer op.

de

de plaetsen, daer sy meester geworden 1576.
zyn, die gruwelyke Geloofsdwang der Roomsgesinde noyt hebben willen naevolgen, en nog veel minder aen haer willen vergelden al dat onmenschelyk moorden, pynigen en verdelgen van haer Geloofsgenooten. De gevallen van het ombrengen van eenige Paepen en Munnicken, waer van wy hier boven hebben gemelt, zyn alleen aen de verbittertheit en verwoetheit van het krygsvolk toe te schryven, en niet aen een rechtspleging, gelyk het by de Roomsgesinde geschiede. Maer wat de openbaere oeffening van de Godsdienst belangt, het is aen de Gereformeerde, soo wel als aen alle andere Gesintheden, eigen, dat ieder syn ligt, met uytsluyting van alle andere, in het openbaer wil doen schynen; en men sal misschien, van den beginne der weereld tot op heden toe, by alle bekende Volkeren, by alle Godsdiensten en Gesintheden, maer wel bysonder by de Geestelyke vinden, dat de Godsdienst, soo wel als de Oppermacht, geen medgesel kan dulden. De Roomsgesinde zyn in dit stuk bysonder bloeddorstig en verwoed, sy versaeken niet alleen de Christelyke liefde en barmhartigheit, maer trecken in dien opsigt alle menschelykheit uyt. Wie kan

1576. een mensch aen een staek levendig sien verbranden, ofte op een andere wreede wyse vermoorden; die tegen de burgerlyke saemenleving niet en heeft misdaen niet alleen, maer die nog boven dien van een eerlyk en onbesprooke gedrag jegens syn medeburgers is, en wien men tot een misdaed reekent, omdat hy alleen in Geestelyke saeken, die geen gemeenschap met de tegenwoordige weereld hebben, van een ander gevoelen is, sonder met innerlyke ontferming te werden aengedaen, en sonder met een rechtveerdige verbolgentheit, tegen de stichters van sulke vieren te werden ingenomen? Nogtans siet men, dat de Roomsgesinde Vorsten, gelyk Conink Philip II. en meer andere syns gelyke, de hand aen de Roomsse Geestelyke, tot het uytvoeren van haer onmenschelyke verwoetheit, hebben geleent; jae sig tot een eer gereekent, Dienaers en uytvoerders van de Inquisitie te wesen. Men kan niet ontkennen, dat de Gereformeerde en Protestantse Geestelyke somtyts ook wat driftig zyn, maer die sullen tot sulke verwoetheit niet uytspatten, ook weten onse Overheden de onbesonne yver wyslyk te maetigen, verre daer van daen, dat deselve de hand souden leenen, ofte uytvoerders willen wesen van de ver-

keer-

keerde driften der Kerkelyke. 1576.

Het schielyk overlyden van de Groot-Commandeur, Don Louis de Requesens, Gouverneur Generael van de Nederlanden, sonder Opvolger in die tyd, en de algemeene muytery der Spanjaerden, quaemen de Prins van Oranje, te saemen met de Landen van Holland en Zeeland, uyt de grootste benaeuwtheit en aller uyterste nood, daer deselve nog oyt in geweest hadden, te redden. De Prins versuymde die gelegentheit ook niet, maer stelde alles in 't werk, om de Pacificatie van Gent te bevorderen, en de harten van de twee machtigste Provinciën, Braband en Vlaenderen, daer toe te bewegen. Nogtans kon hy wel voorsien, dat de Pacificatie van geen langen duer souw wesen, en dat de Conink van Spanjen weigerig soude wesen, om deselve gestand te doen en naer te komen; maer hy vond daer by verscheide voordeelen; hy wiert niet alleen uyt den nood gered, maer bequam daer door de gelegentheit, om de overige Steden van Holland en Zeeland, die nog door de Spanjaerts beset waeren, ofte de party van deselve waeren houdende, mitsgaeders de Stad en Provincie van Utrecht, tot het gemeene lichaem en onder syn Gouvernement weder te brengen, gelyk

Voordeelen, die de Prins uyt de Pacificatie van Gent quam te trecken.

1576. lyk geschiede: daer en boven bragt hy daer door te weeg, dat de Landen van Holland en Zeeland weder adem konden scheppen, en sig van haer gelede schaede en verlies herstellen, terwyle hy wyslyk Braband en Vlaenderen met de overige Provinciën in een verbond tegen de Spanjaerts inwickelde, en oversulks den oorlog aldaer overbragt. Maer het allergrootste voordeel, dat hem de Pacificatie van Gent, in der tyd, toebragt, was, dat hy in 't vervolg daer door gelegentheit kreeg, om de tegenwoordig Vereenigde Nederlandse Provinciën tot hem te brengen, en deselve tot syn Vrienden te maeken, en daer nae de Unie te bevorderen, en een Verbond tussen die Landen te doen maeken, waer uyt dese voortreffelyke Republic is gesprooten, die met 'er tyd, en naer een langduerige worsteling, in staet geraekte, om aen den Conink van Spanjen het hooft te konnen bieden, en de soo seer gewenschte Vryheit, beide in de Burgerstaet en Godsdienst, te verdedigen, en van het jok der onderdrucking en dienstbaerheit te bevryden.

Don Joan van Oostenryk komt in 't Land.

Geduerende de onderhandeling tot Gent, en eer de Pacificatie nog was gesloten, quam Don Joan van Oostenryk seer onverwagt uyt Spanjen tot Luxemburg aen, son-

sonder dat iemant te voren van syn aen- 1576.
staende komst had geweten: de Conink
hadde hem tot Gouverneur Generael der
Nederlanden gestelt, en hem in alle spoed
doen vertrecken, om de verbintenis van
de Nederlanden tegen het Spaens krygs-
volk, het werktuyg van syn onbepaelde
Heerschappy, voor te komen, ofte te be-
letten, maer hy quam daer toe nog te
laet. Hy was een jong en moedig Heer,
vol van Staetzucht en groote voorne-
mens, hoedaenigheden, die met de Vry-
heit, en bygevolge, met de bevreding
der Nederlanden, niet overeenquae-
men. Dewyle hy een bastaert Soon van
Keyser Caerel V. was, wiens gedeugenis
aen de Nederlanders nog hoog geacht en
dierbaer was, meinde de Conink, dat
hy dienstig soude wesen, om de harten
der Nederlanders tot sig te konnen trec-
ken: maer behalven, dat Don Joan van
Oostenryk de vereischte bequaemheit
daer toe niet en had, was het alles, en
niet ten onrecht, verdagt, dat uyt Span-
jen quam.

Eynde van het tweede Deel.

REGISTER
DER VOORNAEMSTE SAEKEN EN PERSOONEN.

A.

sig

B.

BEN-

 door

Borgia,

C.

Ne-

Dor-

E.

 de

F.

zocht

HIER-

kenis

K.

L.

aen

M.

Mon-

N.

huize

O.

Os-

Staet-

PRI-

S.

der

Adel

T.

T.

VER-

W.

en

Z.

EYNDE.